

Дъблинчани. Портрет на художника като млад. Джойс Джеймс

Сестрите

Тоя път за него нямаше никаква надежда: това беше третият удар. Вечер след вечер бях минавал край къщата – беше през ваканцията – и се бях вглеждал в осветения квадрат на прозореца: и вечер след вечер го бях виждал да свети с все същата слаба и равна светлина. Ако е умрял, мислех си, щях да видя отражението на свещи върху платнената завеса на прозореца, понеже знаех, че до главата на мъртвеца трябва да бъдат поставени две свещи. Той често ми казваше: Скоро ще си отида от тоя свят, но аз смятах, че говори празни приказки. Сега знаех, че е било истина. Всяка вечер, като се вирах нагоре в прозореца, аз тихичко произнасях думата парализа. Тя винаги бе звучала някак странно в ушите ми, също като думата гном в Евклидовата геометрия и думата симония в катехизиса. [1 - Гномон е оная част от успоредника, която остава, след като от него бъде изрязан подобен успоредник. Симония е търговията с църковни длъжности, широко прилагана от папите през средните векове за получаване на доходи. Според католическия катехизис симонията е грях срещу Първата заповед, наречен по името на Симон Влъхва, който се опитал с пари да купи духовната власт на апостолите (Деян. 8). Симон Влъхва се смята за първия еретик или „бащата на еретиците“. В творчеството на Джойс симонията е ключова метафора, която далеч надхвърля теологичното съдържание на термина. Тя е знак на духовното състояние на Дъблин, наречен от писателя „поражен от парализа“; няколко негови герои носят многозначителното име Саймън (Симон).] Но сега тя ми звучеше като името на някакво зло и греховно същество. То ме изпълваше с ужас, но все пак аз копнеех да се приближа до него и да хвърля поглед върху смъртоносното му дело.

Дядо Котър седеше край огнището и пушеше, когато слязох долу за вечеря. Докато леля сипваше овесената каша в чинията ми, той подхвана, но тъй, сякаш се връщаше към нещо вече казано:

– Не, не бих казал, че беше съвсем... но имаше нещо странно... имаше нещо чудато в него. Ще ви кажа какво мисля...

Той започна да пуфка с лулата, без съмнение подреждаше мислите в главата си. Досаден стар глупак! Отначало ни се беше сторил доста занимателен, понеже говореше за първак, казани и змиевици; но на мен скоро ми омръзна с безкрайните си приказки за спиртоварната.

– Имам си моя теория – подзе той. – Струва ми се, че тук имаме един от ония... особени случаи... Но е трудно да се каже...

Той пак запуфка с лулата, без да ни изложи своята теория. Вуйчо видя, че съм се вторачил, и ми рече:

– Тъжна новина, отиде си старият ти приятел.

– Кой? – попитах.

– Отец Флин.

– Умрял ли е?

– Господин Котър току-що ни уведоми. Минал покрай къщата.

Знаех, че ме наблюдават, и затова продължих да ям, сякаш вестта не ме засяга. Вуйчо взе да обяснява на дядо Котър:

– Големи приятели бяха с нашия малчуган, а и старецът го научи на доста неща. Хората разправят, че мечтаел да го види изучен.

– Бог да го прости! – набожно рече леля.

Дядо Котър се вгледа продължително в мен. Имах чувството, че ме проучва с малките си черни и лъскави очи, но не исках да задоволя любопитството му и не вдигнах поглед от чинията си. Той пак се залови с лулата си и накрая просташки се изплю в камината.

– Не бих искал някое от моите деца – подзе той – да има много вземане-даване с такъв човек.

– Какво искате да кажете, господин Котър? – запита леля.

– Искам да кажа – отвърна дядо Котър, – че това е лошо за децата. Ето какво мисля аз: момчетата трябва да търчат и играят със своите връстници, а не... Прав ли съм, Джак?

– И аз имам същия принцип – отвърна вуйчо. – Нека научи сам и гарда, и крошето. Открай време разправям това на ей тоя розенкройцер[2 - Розенкройцер букв. означава член на религиозната секта, основана от Кристиан Розенкройц, който според легендите бил посветен в тайните на източната магия. По времето на Джойс името става нарицателно за мечтателно и мистично настроен човек във връзка с модните в края на века увлечения по окултизма и теософията.]: развивай си физиката! Докато бях малък, не минаваше заран да не взема студен душ, зиме и лете. Тъкмо това ме държи здрав и прав сега. И образованието е важно, но то си е отделно... Може би господин Котър ще си вземе от овнешкото бутче – обърна се той към леля.

– Не, не, няма нужда – каза дядо Котър.

Леля донесе блюдото от бюфета и го постави на масата.

– Но защо мислите, че не е хубаво за децата, господин Котър? – запита тя.

– Лошо е, защото децата са много впечатлителни – започна дядо Котър. – Като гледат такива работи, нали разбирате, децата се влияят...

Напълних устата си с каша от страх да не издам яда си. Дърт досадник, изкуфяло пиянде!

Тази нощ заспах късно. Макар че ме бе яд на дядо Котър, задето ме бе нарекъл дете, аз си блъсках главата да разбере смисъла на недомлъвките му. Струваше ми се, че в тъмнината на стаята отново виждах подпухналото сиво лице на паралистика. Завих се презглава с одеялото и се опитах да мисля за Коледа. Но сивото лице неотлъчно ме преследваше. Шептеше ми и аз разбрах, че иска да ми изповяда нещо. Чувствах как душата ми потъва в някакъв приятен и порочен мир; но то ме чакаше и там. Започна да ми се изповядва шепнешком и аз се чудех защо непрестанно ми се усмихва и защо устните му са тъй олигавени. Но тогава си спомних, че той се бе поминал от парализа, и почувствах, че и аз на свой ред леко се усмихвам, сякаш

опрощавах неговата симония.

На другата заран след закуска тръгнах надолу да хвърля поглед върху малката къща на улица „Великобритания“. Тя представляваше невзрачно магазинче с мъглявото име „Галантерия“. Тия галантерийни стоки се състояха предимно от детски ботинки и чадъри; обикновено на прозореца висеше табелка с надпис: Сменям плат на чадъри. Сега не се виждаше никаква табелка, понеже кепенците бяха спуснати. Фльонга от черен креп бе привързана с ширит към чукчето на вратата. Две бедни жени и раздавачът на телеграми тъкмо четяха картичката, забодена на черния креп. И аз се приближих и зачетох:

1 юли 1895

Преподобният Джеймс Флин,

бивш свещеник в църквата „Св. Катерина“,

шестдесет и пет годишен.

Мир на праха му.

Картичката ме убеди, че бе починал, и аз се обърках от неочакваната пречка. Ако не беше мъртъв, щях да отида в малката тъмна стаичка зад магазина и да го намеря седнал в креслото пред огъня, почти задушен в тежкия си балтон. А леля навярно щеше да ми е дала пакет с енфие за него и тоя подарък щеше да го извади от вцепенения му унес. Винаги аз изпразвах пакета в черната му кутийка за енфие: ръцете му толкова трепереха, че не можеше сам да го стори, без да разпилее половината енфие по пода. Дори когато вдигаше едра трепереца ръка към носа си, малки облачета енфие се посипваха между пръстите му по балтона. Може би тъкмо тоя постоянен дъжд от енфие бе придал избелелия зеленикав оттенък на вехтите му свещенически одежди, защото той напразно се опитваше да отбърска нападалите зрънца с червената си кърпичка, която по правило само за седмица буквално почерняваше от тютюна.

Искаше ми се да вляза и да го погледна, но не се осмелих да почукам. Отдалечих се бавно по слънчевата страна на улицата и пътем четях театралните афиши по витрините. Странно ми се струваше, че не забелязвах признаци на скръб нито в себе си, нито в самия ден, и дори ми стана неприятно, като усетих, че в мене се поражда чувството на свобода, сякаш смъртта му ме бе избавила от нещо. Това ме

зачуди, понеже, както бе казал сам вуйчо предишната вечер, той ме бе научил на толкова много. Той самият бе завършил Ирландския колеж в Рим[3 - Намек, че отец Флин е имал изгледи за блестяща кариера.] и ме беше научил правилно да произнасям латинските думи. Разказвал ми бе разни работи за катакомбите и за Наполеон Бонапарт и ми бе обяснил значението на различните свещенодействия в литургията и на различните свещенически одежди. От време на време се забавляваше да ми поставя трудни въпроси, питаше ме какво би трябвало да стори човек при известни обстоятелства и дали едни или други грехове са смъртни, простими или пък представляват само несъвършенства. Въпросите му ми даваха да разбера колко сложни и тайнствени са някои църковни обреди, които винаги бях смятал за най-обикновени действия. Задълженията на свещеника към светото причастие и към тайната на изповедта[4 - Свещеникът е длъжен да пази тайната на изповедта под страх от отлъчване.] ми се струваха тъй важни и тежки, че се чудех как изобщо някой е могъл да намери достатъчно сили да се нагърби с тях; и не се изненадах, като научих от него, че светите отци били написали книги, по-дебели и от пощенския справочник и също тъй ситно изписани като съдебната хроника във вестника, за да изяснят тия заплетени въпроси. Замислех ли се върху тези неща, често изобщо не можех да отговоря или пък отговарях глупаво и колебливо, а той се усмихваше и кимваше два-три пъти. Понякога ме караше да повтарям всички антифони от литургията, които ме бе заставил да зауча наизуст; и докато каканижех, той се усмихваше замислено и кимаше, като от време на време втикваше огромни щипки енифе първо в едната, после в другата си ноздра. Като се усмихваше, винаги откриваше големите си потъмнели зъби, а езикът му увисваше върху долната устна: тоя навик ме караше да се чувствам доста неловко в началото на познанството ни, преди да го опозная по-добре.

Както вървах по слънчевия плочник, аз се сетих за думите на дядо Котър и се опитах да си припомня какво се бе случило по-нататък в съня ми. Спомних си, че бях забелязал дълга кадифена завеса и някаква висяща лампа, старомодна направа. Струваше ми се, че съм бил някъде много далеч, в някаква страна с причудливи обичаи – Персия ли беше... Но не можех да си припомня края на съня.

Привечер същия ден леля ме взе със себе си в къщата на покойника. Беше след залез-слънце, но стъклата на прозорците, обърнати на запад, отразяваха ръждивата позлата на огромна камара облаци. Нани ни посрещна в антрето и тъй като не бе удобно да ѝ вика, леля само се здрависа с нея. Старата жена посочи въпросително нагоре и щом леля кимна, ни поведе тромаво по тясната стълба, привела глава почти до перилата. На първата площадка тя поспря и насърчително ни кимна към разтворената врата на стаята с мъртвеца. Леля влезе, а старата жена, съзирайки колебанието ми, отново ме заподканя с ръка да вляза.

Пристъпих на пръсти. Златистата светлина на залеза заливаше стаята през дантелените краища на завесата и свещите приличаха на бледи тънки пламъчета. Той лежеше в ковчега. Нани даде пример и ние коленичихме при подножието на леглото. Преструвах се, че се моля, но не можех да събера мислите си, тъй като бръщолевенето на старата ме отвличаше. Забелязах, че полата ѝ е накриво закопчана на гърба, а токовете на платнените ѝ обувки са съвсем изтрити все от едната страна. Пристори ми се, че старият свещеник в ковчега се усмихва.

Не. Когато се надигнахме и се приближихме до горния край на леглото, видях, че не се усмихваше. Лежеше в ковчега тържествен и грамаден, одяан като за литургия, и хлабовато прихванал църковен потир в едрите си ръце. Лицето му бе много навъсено, сиво и едро, със зеещи черни ноздри и окръжено с рядък бял мъх. Тегнеше тежък мирис: цветята.

Прекръстихме се и излязохме. В малката стая на долния етаж намерихме Илайза, достолепно седнала в креслото му. Добрах се до обичайния си стол в ъгъла, а в това време Нани отиде до бюфета и извади гарафа шери и няколко винени чаши. Тя ги постави на масата и ни покани да изпием по чашка вино. След това, по знак на сестра си, напълни чашите и ни ги поднесе. Подкани ме настойчиво да си взема и няколко бисквити, но аз отказах, понеже се боях, че ще хрускат много шумно. Тя сякаш се огорчи от отказа ми, отиде тихичко до дивана и седна зад сестра си. Никой не продумваше: всички се бяхме втренчили в празната камина.

Леля изчака Илайза да въздъхне, сетне рече:

– Е, той се пресели в по-добър свят.

Илайза отново въздъхна и кимна в знак на съгласие. Леля повъртя в пръстите си столчето на винената си чаша, преди да отпие малко.

– Той леко ли?... – запита тя.

– Да, съвсем леко, госпожа – отвърна Илайза. – Просто не разбрахме кога предаде богу дух. Хубаво си умря, бедният!

– И всичко ли?...

– Отец О'Рорк беше при него във вторник, помаза го и го подготви, както си му е редът.

– Значи той разбра?

– Беше напълно примирен.

– И изглежда напълно примирен – каза леля.

– Тъй рече и жената, която повикахме да го измие. Каза, че имал вид на заспал, толкова бил спокоен и примирен. Кой да мисли, че ще бъде такъв хубав мъртвец.

– Да, наистина – каза леля.

Тя отпи още малко от чашата си и добави:

– Е, госпожице Флин, за вас всеки случай трябва да е голяма утеха, че сторихте за него всичко, което бе по силите ви. Трябва да кажа, че и двете много се грижихте за него.

Илайза приглади роклята връз коленете си.

– Ах, горкият Джеймс – подзе тя. – Бог е свидетел, че сторихме всичко, каквото можахме, ако и да сме си бедни – не можехме да понесем нещо да му липсва в неговото състояние.

Нани бе подпряла глава върху възглавката на дивана, готова всеки миг да заспи.

– Бедничката Нани – рече Илайза, като я погледна, – съвсем се преумори. А колко работа ни се струпа на нея и на мене, дорде намерим жена да го измие, сетне да

го подредим, и него, и ковчега, да уредим за литургия в черква. Ако не беше отец О'Рорк, хич не знам как щяхме да се оправим. Той ни надонесе тия цветя и ония два свещника от черквата, написа съобщението за „Общоградски вести“ и се нагърби с всички книжа за гробищата и със застраховката на горкия Джеймс.

– Колко мило от негова страна! – рече леля.

Илайза притвори очи и бавно поклати глава.

– Ех, няма по-добро от стар приятел – каза тя, – вари го, печи го, няма друг, на който да се довериш.

– Така е – съгласи се леля. – Но аз съм сигурна, че сега, когато се пресели във вечното си жилище, той ще си спомня и вас, и всичките ви добрини.

– Ех, горкият Джеймс – каза Илайза. – Не ни беше той чак такъв товар. Пък и не вдигаше повече шум в къщата, отколкото сега. И все пак, като зная, че го няма и...

– Когато всичко мине, тогава ще усетите липсата му – рече леля.

– Зная, зная – каза Илайза. – Няма вече да му нося чаша бульон, пък и вие, госпожа, не ще му прашате енфие. Ах, горкият Джеймс!

Тя замълча, сякаш разговаряше с миналото, сетне многозначително добави:

– Знаете ли, напоследък забелязах едни такива работи с него. Колчем му отнеса супата, все ще го намеря облеган в креслото и с отворена уста, а тревникът му паднал на пода.

Тя докосна носа си с пръст и се намръщи, сетне продължи:

– А все ги разправяше, че преди да свърши лятото, някой хубав ден щял да се поразходи с бричка до Айриштаун само да види отново старата ни къща, където всички сме се родили, и щял да вземе и мене, и Нани със себе си. Само да можем да наемем една от тия нова мода брички с гумените колелета, дето им викат автоморбили, отец О'Рорк му разправяше за тях, и то евтино, за цял ден, казваше той, отсреща при Джони Ръш, и да излезем и тримата на разходка някоя неделя привечер. Набил си го беше в главата... Горкият Джеймс!

– Бог да се смили над душата му! – каза леля.

Илайза извади носната си кърпичка и избърса очи. Сетне отново я прибра в джоба си и някое време втренчено се взира в празната камина, без да продума.

– Винаги си беше прекалено добросъвестен – каза тя. – Свещеническият дълг му бе свръхсилите. Пък и в живота, може да се каже, му се падна тежък кръст.

– Да – каза леля. – Той беше разочарован човек. Личеше си.

В малката стая се възцари тишина и под нейното прикритие аз се приближих до масата, опитах виното в моята чаша, сетне тихичко се върнах към стола си в ъгъла. Илайза изглеждаше изпаднала в дълбок унес. Ние почтително я изчакахме да наруши мълчанието и след дълга пауза тя бавно подзе:

– Беше она потир, дето го счупи... Оттам се почна. Разбира се, казват, че не било кой знае какво, искам да кажа, че в това нищо нямало. И все пак... Казват, че момчето било виновно. Но горкият Джеймс тъй се бе разтревожил. Бог да го прости!

– Това ли било? – каза леля. – Бях чула нещо... Илайза кимна.

– Това просто му бе влязло в ума – продължи тя. – След тая работа стана един умислен, никому не продумваше и все се мъкнеше насам-натам самичък. И така, една нощ дойдоха да го викат и нийде не можаха да го намерят. Къде ли не го търсиха – всичко обърнаха, а от него ни следа. Тогава клисарят предложи да опитат и в черквата. Взеха ключовете и отвориха черквата и клисарят с отец О’Рорк и един друг свещеник, който бил там, запалили свещ да го потърсят... И ще повярвате ли, ето ти го там, седял сам-самичък в тъмнината на изповеднята си, от буден по-буден, и сякаш тихо се смеел в себе си.

Тя замълча неочаквано, сякаш за да се послуша. И аз се послушах, но в къщата не се чуваше никакъв звук; уверих се, че старият свещеник си лежеше спокойно в ковчега, тъй както го бяхме видели, тържествен и навъсен в смъртта, с празен и ненужен потир върху гърдите.

Илайза повтори:

– От буден по-буден, сякаш тихо се смеел в себе си... И тогава, разбира се, като видели тая работа, те решили, че с него нещо не е напълно в ред...

Среща

С Дивия Запад ни запозна Джо Дилън. Той имаше малка библиотечка, съставена от стари броеве на „Британско знаме“, „Смелост“ и „Чудо за грош“ [5 - Сказания за юноши от 90-те години, известни с благопристойния си тон.]. Всяка вечер след училище ние се срещахме в неговия заден двор и устройвахме индиански битки. Той и дебеличкият му по-малък брат Лео, безделникът, се укрепяваха в горния кат на конюшната, а ние се опитвахме да го превземем с щурм; или пък си давахме решителна битка на поляната. Но колкото и добре да се биехме, никога не успявахме да надвием в обсадата или битката и всичките ни лудории свършваха с Джо-Дилъновия победен танц. Всяка заран в осем часа неговите родители ходеха на църква на улица „Гарднър“ и в антрето на къщата им витаеше мирносопното ухание на госпожа Дилън. Но той се вживяваше прекалено в играта, а ние бяхме по-малки и по-плахи от него. Наистина беше цял индианец, когато заподскачаше със стар калъф за чайник на главата, думкаше с юмрук по тенеките и крещеше:

– Яа! Яа, яа, яааа!

Никой не вярваше на ушите си, когато се чу, че той имал призвание за свещенослужение. И все пак бе вярно.

Владееше ни дух на непокорство и под негово влияние отпаднаше всяка разлика в духовен ръст и телосложение. Насъбрахме се в бандата, някои смело, други уж на шега, а трети почти със страх; и в числото на последните – недраговолните индианци, уплашени да нямат вид на зубрачи или слабаци – бях и аз. Приключенията, описвани в книгите за Дивия Запад, не ми бяха по сърце, но поне предлагаша някакво бягство от действителността. Много повече ми се нравеха някои

американски детективски романи, в които от време на време се появяваха свирепи чорлави красавици. Макар че в тия романи нямаше нищо лошо и понякога си поставяха чисто литературни цели, в училище те тайно се предаваха от ръка на ръка. Един ден, когато отец Бътлър изпитваше върху редовните четири страници по римска история, непохватният Лео Дилън бе заловен с един брой от „Чудо за грош“.

– Коя страница, тая или оная? Тая ли? Я стани, Дилън! Едва се бе... Продължавай! Едва се бе зазорило... Научи ли го? Какво е онова там в джоба ти?

Сърцата на всички ни замряха, докато Лео Дилън предаваше брошурата, и всички придадохме невинен израз на лицата си. Отец Бътлър прелисти страниците и се намръщи.

– Какви са тия шуротии? – каза той. – „Вождът на апачите“! Това ли четете, вместо да изучавате римската история? Да не съм ви видял втори път с подобно жалко четиво! Само някой изпаднал драскач ще вземе да съчинява такива глупости срещу чашка-две! Чудя се как образовани момчета като вас са седнали да ги четат! Да не сте... ученици от някоя държавна гимназия[6 - Държавните училища са били под егидата на протестантската църква.]? Ето какво, Дилън: настоятелно те съветвам да се заловиш с уроците си, иначе...

Това порицание по време на трезвите училищни часове доста помрачи блясъка на Дивия Запад в очите ми, а смутеното шишкаво лице на Лео Дилън събуди съвестта ми. Но далеч от строгите училищни поръчки, аз отново почвах да жадувам за необикновени преживявания, за бягството от действителността, което сякаш само тия повести за волен живот можеха да ми предложат. Вечерните игри на индианци накрая станаха за мен не по-малко отегчителни от обичайните предобедни занимания в училище, защото бях петимен за истински приключения. Но истинските приключения, мислех си, не спохождат люде, които си седят у дома: трябва да ги потърсиш навън от къщи.

Лятната ваканция вече съвсем приближаваше, когато реших поне за ден да се откъсна от училищната скука. С Лео Дилън и едно момче на име Махони се наговорихме да го вържем за цял ден. Всеки от нас си бе спестил по шест пенса. Трябваше да се срещнем към десет часа сутринта при моста над канала. Голямата сестра на Махони щеше да му напише извинение за училище, а Лео Дилън трябваше да придума брат си да каже, че бил болен. Уговорихме се да вървим по шосето до кея, сетне да преминем отвъд с корабчето и да се разходим до Гълъбарника[7 - Гълъбарника е форт в Дъблинския залив, но името издава ироничния замисъл на Джойс Действието в разказа се развива в седмицата срещу празника Св. Дух, гълъбът е символ на св. Дух, но вместо среща с него двамата бегълци попадат на полово извратен човек. Вж. бел. 8.]. Лео Дилън се боеше да не срещнем отец Бътлър или някой друг учител. Но Махони уместно го запита какво ще търси отец Бътлър в Гълъбарника. Успокоихме се и аз приключих първия етап на съзакланието, като събрах от тях по шест пенса, а същевременно им показах и моите. Когато вечерта правехме последните приготовления, всички бяхме някак особено възбудени. Здрависахме се и се разсмяхме, а Махони каза:

– До утре, наште.

Нея нощ спях лошо. Сутринта пръв пристигнах на моста, тъй като живеях най-близо. Скрих учебниците си във високата трева край бунището в края на градината, където никой никога не ходеше, и забързах по брега на канала. Беше мека слънчева заран през първата седмица на юни. Седнал върху парапета на моста, аз се любувах на

вехтите си платненки, които старателно бях избелил с хума от вечерта, и гледах конете, които чинно теглеха нагоре по хълма пълен трамвай търговци и чиновници. Клонките на високите дървета, наредени като стена покрай брега, радваха окото с малките си светлозелени листенца, а слънчевите лъчи косо се прострелваха през тях към водата. Гранитните камъни на моста вече се затопляха и аз взех да почуквам с ръце по тях в такт с една мелодия, зазвучала в главата ми. Бях много щастлив.

Не бях седял там повече от пет-десет минути, когато съзрях да се задава сивата куртка на Махони. Той изкачи хълма, целият усмихнат, и се покатери до мене на парапета. Докато чакахме, извади прашката, която издуваше вътрешния му джоб, и ми обясни какви подобрения направил в нея. Запитах го защо я е донесъл и той рече, че я бил взел, за да си кажел две приказки с птичките. Махони често си служеше с ученическия жаргон и наричаше отец Бътлър „отец Пръдлър“. Почакахме още четвърт час и нещо, но от Лео Дилън нямаше ни вест, ни кост. Накрая Махони скоочи от парапета и рече:

– Тръгвай да вървим! Знаех си, че това шубе Шишо ще ни върже тенекия.

– А шестте му пенса?... – попитах.

– Глоба за неустойка – каза Махони. – И толкоз по-добре за нас: имаме шилинг и половина вместо шилинг.

Тръгнахме по северния път, докато стигнахме до фабриката за сярна киселина, сетне свихме надясно по крайбрежното шосе. Щом се скрихме от очите на хората, Махони взе да се прави на индианец. Погна група дрипави момичета, като размахваше незаредената си прашка, а когато две дрипави момчета от рицарски подбуди започнаха да хвърлят камъни по нас, той предложи да ги нападнем. Възразах, че момчетата са твърде малки, и затова продължихме нататък, а дрипловците крещяха по нас – Безверници! Безверници! – взели ни за протестанти, понеже Махони, който имаше мургаво лице, носеше на кепето си сребърната значка на някакъв клуб за крикет. Щом дойдохме до Ютията, направихме обсада; но тя се провали, тъй като за тая работа трябва поне трима. Отмъстихме си на Лео Дилън, като си казахме какъв страхопъзльо е и си представяхме колко ли ще изяде в три часа от господин Райън.

После приближихме реката. Доста време бродихме по шумните улици, оградени с високи каменни зидове, и често се спирахме да зяпаме разни кранове и машини, макар водачите на тежки скърцащи каруци често да крещяха по нас, че им се пречкаме. Вече бе пладне, когато се добрахме до кейовете, и тъй като всички работници обядваха, и ние си купихме две големи стафидени кифли и седнахме да ги изядем върху някакви железни тръби край реката. Седяхме и се радвахме на корабите в Дъблинския залив – шлеповете, издавани отдалеч от тъмни валма дим, кафявата рибарска флотилия отвъд Рингзенд, голямата бяла шхуна, която разтоварваха на отвъдния кей. Махони каза, че би било екстра номер да избягаме по море с някой от тия големи кораби, и дори аз, като се взирах във високите мачти, виждах или пък си представях как оскъдните познания по география, които получавах в училище, постепенно добиват плът прел очите ми. И дом, и училище сякаш се отдалечаваха от нас и властта им върху двама ни сякаш избледняваше.

Преминахме Лифи[8 - Реката, около която е застроен Дъблин.] с корабчето, като си платихме таксата и бяхме превозени заедно с двама работници и един дребничък евреин с чанта. Държахме се сериозно, почти тържествено, но веднъж през

краткотрайното плаване погледите ни се срещнаха и ние се разсмяхме. Щом слязохме на брега, взехме да наблюдаваме как разтоварват стройния тримачтов платноход, който бяхме видели от другия кей. Един човек край нас рече, че шхуната е норвежка. Отидох към кърмата ѝ и се опитах да разчета надписа, но не успях, върнах се обратно и заразглеждах чуждоземните моряци, за да видя дали са със зелени очи, понеже имах някои объркани представи[9 - Парафраза на англ. идиом, който съответства на нашето „Тук параход плува ли?“. По-нататък обаче зеленото (традиционният цвят на Ирландия) добива символичен смисъл при срещата.]... Очите на моряците бяха и сини, и сиви, и дори черни. Единственият моряк, чиито очи биха могли да минат за зелени, беше висок мъж, който, колчем паднеше талпа, забавляваше насъбралите се на кея с бодри викове:

– Туйто! Туйто!

Щом се наситихме на тая гледка, ние бавно се запътихме към Рингзенд. Денят бе станал душен и по витрините на бакалските магазини бяха разхвърляли мухлясали бисквити да съхнат. Купихме си бисквити и шоколад и прилежно ги изядохме, докато се шляехме през мръсните улици на рибарския квартал. Не намерихме нито една млекарница и затова влязохме в малка бакалничка и всеки от нас си купи по шише малинова лимонада. Освежен от пиетието, Махони подгони една котка надолу по улицата, но котката избяга в полето. И двамата бяхме доста поизморени, та щом стигнахме до полето, веднага се насочихме към един полегат рид, от чието било се виждаше река Додър.

Ставаше късно, пък и двамата се бяхме доста изморили и не можеше и дума да става за Гълъбарника. Трябваше да се приберем вкъщи преди четири, та да не разкрият бягството ни. Махони поглеждаше със съжаление към прашката си и се поободри донякъде едва когато предложих да се върнем с влака. Слънцето се смъкна зад някакви облаци и ни остави сами с унилите ни мисли и трохите от закуската.

Освен нас двамата в полето нямаше жива душа. След като полежахме известно време на рида, без да разменим дума, видях, че откъм отвъдния край на полето се задава някакъв човек. Лениво го наблюдавах, като дъвчех една от ония зелени тревички, по които момичетата гадаят бъдещето. Той бавно се приближи до нас покрай рида. Вървеше, опрял една ръка на бедрото, в другата имаше бастун и лекичко потропваше с него по тревата. Беше облечен в износен тъмнозелен костюм и носеше от ония шапки, на които викахме цукало. Изглеждаше доста възрастен, защото мустаците му бяха пепеляви. Като мина покрай краката ни, за миг погледна към нас и продължи нататък. Проследихме го с поглед и видяхме, че като отмина петдесетина крачки, той се извърна и тръгна назад. Вървеше към нас много бавно, все потрепвайки с бастуна си по земята – толкова бавно, че ми мина през ум дали пък не търси нещо в тревата.

Като се изравни с нас, той спря и каза добър ден. Отговорихме му и той бавно и много предпазливо приседна до нас на рида. Заговори за времето, като каза, че ще имаме много горещо лято, сетне добави, че климатът значително се е променил от неговото детство насам – отдавна, много отдавна. Каза, че в живота на човека най-щастливото време са несъмнено ученическите години и че би дал всичко да бъде отново млад. Докато той даваше израз на чувствата си, на нас ни беше скучно, но си мълчахме. Сетне той отвори дума за книги и училище. Запита ни чели ли сме поезията на Томас Мур и романите на сър Уолтър Скот и лорд Литън[10 - Томас Мур (1779–1852) – романтик, национален поет на Ирландия; Едуард Булвър-Литън (1803–1873) – английски писател, изключително популярен през XIX в. с приключенските си романи.]. Аз се преструвах, че съм чел всяка спомената от него книга, тъй че

накрая той каза:

– Ех, и ти си значи книжен плъх като мен. А това тук – добави той, сочейки към Махони, който ни гледаше с ококорени очи, – той е по-друг. Него го тегли играта.

Каза ни, че вкъщи имал всички произведения на сър Уолтър Скот и всички произведения на лорд Литън и все ги препрочитал отново и отново. Естествено, продължи той, някои от творбите на лорд Литън не са подходящо четиво за момчета^{[11} - Независимо от дидактичния характер на творчеството му викторианската критика е обвинявала Литън в безнравственост заради някои негови сюжети и епизоди от частния му живот.]. Махони попита защо момчетата не бива да ги четат – въпрос, който ме ядоса и огорчи, защото се побоях да не би човекът да помисли, че съм глупав като Махони. Но човекът само се поусмихна. Видях големите дупки между пожълтелите му зъби. Сетне той запита кой от двамата ни има повече гаджета. Махони рече някак шеговито, че ходел с три женски. Човекът попита колко са моите. Отвърнах, че нямам нито едно. Той не ми повярва и каза, че положително имам поне едно. Аз се смълчах.

– А сам вие колко имате? – дръзко запита Махони непознатия.

Човекът се поусмихна както преди и рече, че като бил на нашите години, имал цял куп гаджета.

– Всяко момче – рече той – си има по едно гадженце.

Подобно отношение по този въпрос от човек на неговата възраст ми се стори доста свободно. Дълбоко в себе си аз считах, че казаното от него за момчета и гаджета е разумно и основателно. Но в неговата уста тия думи не ми се нравеха, а се и чудех защо той потръпна един-два пъти, сякаш се бои от нещо или пък внезапно го втриса. Докато говореше, забелязах, че има книжовно произношение. Той взе да ни говори за момичетата, колко хубави и меки били косите им, колко меки били ръцете им и че не всички момичета били чак толкова добри, колкото изглеждали. Казваше, че от всичко на света най-обичал да гледа някое хубаво младо девойче с хубави бели ръце и красиви и меки коси. Останах с впечатлението, че той повтаря нещо, което е научил наизуст, или пък че мислите му, намагнетизирани от собствените му думи, бавно кръжат все в същия затворен кръг. Понякога той говореше така, сякаш намеква за нещо общоизвестно, а друг път снишаваше глас и мълвеше тайнствено, сякаш ни доверяваше нещо скрито, което не би желал и други да чуят. Повтаряше изреченията си отново и отново, в различни варианти, и ги забулваше с монотонния си глас. Аз го слушах и не преставах да се вирам в подножието на рида.

Дълго време мина, преди да приключи неговият монолог. Той бавно се изправи и рече, че трябвало да ни остави за минутка-две, може би за няколко минути, и аз, без да променям посоката на погледа си, видях, че се запъти бавно към близкия край на полето. Ние продължавахме да мълчим. След неколкоминутно мълчание Махони възкликна:

– Я! Глей го кво прави!

И понеже нито му отговорих, нито вдигнах очи, Махони пак възкликна:

– Виж го ти!... Не е у ред... Лъскач!^{[12} - Жаргонната дума в оригинала (jösser) е от португалски произход и е етимологично свързана с лат. deus = бог. Вж. бел. 3.]

– Ако случайно запита как се казваме – рекох аз, – ти си Мърфи, а аз съм Смит.

Нищо друго не си казахме. Аз все още се питах дали да си отида или не, когато човекът се върна и пак седна при нас. Едва седнал, Махони зърна котката, която му бе убягнала, скочи и я погна през полето. Непознатият и аз наблюдавахме гонитбата. Котката пак се отърва и Махони взе да хвърля камъни по оградата, връз която тя се бе покатерила. Като му омръзна, той се зашля безцелно из далечния край на полето.

След време човекът ме заговори. Каза, че приятелят ми бил много буйно момче, и попита често ли го бият в училище. Щях възмутено да му отговоря, че ние не сме ученици от държавна гимназия, та да ни бият, но запазах мълчание. Той се разприказва за превъзпитанието на момчетата чрез телесни наказания. Мислите му, сякаш отново намагнетизирани от собствената му реч, сега бавно закръжиха около тая нова точка. Каза, че когато момчетата били ей такива, трябвало да ги бият с камшик, и то здравата да ги бият. Само камшик за буйните и непокорни момчета! Само пръчка по ръката на провинения или плесница не вършели работа, нужно било хубаво да го загреят с камшика. Изненадан от неговото настроение, аз неволно се вгледах в лицето му. В същия миг срещнах втренчения поглед на чифт стъкленозелени очи, които се взираха в мен изпод потрепващото чело. Пак извърнах очи.

Непознатият продължи монолога си. Той сякаш бе забравил неотдавнашната си свобода на виждането. Каза, че само да хване някое момче да говори с момичета или пък да си има гадже, щял да го бие с камшик до посиняване, та да му дойде умът да не говори вече с момичета. Ако ли пък някое момче си имало гадже, а лъже, че няма, така щял да го нашиба, както никой още не е бит на света. Каза, че нищо на света не би му доставило по-голямо удоволствие. Описа ми как би нашибал с камшик подобно момче, но така, сякаш различаваше някаква заплетена тайна. Искало му се, рече, повече от всичко друго; а гласът му, както монотонно ме водеше през тая тайна, стана почти нежен и сякаш ме умоляваше да го разбере.

Изчаках да свърши и този монолог, сетне рязко се изправих на крака. За да не издам вълнението си, аз се позабавих няколко секунди, уж да оправя обувката си, а подир това му казах, че вече трябва да си вървя, и се сбогувах. Тръгнах спокойно нагоре по рида, но сърцето ми лудо биеше от страх да не ме хване за глезените. Като стигнах до билото на рида, аз се поизвърнах и без да погледна към него, силно се провикнах накъм полето:

– Мърфи!

В гласа ми звучеше пресилена храброст и аз се срамувах от жалката си хитрост. Трябваше да извикам още веднъж и едва тогава Махони ме чу и гласът му отекна в отговор. Как само биеше сърцето ми, докато той търчеше към мен през полето! А той тичаше тъй, като че ли ми идеше на помощ. Пък аз изпитвах угризение: защото дълбоко в сърцето си винаги малко го бях презирал.

Арабия

Потънала в тишина, понеже беше сляпа, улица „Норт Ричмънд“ се пробуждаше само в часа, когато училището на Христовите братя пускаше питомците си. В слепия й край, отделена от съседите си в квадратен двор, стърчеше пуста двуетажна къща.

Другите къщи по улицата със самочувствието, че в тях живеят почтени люде, втренчено се вглеждаха една в друга с невъзмутими кафяви лица.

Предишният наемател на къщата ни, един свещеник, се бе поминал в гостната стая. Във всички стаи, стояли дълго затворени, тежеше душен въздух, а в килера зад кухнята лежах разхвърляни стари ненужни вестници. Сред тях намерих няколко книги с обложки, чиито страници бяха сбръчкани и влажни: „Абатът“ от Уолтър Скот, „Благочестивият причастник“ и „Мемоарите на Видок“ [13 - Изборът на заглавията, естествено, не е случаен, а в тон с конфликта между романтичния идеал и пошлата действителност и с двусмислената раздвоеност на героя, който сам внася сакрален елемент в бляновете си. „Абатът“ е исторически роман от Уолтър Скот, посветен на Мария Стюарт, смятана и за светица, и за „Вавилонската блудница“; „Благочестивият причастник“ е трактат от протестантския пастор Авденаго Селър, отличил се със съчиненията си срещу папизма; дори самото му име е многозначително с нелепостта си – Авденаго е библейски герой, отказал да се поклони на златния истукан на Навуходоносор (Дан. 3), а „Селър“ на англ. значи „продавач“; Франсоа Видок (1775–1857) на младини попада в затвора и опознава престъпния свят, а по-късно става таен агент и дори шеф на тайната полиция в Париж. Мемоарите му вероятно са мистификация, но също като протестантския трактат едва ли са най-подходящото четиво за свещеник католик. Трите заглавия добре илюстрират алюзивната дълбочина на Джойсовия текст.]. Последната най ми хареса, понеже листата ѝ бяха съвсем жълти. Посред запустялата градина зад къщата растеше ябълково дърво и няколко буренясаха храста, под един от които намерих ръждивата велосипедна помпа на покойния наемател. Той правел много благодеяния: всичките си пари завещал на разни богоугодни заведения, а мебелите в къщата оставил на сестра си.

Щом настанаха късите зимни дни, здрач припадеше още преди да сме привършили с вечерята. А когато се срещаме на улицата, къщите вече мрачевееха. Късчето небе над нас вечно менеше моравия си цвят, а уличните фенери въздигаха към него бледи мъждила. Студеният въздух ни щипеше и ние играехме, докато цялото ни тяло пламваше. Виковете ни отекваха в смълчаната улица. Играта ни водеше през тъмните изпокаляни задни улички, където попадахме под обстрела на туземците от бедняшкия квартал, към задните вратници на тъмните прогизнали градини, където вонеше от буницата, и тъмните миризливи конюшни, където някой коняр решеше и тимареше своя кон или подрънкваше звънчетата на закатарамената сбруя. Когато се връщаме на улицата, светлината от кухненските прозорци вече изпълваше дворчетата. Видехме ли вуйчо да свива отсам ъгъла, ние се изпокривахме в сянката и го изчаквахме да се прибере. Ако ли пък сестрата на Манган [14 - Джойс дава на героинята името на любимия си ирландски поет романтик Джеймс Кларънс Манган, който твърдял, че много от стиховете му са превод от арабски. Освен това „сестрата на Манган“ силно напомня девойката, на която е посветено неговото стихотворение „Тъмнооката Розалин“ – символ на Ирландия, на физическото влечение и романтичния блян.] се появеше на входа, за да повика брат си за вечеря, стаени в сянката, ние я гледахме как се визира нагоре-надолу по улицата. Изчаквахме да видим дали ще остане там, или ще се прибере и ако останеше, излизахме от сянката и примирени със съдбата, се запътвахме към Манганови. Тя ни дочакваше и тялото ѝ се очертаваше в светлината на полуотворения входник. Брат ѝ винаги ѝ говореше напук, преди да се подчини, а аз стоях до желязната оградка и я гледах. При всяко движение на тялото роклята ѝ се развяваше и меката ѝ плитка се полюшваше от една страна на друга.

Всяка заран лежах на пода в дневната и наблюдавах нейната врата, като спусках транспаранта на пръст-два от перваза, за да не се виждам отвън. Излезеше ли тя

на стъпалата пред входа, сърцето ми трепваше. Изтичах в антрето, грабвах книгите си и тръгнах подир нея. Държах кафявата ѝ фигура винаги под око и щом приближихме мястото, където пътищата ни се разделяха, ускорявах крачки и я отминавах. Това се повтаряше заран подир заран. Никога не бях говорил с нея, ако не смятам няколко случайни думи, но името ѝ беше властен призив в безумната ми кръв.

Образът ѝ ме съпътстваше и в места най-чужди на романтичния блян. Всяка събота вечер, когато леля отиваше да пазарува, аз по неволя тръгнах с нея да ѝ нося по-тежките покупки. Вървахме през лумналите улици, блъскани от пияни мъже и кресливи продавачки, сред ругатните на селяните и пискливото каканижене на бакалските чирачета, които стояха на пост пред каците свински обрезки, сред носовото гъгнене на уличните певци, които пееха за О'Донован Роса [15 - О'Донован Роса (с прозвище „Динамита“) е ирландски революционер; хвърлен в затвора през 1865, по-късно той емигрира в САЩ, но се връща в Ирландия в началото на 90-те години.] или някаква балада за бедите на родината злочеста. Тия шумове се сливаха у мен в един-единствен усет за живота: представях си как сред тъпа от врагове нося препълнен потир, без капка да пролея. [16 - Съществува легенда за рицар, който бил принуден да пренесе препълнен потир през целия град, сподирян от палач с вдигнат меч, в случай че пролее капчица. Потир е чаша от скъпоценен метал за причастие. Вж. бел. 1.] Навремени името ѝ се отронваше от устните ми в странни молитви и славословия, непонятни за мен самия. Често, без да знам защо, очите ми се напълваха със сълзи и някакъв порой, сякаш бликнал от сърцето, се изливаше в гърдата ми. Малко мислех за бъдещето. Не знаех дали изобщо някога ще я заговоря или ако я заговорех, как бих могъл да ѝ разкажа за плахото си преклонение пред нея. Но тялото ми беше като арфа [17 - Арфата е традиционен символ на Ирландия. Вж. „Двама кавалери“], а думите и движенията ѝ бяха пръстите, които препускат по струните.

Една вечер влязох в гостната, където бе умрял свещеникът. Беше сумрачна дъждовита вечер и в къщата не се чуваше никакъв звук. През едно от счупените стъкла дочувах как дъждът бие по земята и нежните водни иглици играят безкраен танц в подгизналите лехи. Някъде под мен блещукаше фенер или осветен прозорец. Радвах се, че не виждам нищо друго. Сякаш сетивата ми жадуваха да се забулят и като усетих, че им се изплъзвам, аз притиснах длани една в друга, докато те се разтрепераха, и заповтарях в шепот: Любима! Любима!

Най-сетне тя ме заговори. Когато отправи първите си думи към мене, така се обърках, че не знаех какво да отговоря. Тя ме пита ще ходя ли в Арабия. Не помня какво отговорих, да или не. Щяло да бъде прекрасен базар [18 - В гл. III от „Портрет на художника“ проповедникът дава следното определение на духовните упражнения: „временно оттегляне от житейската суета... с цел да изпитаме състоянието на нашата съвест, да поразмислим над тайните на светата религия и по-добре да разберем защо сме пратени в света“], добави тя, много ѝ се искало да отиде.

– Тогава защо да не отидеш? – запитах я.

Докато говореше, тя непрестанно въртеше сребърната гривна около китката си. Не могла, рече, понеже същата седмица в нейния манастир щяло да има духовни упражнения. Брат ѝ и две други момчета се боричкаха за кепетата си и аз стоях сам до края на желязната ограда. Тя бе хванала един от заострените ѝ шипове и все накланяше глава към мен. Светлината на фенера срещу нашата врата се плъзна по бялата извивка на шията ѝ, освети косата ѝ, полегнала точно там, и спускайки

се, освети ръката върху оградката. Падна върху едната страна на роклята ѝ и близна белия ръб на фустата, едва видим, както бе застанала спокойно.

– Блазе ти – каза тя.

– Ако ида – отвърнах, – ще ти донеса нещо.

Какви ли неизброими безумства не кръжаха в главата ми наяве и насън подир тая вечер. Вдън земя ми се искаше да натикам тия скучни дни до откриването на базара. Училищните занятия ми бяха непоносими. Нощем в спалнята и денем в класната стая образът ѝ все заставаше между мен и страницата, която се опитвах да прочета. Сричките на думата Арабия звучаха в тишината, в която се топеше душата ми, и ме обайваха с източна магия. Поисках разрешение да посетя базара събота вечерта. Леля се изненада и каза дано не излезел някаква фармасонска работа[19 - Смятало се е, че масоните са враждебно настроени спрямо католицизма. Лелята очевидно асоциира екзотичното име „Арабия“ с тайните масонски обреди.]. В клас отговарях лошо. Наблюдвах как изразът на класния преминава от дружелюбност към строгост; той се надявал, че ще почна да мързелувам. Не можех да събера блуждаещите си мисли. Едва понасях сериозните неща в живота, които, изпречили се изведнъж между мене и моето желание, сега ми се струваха детска игра, някаква противна и еднообразна детска игра.

Събота сутринта напомних на вуйчо, че привечер искам да посетя базара. Той се суетеше край окачалката в антрето, търсейки четката за дрехи, и ме сръза:

– Да, момче, знам.

Понеже той беше в антрето, нямаше как да вляза в дневната и да легна край прозореца. Тръгнах от къщи в лошо настроение и с бавни крачки се запътих към училище. Беше безжалостно студено и още отсега в сърцето ми заби тревога.

Като се върнах у дома за вечеря, вуйчо още не си беше дошъл. Пък и рано бе. Поседях известно време, втренчил очи в часовника, но тиктакането му започна да ме дразни и излязох от стаята. Качих се по стълбите и отидох на горния етаж. Хладни, празни, безрадостни, високите стаи ме поуспокоиха, аз си затананиках и тръгнах от стая в стая. От прозореца зърнах другарите си, които играеха долу на улицата. Виковете им достигаха до мен приглушени и неясни. Опрях чело о хладното стъкло и се загледах отвъд, към насрещната тъмна къща, където живееше тя. Може и цял час да съм стоял там, без да виждам друго освен родената от въображението ми и облечена в кафяво фигура[20 - Кафявото е символичният цвят на Дъблин. Вж. бел. 17 към „Мъртвите“], предпазливо докосната от светлината на фенера по извитата шия, по ръката върху желязната ограда и по ръба на фустата.

Пак слязох долу и видях госпожа Мърсър да седи край огъня. Тя бе стара бърлива жена, вдовица на лихвар[21 - Името „Мърсър“ значи „търговец на тъкани“, но се асоциира и с „mercy“ = милост. Хубаво име за лихвар!], и събираше стари пощенски марки с някаква богоугодна цел. Трябваше по неволя да изтърпя празните приказки по време на чая. Вечерята закъсняваше с повече от час, а вуйчо все го нямаше. Госпожа Мърсър стана да си върви: съжалявала, че не може да чака повече, но часът вече минавал осем и не ѝ се искало да излиза по-късно, понеже нощният въздух не ѝ понасял. Когато тя си отиде, почнах да ходя напред-назад из стаята, стиснал юмруци. Леля рече:

– Боя се, че ще трябва да отложиш базара за някой друг божи ден.

Към девет чух как вуйчо пхна ключа си в ключалката на външната врата. Чух, че сам си говори, сетне окачалката в антрето се разлюля под тежестта на балтона му. Добре знаех какво значи всичко това. Като стигна до средата на вечерята си, аз го помолих да ми даде пари, за да отида на базара. Забравил бе.

– Хората вече са си легнали и са изкарвали първия сън – каза той.

Не се усмигнах. Леля троснато му рече:

– Ти му дай парите на момчето и го пусни да върви! И без това го държа толкова до късно.

Вуйчо много съжалявал, задето бил забравил. Каза, че е права старата поговорка: Труд без никаква разтуха прави Джек и глава куха. Попита ме къде ще вървя и като му казах това за втори път, той поиска да знае помня ли Арабин се прощава със своя жребец[22 - Сантиментално стихотворение от К. Нортън. Лирическият герой си представя как, изкушен, продава любимия си жребец, но се събужда от „трескавия си сън“ и хвърля обратно златото на купувача. Ср. края на разказа.]. Като излизах от кухнята, той тъкмо започваше да декламира пред леля началните стихове на поемата.

Стиснал здраво един флорин[23 - Монета от два шилинга.], закрачих надолу по „Бъкингамска“ към гарата. Улиците, блеснали от светилния газ, и навалицата купувачи ми напомниха с каква цел бях тръгнал. Качих се в третокласното купе на почти празен вагон. След безкрайно закъснение влакът бавно потегли от гарата и запълзя сред полусрутени къщурки над блещукащата река. На спирка Уестланд-роу към вратите на вагона се втурна цяла тълпа, но железничарите ги върнаха назад, като им казваха, че тоя бил панаирен влак. Останах сам в празния вагон. Подир няколко минути влакът спря до набързо стъкмен дървен перон. Излязох на пътя и видях осветения циферблат на стенен часовник, който показваше, че вече е десет без десет. Пред мен се издигаше голяма сграда, на чиято фасада блестеше магическото име.

Не можах да намеря шестпенсов вход и понеже се опасявах да не затворят базара, дадох цял шилинг на някакъв човек с уморено лице и бързо влязох вътре през въртележката. Озовах се в голяма зала, опасана до средата с балкони. Почти всички павилиони бяха затворени и по-голямата част от залата беше тъмна. Владееше тишина, каквато настава в църква подир службата. Плахо пристъпих към центъра на базара. Около павилионите, които още бяха отворени, стояха по няколко души. Пред завеса, над която с цветни лампи бяха написани думите Chantant, двама мъже брояха пари върху сребърен поднос. Заслушах се в звъна на монетите.

С мъка си припомних за какво бях дошъл, отидох до един от павилионите и взех да разглеждам разни порцеланови вази и сервизи за чай, украсени с цветчета. Пред вратата на павилиона млада дама се смееше и разговаряше с двама млади господи. Британският им говор ми направи впечатление и аз се поослушах в разговора им.

– Не, не съм казвала нищо подобно!

– Да, казахте го!

– Не, не съм!

– Тя го каза, нали?

– Да! Чух я!

– О... лъжеш значи!

Щом ме забеляза, младата дама се приближи и ме попита искам ли да купя нещо. Гласът ѝ не прозвуча особено насърчително; изглежда, че само по задължение ме заговори. Смутено се загледах в грамадните глинени съдове, изправени като везирски гавази от двете страни на тъмния вход за павилиона, и смотолех:

– Не, благодаря.

Младата дама премести една от вазите и се върна при двамата млади господа. Отново подеха разговор на същата тема. Един-два пъти младата дама ме стрелна с очи през рамо.

Макар и да знаех, че е безпредметно да стоя пред павилиона ѝ, аз се помаях още малко, та и интересът ми към стоката ѝ да изглежда по-действителен. Сетне бавно се извърнах и тръгнах надолу към центъра на базара. Пуснах двете си пенита и те паднаха върху шестпенсовата монета в джоба ми. Чух някакъв глас, който викаше от другия край на балкона, че ще гасят осветлението. Горната част на залата вече тънеше в пълен мрак.

Загледан нагоре в тъмата, аз виждах себе си като същество, подтикнато и подиграно от мирската суета; и очите ми горяха от горест и гняв.

Евелин

Тя седеше до прозореца и гледаше как вечерта нахлува в улицата. Главата си бе опряла на пердето, а в ноздрите си чувстваше дъх на прашен кретон. Беше уморена.

Минаваха малко хора. Мина на път за дома си мъжът от последната къща. Стъпките му отекнаха нататък по бетоновия плочник, а след това заскърцаха по сгурията пред новите червени къщи. Едно време там имаше ливада и всяка вечер те си играеха там със съседските деца. Сетне някакъв човек от Белфаст[24 - Намек, че предприемачът е протестант и нашественик.] купи ливадата и построи на нея къщи – не като техните, малки и кафяви, а яркочервени тухлени къщи с лъскави покриви. Децата от улицата често играеха заедно на ливадата – Девиновите, Уотърсовите, Дъновите, Кьоу-сакатото и тя с братята и сестрите си. Ърнест обаче никога не играеше: вече бе много голям. Баща им често ги разгонваше от ливадата с дебелия си трънчен бастун; но обикновено Кьоу-сакатото стоеше на пост и зададеше ли се баща ѝ, биеше тревога. Все пак доста щастливи трябва да са били. Баща ѝ още не беше чак дотам лош; при това и майка ѝ беше жива. Всичко беше толкова отдавна; и тя, и братята и сестрите ѝ бяха порасли до един; майка ѝ умря. И Тизи Дън умря, а Уотърсови се върнаха в Англия. Всичко се променя. Сега и тя щеше да замине като другите, и тя щеше да напусне своя дом.

Своя дом! Тя огледа стаята, огледа и всички добре познати предмети в нея, от които толкова години бе бърсала праха веднъж в неделата и всеки път се бе питала отгдето извира този прах. Може би никога вече нямаше пак да види тия тъй познати

предмети, с които и през ум не ѝ бе минавало, че ще се раздели. И все пак през всички тия години не успя да научи името на свещеника, чиято пожълтяла снимка висеше на стената над повредения хармониум, досам литографията с обещанията пред блажената Мария Маргарет Алакок[25 - Св. Мария Маргарет Алакок е свързана с възникването на култа към Светото сърце, изключително популярен в Ирландия и неколккратно споменаван от Джойс. Постъпила в манастир от най-ранна възраст, Мария Маргарет Алакок се прочула със своята благочестивост, самоизтезания и видения. При едно от тях ѝ се явил Христос, който извадил сърцето ѝ, сложил го в своето, после го върнал в гърдите ѝ пламнало от божествена любов. Тъй като игуменката не ѝ повярвала, Христос ѝ обещал духовен наставник, който ще я разбере. Тя била преместена в друг манастир и там признали виденията ѝ за „истинни“.] Бил приятел на баща ѝ от училище. Когато показваше фотографията на някой гостенин, баща ѝ обикновено казваше мимоходом:

– Сега е в Мелбърн.

Съгласила се бе да замине, да напусне дома си. Умно ли постъпваше? Опита се да прецени всички доводи за и против. Така или иначе в тоя дом тя имаше подслон и храна; край нея бяха и ония, с които бе живяла цял живот. Разбира се, налагаше ѝ се да работи здравата и вкъщи, и в магазина. Какво ли щяха да кажат за нея там, като узнаят, че е избягала с мъж? Може би ще я нарекат глупачка; и на нейно място ще назначат друга чрез обявление. Госпожица Гавин ще се радва. Винаги ѝ бе имала зъб и го показваше най-вече пред хора:

– Госпожице Хил, не виждате ли, че тия дами чакат?

– Моля, гледайте по-весело, госпожице Хил!

Нямаше да пролее нито сълза за магазина.

Но в новия ѝ дом, в оная далечна и непозната страна, всичко щеше да бъде различно. Тогава тя. Евелин, ще бъде омъжена. Хората ще я уважават. Няма да се мъчи като майка си. Дори сега, макар да бе прехвърлила деветнайсетте, тя често се боеше от грубостта на баща си. Знаеше, че тъкмо това бе причината за сърцебиенето ѝ. Когато бяха още малки, той никога не бе налитал да я бие, както се спускаше връз Хари и Ърнест, понеже беше момиче; но напоследък бе почнал да я заплашва и казваше, че само паметта на майка ѝ го спира. Сега нямаше и кой да я защити – Ърнест беше умрял, а Хари, който работеше по украсата на църкви, почти винаги беше някъде в провинцията. При това вечните дразги за пари събота вечер бяха почнали да ѝ додават донемайкъде. Тя винаги даваше цялата си седмична плата – седем шилинга, – а и Хари винаги изпращаше, каквото може, но цялата беда бе как да измъкне нещичко от баща си. Той казваше, че тя прахосва парите, че няма ум в главата, че няма да ѝ даде своите спечелени с пот пари, та тя да ги пръска по улиците, и още какво ли не, защото обикновено в събота вечер си идваше съвсем насмукан. Накрая ѝ даваше парите, а след това я питаше възнамерява ли изобщо да купи нещо за обед за неделя. Тогава трябваше от бързо по-бързо да хукне по пазар, здраво стиснала в ръка черното си кожено портмоне, докато с мъка се провираше през тълпата, сетне да се завърне по никое време с цял товар провизии. Много труд ѝ струваше да поддържа къщата в ред и да гледа двете матки деца, които ѝ бяха поверени, редовно да ходят на училище и редовно да се хранят. Това бе тежък труд – и тежък живот, – но сега, когато бе дошло време да скъса с него, тя не го намираше съвсем неприемлив.

С Франк ѝ предстоеше да опита друг живот. Франк беше много мил, мъжествен и

чистосърдечен. [26 - Името Франк (откровен, честен) отговаря на романтичните представи на героинята, но звучи иронично в контекста на разказа.] Щяха да отпътуват заедно с вечерния параход, да му стане жена и да живее с него в Буенос Айрес [27 - Романтичното име „Буенос Айрес“ (хубав въздух) се противопоставя на лайтмотива „душен въздух“.] , където я чакаше неговият дом. Колко добре си спомняше кога го видя за пръв път; той бе наел стая в една къща на главната улица, където тя ходеше на гости. Като че ли бе преди няколко седмици. Той стоеше пред вратата, килнал фуражката си назад, а перчемът му се вееше над бронзовото лице. После се опознаха. Той я чакаше всяка вечер пред магазина и я изпращаше до вкъщи. Веднъж я заведе да види „Циганката“ [28 - Опера от ирландския композитор Майкъл Болф по една от новелите на Сервантес. Циганката, Арлина, е всъщност благородна девица, открадната като дете от циганите. В нея се влюбва млад аристократ, на когото тя изповядва смътните си спомени с песента „Насън бях принцеса“ (вж. края на разказа „Пръст“). Краят на романтичната опера е, разбира се, щастлив, тъй като Арлина бива разпозната от баща си.] и тя ликуваше, седнала до него на непривично за нея място в театралния салон. Той страшно обичаше музиката и дори сам пееше понякога. Хората знаеха, че я ухажда, и щом той запееше песента за девойката, залюбила моряк, тя винаги изпитваше някакво приятно смущение. Наричаше я булче на шега. Мисълта, че има връзка с мъж, отпърво я ласкаеше, после той почна да ѝ се харесва. Толкова неща ѝ разказваше за далечни страни! Беше започнал като юнга с една лира на месец на параход по линията за Канада. Казал ѝ бе имената на корабите, на които е плавал, и названията на различните корабни длъжности. Беше плавал през Магелановия проток и ѝ бе разправил какви ли не чудесии за страшните патагонци. После стъпил здраво на краката си в Буенос Айрес, а в старата родина дошъл само тъй, за почивка. Разбира се, баща ѝ се бе научил за тая връзка и ѝ забрани дори да мисли за него.

– Тия моряци са ми ясни – рече той.

Един ден се скара с Франк и подир това трябваше да се срещат тайно.

Улицата потъваше в тъма. Белите пликове в скута ѝ вече се губеха в мрака. Едното писмо беше за Хари; другото – за баща ѝ. Някога Ърнест беше нейният любимец, но тя обичаше и Хари. Баща ѝ напоследък видимо се беше състарил; тя щеше да му липсва. Понякога той биваше и мил. Неотдавна, когато беше болна, той ѝ чете някакъв разказ за призраци и ѝ препече филийки хляб на огъня. Друг път, когато майка им беше още жива, всички бяха отишли на излет до Хоут [29 - Голям хълм на петнадесет километра североизточно от Дъблин.]. Тя си припомни как тогава баща ѝ си сложи на главата майчината ѝ шапка, за да разсмее депата.

Времето летеше, а тя все още седеше до прозореца, опряла глава на пердето, вдишвайки мириса на прашен кретон. Дочуваше свирнята на латерна някъде далече долу по улицата. Мелодията ѝ бе позната. Странно, че я дочуваше тъкмо тая вечер, за да се подсети за обещанието, което бе дала на майка си, за обещанието колкото може по-дълго да крепи тоя дом цял и сплотен. Припомни си и последната нощ от боледуването на майка си: и тогава тя се намиреше в душната тъмна стая от другата страна на къщата, а отвън до ушите ѝ долиташе някаква тъжна италианска мелодия. Тогава дадоха на латернаджията шест пенса и му заръчаха да си върви. Спомни си, че после баща ѝ влезе важно в стаята на болната и каза:

– Проклети италианци! Чак тук да се домъкнат! И както седеше унесена, тоя тъжен спомен за майчиния ѝ живот я прониза до дън душа – живот на всекидневни жертви, завършил накрая с лудост. Тя потръпна, дочула отново майчиния си глас да нарежда с безумно упорство:

– Derevaun Seraun! Derevaun Seraun![30 - Коментаторите все още не са изяснили смисъла на тези думи. Предполага се, че лудата брътви на келтски: „Удоволствието свършва в болка!“]

Тя скочи внезапно, обзета от ужас. Да бяга! Трябва да бяга! Франк ще я спаси. Ще ѝ даде живот, може би и любов. Тя искаше да живее. Защо да е нещастна!? Имаше право на щастие. Франк ще я вземе на ръце, ще я притисне към гърдите си. Ще я спаси.

.....

Тя стоеше сред разлюляната тълпа на Северния кей. Той я държеше за ръка и тя усещаше, че ѝ говори и непрекъснато повтаря как ще прекосят океана. На пристанището се тълпяха войници с кафяви раници на гръб. През широките врати на чакалнята тя зърна за миг тъмната грамада на парахода, прилепен до стената на кея, със светнали прозорчета. Тя млъчеше. Усещаше, че бузите ѝ са бледи и хладни, и в тоя сложен лабиринт от отчаяни мисли замоли бога да я напъти, да ѝ посочи къде я зове дългът. Корабът изсвири тъжно и проточено в мъглата. Тръгне ли, утре ще бъде с Франк в открито море на път към Буенос Айрес. Билетите им бяха купени. Можеше ли все още да се откаже, и то след всичко, което той бе сторил за нея? От отчаяние започна да ѝ се гади и тя продължи да шепне нечута гореща молитва.

Заби камбанка и звънът я прониза в сърцето.

– Ела!

Всички морета на света забушуваха край сърцето ѝ. Той я теглеше в бездната: щеше да я удави. И с двете си ръце тя се вкопчи в железните перила.

– Ела!

Не! Не! Не! Невъзможно. Ръцете ѝ стискаха железата до полуда. Изсред вълните тя нададе вик на отчаяние.

– Евелин! Еви!

Той се втурна зад бариерата и ѝ извика да го последва. Креснаха му да върви, но той продължаваше да я зове. Тя извърна побелялото си лице към него, безволна като безпомощно животинче. В очите ѝ той не съзря нито любов, нито сбогом: тя не го познаваше.

След състезанието[31 - Повод за разказа е интервюто, което 22-годишният Джойс взима от френския автомобилен състезател Анри Фурние. Самият Джойс е бил недоволен от написаното, нарича го „най-слабия разказ в цикъла“ и пише на брат си, че възнамерява да го преработи. Причината за неуспеха е най-вече опитът му да навлезе в социална сфера, която явно му е чужда. Освен с нестройния сюжет и слабата характерология „След състезанието“ прави впечатление с многословието и с несигурния слог на автора и е един от малкото примери, които нагледно показват от какво тръгва той в съзряването си като прозаик.]

Колите плавно се плъзгаха към Дъблин, понесени като сачми в дълбея на Нейс-роуд. По хребета на хълма при Инчикор от двете страни на пътя се бяха скупчили много зрители, за да погледат как колите препускат към града, и през тоя шпалир от беднота и безделие „Континент“ шеметно излагаше на показ богатството и техниката си. Сегиз-тогиз стълпените зяпачи избухваха в доволното „ура“ на верноподан роб. И все пак те явно симпатизираха на сините коли – колите на техните приятели, французите.

При това французите бяха негласни победители. Отборно имаха солиден превес: колите им бяха взели второто и третото място, а се говореше, че и водачът на победилата немска машина бил белгиец. Затова всяка синя кола биваше посрещана с двойно по-шумни възгласи, когато възлизаше по хребета на хълма, а състезателите се отплащаха с усмивки и кимване на всеки поздрав на посрещачите. В един от тия елегантни автомобили седяха четирима младежи, чието опиянение трудно би могло да се обясни само с въздействието на галския хумор: може да се каже, че младите хора направо бяха в настроение. Те бяха Шарл Сегуен, собственик на колата; Андре Ривиер, млад електротехник от канадски произход: грамаден унгарец на име Вилона и един издокаран младеж на име Дойл. Сегуен беше в чудесно разположение на духа, тъй като неочаквано още предварително бе получил няколко поръчки (той се готвеше да основе предприятие за леки коли в Париж), а Ривиер – понеже щеше да стане директор на предприятието. Тия двама млади хора (а те бяха братовчеди) бяха в чудесно разположение на духа и поради успешното представяне на френските коли. Вилона беше в превъзходно настроение вследствие превъзходния обяд, а при това беше и роден оптимист. Четвъртият член на дружината обаче беше прекалено възбуден, за да се весели от сърце.

Той бе на около дващест и шест години, с меки кестеняви мустачки и сиви очи, които изглеждаха доста невинни. Баща му се бе проявил като върл националист [32 - Бащата е бил парнелист и поддръжник на движението за самоуправление на Ирландия. Вж. коментара към разказа „В деня на бръшляновия лист“.] на младини, но отрано бе променил възгледите си. Паричките си бе спечелил като касапин в Кингстън, после бе отворил магазини в Дъблин и предградията и многократно умножил капитала си. Освен това му бе провървяло да склучи договори за няколко доставки на полицията, тъй че в края на краищата бе станал достатъчно богат и дъблинските вестници го упоменаваха като търговски магнат. Сина си бе изпратил в Англия, за да се изучи в един голям католически колеж, а после го бе записал да следва право в Дъблинския университет. Джими не се учеше много усърдно и по едно време тръгна по криви пътища.

Разполагаше с много пари и беше всеобщ любимец, а времето си прекарваше странно раздвоен между музикалните среди и любителите на автомобилизма. После го пратиха за един семестър в Кеймбридж, колкото да види свят. Баща му не без укори, но скришом горд от разточителството на сина си, изплати дълговете му и го върна вкъщи. Джими се бе запознал със Сегуен именно в Кеймбридж. Засега двамата не бяха нищо повече от обикновени познати, но Джими изпитваше голямо удоволствие в обществото на този човек, който бе видял много нещо от света и се говореше, че притежава едни от най-големите хотели във Франция. С човек от тоя род (както мислеше и баща му) си струваше да се познаваш, дори и да не беше такъв очарователен събеседник като Сегуен. Вилона също беше забавен – блестящ пианист, – но за жалост много беден.

Колата весело се носеше със своя товар от буйни млади веселяци. Двамата братовчеди бяха на предната седалка; Джими и унгарският му приятел седяха отзад.

Вилона несъмнено бе в отлично настроение; в продължение на много мили той не спря да си тананика някаква мелодия с дълбокия си бас. Французите им подхвърляха през рамо и смеха, и веселите си закачки и Джими често трябваше да изпружва врат, за да долови пуснатите шегички. Това не му бе особено приятно, тъй като почти винаги се налагаше бързо да отгатва смисъла им и поради силния насрещен вятър да крещи нещо подходящо в отговор. А и тоя Вилона всекиго би объркал с тананикането си, да не говорим за бученето на мотора.

Бързото движение на открито повдига духа на човека; така е и с голямата популярност, и с притежанието на пари. А това бяха три добри основания Джими да бъде възбуден. Мнозина приятели през деня го бяха видели в обществото на тия европейци. При пропускателния пункт Сегуен го беше представил на одного от френските състезатели и в отговор на смутено измърморения му комплимент по мургавото лице на водача бе лъснала поредица ослепително бели зъби. Приятно бе след тая чест да се върнеш при невежата тълпа от зрители с техните побутвания и многозначителни погледи. А що се отнася до парите, той наистина разполагаше с огромна сума. Може би тя не би се видяла голяма на Сегуен, но Джими, който, независимо от някои временни прегрешения, всъщност бе наследил здрави инстинкти, добре знаеше с какви мъки са насъбрани тия пари. В миналото това чувство бе държало дълговете му в границите на разумното пилеене и щом той тъй добре съзнаваше колко труд е вложен в парите още тогава, когато ставаше дума само до някакви приумици на образован младеж, колко по-вярно бе това сега, когато бе на път да рискува по-голямата част от своето състояние! Тая работа беше твърде важна за него.

Разбира се, капиталовложението беше смислено, пък и Сегуен се бе погрижил да остави впечатлението, че само от приятелски подбуди ще включи мизерната лепта на ирландеца в капитала на фирмата. Джими изпитваше уважение към бащината си прозорливост в търговските дела, а в случая тъкмо баща му пръв бе намекнал да стане съдружник; пари, купища пари щели да падат в автомобилния бранш. При това всичко у Сегуен безпогрешно издаваше богаташа. Джими се зае да превърне в надници стойността на разкошната кола, в която седеше. Колко гладко се движеше! Пък и колко елегантно бяха летели с нея по селските пътища! Пътуването напипваше с магически пръст самия пулс на живота и механизмът на човешката нервна система с готовност се стремеше да се нагажда към стремглавия устрем на синия звяр.

Свиха надолу по улица „Дейм“. Имаше необичайно движение и улицата къртеше от клаксоните на автомобили и гонговете на нетърпеливи ватмани. Сегуен спря колата близо до банката, за да слязат Джими и неговият приятел. На плочника се насъбраха групичка любопитни, за да отдадат почит на пръхтящата машина. Четиримата щяха да вечерят заедно вечерта в хотела на Сегуен, а междувремето Джими и унгарецът, който бе отседнал у него, трябваше да отидат къщи, за да се преоблекат. Колата бавно се насочи към улица „Графтън“, а двамата млади хора си запробиваха път сред купчината зяпачи. Те се упътиха на север с някакво странно чувство на разочарование от пешеходството, а над тях градът въздигаше бледите си лампени глобуси в омарата на лятната вечер.

В дома на Джими бяха погледнали на тая вечер като на важно събитие. Вълнението и трепетът на родителите му се примесваха с известна гордост и с известно желание да се впуснат в някаква авантюра, тъй като имената на големите европейски градове имат поне свойството да пораждат у нас подобна охота. А и Джими изглеждаше много добре във фрака си и когато застана в хола, за да подравни за сетен път краищата на връзката си, баща му може би се почувства доволен и от търговска гледна точка, задето бе обезпечил за сина си качества, каквито

невинаги могат да се купят с пари. Затова баща му бе необикновено любезен с Вилона и целият му вид издаваше искрено уважение към изисканите маниери на чужденеца; но тая тънка подробност в поведението на домовладиката навярно не правеше впечатление на унгареца, тъй като той вече изпитваше силно желание да вечеря.

Вечерята бе отлична, превъзходна. Сегуен, реши Джими, има много изтънчен вкус. Към компанията се бе присъединил някакъв млад англичанин на име Раут, когото Джими бе виждал със Сегуен в Кеймбридж. Младите хора вечеряха в уютна стая, осветена от електрически свещи. Разговорът се лееше непринудено и сърдечно. Въображението на Джими вече се разгаряше и той си представи как жизнената младост на французите елегантно се увива около достолепните обноски на англичанина. Изящен образ, помисли той, и съвсем на място. Възхищаваше го ловкостта, с която домакинът насочваше разговора. Петимата млади мъже имаха различни вкусове и езиците им се бяха поразвързали. С безмерно уважение Вилона се зае да разкрива пред леко изненадания англичанин чаровете на английския мадригал, оплаквайки изчезването на старите инструменти. Ривиер, не без задна мисъл, се зае да обяснява на Джими на какво се дължи успехът на френската техника. Кънтящият глас на унгареца вече взимаше надмощие с подигравките над художниците-романтици, когато Сегуен отклони разговора към политиката. Това бе обща за всички тема. У Джими, тъй преизпълнен с благородни чувства, се пробуди дремещият плам на родителя му и той най-сетне успя да поразмърда летаргичния Раут. В стаята стана два ж по-топло, а задачата на Сегуен всеки миг ставаше все по-трудна: имаше опасност обидите да минат на лична почва. Но бдителният домакин издебна сгоден момент и вдигна наздравица за човешкия род, а щом всички отпиха от чашите си, многозначително разтвори прозореца.

Тая вечер градът се бе предрешил като столица. Петимата млади мъже спокойно се заразхождаха из парка „Стивънс-грийн“ под тънък облак ароматичен тютюнев дим. Разговаряха весело и шумно, а наметалата им леко се полюшваха на плещите. Хората се отдръпваха да им сторят път. При ъгъла на улица „Графтън“ някакъв нисък дебелак тъкмо помагаше на две хубави дами да се настанят в автомобил, управляван от друг шишко. Колата потегли и ниският дебелак зърна малката дружинка.

– Andr#233;!

– Та това е Фарли!

Последва порой от думи. Фарли бе американец. Никой всъщност не бе сигурен за какво става дума. Вилона и Ривиер вдигаха най-много шум, но и останалите бяха разгорещени. Сред много смях всички се натъпкаха заедно в една кола. Потеглиха покрай навалищата, което сега преливаше в меки тонове, под веселия звън на камбаните. Взеха влака на Уестланд-роу и само след няколко секунди, както се стори на Джими, вече излизаха от гара Кингстън. Контрольорът – стар човек – поздрави Джими:

– Хубава вечер, господине!

Беше тиха лятна нощ; пристанището се разстиляше под краката им като потъмняло огледало. Тръгнаха към него, уловени за ръце, запели в хор Cadet Rousse[33 - Весела песен от времето на Френската революция, която често се пее с импровизирани думи.], като удряха с крак при всяко:

– Но! Но! Hoh#233;, vraiment!

При естакадата се качиха на лодка и заплаваха към яхтата на американеца. Щеше да има лека вечеря, музика, карти. Вилона убедително възкликна:

– Красота!

В каютата имаше малко пиано. Вилона засвири валс за Фарли и Ривиер, като Фарли беше кавалерът, а Ривиер дамата. Последва импровизиран кадрил, при който те измисляха нови фигури. Веселие за приказ! Джими на драго сърце се отдаде на лудориите; ако не друго, поне виждаше живота. Накрая Фарли се задъха и им викна да спрат. Прислужник внесе лека вечеря и те седнаха на масата по-скоро за да спазят установения ред. Но пиха: тъй подобаваше на бохеми. Вдигнаха наздравици за Ирландия, за Англия, Франция и Унгария, за Съединените щати. Джими държа реч, дълга реч, и при всяка кратка пауза Вилона току възкликваше: Браво, bravo! Когато седна на мястото си, последваха оглушителни ръкопляскания. Трябва да е била хубава реч. Фарли го потупа по гърба и гръмко се разсмя. Какви весели момчета! Биваше си я тая компания!

Карти! Карти! Масата бе разчистена. Вилона тихичко се върна при своето пиано и засвири волна програма. Заредиха се игра след игра, младежите смело се хвърляха в неизвестността на риска. Пиха наздравица за дама купа и за дама каро. Джими някак смътно съжаляваше, че няма друга публика; разговорът искреше от остроумие. Взеха да залагат на едро и скоро минаха на разписки. Джими не знаеше точно кой печели, но знаеше, че е в загуба. Ала вината бе само негова, понеже често объркваше картите си и другите трябваше сами да изчисляват колко им дължи. Те бяха страшни дяволи, но на него вече му се искаше да сложат край на играта: много бяха окъснели. Някой вдигна наздравица за яхтата „Хубавицата на Нюпорт“, после друг предложи да изиграят последна решителна игра.

Пианото бе замлъкнало; Вилона навярно се бе качил на палубата. Играта бе страхотна. Те поспряха малко преди края, да пийнат за щастие. Джими долавяше, че подът ще отиде или у Раут, или при Сегуен. Какво вълнение! Джими също се вълнуваше; естествено, щеше да загуби. За каква ли сума им бе подписал разписки? Всички станаха на крака при последните карти, викаха и размахваха ръце. Спечели Раут. Кабината се разтrese от аплодисменти, картите бяха събрани накуп. Фарли и Джими бяха загубили най-много.

Той знаеше, че на сутринта ще съжалява, но в момента се радваше на отдиха, на мрачния унес, който щеше да прикрие безразсъдството му. Опря лакти на масата, обори глава на ръцете си, броейки ударите на пулса в слепоочията. Вратата на каютата се отвори и той зърна унгареца, застанал прав сред ивица дрезгавина:

– Джентълмени, съмва!

Двама кавалери[34 - Разказът е написан след изпълнението на първоначалния замисъл: симетричен цикъл от 12 разказа, посветени съответно на детството („Сестрите“, „Среща“, „Арабия“), младостта („Евелин“, „След състезанието“, „Пансионът“), зрелостта („Схватки“, „Пръст“, „Прискърбен случай“) и обществения живот в Дъблин („В деня на бръшляновия лист“, „Майка“, „Благодат“), и подсилва най-слабата част от цикъла. „Двама кавалери“ предизвиква сериозни разногласия между Джойс и неговия издател Грант Ричардс, тъй като Ричардс изисква съкращаване на някои алюзии и по-пиперливи пасажи, а по-късно настоява целият

разказ да отпадне от сборника. Раздорът забавя публикуването на „Дъблинчани“ с около 10 години, но Джойс не отстъпва под натиска на благопристойния викторианец. През 1906 г. той пише на Ричардс: „Двама кавалери“... е един от най-важните разкази в книгата. По-скоро бих пожертвал пет от другите разкази (веднага мога да ги назова), отколкото него. След „В деня на бръшляновия лист“ аз съм най-доволен от „Двама кавалери“. Не е трудно да се съгласим със собствената му преценка. Джойс нарича разказа „ирландски пейзаж“: топографията на Дъблин е предадена с най-големи подробности и ако проследим пътя на Ленехан по картата на града, ще открием, че героят се върти в безцелен кръг, подсказан още от първото изречение. Така многозначителният подтекст и богатата символика превръщат странстването и приключенията на модерните кавалери (или рицари) в остро обвинение срещу порочния кръг, в който се върти Ирландия от началото на века. Затова и мелодията на арфата (централния символ) е тъй тъжна. Рицарят на Ирландия се оказва доносник на полицията и жиголо: Юда.]

Сивата и топла августовска вечер бе припаднала над града и из улиците в омагьосан кръг се носеше мек топъл ветрец, спомен от лятото. Покрай кепенците, спуснати в неделя, гъмжеше пъстра празнична тълпа. Като светещи перли фенерите блестяха от върховете на високите си стълбове над живата тъкан под тях, която непрекъснато менеше форма и окраска и огласяше топлия сивкав сумрак с непроменлив непрекъснат шепот.

Двама млади мъже слизаха по склона откъм площад „Рътланд“. Единият от тях тъкмо привършваше дълъг монолог. Другият вървеше по самия ръб на плочника и често трябваше да слиза на платното, избутван от неучтивия си спътник, но го слушаше внимателно и с видимо удоволствие. Беше трътлест и бял-червен. Килнал назад моряшкото си кепе, той следеше разказа, а угълчетата на носа, очите и устата му мърдаха и по лицето му се сменяха мимика след мимика. Сегиз-тогиз той се превиваше и тихо цвилеше от смях. Очите му блестяха от лукаво задоволство и постоянно се стрелкваха към лицето на неговия другар. Веднъж-дваж той оправи леката мушама, която бе праметнал през рамо като тореадор. И панталоните, и белите му гумени обуца, и наперено праметнатата мушама издаваха младостта му. Но в тази беше доста заоблен, косите му бяха оредели и прошарени, а след всяка поредна мимика лицето му изглеждаше опустошено.

Когато се увери, че разказът вече е приключил, той беззвучно се смя почти половин минута, после рече:

– Еха!... Голям удар!

Гласът му прозвуча немощно; и за да подсили думите си, той шеговито добави:

– Изключителен, неповторим, може да се каже, уникален удар!

Казал това, той замълча и стана сериозен. Езикът му бе уморен, защото целия следобед бе бърлил в една кръчма на улица „Дорсетска“. Повечето хора считаха Ленехан за лепка, но въпреки това прозвище неговата ловкост и красноречие не позволяваха на приятелите му дружно да му обърнат гръб. В кръчмите, без окото му да трепне, той се завърташе край масата на приятелите си и тихомълком се присламчваше към тях, докато включат и него в черпнята. Беше празноскиращ веселяк, въоръжен с огромен запас анекдоти, песни и гатанки, и невъзмутимо приемаше всяко оскърбление. Никой нямаше представа как си печели хляба, но хората смътно свързваха името му с далаверите около конните надбягвания.

– А къде я забучи, Корли? – запита той.

Корли бързо облиза горната си устна.

– Една вечер, бако – подзе той, – както си гилам по Матроната, гледам – под часовника на банята стои готина мекица и ѝ викам, значи, добър вечер. После тръгнахме да се разходим покрай канала, а тя ми каза, че била слугинаж у някакви тузари на улица „Багът“. Пуснах ѝ една ръка и още тогава я понатиснах. Следващата неделя, готин, имахме среща. Отидохме чак до Донибрук и там я прекарах на зелено. Каза ми, че преди ходела с някакъв млекар... Чудо работа, брат ми. И цигарки носеше, и всяка вечер трамвая плащаше, на отиване и връщане. А една нощ ми донесе две змейски пури – от ония, истинските, нали знаеш, дето ги пушеше старият... Боях се само да не надуе корема, брат ми, но тя е спец по тия работи.

– Може да си мисли, че ще се ожениш за нея – каза Ленехан.

– Казах ѝ, че съм без работа, но че по-рано съм бачкал в „Пим“ [35 - Голям квакерски магазин в Дъблин, сиреч Корли е имал много достопочтена служба.] – отвърна Корли. – Тя не ми знае името. Не съм толкова глупав да ѝ го кажа. Мисли ме за баровец, чат ли си?

Ленехан пак се изсмя беззвучно.

– Много съм ги слушал – каза той, – ама с тоя удар ми обираш точките.

Корли отвърна на комплимента с още по-отривиста стъпка. Поклащането на едрото му тяло принуди спътника му на няколко пъти леко да отскача от плочника на платното и обратно. Корли беше син на полицейски инспектор и бе наследил бащиното си телосложение и походка. Той крачеше, изпънал ръце по бедрата, изправил рамене, и клатеше глава насам-натам. Имаше голяма топчеста и мазна глава, която се потеше и в хлад, и в жегата; а широката му кръгла шапка, накривена връз нея, приличаше на луковица, израсла от друга луковица. Винаги се взираше право напред, сякаш бе на парад, а когато искаше да огледа някого по улицата, трябваше да се извърне чак от хълбоците. Сега той се шляеше без работа. Щом се овакантеше някоя служба, все се намираха приятели да ходатайстват за него. Често го виждаха да се движи с тайни агенти и сериозно да им разправя нещо. Познаваше всички работи извътре и обичаше да произнася безапелационни мнения. Говореше, без да слуша събеседника си, и главно за самия себе си: какво казал на еди-кого си, какво му казал оня и какво отговорил той, за да сложи точка. Когато предаваше тия разговори, той произнасяше първата буква на името си с придихание като флорентинец [36 - Тоест той произнася името си Аорли. Както вече е ясно, Джойс иронично обръща с главата надолу отношението между рицаря (кавалера) и дамата на сърцето му, а тук ни връща далеч назад и намеква за небезизвестната двойка Данте – Беатриче.] [36 - Арфистът свири знаменитата „Песен на Фионуала“ от „Ирландски напеви“ на Томас Мур. Фионуала, дъщеря на Лир (морето в ирландската митология), била омагьосана от зла сила и превърната в лебед; трябвало да се скита над ирландските езера до приемане на християнството (обяснение на Мур). Два от стиховете в песента подказват намерението на Джойс да придаде на образа още по-широк смисъл: Но Ерин още спи под мрак дълбоки все се бави утринният зрак... Ерин е древното име на Ирландия, арфата – нейна традиционна емблема.]

Ленехан предложи на приятеля си цигара. Докато двамата млади мъже се провираха

през тълпата, Корли от време на време се извърщаше, за да се усмихне на някоя минаваща девойка, а Ленехан бе насочил взора си към едрата бледа луна, окръжена с двоен ореол. Той замислено наблюдаваше как по лицето ѝ се стеле сивата паяжина на здрача. Накрая рече:

– Добре... Кажи сега, Корли, ще можеш ли да опечеш работата?

В отговор Корли изразително смигна.

– Ще мине ли номерът? – колебливо запита Ленехан. – Жените не можеш ги разбра.

– Не бери грижа за нея – каза Корли. – Зная как да я прикоткам. Доста е лапнала по мене.

– Абе ти си цял донжуан – каза Ленехан. – Нямам грешка.

В раболепното му държане прозираше лека насмешка. За да не уронва достойнството си, той умееше да оставя в ласкателствата си вратичка за ироничното им тълкуване. Но умът на Корли не беше толкова остър.

– Най-хубаво е да си имаш работа със слугиня – подчерта той. – Слушай батко си.

– ... който е имал работа с всякакви – каза Ленехан.

– Как да ти кажа, отначало гилах с порядъчни момичета – поверително подзе Корли. – Изляза с тях на разходка, драги, с трамвая, платя билетите, заведа ги я на концерт, я на театър или им купя шоколад, пасти или нещо друго. Доста парички пръсках по тях – добави той с убедителен глас, сякаш съзнаваше, че не му вярват.

Ала Ленехан нямаше защо да не му вярва и кимна съчувствено.

– Зная тази игра – каза той. – Само си търсят разводач.

– И да пукна, ако са ми бутнали нещо – рече Корли.

– И аз съм тъй – каза Ленехан.

– Само от една намазах – каза Корли.

Той облиза горната си устна от край до край със светнали очи, загледа се също в бледия диск на луната, сега почти забулена, и сякаш потъна в размисъл.

– Тя беше... абе, биваше си я – каза той със съжаление.

И пак се смълча. После добави:

– Сега е на пицата. Видях я една нощ да се вози надолу по „Графска“ с двама в колата.

– Предполагам, че това е твое дело – рече Ленехан.

– Та да не съм ѝ бил първият – философски каза Корли.

Този път Ленехан предпочете да прояви недоверие. Заклати глава насам-натам и се

усмихна.

– Мене не можеш метна, Корли – каза той.

– Честна дума! – рече Корли. – Сама ми призна. Ленехан направи трагичен жест:

– Юда!

Като минаха край желязната ограда на колежа „Св. Троица“, Ленехан отскочи на платното и погледна нагоре към часовника.

– И двацет – каза той.

– Има време – отвърна Корли. – Нищо няма да ѝ стане. Винаги я карам да ме почака малко.

Ленехан тихо се засмя.

– Ега ти, Корли, знаеш ти как да ги въртиш – възкликна той.

– Всичките им номера са ми ясни – призна Корли.

– Ама кажи – отново го подхвана Ленехан, – сигурен ли си, че ще можеш да се справиш? Деликатна работа. Адски са стиснати. Е?... Кажи де!

Малките му блестящи очи зашариха по лицето на неговия събеседник, търсейки потвърждение. Корли разтръска глава, сякаш отпъждаше някакво нахално насекомо, и свъси вежди.

– Ще ѝ видя сметката – каза той. – Остави на мен.

Ленехан мълчеше. Не искаше да дразни приятеля си, та той да го прати по дяволите и да му каже, че никой не му е искал съвета. Малко такт бе нужен. Но челото на Корли скоро се разведри. Сега мислите му тръгнаха в друга посока.

– Мекицата е съвсем прилична – каза той с тон на познавач. – Имай го от мене.

Продължиха да вървят по „Насау“, сетне свиха по „Килдеърска“. Недалеч от входа на клуба, на сред пътя, седеше арфист и свиреше на малък кръг слушатели. Той нехайно подръпваше струните, като от време на време поглеждаше бързешком в лицето всеки новодошъл, а сегиз-тогиз все тъй морно поглеждаше небето. А и арфата му нехаеше, че покривалото ѝ бе паднало доземи, изглеждаше уморена както от очите на непознатите, така и от ръцете на своя господар. Едната му ръка свиреше по басовите струни мелодията Замълчи, о, Мойл *, а пръстите на другата след всеки пасаж препускаха по дискантите. Мелодията се лееше плътно и напевно.

Двамата млади мъже продължиха нагоре, съпроводжани от тъжната музика. Като стигнаха до „Стивънсгрийн“, прекосиха улицата. Тук шумът на трамваите, светлините и тълпата ги избавиха от налегналото ги мълчание.

– Ей я там! – рече Корли.

На ъгъла на улица „Хюм“ стоеше млада жена. Беше облечена в синя рокля и носеше бяла сламена капелка. Застанала бе на бордюра и леко поклащаше в ръка чадърче.

Ленехан се оживи.

– Дай да я мярна, Корли – каза той.

Корли изкосо стрелна приятеля си и по лицето му се изписа недружелюбна усмивка.

– Ще ти се май да ме изместиш? – запита го той.

– По дяволите – самонадеяно рече Ленехан. – Не ми е потрябвало да ме запознаваш. Само ще я мярна и толкоз. Няма да я изям.

– Аха... да я мернеш? – отвърна Корли вече по-любезно. – Добре... Ето какво ще направим. Аз ще ида при нея и ще я заприказвам, а ти можеш да минеш край нас.

– Бива – съгласи се Ленехан.

Корли вече бе праметнал крак връз желязната верига, когато Ленехан извика:

– А после? Къде ще се срещнем?

– В десет и половина – отвърна Корли, прехвърляйки и другия си крак.

– Къде?

– На ъгъла на „Мериънска“. Ще се върнем оттам.

– Давай сега. Да не ме изложиш! – рече Ленехан на сбогуване.

Корли не отговори. Той пресече улицата, без да бърза, като клатеше глава насам-натам. Едрото туловище, спокойната походка и внушителният тропот на обувките му по настилката издаваха завоевателя. Приблжи се до младата жена и без да я поздрави, веднага поведе разговор. Тя взе още по-бързо да размахва чадърчето и да се върти на токетата си. Веднъж-дваж, когато той й каза нещо съвсем отблизо, тя се изсмя и сведе глава.

Ленехан ги наблюдава няколко минути. После тръгна покрай желязната верига и след малко косо пресече улицата. Като наблжи ъгъла на „Хюм“, той усети тежък мирис на парфюм и очите му бързо и изпитателно огледаха младата жена. Тя беше с празничния си тоалет. Черен кожен колан пристягаше в кръста синята й вълнена пола. Голямата сребърна тока на колана, зашипала леката материя на бялата й блуза, сякаш преполовяваше тялото й. Отгоре носеше къс черен жакет със седефени копчета и проскубана черна боа. Краищата на тюлената й якичка бяха грижливо разперени, а на гърдите й бе забодена голяма китка червени цветя със стебълцата нагоре. Очите на Ленехан одобрително се спряха на късото й мускулесто тяло. Лицето, закръглените червендалести бузи и дръзките очи светеха от здраве. Имаше грубовати черти, широки ноздри, голяма уста, разтворена в самодоволна усмивка, и два издадени предни зъба. На минаване край тях Ленехан свали кепето си, а след десетина секунди Корли нехайно вдигна ръка и занесено измени положението на шапката си с няколко градуса.

Ленехан продължи чак до хотел „Шелбърн“, където спря и зачака. След известно време той ги видя, че идат насреща му, а когато свиха надясно, тръгна подир тях от другата страна на площад „Мериън“, като леко стъпваше с белите си обувки. Вървеше бавно, нагаждаше хода си към техния и наблюдаваше главата на Корли,

която непрекъснато се извърщаше към лицето на младата жена, подобно на голяма топка, която се върти около оста си. Той не откъсна очи от двойката, докато не ги видя да се качват на донибрукския трамвай; след това се извърна и тръгна обратно по стъпките си.

Сега, когато остана сам, лицето му изглеждаше по-старо. Веселото му настроение сякаш го напусна и като наближи оградата на „Дюкс Лон“, той плъзна ръка по железата. Песента на арфиста подчини движенията му. Леко подплатените му обувки изпълняваха мелодията, а след всеки пасаж пръстите му бързо и небрежно изтръгваха от железата цяла поредица от вариации.

Той вяло заобиколи „Стивънс-грийн“ и после тръгна надолу по улица „Графтън“ Много подробности от тълпата, сред която се движеше, му се набиваха в очи, но той гледеше мрачно. Всичко, което трябваше да го заплени, му се струваше пошло и той не отвръщаше на погледите, които го подканваха да бъде смел. Знаеше, че би бил принуден да говори много, да съчинява и да забавлява, а мозъкът и гърлото му бяха твърде пресъхнали за подобна цел. Чудеше се и как да убие времето до срещата с Корли. Нищо друго не му идваше наум, освен да продължава да върви. Като стигна до ъгъла на площад „Рътланд“, той зави наляво и се почувства по-свободно в тихата тъмна улица, чийто мрачен вид подходеше на настроението му. Най-сетне поспря пред витрината на неугледно заведение, над която с бели букви пишеше ГОСТИЛНИЦА. На стъклото на витрината имаше два полегати надписа: ПИВО и САЙДЕР. На огромен син поднос се мъдреха резени шунка, а близо до тях, в друга чиния, лежеше парче лек плодов сладкиш. Няколко минути той напрегнато съзерцава тая храна, а сетне, след като предпазливо погледна наляво и надясно, бързо влезе в заведението.

Беше гладен, защото, ако не се смятат бисквитите, които едва изпроси от двама навъсени келнери, не бе слагал троха в уста още от закуска. Настани се на непокрита дървена маса срещу две работнички и някакъв монтьор. Развлечената келнерка дойде при него.

– Колко струва порция грах? – запита той.

– Пени и половина, господине – отвърна девойката.

– Дайте ми порция грах и един сайдер.

Той изрече поръчката грубо, за да разсее впечатлението от изисканата си външност, тъй като с влизането му в заведението разговорите бяха секнали. Лицето му гореше. За да изглежда непринуден, той килна кепето си назад и сложи лакти връз масата. Монтьорът и двете работнички го огледаха от глава до пети, преди да подновят разговора си със снишен глас. Келнерката му донесе чиния с топъл грах от консерва, подправен с черен пипер и оцет, и поръчания сайдер. Той залапа храната си лакомо и тя тъй му се услади, че мислено си взе бележка за заведението. Като изяде всичкия грах, той отпи на няколко пъти от сайдера и известно време седя, потънал в мисли над авантюрата на Корли. Във въображението си виждаше как любовната двойка крачи по някакъв тъмен път; дочу комплиментите, които Корли редеше с настойчивия си бас, и пак видя похотливата усмивка, изписана по устните на младата жена. Това видение го накара остро да почувства колко празни са и джобовете, и духът му. Беше му омръзнало да се шляе без работа, без пукнат грош, да клинчи и да хитрува. През ноември щеше да навърши тридесет и една. Никога ли нямаше да получи сваятна работа? Никога ли нямаше да има собствен дом? Той се размисли колко приятно би било да приседне пред топлото

огнище, а на масата да го чака хубава вечеря. Предълго бе търкал подметки по улиците с приятели и момичета. Знаеше колко струват тия приятели, познаваше и момичетата. Животът бе озлобил сърцето му срещу света. Ала той още не бе загубил всяка надежда. След като се нахрани, му стана по-леко и той вече не се чувстваше тъй уморен от живота и духовно смазан. Все още би могъл да си уреди малък уютен дом и да заживее щастливо, стига само да срещнеше някое добро, простодушно девойче с малко спестени парици.

Той плати два и половина пенса на раздърпаната прислужница и напусна заведението, за да поднови безцелното си скитане. Навлезе в улица „Кейпъл“ и тръгна към градския съвет. Сетне сви по Матроната. При ъгъла на улица „Хановерска“ срещна двамина приятели и спря да си побъбри. Беше доволен, че ще може да си отпочине от неспирното ходене. Приятелите му го запитаха виждал ли е Корли и какво ново-вехто има около него. Каза им, че прекарал деня с Корли. Приятелите му не бяха много приказливи. Поглеждаха разсеяно минувачите и от време на време правеха по някоя иронична забележка. Единият каза, че преди час видял Мак по улица „Уестморланд“. В отговор Ленехан рече, че предната вечер били заедно с Мак в кръчмата на Игън. Младежът, видял Мак по улица „Уестморланд“, попита вярно ли било, че Мак е спечелил сума пари на бiliarд. Ленехан не знаеше нищо; каза, че Холохан ги почерпил в кръчмата на Игън.

Раздели се с приятелите си към десет без четвърт и тръгна по „Хановерска“. При градския пазар сви наляво и продължи по улица „Графтън“.

Тълпата млади жени и мъже се бе поразделила и докато вървеше по улицата, той често дочуваше малки групи хора и двойки да си пожелават лека нощ. Стигна чак до часовника на медицинския факултет: тъкмо щеше да удари десет. С бързи стъпки премина покрай северната ограда на парка от страх да не би Корли да се върне преждевременно. Като стигна до ъгъла на „Мериънска“, той застана до фенера, извади една от цигарите, които бе запазил, и я запали. Облегна се на стълба и се вторачи в посоката, отдето очакваше да се завърнат Корли и партньорката му.

Мислите му отново се оживиха. Питаше се дали Корли е свършил работата. Чудеше се поискал ли е вече, или пък е решил да го остави за най-последно. Изпитваше всички мъки и трепети на положението, в което се намираще неговият приятел, а и той самият. Но споменът за бавно въртящата се глава на Корли донякъде го успокои: беше сигурен, че Корли няма да се изложи. Изведнъж му хрумна, че Корли може би я е изпратил по друга улица, а него е пратил за зелен хайвер. Очите му се взряха в улицата: нямаше и помен от тях. И все пак трябва да бе изминал поне половин час, откак бе видял часовника на медицинския факултет. Способен ли бе Корли на такова нещо? Той запали последната си цигара и нервно задърпа. Напрягаше очи, колчем в далечния край на площада спреше трамвайна кола. Сигурно се бяха прибрали по друг път. Хартията на цигарата му се разпука, той изруга и я захвърли на улицата.

Изведнъж ги видя да идат към него. Сепна се радостно и прилепен до стълба на фенера, започна да гадае за станалото по тяхната походка. Те вървяха бързо: жената с бързи къси стъпки, а Корли редом до нея със своя широк разкрач. Стори му се, че не разговарят. Някакво предчувствие за станалото го жегна като острие на скалпел. Знаеше си, че Корли няма да успее; знаеше си, че нищо няма да излезе.

Те свиха надолу по улица „Багът“ и той веднага ги последва по другия плочник. Щом спряха, спря и той. Те поговориха малко, сетне жената слезе по стълбите към къщата. Корли остана на края на плочника, недалече от предните стъпала. Изминаха

няколко минути. После входната врата се отвори бавно и предпазливо. Една жена слезе тичешком по стъпалата и се изкашля. Корли се извърна, и тръгна към нея. Едрата му фигура за миг-два скри от поглед нейната, после тя пак се появи, тичайки нагоре по стъпалата. Вратата се затвори зад нея, а Корли с бързи крачки се упъти към „Стивънс-грийн“.

Ленехан забърза в същата посока. Паднаха няколко леки капчици дъжд. Той ги взе за предупреждение и като извърна поглед назад към къщата, в която бе влязла жената, за да види дали не го наблюдават, нетърпеливо изтича през улицата. Задъха се от безпокойство и от бързото тичане и извика:

– Ей, Корли!

Корли извърна глава, за да види кой го вика, сетне продължи да върви. Ленехан се втурна подир него, нагласяйки с една ръка мушамата през раменете си.

– Ей, Корли! – пак се провикна той.

Изравни се с приятеля си и се вгледа проникателно в лицето му. Нищо не можеше да разбере.

– Е – подзе той, – мина ли номерът?

Бяха стигнали до ъгъла на площад „Или“. Без да отговори, Корли рязко свърна по пресечката вляво. По лицето му бе изписана неумолима невъзмутимост. Ленехан продължаваше да крачи до своя приятел, дишайки тежко. Беше разстроен и в гласа му ечна заплашителна нотка.

– Няма ли да кажеш? – рече той. – Опита ли поне?

Корли спря до първия фенер и мрачно се вгледа пред себе си. После тържествено протегна ръка към светлината, усмихна се и бавно я разтвори пред очите на своя сподвижник. В дланта му блестеше малка златна монета [37 - Вероятно златна монета от 20 шилинга. Сумата е значителна (седмичната плата на Евелин е 7 шилинга!)]. Прави впечатление ефектното движение на образите: романтичната луна от началото на разказа се превръща в златна монета...].

Пансионът

Госпожа Муни беше дъщеря на месар. Тя бе жена, която наумеше ли си нещо, го постигаше сама: решителна жена. Беше се омъжила за първия помощник на баща си и бе отворила месарница близо до „Спринг Гардънс“. Но веднага след смъртта на тъста си господин Муни тръгна по кривия път. Пиеше, крадеше от чекмеджето и затъна до шия в дълг. Безпредметно бе да го карат да се зарече, че ще остави пиенето: всички знаеха, че след няколко дни пак ще захване постарому. Караше се с жена си пред клиентите, купуваше долнокачествено месо и така опропасти магазина. Една нощ погна жена си със сатъра и тя спа у съседите.

Оттогава живееха разделени. Тя отиде при свещеника и получи от него частичен развод, като децата оставаха при нея. Не желаше да даде на мъжа си нито пари, нито храна, нито подслон и поради това той се видя принуден да стане призовкар. Беше опърпано прегърбено пиянде с тебеширено лице, с бели мустаци и бели вежди,

източени над малките очички – кървясали и нагли. Той си стоеше цял ден в стаята на приставата и чакаше да го пратят някъде. Госпожа Муни беше едра внушителна жена. Тя си прибра парите, които ѝ бяха останали, и отвори пансион на улица „Хардуик“. В дома ѝ имаше и временни обитатели – главно туристи от Ливърпул и остров Ман, – а понякога вариететни artistes; имаше и постоянни пансионери – чиновници от града. Тя въртеше пансиона умело и с твърда ръка, знаеше кога да дава кредит; кога да бъде строга и кога да си затваря очите. Всички млади пансионери я наричаха Госпожата [38 - Обичайно прозвище на съдържателка на публичен дом.]

Младите хора плащаха на госпожа Муни по петнадесет шилинга на седмица за храна и квартира (без бирата на вечеря). Те имаха сродни вкусове и професии и поради това си живееха дружно. Обсъждаха шансовете на фаворитите и на неизвестните коне при надбягванията. Джек Муни, синът на Госпожата, беше чиновник при един комисионер на улица „Флотска“ и известен като тежък случай. В устата му бяха все мръсни войнишки псувни, редовно се прибираше в малките часове. Срещнеше ли приятелите си, винаги имаше за тях готов виц и винаги беше сигурен, че е надушил нещо хубаво – с други думи, обещаващ кон или обещаваща артистка, все сигурни парчета. Освен това имаше добър боксов удар и добър глас за пиянски песни. В неделни дни в салона на госпожа Муни често пъти правеха вечеринки. Артистите от вариететата също вземаха участие; Шеридан свиреше валсове и полки и импровизирани акомпанименти. Поли Муни, дъщерята на Госпожата, изпяваше по нещо. Като:

Аз съм... лошо момиче.
Не съм невинност синеока –
познаваш ме каква съм стока.

Поли беше стройна деветнадесетгодишна девойка. Имаше светла мека коса и малки сочни устни. Очите ѝ бяха сиви със зеленикав оттенък и когато говореше с някого, тя имаше навика да поглежда за миг нагоре, което ѝ придаваше вид на малка извратена мадона. Отначало госпожа Муни бе настанила дъщеря си като машинописка в кантората на един търговец на зърнени храни, но тъй като някакъв непрокопан призовкар започна всеки ден да се мъкне в кантората и да иска разрешение да каже една-две думички на дъщерята, тя я прибра вкъщи и ѝ възложи част от домашната работа. Понеже Поли беше много жива и весела, Госпожата възнамеряваше да ѝ повери грижата за младите мъже. Пък и на млади мъже им е приятно да усещат, че наблизо се върти млада жена. Поли, не ще и съмнение, флиртуваше с тях, ала госпожа Муни имаше остро око и разбираше, че тия млади хора само си убиват времето; никой нямаше сериозни намерения. Доста време измина така и тя вече се канеше пак да прати Поли при пишещата машина, когато забеляза, че нещо става между Поли и един от младите мъже. Тя взе да наблюдава двойката, но се правеше, че нищо не вижда.

Поли знаеше, че я наблюдават, но добре разбираше упоритото мълчание на майка си. Между майка и дъщеря нямаше открит заговор, нямаше открито съглашателство, но въпреки че хората в пансиона вече говореха за тая връзка, госпожа Муни все още не се намесваше. Поли започна да се държи някак странно, а младият човек бе очевидно обезпокоен. Най-сетне, когато реши, че е ударил часът, госпожа Муни се намеси. Тя се справяше с нравствените въпроси, както касапинът борави със сатъра, а в тоя случай вече бе взела решение.

Беше началото на лятото, слънчевата неделна утрин предвещаваше горещ ден, но подухваше и прохладен ветреца. Всички прозорци на пансиона бяха разтворени и

дантелените пердета леко се издуваха към улицата. Камбанарията на църквата „Св. Георги“ зовеше богомолците с неспирен звън и поединично или на групи те прекосяваха малкия площад пред храма, а къде са се отправили, личеше най-вече по смирения им вид, не само по малките томчета, понесени от ръцете в ръкавици. В пансиона закуската бе приключила и по масата в столовата още имаше чинии с жълти следи от жълтък, огризки от сланина и кожици бекон. Госпожа Муни седеше в плетеното си кресло и наблюдаваше как прислужницата Мери разтребва масата. Тя накара Мери да сбере коричките и залците, които се използваша за хлебния пудинг, поднасян всеки вторник. Когато масата бе разчистена, коричките и залците събрани, захарта и маслото сложени на сигурно място и под ключ, тя взе да си приповтаря разговора с Поли от предната вечер. Всичко се оказа точно така, както бе подозирала: тя задаваше въпросите откровено и Поли ѝ отговаряше откровено. Е, и двете се чувстваха малко неловко. Тя – поради нежеланието си да прояви прекалено великодушие или да бъде заподозряна, че преднамерено си е затваряла очите, а Поли – не само понеже подобни намеци винаги я караха да се чувства неловко, но и поради нежеланието си да остави впечатлението, че в мъдрата си невинност бе прозряла намеренията, скрити зад майчината ѝ снизходителност.

В унеса си госпожа Муни усети, че камбаните на „Св. Георги“ са спрели да бият, и неволно хвърли поглед към малкия позлатен часовник върху полицата над камината. Беше единадесет и седемнадесет минути; ще има предостатъчно време да се обясни с господин Доран и сетне да хване обедната служба на улица „Херцог Марлборо“. Беше уверена в победата. На първо място общественото мнение с цялата си тежест бе на нейна страна, на страната на оскърбената майка. Приела го под своя покрив, предполагайки, че е почтен човек, а той направо бе злоупотребил с гостоприемството ѝ. Той беше на тридесет и четири години, тъй че не можеше да се оправдава с младостта си или да се прави на неопитен, доста си бе поскитал. Просто се бе възползвал от младостта и неопитността на Поли: това бе очевидно. Въпросът бе как смята да изкупи вината си.

Да, длъжен бе да я изкупи. Лесно им е на мъжете: направят си удоволствието и си вземат шапката, все едно че нищо не е било, а момичето после пере пешкира. Някои майки биха били доволни да замажат работата срещу прилична сума: знаеше подобни случаи, но на нея такива не ѝ минаваха. За нея само едно възмездие би могло да изкупи изгубената чест на дъщеря ѝ – бракът.

Тя пак прецени козовете си, преди да прати Мери горе, в стаята на господин Доран, за да му каже, че иска да говори с него. Беше сигурна в победата. Той бе сериозен млад мъж, не безпътен или грубиян като другите. Ако на негово място беше Шеридан, Мийд или Бантъм Лайънс, нейната задача щеше да е много трудна. Не ѝ се вярваше, че той ще допусне работата да получи гласност. Всички пенсионери знаеха по нещо за тая история: други бяха измислили вече и подробности. При това той вече тринайсет години работеше във фирмата на голям търговец на вина, католик, и за него разгласяването на случката навярно щеше да означава уволнение. Ако ли пък се съгласеше, всичко щеше да мине гладко. Във всеки случай тя знаеше, че той взима добри пари, а подозираше, че е сложил и нещо настрана.

Почти единадесет и половина! Госпожа Муни се изправи и се огледа в огледалото. Остана доволна от решителния израз на едрото си румено лице и си припомни някои майки измежду своите познати, които не можеха да пласират щерките си.

В тоя неделен предобед господин Доран наистина бе твърде угрижен. На два пъти бе започнал да се бръсне, но ръката му така трепереше, че и двата пъти трябваше да се откаже. Триднешна червеникава брада покриваше страните му, а на всеки две-три

минути очилата му така се изпотяваха, че все трябваше да ги сваля и изтрива с носната си кърпичка. Споменът за изповедта от предишната вечер му причиняваше остра болка; свещеникът бе измъкнал от него и най-срамните подробности около тая история, а накрая тъй бе преувеличил греха му, че той почти изпита благодарност, задето му остави една отворена вратичка за изкупление[39 - Дватама герои схващат изкуплението по различен начин: г-жа Муни – в икономически, Доран – в геологически смисъл.]. Пакостта бе сторена. Какво друго му оставаше сега, освен да се ожени за нея или да избяга? Не можеше да се прави на три и половина. За случилото се сто на сто щяха да плъзнат приказки и господин Ленарт не можеше да не научи. Дъблин е толкова малък град: нищо не остава скрито-покрито, всеки знае спатиите на другия. Той усети, че сърцето му се качва в гърлото, и чуваше във възбуденото си въображение резкия, хъхрещ глас на своя работодател: Изпратете Доран при мен, моля.

Цялата му дългогодишна служба да пропадне за нищо! Цялото му трудолюбие и усърдие да отидат на вятъра! На младини, не ще съмнение, и той бе платил дан на разни увлечения; перчеше се със свободомислието си и отричаше съществуването на господата-бога пред приятели в кръчмите. Но всичко това бе отдавна отминало и забравено... Или почти. Той все още всяка седмица си купуваше от будката „Рейнълдс“[40 - Булеварден вестник, затова героят го противопоставя на верските си задължения.], но съблюдаваше верските обреди и в девет десети от годината водеше редовен живот. С достатъчно пари разполагаше, за да се ожени; но не беше там работата. В семейството му щяха да гледат на нея с лошо око. Преди всичко заради непрокопсания ѝ баща, пък и на пансиона на майка ѝ вече му излизаше едно име... Струваше му се, че е паднал в капан. Представяше си как приятелите му ще разискват случая и ще се подсмиват. Тя наистина си беше малко простовата; понякога казваше видохи и де да съм знала. Но какво значение имаше граматиката, ако наистина я обичаше? Вътре в себе си той не можеше да реши да я обича ли, или да я презира за онова, което бе сторила. Разбира се, и той бе сторил същото. Инстинктът му подсказваше, да си остане свободен, да не се жени. Ожениш ли се, казваше му тоя вътрешен глас, свършено е с теб!

Докато седеше безпомощен по риза и панталони на ръба на леглото, тя леко почука на вратата и влезе. Разправи му как признала на майка си всичко от игла до конец и как майка ѝ поискала да говори с него тая заран. Тя се разплака и обви ръце около врата му:

– Ах, Боб! Боб! Какво да правя? Какво ще стане с мен сега?

Щяла да сложи край на живота си. Той взе да я утешава с половин глас: каза ѝ да не плаче, че всичко щяло да се уреди, нямало страшно. През ризата си усещаше как се вълнува гърдата ѝ.

Вината за случилото се не беше само негова. Прилежната му ергенска памет грижливо бе съхранила спомена за първите случайни ласки на дрехите, дъха и пръстите ѝ. После, късно една нощ, тъкмо когато се събличаше да си ляга, тя плахо бе почукала на вратата му. Искала да си запали свещта от неговата, тъй като нейната била угаснала от течението: тъкмо се бе изкъпала. Носеше широк отворен пеньоар от импримиран бархет. Голите ѝ глезени просветваха над извивката на меките кожени чехлички, бе се зачервила и напарфюмираната ѝ плът. Докато запали и закрепил пламъка на свещта си, от ръцете ѝ също лъхаше лек парфюм[41 - Целият пасаж „После, късно една нощ... парфюм“ е добавен при втора редакция. Джойс стриктно спазва имперсоналността на повествованието, но „сигнали“ от подобен род подсказват стремежа му да ориентира читателя и да не остави никакво съмнение (в

случая кой кого съблазнява!) – функция, изпълнявана от авторския коментар в дофлоберовия реализъм.]

В ония вечери, когато той се прибираше твърде късно, тъкмо тя му притопляше вечерята. Той почти не разбираше какво яде, чувствайки я сама до себе си, през нощта, в заспалия дом. А грижите й! Ако нощта беше студена, дъждовна или ветровита, него винаги го чакаше малка чаша пунш. Може би щяха да бъдат щастливи един с друг...

После заедно се качваха по стълбата на пръсти, всеки със свещ в ръка, и на третата площадка неохотно си пожелаваха лека нощ. Целуваха се. Той добре помнеше очите й, допира на ръката й и своята полуда.

Но опиянението преминава. Той си повтори наум думите й, отнасяйки ги до себе си: Какво да правя? Ергенският инстинкт го предупреждаваше да се отдръпне. Но грехът оставаше; чувството за чест му подсказваше, че подобен грях изисква изкупление.

Докато двамата седяха на кревата, Мери дойде до вратата и рече, че Господжата искала да го види в гостната. Той се надигна, за да облече жилетката и самото си, по-безпомощен от всякога. Като се облече, се приближи до нея, за да я успокои. Всичко ще мине благополучно, не бива да се страхува. Остави я да плаче върху леглото и тихо да хленчи: Боже мой! Боже мой!

На слизане по стълбите очилата му така се запотиха, че трябваше да ги свали и изтрие стъклата. Копнееше да се възнесе през покрива и да отлети към някоя друга страна, където никога нищо вече не би чул за бедата си, но все пак някаква сила стъпка по стъпка го тласкаше надолу. Неумолимите лица на неговия работодател и на Господжата втречено наблюдаваха поражението му. На последните стъпала той се размина с Джак Муни, който идеше откъм килера, нежно прегърнал две бири. Поздравиха се студено и очите на любовника за миг-два се заковаха върху тъпото като на булдог лице и двете къси дебели ръце. Като слезе до подножието на стълбите, той погледна нагоре и видя, че Джак Муни го следи от площадката.

Изведнъж си спомни оная нощ, когато един от вариететните артисти, дребен рус лондончанин, каза нещо доста волно по адрес на Поли. Яростта на Джак едва не провали вечеринката. Всички се мъчеха да го успокоят. Артистът от вариетето, малко по-блед от обикновено, се усмихваше и повтаряше, че не искал да каже нищо лошо; но Джак крещеше, че ако някой си позволи нещо подобно със сестра му, ще му изкърти зъбите, без да му мигне окото: и сигурно ще го направи!

.....

Поли си поплака, приседнала на ръба на леглото, сетне избърса сълзите си и отиде до огледалото. Натопи единия край на кърпата за лице в каната и освежи очите си с хладната вода. Огледа се в профил и пренатъкми една фиба над ухото. След това се върна до леглото и седна откъм долния му край. Дълго се вглежда във възглавките и гледката събуди в паметта й потайни приятни спомени. Опря врата си на хладната рамка на кревата и се отдаде на мечти. По лицето й вече не личеше и следа от тревога.

Тя чакаше търпеливо, почти радостна, без страх и спомените й неусетно преляха в надежди и приятни кроежи за бъдещето. Тези надежди и кроежи бяха тъй сложно преплетени, че тя вече не виждаше белите възглавки, в които бе вторачила поглед, нито пък си спомняше, че чака нещо.

Най-сетне чу, че майка ѝ я вика. Тя скочи и изтича до перилата на стълбите.

– Поли! Поли!

– Да, мамо?

– Слез долу, мила, господин Доран иска да поговори с тебе.

И тя си спомни какво бе чакала.

Облаче[42 - Подобно на „Двама кавалери“, „Облаче“ също е писан след завършването на 12-те разказа и също е едно от любимите „деца“ на Джойс. Той споделя, че всяка страница от „Облаче“ го „радва повече от всичките (му) стихове“. Дали защото разказът драматизира някои от причините, накарали Джойс да поеме пътя на Стивън Дедалус? Заглавието на разказа е от Трета книга Царства. 18,44. Ахав и народът Израилев са се отвърнали от господата и се кланят на чужди богове. Пророк Илия казал на Ахав, че в земята му няма да има нито роса, нито дъжд освен по негова дума (3 Цар., 17,1). Илия надвива на Вааловите пророци, народът се обръща към Йехова и дългата суша трябва да свърши: слугата на Илия съобщава, че „от морето се по дига малко облаче, колкото човешка длан“, и скоро „заваля силен дъжд“. Заглавието е иронично, а разказът е великолепна разработка на темата за куптурно-историческото и психологическо раздвоение и напрежение в сърцето на ирландеца.]

Осем години бяха минали, откак бе изпратил приятеля си на Северния кей и му бе казал на добър час. Галахър[43 - Прототип на образа е известен дъблински журналист, сътрудник и на ирландски, и на английски вестници.] се бе замогнал. Това веднага личеше от вида му на много пътувал човек, от добре ушития му кариран костюм и по смелия му книжовен изговор. Малко хора имаха неговите дарби, още по-малко не биха се главозамаяли от подобен успех. Галахър имаше мъжко сърце и заслужено бе преуспял. Струваше си да имаш такъв приятел.

Още от обедата мислите на Малкия Чандлър се въртяха около срещата му с Галахър, около поканата на Галахър и големия град Лондон, където живееше Галахър. Наричаха го Малкия Чандлър, понеже, макар и съвсем малко под средния ръст, правеше впечатление на дребен човек. Имаше бели и малки ръце, тънък кокал, глас тих и изискани обноски. Полагаше големи грижи за копнинените си руси коси и мустачки, а и дискретно парфюмираше носната си кърпичка. Ноктите му бяха изрязани в безупречна дъга, а усмихнеше ли се, човек зърваше ред бели като на дете зъби.

Докато седеше на бюрото си в Кингс Инс[44 - Адвокатските кантори в Дъблин.], той си мислеше какви промени бяха донесли тези осем години. Приятелят, когото помнеше опърпан и безпаричен, бе станал знаменитост в лондонския вестникарски свят. И той често вдигаше глава от досадните книжа и зарейваше поглед през прозореца на кантората. Върху тревата и алеите бе легнала позлатата на късния есенен залез. Той засипваше с нежен златист пращец размъкнатите бавачки и немощните старци, които дремеха по пейките, и блещукаше по всичко живо, по децата, които тичаха и крещяха из чакълестите алеи, и по всеки минавач през парка. Той наблюдаваше тая картина и размишляваше за живота: и (както винаги,

когато мислеше за живота) налегна го тъга. Обзе го тиха меланхолия. Чувстваше колко е безполезно да се бори със съдбата, а това бе бремето на мъдростта, завещано му от вековете.

Припомни си томовете поезия по лавиците на своя дом. Купувал ги бе в ергенските си дни и не една вечер, както си седеше в малката стая до антрето, се бе изкушавал да свали някой том от лавицата и да прочете нещо на жена си. Ала свенливостта винаги го бе възпирала и книгите така си и оставаха по рафтовете. Понякога той си приповтаряше наум някои строфи и това го утешаваше.

Когато дойде време да си върви, той стана от бюрото и най-вежливо се сбогува с другите чиновници. Появи се изпод средновековния свод на Кингс Инс – спретната скромна личност – и забърза надолу по улица „Хенриета“. Златистият залез вече догаряше и ставаше хладно. Улицата гъмжеше от мръсни дечурлига. Те стояха или тичаха по самото платно, катереха се по стъпалата пред зейналите порти или клечаха като мишки по праговете. Малкият Чандлър не им обръщаше внимание. Ловко си проби път през гъмжилото на тоя мравуняк и продължи нататък под сянката на мрачните призрачни къщи, подобни на малки дворци, в които буйно бе пирувало старото дъблинско дворянство. Не го осени никакъв спомен от миналото, понеже умът му бе изпълнен с радостното настояще.

Никога не бе ходил в „Корлес“, но знаеше славата му. Знаеше, че хората отиват там след театър да ядат стриди и да пият ликьори, и беше чувал, че келнерите знаели и френски, и немски. Късно вечер, когато забързан минаваше оттам, той бе виждал как от спрелите пред входа файтони слизат богати натруфени дами и бързо влизат вътре с кавалерите си. Бяха облечени с шумящи рокли и наметнати с шалове. Лицата им бяха напудрени и при слизане те прихващаха роклите си като подплашени Аталанти[45 - Красива ловджийка от старогръцката митология: била предупредена да не се омъжва и условието, което поставяла на кандидатите си, било да я надбягат, иначе трябвало да умрат.]. Винаги бе отминавал, без да се извърща любопитно. Беше привикнал да върви бързо по улиците дори денем, а случеше ли му се да мине през града късно през нощта, той почти подтичваше уплашен и възбуден. Понякога обаче съзнателно търсеше страшното. Избираше най-тъмните и тесни улици, но пристъпеше ли смело напред, тишината, разстлала се край стъпките му, го стряскаше; стряскаха го и смълчаните силуети на минавачите; а понякога дори изблик на бърз сподавен смях го караше да трепери като лист.

Той сви надясно към улица „Кейпъл“. Игнейшъс Галахър, журналист в Лондон! Кой би могъл да си го представи преди осем години? И все пак сега, като си припомняше миналото, в паметта на Малкия Чандлър възкръснаха много признаци за бъдещото величие на неговия приятел. Хората наричаха Игнейшъс Галахър пройдоха. Вярно, по онова време той наистина общуваше с безпътни младежи; пиеше на провала и взимаше заеми наляво и надясно. Накрая се забърка в някаква тъмна история, в някаква афера с пари: поне такава бе едно от обясненията за бягството му. Но никой не отричаше дарбите му. Винаги имаше нещо... нещо по-особено у Игнейшъс Галахър, което мимо волята правеше впечатление на всички. Дори когато тръгнаше със скъсани лакти, когато оставаше без пукната пара и си блъскаше главата отде да намери някой грош, той пак ходеше с вдигнато чело. Малкият Чандлър си спомни (и от гордост леко поруменя) какво казваше Игнейшъс Галахър, когато се видеше натясно.

– Хафтайм, момчета – безгрижно се шегуваше той. – Сега ще си поразмърдам мозъка.

Такъв си беше Игнейшъс Галахър, от глава до пети; и как да не му свалиш шапка,

дявол да го вземе!

Малкият Чандлър ускори крачка. За пръв път в живота изпитваше чувство на превъзходство над хората, които отминаваше. За пръв път душата му се бунтуваше срещу сивото безличие на улица „Кейпъл“. Нямаше място за съмнение: искаш ли да успееш, трябва да се махнеш оттук. Нищо не можеш постигна в Дъблин. Като минаваше по Гратъновия мост, той се загледа надолу по реката и изпита жалост към малките недорасли крайбрежни къщурки. Те му напомняха група скитници, които, сгушени един до друг край бреговете на реката, опърпани, покрити с прах и сажди и слисани от гледката на залеза, очакват първия нощен хлад да ги накара да станат, да се поотърсят и да се пръждосат. Запита се не би ли могъл да изрази тази мисъл в стихове. Може би Галахър щеше да намери начин да помести стихотворението му в някой лондонски вестник. Ще успее ли да напише нещо оригинално? Не му беше съвсем ясно каква точно идея иска да изрази, но мисълта, че го е осенило поетично вдъхновение, породила в него някаква детска надежда. Той храбро продължи нататък.

Всяка крачка го отнасяше по-близо до Лондон и все по-далече от собствения му трезв и прозаичен живот. Някаква светлинка затрепка в мисълта му. Не беше чак толкова стар – само на трийсет и две. Можеше да се каже, че поетичният му темперамент тъкмо навлизаше в своята зрелост. А имаше толкова различни настроения и впечатления, които желаше да изрази в стихове. Просто ги чувстваше в себе си. Опита се да прецени собствената си душа, за да разбере дали има душа на поет. Той си мислеше, че в характера му доминира меланхолията, но меланхолия, смекчена от чести пориви на вяра, примирение и проста радост. Ако успееше да я изрази в една стихосбирка, хората може би щяха да се вслушат в него. Никога нямаше да стане популярен: сам разбираше. Не би могъл да покори тълпата, но можеше и да се понрави на малък кръг сродни души. Английските критици навярно щяха да го причислят към групата на келтските поети[46 - Групата на келтските поети (начело с У. Б. Йейтс) се формира през 90-те години; те се насочват към сюжети от ирландската митология и се стремят да възкресят миналото. Поезията им е подчертано меланхолична. Отзивите, които героят си представя, съвсем спокойно биха могли да бъдат от съвременни рецензии.] поради меланхоличния тон на стихотворенията му; освен това той ще вмъкне и алюзии. Започна да съчинява фрази и изречения от критичните отзиви за книгата му. Господин Чандлър има дарбата да пише непринудени и изящни стихове... Тези стихотворения са пропити с тъга и копнежи... Келтският елемент. Жалко, че името му не звучеше по-ирландски. Навярно щеше да бъде по-добре да вмъкне майчиното си име пред презимето си: Томас Малоун Чандлър или още по-добре: Т. Малоун Чандлър. Ще поприказва с Галахър за това.

Така се бе вгълбил в бленуванията, че отмина улицата си и трябваше да се върне назад. Като наближи „Корлес“, предишното вълнение отново надделя и той спря пред входа в нерешителност. Накрая отвори вратата и влезе.

Светлините и шумът в ресторанта го накараха да поспре за малко до вратата. Огледа се наоколо, но погледът му се замъгли от блещукането на безброй червени и зелени винени чаши. Струваше му се, че ресторантът е пълен и всички го наблюдават с любопитство. Бързешком се огледа наляво-надясно (леко смръщил чело, сякаш е дошъл по важна работа), но щом погледът му се проясни донякъде, той видя, че никой не се бе извърнал към него; а ей го на, не ще и съмнение, Игнейшъс Галахър, опрял гръб в тезгяха и разкراчил нозе.

– Здравсти, Томи, здрасти, стара кримко! Ето те и теб! Какво да бъде? Какво ще пиеш? Аз съм на уиски: бива си го, ония отвъд морето не дават такава. Сода?

Минерална вода? Без минерална? И аз съм така. Тъй де, защо да го разваляме. Ей, гарсон, на две места по половин пинта от малцовото, за да те обичам. Казвай сега, как я караш, откак се виждахме последния път? Боже мили, вървят годинките!... Как ме виждаш, остарял ли съм? Тук-там посивяло, темето лъснало, а?

Игнейшъс Галахър сне шапката си и представи едра, късо подстригана глава. Лицето му бе масивно, бледо и гладко избръснато. Очите му, оловносиви, подчертаваха нездравата бледнина и ясно блестяха над оранжева връзка[47 - Цветът на връзката намеква, че Галахър е изменил на родината си, защото оранжистите (по името на Уилям Орански) са били привърженици на англо-ирландския протестантизъм.]. Между тези две контрастни петна устните изглеждаха твърде дълги, безформени и безцветни. Той сведе глава и жалостиво опипа с два пръста пооредялата коса по темето си. Малкия Чандлър поклати глава в знак на несъгласие. Игнейшъс Галахър пак наложи шапката си.

– Съсипия – подзе той. – Вестникарски живот. Вечно тичаш, правиш, струваш, търсиш материал, материал няма; пък и все да изровиш нещо ново. По дяволите и коректури, и печатари, знаеш, поне за няколко дни. Да ти кажа, страшно ми е драго, че пак съм си у нас. Малко отпуск сегиз-тогиз не вреди. Родих се, откакто съм пак в милия ни мръсен Дъблин... Ето и твоето, Томи. Вода? Колко?

Малкия Чандлър го остави доста да му разреди уискито.

– Не знаеш къде е хубавото, мойто момче – каза Игнейшъс Галахър. – Аз си го пия чисто.

– Поначало пия малко – скромно рече Малкия Чандлър. – Чат-пат сръбвам по чашка, като срещна някого от старата тайфа, и толкоз.

– Тъй да бъде – бодро подзе Игнейшъс Галахър. – Хайде, наздраве за нас, за онова време, за старите приятели!

Чукнаха се и пиха.

– Днес срещнах някои от старата банда – каза Игнейшъс Галахър. – О’Хара, изглежда, нещо го е загазил. С какво се занимава?

– С нищо – отвърна Малкия Чандлър. – Отиде по дяволите.

– Но Хоган има хубаво местенце, нали?

– Да, работи в поземления фонд.

– Една нощ го срещнах в Лондон и ми се видя паралия... Горкият О’Хара! Да не се е пропилил?

– Не само това – сухо рече Малкия Чандлър.

Игнейшъс Галахър се засмя.

– Томи – подхвана той, – ама ти тонинко не си се променил! Все си същият сериозен тип, дето четеше конски евангелия всяка неделя заран, когато главата ме цепеше и езикът ми беше като подметка. Полезно ще ти е да мръднеш малко по света. Никога ли не си ходил нейде, даже на екскурзия?

– Бил съм на остров Ман – отвърна Малкия Чандлър.

Игнейшъс Галахър се изсмя.

– Остров Ман! – рече той. – Иди в Лондон или в Париж. Ако ти падне, иди в Париж, добре ще ти се отрази.

– Ти бил ли си в Париж?

– Ти да си жив! Доста съм вършал там.

– Наистина ли е толкова красив, както разправят? – попита Малкия Чандлър.

Той отпи една-две глътки, а Игнейшъс Галахър обърна своята на екс.

– Красив ли? – започна Игнейшъс Галахър, поспирайки, за да се наслади на аромата на питието. – Какво да ти кажа. За красив, чак толкова красив не е. Е, хубав е, разбира се... Ти гледай живота в Париж, там е истината! Като Париж втори няма – живот, динамика, сензация!

Малкия Чандлър допи уискито, с малко търпение успя да срещне погледа на бармана и пак поръча същото.

– Ходил съм в „Мулен Руж“ – продължи Игнейшъс Галахър, щом барманът отнесе чашите им, – ходил съм във всички бохемски кафани! Опасна работа! Тия хора знаят да живеят! Не е за такава божа кравица като тебе, малкия!

Томи Чандлър не продума, докато барманът не се завърна с две чаши, сетне леко се чукна с чашата на приятеля си и повтори предишната наздравица. Вече почваше да се чувства малко разочарован. Не му се нравеха нито изговорът, нито приказките на Галахър. Имаше нещо просташко у приятеля му, което му бе убягнало отпърво. Но може би то идеше от живота в Лондон, от търчането и конкуренцията в печата. Някогашното му обаяние обаче още прозираше през тия нови предвзети обноски. В края на краищата Галахър си бе поживял и бе видял света. Малкия Чандлър погледна завистливо приятеля си.

– Париж е весел град – каза Игнейшъс Галахър. – Там разбират от удоволствие. Имат право. Ако искаш да си поживееш както трябва, иди в Париж. И от мен да го знаеш, там страшно обичат ирландците. Слушай, драги, като чуха, че съм от Ирландия, щяха да ме разцелуват.

Малкия Чандлър отпи четири-пет глътки.

– Я ми кажи – започна той, – вярно ли е, че Париж е толкова... безнравствен, както разправят?

Игнейшъс Галахър широко махна с дясната си ръка.

– Всеки град е безнравствен – рече той. – Разбира се, в Париж може да намериш и пикантни нещица. Иди например на някой студентски бал. Как да ти кажа, става доста забавно, когато кокотките почнат да се отпускат. Нали ме разбираш?

– Слушал съм за тях – отвърна Малкия Чандлър.

Игнейшъс Галахър допи уискито си и поклати глава.

– Ех – подзе той, – мисли си, каквото щеш. Няма друга жена като парижанката – какъв стил, какъв шик!

– Значи, градът е безнравствен – с плаха настойчивост рече Малкия Чандлър, – имам предвид в сравнение с Лондон и Дъблин.

– Лондон! – възкликна Игнейшъс Галахър. – Хвани единия, та удари другия! Питай Хоган, момчето ми. Поразведох го малко из Лондон, като беше там. Той ще ти отвори очите... Слушай, Томи, това да не ти е пунш: я пий като мъж!

– Не, недей...

– Хайде, не се занасяй, нищо няма да ти стане от още една. Какво да бъде? Същото, нали?

– Ами... тъй да бъде.

– Fran#231;ois, повтори го!... Ще запалиш ли, Томи?

Игнейшъс Галахър извади кутия с пури. Двамата приятели запалиха и запуфкаха мълчаливо, докато им поднесоха питието.

– Виж какво ще ти кажа – рече Игнейшъс Галахър, като се измъкна подир време от облаците дим, зад които се бе скрил. – Объркан свят! Говорим за безнравственост? Слушал съм за такива случаи – впрочем, какво казвам? – виждал съм такива случаи на... безнравственост...

Игнейшъс Галахър замислено засмука пурата си, сетне невъзмутимо, като историк, започна да описва пред своя приятел покварата, която се ширела в чужбина. Той набързо изреди пороците на много столици и изглеждаше склонен да присъди палмата на първенството на Берлин. Не можел да твърди със сигурност за някои неща (за тях бил слушал от приятели), но други знаел от личен опит. Не щадеше нито чин, нито титла. Разголи много от тайните на европейските манастири, описа някои модни пороци на висшето общество и завърши, като му разказа с подробности скандалната история за някаква английска херцогиня – история, за която положително знаеше, че е вярна. Малкия Чандлър се смая.

– Ех, нашият стар Дъблин си я кара полечка-лечка – продължи Игнейшъс Галахър, – за такива работи никой не е и чувал.

– Скучно трябва да ти е тук – забеляза Малкия Чандлър – след всичко, което си видял.

– Как да ти кажа – отвърна Игнейшъс Галахър, – просто е отмора да се върнеш тук, разбираш ме, нали? И в края на краищата това е родината, както му е думата, не е ли така? Щеш не щеш, нещо все те тегли към нея. Човещина... Но разкажи ми нещо за себе си. Хоган ми каза, че си вкусил от... брачното блаженство. Преди две години, така ли?

Малкия Чандлър се изчерви и се усмихна.

– Да – потвърди той. – Ожених се миналия май преди година.

– Значи още не е много късно да ти честитя – рече Игнейшъс Галахър. – Не знаех адреса ти, инак щях още навремето да пиша.

Той подаде ръка и Малкия Чандлър я стисна.

– И тъй. Томи – продължи другият, – пожелавам на теб и на семейството ти всичко най-хубаво, стари момко, цял куп пари и смърт да не видиш, докато аз не те застрелям. Това са пожелания на искрен приятел, на стар приятел. Вярваш ми, нали?

– Вярвам ти – рече Малкия Чандлър.

– Бебешори? – запита Игнейшъс Галахър.

Малкия Чандлър пак се изчерви.

– Имаме едно дете – рече той.

– Син или дъщеря?

– Момченце.

Игнейшъс Галахър шумно плесна приятеля си по гърба.

– Bravo! – похвали го той. – Не съм се съмнявал в тебе, Томи.

Малкия Чандлър се усмихна, вгледа се смутено в чашата си и захапа долната си устна с три бели като на дете зъба.

– Надявам се, ще ни погостуваш някоя вечер, преди да си отидеш – покани го той. – Жена ми много ще се радва. Ще си попеем.

– Много ти благодаря, стари момко – каза Игнейшъс Галахър. – Съжалявам, че не се видяхме по-рано. Но аз си заминавам утре вечер.

– А тази вечер...

– Страшно съжалявам, момчето ми. Там е работата, че съм дошъл тук с един познат, много интересна личност, и се уговорихме да отидем на карти. Да не беше това...

– Е, в такъв случай...

– Но чакай да видим – внимателно рече Игнейшъс Галахър. – Догодина пак може да прескоча за малко, щом веднъж счупих леда. Само ще отложи удоволствието.

– Добре – съгласи се Малкия Чандлър. – Следващия път непременно ще ни дойдеш на гости. Разбрахме се, нали?

– Дадено! Дойда ли догодина, parole d'honneur[48 - Честна дума (фр.)].

– И за да полеем сделката – подзе Малкия Чандлър, – ще вземем още по една.

Игнейшъс Галахър извади голям златен часовник и го погледна.

– Нали ще е последна? – рече той. – Защото, както знаеш, имам среща.

– Да, да, разбира се – каза Малкия Чандлър.

– Добре тогава – съгласи се Игнейшъс Галахър. – Нека пийнем още по една за deos an doruis[49 - За сбогом. Буквално: „питието на вратата“ (ирл.).] – нали върви добре по вашенски за едно уиски?

Малкия Чандлър поръча питието. Руменината, която малко преди това бе плъзнала по бузите му, сега заливаше цялото му лице. От всяка дреболия се изчервяваше: заливаше го топлина и възбуда. Трите малки уискита го бяха ударили в главата и силната пура на Галахър бе замътила мозъка му, защото беше с крехко здраве и пиеше от дъжд на вятър. Да се срещне с Галахър след тия осем години, да бъде заедно с Галахър в „Корлес“ сред шум и светлини, да слуша историйките на Галахър и за кратко време да изживее с Галахър перипетиите на неговия скитнишки и славен живот, бе за него истинско приключение, което наруши равновесието на чувствителната му натура. Той остро усещаше голямата отлика между своя живот и живота на приятеля му и това му се струваше несправедливо. Галахър стоеше по-долу от него и по произход, и по образование. Уверен бе, че има сили да постигне нещо повече от онова, което приятелят му бе постигнал или изобщо би могъл да постигне, нещо по-високо от просташката журналистика, стига само да му се удадеше случай. Какво му пречеше? Злощастната плахост? Искеше да се реабилитира по някакъв начин, да отстои мъжкото си достойнство. Разбираше какво се крие зад отказа на Галахър да приеме поканата му. Галахър просто го удостояваше с приятелското си разположение точно както удостояваше Ирландия със своето посещение.

Барманът донесе питието. Малкия Чандлър тикна едната чаша към приятеля си и бойко взе другата.

– Знам ли? – рече той, като вдигна чашата. – Като дойдеш догодина, може би ще имам удоволствието да пожелаая дълъг живот и много щастие на господин и госпожа Игнейшъс Галахър.

Както пиеше, Игнейшъс Галахър изразително смигна над ръба на чашата си. След като отпи глътка-две, той решително млясна, остави чашата и рече:

– Няма такава опасност, момчето ми. Първо ще си поживея, ще видя нещичко от живота и едва тогава ще си сложа главата в торбата, ако изобщо някога го сторя.

– И това ще стане някой ден – спокойно каза Малкия Чандлър.

Игнейшъс Галахър извърна оранжевата си връзка и оловносивите си очи право към лицето на своя приятел.

– Тъй ли мислиш? – рече той.

– Ще си сложиш главата в торбата – решително повтори Малкия Чандлър – като всеки друг, стига да попаднеш на свястно момиче.

Бе изрекъл тия думи малко по-натъртено и съзнаваше, че се е издал; но макар руменината по бузите му да се бе сгъстила, той не отместил очи от вторачения взор

на своя приятел. Галахър го погледа известно време, сетне каза:

– Ако все пак някога се случи, можеш да се обзаложиш на халкичката си, че няма да има никакво цуни-гуни. Решил съм да се ожена за пари. Тя или ще има добра и тлъста сметчица в банката, или много ѝ здраве.

Малкия Чандлър поклати глава.

– Слушай, приятел – разгорещено възкликна Игнейшъс Галахър. – Ти какво си мислиш? С пръстче да мръдна, и още утре ще имам и жената, и парите. Не вярваш ли? Знам аз как стоят нещата. Има стотици – какво казвам? – има хиляди богати немкини и еврейки, гъбави с пари, които ще подскокнат от радост... Почакай малко, момчето ми; ще видиш дали няма да си изиграя картите както трябва. Ти мене слушай: намисля ли нещо, здраво пипам. Почакай, ще видиш.

Той надигна чаша, допи питието и шумно се изсмя. Сетне се загледа умислено пред себе си и заговори с по-спокоен тон:

– Много не съм се разбързал. Те могат да почакаат. Никак не ми се ще да се вържа с една жена, нали ме разбираш?

Той помръдна с уста, сякаш опитваше нещо, сетне направи недоволна гримаса.

– Трябва първо да поотлежа – рече той.

.....

Малкия Чандлър седеше с дете на ръце в стаичката до антрето. Те нямаха слугиня за икономия, но Моника, по-младата сестра на Ани, идваше заран за час-два и вечер за час-два, за да помага. Ала Моника отдавна си бе отишла. Беше девет без четвърт. Малкия Чандлър бе закъснял за вечеря и при това бе забравил да купи на Ани кафе от „Бюли“. Естествено, тя бе в лошо настроение и му отговаряше едносрично. Каза, че ще мине и без чай, но като наближи времето, когато затваряха дюкянчето на ъгъла, реши сама да отиде за чай и захар. Сръчно положи спящото дете в ръцете му и рече:

– Дръж. Гледай да не го събудиш.

Малка лампичка с бял порцеланов абажур стоеше на масата и хвърляше светлина върху фотопортрет, поставен в рогова рамка. Беше портретът на Ани. Малкия Чандлър го погледна и задържа очи върху тънките свити устни. Беше облечена в бледосинята лятна блуза, която ѝ бе подарил една събота. Дал бе за нея десет шилинга и единайсет пенса; но колко нерви му бе струвала тя! Как бе страдал оня ден, когато чакаше пред вратата магазинът да се поопразни, сетне, когато застана пред щанда и се мъчеше да изглежда спокоен, докато момичето трупаше дамски блузи пред него, когато плащаше на касата и забрави да си вземе рестото, а касиерката го викна обратно, и накрая, когато на излизане от магазина, за да прикрие изчервяването си, сведе очи уж да види добре ли е завързан пакетът. Като отнесе блузката вкъщи, Ани го целуна и рече, че била много хубава и модна. Но щом чу цената, тя хвърли блузата на масата и каза, че било пладнешки грабеж да вземат десет шилинга и единайсет пенса за нея. Отпърво искаше да я върне в магазина, но реши да я изпробва и остана възхитена, особено от линията на ръкавите, сетне го целуна и каза, че било много мило от негова страна да помисли за нея.

Хм!...

Той се вгледа хладно в очите на портрета и те отвърнаха с хладен поглед. Безспорно, хубавички бяха, а и самото лице бе хубавко. Но сега той откри нещо пошло в чертите. Защо бе тъй неодоухотворено и благовъзпитано? Спокойствието в погледа ѝ почна да го дразни. Очите ѝ го отблъскваха и предизвикваха: нямаше страст в тях, нямаше възторг. Той си припомни думите на Галахър за богатите еврейки. Ония тъмни ориенталски очи, мина му през ума, колко са пълни със страст, със сладен копнеж!... Защо ли се бе оженил за очите в този портрет?

Сам се сепна от въпроса и уплашено огледа стаята. Хубавите мебели, които бе купил за дома си на изплащане, сега му се видяха пошли. Лично Ани ги бе избирала и те му напомниха за нея. Бяха прекалено предвзети и благообразни. У него взе да се заражда някаква глуха злоба срещу живота, който водеше. Не можеше ли да побегне от своя малък дом? Нима бе вече късно да започне нов живот, смело и славно като Галахър? Какво му пречеше да отиде в Лондон? Мебелите още не бяха изплатени. Само да можеше да напише една книга и да я издадат, така би могъл да си пробие път.

На масата пред него лежеше томче със стихове от Байрон. Внимателно, за да не събуди детето, той го разтвори с лявата си ръка и зачете първото стихотворение:

Утихна вятърът и вечерта
загълхна над леса, когато спрях
край гроба Маргаритин и цветя
разхвърлих върху свидния ѝ прах. [50 - Първата строфа от

стихотворението, което в повечето издания стои начело на стихосбирката „Безделни часове“.]

Той поспря. Усещаше ритъма на стиховете край себе си. Колко меланхолични бяха те! Би ли могъл и той да пише така, да изрази в стихове меланхолията на своята душа? Толкова много неща искаше да обрисова: например чувството, което бе изпитал преди няколко часа на Гратъновия мост. Да можеше само отново да се върне към онова настроение...

Детето се събуди и почна да плаче. Той извърна очи от страницата и се опита да го умири. Започна да го люлее на ръце, но то заплака още по-пискливо. Залюля го по-бързо, а в това време очите му зачетеха второто четиристишие:

И земната ти плът, бидейки пръст,
в килията лежи...

Нямаше смисъл. Не можеше да чете. Нищо не можеше да върши. Плачът на детето пронизваше тъпанчетата на ушите му. Нямаше смисъл. Нямаше никакъв смисъл. Той бе затворник до живот. Ръцете му трепереха от гняв и внезапно, навеждайки се към лицето на детето, той кресна:

– Стига!

Детето поспря за миг, сгърчи се от страх и почна да пици. Той скочи от стола и бързо се заразхожда напред-назад из стаята с детето на ръце. То се разхълца сърцераздирателно, като се давеше по за пет-шест секунди, сетне отново се разхълцваше. Тънките стени на стаята трепереха. Опита се да го поуспокои, но то се разхълца още по-конвулсивно. Той се вгледа в сгърченото и потръпващо личице и

започна да се тревожи. Детето изхълца седем пъти поред и от уплаха той го притисна до гърдите си. Ами ако умре!...

Вратата се отвори с трясък и в стаята задъхана се втурна млада жена.

– Какво му е! Какво му е! – викна тя.

Като дочу майчиния си глас, детето нададе още по-страшен вой.

– Нищо му няма, Ани... нищо му няма... разплака се.

Тя захвърли пакетите на пода и грабна детето от ръцете му.

– Какво си му направил? – викна тя и свирепо го изгледа.

Малкия Чандлър издържа за миг вторачения ѝ поглед и сърцето му се сви на топка, като видя омразата в очите ѝ. Сетне заекна:

– Нищо му няма... то... то... почна да плаче... не можем... Нищо не съм му направил... Какво?...

Без да му обръща внимание, тя тръгна нагоре-надолу из стаята, здраво прегърнала детето в ръце, като тихо шепнеше:

– Малкото ми мъжле! Пишончето на мама! Хайде, маминото! А-а-а!... Нани-на! Милото ми агънце!... А-а-а!

Малкия Чандлър почувства, че бузите му се обагрят от срам, и се дръпна встрани от светлината на лампата. Той стоеше и слушаше, а плачът на детето ставаше все по-слаб и по-слаб. И очите му се напълниха със сълзи на разкаяние.

Схватки[51 - Оригиналното заглавие на разказа – Coonterparts – би могло да се преведе още „Двойници“, „Съответствия“ или „Дубликати“ в зависимост от това дали заглавието се схваща във връзка с характерологията и психологизма, строежа на разказа или дейността на героя в първата част. В случая запазахме експресивното решение на А. Христофоров, което стои по-близо до социалнополитическото напрежение и конфликта в разказа: между проанглийския, предимно протестантски Север и католическия Юг; между Англия и зависима Ирландия; между работодателя с божествени атрибути (името Алейн подсказва „Всевиждащ“) и Човека Фарингтън и влиянието на социално-политическия гнет върху характера и поведението на героя. В отношението на Джойс прозира чеховски хуманизъм – в писмо до брат си той пише: „Както знаеш, аз ненавиждам деспотизма, но ако много мъже са зверове, такива ги прави атмосферата, в която живеят (vide «Схватки»), и малко жени и домове могат да удовлетворят копнежа им за щастие.“]

Звънецът ядно иззвъня и когато госпожица Паркър отиде до тръбата, яден глас с пронизващ ълстърски акцент кресна от фунията:

– Пратете Фарингтън при мен!

Госпожица Паркър се върна при машината си и каза на мъжа, който пишеше на бюрото

си:

– Господин Алейн ви вика горе.

Човекът измърмори под нос в ада да се продъни! и бутна стола си назад, за да стане. Като се изправи на крака, изглеждаше висок и много едър. Имаше умърлушено лице с тъмновинен цвят и руси вежди и мустаци; очите му бяха леко изпъкнали и бялото им беше мръснобяло. Той вдигна преградната дъска, заобиколи клиентите и с тежка стъпка напусна канцеларията.

Потътри се тежко нагоре по стълбището до втората площадка, където на една врата висеше месингова плоча с надпис г-н АЛЕЙН. Тук той поспря, задъхан от умора и раздразнение, сетне почука. Пискливият глас извика:

– Влезте!

Човекът влезе в стаята на господин Алейн. Почти в същия миг господин Алейн – дребно човече, което носеше очила с позлатени рамки връз гладко избръснатото лице – стрелна глава над цял куп книжа. Главата му бе толкова розова и плешива, че приличаше на голямо яйце, снесено върху книжата. Господин Алейн не загуби нито секунда.

– Фарингтън? Какво значи това? Защо трябва винаги да съм недоволен от вас? Мога ли да ви запitam защо не сте снели препис от оня договор между Бодли и Къруан? Нали ви казах, че трябва да е готов до четири?

– Но господин Шели каза, сър...

– Господин Шели каза, сър... Слушайте добре какво ви казвам аз, а не какво господин Шели каза, сър. Винаги си намирате някакво извинение, за да клинчите от работа. Имайте предвид, че ако договорът не бъде преписан до довечера, ще уведомя господин Кросби... Сега ясно ли е?

– Да, сър...

– Сега ясно ли е?... И още нещо. Отваряйте си ушите, не говоря на стената. Разберете веднъж завинаги, че за обед ви се дава половин час, а не час и половина. По колко ястия си поръчвате, питам аз... Сега разбрахте ли ме?

– Да, сър.

Господин Алейн пак наведе глава над купчината книжа. Човекът впери поглед в излъскания череп, който ръководеше делата на „Кросби & Алейн“, преценявайки неговата трошливост. Пристъп на ярост задави за миг гърлото му и премина, като остави подир себе си остро чувство на жажда. Човекът позна това чувство и реши, че трябва здравата да си пийне тая нощ. Отминала бе първата половина на месеца и ако смогнеше да пригответи оня препис навреме, може би господин Алейн щеше да му даде авансов ордер за касиера. Стоеше неподвижен, вперил поглед в главата над купчината книжа. Изведнъж господин Алейн взе да рови из книжата, търсейки нещо. Сетне, сякаш едва сега забелязал присъствието на човека, той пак стрелна глава нагоре и рече:

– Ее? Цял ден ли ще стърчите тука? Честна дума, Фарингтън, вие никак, ама никак не си давате труд!

– Чаках да видя...

– Няма какво да чакате. Вървете долу и се залавяйте за работа.

Човекът тръгна с тежки стъпки към вратата и на излизане от стаята чу господин Алейн да вика, че ако договорът не бъде преписан до вечерта, господин Кросби ще бъде уведомен.

Той се върна на бюрото си в долната канцелария и преброи колко страници му остават. Взе перото и го натопи в мастилото, но продължи да се взира глуповато в последните думи, които бе написал: В случай че горепоменатият Бърнард Бодли бъде... Здрачът припаднаше и само подир няколко минути щяха да запалят светилния газ: тогава би могъл да пише. Чувстваше нужда да угаси жаждата в гърлото си. Надигна се от бюрото, вдигна пак преградката и тръгна да излезе от канцеларията. На излизане главният писар го изгледа въпросително.

– За минутка само, господин Шели – рече човекът и означи с пръст целта на пътешествието си.

Главният писар хвърли поглед към окачалката с шапките, но като видя, че всички са на местата си, не направи друга забележка. Щом излезе от стаята, човекът измъкна от джоба си кариран овчарски каскет, наложи го и бързо припна надолу по паянтовото стълбище. От уличната врата той продължи крадешком по вътрешната страна на плочника към близкия ъгъл и веднага хлътна в някакъв вход. Сега се намираше в безопасност в задната стая на „О’Нийл“ и пламналото му лице с цвят на тъмно вино или тъмно месо запълни прозорчето към тезгяха.

– Пат, налей халба портер, ти си мой човек! – викна той.

Келнерът му донесе халба бира. Човекът я изпразни на един дъх и поиска да му дадат зрънце кимион[52 - За да не го усетят по дъха.]. Положи едно пени на тезгяха и като остави келнера да го търси пипнешком в сумрака, напусна тоя уют, както бе влязъл, крадешката.

Тъмната, примесена с гъста мъгла, взимаше връх над февруарския сумрак и лампите по улица „Юстъс“ бяха вече запалени. Човекът тръгна нагоре покрай самите стени и като приближи вратата на кантората, взе да се пита би ли могъл да свърши преписа навреме. По стълбището в носа го лъхна остър влажен аромат на парфюм: очевидно госпожица Делакур бе дошла, докато е бил навън, в „О’Нийл“. Той пак натика каскета си в джоба и с разсеян вид влезе в канцеларията.

– Господин Алейн ви търси няколко пъти – строго му рече главният писар. – Къде бяхте?

Човекът стрелна с поглед двамината клиенти, застанали пред гишето, сякаш намекваше, че тяхното присъствие не му позволява да отговори. Тъй като и двамата клиенти бяха мъже, главният писар си позволи да се изсмее.

– Тия номера не ми минават – рече той. – Пет пъти на ден е малко множо... Хайде, не се потривайте, ами намерете за господин Алейн копие от преписката ни по делото Делакур.

Това отношение към него пред клиенти, търчането нагоре по стълбите и бирата,

която бе гаврътнал тъй набързо, объркаха човека и като седна зад бюрото си да намери исканите документи, той разбра колко безнадеждна е задачата да завърши преписа на договора до пет и половина. Тъмната и влажна нощ вече наставаше и на него страшно му се искаше да я прекара в кръчмите, да пие с приятелите си сред ярката светлина на газовите лампи и дрънкането на чаши. Измъкна преписката по делото Делакур и излезе от канцеларията. Надяваше се, че господин Алейн няма да открие липсата на последните две писма.

Влажният остър аромат го преследва по целия му път нагоре до кабинета на господин Алейн. Госпожица Делакур бе жена на средна възраст с външност на еврейка. Говореше се, че господин Алейн е увлечен по нея – или по парите ѝ. Тя идваше често в кантората и всеки път се задържаше дълго. Сега седеше до бюрото му, обвита от благоуханието на парфюми, и гладеше дръжката на чадъра си, а голямото черно перо на шапката ѝ кимаше нагоре-надолу. Самодоволно преметнал десния си крак връз лявото коляно, господин Алейн беше извъртял стола си, за да я гледа в лицето. Човекът положи книгата върху бюрото и почтително се поклони, ала нито господин Алейн, нито госпожица Делакур обърнаха внимание на поклона му. Господин Алейн потупа с пръст по книгата, сетне го стрелна към него, сякаш да каже: _ Добре, свободен сте._

Човекът се върна в долната канцелария и пак седна зад бюрото. Вторачено се загледа в незавършената фраза: В случай че горепоменатият господин Бърнард Бодли бъде... и му се стори много странно, че последните три думи започват с една и съща буква. Главният писар заподканя госпожица Паркър да побърза, като ѝ рече, че тя едва ли ще може навреме да натрака писмата за пощата. Човекът се заслуша няколко минути в тракането на машината, сетне се зае да довърши преписа. Но главата му не бе бистра и мислите му блуждаеха далеч, към шумотевицата и ярките светлини на кръчмите. А нощта плачеше за горещ пунш. Храбро продължи да преписва, но когато часовникът удари пет, му оставаха още четиринадесет страници. По дяволите! Не би могъл да го завърши навреме. Страшно му се искаше да изругае гласно, тежко да стовари юмрук върху нещо. Тъй бе ядосан, че написа Бърнард Бърнард вместо Бърнард Бодли, и трябваше да започне отначало на чист лист.

Чувстваше се достатъчно силен сам да разбишка цялата кантора. В него напираше някакъв нагон да стори нещо, да хукне навън и да се отдаде на буйство. Тоя унизителен живот го вбесяваше... Дали не би могъл тайно да помоли касиера за малък аванс? Не, касиерът не бе цвете за мирисане, хич даже: няма да му даде... Знаеше къде може да срещне компанията: Ленард и О'Халоран и Флин Гагата. Барометърът на чувствата му предвещаваше запой.

Толкова се бе заплеснал, че го повикаха на два пъти, преди той да отговори. Господин Алейн и госпожица Делакур стояха отвъд преградката и всички писари се бяха извърнали и чакаха да стане нещо. Човекът се надигна от бюрото. Господин Алейн изсипа порой ругатни върху него, защото липсвали две писма. Човекът отвърна, че нищо не знае за тях и че най-съвестно е снел преписи от всички книжа. Тирадата продължи; беше толкова злъчна и необуздана, че човекът едва възпираше юмука си да не се стовари върху главата на дребоська пред него.

– Нищо не зная за никакви други писма – глуповато рече той.

– Нищо... не... знаете. Разбира се, че нищо не знаете – каза господин Алейн. – Я ми кажете – добави той, предварително изпросил одобрение от дамата до него с бърз поглед, – за какъв ме смятате? За пълен глупак?

Човекът премести поглед от лицето на дамата върху яйцевидната глава и пак към дамата; и почти без да съзнава какво върши, езикът му се възползва от сгодния случай.

– Извинете, сър – каза той, – не е честно да задавате такъв въпрос на подчинен.

Писарите затаиха дъх. Всички бяха смаяни (авторът на остроумието не по-малко от ближните си), а по лицето на госпожица Делакур, пълна, добродушна жена, се разля широка усмивка. Господин Алейн почервеня като дива роза и устните му се сгърчиха като на разярен гном. Той размаха свит пестник под носа на човека с такава бързина, че накрая ръката му затрептя като кълбовидния електрод на някакъв електрически апарат.

– Нагъл простак! Безочлив грубиян! Ще ти видя сметката! Стой да видиш! Или ще се извиниш за наглостта си, или моменталически напускаш канцеларията! Или ще искаш извинение, или ще напуснеш веднъж завинаги!

.....

Стоеше в един вход срещу кантората и чакаше да види дали касиерът ще излезе сам. Всички чиновници излязоха и накрая касиерът излезе заедно с главния писар. Нямахме смисъл да го заговаря, щом главният е с него. Човекът съзнаваше, че положението е лошо. Бяха го принудили да поиска унижително извинение от господин Алейн за дързостта си, но знаеше, че отсега нататък място няма да може да си намери в кантората. Спомняше си как Алейн пропъди малкия Пийк, за да открие място за своя племенник. Мъчеха го и ярост, и жажда за мъст, сам не можеше да се понася и светът му беше крив. Господин Алейн нямаше да го остави нито за миг на мира. Оттук нататък животът му щеше да бъде ад. Тоя път съвсем се бе овътрил. Не можеше ли да стиска предни зъби? Впрочем двамата с господин Алейн никога не се бяха погаждали, особено от деня, когато Алейн дочу как той подражаваше неговия ълстърски говор, за да прави смях на Хигинс и госпожица Паркър; оттам бе почнало всичко. Да беше опитал да изкрънка нещо от Хигинс, но Хигинс май никога нямаше грош у себе си, пък и как ще има човек като него, с две къщи на ръце.

Той пак почувства как едрото му тяло до болка копнее за разтухата на кръчмата. Мъглата почваше да го щипе и той се замисли не би ли могъл да накара Пат, келнера на „О’Нийл“, да му пусне нещо. Не можеше да измъкне от него повече от шилинг – а само с един закъде? И все пак трябваше на всяка цена да намери отнякъде пари: беше дал и последното си пени за халбата бира, а скоро щеше да стане твърде късно, за да търси пари откъдето и да е. Внезапно, както си играеше със златната верижка на часовника, той се сети за заложената къща на Тери Кели на „Флотска“. Разбира се! Спасение! Как не му дойде наум по-рано?

Бързо премина през тясната „Темпъл Бар“, като си мърмореше, че всички те могат да вървят по дяволите, но той тая нощ ще го удари на живот. Служителят в къщата на Кели рече пет, но вещото лице склони на шест шилинга и накрая шестте шилинга му бяха наброени до стотинка. Излезе от заложената къща с радостно чувство, подредил монетите на стълбче между палеца и пръстите си. „Уестморландска“ беше гъчкана от млади мъже и жени, които се връщаха от работа, а дрипави хлапета щъкаха насам-натам и крещяха заглавията на вечерните вестници. Човекът си пробиваше път през тълпата, наблюдавайки това зрелище с гордо задоволство, и властно оглеждаше девойките от разните кантори. Главата му шумеше от трамвайните гонгове и свирещите колела, а носът му вече надуваше къдравите изпарения на пунша. И докато вървеше нататък, той предварително обмисляше изразите, с които

щеше да разкаже случката на момчетата:

– И тъй, аз само го погледнах – съвсем хладно, значи, погледнах и нея. Сетне пак се вгледах в него – без да бързам, значи. Извинете, сър, не е честно да задавате такъв въпрос на подчинен, казвам.

Флин Гагата седеше в обичайния си ъгъл в кръчмата на Дейви Бърн и като чу разказа, почерпи Фарингтън[53 - Фарингтън е личност само в кръчмата: докато в първата част навсякъде в повествованието той е човекът, в кръчмата става Фарингтън, но у дома отново е човекът...] едно малко уиски и му рече, че не бил слушал по-остроумно нещо до тоя ден. Фарингтън също го почерпи. След малко пристигнаха О'Халоран и Пади Ленард и случката отново бе разказана пред тях. О'Халоран почерпи всички по едно голямо греяно малцово и заразправя как срязал началника си, когато работел във фирмата на Калън на улица „Фаунс“; но тъй като отговорът бе по в стила на пасторалната поезия[54 - Намек за елегантното волнодумство в ренесансовия пасторал. Подобни думи казва Кралицата в „Хамлет“.] , той трябваше да признае, че не е тъй остроумен като отговора на Фарингтън. При тия думи Фарингтън каза на момчетата да обърнат чашите, за да повторят.

И докато всеки си избираше пиячка по свой вкус, не щеш ли, в кръчмата влиза не друг, а Хигинс. Искан ли питане, и той трябваше да бъде включен в почерпката. Накараха го да разкаже своята версия на случката и той го стори много красноречиво, въодушевен от петте чаши греяно уиски пред себе си. Всички избухнаха в гръмогласен смях, когато той им показа как господин Алейн размахвал юмрук в лицето на Фарингтън. Сетне взе да имитира Фарингтън, казвайки: И нашият герой, без да му мигне окото, а в това време Фарингтън оглеждаше дружинката изпод натежалите си мътни очи, подсмиваше се и от време на време изсмукваше с долната си устна по някоя и друга капчица алкохол, случайно попаднал в мустаците му.

След този тур настъпи застой. О'Халоран имаше пари, но очевидно нито един от другите двама не можеше да се похвали със същото; и тъй цялата дружинка не без съжаление напусна пивницата. При ъгъла на „Графска“ Хигинс и Флин Гагата свърнаха наляво, а другите трима се върнаха към центъра. По студените улици ръмеше дъждец и когато приближиха Параходството. Фарингтън предложи да се отбият в Шотландския клуб. Пивницата бе пълна с народ и ехтеше от глъч и звън на чаши. Тримата се провряха покрай кибритопродавачите, които скимтяха до входа, и се уединиха в единия край на бара. Почнаха да си разправят вицове. Ленард ги представи на някакво младо, каза си името, Уедърс, играел в „Тиволи“ като акробат и в пантомимата. Фарингтън почерпи всички наред. Уедърс каза, че би предпочел едно малко ирландско със сода. Фарингтън отлично знаеше кое колко струва и запита другарите си искат ли уиски със сода, но те поръчаха на Тим греяни, без сода. Разприказваха се на театрални теми. О'Халоран почерпи всички поред, сетне Фарингтън ги почерпи още веднъж въпреки протестите на Уедърс, че това ирландско гостолюбие бие всичко. Той обеща да ги вкара зад кулисите и да ги запознае с някои приятни девойки. О'Халоран рече, че той и Ленард ще дойдат, обаче Фарингтън не би дошъл, понеже е женен мъж, но Фарингтън се ухили с натежал и мръсен поглед в знак, че разбира, когато го пързаят. Уедърс настоя да пийнат само по една глътка за негова сметка и обеща да се срещне с тях по-късно у Мълиган, на „Пулбег“.

Когато затвориха „Шотландците“, те се прехвърлиха при Мълиган. Настаниха се в задния салон и О'Халоран поръча на всеки по едно малко греяно. Вече се чувстваха размекнати и разнежени. Фарингтън тъкмо заръчваше още по едно на всички, когато

Уедърс се върна при тях. За облекчение на Фарингтън този път той изпи чаша портер. Финансите намаляваха, но още имаха достатъчно да продължат. Изведнъж влязоха две млади жени с големи шапки ведно с млад мъж в кариран костюм и се настаняха близо до тях. Уедърс ги поздрави и каза на компанията, че са от „Тиволи“. Фарингтън час по час поглеждаше към една от двете млади жени. Имаше нещо поразително в нейната външност. Грамаден шарф от пауновосин муселин бе увит около шапката ѝ и завършваше с огромна фльонга под брадичката, а ръкавиците ѝ бяха светложълти и стигаха до лактите. Фарингтън се бе втренчил с възхищение в пълничката ръка, която тя движеше твърде често и много грациозно; и когато подир някое време тя отвърна на погледа му, той още повече се възхити от големите ѝ кафяви очи. Косият ѝ предизвикателен поглед го зашеметяваше. Тя погледна на няколко пъти към него и когато спътниците ѝ тръгнаха да си вървят, роклята ѝ леко бръсна стола му и тя каза: O, pardon – с лондонски акцент. Проследи я с очи, докато излизаше от салона, с надеждата, че ще извърне глава, но остана разочарован. Взе да проклина безпаричието си, да проклина и всички почерпки, които бе заплатил, и особено всичките чаши уиски със сода, изпити от Уедърс за негова сметка. Най мразеше навлеците, муфтаджиите. Тъй бе ядосан, че загуби нишката на разговора, поведен от приятелите му.

Когато Пади Ленард го назова по име, той схвана, че разправят кой колко е як. Уедърс им показваше бицепса си и тъй се хвалеше, че другите двама бяха поканили Фарингтън да защити националната им чест. И така, Фарингтън засука ръкав и им показва своя бицепс. Разгледаха двете ръце, сравниха ги и накрая решиха, че трябва да премерят сили. Поразтребиха масата, двамата опряха лакти връз нея и вкопчиха ръце. Щом Пади Ленард кажеше хайде – всеки от тях трябваше да се опита да свали ръката на другия до масата. Фарингтън изглеждаше сериозен и пълен с решителност.

Схватката започна. След около тридесет секунди Уедърс бавно сведе ръката на противника си до масата. Лицето на Фарингтън, и бездруго тъмновинено на цвят, още повече потъмня от гняв и от унижението, че е победен от някакво пале.

– Не бива да натискате с тялото. Играйте честно – рече той.

– Кой не играе честно? – отвърна другият.

– Хайде пак. Две от три.

Схватката започна отново. Вените изпъкнаха по челото на Фарингтън, а бледото лице на Уедърс доби божурен оттенък. И китките, и лактите им трепереха от усилието. След дълга борба Уедърс за втори път бавно сведе ръката на противника си до масата. Сред зрителите се разнесе одобрителен шепот. Келнерът, застанал до масата, кимна с рижата си глава към победителя и с глупава фамилиарност рече:

– Да, това му е цаката!

– Кво разбираш ти бе? – свирепо му се сопна Фарингтън. – Я си затваряй плювалника!

– Шт, шт – рече О'Халоран, като забеляза гнева, изписан по лицето на Фарингтън. – Плаща, момчета! Да пийнем по глътка и да си вдигаме чуковете.

Един много навъсен човек стоеше на ъгъла при моста „О'Конъл“ в очакване малкият

сандимаунтски трамвай да го откара вкъщи. Беше пълен със затаен гняв и жажда за мъст. Чувстваше се унижен и недоволен: дори пъян не беше; и в джоба си имаше само две пенита. Проклинаше всичко и всички. Здравата се беше натопил в службата, заложил бе часовника си и бе профукал всичко, а дори не се бе напил. Отново го налегна жажда и той пак закопня за топлата и душна пивница. Беше загубил славата си на каяк, на два пъти бе победен от някакво си хлапе. Създето му кипеше от ярост, а като си припомни жената с голямата шапка, как роклята ѝ бръсна неговия стол и нейното pardon, едва не се задуши от бяс.

Трамваят го стовари на „Шелбърн-роуд“ и той повлече огромното си тяло в сянката на казармената ограда. Противно му бе да се прибере вкъщи. Влезе през черния вход, но в кухнята нямаше никой, а и огънят в печката бе почти загаснал. Той кресна нагоре по стълбите:

– Ада! Ада!

Жена му, дребна женица с остри черти на лицето, тормозеше мъжа си, когато бе трезвен, и бе тормозена от него, когато бе пъян. Имаха пет деца. По стълбите надолу припна малко момченце.

– Кой е? – рече човекът, взирайки се в тъмата.

– Аз, тате.

– Кой си ти? Чарли?

– Не, тате. Том.

– Къде е майка ти?

– Отиде на черква.

– Отишла... А сети ли се да ми остави нещо за вечеря?

– Да, тате. Аз...

– Запали лампата. Защо в кухнята е тъмно? Другите легнаха ли?

Докато момченцето запали лампата, човекът тежко се тръшна на стола. Почна да имитира говора на синчето си и заповтаря повече на себе си: На черква! На черква отишла, моля ви се! Когато лампата светна, той удари с юмрук по масата и викна:

– Къде ми е вечерята?

– Аз... аз ще я приготвя, тате – рече момченцето.

Човекът разярено скочи на крака и посочи огъня.

– На тоя огън? Оставил си огъня да изгасне. Бога ми, сега ще ти дам да разбереш!

Той отиде до вратата и грабна бастуна, оставен зад нея.

– Ще ти дам да разбереш как се оставя огънят да загасне! – рече той и запретна ръкава си, за да не му пречи.

Момченцето извика: О, тате! – сетне взе да скимти и да тича около масата, но човекът тръгна по него и го хвана за дрехата. Момченцето отчаяно се заглежда на всички страни, но като не намери начин да се спаси, падна на колене.

– На сега, та пак да оставяш огъня да загасне! – рече човекът и яростно го шибна с бастуна. – На ти и тоя, и тоя, кутре такава!

Момчето силно изписка от болка, когато бастунът се впи в бедрата му. Сбра ръчички високо във въздуха и гласът му затрепери от страх.

– Ах, тате – проплака то. – Не ме бий, тате! И аз... аз... ще кажа една Аве Мария за тебе... ще кажа една Аве Мария за тебе, тате, само не ме бий... Ще кажа една Аве Мария...

Пръст[55 - Зад класическата за прозата на натурализма обстановка – героинята живее в общежитие на превъзпитани проститутки или, ако си послужим с думите на Джойс, сред „грешни и паднали жени, събрани от благотворителен комитет, за да перат мръсните ни ризи“ – в разказа прозира интересна символика, свързана с фолклора и християнската митология. Заглавието наемява за известното „пръст си и в пръст ще се върнеш“ (Бит., 3, 19) и е свързано с играта на децата в края на разказа. Действието се развива вечерта срещу празника Всех святих, когато според поверията се появявали вещици, и читателят ще забележи, че външно героинята прилича на вещица. Името ѝ, ведно с характера и отношението на околните към нея („миротворка“, „майка“), подсказва аналогия с Богородица. Най-важна обаче е аналогията с Бедната стара жена, или Ирландия: Мария работи при протестанти, от които е финансово зависима, а и портмонето ѝ е подарък от Белфаст; търговците я унижават, ласкателствата на военния – объркват; „синовете“ ѝ – по правило пияни – са в раздор, каква „миротворка“ е Мария? При играта тя избира смъртта и молитвеника: бедна Ирландия!...]

Икономката ѝ бе разрешила да излезе веднага щом жените си изпият чая, и Мария нетърпеливо очакваше свободната си вечер. Кухнята светеше от чистота: готвачката рече, че човек би могъл да се огледа в медните казани. В печката гореше весел огън, а на една от масите бяха наредени четири големшки квасени питки. Тия питки изглеждаха цели, но по-отблизо се виждаше, че са нарязани равномерно на дълги дебели резени, готови за раздаване с чая. Мария сама ги бе нарязала.

Мария беше от дребна по-дребна на ръст, но имаше много дълъг нос и много дълга брадичка. Говореше малко носово и винаги успокоително: Да, мила моя и Не, мила моя. Винаги нея прашаха, когато жените се съдърпваха за коритата, и тя винаги успяваше да ги умири. Веднъж икономката ѝ рече:

– Мария, ти си истинска миротворка[56 - „Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“ (Мат., 5, 9).]!

И помощницата на икономката, и двете дами от управата бяха дочули тия похвални думи. А и Рижа Шашавата все казваше, че ако не била Мария, кой знае какво щяла да стори на онова глухонямо чучело, дето се грижи за ютиите. Мария всички я обичаха.

Жените щяха да вечерят към шест и тя би могла да излезе още преди седем. Двайсет минути от Болзбридж до Колоната; двайсет минути от Колоната до Дръмкондра: и двайсет минути за покупките. Щеше да стигне преди осем. Тя извади портмонето си със сребърната закопчалка и отново прочете думите Подарък от Белфаст. Това портмоне ѝ беше много скъпо, тъй като Джо ѝ го бе донесъл преди пет години, когато той и Алфи ходиха на екскурзия в Белфаст навръх свети Дух. В портмонето имаше две половин крони и няколко медни петачета. След като си плати трамвая, щяха да ѝ останат чисти пет шилинга. Каква хубава вечер ще прекарат и децата ще пеят! Само дано Джо да не си дойде пиан. На човек не приличаше, като се напие.

Той често я бе карал да дойде да живее при тях; но тя се боеше, че ще им пречи (макар жената на Джо да бе толкова добра с нея), пък и беше привикнала с живота в пералнята. Джо имаше добро сърце. Тя бе отгледала и него, и Алфи и Джо обичаше да казва:

– Мама си е мама, но Мария ми е истинската майка.

Когато домът, им се бе разтурил и всеки тръгна по свой път, момчетата я бяха настанили на тая работа в пералнята „Под фенерите на Дъблин“ и това ѝ хареса. По-рано гледаше с много лошо око на протестантите, но сега виждаше, че са много мили хора, е, малко тихи и сериозни, но все пак много мили хора, като живееш при тях. При това имаше си и цветя в зимната градина и ѝ беше драго да се грижи за тях. Имаше си чудни папрати и восъче, а дойдеше ли някой да ги види, тя винаги му даваше едно-две коренчета от оранжерията си. Само едно нещо не ѝ се нравеше и това бяха душеспасителните брошурки[57 - Обикновено листовки, които вещаят края на света и призовават към покаяние.], но затова пък беше тъй приятно да имаш работа с икономката, тя бе истинска лейди.

Щом готвачката ѝ каза, че всичко е готово, тя влезе в стаята на жените и удари големия звънец. Подир няколко минути жените заприиждаха на групи от по две-три, бършеха димящите си ръце във фустите и придърпваха ръкавите на блузите си върху димящите лакти. Всички се настаниха пред огромните канчета и готвачката и глухонямата взеха да ги пълнят с топъл чай, предварително подсладен и примесен с мляко в огромните гюмове. Мария надзираваше раздаването на тестеното и се грижеше всяка от жените да получи четирите си резена. Вечерята премина с много смях и закачки. Лизи Флеминг рече, че пръстенът[58 - Питите (по-късно игрите) съответстват на нашата баница с късмети.] сто на сто ще се падне на Мария, и въпреки че Флеминг всяка година казваше това срещу Всех святих, Мария трябваше да се засмее и каза, че не ѝ е потрябвал никакъв пръстен или мъж; а когато тя се смееше, в сиво-зелените ѝ очи искряха разочаровани момински надежди, а върхът на носа ѝ почти опираше в крайчеца на брадичката ѝ. Сетне Рижашавата вдигна своето канче чай и предложи да пият за здравето на Мария и докато всички жени тропаха с канчетата си по масата, тя каза, че съжалявала, дето нямало и глътка портер, за да полее случая. Мария отново се засмя, тъй че върхът на носа ѝ още веднъж почти опря в крайчеца на брадичката ѝ и дребничкото ѝ тяло се разтресе от глава до пети, понеже знаеше, че Рижаша го каза с добро чувство, но нали си е проста, все така си говори.

Но колко се зарадва Мария, щом жените се навечеряха, а готвачката и глухонямата почнаха да разтребват масите! Тя отиде в малката си стая и като си припомни, че на следващата заран трябва рано да иде на черква, премести стрелката на будилника от седем на шест. Сетне свали работната пола и домашните обувки, разстла новата си пола върху леглото и сложи пред него официалните си обувчици. Смени и блузата си и застанала пред огледалото, си спомни как едно време, като

младо момиче, се обличаше за черква в неделя; и се вгледа с нежна тъга в това мъничко телце, което тъй обичаше да гизди. Въпреки годините то все още ѝ се струваше хубавко, стегнато малко телце.

Когато излезе навън, улиците лъщяха от дъжда и тя се зарадва, че бе взела старата си кафява мушама. Трамваят беше пълен и трябваше да седне на малкото столче в края на вагона с лице към пътниците, а краката ѝ едва опираха в пода. Тя си повтори наум всичко, което имаше да върши, и реши, че е много по-добре да си независим и да си имаш свои пари в джоба. Колко хубаво щяха да си прекарат, сигурна беше, но неволно сянка помрачи мислите ѝ, като си спомни, че Алфи и Джо сега не си говорят. Те все се караха, а като бяха малки, нямаше по-добри приятели от тях: ех, такъв е животът.

Тя слезе от трамвая при Колоната и бързо се запровира през тълпата. Влезе в сладкарница „Даунс“, но вътре имаше толкова народ, че мина доста време, преди да ѝ обърнат внимание. Купи дузина различни пасти от по едно пени и накрая се измъкна от сладкарницата, натоварена с голяма книжна кесия. Сетне се замисли какво друго ѝ остава да купи: искаше да бъде нещо наистина хубаво. Ябълки и орехи сигурно щеше да има предостатъчно. Трудно ѝ бе да реши и едничкото нещо, което ѝ дойде наум, беше кейк. Намисли да купи кейк със стафиди, но Даунс не поръсваше кейка с достатъчно бадеми и затова тя отиде в друга сладкарница на улица „Хенри“. Нужно ѝ бе доста време, докато реши на какво да се спре, а наконтената млада дама зад тезгяха, явно пораздразнена от нея, я запита сватбена торта ли ще купува. Мария се изчерви и се усмихна на младата дама: но младата дама погледна сериозно на всичко и накрая отрязва дебело парче кейк със стафиди, уви го и рече:

– Два шилинга и четири пенса, моля.

Стори ѝ се, че ще трябва да стои права в трамвая за Дръмкондра, понеже нито един от младите мъже не даваше вид, че я е забелязал, но един възрастен господин ѝ отстъпи място. Беше пълничък човек с кафяво бомбе; лицето му бе червендалесто и почти квадратно, а мустаците – възсиви. Мария реши, че господинът прилича на полковник, сетне се замисли колко по-вежлив е той от младите мъже, които седяха, забили поглед пред себе си. Господинът я заговори за празника Всех святих и за дъждовното време. Той предположи, че чантата е пълна с лакомства за малчуганите, и рече, че е напълно в реда на нещата децата да се порадват, докато са деца. Мария също мислеше така и в отговор срамежливо кимаше. Той бе много мил с нея и когато дойде време да слезе при моста на канала. Мария му благодари и се поклони, а и той ѝ се поклони, сне бомбето от главата си и се усмихна; и докато вървеше нагоре покрай къщите, свела мъничката си глава под дъжда, тя си мислеше, че истинският джентълмен от пръв поглед се познава, дори да си е малко пипнал.

Когато влезе в къщата на Джо, всички извикаха: Ах, ето я Мария! Джо тъкмо се бе върнал от работа, а всички деца бяха пременени. Бяха дошли две големи съседски момичета и игрите бяха вече в разгара си. Мария даде кесията с лакомствата на Алфи, най-голямото от момчетата, да ги раздели по равно, а госпожа Донъли ѝ каза, че много ги глези, като носи чак толкова; ва кесия със сладкиши, след което накара децата да кажат:

– Благодарим, Мария.

Но Мария рече, че е донесла нещо по-особено за татко и мама, нещо, което положително ще се понрави и на двамата, и веднага започна да търси кейка със

стафидите. Потърси го в кесията от „Даунс“, сетне и в джобовете на мушамата си, и върху закачалката, но никъде не го намери. Тогава запита децата дали някое от тях не е изяло кейка – по погрешка, разбира се, – но децата до едно отрекоха и се нацупиха, сякаш искаха да кажат, че не им е притрябвал никакъв кейк, щом ще ги обвиняват в кражба. Всеки предложи някакво обяснение на загадката, а госпожа Донъли рече, че Мария очевидно е забравила пакета в трамвая. Като си припомни колко я бе смутил господинът с възсивите мустаци, Мария почервеня от срам, от досада и разочарование. И тя почти се разплака, като разбра, че малката ѝ изненада се е провалила и че двата шилинга и четирите пенса са отишли на вятъра.

Но Джо каза, че това няма значение, и я сложи да седне до огнището. Държеше се много мило с нея. Разправи ѝ всичко, което ставаше в кантората, и повтори пред нея колко остроумно отговорил веднъж на началника си. Мария не разбра защо тъй много се смя Джо на отговора си, но му рече, че той началник сигурно обича да командва. Джо каза, че не бил чак толкова лош, ако знаеш как да го подхванеш, даже всъщност бил добър човек, стига да не го настъпиш. Госпожа Донъли посвири на пианото и децата потанцуваха и пяха. Сетне двете съседски момичета раздадоха орехите. Никой не можа да намери орехотрошачката и Джо почти се разсърди и взе да ѝ пита как според тях Мария ще си хапне от орехите без помощта на орехотрошачка. Но Мария рече, че не обича орехи и няма защо да се безпокоят. Тогава Джо попита би ли изпила една бира, а госпожа Донъли каза, че вкъщи имало и портвайн, ако предпочита вино. Мария отвърна, че няма нужда да я черпят; но Джо настоя на своето.

И така, Мария трябваше да отстъпи, те седнаха край огнището, разприказваха се за едно време и тогава Мария намисли да вмъкне една-две добри думи за Алфи. Но Джо викна бог да го убие, ако изобщо продума на брат си, и Мария взе да се извинява, задето бе отворила дума за това. Госпожа Донъли каза на мъжа си, че е срамота да говори така за родна кръв, а Джо рече, че Алфи не му бил никакъв брат, и двамата едва не се сдърпаха. Но Джо каза, че няма да си разваля празника, и накара жена си да отвори още няколко бири. Двете съседски момичета бяха подхванали игрите по случай празника и скоро всички пак се развеселиха. На Мария ѝ стана много драго, че децата са тъй весели и Джо и жена му са в добро настроение. Съседските момичета сложиха няколко чинийки на масата и след това поведоха децата към масата със завързани очи. Едно намери молитвеника, други три напипаха водата; а когато на едно от съседските момичета се падна пръстенът, госпожа Донъли заклати пръст към изчервилото се момиче, сякаш искаше да каже: Ех, зная аз, всичко зная! После всички настояха да вържат очите на Мария и да я отведат до масата, за да видят какво ще ѝ се падне; и докато ѝ слагаха кърпата, Мария тъй се разсмя, че накрая върхът на носа ѝ почти опря в крайчеца на брадичката ѝ.

Поведоха я към масата сред смях и закачки и тя вдигна ръка над нея, както ѝ заръчаха. Помаха с ръката насам-натам из въздуха и после я спусна и хвана една от чинийките. Пръстите ѝ напипаха нещо меко и мокро[59 - Пръст-та] и тя се зачуди защо никой не продумва и не ѝ свалят кърпата. Настъпи мълчание; сетне настана някакво боричкане и се разнесе шепот. Някой рече нещо за градината, а накрая госпожа Донъли каза нещо доста сърдито на едно от съседските момичета и ѝ нареди веднага да го изхвърли навън: с такива работи шега не бива. Мария разбра, че е станала грешка, и затова трябваше да повтори всичко отначало: тоя път ѝ се падна молитвеникът.

След това госпожа Донъли изсвири на децата шотландската тропанка „Госпойца Маклауд“, а Джо накара Мария да изпие чаша вино. Скоро всички отново се развеселиха и госпожа Донъли рече, че на Мария било писано да влезе в манастир

още преди да изтече годината, понеже ѝ се паднал молитвеникът. Мария не помнеше Джо някога да е бил тъй мил с нея, както тая вечер, какво ли не ѝ разказа, какво ли не си спомни. Тя каза, че всички са толкова добри с нея.

Най-сетне децата се поизмориха и им се доспа и Джо подкани Мария да изпее някоя малка песничка, преди да си върви, някоя от старите песнички. Госпожа Донъли каза: Хайде, Мария, моля ти се! И тъй, Мария трябваше да стане и да отиде до пианото. Госпожа Донъли заръча на децата да мируват, за да чуят песента на Мария. Сетне тя изсвири встъплението и рече: Хайде. Мария! И Мария, страшно изчервена, започна да пее с тънък треперлив гласец. Тя пееше „Насън бях принцеса“ [60 - Вж. бел. 5 към „Евелин“. Втората строфа е още по-мъчителна, затова Мария „несъзнателно“ я пропуска.]... и като стигна до втората строфа, пак запя първата:

Насън бях принцеса, видях се в палат –
в поклони се свита привежда...
За роб и за рицар, за стар и за млад
бях гордост, любов и надежда.

С богатства несметни, бях щерка на дом
с потомствено царствено име,
но радост едничка изпълни ме, щом
ти влезе и каза: „Любима!“ [61 - Стиховете преведе Спас

Николов.]

Ала никой не ѝ посочи грешката, а когато тя свърши песента си, Джо бе трогнат до сълзи. Каза, че за него няма по-хубави дни от едно време, нито по-хубава музика от песните на бедния стар Болф, каквото и да говорят някои хора; и очите му тъй се напълниха със сълзи, че не можа да намери онова, което бе затърсил, и накрая трябваше да помоли жена си да му каже къде е тирбушонът.

Прискърбен случай [62 - Братът на Джойс отбелязва в спомените си, че сам е послужил за прототип на г-н Дъфи (с отношението си към социалистите, навика да си записва сентенции и пр.). С някои свои черти обаче г-н Дъфи е и ироничен автопортрет, вж. по-долу. Джойс е бил недоволен от разказа и нарича „Прискърбен случай“ и „След състезанието“ „най-слабите творби“ в „Дъблинчани“. Сюжетът, особено вмъкването на антрефилето, и реакцията на героя силно напомнят аналогичната ситуация от „Портретът на Дориан Грей“. Независимо от иронията над нищезанството и естетизма на героя Джойс все още не е напълно намерил себе си като пародист.]

Господин Джеймс Дъфи живееше в Чаплизод [63 - Западно предградие на Дъблин; името му иде от легендата за Тристан и Изолда, иронично противопоставена в подтекста на „любовта“ на героя.], понеже искаше да живее колкото се може по-далеч от града, чийто гражданин бе и той самият, и понеже всички останали предградия на Дъблин му се струваха пошли, модерни и предвзети. Той живееше в стара мрачна къща, а прозорците му гледаха към изоставената спиртоварна и към плитката река, покрай която е застроен Дъблин. Стаята му бе с високи стени без картини, подът – без килим. Той сам бе купил всички вещи и мебели в стаята: черен железен креват, железен умивалник, четири плетени стола, закачалка, кофа за въглища, решетка и

прибори за камината и квадратно писалище с пюпитър. Няколко дървени небоядисани лавици, вградени в една ниша, служеха за библиотека. Леглото бе оправено с бели покривки, а пред него бе постлано чердже на черни и червени ивици. Над умивалника висеше малко огледалце, а денем връз рафта над камината, като единствено украшение, стоеше лампа с бял абажур. Книгите по светлите дървени лавици бяха наредени от долу на горе според големината им. В единия край на най-ниския рафт бяха подредени томове от пълното издание на Уърдзуърт, а в края на най-горния рафт, вшит в сукнената обложка на някакъв тефтер, стоеше Мейнютският катехизис. Върху пюпитъра винаги имаше писмени принадлежности. Вътре се намираще ръкописен превод на Хауптмановия „Михаел Крамер“ [64 - Младият Джойс високо цени Герхарт Хауптман, счита го за пръв измежду наследниците на Ибсен и още на 19-годишна възраст превежда на английски „Михаел Крамер“. С някои свои черти г-н Дъфи напомня героя на Хауптман.], с ремарки в червено мастило, и малко снопче листчета, прищипнати с месингова скоба. На тия листчета той вписваше от време на време по някоя мисъл, а навярно в мигове на иронично настроение към първото от тях бе залепено заглавието на реклама: ЖЕЛЕ ЗА ЖЛЪЧКА. При повдигане капака на пюпитъра извътре идеше слабо ухание – уханието на нови моливи от кедрово дърво, на шишенце лепило или на презряла ябълка, случайно оставена и забравена там.

Господин Дъфи ненавиждаше всичко, издаващо физически или духовен безпорядък. Средновековният лекар би казал за него, че е роден под знака на Сатурн [65 - Тоест човек с муден, мрачен темперамент.]. Лицето му, по което бе изписана цялата повед на неговия живот, имаше кафявия оттенък на дъблинските улици. Връз дългестата му и доста голяма глава растеше суха черна коса, а светлокафявите мустаци не можеха напълно да скрият от погледа неприятната уста. Изпъкналите скули също придаваха нещо сурово на лицето му; ала нищо сурово нямаше в погледа, който зорко следеше света изпод кафеникавите вежди и издаваше човека, приветстващ всеки чужд стремеж към свято съвършенство, но честичко разочарован. Той живееше на разстояние от тялото си и отстрани се вглеждаше в собствените си дела с критично недоверие. Имаше странната автобиографична склонност да съчинява от време на време наум кратки изречения за самия себе си, но с подлога в трето лице и сказуемото в минало време. Никога не даваше милостиня на просяци и ходеше стегнато с тежък лесков бастун в ръка.

От дълги години той беше касиер в една частна банка на улица „Багът“. Всяка заран пристигаше на работа с трамвая от Чаплизод. По пладне отиваше да обядва при Дан Бърк – бутилка светла бира и чинийка нишестени бисквити. След четири беше свободен. Вечеряше в една гостилничка на „Хановерска“, където се чувстваше далеч от златната младеж, и сметката, по простому, бе честна и почтена. Вечерите си прекарваше или пред пианото на хазайката си, или в скитане из покрайнините на града. Любовта към Моцарт понякога го отвеждаше в операта или на концерт: едничките развлечения в живота му.

Той беше без другари и приятели, без църква и без вяра. Духовният му живот минаваше, без да общува с хора – единствено ходеше у роднините си по Коледа и ги придружаваше до гробищата при смърт. Изпълняваше тези две обществени задължения само в името на традициите, но не правеше никаква друга отстъпка на условностите, които ръководят гражданския живот. Понякога си позволяваше да мисли, че при известни обстоятелства би могъл да ограби банката си, но тъй като тези обстоятелства изобщо не възникваха, животът му протичаше гладко и еднообразно – като скучен разказ.

Една вечер той се видя седнал до две дами в Ротондата. Залата, полупразна и

смълчана, печално предвещаваше провал. Дамата до него огледа веднъж-дваж празните места и каза:

– Жалко, че публиката е тъй малко. Трудно е да караш хората да пеят на празна зала.

Той прие забележката ѝ като покана за разговор. Беше изненадан, че се държи толкова свободно. Докато разговаряха, той се опитваше да запечата образа ѝ в паметта си. Като разбра, че младата девойка до нея е нейна дъщеря, реши, че тя трябва да е една до две години по-млада от него. Лицето ѝ, което трябва да е било красиво някога, бе съхранило своята одухотвореност. То бе овално и с изразителни черти. Очите бяха тъмносини и спокойни. Погледът ѝ, отпърво предизвикателен, скоро се замъгляваше, сякаш гледецът съзнателно потъваше в ириса и за миг разкриваше една чувствителна натура. Скоро обаче гледецът пак се налагаше и тоя само загатнат темперамент отново ставаше подвластен на благоразумна предпазливост; възпълничкият ѝ бюст стоеше като излян в астраганения жакет, все тъй предизвикателен и смел.

Подир няколко седмици той отново я срещна на концерт в Ърлзфорт Теръс и се възползва от кратките мигове, когато вниманието на дъщеря ѝ бе отвлечено, за да се сближи малко повече с нея. Тя намекна един-два пъти за съпруга си, но го стори с тон, в който не звучеше никакво предупреждение. Казваше се госпожа Синико. Прадядото на нейния съпруг бил от Ливорно. Съпругът ѝ бил капитан на търговски кораб, който правел курсове от Дъблин до Холандия; имали само едно дете.

Когато случайно я срещна за трети път, той намери смелост да ѝ определи среща. Дойде. Това бе първата от много срещи; срещаха се винаги привечер и избираха за разходките си най-тихите квартали. Господин Дъфи обаче нямаше вкус към подмолни работи и като разбра, че трябва по неволя да се срещат потайно, просто я принуди да го покани у тях. Капитан Синико насърчи визитите му, понеже смяташе, че се касае за ръката на дъщеря му. Той тъй чистосърдечно бе прокудил жена си от списъка на собствените си удоволствия, та дори и през ум не му минаваше мисълта, че някой друг би могъл да прояви интерес към нея. Понеже съпругът често отсъстваше, а дъщерята даваше уроци по музика навън, господин Дъфи често имаше случай да се радва на обществото на тая дама. Нито един от двамата не бе имал подобно приключение в миналото и нито той, нито тя съзираха нещо нередно. Лека-полека той преплете мислите си с нейните. Заемаше ѝ книги, внушаваше ѝ идеи, споделяше с нея духовния си живот. Тя слушаше всичко.

От време на време в замяна на неговите теории тя му разказваше по нещичко из собствения си живот. Подканваше го с почти майчинска загриженост напълно да ѝ разкрие душата си: стана негова изповедница. Той ѝ разправи, че известно време бил посещавал събранията на една ирландска социалистическа партия, но се чувствал чужда птица сред десетките трезви работници в някаква мансарда, осветявана от слаба газена лампа. Когато партията се разцепила на три отделни фракции, всяка със свой отделен водач и в своя мансарда, той престанал да посещава събранията[66 - Вероятно става дума за Ирландската социалистическа републиканска партия, основана в 1896 г. от Джеймс Конъли. Английският историк марксист Т. А. Джаксън отбелязва, че независимо от влиянието на Конъли партията не успява да спечели много привърженици извън Дъблин и Корк и в началото на века се разпада, след като Конъли бива принуден да емигрира. Приблизително по същото време, когато работи над разказа, Джойс пише на брат си: „Ти често проявяваш враждебно отношение към социалистическите ми възжелания. Но нима не ти е ясно,

че забавянето на пролетарската еманципация би означавало настъпление на клерикалната, аристократическата и буржоазната реакция, завой към тирания.“]. Разискванията на работниците, каза ѝ той, се водели с прекалено плах тон; прекомерен интерес отдавали на въпроса за надниците. Той чувствал, че те са груби материалисти и въстават срещу реда, създаван от едно свободно време, с което те не разполагат. Нямамо никакви изгледи, каза ѝ той, през следващите няколко века в Дъблин да се разрази социална революция.

Тя го запита защо не запише мислите си. За какво, отвърна той със сдържано презрение. За да се състезава с фразьори, неспособни да разсъждават последователно в продължение на шестдесет секунди? Да се подложи на критиката на затыпелите еснафи, които поверяват своя морал на полицаия и художествения си вкус – на импресариото?

Той често посещаваше малката им вила извън Дъблин; и често прекарваха вечерите си сами. Лека-полека, с постепенното преплитане на мислите им, те почнаха да водят разговори на не тъй отвлечени теми. Общуването с нея беше за него като благотворна почва за някое екзотично растение. Тя често оставяше тъмата да ги обгради и дълго не палеше лампата. Тъмната и тиха стая, тяхното усамотение и музиката, която продължаваше да трепти в ушите им, сближаваше душите им. Тая близост го възвисяваше, изглаждаше ъгловатия му нрав и обогатяваше вътрешния му живот. Понякога той долавяше, че сам се вслушва в собствения си глас. Струваше му се, че в нейните очи ще се въздигне до ангелски чин; но като привързваше жарката натура на своята приятелка все по-тясно към себе си, той дочуваше някакъв странен безличен глас – неговия собствен, – който твърдеше, че човешката душа е неизлично самотна. Ние не можем да се отдадем другиму, казваше гласът: на себе си принадлежим. Тези разговори завършиха с това, че една вечер, през която тя бе проявила не един признак на необичайна възбуда, госпожа Синико страстно грабна ръката му и я притисна до бузата си.

Господин Дъфи бе твърде изненадан. Това тълкуване на думите му го разочарова. Той не я посети цяла седмица; сетне ѝ писа и я замоли да се срещнат. Понеже не желаше последният им разговор да бъде смушаван от влиянието на разрушената им изповедня, те се срещнаха в малка сладкарница близо до вратите на парка. Беше студен есенен ден, но въпреки студа те вървяха цели три часа нагоре-надолу по алеите на парка. Уговориха се да преустановят всякакви сношения: всяка връзка, каза той, вещае скръб. Като излязоха от парка, те мълком тръгнаха към трамвая; но сега тя почна тъй силно да трепери, че опасявайки се от нова криза у нея, той набързо се сбогува и я остави сама. Подир няколко дни получи пакет, в който тя му връщаше книгите и нотите.

Изминаха четири години. Господин Дъфи се бе върнал към своя безметежен живот. Стаята му все тъй свидетелстваше за любовта му към реда. Няколко нови музикални пиеси обременяваха етажерката за ноти в гостната, а върху рафтовете личаха два тома от Ницше: „Тъй рече Заратустра“ и „Веселата наука“ [67 - Самоиронията в портрета на г-н Дъфи показва, че Джойс рано успява да преодолее юношеското си увлечение по ницшеанската мода.]. Той вече рядко вписваше нещо в снопчето листове в писалището. Една от мислите, написана два месеца подир последния му разговор с госпожа Синико, гласеше: Любовта между двама мъже е невъзможна, понеже не бива да има полово сношение, а приятелството между мъж и жена е невъзможно, защото трябва да има полово сношение. Престана да ходи на концерти, за да не би да я срещне. Баща му се помина; младшият съдружник в банката излезе в оставка. А той все още отиваше всяка заран с трамвай в града и всяка вечер се връщаше пеша вкъщи след скромна вечеря на улица „Хановерска“, при която за

десерт прочиташе вечерния вестник.

Една вечер, тъкмо когато се канеше да сложи къс солено говеждо със зеле в устата си, ръката му се спря във въздуха. Очите му се заковаха в едно съобщение във вечерния вестник, който бе подпрял на гарафата за вода. Той положи хапката си в чинията и внимателно зачете. Сетне изпи чаша вода, отмести чинията, сгъна вестника на две отпреде, между лактите си, и на няколко пъти препречете текста. Зелето в чинията му се залои. Сервитьорката дойде при него и го попита да не би храната му да не е приготвена както трябва. Той каза, че е добра, и с мъка, изяде няколко хапки. Сетне плати сметката и излезе.

Крачеше бързо в ноемврийския сумрак, като почукваше равномерно по земята с дебелия си лесков бастун, а от страничния джоб на тясното му двуредно пардесю едва се подаваше сдипленият жълтеникав брой на „Куриер“ [68 - В оригинала „Mail“ – консервативен вестник, противник на патриотичното движение.]. Като навлезе в усамотения път, който води от парка към Чаплизод, той забави ход. Бастунът му не почукваше тъй строго по земята, а дъхът му, сега неравномерен и звучащ почти като въздишка, се сгъстяваше на пара в зимния въздух. Щом стигна до жилището си, той веднага се качи в своята спалня и като извади вестника от джоба си, отново зачете при гаснещата виделина на прозореца. Не четеше на глас, а само мърдаше устни, както правят свещениците, когато четат молитвите secreto [69 - Така свещеникът чете първата част от евхаристийната молитва.]. Ето самото антрефиле:

КОНЧИНА НА ДАМА КРАЙ СИДНИ ПАРЕЙД

Прискърбен случай

Днес в градската болница на Дъблин помощник-следователят (в отсъствието на г-н Леверет) проведе разследване за причините на смъртта на покойната госпожа Емили Синико, четиридесет и три годишна, убита вчера привечер на гара Силни Парейд. Данните сочат, че при опит да прекоси линията покойната дама е била блъсната от локомотива на пътническия влак, пристигащ в десет часа от Кингстън, и е получила наранявания в главата и в дясното рамо, вследствие на които е настъпила смъртта.

Машинистът Джеймс Ленън заяви, че е на служба в железниците от петнадесет години. Щом чул свирката на диспечера, той пуснал в движение машината, но само след секунда-две я спрял, защото чул силни викове. Влакът се движел бавно.

П. Дън, преносвач на гарата, заяви, че в момента, когато влакът потеглял, видял как една жена се опитва да прекоси линията. Той се втурнал към нея и се развикал, но още преди да я стигне, тя била подхваната от буфера на локомотива и паднала на земята.

Съдебен заседател: Видяхте ли дамата да пада? Свидетелят: Да.

Сержант Кроли от полицията даде клетвени показания, в смисъл че като пристигнал там, намерил покойната да лежи на перона очевидно мъртва. Той разпоредил да отнесат тялото в чакалнята в очакване да пристигне линейка.

Полицай 57 потвърди гореказаното.

Д-р Халпин, помощник-хирург в градската болница на Дъблин, заяви, че покойната е получила фрактури на две долни ребра и тежки контузии по дясното рамо. При падането главата ѝ е била наранена отдясно. Нараняванията не били достатъчни, за да причинят смъртта на човек в нормално състояние. Според него смъртта по всяка вероятност е настъпила поради шока, предизвикал внезапно спиране действието на сърдечния мускул.

Г-н Х. Б. Патерсън Финли изрази дълбоки съжаления за произшествието от името на железопътната компания. Компанията винаги вземала всички възможни предохранителни мерки, за да възпрепятства прекосяването на релсите от пътници, освен по съответните надлези както чрез поставянето на обяви във всички гари, така и чрез употребата на автоматични бариери при прелезите. Покойната имала навика късно през нощта да прекосява линиите от един перон до друг и предвид на някои други обстоятелства в случая той не мисли, че железопътните служители имат някаква вина.

Капитан Синико, от Лиовил, Сидни Парейд, съпруг на пострадалата, също даде показания. Той заяви, че покойната е негова съпруга. Той не бил в Дъблин по време на злополуката, тъй като едва тая заран пристигнал от Ротердам. Двамата били женени от двадесет и две години и живеели щастливо допреди две години, когато у жена му се забелязали отклонения от дотогавашните ѝ строго трезви навици.

Г-ца Мери Синико заяви, че напоследък майка ѝ честичко излизала вечерно време, за да си купува алкохол. Тя, свидетелката, често се била опитвала да повлияе на майка си и я карала да се зачисли към някое въздържателно дружество. Прибрала се вкъщи едва един час подир злополуката.

Съдът издаде присъда в съответствие с медицинското заключение и напълно освободи от вина Ленън.

Помощник-следователят каза, че това е прискърбен случай, и поднесе съчувствията си на капитан Синико и дъщеря му. Той подкани железопътната компания да вземе сериозни мерки за осуетяването на подобни злополуки в бъдеще. Никой не е подведен под отговорност.

Господин Дъфи вдигна очи от вестника и се вгледа през прозореца към безрадостния вечерен пейзаж. Реката тихо течеше покрай изоставената спиртоварна и сегиз-тогиз малка светлинка проблясваше в някоя къща по улица „Лукан“. Какъв край! Разказът за нейната кончина го отвращаваше; отвращаваше го и мисълта, че изобщо ѝ е говорил за неща, тъй свети за него самия. Шаблонните фрази, безсъдържателните изрази на съчувствие, предпазливите думи на репортьора, придуман да прикрие подробностите около една най-обикновена просташка смърт, го жегнаха – стомахът му се сви. Тя не само бе опозорила себе си, опозорила бе и него. Той виждаше блатото на порока ѝ жалко и зловонно. Духовната му спътница! Припомни си нещастниците, които се кандилкат към кръчмата с празни кани и шишета. Прави боже, какъв край! Тя очевидно е била негодна да живее, безхарактерна и безводна,

жертва на низки влечения, развалина, върху каквито почива цивилизацията. Но да падне чак дотам? Възможно ли бе така дълбоко да се е лъгал в нея? Той си спомни изблика ѝ в оная нощ и го изтълкува много по-сурово отпреди. Сега не му бе никак трудно да одобри своята линия на поведение.

С припадането на здрача мислите му започнаха да блуждаят, стори му се, че ръката ѝ докосва неговата. Погнусата, която отначало го бе присвила в стомаха, сега разстройваше нервите му. Той набързо сложи пардесюто и шапката си и излезе навън. Студеният въздух го срещна на прага и пролази в ръкавите на дрехата му. Като стигна до кръчмата на моста „Чаплизод“, той влезе в нея и си поръча топъл пунш.

Собственикът раболепно изпълни поръчката, но не посмя да го заговори. В кръчмата имаше пет-шестима работници, които спореха за цената на някакво имение в графство Килдеър. От време на време отпиваха от огромните си халби и пушеха, хрочеха по пода и понякога заравяха хрочките в дървените стърготини с тежките си обувки. Господин Дъфи си седеше на стола и се взираше в тях, ала без да ги вижда и чува. След известно време те си тръгнаха и той си поръча още един пунш. Дълго стоя над него. В кръчмата бе тихо. Собственикът се бе отпуснал на тезгяха, преглеждаше „Хералд“ и се прозяваше. От време на време по пустата улица изсвистяваше трамвай.

Както седеше и отново изживяваше живота си с нея, събуждайки в себе си ту единия, ту другия ѝ образ, той осъзна, че тя бе мъртва, че бе престанала да съществува и се бе превърнала в спомен. Стана му тежко. Запита се би ли могъл тогава да постъпи другояче. Не можеше да продължава повече тая комедия от лъжи: не би могъл и открито да заживее с нея. Направил бе онова, което му се струваше най-добро. Мигар имаше някаква вина? Сега, когато тя си бе отишла, той си даде сметка колко самотен трябва да е бил нейният живот, седнала там нощ подир нощ, сама в онази стая. И неговият живот също щеше да е самотен, докато и той на свой ред умре, престане да съществува и се превърне в спомен – стига някой да си спомни за него.

Минаваше девет, когато излезе от кръчмата. Нощта бе студена и мрачна. Той влезе в парка през първата врата и тръгна под измършавелите дървета. Мина през пустите ветровити алеи, където заедно се бяха разхождали преди четири години. Тя като че бе близо до него в тъмата. Навремени му се струваше, че гласът ѝ докосва ухото му, че ръката ѝ докосва неговата. Заставаше на място, за да се ослуша. Защо ѝ бе отнел живота? Защо я бе осъдил на смърт? Чувстваше, че духовният му мир се разпада.

Когато се изкачи по билото на Магъзин-хил, той поспря и се загледа покрай реката към Дъблин, чиито светлини проблясваха червеникаво и гостоприемно в студената нощ. Погледна надолу по склона и в самото му подножие, скрити в сянката на парковата ограда, видя да лежат няколко силуета. Тия плътски прегрешения го хвърлиха в отчаяние. Той стисна зъби и сякаш загриза високата нравственост на своя живот; струваше му се, че е прокуден от пиршеството на живота. Едно човешко същество като че го бе обикнало, а той му бе отказал живот и щастие: сам я бе обрекъл на позор, на срамна смърт. Знаеше, че двойките, проснати долу край оградата, го наблюдават и искат да си върви. Никой не го искаше: той беше прокуден от пиршеството на живота. Извърна очи към сивата светлееща река, която се виеше надолу към Дъблин. Отвъд реката някакъв товарен влак излезе от завоя при гара Кингсбридж и залъкатуши в тъмата като огнеглав червей, упорито и мъчително. Влакът бавно се скри от погледа му, но тежкото монотонно пъшкане на

локомотива продължаваше да повтаря в ушите му отново и отново сричките на нейното име.

Той се извърна и тръгна бавно назад, но шумът на локомотива още кълтеше в ушите му. Започна да се съмнява действително ли е онова, което му навяваха спомените. Поспря под едно дърво и зачака да секне неспирният тътен. Сега не я усещаше близо до себе си в мрака, гласът ѝ вече не докосваше ухото му. Почака още малко и все се ослушваше. Нищо не чуваше: нощта бе съвършено тиха. Пак се ослуша: съвършено тиха. И усети, че е сам.

В Деня на бръшляновия лист [70 - Според първоначалния замисъл на писателя трите последни разказа са посветени на три аспекта от обществения живот в Дъблин: политиката („В деня на бръшляновия лист“), изкуството („Майка“) и религията („Благодат“). „В деня на бръшляновия лист“, може би най-силният разказ на Джойс, изисква детайлно познаване на политическата обстановка в Ирландия от края на миналия и началото на нашия век. Заглавието на разказа е свързано с обичая на парнелистите да носят на 6 октомври бръшлянов лист в памет на своя вожд, Чарлз Стюарт Парнел, невидимия главен герой на разказа. Изключителното влияние на Парнел върху Джойс и честите споменавания на различни епизоди от живота и дейността му в „Дъблинчани“ и „Портрет на художника“ налагат накратко да изложим биографията му. Роден в протестантско семейство, Чарлз Стюарт Парнел (1846–1891) съвсем млад бива избран в парламента, а към края на 70-те години застава начело на радикалното крило в движението за самоуправление. След общите избори в 1880 властта в Англия минава в ръцете на Гладстон и либералната партия, а Парнел става лидер на ирландската парламентарна партия. Настъпателната политика на Парнел и нарастващото му влияние бързо го превръщат в опасност номер едно за британския империализъм. В 1882 в дъблинския парк биват убити британският министър за Ирландия и неговият помощник. В продължение на няколко години английските власти раздухват широка кампания, за да „докажат“ връзката на Парнел с атентаторите, но безуспешните им машинации само затвърждават популярността на Парнел и го превръщат в национален герой с прозвището „Некоронования крал на Ирландия“. В началото на 90-те години обаче британският империализъм все пак намира начин да се справи със своя враг. Парнел е обвинен в прелюбодеяние при бракоразводния процес на капитан Уилям О'Шей, един от политическите му поддръжници, обеднял аристократ и опортюнист. Истината е, че от началото на 80-те години Парнел живее с Катрин О'Шей и отношенията им са известни на всички, свързани с него, включително капитан О'Шей, който първоначално дори поощрява връзката с надежда за финансови облаги. Парнел е държал да узакони отношенията си с Катрин О'Шей, независимо от риска да урони репутацията си при евентуално дело предвид религиозните предрасъдъци в страната. Различни политически и здравословни причини обаче го възпират и подсторен от враговете му, капитан О'Шей раздухва скандала. От гордост Парнел не се защитава в съда, въпреки че О'Шей е подсказвал готовността си да оттегли обвинението срещу прилична сума. Междувременно Гладстон се възползва от създалото се положение и ултимативно настоява пред партията Парнел да се оттегли, като заплашва, че ще престане да подкрепя движението за самоуправление. Решителният удар е нанесен на 3 декември 1890, когато ирландското духовенство излиза с манифест срещу Парнел. Той бива изоставен и от най-близките си поддръжници и по-малко от година по-късно умира. Английският марксист Т. А. Джаксън отбелязва: „Парнел бе опасен – за Британската империя, за английския капитализъм, за самия Гладстон и политическите му маши, – затова той трябваше да падне. Процесът бе необходим и навременен повод... Младешта, трудовите маси, работници и селяни, бяха на страната на Парнел; едрата

и средната градска и селска буржоазия се подчини на повика на църквата и уловките на политиците.“ (Т. А. Jackson, Ireland Her Own, Seven Seas Publishers, Berlin, 1976, стр. 354, 356.) Смъртта на Парнел нанася непоправим удар на ирландското патриотично движение. Като дете Джойс става свидетел на тия бурни събития, чийто отзвук в семейството е блестящо пресъздаден в знаменитата сцена на коледната трапеза в „Портрет на художника“. С гордостта и непреклонността си и в качеството си на жертва на британския империализъм и ирландското духовенство Парнел оставя незаличима следа в съзнанието на писателя. Именно неговата трагична съдба обяснява настойчивото повтаряне на мотива „предателство“ в „Портрет на художника“. Деветгодишният Джойс пише по повод изменничеството на Тим Хийли, първия помощник на Парнел, стихотворение, озаглавено „Et tu. Nealy“ (по аналогия с приписваното на Цезар „И ти ли, Бруте“), а баща му, убеден парнелист, разпространява стихотворението из цял Дъблин. Години по-късно писателят Джойс не само отново и отново ще споменава Парнел в творчеството си, но и сам ще се идентифицира с него.]

Старият Джек разрови позагасналите въглини с парче мукава и равномерно ги разстла върху тлеещата купчина жар. Когато тънкият пласт покри купчината, лицето му потъна в мрачевина, но щом той пак подзе да раздухва огъня, сгърбената му сянка пролази нагоре по отсрещната стена и лицето му бавно се освети. То беше лице на стар човек, много кокалесто и космато. Влажните сини очи примигваха срещу огъня, а влажната уста сегиз-тогиз се разтваряше, после се затваряше и неволно предъвкваше един-два пъти. Когато въглените се разпалиха, той остави парчето мукава до стената, въздъхна и рече:

– Тъй е по-добре, господин О’Конър.

О’Конър, млад човек с прошарени коси и лице, загрозено от множество петна и пъпки, тъкмо си бе свил елегантна цилиндрична цигара, но разбрал, че го заговарят, разсеяно развали творението си. Сетне отново започна разсеяно да си свива цигара и след миг размисъл се реши да обlige хартиятката.

– Каза ли господин Търни кога се връща? – запита той с пресипнал фалцет.

– Не каза.

О’Конър сложи цигарата в устата си, взе да рови в джобовете си и извади тесте тънки картички.

– Ще ви намеря кибрит – рече старецът.

– Няма смисъл и това ще свърши работа – каза О’Конър.

Той избра една от картичките и прочете напечатаното:

ОБЩИНСКИ ИЗБОРИ

Избирателен район към Кралската борса

Г-н Ричард Дж. Търни, П. Н. [71 - Приютски настоятел; съгласно т.нар. Закон за бедните, в сила от 1834 до 1948, във Великобритания се учредяват „работнически домове“ за бедните, порядките в които са познати на читателя от „Оливър Туист“ на Дикенс.] най-почтително моли за Вашия глас и Вашето съдействие при предстоящите избори в района на Кралската борса.

О'Конър беше нает от агента на господин Търни да агитира хората в част от района, но понеже времето беше студено и дъждовито, а и обувките му пропусаха, той прекара голяма част от деня седнал пред огъня в комитетската стая на улица „Уиклоу“ с Джак, стария пазач. Те си стояха така, откак късият ден бе взел да се смрачава. Денят беше 6 октомври и навън бе студено и неприветливо.

О'Конър откъсна ивица хартия от картичката, запали я и си запали цигарата с нея. Пламъкът освети върху ревера на сакото му лъскав и тъмен бръшлянов лист. Старецът внимателно го наблюдаваше, сетне пак взе парчето мукава и бавно зараздиха огъня, докато събеседникът му пушеше.

– Да, тъй си е – подзе той, продължавайки разговора. – Просто да се чуди човек как да възпитава децата. Кой да знае, че ще се извъди такъв! Пратих го при Христовите братя и направих де що можах за него, а ето че все на пиене го кара. Исках да го направя що-годе почтен човек.

Той бавно постави мукавата на мястото ѝ.

– Да не бях стар човек, щях да му запая на друг глас. Щях да грабна тоягата и да удрям, доде имам сили – по-рано често съм го правил. Майка му, нали разбирате, само му пуска фитили...

– Ей това разваля децата – рече О'Конър.

– Точно тъй си е – каза старецът. – Храни куче да те лае. Види ли, че съм си посръбнал, на главата ми се качва. Накъде отива светът, щом синовете държат такъв език на бащите?

– На колко е години? – запита О'Конър.

– Деветнайсет – отвърна старецът.

– Защо не го наредиш на някаква работа?

– Какво ли не съм му говорил на това пиянице, откак напусна училището? Няма да те храня, казвам му. Намери си работа. Но май щом се хване на работа, става по-лошо – всичко изпива.

О'Конър съчувствено поклати глава, а старецът се смълча и пак се загледа в огнището. Някой отвори вратата на стаята и викна:

– Здравейте! Това да не е франкмасонско събрание?

– Кой е? – запита старецът.

– Какво правите на тъмно? – обади се гласът.

– Вие ли сте, Хайнс? – запита О'Конър.

– Да. Какво правите на тъмно? – каза Хайнс, пристъпвайки към светлината.

Беше висок и строен млад човек със светлокафяви мустачки. От периферията на шапката му висяха дъждовни капчици, аха-аха да паднат, самото му бе с вдигната яка.

– Казвай. Мат – рече той на О'Конър, – как вървят работите?

О'Конър поклати глава. Старецът се вдигна от огнището, запрепва се из тъмното, после се върна с два свещника, поднесе ги един подир друг към огъня и ги постави на масата. Те осветиха почти празната стая и огънят загуби веселия си цвят. Стените на стаята бяха голи, ако изключим един екземпляр от предизборен манифест. По средата на стаята имаше малка маса, отрупана с книга.

Хайнс се облегна на камината и попита:

– Плати ли ти?

– Още не – отвърна О'Конър. – Дано не ни върже тенекията тая вечер.

Хайнс се изсмя.

– Все ще ти плати. Не бери грижа – рече той.

– Ако е сериозен, дано да побърза.

– А ти как мислиш, Джак? – насмешливо каза Хайнс, обръщайки се към стареца.

Старецът се върна към мястото си до огнището и рече:

– Не е да ги няма. Не е като другия негодник.

– Кой друг негодник? – запита Хайнс.

– Колгън – презрително отвърна старецът.

– Защото Колгън е работник, затова ли го казваш? Има ли някаква разлика между добрия и честен зидар и кръчмаря, а? Та нима работникът няма същото право да бъде в кметството като всеки друг, а? Та ако щеш и повече право от ония парвенюта, които клатят шапка на всеки с пет метра титла! Не съм ли прав, Мат? – обърна се Хайнс към О'Конър.

– Май че си прав – отвърна О'Конър.

– Единият от тях си е обикновен честен човек, у когото няма шикалкавене. И отива там, за да представлява трудовите класи. А тоя службогонец, за когото работиш, иска само да се намести някъде на топло.

– Разбира се, че трудовите класи трябва да бъдат представени – рече старецът.

– Работникът – подзе Хайнс – само опъва каиша за тоя, що духа. Но всички чакаме на него. Работникът не търси тлъсти служби за син, племенник и шурей. Работникът няма да стъпче честта на Дъблин в калта, за да угоди на един немски монарх[72 - Едуард VII, крал на Англия, 1901–1910, син на кралица Виктория, която се омъжва за принц Алберт от династията на Кобургите.]

– Какво? Какво? – попита старецът.

– Не знаеш ли, че са намислили да връчат приветствен адрес на крал Едуард[73 - Едуард VII посещава Ирландия в 1903 г.], ако дойде тук догодина? Защо ни е потрябвало да правим метани на чужд крал?

– Нашият човек няма да гласува за адреса – рече О'Конър. – Той излиза с патриотическа платформа.

– Няма ли? – каза Хайнс. – Само почакай да видиш дали няма да гласува. Знам си го аз. Нали знаеш приказката – Търни лъже, дето свърне.

– Бога ми! Може би си прав, Джо! – рече О'Конър. – Както и да е, дано се вести с пароците.

Тримата мъже се смълчаха. Старецът взе да ръчка въглените. Хайнс си свали шапката, поизтърси я, сетне оправи яката на самото си и на ревера му се показа бръшлянов лист.

– Ако този човек беше жив[74 - Парнел.] – рече той, сочейки бръшляновия лист, – и дума нямаше да става за някакъв приветствен адрес.

– Така си е – рече О'Конър.

– Здраве да е и дано бог ни върне ония времена! – каза старецът. – Тогава имаше плам в тая работа.

В стаята пак настана тишина. Подир малко през вратата се втурна дребен човечец с хремав нос и премръзнали уши. Той забърза към огнището и тъй взе да търка ръце една о друга, сякаш възнамеряваше да изкара искри от тях.

– Няма пара, момчета – рече той.

– Седнете тук, господин Хенчи – каза старецът и му предложи своя стол.

– Стой си на мястото, Джак, стой си на мястото – отвърна Хенчи.

Той кимна едва-едва към Хайнс и седна на опразнения от стареца стол.

– Обходи ли „Ейнджър“? – запита той О'Конър.

– Да – каза О'Конър и почна да рови в джобовете си за бележника.

– Посети ли Граймс?

– Посетих го.

– Е, той как е?

– Не даде дума. Никому няма да кажа как ще гласувам, казва. Но мисля, че с него е наред.

– Откъде знаеш?

– Попита ме кой издига кандидатурата. Казах му и споменах името на отец Бърк. Мисля, че с него всичко е наред.

Хенчи взе да подсмърча и започна страшно бързо да разтърква ръце над огнището. Сетне рече:

– За бога, Джак, донеси малко въглища. Все нещо е останало.

Старецът излезе от стаята.

– Не върви – рече Хенчи и заклати глава. – Питам аз оня тарикат, а той ми казва: Вижте какво, господин Хенчи, когато видя, че работите потръгнат, няма да ви забравя, можете да разчитате на мен. Мръсен дребен негодник! Тъй де, какво можеш да очакваш от такъв?

– Казах ли ти, Мат? – рече Хайнс. – Търни лъже, дето свърне.

– Охо, и още как! – каза Хенчи. – Гледай го само как те гледа с тия свински очички. Да пукне дано! Та не можеше ли да се разплати като хората, вместо да казва: Вижте какво, господин Хенчи, ще трябва да поговоря с господин Фанинг... доста пари похарчих... Проклетият му тарикат! Забрави как баща му беше вехтошар на „Мерилейн“.

– Абе това вярно ли е? – запита О'Конър.

– Вярно е я – отвърна Хенчи. – За пръв път ли го чуваш? Неделя заран, преди да отворят кръчмите, ходеха при него да си купят жилетка или панталони, уж де! Но старият гявол все си имаше по някоя бутилчица, скътана настрана. Сега ясно ли ви е? Там най-напред му се отвориха очите.

Старецът се върна с няколко бучки въглища и ги разхвърли тук-там по огъня.

– И таз хубава! – рече О'Конър. – Той да не си мисли, че ще му работим даром.

– Нищо не мога да направя – каза Хенчи. – Като се върна у дома, току-виж, съм заварил съдия-изпълнителя да описва мебелите.

Хайнс се изсмя, дръпна се от камината и се накани да си върви.

– Като дойде крал Еди, всичко ще се нареди – рече той. – Та така, момчета, засега ще си вървя. Пак ще се видим. Довиждане.

Той бавно излезе от стаята. Нито Хенчи, нито старецът обелиха зъб, но точно преди вратата да се затвори, О'Конър, който се бе загледал мрачно в огнището, внезапно извика:

– Довиждане. Джо!

Хенчи изчака, сетне кимна към вратата.

– Я кажи – рече той, – тоя приятел що ще тука? И какво иска от нас?

– Ех, бедният Джо! – възкликна О'Конър и хвърли фаса си в огнището. – И той го е закъсал като всички ни.

Хенчи смръкна тъй енергично и се изхрачи тъй обилно, че за малко не загаси огъня, който възропта със съскане.

– Откровено да ви кажа личното си мнение – подзе той, – за мен тоя е с ония. Ако питате мен, той е доносник на Колгън. Хайде, наобиколи оттатък и виж да надушиш как вървят техните работи, те няма да те усетят. Загряваш ли?

– Не, на Джо му е чист косъмът – каза О'Конър.

– Баща му беше честен почтен човек – призна Хенчи. – Бедният Лари Хайнс! Извършил е не едно добро дело, дордето беше жив! Нашият приятел е голямо бижу, но боя се, не от деветнайсет карата диамант. Дявол да го вземе, знам какво е да си без пари. Но от къде на къде някой ще живее на чужд гръб. Как може да няма капчица мъжко достойнство.

– Абе то и мен не ми харесва, дето се мъкне тука – каза старецът. – Да си работи там за своите, а не да идва тука да ни шпионира.

– Не знам – колебливо подзе О'Конър, докато вадеше тютюн и хартия. – Според мен Джо Хайнс е честен човек. И какво перо има! Спомняте ли си оная работа, дето я написа?

– Някои от тия радикали и фенианци[75 - Фенианците (Ирландско републиканско братство) са тайна революционна организация, основана в 1858 с цел въоръжена борба срещу колонизатора. Един от основателите на братството е О'Донован Роса (вж. бел. 3 към „Арабия“), който през 1856 организира тайното общество „Феникс“, поставило си за цел да възроди от пепелта, подобно на митичната птица, движението Млада Ирландия. Фениксът и огънят са най-важните символи в разказа. През 1857 г. „Феникс“ се свързват чрез Джеймс Стивънс с основаната в САЩ тайна въоръжена организация, наречена на името на ирландския митологичен герой Фин Маккул – Фиана или фенианци.] са големи лисици, мен ако питате – каза Хенчи. – Откровено да ви кажа личното си мнение за тия хитреци на дребно, според мене половината от тях са на заплата в полицията.

– Де да знае човек – рече старецът.

– Казвам ви, с положителност знам, че е истина – рече Хенчи. – Ченгета са... Абе не искам да кажа, че Хайнс... По дяволите, не ми се вярва да е паднал дотам... Но има едно дребно кривогледо аристократче[76 - Виктория и Едуард с широка ръка са раздавали дребни благороднически звания на послушни дъблински политици и търговци.], нали се сецате за кой родолюбец намеквам?

О'Конър кимна.

– Ето ти пряк потомък на майор Сир[77 - Майор Сир наследява баща си като шеф на

дъблинската полиция. Отличава се с усърдието си при потушаването на въстанието от 1798 и оттогава името му става нарицателно за ирландец предател.], ако искаш да знаеш. Чистокръвен патриот! Готов е да продаде родината си за трийсет сребърника – аха – и ще падне на колене да благодари на Исуса Христа, че си има отечество за продан.

Някой почука на вратата.

– Влез! – каза Хенчи.

На вратата се появи човек, който приличаше на беден свещеник или беден актьор. Черната му дреха бе плътно закопчана около късото му тяло и трудно бе да се отгатне дали носи яка на духовник или на мирянин, понеже яката на дрипавия му сюртук, чиито излъскани копчета отразяваха светлината на свещите, бе вдигната около врата му. Носеше шапка от твърд черен филц. Лицето му, цялото лъснало от дъждовни капчици, приличаше на влажен кашкавал освен там, гдето изпъкваха двете розови петна на ябълчните кости. Внезапно той разтвори широко дългата си уста, за да изрази разочарование, и в същото време ококори сините си блеснали очи, за да изрази радост и изненада.

– Ах, отец Кион! – възкликна Хенчи, скачайки на крака. – Вие ли сте! Влезте!

– Не, не, не – бързо рече отец Кион, свивайки устни, сякаш говореше на дете.

– Няма ли да влезете, да поседнете?

– Не, не, не – рече отец Кион със сдържан, снизходителен, кадифен глас. [78 - В първоначалната редакция на разказа изречението продължава с думите „... какъвто обикновено притежават само изповедникът и содомитът“.] – Не искам да ви безпокоя сега! Само надникнах за господин Фанинг...

– Той е наблизно, в „Черният орел“ – каза Хенчи. – Но няма ли да дойдете и да поседнете за малко?

– Не, не, благодаря. Имах малко работа с него – каза отец Кион. – Благодаря, наистина ви благодаря.

Той се отдръпна към вратата, а Хенчи грабна един от свещниците и отиде да му свети по стълбището.

– Моля, не си правете тоя труд!

– Не, по стълбището е много тъмно.

– Не, не, добре виждам... Благодаря, наистина ви благодаря.

– Стигнахте ли вече?

– Да, благодаря... Благодаря.

Хенчи се върна със свещника, остави го върху масата и пак седна до камината. Настъпи кратко мълчание.

– Кажи ми, Джон – поде О'Конър, докато си палеше цигарата с друга картонена

картичка.

– Мм?

– Що за човек е тоя?

– Питай нещо по-лесно – отвърна Хенчи.

– Двамата с Фанинг май са много гъсти. Често ги виждам заедно в „Кавана“.
Свещеник ли е наистина?

– Мммм, абе май че е... Нали знаеш, стадо без мърша не може. Не са много, слава
богу, ама се намират... Нещо не му е провървяло...

– Как свързва двата края? – запита О'Конър.

– И това е тайна.

– Свързан ли е с някаква черква или конгрегация.

– Не – прекъсна го Хенчи. – Според мен работи за своя сметка. Бог да ме прости,
помислих си, че е дошла бирата.

– Има ли изгледи да пийнем нещичко? – попита О'Конър.

– И мене ми пресъхна гърлото – рече старецът.

– Три пъти му казах на оня тарикат – започна Хенчи – да ни прати една каса бира.
Преди малко пак го питах, но той се облегнал връз тезгяха, приказва си с
градския съветник Каули и се прави на утрепан.

– Трябваше да му напомниш – каза О'Конър.

– Нали ти казвам, че говореше със съветника Каули. Почаках малко, дорде да хвана
окоето му, и викам: Какво става с оная малка работа, дето бяхме говорили с вас,
господин Търни... а той: Всичко е в ред, господин Хенчи. По дяволите, тоя завързак
не се и сеца за нас.

– Ония там са намислили нещо – замислено рече О'Конър. – Вчера ги видях тримцата
да си шепнат при ъгъла на „Сафък“.

– Знам аз каква им е играта – каза Хенчи. – В днешно време трябва да дължиш пари
на градските старейшини, ако искаш да станеш кмет. Като нищо ще те направят
кмет. Дявол го взел, хубаво съм си намислил и аз да стана градски старейшина.
Какво ще кажете, бива ли ме за тая работа?

О'Конър се засмя.

– Ако е само да дължиш пари...

– Да изляза с фиакъра от кметството, потопен в съдийския си форматни, пардон,
хермелин, и с нашия Джак, застанат прав зад мен с напудрена перука, а?

– А мене ще вземеш за частен секретар, Джон.

– Непременно. Отец Кион ще го направя мой частен изповедник. Ще си устроим семейно пиршество.

– Бога ми, господин Хенчи – каза старецът, – и няма да се стискате като някои от тия сегашните. Оня ден говорих със стария Кигън, портиера. И как ти харесва новият господар, Пат? – питам го. – Май вече нямате много гощавки, казвам. Какви ти гощавки! – вика. Стига му да помирише един парцал с олио и е сит! Да знаете какво ми каза. Ама аз, кълна се, хич не му повярвах.

– Какво? – запитаха Хенчи и О’Конър.

– Как би погледнал, казва, на един кмет на Дъблин, който праща да му купят половин кило пържоли за вечеря? Това имаш ли го за баровски живот? Брей, не думай, казвам му. Половин кило пържоли, казва, за господин кмета. Брей, викам, какъв народ се навъди!

В тоя момент се почука и едно момче си подаде главата на вратата.

– Какво има? – попита старецът.

– От „Черният орел“ – рече момчето, влезе с рамото напред и със звън на бутилки остави на пода кошница.

Старецът помогна на момчето да прехвърли шишетата от кошницата на масата и ги преброи. После момчето окачи кошницата през ръка и запита:

– А бутилките?

– Какви бутилки? – рече старецът.

– А че остави ни първо да ги изпием – рече Хенчи.

– Заръчаха ми да питам за бутилки.

– Ела утре – каза старецът.

– Ей, момче – рече Хенчи, – я изтичай до О’Фаръл и го помоли да ни услужи с един тирбушон – за господин Хенчи, тъй да му кажеш. Веднага ще го върнем, кажи. Остави кошницата тук.

Момчето излезе, Хенчи взе радостно да потрива ръце и каза:

– Е, няма що, не бил чак толкова лош, поне си държи на думата.

– Няма чаши – каза старецът.

– Не се тревожи за това, Джак – отвърна Хенчи. – Баща ти все от чаша ли е пил?

– Както и да е, по-добре тъй, отколкото никак – каза О’Конър.

– Абе той не е лош човек – рече Хенчи, – само дето е заборчлясал на Фанинг. Той доброто ни мисли, ама толкова му стига ръка.

Момчето се върна с тирбушона. Старецът отвори три бутилки и вече се канеше да върне тирбушона, когато Хенчи запита момчето:

– Ами ти, младо, ще пийнеш ли за компания?

– Много сте любезен, господине – отвърна момчето.

Старецът неохотно отвори друга бутилка и му я подаде.

– На колко си години? – запита го той.

– На седемнайсет – каза момчето.

Понеже старецът не продума повече, момчето взе бутилката, рече: най-дълбоките ми почитания, сър, на Хенчи, изпи бирата, остави бутилката на масата и избърса уста с ръкава си. Сетне взе тирбушона и излезе с рамото напред, като мърмореше нещо за сбогуване.

– Ето как започва – каза старецът.

– Това са първите стъпки – добави Хенчи.

Старецът раздаде трите бутилки, които бе отворил, и тримата едновременно отпиха от тях. После всеки постави бутилката си върху полицата над камината, да му е подръка, и със задоволство дълбоко пое дъх.

– Е, днес свърших добра работа – рече Хенчи след кратко мълчание.

– Тъй ли, Джон?

– Да, осигурих му няколко сигурни гласа на улица „Досън“ заедно с Крофтън. Между нас казано, Крофтън е добро момче, но не струва пет пари като агитатор. Няма приказка на кучето си да викне, камо ли с човек да говори. Оставя ме да приказвам, а той стои и зяпа.

В тоя миг в стаята влязоха двама мъже. Първият от тях беше толкова дебел, че синият му шевиотен костюм се пукаше по шевове на приведеното му туловище. Имаше едро лице с изражение на биче, опулени сини очи и прошарени мустаци. Другият, много по-млад и слаб от първия, имаше тясно и добре избръснато лице. Той носеше много висока обърната яка и бомбе с широка периферия.

– Здравсти, Крофтън – рече Хенчи на дебелака. – За вълка говорим, а той...

– Отде дойде пиенето? – запита младият. – На кой му се е отелил волът?

– Мм, да, разбира се, на Лайънс окото все в пивото – рече О'Конър и се засмя.

– Тъй ли агитирате вие двамата? – каза Лайънс. – А ние с Крофтън да търсим гласове в студа и дъжда!

– Я върви по дяволите! – рече Хенчи. – Аз за пет минути ще събера повече гласове, отколкото вие двамата за цяла седмица.

– Отвори две бутилки, Джак! – рече О'Конър.

– Че как – обади се старецът. – Как да ги отворя, като няма тирбушон.

– Чакай малко, чакай малко – каза Хенчи и бързо стана. – Виждал ли си тоя фокус?

Той взе две бутилки от масата, отнесе ги до камината и ги постави върху решетката. Сетне си седна край огъня и отпи няколко глътки от своята бутилка. Лайънс седна на ръба на масата, килна шапката на тила си и почна да клати крака.

– Коя е моята бутилка? – запита той.

– Ей тая, малкият – отвърна Хенчи. Крофтън приседна върху един сандък и се вторачи в другата бутилка връз решетката. Той мълчеше по две причини. Първата, достатъчна сама по себе си, бе, че изобщо нямаше какво да каже; втората причина беше, че считаше събеседниците си за по-нискостоящи. Той събираше гласове за Уилкинс, консерватора, но когато консерваторите оттеглиха кандидата си и избирайки по-малката от две злини, подкрепиха кандидата на патриотическата партия, той бе нает да работи за господин Търни.

Подир няколко минути се чу извинително – пук! – тапата изхвъркна от бутилката на Лайънс. Лайънс скочи от масата, отиде до камината, взе бутилката си и я отнесе обратно.

– Току-що им разправях, Крофтън – подзе Хенчи, – че днес събрахме доста гласове.

– Кои? – запита Лайънс.

– Първо хванах Паркс, вторият беше Аткинсън: после хванах и Уорд от улица „Досън“. Няма що, бива си го тоя старец – истински джентълмен. Стара консерва. Но нали вашият кандидат е от патриотите, казва. Той е почтен човек, отговарям. И държи за всичко, което ще е от полза за страната. Плаща големи общински данъци, продължавам, има доста недвижими имоти в центъра и три кантори и няма ли да е в негова полза да гледа да не се покачат общинските данъци? Той е виден, уважаван от всички гражданин и е приютски настоятел. Не се числи към никоя партия, добра, лоша или средна. Ей тъй трябва да им се говори.

– А какво ще кажеш за приветствения адрес до краля? – запита Лайънс, като отпи няколко глътки и чмокна с устни.

– Ето какво ще ви кажа – подзе Хенчи. – Ако тая страна има нужда от нещо, както казах на стария Уорд, то е капитал. Идването на краля тук ще означава приток на пари в Ирландия. Дъблинчани ще спечелят. Погледни ги всички ония фабрики по крайбрежието – стоят! Помисли колко пари има в тази страна, стига само да пуснем старите предприятия, мелниците, корабостроителниците и другите фабрики. Само капитал ни трябва.

– Чакай малко, Джон – рече О'Конър. – Защо да приветстваме краля на Англия? Нали сам Парнел...[79 - Когато Уелският принц (по-късно Едуард VII) посещава Ирландия в 1885, Парнел се обявява против официалното му посрещане.]

– Парнел умря – рече Хенчи. – Ето как виждам тая работа аз. Идва тоя симпатяга на трона, след като старата му майка го държа далече от него до бели коси. Той е светски човек и ни мисли доброто. Ако искате да знаете, голям добряк си е и почтен човек. И стига с тия врели-некипели за него. Ето че си казва: Старата не

се намери да иде да види тия диви ирландци.[80 - В действителност Виктория прави официално посещение в Ирландия в 1900 г.] В името на Христа сам ще отида да видя що за хора са те. И нима ще вземем да обидим човека, щом е рекъл да дойде при нас като приятел. Е? Не съм ли прав, Крофтън?

Крофтън кимна.

– Но в края на краищата – заядливо подзе Лайънс – животът на крал Едуард, както знаете, не е много...[81 - Като Уелски принц частният живот на Едуард често е скандализирил викторианското благоприличие. Намеците по адрес на монарха в този разказ стават причина и втората издателска фирма, с която Джойс преговаря за „Дъблинчани“ да откаже отпечатването на сборника.]

– Било, каквото било – рече Хенчи. – Лично аз се възхищавам от човека. Той си е най-обикновена хайта като тебе и мене. Обича си чашката с грог, пада малко нещо коце и играе джентълменски. Дявол да го вземе, та не можем ли и ние, ирландците, да бъдем джентълмени?

– Всичко това е хубаво – заяви Лайънс. – Но да вземем случая с Парнел.

– Милостиви боже! – възкликна Хенчи. – Какво общо има между двата случая?

– Искам да кажа – рече Лайънс, – че ние си имаме свои идеали. Тогава защо да приветстваме човек като него? А мислиш ли сега, че след всичко, което направи. Парнел е бил годен да ни води? И от къде на къде тогава ще приветстваме Едуард Седми?

– Днес е годишнината на Парнел – рече О'Конър. – та нека да не повдигаме стари дразги. Сега всички го уважаваме, след като умря и вече го няма, даже и консерваторите – добави той, обръщайки се към Крофтън.

ПУК! Закъснялата тапа отхвъркна от бутилката на Крофтън. Крофтън стана от сандъка и отиде до камината. На връщане с трофея си той рече с басов глас:

– Нашите хора в парламента го уважават, понеже той беше джентълмен.

– Прав си, Крофтън – рече Хенчи със страст. – Само той можеше да внушава респект на оная зверилница. Млък, псета! Чиба, палати! Ето как се отнасяше той с тях. Ела, Джо, ела – викна той, зърнал Хайнс на входа.

Хайнс влезе с бавни стъпки.

– Отвори още една бутилка, Джек – каза Хенчи. – Ах, забравих, че нямаше тирбушон. Чакай, подай ми една оттам и аз ще я сложа на огъня.

Старецът му подаде още една бутилка и той я постави връз решетката.

– Сядай, Джо – рече О'Конър. – Тъкмо си говорехме за нашия вожд.

– Да, да! – каза Хенчи.

Хайнс седна на ръба на масата, близо до Лайънс, но не продума.

– Впрочем има поне един, който не се отрече от него – каза Хенчи. – Боже мили,

ти си това. Джо. Да, самата истина е, че ти държа докрай за него, като истински мъж!

– Слушай, Джо – внезапно рече О'Конър, – я кажи онова, дето го написа за него! Нали се сещаш? Помниш ли го?

– Вярно! – рече Хенчи. – Давай! Ти чувал ли си го, Крофтън? Слушай сега: прекрасна работа!

– Хайде! – каза О'Конър. – Карай, Джо!

Хайнс сякаш не можа веднага да си припомни за какво говорят, но като помисли малко, рече:

– А, онова ли... абе то е вече старо.

– Казвай го бе, човек! – рече О'Конър.

– Шт, шт – каза Хенчи.

– Хайде, Джо!

Хайнс се поколеба още малко, сетне сне шапката си сред настъпилата тишина, сложи я на масата и стана прав. Той като че ли приповтаряше нещо наум. След дълга пауза извести:

СМЪРТТА НА ПАРНЕЛ

6 октомври 1891

Той се поокашля и задекламира:

Твоят Некоронован Крал
умря, о, Ерин! Лей сълзи,
плачи от скръб, че си земя,
де лицемерна сган пълзи.

Зли псета го убиха – сам
издигнал бе ги от калта;
надежди. Ерин, зарови
на своя крал под пепелта.

Ерин в палати и бордей –
сърце ирландско дето бий –
оплаква свиден син, призван
да води съдбините и.

Той, Ерин, щеше да развей

зеленият ти дивен флаг
и да прослави всеки твой
поет, водител и юнак.

С мечти свещени той живя
за Свобода, но подъл звяр
най-ревностния й пророк
уби в самия й олтар.

По юдински, с кинжал в гърба,
продаде гнусният злодей
героя ни на чужденец
и чернокапец-фарисей.

В позор да плуе паметта
на всички, дето хвърлят кал
върху Човека, който, горд,
с достойнство беше ги презрял.

И той умря с чутовна смърт –
не знаеше какво е страх.
С праха на славни прадеди
се смеси неговият прах.

Сега почива несмутен
в съня на вечен упокой –
приживе още до върха
на славата бе стигнал той.

Врагът постигна своята цел –
без време го положи в гроб.
но Фениксът от пепелта
се вдига – падналият роб

ще се възправи, разярен.
ще вили Ерин свобода –
за Парнел поменен бокал
ще вдигат нейните чада! [82 - Стиховете преведе Спас

Николов.]

Хайнс отново седна на масата. След като свърши декламацията, настъпи кратко мълчание, после избухнаха ръкопляскания. Даже Лайънс изръкопляска. Аплодисментите продължиха още малко. Когато свършиха, всички слушатели мълчаливо отпиха от бутилките си.

ПУК! Тапата изхвърча от бутилката на Хайнс, но Хайнс продължаваше да седи гологлав и с пламнало лице на масата. Той като че не бе чул поканата.

– Бива те, Джо – рече О'Конър и взе да вади тютюневата си кесия и хартийките за цигари, та по-добре да прикрие вълнението си.

– Как ти се струва това, Крофтън? – провикна се Хенчи. – Нали е прекрасно? А?

Крофтън каза, че било много добре написано.

Майка

Холохан, помощник-секретар на дружество „Ейре Абу“, вече близо месец кръстосваше Дъблин с ръце в джобове, пълни с мръсни хартийки, за да урежда поредицата концерти. Куцаше с единия крак и затова приятелите му често му викаха не Холохан, а Хоппалан. Безспир кръстосваше насам-натам, с часове висеше по ъглите да разисква въпроса и си взимаше бележки. Ала в края на краищата не той, а госпожа Кърни уреди всичко.

Госпожица Девлин се бе превърнала в госпожа Кърни само от проклетия. Тя бе възпитана в аристократически манастир с преподаване на френски и музика. Понеже бе по природа невзрачна и малко инат, почти не завърза съученически приятелства. Като ѝ дойде времето да се омъжи, въведоха я в обществото, където умението ѝ да свири и маниерите ѝ, фини като слонова кост, будеха всеобщо възхищение. Тя седеше, оградена с ледената стена на своите съвършенства, в очакване някой поклонник да се престаши и да ѝ предложи бляскав живот. Но все срещаше най-обикновени млади хора и не ги поощряваше, а тешеше романтичните си копнежи, като скришом си похапваше рахат локум в доволна мяра. Но когато се появи опасност да си остане стара мома и приятелките ѝ взеха да си чешат езиките за нейна сметка, тя им запуши устата, като се омъжи за господин Кърни, моделиер на обувки на Ормъндския кей.

Той бе много по-възрастен от нея. При разговор, а той говореше винаги сериозно, думите му излизаха на пресекулки и се губеха в голямата му кафява брада. След първата година брачен живот госпожа Кърни схвана, че такъв мъж струва повече от някоя романтична личност, но самата тя никога не изостави романтичните си блянове. Той беше трезв, пестелив и набожен; причестяваше се всеки първи петък[83 - Причестяването в първия петък на месеца е свързано с култа към Светото сърце (вж. бел. 2 към „Евелин“). Според едно от обещанията пред Мария Маргарет Алакок всеки, причестил се девет последователни първи петъка, нямало да умре неподготвен.— Добрият ми мъж ни праща за няколко седмици в Скериз.], понякога с нея, повече сам. Все пак тя не остави религиозните си чувства да повехнат и му беше добра жена. На гости в чужда къща достатъчно бе само леко да помръдне с вежди и той ставаше да се сбогува, а когато кашлицата го душеше, тя покриваше краката му с пухеник и му правеше пунш от силен ром. Той от своя страна бе образец патер фамилиас. Ежеседмично внасяше малка сума в едно дружество, която обезпечаваше и на двете му дъщери зестра от по сто лири, щом навършеха двадесет и четири години. Изпрати по-голямата, Катлин, в един добър манастир с преподаване на френски и музика, а после я издържаше в консерваторията. Всяка година през месец юли госпожа Кърни намираше повод да каже на някоя приятелка:

Ако не беше Скериз, бе или Хоут, или Грейстоунс.[84 - Курорти близо до Дъблин.]

Когато движението за национално възраждане[85 - Става дума за Галската лига, основана в 1893 г. Движението за национално възраждане си поставя целта да създаде интерес към самобитната ирландска култура (почти унищожена от английското нашествие) и възкреси западащия ирландски език (от келтската група). Лигата пожънва големи успехи: консолидира националното съзнание, преоткрива забележителни паметници на старата ирландска литература, под нейно влияние възниква групата на келтските поети (вж. бел. 4 към „Облаче“). Джайс има

противоречиво отношение към движението. Радетел за европеизирането на Ирландия, той с основание не приема крайния национализъм и изолационализъм на някои негови представители, които изпадат в ретроградна идеализация на миналото и в нихилизъм спрямо достоянията на английската култура. В същото време обаче той е склонен да подценява положителните страни на движението. Ако съдим по „Портрет на художника“, неприязненото му отношение има до известна степен чисто лични подбуди.] се разрасна, госпожа Кърни реши да се възползва от името [86 - Името „Катлин“ е свързано с легендите за Бедната стара жена (всъщност кралица), която олицетворява Ирландия (вж. коментара към „Пръст“). У. Б. Йейтс ѝ посвещава две от най-хубавите си пиеси.] на дъщеря си и доведе у дома си учител по ирландски. Катлин и сестра ѝ изпращаха на приятелките си картички с ирландски изгледи и в отговор получаваха други картички с ирландски изгледи. В ония неделни дни, когато господин Кърни отиваше с домочадието си в църквата, която служеше за катедрала [87 - Дъблинската катедрала „Св. Патрик“ е била на разположение на протестантите.], след литургия на ъгъла при улица „Катедрална“ се стъпваше малка група. Бяха все приятели на семейството – свързваха ги музиката или патриотичните възгледи, а след като си разменяха всевъзможните клюки, те се ръкуваха едновременно и прихваха от смях при гледката на толкова кръстосани ръце, сетне си казваха сбогом на ирландски. В скоро време името на госпожица Катлин Кърни взе честичко да се чува. Хората казваха, че тя е много музикална, че е много мила девойка и при това вярна последователка на движението за родна ирландска реч. Госпожа Кърни бе много доволна от това. Затова никак не се изненада, когато един ден при нея дойде господин Холохан и предложи дъщеря ѝ да води акомпанимента с пиано на четири галаконцерта, които неговото дружество щяло да изнесе в Стария музикален салон. Тя го въведе в гостната, покани го да седне и изкара гарафата и сребърния поднос за бисквити. Увлече се с цялата си душа в подробностите на това начинание, съветваше и разубеждаваше и накрая сключиха писмен договор, съгласно който Катлин щеше да получи осем златни гвинеи за участието си като акомпаняторка в четирите галаконцерта.

Понеже Холохан беше новак в такива тънки работи като съчиняването на афиши и подреждането на отделните пиеси в програмата, госпожа Кърни му оказваше помощ. Тя беше жена с такт. Знаеше на кои артисти се полагат главни букви и кои артисти могат да се задоволят с дребен шрифт. Знаеше, че първият тенор не би искал да излезе веднага подир хумореската на господин Мийд. За да не секва приятното настроение в залата, тя вмъкна съмнителните номера от програмата между любими стари шлагери. Холохан идваше всеки ден, за да се съветва с нея по някоя подробност. Тя бе винаги любезна и готова със съвет – с една дума, истинска приятелка. Току побутваше гарафата към него и казваше:

– Хайде, налейте си още една, господин Холохан.

И докато той си наливаше, тя добавяше:

– Не бойте се! От него не боли!

Всичко потръгна добре. Госпожа Кърни купи от Браун Томас [88 - Прочут търговец на ирландски дантели.], галантериста, прелестен розов атлаз, за да го встави в предницата на Катлинината рокля. Излезе ѝ скъпичко, но има случаи, когато известни разходи са оправдани. Тя купи дузина билети от по два шилинга [89 - Вероятно най-скъпите.] и ги разпрати на приятели, които според нея иначе и не биха отишли. Нищо не забрави тя и благодарение на нея всичко, което можеше да се направи, бе сторено.

Концертите трябваше да бъдат изнесени в сряда, четвъртък, петък и събота. Когато сряда вечерта госпожа Кърни пристигна с дъщеря си в Стария музикален салон, видяното не я възрадва. Неколцина млади мъже с яркосини значки по реверите се мотаеха в преддверието и нито един от тях не беше с фрак. Тя мина край тях с дъщеря си и бегъл поглед през отворената врата на залата ѝ обясни защо бездействат разпоредителите. Отпърво се позачуди да не би да е сбъркала часа. Не, беше осем без двацет.

В гримьорната зад кулисите я представиха на секретаря на дружеството, господин Фицпатрик. Тя се усмихна и му подаде ръка. Той беше дребничък на ръст, с бяло, занесено лице. Направи ѝ впечатление, че меката му кафява шапка е небрежно килната встрани и че говори безизразно, с необразована реч. Той държеше програмата в ръка и докато разговаряше с нея, сдъвка единия край и го превърна на каша. Имаше вид на човек, който леко понася разочарования. През минута, през две Холохан идваше в гримьорната със сведения от касата. Артистите нервно разговаряха помежду си, поглеждаха от време на време към огледалото и току сгъваха и разгъваха нотите си. Когато стана почти осем и половина, малцината посетители в залата взеха да проявяват признаци на нетърпение. Господин Фицпатрик влезе, огледа стаята с безучастна усмивка и рече:

– И тъй, госпожи и господа, комай е време да отпочнеме...

Госпожа Кърни възнагради просташкия му говор с бърз презрителен поглед, сетне окуражително рече на дъщеря си:

– Готова ли си, мила?

Като намери сгоден момент, тя извика Холохан настрана и го замоли да ѝ каже какво означава всичко това. Холохан не знаеше какво означава.

Той каза, че комитетът е сторил грешка, като е уредил четири концерта: четири били премного.

– Ами артистите! – подзе госпожа Кърни. – Разбира се, те дават всичко, което е по силите им, но всъщност никак не ги бива.

Холохан призна, че артистите никак не ги бива, но в комитета, рече той, били решили да оставят първите три концерта да минат как да е и да запазят звездите за събота. Госпожа Кърни не каза ни дума, но тъй като посредствените номера се редяха един подир друг на сцената и малцината посетители в залата все повече оредяваха, тя започна да съжалява, че се е впуснала в разходи за такъв един концерт. Имаше нещо в цялата работа, което никак не ѝ се нравеше, а безучастната усмивка на господин Фицпатрик страшно я дразнеше. Тя обаче продължаваше да мълчи и чакаше да види как ще свърши всичко. Малко преди десет дойде сетното издихание на концерта и всички бързо се разотидоха.

В четвъртък вечер имаше повече публика, но госпожа Кърни веднага забеляза, че залата е пълна с гратисчии. Публиката се държеше неблагоприятно, сякаш се намираще не на официален концерт, а на репетиция. Господин Фицпатрик изглеждаше доволен от живота. Той въобще не подозираше, че госпожа Кърни гневно следи всяка негова стъпка. Стоеше зад кулисите и от време на време пхаше глава навън, за да размени по някоя ухилена мимика с двамина свои приятели, седнали в ъгъла на балкона. Тая вечер госпожа Кърни научи, че петъчният концерт нямало да се състои и че хората от комитета щели да вдигнат и живите, и мъртвите, за да напълнят

залата събота вечер. Като чу това, тя тръгна да търси Холохан. Сипа го тъкмо когато той куцаше бързешком към изхода с чаша лимонада за някаква млада дама, и го запита дали е вярно. Да, вярно било!

– Но това, разбира се, с нищо не изменя условията на договора – рече тя. – Договорът беше за четири концерта.

Холохан като че не бързаше: той я посъветва да се отнесе до господин Фицпатрик. Сега госпожа Кърни започна да се безпокои. Тя придърпа господин Фицпатрик зад сцената и му каза, че дъщеря ѝ е подписала договор за четири концерта и съгласно условията на договора тя, разбира се, би трябвало да получи първоначално определената сума независимо дали дружеството ще изнесе четирите концерта. Господин Фицпатрик, който не можа веднага да схване за какво точно става дума, се оказа неспособен сам да разреши възникналото затруднение и рече, че ще постави въпроса пред комитета. Бузите на госпожа Кърни пламнаха от яд и тя едва се въздържа да не запита:

– И кой е кум'тета, моля?

Но знаеше, че това не подобава на една дама, и си премълча.

В петък от ранни зори по главните улици на Дъблин плъзнаха момченца с купища листовки. Във всички вечерни вестници се появиха шумни реклами, които напомнях на любителите на музиката какви наслади ги очакват следващата вечер. Госпожа Кърни се успокои донякъде, но намери за уместно да сподели с мъжа си част от своите подозрения. Той я изслуша внимателно и рече, че може би би било по-добре той да отиде с нея събота вечер. Тя се съгласи. Уважаваше своя съпруг точно тъй, както уважаваше и Кралската поща – като нещо голямо, надеждно и непоклатимо; и макар да знаеше колко ограничени са дарбите му, тя го ценеше в качеството му на лице от мъжки пол. Радваше се, че той бе предложил да я придружи. И отново обмисли своя план.

Дойде и нощта на галаконцерта. Госпожа Кърни със съпруга и дъщеря си пристигна в Стария музикален салон три четвърти час преди започването на концерта. За зла чест вечерта бе дъждовита. Госпожа Кърни повери на мъжа си дрехите и нотите на дъщеря си и тръгна да дири Холохан или господин Фицпатрик из цялата сграда. Не можа да намери никого от двамата. Запита разпоредителите има ли в залата някой член на комитета и след много разправи един от тях ѝ доведе някаква дребна женица на име госпожица Биърн, на която госпожа Кърни обясни, че желае да се срещне с някой от секретарите. Госпожица Биърн ги очаквала всяка минута и попита с какво може да ѝ бъде полезна. Госпожа Кърни се вгледа изпитателно в посъстареното ѝ лице, по което се бе изписал израз на надежда и въодушевление, и отговори:

– Не, благодаря!

Дребната женица се надявала, че салонът ще се напълни. Тя се загледа навън, в дъжда, докато унилата гледка на мократа улица изтри и надеждата, и въодушевлението от сбръчканото ѝ лице. Сетне леко въздъхна и рече:

– Ех, бог ми е свидетел, че сторихме всичко по силите си.

Госпожа Кърни трябваше да се върне в гримьорната.

Артистите пристигаха. Басът и вторият тенор бяха вече дошли. Басът, господин Дуган, бе строен млад мъж с черни рунтави мустаци. Беше син на портиер в търговска кантора и още като момче мощният му бас огласяше стаичката на баща му. От това незавидно място той се бе издигнал до положението на първокласен артист. Беше пъл и в операта. Една вечер, когато басът на операта внезапно бе заболял, той се бе нагърбил с ролята на краля в „Маритана“ [90 - Сантиментална опера от Уилям Винсът.], в Кралския театър. Той изпя партията си с много чувство и дълбочина и бе горещо аплодиран от галерията; но за зла беда сам помрачи доброто впечатление, като един-два пъти по невнимание си избърса носа с ръкавицата. Беше непридирчив и много не приказваше. Казваше „язе“, но тъй тихо, че просторечието му оставаше незабелязано, и заради гласа си никога не пиеше нещо по-силно от мляко. Господин Бел, вторият тенор, беше светлокос възнисичък мъж, който всяка година се състезаваше за наградите на Дъблинския фестивал. На четвърти опит бе получил бронзов медал. Беше крайно раздражителен и крайно завистлив спрямо всички останали тенори, но прикриваше завистта си с излиятелна любезност. Той много държеше хората да знаят какво тежко изпитание представлява за него всеки концерт. Затова, щом зърна Дуган, отиде при него и го запита:

– И вие ли участвате?

– Да – отвърна Дуган.

Господин Бел се усмихна на своя събрат по страдание, протегна ръка и рече:

– Съчувствам ви!

Госпожа Кърни мина покрай двамата млади мъже и отиде зад кулисите, за да хвърли поглед към залата. Хората бързо заемаха местата си и в салона се носеше приятна глъч. Тя се върна и поговори насаме с мъжа си. Разговорът им очевидно се въртеше около Катлин, тъй като и двамата честичко я попоглеждаха, докато тя си бърбеше с една от своите съмишленички в патриотичното движение, контраалтото госпожица Хийли. В стаята влезе непознатата дама с бледо лице. Жените зорко проследиха поизбелялата синя рокля, провиснала върху кльощавото тяло. Някой рече, че непознатата била мадам Глин, сопраното.

– Чудя се откъде са я изровили – каза Катлин на госпожица Хийли. – Никога нищо не съм чувала за нея.

Госпожица Хийли се усмихна принудено. В този миг в гримьорната куцук-куцук влезе Холохан и двете млади дами го запитаха коя е непознатата. Холохан им каза, че била Мадам Глин от Лондон. Мадам Глин застана в един от ъглите, здраво стиснала пред себе си свитък ноти, като от време на време сменяше посоката на подплашения си поглед. Сянката поскри избелялата ѝ рокля, но отмъстително падна върху изхвъркналата ѝ ключица. Шумът откъм залата се засили. Първият тенор и баритонът пристигнаха заедно. И двамата бяха добре облечени, тлъстички, самодоволни и внесоха в стаята полъх на охолство.

Госпожа Кърни заведе дъщеря си при тях и любезно ги заговори. Искеше да бъде в добри отношения с тях, но докато се мъчеше да е вежлива, очите ѝ следяха Холохан, който хромо кривеше насам-натам. При първия сгоден случай тя се извини и тръгна по дирите му.

– Искам да поприказвам за малко с вас, господин Холохан – рече тя.

Те се отправиха към един уединен ъгъл на коридора. Госпожа Кърни го запитва кога ще си получи парите дъщеря ѝ. Холохан каза, че с това се занимава господин Фицпатрик. Госпожа Кърни заяви, че не я интересува никакъв господин Фицпатрик. Дъщеря ѝ е подписала договор за осем гвинеи и парите трябвало да ѝ бъдат платени. Холохан отвърна, че това не било негова работа.

– Как така не е ваша работа? – запитва госпожа Кърни. – Нали лично вие ѝ донесохте договора? Впрочем, ако това не е ваша работа, то е моя работа и аз ще се погрижа да я уредя.

– Ще сторите по-добре да поговорите с господин Фицпатрик – студено каза Холохан.

– Не искам да зная нищо за никакъв Фицпатрик – повтори госпожа Кърни. – Имам си договор и ще се погрижа той да бъде изпълнен.

Когато се върна в гримьорната, бузите ѝ бяха леко зачервени. В стаята беше оживено. Двама мъже с палта бяха заели място до камината и свойски си бърбеха с госпожица Хийли и баритона. Бяха репортьорът от „Общоградски вестник“ и господин О’Мадън Бърк. Репортьорът бе дошъл да съобщи, че не можел да остане за концерта, тъй като трябвало да направи дописка за сказката на някакъв американски пастор в кметството. Каза им да оставят дописката в редакцията на вестника на негово име и обеща да я вмъкне. Беше човек с посивели коси, с меден глас и шлифовани обноски. Държеше в ръка угаснала пура и ароматът се носеше край него. Няма намерение да остава нито за миг, тъй като концертите и артистите само му навявали скука, но все пак продължаваше да стои, облегал на камината. Госпожица Хийли стоеше пред него, бърбеше и се смееше. Той беше достатъчно стар, за да отгатне конкретната причина за вежливостта ѝ, но и достатъчно млад духом, за да не се възползва от случая. Топлината, ароматът и самият цвят на кожата ѝ завладяваха сетивата му. Приятно му бе да знае, че гърдата, която бавно се надигаше и снишаваше пред очите му, в тоя миг се надига и снишава за него и смехът, ароматът и кокетните погледи също се поднасят нему. Когато не можеше повече да остане, той неохотно се сбогува с нея.

– О’Мадън Бърк ще напише дописката – обясни той на Холохан, – а аз ще я пусна в броя.

– Много ви благодаря, господин Хендрик – рече Холохан. – Знаем, че ще я пуснете. Мога ли да ви предложа нещо, преди да ни оставите?

– С удоволствие – каза господин Хендрик.

Двамата мъже минаха по някакви криволичещи коридори, изкачиха се по тъмно стълбище и влязоха в уединена стая, където един от разпоредителите отпушваше бутилки за неколцина господа. Един от тях господа бе О’Мадън Бърк, инстинктивно надушил стаичката. Той беше мазен стар хитрец, който поклащаше внушителното си туловище и го крепеше в равновесие, когато бе в покой, с помощта на голям копринен чадър. А високопарното му име бе моралният чадър, с който крепеше разклатените си финанси. Радваше се на всеобщо уважение.

Докато Холохан черпеше журналиста, госпожа Кърни приказваше тъй разпалено с мъжа си, че той трябвало да я помоли да сниши глас. Разговорът на другите в гримьорната вече бе пресилен. Господин Бел, номер едно в програмата, стоеше готов с ноти в ръка, но пианистката не помръдваше. По всичко личеше, че нещо не е в ред. Господин Кърни гледеше право пред себе си и си гладеше брадата, а

госпожа Кърни шепнешком внушаваше нещо в ухото на Катлин. Откъм залата се дочуваха нетърпеливи викове, ръкопляскания и тропане с крака. Първият тенор, баритонът и госпожица Хийли стояха един до друг и чакаха спокойно, но нервите на господин Бел бяха силно изопнати, понеже се опасяваше публиката да не помисли, че е закъснял.

В стаята влязоха Холохан и О'Мадън Бърк. Холохан веднага усети настъпилото мълчание. Той отиде при госпожа Кърни и взе настойчиво да ѝ говори. Докато те разговаряха, шумът в залата се засили. Холохан се разгорещи и зачерви като рак. Той говореше и говореше, но от време на време госпожа Кърни рязко го пресичаше:

– Тя няма да излезе. Първо трябва да си получи осемте гвинеи.

Холохан отчаяно сочеше залата, където публиката ръкопляскаше и тропаше с крака. Той се обърна към господин Кърни и Катлин. Но господин Кърни все тъй си поглаждаше брадата, а Катлин гледаше в земята и леко помръдваше връхчето на новата си обувка: вината не била нейна. Госпожа Кърни повтори:

– Тя няма да излезе, без да си е получила парите.

След бърза словесна схватка Холохан бързо закуцука навън. Всички мълчаха. Когато напрегнатото мълчание стана почти тягостно, госпожица Хийли се обърна към баритона и рече:

– Виждали ли сте госпожа Пат Камбъл тая седмица?

Той не я бил виждал, но му казали, че била много добре. Разговорът секна. Първият тенор наведе глава и почна да брои брънките на златната верижка, която висеше на корема му, като се усмихваше и си тананикаше напосоки, за да установи в ред ли е фронталният му синус. От време на време всички поглеждаха към госпожа Кърни.

Шумът от залата бе станал вече оглушителен, когато господин Фицпатрик се втурна в стаята, следван по петите от Холохан, който едва поемаше дъх. Покрай ръкопляскането и тропането с крака сегиз-тогиз се чуваше и остро свиркане. Господин Фицпатрик държеше в ръка няколко банкноти. Той отброи четири от тях в ръцете на госпожа Кърни и рече, че тя ще получи другата половина през антракта. Госпожа Кърни каза:

– Давате ми с четири шилинга по-малко! [91 - Осем гвинеи (договореният хонорар) са равни на осем лири и осем шилинга.]

Но Катлин събра полите си и рече: Хайде, господин Бел, на първия в програмата, който трепереше като лист. Певецът и пианистката излязоха заедно. Шумът в залата постепенно утихна. Възцари се тишина, после се чу пианото.

Първата част на концерта мина много добре, с изключение номера на Мадам Глин. Злощастната дама изпя „Киларни“ [92 - Много популярна балада от Майкъл Болф.] с безпльтен глас-въздишка, с всички старовремски предвзетости, които навярно мислеше, че придават изящество на пеенето ѝ. Тя сякаш бе възкръснала из някой стар театрален гардероб и галерията открито се подиграваше с високите ѝ жаловити трели. Първият тенор и контраалтото обаче пожънаха гръмогласни овации. Катлин изсвири потпури от ирландски мелодии и те бяха щедро аплодирани. Първата част завърши с вълнуващ патриотичен рецитал на млада дама, която уреждаше любителски

театрални представления. Тя бе заслужено аплодирана, а щом завърши, господата от залата доволни излязоха да пушат.

През това време гримьорната приличаше на възбунен кошер. В единия ъгъл стояха Холохан и Фицпатрик, госпожица Биърн, двамина разпоредители, басът и О'Мадън Бърк. О'Мадън Бърк казваше, че никога не е виждал по-скандално поведение. След всичко това музикалната кариера на госпожица Катлин Кърни в Дъблин била обречена. Запитаха баритона какво мисли за поведението на госпожа Кърни. Той не пожела да отговори. Бяха му изплатили хонорара и искаше да живее в мир и любов с всички. Каза все пак, че госпожа Кърни би трябвало да се съобразява и с артистите. Разпоредителите и секретарите разгорещено спореха как да действат, щом настъпи антрактът.

– Съгласен съм с госпожица Биърн – каза О'Мадън Бърк. – Не й плащайте нищо.

В другия край на стаята се намираха госпожа Кърни и нейният съпруг, господин Бел, госпожица Хийли и младата рецитаторка на патриотичните стихове. Госпожа Кърни каза, че комитетът се е отнесъл с нея скандално. Тя не щадила нито труд, нито пари, а ето как ѝ се отплащали.

Сигурно са си мислили, че ще имат работа само с някакво девойче и следователно лесно ще могат да го преметнат. Но тя щяла да им покаже колко грешна сметка са си направили. Те не биха се осмелили да се отнасят тъй с нея, ако била мъж. Но тя щяла да се погрижи за правата на дъщеря си: нямало да се остави да я изиграят. Ако не ѝ изплатели всичко до последната пара, щяла да проглуши Дъблин. Разбира се, съжалявала заради артистите. Но би ли могла да постъпи по друг начин? Тя се обърна към втория тенор, който рече, че те не били постъпили добре с нея. Сетне се обърна и към госпожица Хийли. На госпожица Хийли ѝ се искаше да се присъедини към другата група, но не можеше да го стори, тъй като двете с Катлин бяха големи приятелки, а и често я канеха в дома на Кърни.

Веднага щом свърши първата част, господин Фицпатрик и Холохан отидоха при госпожа Кърни – и ѝ заявиха, че другите четири гвинеи щели да бъдат изплатени след заседанието на комитета в идущия вторник и че ако дъщеря ѝ реши да не свири през втората част, комитетът ще счита договора за развален и нищо няма да ѝ плати.

– Не искам да знам за никакъв комитет – гневно заяви госпожа Кърни. – Дъщеря ми си има договор. Тя трябва да получи четири лири и осем шилинга или кракът ѝ изобщо няма да стъпи на сцената.

– Вие ме учудвате, госпожо Кърни – рече Холохан. – И през ум не ми е минавало, че ще постъпите тъй с нас.

– А как постъпихте вие с мен? – попита тя.

Лицето ѝ бе пламнало от гняв и тя сякаш мигом бе готова да се хвърли върху някого с голи ръце.

– Държа на правата си – каза тя.

– Бихте могли да проявите известно благоприличие – рече Холохан.

– Така ли? Виж го ти!... А като питам кога ще платят на дъщеря ми, не мога да

получа дори възпитан отговор.

Тя вирна глава и заговори надменно:

– Трябва да поговорите със секретаря. Не е моя работа. Де ще намерите друг като мен, тъй паметлив, тъй работлив, тра-ла-ла-ла.

– Мислех ви за истинска дама – каза Холохан и рязко ѝ обърна гръб.

Сега вече поведението на госпожа Кърни бе единодушно осъдено; всеки одобряваше решението на комитета. Тя стоеше до вратата, побеляла от ярост, караше се с мъжа си и дъщеря си и размахваше ръце. Изчака до започването на втората част с надеждата, че секретарите ще я потърсят. Госпожица Хийли обаче любезно се бе съгласила да акомпанира на един-двама изпълнители. Госпожа Кърпи бе принудена да се отдръпне, за да стори път на баритона и неговата акомпаняторка. За миг тя стоя неподвижна като разгневен каменен истукан, но щом първите ноти на песента стигнаха до ушите ѝ, грабна наметката на дъщеря си и рече на своя съпруг:

– Повикай файтон!

Той веднага излезе. Госпожа Кърни обвини дъщеря си с наметката и го последва. На минаване през вратата тя поспря и свирепо се вгледа в лицето на Холохан.

– Още не съм си разчистила сметките с вас – рече тя.

– Но аз си разчистих сметките с вас – каза Холохан.

Катлин покорно тръгна подир майка си. Холохан взе да крачи нагоре-надолу из стаята, за да се успокои, понеже едва се сдържаше в кожата си.

– И това ми било дама – рече той. – Няма що, истинска дама!

– Вие постъпихте правилно, Холохан – каза О'Мадън Бърк и се подпря на чадъра си в знак на одобрение.

Благодат[93 - „Благодат“ е първата пълнокръвна изява на комическия гений и неподражаемото пародийно майсторство на Джойс, направили по-късно „Одисей“ книга, над която читателят се смее, както когато чете „Швейк“, по думите на Брехт. Джойс построява разказа върху един от основните догмати на християнството – учението за благодатта, свръхестествената спасителна сила, която извършва духовното възраждане на човека, – за да обхване в сатирата си цялата християнска идеология и римокатолическия църковен институт. Станислас Джойс отбелязва в спомените си, че брат му е замислил „Благодат“ по модела на „Божествена комедия“: „Падането на Кърнан по стъпалата към умивалнята е неговото слизане в Ада, стаята на болника е Чистилището, а църквата, където той и достовете му изслушват проповедта – Раят.“ Много от героите в разказа се появяват в „Одисей“.]

Двама господа, които по това време се намираха в умивалнята, се помъчиха да го вдигнат, но той беше съвсем безпомощен. Лежеше свит в подножието на стълбите, по които бе паднал. Успяха да го обърнат. Шапката му се бе търкулнала на няколко

крачки встрани, а дрехите му бяха изпоцапани от мръсотията и водата по пода, където бе лежал възник. Очите му бяха затворени и дишаше с хриптене. Тънка струйка кръв се процеждаше от ъгъла на устата му.

Тия двама господа и един от келнерите го отнесоха нагоре по стълбите и отново го доложиха върху пода на ресторанта. След минута около него се насъбра цял куп хора. Управителят на ресторанта заразпитва всички кой е той и кой е бил с него. Никой не знаеше кой е, но един от келнерите рече, че бил поднесъл на господина малък ром.

– Сам ли беше? – запита управителят.

– Не, господине, аз ми се чини, че беше с двама други.

– А къде са те?

Никой не знаеше; някой се обади:

– Дайте му да диша. Та той е в несвяст!

Кръгът от зяпачи еластично се разтегли и пак се сви. Малка локва кръв се бе образувала до главата на човека върху мозаичния под. Уплашен от сивата бледост по лицето му, управителят изпрати да доведат някой полицаи.

Разкопчаха яката на ризата му и развързаха връзката. За миг той отвори очи, въздъхна и пак ги затвори. Един от господата, които го бяха отнесли горе, държеше в ръка овехтял цилиндър. Управителят на няколко пъти запита никой ли не познава ранения и къде са отишли приятелите му. Вратата на ресторанта се отвори и вътре влезе грамаден полицаи. При входа се струпа тълпата, която бе вървяла подир него по тясната улица, и всеки се опитваше да надзърне вътре през стъклената врата.

Управителят веднага заразказва онова, което знаеше. Полицаят, млад човек с едро невъзмутимо лице, го слушаше. Той бавно въртеше глава наляво и надясно и от управителя към човека на пода, сякаш се боеше да не е станал жертва на някаква измама. Сетне си свали ръкавицата, измъкна малък бележник от джоба си, близна молива и се приготви да записва. После запита подозрително с провинциален акцент:

– Кой е тоя човек? Как се казва и къде живее?

През кръга зяпачи си проправи път млад човек с костюм на велосипедист. Той бързо приклепна до ранения и поиска вода. Полицаят също клекна, за да оказва помощ. Младият човек изми кръвта от устата на пострадалия, после поиска коняк. Полицаят на няколко пъти повтори нареждането с властен глас и най-сетне един от келнерите дотърча с чашата. С мъка наляха малко коняк в гърлото на човека. Подир няколко секунди той отвори очи и се огледа. Погледна кръга от лица и сетне, схванал какво бе станало, се опита да се изправи на крака.

– По-добре ли сте сега? – запита младият човек с костюм на велосипедист.

– Ба, 'ишо ми 'яма – рече раненият човек, опитвайки се да стане.

Помогнаха му да се изправи. Управителят спомена нещо за болница, а и някои от

зпачите дадоха съвети. Сложиха изпомачкания цилиндър върху главата на човека. Полицаят запита:

– Къде живеете?

Без да отговори, човекът взе да засуква краищата на мустаците си. Той омаловажи произшествието. Дребна работа било, рече: малко премеждие. Говореше с много надебелял език.

– Къде живеете? – повторно го запита полицаят.

Човекът каза да му намерят файтон. Докато се разискваше по въпроса, някакъв висок, чевръст, русолав господин, облечен в широко горно палто, се зададе откъм другия край на ресторанта. Като видя картинката, той извика:

– Хей, Том, старо! Какво се е случило!

– Ба, 'ищо ми 'яма – каза човекът. Новодошлият огледа окаяното същество пред себе си, сетне се обърна към полицая и рече:

– Всичко е в ред, старши. Аз ще го отведа до дома му.

Полицаят докосна каската си и отвърна:

– Тъй вярно, господин Пауър.

– Хайде, Том – каза Пауър и хвана приятеля си под ръка. – Нямах счупени кости. Какво? Можеш ли да вървиш?

Младият човек с костюм на велосипедист хвана пострадалия за другата ръка и тълпата се отдръпна.

– Как можа да се насадиш така? – запита Пауър.

– Господинът падна по стълбището – рече младият човек.

– М'ого съм 'и за'ължен, госп'ине – каза пострадалият.

– Няма защо.

– 'яма ли 'а пий'ем по е'но?

– Друг път, друг път.

Тримата мъже напуснаха ресторанта и тълпата се изниза през вратите в тясната уличка. Управителят заведе полицая до стълбите, за да огледа местопроизшествието. И двамата бяха на мнението, че човекът трябва да е стъпил накриво. Посетителите се върнаха при тезгяха, а един келнер се зае да заличи следите от кръв по пода.

Като навлязоха в улица „Графтън“, Пауър изсвири на една двуколка. Пострадалият измърмори нещо, като се мъчеше да говори по-ясно.

– М'ого съм 'и за'ължен, госп'ине. 'ярвам, че пак ще се 'идим. 'азвам се Кърнан.

Беше донякъде изтрезнял от падането и начеващата болка.

– За нищо – рече младият човек.

Стиснаха си ръцете за сбогом. Кърнан бе натоварен в двуколката и докато Пауър даваше нареждания на файтонджията, той благодари на младия човек и му каза колко съжалява, задето не са могли да се чукнат по случай запознанството.

– Друг път – каза младият човек.

Колата потегли към „Уестморландска“. Когато мина кран Параходството, часовникът му показваше девет и половина. Блъсна ги остър източен вятър, задухал откъм устието на реката. Кърнан се бе свил на две от студ. Приятелят му го попита как е станало произшествието.

– ’е мо’а ’а го’оря – отвърна той. – Прехапал съм си ези’а.

– Покажи.

Пауър се провеси над колелото на двуколката и се взря в устата на Кърнан, но нищо не можа да види. Запали клечка кибрит и като я пазеше с длан, пак надзърна в устата, покорно отворена от Кърнан. Двуколката се клатушкаше и отвяваше пламъчето на кибрита ту към едната, ту към другата страна на зиналата уста. Зъбите и венците на долната челюст бяха покрити със съсирена кръв и като че ли малко парченце от езика бе отхапано. Кибритът угасна.

– Грозна работа – рече Пауър.

– Ба, ’ищо ми ’яма – каза Кърнан, затвори уста и вдигна яката на мръсното си палто.

Кърнан беше търговски пътник от старата школа, който вярваше в достойнството на тая професия. Никога не го бяха виждали в града без що-годе приличен цилиндър и гамаши. Това са благодатни подробности от тоалета, казваше Кърнан, с тях човек винаги може да хване око. Той следваше традицията на своя Наполеон, великия Блакуайт, спомена за когото често възкресяваше с възпяване в легенди и подражателство. Съвременните търговски методи го бяха пощадили само дотам, че да му оставят една канторка на улица „Кроу“ с изписани върху транспаранта на прозореца името на фирмата му и адреса ѝ – Лондон, Е. С. Върху полицата в малката стая бе строен в боен ред цял батальон тенекиени кутии за чай, а на масата пред прозореца стояха четири-пет порцеланови купи, обикновено наполовина пълни с някаква тъмна течност. От тия купи Кърнан дегустираше разни чайове. Отпиваше по глътка, поемаше я в устата, навлажняваше с нея небцето си после я изплюваше зад решетката на камината. След това замислено преценяваше.

Пауър, много по-млад човек, бе на служба в Дирекция на полицията в Дъблин. Кривата на неговия обществен възход се пресичаше с кривата на упадъка на приятеля му, но упадъкът на Кърнан бе отчасти смекчен от обстоятелството, че някои от приятелите му, които го познаваха от времето на най-големите му успехи, все още го тачеха като личност. Пауър бе един от тия приятели. С необяснимите си дългове той бе станал пословичен сред своите познати: беше приятен млад бонвиван.

Колата спря пред малка къща на улица „Гласневин“ и Кърнан, подкрепян, се прибра вкъщи. Жена му го настани в леглото, а в това време Пауър седеше долу в кухнята и разпитваше децата в кое училище ходят и до кой учебник са стигнали. Децата – две момичета и едно момче – се възползваха от безсилието на баща си и отсъствието на майка си и започнаха всякакви маймунджилъци с него. Държането и езикът им го изненадаха и озадачиха. Подир някое време госпожа Кърнан влезе в кухнята и възкликна:

– На какво е заприличал! Сам ще си изяде главата някой ден и ще плати на попа! Запил се е още от петък.

Пауър си даде труд да ѝ обясни, че самият той не е виновен и че по една случайност бил там. Като си припомни миротворствата на Пауър при честите им кавги и многото малки, но навременни заеми, които им бе давал, госпожа Кърнан рече:

– Ма защо ми го казвате, господин Пауър, знам, че сте му приятел, не като ония, с които се влачи. Те го коткат само докато има парици в джоба, отделят го от жена и от деца. Хубави приятели! Ех, да знам само с кой е бил тая вечер!

Пауър поклати глава безмълвно.

– Много се извинявам – продължи тя, – ма нямам нищо да ви почерпя. Но почакайте само, ей сегичка ще пратя някое от децата до Фогърти на ъгъла.

Пауър стана.

– Чакахме го тая вечер с парите, ама на него идва ли му наум, че има дом и семейство?

– Нищо, госпожо Кърнан – подзе Пауър, – ще го убедим да започне нов живот. Да, ще приказвам с Мартин. Ако има някой да свърши работа, това е той. Ще дойдем с него подир някоя вечер и ще поговорим.

Тя го изпрати до вратата. Файтонджията потропваше с крака надолу по плочника и размахваше ръце да се постопли.

– Много мило, че го доведохте – рече тя.

– Моля, моля – каза Пауър.

Той се качи в двуколката. Когато потеглиха, сне шапката си и весело ѝ махна.

– Ще направим друг човек от него – рече той. – Лека нощ, госпожо Кърнан.

Госпожа Кърнан изпроводи с недоумяващи очи колата, докато тя се скри от погледа. Сетне се обърна, влезе си вкъщи и изпразни джобовете на мъжа си.

Тя бе дейна, практична жена на средна възраст. Неотдавна бе отпразнувала сребърната им сватба и бе възобновила близостта със съпруга си, като игра валс с него под акомпанимента на Пауър. В ония дни, когато я ухажваше, Кърнан ѝ се бе сторил доста галантен кавалер. Тя и до днес се затичваше до входа на църквата, когато съобщаваха за някоя сватба, и зърнеше ли брачната двойка, с живо

удоволствие си спомняше как бе излязла от църквата „Витлеемска звезда“ в Сандимаунт, под ръка с един весел, кръвен мъж, фракът му като излян, с резедав панталон, небрежно понесъл в ръка цилиндър. Подир три недели съпружеският живот ѝ се бе сторил тягостен, а по-късно, когато започна да ѝ се струва непоносим, тя стана майка. Грижите на майка на семейство не бяха непреодолими за нея и цели двадесет и пет години тя бе водила умно и пестеливо домакинството на своя съпруг. Двата ѝ големи синове бяха вече стъпили на крака. Единият работеше в галантериен магазин в Глазгоу, другият беше чиновник в кантората на търговец на чай в Белфаст. Те бяха добри синове, пишеха редовно и понякога изпращаха пари къщи. Другите деца още ходеха на училище.

На следния ден Кърнан изпрати писмо в кантората и остана да лежи. Тя му приготви бульон и здравата го нахока. Приемаше честите му пиянства като лошото време, предано го лекуваше, щом се разболееше, и винаги го караше да закуси сутрин. Имаше и по-лоши съпрузи. Не бе вдигал ръка срещу нея, откак момчетата бяха порасли, и тя знаеше, че той ще отиде чак до другия край на улица „Томас“, за да приеме и най-дребна поръчка за фирмата си.

Две вечери по-късно приятелите му дойдоха да го видят. Тя ги отведе горе в спалнята му, където въздухът бе пропит с телесната му миризма, и им предложи столове до камината. Езикът на Кърнан, доста сприхав през деня поради болките, сега стана по-вежлив. Потърпевшият седеше приповдигнат в леглото, опрян на възглавници, и с бледата си червенина подпухналите му бузи бяха като горещи въглени. Той се извини пред гостите си за безредието в стаята, но в същото време гледаше някак гордо, с гордостта на ветеран.

Той изобщо не подозираше, че е жертва на заговор, който приятелите му – господата Кънингам, Маккой и Пауър – бяха разкрили на госпожа Кърнан в гостната. Оригинално хрумване бе на Пауър, но осъществяването му бе възложено на Кънингам. Кърнан бе от протестантско семейство и макар да бе приел католическата вяра по време на сватбата си, цели двадесет години бе стоял извън лоното на църквата. Освен това обичаше да се заяжда с католиците.

Кънингам бе тъкмо човекът за такава работа. Той беше по-възрастен колега на Пауър. Собственият му семеен живот не беше много щастлив. Хората му съчувстваха – знайно бе, че жена му не е свят и е непоправимо впиянчена. Шест пъти бе обзавеждал дома си. И всеки път тя бе залагала мебелите от негово име.

Всеки уважаваше бедния Мартин Кънингам. Беше много здравомислещ човек, влиятелен и умен. Тоя тънък познавач на човешката природа бе изострил като бръснач вродената си проникателност от дългогодишен допир с полицейските съдилища и чести потапяния във философските води. Беше доста начетен. Приятелите му се вслушваха в неговото мнение и намираха, че в лице прилича на Шекспир.

Когато изложиха заговора пред нея, госпожа Кърнан рече:

– Оставям всичко във ваши ръце, господин Кънингам.

След четвърт век брачен живот тя вече не хранеше много илюзии. За нея религията беше навик и тя не мислеше, че човек на годините на съпруга ѝ ще може значително да се промени, преди да умре. Склонна бе да вижда в злополуката му пръст божи и ако не се боеше, че ще се покаже кръвожадна, би казала на господата, че езикът на Кърнан няма много да пострада от мъничко скъсяване. Кънингам обаче бе човек на място; а религията си е религия. Планът можеше и да не помогне, но във всеки

случай нямаше и да навреди. Нейната вяра не беше екзалтирана. Тя вярваше, че Светото сърце Христово е най-полезната католическа светиня, и одобряваше тайнствата. Но вярата ѝ не прекрчаваше границите на кухнята и в краен случай би повярвала както в Духа светаго, така и в таласъма.

Господата подеха разговор за произшествието.

Кънингам каза, че бил чувал за подобен случай. Някакъв седемдесетгодишен мъж си бил отхапал парче от езика по време на епилептичен припадък, но езикът отново израснал, и то така, че никой не могъл да открие следа от прехапването.

– Аз не съм на седемдесет – каза болният.

– Боже опази! – рече Кънингам.

– Вече не боли, нали? – запита Маккой. Някога Маккой бе бил доста известен тенор.

Съпругата му, навремето си сопрано, още даваше на деца уроци по пиано срещу скромно възнаграждение. Линията на живота му не бе представлявала най-късото разстояние между две точки и за кратки периоди му се бе налагало да понапрегне ума си, за да свърже двата края. Работил бе като чиновник в железниците, като рекламен агент за „Айриш таймс“ и „Общоградски вести“, търговски пътник с комисиона при една каменовъглена компания, частен детектив и чиновник в канцеларията на помощник полицейския началник, а отскоро бе станал секретар на градския съдебен следовател. Новата му длъжност го караше да проявява професионален интерес към случая с Кърнан.

– Да боли? Немного – отвърна Кърнан. – Но ми се гади! Имам чувството, че аха-аха ще повърна.

– Това е от преливане – категорично заяви Кънингам.

– Не – рече Кърнан. – Май се простудих в колата. Нещо все ми лази по гърлото, хрчка или...

– Секрет – каза Маккой.

– Все иде тъй, някак отдолу, в гърлото ми, гадна работа!

– Да, да – рече Маккой, – това е от гръдния кош.

Той изгледа предизвикателно господата Кънингам и Пауър. Кънингам бързо кимна няколко пъти, а Пауър рече:

– Както и да е, всичко е добре, щом свършва добре.

– Много съм ти задължен, стари друже – рече болният.

Пауър махна с ръка.

– Ония двамцата, с които бях...

– Кои бяха? – запита Кънингам.

– Някакъв младок. Не му зная името. Дявол го взел, как му беше името? Едно такова дребно, с рижа коса...

– И кой още?

– Харфърд.

– Хм! – промърмори Кънингам.

Щом Кънингам направеше подобна забележка, хората край него се смълчаваха. Известно бе, че говорещият разполага с тайни източници на информация. В случая междуметието имаше морално предназначение. Понякога този Харфърд се включваше в малка доброволна част, която неделя подир обед напускате центъра на града с цел да се добере колкото се може по-скоро до някоя кръчма в покрайнините, където волонтирите надлежно се обявяваха за bona-fide туристи.[94 - На кръчмарите е било забранено да продават в неделя алкохол на местното население.] Ала спътниците му никога не можеха да му простят неговото потекло. Той бе започнал кариерата си като невзрачен финансист с печалби от лихвоимство за сметка на заемоискателите – работници. По-късно бе станал съдружник на някой си Голдберг, дебел и нисък господин от популярна банка „Лифи“. Макар да бе приел само нравствения кодекс на евреите, неговите другари католици, които често си патеха от принудителните му вземания, било лично, било по делегация, с озлобление го наричаха ирландски чифутин и простак и съзираха пръста на провидението в малолумния му син. При други случаи си спомняха добрите му качества.

– Чудя се къде ли е могъл да се дене! – каза Кърнан.

Искаше му се подробностите около произшествието да останат в сянка. Искаше му се приятелите му да мислят, че е станала някаква грешка, че той и Харфърд са се разминали. Но приятелите му добре познаваха навиците на Харфърд, щом седне да пие, и запазиха мълчание. Пауър повтори:

– Всичко е добре, щом свършва добре.

Кърнан веднага смени темата.

– Оня доктор излезе добро момче – рече той. – Ако не беше той...

– Да, ако не беше той – подзе Пауър, – можеха да ти лепнат седем дена без право да избираш между глоба и затвор.

– Да, да – каза Кърнан, мъчейки се да си припомни някои неща. – Сега си спомням, че имаше някакъв полицаи. Изглеждаше разбрано момче. Изобщо как стана тая работа?

– Стана затуй, че се беше натарелянкарал – мрачно рече Кънингам.

– Тъй си е – също така мрачно каза Кърнан.

– Ти да не си подкупил полицаия да мълчи, Джек? – каза Маккой.

Пауър не обичаше да се обръщат към него на малко име. Той не беше надут, но не можеше да забрави, че неотдавна Маккой бе предприел истински кръстоносен поход в

търсене на чанти и куфари, за да създаде на госпожа Маккой легенда за някакво турне в провинцията. Негодуваше не само защото го бяха изтормозили, но повече срещу подобно долнопробно мошеничество. Ето защо отговори на въпроса така, сякаш го бе задал Кърнан.

Разказът взмути Кърнан. Той имаше остро гражданско чувство, искаше да живее във взаимно уважение със своя град и негодуваше срещу всяко оскърбление от ония, които наричаше селяндури.

– Затова ли плащаме общински данъци? – попита той. – За да хранутим и обличаме тия дървеняци... Ами да, такива са.

Кънингам се засмя. Той беше полицейски служител само през работно време.

– Какви други могат да бъдат, Том? – рече той. Подражавайки на гърления селски говор, той каза със заповеднически тон:

– Нумер шеесе и пети, земи си зелето!

Всички се засмяха. Маккой искаше на всяка цена да се включи в разговора и се престори, че никога не е чувал тоя виц. Кънингам каза:

– Разправят, значи, че в казармата, дето ги събират тия селски дангалаци с глас като бурия, през новобранството, на вечеря фелдфебелът ги строява покрай стената и кара всеки да си държи чинията. Пред себе си, значи, има някакъв змейски казан със зеле и някакъв змейски черпак – бере по лопата! Гребва той пълен черпак зеле и го праща през помещението, а ония сиромаси трябва да го ловят в чиниите: Нумер шеесе и пети, земи си зелето!

Всички пак се разсмяха, но Кърнан все още негодуваше. Каза, че щял да пише до вестника.

– Тия яхуси[95 - Човекоподобните същества от страната на конете в „Пътешествията на Гъливер“], дето идат тука – подзе той, – си мислят, че могат да мачкат хората. Няма защо да ти обяснявам, Мартин, що за стока са.

Кънингам се съгласи, но с известна уговорка.

– По цял свят е така – рече той. – Има ги всякакви. Има ги добри, има ги и лоши.

– Добре де, съгласен, има и свестни – каза Кърнан удовлетворен.

– Най-добре да си нямаш вземане-даване с тях – рече Маккой. – Тъй мисля аз.

Госпожа Кърнан влезе в стаята, постави на масата един поднос и рече:

– Заповядайте, господа.

Пауър стана, за да изпълни задължението на домакин, и ѝ предложи стола си. Тя отклони поканата и рече, че гладела долу, сетне си смигна с Кънингам зад гърба на Пауър и се направи да излезе. Съпругът ѝ се обади:

– А нямаш ли нещичко за мене, мила?

– За тебе ли? Един с опакото на ръката за тебе! – язвително рече госпожа Кърнан.

Съпругът ѝ викна по нея:

– Нищо ли за милото на мама?

Той направи такава смешна физиономия и тъй си преправи гласа, че разпределението на бутилките бира бе съпроводено с всеобщо веселие.

Господата пиха, сетне оставиха чаши на масата и се смълчаха. После Кънингам се обърна към Пауър и му подхвърли:

– Четвъртък вечер беше, нали тъй, Джак?

– Да, в четвъртък – каза Пауър.

– Отлично – тутакси отвърна Кънингам.

– Можем да се срещнем в бара на Маколи – добави Маккой. – Там е най-удобно.

– Само да не закъсняваме – сериозно рече Пауър, – сто на сто ще е претъпкано.

– Тогава в седем и половина – предложи Маккой.

– Отлично! – каза Кънингам.

– И тъй, седем и половина при Маколи!

Настъпи кратко мълчание. Кърнан чакаше да види дали приятелите му ще го посветят. После запита:

– Какво сте намислили?

– А, нищо особено – каза Кънингам. – Имаме една дребна работа в четвъртък.

– Операта, а? – запита Кърнан.

– Не, не – уклончиво каза Кънингам. – Една съвсем дребна... духовна работа.

– Аха – рече Кърнан.

Отново настъпи мълчание. Сетне Пауър без заобикалки заяви:

– Ще ти кажа, Том: истината е, че отиваме на духовни упражнения.

– Точно така – каза Кънингам. – Джак и аз, а и Маккой сме решили да обърнем нова страница.

Той произнесе тая метафора с простодушна решителност и насърчен от собствения си глас, продължи:

– Какво да ти кажа, като ни гледаш какви сме – тайфа негодници, от първия до последния. Така си е, от първия до последния – кисело прибави той, сетне се обърна към Пауър: – Признай си!

– Признавам – каза Пауър.

– И аз си признавам – каза Маккой.

– Тъй че ще идем заедно да се очистим от греховете – рече Кънингам.

Изведнъж, сякаш осенен от някаква мисъл, той рязко се извърна към болния и рече:

– Знаеш ли какво ми хрумна, Том? Защо не вземеш да дойдеш с нас – таман си нямахме четвърти за карето.

– Добре си го намислил – рече Пауър. – Ще отидем заедно.

Кърнан мълчеше. Предложението почти нищо не му говореше, но схванал, че някакви духовни инстанции са на път да се занимаят с делата му, той реши, че личното му достойнство повелява да прояви малко упоритост. Дълго време слушаше с някаква спокойна неприязън разговора на приятелите си за йезуитите, без сам да взима участие в него.

– Нямам много лошо мнение за йезуитите – намеси се той най-сетне. – Те са образован орден, а мисля, че и намеренията им са добри.

– Те са най-великият орден в църквата, Том – въодушевено подзе Кънингам. – Генералът на йезуитите иде на първо място след папата. [96 - Орденът е организиран на военни принципи; генералът на ордена е отговорен само пред папата.]

– Няма грешка – рече Маккой, – ако искаш да свършиш работа без шинтири-минтири, потърси йезуитите. Тия приятели пипат навсякъде. Например такъв случай...

– Йезуитите са прекрасни хора – каза Пауър.

– Има нещо удивително в техния орден – каза Кънингам. – Всички други монашески ордени рано или късно е трябвало да бъдат реформирани, а орденът на йезуитите нито веднъж не е бил реформиран. Никога не е западал.

– Тъй ли? – запита Маккой.

– Факт – рече Кънингам. – Черно на бяло е в историята. [97 - Думите на героя не отговарят напълно на истината. Орденът нееднократно е бивал атакуван по разни поводи и с течение на вековете е променил характера си. Речевата характеристика подсказва неблагоприятността на категоричните твърдения.]

– Ами вижте им църквата – каза Пауър. – Вижте какво паство имат.

– Хората с положение все при йезуитите ходят – каза Маккой.

– Така си е – каза Пауър.

– Затова ми харесват – рече Кърнан. – И не са невежи и самомнителни като някои от бялото духовенство.

– Всички са свестни хора – каза Кънингам, – всеки посвоему. Ирландското

духовенство го тачат по цял свят.

– Точно така – каза Пауър.

– Не е като поповете в Европата – рече Маккой, – само срамят сана!

– Може би си прав – поомекна Кърнан.

– Прав съм, ами как – каза Кънингам. – Да не съм от вчера? От друго ако не, от хора разбирам!

Господата пак пиха поред на номерата. Кърнан като че претегляше нещо наум. Беше развълнуван. Той имаше високо мнение за Кънингам, който според него умееше да чете и душите, и лицата на хората. И попита за подробности.

– Най-обикновени духовни упражнения, знаещ. Отец Пърдън[98 - Публичните домове в Дъблин са били разположени на улица „Пърдън“.] ги ръководи. Само за търговци, драги.

– Той няма да е много строг с нас, Том – убедително рече Пауър.

– Отец Пърдън ли? Отец Пърдън? – рече болният.

– Ти сигурно го знаеш, Том – решително рече Кънингам. – Добряк и веселяк! И той е по живота като нас.

– А... да. Мисля, че го познавам. Червендалест, висок.

– Тъкмо.

– Я ми кажи, Мартин... бива ли го като проповедник?

– Ннне... не става дума тъкмо за проповед, знаеш. То си е нещо като приятелски разговор, значи, най-делово.

Кърнан размишляваше. Маккой рече:

– Отец Том Бърк, него си го биваше!

– Ех, отец Том Бърк[99 - Доминикански монах – проповедник и писател. Бил е много популярен, защото води борба с опитите на известния викториански историк Фруд да фалшифицира истината за английското нашествие в Ирландия.][99 - „Ватиканският затворник“ е прозвище на папа Пий IX; Лъв XIII също е смятал себе си за такъв, след като италианското правителство му отнема властта над Рим в 1870 г.] – каза Кънингам, – роден оратор беше. Чувал ли си него, Том?

– Дали съм го чувал! – жегнато рече болният. – Оставаше и да не съм...

– И все пак казват, че не бил кой знае какъв богослов – забеляза Кънингам.

– Тъй ли? – попита Маккой.

– Не бе, не че му имаше нещо, знаеш. Само че понякога, казват, не проповядвал напълно в догмата.

– Ех!... Той беше прекрасен човек – каза Маккой.

– Слушах го веднъж – продължи Кърнан. – Сега не си спомням темата на беседата му. Крофтън и аз бяхме в... партера, абе как се викаше...

– В кораба – рече Кънингам.

– Тъй де, отзад, до вратата. Не помня сега за какво... Аха, беше за папата, за покойния папа. Добре си спомням. Честна дума, страшен беше! Какъв стил! Какъв глас! Господи, какъв глас имаше! Нарече го Ватиканския затворник *. Спомням си, Крофтън ми каза на излизане...

– Крофтън ли, нали е оранжист[100 - Оранжистите са протестантско политическо общество, основано в 1795, по-късно думата се прилага спрямо всеки проанглийски настроен ирландец или протестант.]? – попита Пауър.

– Как да не е! – отвърна Кърнан. – Оранжист и половина, но адски свестен човек. Влязохме при Бътлзи на улица „Мур“ и, честна дума, действително се развълнувах, светата истина ви казвам, и много добре си спомням какво ми рече: Кърнан, вика, ние се кланяме пред различни олтари, но вярата ни е една и съща. Хубаво го каза, дяволът.

– Има нещо вярно в това – каза Пауър. – Протестантите идваха на тумби да го слушат.

– Между нас кой знае каква разлика няма – рече Маккой. – И те, и ние вярваме в... Той се поколеба за миг.

– ... в Спасителя. Само че те не вярват в папата и в Божията майка...

– Но, разбира се – спокойно и с тежест каза Кънингам, – нашата вяра е единствената истинна вяра, старата, изконна вяра.

– Съмнение няма в това – въодушевено рече Кърнан.

Госпожа Кърнан се показва на вратата и доложи:

– Дошъл ти е гост!

– Кой?

– Господин Фогърти.

– А, влизай, влизай!

В осветената част на стаята се появи бледо овално лице. Извитите му руси вежди, склучени над чифт приятно учудени очи, повтаряха извивката на увисналите му руси мустаци. Фогърти беше дребен бакалин. Навремето бе държал пивница в центъра на града, но фалира, тъй като финансите му позволяваха да работи само със спиртовари и пивовари второ качество. После отвори малък дюкян на улица „Гласневин“, където, както се самооблъщаваше, изисканите му обноси щели да му спечелят благоразположението на домакините от квартала. Държеше се любезно,

галеше малчуганите и изтъкваше книжовния си говор. Не можеше да се каже, че е необразован.

Фогърти бе донесъл и подарък, четвъртинка отлично уиски. Той вежливо се осведоми за здравето на Кърнан, остави подаръка си на масата и седна на равна нога с останалите от дружинката. Кърнан оцени по достойнство подаръка, още повече че помнеше малката сметка, която имаше да урежда при Фогърти. Той рече:

– Винаги съм бил сигурен в тебе, стари момко. Хайде. Джак, действай!

Пауър пак влезе в ролята на домакин. Изплакна чашите и разля по малко на петимата. Разговорът получи нов стимул. Фогърти, седнал на ръба на стола, слушаше с особено внимание.

– Папа Лъв XIII[101 - Лъв XIII (1810–1903) се е ползвал с репутацията на много учен папа; консервативен в политическите и теологическите си възгледи.] – каза Кънингам – беше едно от светилата на епохата. Голямата му идея беше, както знаете, обединението на западната и източната църква. Това бе целта на живота му.

– Често съм слушал да казват, че бил един от най-културните хора в Европа – рече Пауър. – Искам да кажа, независимо от това, че е бил папа.

– Несъмнено – каза Кънингам. – Ако не и най-културният. Неговият девиз, нали знаете, беше Lux върху lux – Светлина върху светлината.[102 - Официално папите нямат такива девизи. С подобни фрази са обозначени 111-те приемници на папа Селестин II в приписваната на св. Малахия от Арма (XII в. книга „Пророчество за папите“: Лъв XIII – „Светлина в небето“, Пий IX – „Кръст от кръста“. Днес се смята, че книгата е мистификация, написана през XVI в. във връзка с борбите за папския престол, в подкрепа на един от претендентите. Грешките на Кънингам добре показват „начетеността“ му.]

– Не, не – нетърпеливо го прекъсна Фогърти. – Мисля, че тук грешите. Беше Lux в tenebris, струва ми се – Светлина в мрака.

– Ами да – каза Маккой, – tenebrae.

– Прощавайте – решително рече Кънингам. – Девизът беше Lux върху lux. А девизът на предшественика му, Пий XIX[103 - Пий IX (1792–1878) първоначално проявява реформаторски настроения, но след 1848 г. става краен реакционер. Непогрешимостта на папата е обявена по негово време.], е Sux върху sux – или Кръст върху кръста – и това показва разликата между двамата папи.

Всички се съгласиха с извода. Кънингам продължи:

– Папа Лъв, значи, беше голям учен и поет.

– И колко силни черти! – каза Кърнан.

– Да – рече Кънингам. – Пишеше стихове на латински.

– Нима? – учуди се Фогърти.

Маккой със задоволство отпи от уискито и одобрително поклати глава:

– Това не е шега работа, вярвайте ми.

– Кой ще учи такива работи в нашето сиромашко училище, Том – подзе Пауър, последвал примера на Маккой.

– Не един свестен човек е ходил в сиромашко училище с парче торф под мишницата – поучително рече Кърнан. – Старата система си беше най-добра: здраво образование, честно и почитено. Никакви модни глупости.

– Съвсем вярно – отвърна Пауър.

– И никакви разточителства – добави Фогърти. Той натърти думата и мрачно отпи от чашата си.

– Помня, четох някога – каза Кънингам, – че едно от стихотворенията на папа Лъв е за фотографията – на латински, разбира се.[104 - Фотографията все още е била новост; стихотворението на Лъв XIII не се отличава с никакви художествени достойнства или „научни прозрения“.] [104 - Неточен цитат от английския поет Джон Драйдън, който парафразира Сенека.] [104 - Тогава догмата за непогрешимостта на папата е в сила.]

– За фотографията! – възкликна Кърнан.

– Да – каза Кънингам. Той отпи от чашата си.

– Голяма работа е фотографията, като си помислиш – подзе Маккой.

– Да, разбира се – каза Пауър, – на великите умове е дадено прозрение в нещата.

– Както казва поетът: Умът велик граничи с лудостта * – каза Фогърти.

Кърнан изглеждаше смутен. Той се насили да си припомни някой заплетен въпрос от протестантското учение и накрая се обърна към Кънингам.

– Кажи ми. Мартин – подзе той, – нали някои от папите – е, не сегашният, разбира се, нито предшественикът му, а някои от старите папи, – не бяха ли... как да кажа... не съвсем... изрядни?

Настъпи мълчание. Кънингам рече:

– Е да, разбира се, имало е и негодници сред тях... Друго е по-удивително. Нито един папа, дори най-големият пияница, дори най... отчаяният обесник, никой никога не е проповядвал *ex cathedra* * – някаква ерес. Не е ли удивително наистина?

– Така си е – рече Кърнан.

– Да. Защото, когато папата говори *ex cathedra*, той е непогрешим.

– Да – потвърди Кънингам.

– Ех, знам за непогрешимостта на папата. Спомням си, като бях по-млад... или пък беше...

Фогърти го прекъсна. Той взе бутилката и почна да разлива в чашите. Като видя, че уискито няма да стигне за всички, Маккой се отказа под предлог, че още не си го е допил. Другите запротестираха, но приеха. Уискито се лееше в чашите леко като интермецо.

– Какво беше почнал да разправяш, Том? – запита Маккой.

– Булата за папската непогрешимост беше най-великото събитие в историята на църквата – каза Кънингам.

– Как стана тая работа, Мартин? – запита Пауър. Кънингам вдигна два дебели пръста.

– В свещения съвет на кардиналите, архиепископите и епископите имало двамина „против“, а всички останали били „за“. Целият съвет бил единодушен освен тия двамата. Не! Не искали и да чуят!

– Ха! – възкликна Маккой.

– Тия били един немски кардинал на име Долинг... или Доулинг[105 - Йохан Дьолингер не е бил кардинал, а немски теолог, отлъчен от църквата, защото не приема папската непогрешимост. Не е участвал в свещения съвет.]... не...

– Ще имаш да вземаш, Доулинг не е никакъв немец – засмя се Пауър.

– Добре де – тоя велик немски кардинал, значи, все едно как му е името, бил единият, а другият бил Джон Макхейл.

– Какво? – възкликна Кърнан. – Да не е Джон Туамски?[106 - Джон Макхейл, архиепископ Туамски, се е радвал на значителна популярност в страната, тъй като поддържа патриотичната кауза и ирландското селячество. Не е бил съгласен с папската непогрешимост, но без усилия приема решението на съвета.]

– Убеден ли сте в това? – колебливо запита Фогърти. – Аз мислех, че е някой италианец или американец.[107 - Фогърти е по-близо до истината от Кънингам. При четвъртото заседание на съвета двама негови членове – епископите Ричо от Италия и Фицджералд от САЩ – гласуват против. След приключване на гласуването обаче и те приемат догмата. Джон Макхейл е намерил начин да не присъства на заседанието.]

– Джон Туамски – повтори Кънингам, – той беше.

Той отпи от чашата си и другите господа последваха примера му. Сетне продължи:

– Събрали се, значи, кардиналите, епископите и архиепископите от всички краища на света, а тия двамата така упорствали, че перушина хвърчала. Докато накрая сам папата се надигнал и ex cathedra обявил непогрешимостта на папата за църковна догма. В същия миг Джон Макхейл, който толкова се опъвал, станал на крака и извикал с лъвски глас: Credo!

– Вярвам – рече Фогърти.

– Credo! – повтори Кънингам. – Показал колко била силна вярата му. Подчинил се в мига, когато папата си казал думата.

– А какво станало с Доулинг? – запита Маккой.

– Немският кардинал не се подчинил. Напуснал църквата.

Величественият образ на църквата в думите на Кънингам завладя слушателите му. Дълбокият му и дрезгав глас, произнесъл словото на вяра и подчинение, ги бе изпълнил с трепет. И когато госпожа Кърнан влезе в стаята, като си бършеше ръцете, тя попадна в тържествена атмосфера. Без да наруши мълчанието, тя се облегна на задната табла на кревата.

– Веднъж видях Джон Макхейл – каза Кърнан – и няма да го забравя, доде съм жив.

Той се обърна към жена си за потвърждение.

– Често съм ти разправял, нали?

Госпожа Кърнан кимна.

– Беше при откриването на паметника на сър Джон Грей[108 - Ирландски патриот, протестант, поддръжник на движението за самоуправление.Кърнан свъси вежди, сведе глава като разярен бик и се вторачи в жена си.]. Едуард Дуайър Грей държеше реч и дрънкаше врели-некипели, а онова дръпнато старче, архиепископът, го стрелкаше изпод вежди като къдели.

– Господи! – възкликна той после с обичайното си изражение. – Не съм виждал друг човек с такъв поглед. Очите му все едно казваха: Знам те колко чиниш, момче. А погледът му – ястребов!

– Никой от Греевците не струва пукнат грош – каза Пауър.

Пак настъпи мълчание. Пауър се обърна към госпожа Кърнан и рече внезапно развеселен:

– И тъй, госпожо Кърнан, решили сме да направим ей тоя ваш мъж добър, благочестив, набожен и богобоязлив римокатолик.

Той обгърна с ръка всички присъстващи.

– Всички заедно ще идем на духовни упражнения и ще изповядаме греховете си, а сам бог знае колко ни е нужно това.

– Нямам нищо против – рече госпожа Кърнан и се усмихна малко плахо.

Тя реши, че ще е по-разумно да прикрие задоволството си, затова рече:

– Съжалявам горкия свещеник, който ще трябва да чуе твоите приказки.

Изражението на Кърнан се промени.

– Ако не му се харесат – рече той направо, – може да си... гледа работата. Аз само накратко ще му разкажа за злочестините си. Не съм чак толкова грешен я...

Кънингам на часа се намеси:

– Всички ще се отречем от дявола – рече той. – Всички заедно, без да забравяме козните и съблазните му.

– Махни се от мен, сатана! [109 - Мат., 16, 23.] – рече Фогърти, като се смееше и поглеждаше другите.

Пауър не продума. Той чувстваше, че инициативата бе изцяло иззета от ръцете му. Но по лицето му се изписа задоволство.

– Чисто и просто трябва да застанем прави със запалени среши в ръце и да подновим обещанията на кръстниците ни – каза Кънингам.

– Само гледай да не забравиш свещта, Том – рече Маккой.

– Как? – каза Кърнан. – Свещ ли ще трябва да държа?

– Е да – каза Кънингам.

– Не, дявол да го вземе! – усети се Кърнан. – Само тая няма да я бъде. Ще сторя всичко, както му е редът. И упражненията, и изповедта, и... всичко останало. Но... никакви среши! Всичко друго, само свещи не!

Той заклати глава с театрална тържественост.

– Хубава работа! – каза жена му.

– Всичко друго, само свещи не! – пак отсече Кърнан, почувствал, че е направил впечатление на слушателите си, и продължи да клати глава насам-натам. – Свещи, светила – това да не е градинско увеселение.

Всички се засмяха от сърце.

– Взехте си белята с тоя добър католик! – рече жена му.

– Никакви свещи! – упорито повтори Кърнан. – Никакви такива!

.....

Напречният кораб на йезуитската църква на улица „Гарднър“ беше почти пълен, но през страничните двери все още прииждаха господа и водени от послушника, пристъпваха на пръсти по пътеките между редовете, докато намерят свободно място. Всички бяха облечени изрядно и с достопепие. Църковните полилеи хвърляха светлина върху море от черни дрехи и бели яки, тук-там разнообразено от карирани сюртуци, върху тъмните колони от пъстър зелен мрамор и мрачните плащаници. Господата сядаха по пейките, приповдигнали панталоните си малко над коленете и положили шапките си далеч от опасност. Разполагаха се удобно и благочинно се взираха в мъничкото червеникаво пламъче, което блещукаше пред главния олтар.

На една от пейките близо до амвона седяха господата Кънингам и Кърнан. На пейка зад тях седеше сам Маккой, а на пейката зад него седяха господата Пауър и Фогърти. Маккой безуспешно се беше опитал да намери място до другите, а когато дружинката им се бе установила в шахматен ред, с петия по средата, той направи безуспешни опити да се пошегува. [110 - Фигурата е символ на кръста и раните

Христови.] Шегите му обаче не бяха посрещнати добре и той замълча. Благоприличната обстановка оказваше влияние дори върху него и дори той започна да се поддава на религиозното настроение.

Кънингам шепнешком привлече вниманието на Кърнан към господин Харфърд, лихваря, който седеше малко по-далече, и към господин Фанинг, секретаря на избирателната комисия, който издигаше и сваляше кметовете на града и седеше сега под амвона, до един от новоизбраните градски съветници. Вдясно седеше старият Майкъл Граймс, собственик на три зложни къщи, и племенникът на Дан Хоган, кандидат за служба в кметството. Още по-напред седяха господин Хендрик, главният дописник на „Общоградски вести“, и бедният О’Карол, стар приятел на Кърнан, някога доста видна личност в търговския свят. [111 - Според първоначалния замисъл „Благодат“ е последният разказ от цикъла и неслучайно в църквата си дават среща герои, чиито имена са вече познати от предишни разкази.] Разпознавайки лицата на близки хора, Кърнан неусетно се почувства по-спокоен. Шапката му, прилично почистена от жена му, лежеше върху коленете му. Веднъж-дваж той издърпа с една ръка маншетите си, докато с другата притискаше леко, но здраво периферията на шапката си.

Внезапно на стъпалата към амвона се появи видимо мощна фигура, загърната в бял стихар. Тутакси богомолците се раздвижиха, заизваждаха носни кърпички и внимателно започнаха да коленичат връз тях Кърнан последва примера. Фигурата на свещеника сега беше на амвона и стърчеше над парапета с две масивни трети, увенчани с едро червендалесто лице.

Отец Пърдън коленичи, извърна се към червеното огънче и като покри лице с ръце, започна да се моли. След малко разбули лице и се изправи. Богомолците също станаха и пак насядаха по пейките. Кърнан върна шапката си на предишното място връз коляното и насочи внимателно лице към проповедника. С широк заучен жест проповедникът отметна широките ръкави на расото си и бавно обходи с поглед редиците от лица. После рече:

– Защото синовете на тоя век в своя род са по-досетливи от синовете на светлината. Прочее, придобийте си приятели с несправедно богатство, та кога умрете, те да ви приемат във вечните селения. [112 - Текстът е от притчата за неверния пристойник (Лук., 16, 8–9). Свещеникът внася многозначителни промени, напр. „та кога умрете“ вм. „та кога осиромашеете“.]

Отец Пърдън разви текста със звучна къртяща увереност. Това бил един от най-трудните пасаж в Светото писание за правилно тълкуване, каза той. Този пасаж можел да се стори на небрежливия слушател противен на високата нравственост, проповядана от Исуса Христа. Но, каза на паството си той, тъкмо този текст му се сторил особено подходящ за напътствие на ония, чийто жребий бил да живеят в този свят, но все таки се мъчели да нямат обходата на светските люде. Това бил текст за хора с търговия, за хора с професия. Исус Христос с божественото си разбиране на всяка немощ в нашето слабо човешко естество разбирал, че не всички имат призвание за посветен живот, че голямото множество от людете са принудени да живеят в света и до известна степен за света: и с тия свои слова Той желяел да ни назидает, като ни даде за пример в живота на вярата тъкмо ония поклонници на Мамона, които измежду всички други най-малко се грижели за благо то духовно.

Той каза на слушателите си, че тая вечер е дошъл не за да ги плаши, не да иска прекомерното, а като човек от света, дошъл да поговори с ближните си. Дошъл бил да говори на търговци и щял да им говори търговски. Ако му било позволено да употреби метафората, рече, той бил техният духовен счетоводител; и искал всеки един от слушателите му да разтвори тефтерите си, тефтерите на своя духовен живот, и да види излиза ли му балансът на съвестта.

Исус Христос не бил строг безчовечен господар. Той разбирал дребните ни слабости, разбирал несъвършенствата на бедната ни грехопокварена природа, разбирал изкушенията на тоя живот. Всички ние сме били изкушавани и всички от време на време сме се поддавали; всички ние сме имали плътски съблазни и всички сме грешили. Само едно нещо щял да изиска от своите слушатели. И то било: да бъдат честни и чисти пред бога мъже. Ако сметките им излизали във всяко отношение, нека кажат:

– Ето, проверих сметките си. Сборът ми е точен.

Но ако – и това не било изключено – имало някакви несъответствия, нека признаят истината, нека бъдат откровени и кажат по мъжки:

– Ето, прегледах сметките си. Намерих тая и тая грешка. Но с божията благодат ще изправа и двете. Ще приведа в ред сметките си. [113 - Според римокатолицизма тайнствата действат и предават благодат по силата на извършеното действие, вярата и свободната воля на извършителя не са задължителни: нужно е само той да направи това, което прави църквата.]

Мъртвите [114 - Разказът е написан около година след завършването на цикъла (в 1907) и с дълбоките си морално-философски внушения, психологическата уплътненост при изграждане образа на главния герой, усложнената символика и повествователна структура бележи прехода към зрялото белетристично майсторство на Джойс. „Мъртвите“ затваря кръговата композиция на „Дъблинчани“: тук се кръстосват най-важните теми на цикъла, а конфигурацията на персонажите и основният мотив („парализа“ – смърт) съответстват на „Сестрите“; безименният разказвач от встъпителния разказ е пораснал...]

Лили, дъщерята на портиера, буквално остана без крака. Още невъвела един господин в малкия килер зад кантората на приземния етаж и още не поела балтона му, хъхрещият звънец на външната врата пак зазвъняваше и тя пак трябваше да хукне по празния коридор да въведе друг гост. Добре поне, че не трябваше да прислужва и на дамите – госпожица Кейт и госпожица Джулия се бяха погрижили за това и бяха превърнали банята на горния етаж в дамска тоалетна стая. Сега те бяха там, бърбеха, смееха се и се суетяха и през минута ходеха една до друга до перилата на стълбите, поглеждаха надолу и викаха Лили да питат кой е дошъл.

Годишният бал на сестрите Моркън бе винаги голямо събитие. На него идваха близки и далечни: роднини, стари семейни познати, съхористите на Джулия, ученици на Кейт, от вече порасналите, дори и някои от учениците на Мери Джейн. Лош бал не помнеха. Открай време, вече толкова години, всичко минаваше в безукорен стил: още откогато Кейт и Джулия след смъртта на брат им Пат напуснаха къщата в Стоуни Батър и взеха Мери Джейн, едничката си племенница, да живее с тях в големия

мрачен дом на Ъърс Айлънд, където наемаха горния етаж от господин Фулъм, житаря от партера. Да има, да няма, едно трийсет години бяха минали оттогава. Мери Джейн, в ония дни момиченце с късо рокле, сега бе главната опора на дома – нали бе органистка в църквата на „Хадингтън-роуд“. Тя бе завършила консерваторията и всяка година даваше концерт със свои ученици в Стария музикален салон. Много от учениците ѝ бяха от заможните семейства в Кингстън и Доки. Макар и доста стари, лелите ѝ също принасяха в семейния бюджет. Джулия и с посивели коси още бе първо сопрано в църквата „Адам и Ева“, а Кейт, твърде слабичка да тича насам-натам, даваше уроци за начинаещи на старото пиано в задната стая. Лили, дъщерята на портiera, им чистеше. Макар да живееха скромно, те държаха на храната; от всичко най-доброто: най-крехкото филе, чай от три шилинга фунта и най-хубавата черна бира. Лили рядко грешеше в покупките и затова се погаждаше добре с господарките си. Вярно, придирчиви бяха, но какво толкова. Единственото, което не понасяха, беше да им се възразява.

Разбира се, имаше защо да са придирчиви в нощ като тая. При това отдавна минаваше десет, а от Габриел [115 - Главният герой носи името на архангел Гавриил. Неговата традиционна емблема е лилията (Лили). Другият главен (но невидим) герой – Майкъл Фюри – е съотнесен с архангел Михаил. Образността и символиката в разказа са свързани със стихии, над които според митологията двамата архангели имат власт: в някои легенди Гавриил е свързан с огъня, а Михаил с водата (снега), в други – обратното. Джойс манипулира и с двата реда значения.] и жена му още нямаше ни вест, ни кост. На всичко отгоре те ужасно се бояха Фреди Мейлинс да не дойде насвяткан. За нищо на света не биха допуснали някоя ученичка на Мери Джейн да го зърне в такова състояние – тогава бе много трудно да го обуздаят. Фреди Мейлинс винаги закъсняваше, но те недоумяваха какво е могло да забави Габриел и тъкмо това ги караше час по час да ходят до перилата на стълбите и да питат Лили дошли ли са Габриел и Фреди.

– Ах, господин Конрой – рече Лили на Габриел, когато му отвори вратата, – госпожица Кейт и госпожица Джулия вече губеха надежда. Добър вечер, госпожа Конрой.

– Нищо чудно – каза Габриел. – но те забравят, че жена ми губи три грешни часа, за да се облече.

Той стоеше на изтривалката и избърсваше снега от галошите си, а в това време Лили поведе жена му към подножието на стълбите и извика:

– Госпожице Кейт, дойде госпожа Конрой.

Кейт и Джулия веднага зацъпукаха надолу по тъмните стълби. И двете разцелуваха жената на Габриел, казаха, че сигурно е жива измръзнала, и я запитаха къде е Габриел.

– Ето ме, точен като пощенски влак, лельо Кейт! Качвайте се, идвам след вас – извика Габриел от тъмното.

Той продължи все тъй ревностно да избърсва снега от краката си, а в това време трите със смях се изкачиха горе и влязоха в дамската тоалетна стая. Тънки ивици сняг лежаха като къса наметка върху раменете на балтона му и като бомбета върху галошите му; и когато копчетата на балтона му се промушиха със скърцане през заледените от снега илици на дебелия вълнен плат, от гънките му лъхна хладният свеж въздух на външния студ.

– Пак ли вали сняг, господин Конрой? – запита Лили.

Тя бе влязла в килера пред него, за да му помогне да си свали балтона. Габриел се усмихна на трите срички, които бе дала на презимето му, и я погледна. Беше тъничко, още неоформено девойче с бледо лице и сламеноруси коси. Светилният газ в килера я правеше още по-бледа. Габриел я помнеше от дете, когато тя седеше на най-долното стъпало на стълбата, гушнала парцалива кукла.

– Да. Лили – отвърна той, – и май пяла нощ ще вали.

Той погледна към тавана на килера, който се тресеше от стъпките и тропота на многото крака отгоре, заслуша се за миг в пианото, сетне пак погледна девойчето, което внимателно сгъваше балтона му на края на един от рафтовете.

– Кажи, Лили – подзе той с приятелски тон, – още ли ходиш на училище?

– Не, господине – отвърна тя. – Баре година има, откак не ходя.

– Тъй ли – весело рече Габриел, – тогава, струва ми се, скоро ще ходим на сватбата ти с твоето момче, а?

Девойчето го погледна бегло през рамо и рече с голяма горчивина:

– Това мъжете днеска са само лапацала и квото могат да използват.

Габриел се изчерви, сякаш разбрал, че е постъпил грешно, и без да я поглежда, изхлузи галошите си и ревностно зачетка с шалчето лачените си обувки.

Той беше възпълен и висок млад мъж. Червенината по бузите му се плъзна чак до челото и се разля там в няколко безформени, бледоалени петна; а на безбрадото му лице неспокойно искряха излъсканите стъкла и позлатените рамки на очилата, скрили слаби и неспокойни очи. Черната му лъскава коса, вчесана на прав път, се спускаше зад ушите в два дълги кичура, които се бяха леко завили нагоре под вдлъбнатината, оставена от шапката.

Придал гланц на обувките си, той се изправи и изопна жилетката, пристегнала дебелото му тяло, сетне бързо измъкна от джоба си монета.

– Слушай, Лили – рече той, като я пхна в ръката ѝ, – приближава Коледа, нали? Ето... ето нещичко...

Той забърза към вратата.

– Ама как, господине! – викна девойчето и тръгна подир него. – Наистина, господине, няма как да взема.

– Коледа! Коледа! – почти тичешком викна Габриел и я отпрати с ръка.

Като го видя до самите стълби, девойчето извика по него:

– Е, тогава благодарим, господине!

Той зачака края на валса пред прага на гостната, заслушан в шума на роклите,

които докосваха вратата, и краката, които се тътреха по пода. Все още се чувстваше смутен от горчивия и внезапен отговор на девойчето. Тоя отговор го бе хвърлил в мрачни мисли и той се опита да ги разсее, като взе да оправя маншетите си и фльонгата на папийонката. Сетне извади от джоба на жилетката си малък къс хартия и прегледа бележките, които бе нахвърлил за речта си. Все още се колебаеше за стиховете от Робърт Браунинг, защото се боеше, че не са за слушателите му. Някой познат цитат от Шекспир или от „Напевите“ [116 - „Ирландски напеви“ от Т. Мур, вж. бел. 3 към „Двама кавалери“.] щеше да свърши повече работа. Грубото тракане на мъжките токове и тътренето на подметките му напомняха колко по-високо стои от тях. Само щеше да стане смешен, като им цитира стихове, които те не биха могли да разберат. Можеше да си помислят, че парадира с образованието си. Щеше да сбърка с тях точно така, както бе сбъркал и с девойчето в килера. Беше взел неверен тон. Цялата му реч бе грешка, от началото докрай, пълен провал.

Точно тогава от дамската тоалетна стая излязоха лелите му и жена му. Лелите му бяха дребни, простичко облечени старици, Леля Джулия беше малко по-висока. Косата ѝ, прибрана високо върху ушите, беше сива; също тъй сиво, но с по-тъмни сенки бе и едрото ѝ, отпуснато лице. Макар че бе пълничка и се държеше изправена, безизразните ѝ очи и полуотворена уста ѝ даваха вид на жена, която не знае къде е и закъде е тръгнала. Леля Кейт бе по-жива. В лице бе по-здрава от сестра си, но цялата в бръчки и гънки като съсухрена червена ябълка, докато косите ѝ, вчесани по същия старомоден начин, не бяха загубили цвета си на зрял лешник.

И двете топло разцелуваха Габриел, Той им беше любимият племенник, син на Елен, покойната им по-голяма сестра, която се бе омъжила за Т. Дж. Конрой от „Пристанищна управа“.

– Грета казва, че тая вечер нямало да се връщате с файтон в Мънкстън, Габриел – рече леля Кейт.

– Няма – рече Габриел и погледна жена си, – Миналата година ни излезе през носа, нали? Та не помниш ли, лельо Кейт, как се простуди тогава Грета? Файтонът беше ветрилник и севернякът ни продуха нататък от Мериън. Хубава я свършихме! Грета я свали на легло.

При всяка негова дума леля Кейт строго се мръщеше и кимаше с глава.

– Прав си, Габриел, съвсем прав – рече тя. – Човек трябва да си пази здравето!

– Но ако остане на наша Грета – каза Габриел, – тя като нищо ще си иде пеш през снега чак вкъщи, стига да я пуснем.

Госпожа Конрой се засмя.

– Не му обръщай внимание, лельо Кейт – каза тя. – Той наистина може да извади душата на човек: или ще накара Том да си слага нощно време зелена козирка, като чете, или да вдига гирички, или ще принуди Ева да яде овесена каша. Бедното дете! А тя не може да я гледа!... Ах, няма даже и да се сетите какво ме кара да нося сега.

Тя звънко се засмя и хвърли бегъл поглед към съпруга си, чиито възхитени и щастливи очи се плъзнаха от дрехите върху лицето и косите ѝ. Двете лели също се

засмяха от сърце, тъй като вечната загриженост на Габриел бе редовен повод за смях.

– Галоши! – рече госпожа Конрой. – Това е най-новото. Щом е мокро под краката, трябвало да си слагам галошите. Даже и тая вечер ме мъчеше да ги сложа, но този път не отстъпих. Остава да ми купи водолазен костюм!

Габриел смутено се засмя и за успокоение опипа връзката си, докато леля Кейт се преви почти на две от шегата, която много ѝ хареса. Усмивката скоро изчезна от лицето на леля Джулия и тъжните ѝ очи се насочиха към лицето на племенника ѝ. След малко попита:

– А какво е това галоши, Габриел?

– Джулия! – възкликна сестра ѝ. – Боже мой, нима не знаеш какво е галоши? Носят се върху... върху обувките, нали Грета?

– Да – рече госпожа Конрой. – Едни такива, от гутаперча. Сега и двамата имаме по един чифт. Габриел казва, че на Континента всички ги носели.

– Ах, на Континента – измърмори леля Джулия и бавно закима с глава.

Габриел свъси вежди и сякаш малко поразсърден, рече:

– Те не са нещо кой знае какво, но на Грета ѝ се струват много смешни, понеже, както казва, думата галаш ѝ напомняла сархош.

– Но кажи ми, Габриел – тактично подзе леля Кейт, – ти естествено си се погрижил за стая. Грета каза...

– Всичко е уредено – отвърна Габриел. – Наех стая в „Грешъм“.

– Ами да, най-умното – каза леля Кейт. – А децата, не се ли тревожиш за тях, Грета?

– Е, за една нощ – рече госпожа Конрой. – Пък и Беси ще ги наглежда.

– Ами да – отново рече леля Кейт. – Блазе ти, че имаш момиче като нея, винаги ще си спокойна! А ей оная Лили, просто не знам какво я е прихванало напоследък. Не мога да я позная.

Габриел тъкмо се канеше да зададе някой и друг въпрос на тая тема, но тя внезапно спря да говори и се загледа подир сестра си, която се бе затирила надолу по стълбите и кривеше врат над пенилата.

– А сега кажете ми, моля – подзе тя почти раздражено, – къде тръгна Джулия? Джулия! Джулия! Къде отиваш?

Джулия бе стигнала до първата площадка, но се върна и безизразно доложи:

– Фреди дойде.

В същия миг ръкоплясканията и бравурният финал на пианиста подсказаха, че вальсът е свършил. Вратата на гостната се отвори и няколко двойки излязоха. Леля Кейт

бързо дръпна Габриел настрана и му зашепна на ухото:

– Моля ти се, Габриел, смъкни се незабелязано долу да видиш в ред ли е и не го пускай горе, ако се е насвяткал. Сигурна съм, че се е насвяткал. Сигурна съм.

Габриел отиде до стълбите и нададе ухо над перилата. В килера говореха двама души. После той позна смеха на Фреди Мейлинс и шумно заслиза надолу по стълбите.

– Какъв късмет, че Габриел е тук – каза леля Кейт на госпожа Конрой. – Винаги съм по-спокойна, като е с нас... Джулия, заведи госпожица Дейли и госпожица Пауър да се подкрепят. Благодаря ви за прекрасния валс, госпожице Дейли! Чудесен бе за танц.

Висок човек със съсухрено лице, остри прошарени мустаци и мургава кожа излезе от гостната с партньорката си и рече:

– Може ли и ние да се подкрепим, госпожице Моркъм?

– Джулия – на часа рече леля Кейт, – погрижи се за господин Браун и госпожица Фърлонг. Заведи и тях с госпожица Дейли и госпожица Пауър.

– Аз ще се погрижа за дамите – каза Браун, като сви устни, тъй че мустаците му щръкнаха, и се усмихна с всичките си бръчки. – Знаете ли, госпожице Моркъм, дамите държат за мене толкова, защото...

Той не довърши изречението и като видя, че леля Кейт е далече и не би могла да го чуе, веднага въведе трите млади дами в задната стая. В средата ѝ се намираха две квадратни маси, поставени една до друга, и връз тях леля Джулия и портиерът постилаха и изопваха голяма покривка. На бюфета бяха подредени блюда и чинии, чаши и купища ножове, вилици и лъжици. Горната част на затвореното пиано също служеше като бюфет за мезета и сладкиши. Двама млади мъже стояха в ъгъла и пиеха бира.

Браун поведе дамите си натам и на шега покани и трите да пийнат по чашка дамски пунш, горещ, силен и сладък. Ала те казаха, че никога не пият спиртни напитки, и той им отвори три шишета лимонада. Сетне подкани едного от младите мъже да се дръпне встрани, докопа гарафата уиски и си наля прилична чаша. Младите мъже го погледнаха с уважение как отпи, за да опита.

– С бога напред! – усмихнато рече той. – Лекарят ми го предписва.

Сбръчканото му лице се разтегна в усмивка, а трите млади дами звънко се засмяха на шегата, като разлюляха тела и закършиха рамене. Най-смелата каза:

– О, сигурна съм, господин Браун, че докторът нищо такова не ви е предписвал.

Браун отпи втора глътка уиски и рече престорено плахо:

– Там е работата; че съм като небезизвестната госпожа Касиди, която била казала на слугинята си: Слушай, Мери, ако не си го изпия, насила ми го дай, понеже чувствам, че организъмът ми го иска.

Той бе свел пламнало лице към тях, твърде задушевно и твърде близко уловил дъблинското просторечие, та младите дами с общ инстинкт млькнаха при думите му.

Госпожица Фълонг, една от ученичките на Мери Джейн, запита госпожица Дейли как се казва хубавият валс, който им бе изсвирила; а като видя, че не му обръщат внимание. Браун тутакси се насочи към двамата млади господа, които може би щяха по-добре да оценят остроумието му.

В стаята влезе румена млада жена в теменужено, възбудено плесна с ръце и викна:

– Кадрил! Кадрил!

Почти по петите ѝ пристигна леля Кейт и извика:

– Двама кавалери и три дами, Мери Джейн!

– Ах, ето господин Бърджин и господин Кериган – рече Мери Джейн. – Господин Кериган, ще поканите ли госпожица Пауър? Госпожице Фърлонг, мога ли да ви предложа за кавалер господин Бърджин? Чудесно! Разделихме се!

– Три дами, Мери Джейн – рече леля Кейт.

Двамата млади господа попитаха дамите ще им направят ли честта, а Мери Джейн се обърна към госпожица Дейли:

– Ах, госпожице Дейли, много мило бе от ваша страна, че ни изсвирихте последните два танца, но тая вечер наистина нямаме достатъчно дами.

– Напротив, приятно ще ми бъде, госпожице Моркън.

– Аз съм ви избрала прекрасен кавалер, господин Бартел д'Арси, тенора. По-късно ще го накарам да ни изпълни нещичко. Цял Дъблин е луд по него.

– Вълшебен глас, вълшебен глас! – рече леля Кейт.

Понеже пианото за втори път започваше встъплението към първата фигура, Мери Джейн побърза да изведе новите попълнения от стаята. Едва излезли, леля Джулия бързо се вмъкна вътре, като се оглеждаше през рамо.

– Какво има, Джулия? – разтревожи се леля Кейт. – Кой идва?

Джулия, която мъкнеше пяла камара салфетки, се обърна към сестра си и отвърна, сякаш изненадана от въпроса:

– Само Фреди, Кейт, с него и Габриел.

И наистина зад гърба на Джулия се показа Габриел, маневриращ с Фреди Мейлинс през площадката на стълбите. Той беше млад човек, към четирийсетте, висок и сложен като Габриел, но по-прегърбен. Имаше месесто бледо лице, обагрено само около големите уши, и разширени ноздри. Чертите му бяха груби: сплеснат нос, изпъкнало и оголено чело, подути и издадени бърни. Тежките клепачи на очите му и разчорлените редки коси му придаваха сънен вид. Той от сърце се смееше високо на някаква случка, която бе започнал да разказва на Габриел по стълбите, и през цялото време търкаше напред-назад с левия си юмрук лявото си око.

– Добър вечер, Фреди – рече леля Джулия.

Фреди Мейлинс поздрави сестрите Моркън сякаш набързо, защото заекваше, сетне видя, че Браун му се хили откъм бюфета, прекоси стаята с доста несигурни стъпки и полушепнешком заповтаря случката, която току-що бе разказал на Габриел.

– Чак толкова зле не е, а? – рече леля Кейт на Габриел.

Габриел бе смръщил вежди, но челото му бързо се разведри и той отвърна:

– Почти не личи.

– Боже мой, ужасен човек! – продължи тя. – А бедната му майчица го накара да даде обет за трезвеност срещу Нова година. Но хайде в гостната, Габриел.

Преди да излязат от стаята с Габриел, тя предупреди Браун, като се смръщи и му се закани с пръст. Браун кимна в отговор и щом тя излезе, рече на Фреди Мейлинс:

– Слушай, Теди, я да ти наля една чаша лимонада да живнеш малко.

Фреди Мейлинс, който приближаваше развързката в историята си, отказа с нервен жест, но Браун първо му посочи раздърпаната му външност, сетне наля пълна чаша лимонада и му я тикна в ръцете. Фреди Мейлинс машинално пое чашата с лявата си ръка, тъй като с дясната машинално оправяше облеклото си. Браун, чието лице отново се бе сгърчило от смях, си наля чаша уиски, а Фреди Мейлинс, все още нестигнал връхната точка в разказа си, избухна в писклив хрипкав смях и без да отпие от преливащата чаша, я остави и затърка лявото си око с левия си юмрук, като повтаряше последните си думи, доколкото това му бе възможно в обзелия го пристъп на смях.

.....

На Габриел не му се слушаше как Мери Джейн свири изпитната си пиеса от консерваторията – опус, пълен с бързи трудни пасажи – на притихналата гостна. Той обичаше музиката, но тая пиеса беше без мелодия за него, а подозираше, че и за другите слушатели беше без мелодия, макар те да бяха замолили Мери Джейн да им изсвири нещичко. Четиримата млади мъже, които бяха дошли при първите звуци на пианото откъм стаята-бюфет и застанали на вратата, след няколко минути тихо се бяха изнизали двама по двама. Сякаш никой друг не слушаше музиката освен самата Мери Джейн, чиито ръце препускаха по клавишите, а при паузите се вдигаха от тях като на жрица, произнасяща проклетие, и леля Кейт, която стоеше до нея да обръща нотите.

Раздразнени от блясъка на навосъчения под в светлината на тежкия полилей, очите на Габриел зашариха по стената над пианото. Там висяха два ковчора – сцената на балкона от „Ромео и Жулиета“ и двамата невръстни принца, убити в Тауър[117 - „Ромео и Жулиета“, II, 2. Синове на Едуард IV, за които се смята, че са били убити по заповед на чичо си, Ричард III.], които леля Джулия бе изработила с червена, синя в кафява вълна още като момиче. Вероятно сестрите бяха изучавали това ръкоделие навремето в девическото си училище, защото една година майка му му бе подарила за рождения ден жилетка от червено моаре, извезана с лисичи муцунки, с кафяв сатенен хастар и кръгли копчета с цвят на тъмна черница. Странно бе, че майка му не бе имала музикални наклонности, макар че леля Кейт често я бе наричала гения на семейството. И тя, и Джулия винаги се бяха чувствали горди със своята сериозна и представителна сестра. Фотографията ѝ стоеше пред огледалото. На коленете си тя държеше разтворена книга и сочеше нещо

в нея на Константин, който бе полегнал в краката ѝ, облечен в моряшка униформа. Тя сама бе избрала кръщелните имена на синовете си, защото много държеше на семейното достойнство. Благодарение на нея Константин бе сега енорийски свещеник в Балбригън, а Габриел бе завършил Кралския университет. Сянка премина по лицето му, като си спомни мрачното ѝ неодобрение на женитбата му. Обидните ѝ думи още глождеха мозъка му; веднъж тя бе казала за Грета, че била селска хитруша, а това не бе никак вярно. Тъкмо Грета се бе грижила за нея по време на последното ѝ дълго боледуване в къщата им в Мънкстън.

Пиесата на Мери Джейн сигурно беше към края си, защото тя повтаряше встъпителната тема с последователни бързи пасажии от гами, и докато я чакаше да свърши, обзелата го досада постепенно заглъхна в сърцето му. Пиесата свърши с поредица октави в дисканта и последна дълбока октава в басите. Шумни аплодисменти приветстваха Мери Джейн, а тя, изчервена, смутено сгъна нотите си и избяга от стаята. Най-бурно ръкопляскаха четиримата млади господа, които се бяха измъкнали в бюфета още в началото, но завърнали се за финалните акорди.

Отново започна кадрил. Габриел бе определен за кавалер на госпожица Айвърс. Тя беше приказлива и дръзка млада дама с луничаво лице и изпъкнали кестеняви очи. Не беше с деколте и носеше на яката си голяма брошка с герба и девиза на Ирландия.

Щом заеха местата си, тя неочаквано заяви:

– Ще ви дърпам ушите.

– На мен?

Тя строго кимна с глава.

– За какво? – запита Габриел, позасмял се на суровия ѝ тон.

– Кой е Г. К.? – в отговор попита госпожица Айвърс и го стрелна с поглед.

Габриел се изчерви и вече се канеше да вдигне вежди с вид на неразбрал и зачуден, когато тя отсече:

– Света вода ненапита! Открих, че пишете в „Дейли експрес“ [118 - „Дейли експрес“ – консервативен вестник, противник на патриотичното движение.]. Е, не се ли срамувате от себе си?

– Защо да се срамувам? – запита Габриел, като замига и опита да се усмихне.

– А аз се срамувам заради вас – откровено заяви госпожица Айвърс. – Кой би повярвал, че ще пишете за такъв парцал! Не мислех, че сте англофон.

Габриел я гледаше със стъписан израз. Вярно бе, че всяка сряда той водеше литературната колона в „Дейли експрес“, за която му плащаха по петнадесет шилинга. Но това още не го правеше англофон. Книгите, които получаваше за рецензиране, бяха далеч по-ценни за него от мизерния чек. Той обичаше да опипва подвързията и да прелиства страниците на новоотпечатаните книги. Почти всеки ден, след като свършеше лекциите си в колежа, той тръгваше към букинистите, при Хики на „Бакалавърска“, при Уеб или Маси на Астънския кей или при О'Клохиси в глухата му уличка. Не знаеше как да отбие удара. Искеше му се да каже, че

литературата стои над политиката. Но те бяха приятели от години, заедно бяха следвали, после заедно преподаваха: пред нея не вървяха високопарни фрази. И той продължаваше да примигва и да се усмихва пресилено, докато мърмореше неуверено, че не вижда никаква връзка между политиката и писането на рецензии.

Когато дойде ред за стъпките на фигурата, той още бе смутен и разсеян. Госпожица Айвърс бързо грабна ръката му и каза меко и приятелски:

– Естествено, аз само се пошегувах. Хайде, наш ред е.

Когато пак се събраха, тя отвори дума за университетския въпрос[119 - Въпреки че религиозният ценз е бил отменен в 1873 г., старият и много престижен дъблински университет „Св. Троица“ остава предимно протестантски. „Университетският въпрос“ са борбите за равноправни образователни възможности за католическите студенти.] и Габриел се поотпусна. Някаква приятелка ѝ била показала неговата рецензия за стиховете на Браунинг. Така открила тайната, но рецензията страшно ѝ харесала. Сетне тя внезапно рече:

– Ще дойдете ли на екскурзията до Аранските острови[120 - Населението на Аранските острови все още е говорело ирландски. Представителите на Галската лига и „келтските“ поети са черпели вдъхновение от него.] това лято, господин Конрой? Отиваме за цял месец. Защо да не поизлезнем в Атлантика? Великолепно ще е. Ще дойдат господин Кланси, господин Килкели и Катлин Кърни. Би било великолепно и за Грета[121 - Прототип на госпожа Конрой е съпругата на Джойс.], ако дойде. Тя е от Конахт, нали?

– Техните са оттам – късо рече той.

– Ще дойдете, нали? – каза госпожица Айвърс и настойчиво притисна ръката му с топлата си длан.

– Там е работата – започна Габриел, – че неотдавна се уговорих да отида...

– Къде? – запита госпожица Айвърс.

– Както знаете, всяка година неколцина приятели правим екскурзия с велосипеди и затова...

– Но къде?

– Обикновено отиваме във Франция и Белгия или в Германия – отвърна Габриел.

– А защо отивате във Франция и Белгия – каза тя, – вместо да се върнете в лоното на страната си?

– Как да ви кажа – подзе Габриел, – малко за да упражним езиците, малко за разнообразие.

– А не трябва ли да упражнявате родния си език? Ирландския? – запита тя.

– Е, щом така поставяте въпроса, аз пък ще ви кажа: ирландският не ми е роден език.

Съседите им се бяха извърнали, за да слушат тоя кръстосан разпит. Габриел

неспокойно поглеждаше наляво и надясно и въпреки мъчителния разговор се стараше да запази доброто си настроение, но по челото му вече почваше да избива червенина.

– Не трябва ли да опознавате собствената си страна – продължаваше тя, – страната, за която не знаете почти нищо, своя народ и своята родина?

– Ох, да ви кажа направо – рязко отвърна Габриел, – до гуша ми е дошло от моята родина, ама съвсем до гуша!

– Защо? – запита тя.

Габриел не отговори, тъй като резкият му отговор го бе възбудил силно.

– Защо? – повторно запита тя.

Беше време за смяна на дамите и тъй като той не бе дал отговор, госпожица Айвърс каза с жар:

– Разбира се, няма какво да отговорите.

Габриел се опита да прикрие вълнението си, като вложи цялото си старание в танца. Отбягваше очите ѝ, понеже бе забелязал киселия израз на лицето ѝ. Но когато се срещнаха отново в *grand rond* той с изненада усети, че тя здраво стисна ръката му. Погледна го за миг изпод вежди някак насмешливо, докато и той се усмихна. Сетне, тъкмо когато фигурата започваше отново, тя се повдигна на пръсти и прошепна в ухото му:

– Англофон!

Когато танцът свърши, Габриел се оттегли в далечния ъгъл на стаята, където седеше майката на Фреди Мейлинс. Тя бе пълна, но немощна стара жена с побелели коси. И тя като сина си леко заекваше. Казали ѝ бяха, че Фреди е дошъл и е почти трезв. Габриел я запита добре ли е пътувала с кораба. Тя живееше при омъжената си дъщеря в Глазгоу и идваше на гости в Дъблин веднъж в годината. Тя невъзмутимо отвърна, че преминали прекрасно и капитанът бил извънредно внимателен към нея. Разправи колко добре се била наредила дъщеря ѝ в Глазгоу и колко много приятели имали там. Докато езикът ѝ не спираше, Габриел се опитваше да пропъди от ума си спомена за неприятния разговор с госпожица Айвърс. Разбира се, тая девойка или жена, или каквато и да беше, беше фанатичка, но за всичко си имаше време. Може би не трябваше да ѝ отговаря по този начин. Но тя нямаше никакво право да го нарича англофон пред толкова хора, па макар и на шега. Беше се опитала да го направи смешен пред хората със своите неудобни въпроси и втренчените си заешки очи.

Той видя, че жена му си проправя път към него през валсуващите двойки. Като дойде до него, тя му каза на ухото:

– Габриел, леля Кейт иска да знае дали и този път ще нарежеш гъската. Госпожица Дейли ще реже свинския бут, а аз пудинга.

– Да – рече Габриел.

– Още щом свърши този валс, тя ще прати на вечеря първо младежта, та после да си

бъдем всички заедно на трапезата.

– Ти танцува ли? – запита я Габриел.

– Разбира се, че танцувах. Не ме ли видя? За какво се скарахте с Моли Айвърс?

– Не сме се карали. Защо? Тя ли ти го каза?

– Нещо подобно. Гледам да склоня господин Д'Арси да изпее нещо. Надул се е един, не ти е работа.

– Не сме се карали – мрачно подзе Габриел, – но тя ме агитираше да ходя на екскурзия в Западна Ирландия, а аз отказах.

Жена му плесна с ръце и подскочи от радост.

– Нека идем, Габриел – настоя тя. – Тъй бих искала пак да видя Голуей.

– Върви, ако искаш – хладно рече Габриел.

Тя го погледна за миг, сетне се извърна към госпожа Мейлинс и каза:

– Такъв съпруг да си имаш, а, госпожо Мейлинс?

Докато тя се провираше обратно през гостите, госпожа Мейлинс, без да обръща внимание на прекъсването, продължи да разказва на Габриел какви прекрасни места имало в Шотландия и какви били прекрасни гледките. Нейният зет всяка година ги водел на езерата и те ходели на риба. Зет ѝ бил майстор въдичар. Веднъж хванал ей толкова риба и готвачът в хотела им я сготвил за вечеря.

Габриел почти не я слушаше. Сега, когато приближаваше вечерята, той отново се замисли за речта си и за цитата. Като видя Фреди Мейлинс да идва към майка си от другия край на стаята, той му отстъпи стола си и се отдръпна в нишата на прозореца. Гостната бе вече празна и откъм задната стая долиташе тракането на чинии и ножове. Онези, които все още стояха в гостната, като че се бяха наситили да танцуват и тихо разговаряха на малки групи. Топлите потръпващи пръсти на Габриел затропаха по студеното стъкло на прозореца. Колко хладно трябва да е навън! Колко приятно ще бъде да походи сам навън, първо покрай реката, после през парка! Снегът навярно е покрил клоните на дърветата и е натрупал светла гугла връз паметника на Уелингтън. Колко по-приятно би било там, отколкото край масата за вечеря!

Той си прехвърли точките на речта си: ирландското гостоприемство, тъжни спомени, трите Грации, Париж, цитата от Браунинг. Повтори наум една фраза, която бе написал в рецензията си: Струва ти се, че слушаш музика, измъчена от мисли. Госпожица Айвърс бе похвалила рецензията. Искрена ли бе? Имаше ли тя собствен живот зад цялата си агитация? До тая вечер те никога не се бяха спречквали. Обезкуражаваше се от мисълта, че и тя ще бъде на трапезата и докато говори, ще го стрелка с критични въпросителни погледи. Може би ще се радва, ако се провали с речта си. Внезапна мисъл му вдъхна смелост. Той щеше да каже, намеквайки за леля Кейт и леля Джулия: Дами и господа, поколението, което сега залязва пред нас, може да има своите грешки, но лично аз мисля, че то притежава известни добродетели – гостолубие, жизнелюбие, човеколюбив, – които сякаш липсват на новото, прекалено сериозно и свръхобразовано поколение. Отлично: нека види

госпожица Айвърс! Какво от това, че лелите му всъщност бяха две необразовани старици?

Някакъв шепот в стаята привлече вниманието му. Откъм вратата идеше Браун, кавалерски повел под ръка леля Джулия, усмихната, обронила глава. Откъслечен залп ръкопляскания я съпроводи до пианото, сетне, щом Мери Джейн седна на столчето и леля Джулия, вече без да се усмихва, се извърна, за да я чуват по-добре, шумът постепенно стихна. Габриел позна встъплението: „В булчинска премяна“ – стара, любима песен на леля Джулия. Гласът ѝ, силен и чист, вдъхновено атакуваше руладите, които украсяваха песента, и макар че пееше в много бързо темпо, тя не пропусна ни една нотичка от фиоритурите. Да слушаш тоя глас, без да гледаш лицето на певицата, бе равносилно на вълнението при бърз и сигурен полет. Наред с всички други и Габриел шумно аплодира края на песента, а и откъм невидимата трапеза долетяха шумни аплодисменти. Те прозвучаха тъй искрено, че лека руменина се промъкна по лицето на леля Джулия, когато тя се понаведе, за да сложи обратно на етажерката старата, подвързана в кожа песнопойка с нейните инициали на корицата. Фреди Мейлинс, изслушал песента с наклонена встрани глава, за да чува по-добре, продължаваше да ръкопляска, когато всички други бяха утихнали, и оживено говореше нещо на майка си, а тя бавно и сериозно кимаше в знак на съгласие. Накрая, като се умори да ръкопляска, той внезапно се надигна, прекоси бързо стаята, грабна ръката на леля Джулия и започна да я раздрусва с две ръце, като не намираше думите или пък заекваше от вълнение.

– Тъкмо казвах на майка ми – рече той. – че никога не съм ви чувал да пеете по-добре, наистина никога. Да! Никога гласът ви не е бил тъй красив, като тая вечер. Какво? Не вярвате? Кълна се в честта и достойнството си, това е самата истина! Никога не съм чувал гласът ви да звучи тъй ясно и тъй... тъй чисто и ясно, никога.

Леля Джулия широко се усмихна и промърмори нещо за комплиментите, докато измъкваше ръката си. Браун протегна длан към нея и рече на гостите наоколо с маниера на импресарио, който представя на зрителите някакво чудо на природата:

– Госпожица Джулия Моркън, последното ми откритие!

Той се разсмя от все сърце на собствените си думи, а Фреди Мейлинс се обърна към него и рече:

– Шегата настрана, Браун, би могъл да направиш и по-лошо откритие. Ще кажа само това, че откак идвам, никога не съм я чувал да пее дори наполовина тъй добре. И това си е самата истина.

– Нито аз – съгласи се Браун. – Струва ми се, че гласът ѝ значително се е подобрил.

Леля Джулия присви рамене и рече с хрисима гордост:

– Преди трийсет години гласът ми не беше от най-лошите.

– Често съм казвала на Джулия – натъртено подзе леля Кейт, – че чисто и просто се прахоса в оня хор. Но тя не ще и да чуе.

Тя се извърна към гостите, сякаш се позоваваше на здравия им разум срещу някакво

непокорно дете, а в това време леля Джулия, вперила поглед пред себе си, унесено се усмихваше на някакъв спомен.

– Да – продължи леля Кейт, – никого не слуша и ден и нощ робува в хора, буквално ден и нощ! В шест часа заранта навръх Коледа! И за какво?

– За слава божия, лельо Кейт – каза Мери Джейн, като се извърна на столчето пред пианото и се усмихна.

Леля Кейт свирепо изгледа племенницата си и рече:

– Знам аз какво трябва да се прави за слава божия, Мери Джейн, но мисля, че никак не прави чест на папата да изхвърля от хорозете всички тия жени, дето цял живот са робували в тях, и да ги заменя с някакви си сополанковци[122 - В края на ноември 1903 г. (непосредствено преди времето на разказа) папа Пий X обявява, че певците в църквата изпълняват свещенослужителна роля, затова жените трябва да бъдат отстранени от хорозете, а високите партии да се изпълняват от момчета според древния обичай на църквата.]. Щом папата го прави, сигурно е за благо на църквата. Но не е справедливо, Мери Джейн, и никак не е човещина.

Тя се бе разгорещила и щеше да продължи да говори в защита на сестра си, защото това бе болното ѝ място, но Мери Джейн видя, че всички танцуващи са се върнали, и миротворно се намеси:

– Слушай, лельо Кейт, господин Браун е от другата вяра, не давай повод на врага да хули!

Леля Кейт се обърна към Браун, който се бе ухилил при намек за вероизповеданието му, и забързано рече:

– Не съм казала, че папата бърка. Аз съм само глупава бабичка и не бих дръзнала да говоря така.

Но има и нещо, което се нарича обикновено възпитание и благодарност. И ако бях на мястото на Джулия, направо щях да му кажа в лицето на отец Хийли...

– Освен това, лельо, всички сме доста гладни, а когато сме гладни, всички сме заядливи.

– Когато сме жадни, пак сме заядливи – добави Браун.

– Тъй че най-добре да отидем да вечеряме – рече Мери Джейн – и спора да приключим после.

На площадката пред гостната Габриел завари жена си и Мери Джейн, които увещаваха госпожица Айвърс да остане на вечеря. Но госпожица Айвърс вече бе сложила шапката си, закопчаваше палтото си и не искаше да остане. Никак не била гладна и вече се била забавила повечко, отколкото възнамерявала.

– Само за десетина минутки, Моли – рече госпожа Конрой. – С това няма да закъснееш повече.

– Хапнете нещичко – каза Мери Джейн, – да се подкрепите след танца.

- Наистина не мога – отвърна госпожица Айвърс.
- Боя се, че не ви беше много интересно – унило рече Мери Джейн.
- Напротив, напротив – каза госпожица Айвърс, – но сега наистина трябва да ме пуснете.
- Но как ще се прибереш вкъщи? – попита госпожа Конрой.
- На две крачки съм от кея.

Габриел се поколеба за миг и рече:

- Разрешете да ви изпратя, госпожице Айвърс, щом наистина трябва да се прибирате.

Но госпожица Айвърс се отскубна от тях.

- Не искам и да чуя за това – възкликна тя. – За бога, вървете да вечеряте и не се тревожете за мен. Сама где се оправя.
- Чудна жена си ти. Моли – чистосърдечно рече госпожа Конрой.
- *Beannacht libh*[123 - Сбогом (ирл.).] – със смях се провикна госпожица Айвърс и изтича надолу по стълбите.

Мери Джейн се загледа след нея огорчена и озадачена, а госпожа Конрой се надвеси над перилата, за да чуе хлопването на външната врата. Габриел се запита той ли е причината за внезапното ѝ тръгване. Но тя не изглеждаше в лошо настроение – на излизане се смееше. Той се вгледа с празен поглед надолу по стълбите.

Тъкмо в тоя миг леля Кейт докрета откъм трапезарията, чупейки отчаяно ръце.

- Къде е Габриел? – провикна се тя. – За бога, къде пропадна Габриел? Всички са вече на масата, а няма кой да нареже гъската!
- Тук съм, лельо Кейт! – възкликна Габриел с внезапно въодушевление. – И съм готов да нарежа цяло стадо гъски, ако се наложи.

Тлъста препечена гъска лежеше в единия край на масата, а в другия край, на книжно ложе от креп, поръсено с магданоз, лежеше голям свински бут с обелена кожа и овалян в галета, с нагъната гофрирана хартия около кокала, а до него бе поставен поднос говеждо с подправки. Между тия два апетитни фланга лежах батареи продълговати чинии с всевъзможни лакомства: две формички желе, червено и жълто; плоска чиния с *blanc-manger* с червено сладко отгоре; голямо зелено листообразно блюдо с дръжка като стебло, пълно със стафиди и белени бадеми; друго подобно блюдо с гвардейско каре сушени смокини; купа крем карамел, поръсен с настърган мускатов орех; друга купичка, пълна догоре с шоколадови бонбони, увити в златен и сребърен станиол, и стъклена ваза, в която стърчаха високи стебла крехък керевиз. В средата на масата, като часови пред фруктиера, на която се издигаше цяла пирамида портокали и ябълки, се мъдреха две тумбести старомодни гарафи от кристал, едната пълна с портвайн, а другата с тъмно шери. Връз затвореното пиано стоеше в засада пудинг, поставен на огромен жълт поднос, а зад него бяха строени – по цвета на униформите – три взвода бутилки светла и тъмна

бира и минерална вода, два реда черни с кафяво-червени етикети, третият, най-малоброен, бял с напречни зелени ивици.

Габриел смело зае мястото си начело на масата и като огледа острието на ножа, здраво заби вилицата в гъската. Сега се чувстваше отлично, защото майсторски умееше да реже всякакви меса и повече от всичко обичаше да заема почетното място на такава богата трапеза.

– Какво предпочитате, госпожице Фърлонг? – запита той. – Крилце или бяло месо?

– Малко бяло месо, моля.

– А за вас, госпожице Хигинс?

– Ах, каквото и да е, господин Конрой.

Докато Габриел и госпожица Дейли подаваха чиниите с гъска, със свински бут и говеждо с подправки, Лили минаваше от гост на гост с чиния топли сипкави картофи, покрити с бяла салфетка.

Идеята бе на Мери Джейн; тя бе предложила и ябълков сос за гъската, но леля Кейт бе казала, че цял живот е яла печена гъска без никакъв ябълков сос и, дай боже, когато са най-зле, все така да са. Мери Джейн обслужваше ученичките си и се грижеше да получат най-вкусните парчета, а леля Кейт и леля Джулия отваряха и пренасяха от пианото бутилки светла и тъмна бира за господата и шишета минерална вода за дамите. Царяха суматоха, смях и шум всред поръчки и протести, звън на ножове и вилици и пукот на тапи и стъклени запушалки. Щом раздаде на всички порциите им, Габриел почна да реже за допълнително, без да сервира на себе си. Всички шумно запротестираха и той трябваше да отстъпи и да изпие няколко големи глътки тъмна бира, защото се бе разгорещил от работата. Мери Джейн тихичко седна да се храни, но леля Кейт и леля Джулия все щипукаха около трапезата, бутяха се и си пречеха, даваха си нареждания и не им обръщаха внимание. Браун ги молеше да седнат да вечерят и Габриел се присъедини в молбите, но те рекоха, че имало време, така че в края на краищата Фреди Мейлинс се надигна и сграбчвайки леля Кейт, я чучна на стола ѝ всред всеобщ смях.

Когато на всички бе сложено, Габриел се усмихна и рече:

– А сега, ако някой иска още, простому казано, плънка, да се обади.

Цял хор гласове го подкани сам да почне да яде и Лили се появи с три картофа, които беше запазила за него.

– Добре тогава – усмихна се Габриел и отпи още една глътка, – моля ви, дами и господа, бъдете така добри и забравете за няколко минути моето съществуване.

Той отдаде чест на вечерята си и не взе участие в шумния разговор, сред който Лили безшумно раздигаше масата. Тема на разговора бе оперната трупа, която гастролираше в Кралския театър. Бартел д'Арси, тенорът, мургав млад човек с елегантни мустачки, се изказа много ласкаво за първото контраалто на трупата, но госпожица Фърлонг бе на мнение, че изпълнението ѝ е доста пошло. Фреди Мейлинс рече, че в пантомима „Маскарад“ пеел някакъв негърски вожд и бил рядко красив тенор.

– А вие чухте ли го? – запита той Бартел д’Арси през масата.

– Не – нехайно отвърна Бартел д’Арси.

– Защото съм много любопитен да чуя мнението ви за него – обясни Фреди Мейлинс. – Според мен той има знаменит глас.

– Когато е за хубави работи, слушайте Теди – някак свойски се обърна към всички на масата Браун.

– Че защо да няма красив глас? – рязко запита Фреди Мейлинс. – Какво от това, че е черен?

Никой не отговори на този въпрос и Мери Джейн отново върна сътрапезниците към истинската опера. Една от нейните ученички ѝ дала гратис за „Миньон“ [124 - Опера от А. Томас по Гьотевия „Вилхелм Майстер“]. Хубаво било, разбира се, рече тя, но тая опера все ѝ напомняла бедната Джорджина Бърнс. Браун се върна още по-назад, към старите италиански трупи, които идвали едно време в Дъблин – Титънс, Илма дьо Мурска, Кампанини, знаменития Требели, Джулини, Равели, Арамбуро. [125 - Прочути певци от XIX в., повечето свързани с операта „Лукреция Борджия“ от Доницети.] Да, в ония времена, рече той, в Дъблин можело да се чуе истинско пеене. После той разказа как галерията в стария Кралски театър била претърпана вечер след вечер и как веднъж някакъв италиански тенор пет пъти трябвало да излиза на бис с „Нека падна като воин“ и всеки път взимал по едно високо до, а младежите от галерията понякога разпрягали конете от каляската на някоя примadona и сами я тегтели из улиците до хотела. Защо вече не представяли прочутите стари опери, питаше той, „Динора“ [126 - Опера от Майербеер.], „Лукреция Борджия“? Защото не могло да се намерят гласове за тях.

– Е, мисля, че и днес има не по-лоши певци оттогава – рече Бартел д’Арси.

– Къде ги? – захвана се Браун.

– В Лондон, Париж, Милано – разгорещено отвърна Бартел д’Арси. – Карузо например е поне равен, ако не и по-добър от всеки, когото споменахте.

– Може – рече Браун. – Но аз дълбоко се съмнявам.

– Ах, какво не бих дала да чуя Карузо! – каза Мери Джейн.

– Аз признавам само един тенор – рече леля Кейт, която бе заглзгала кокалче. – Само него харесвах, но едва ли някой от вас го знае.

– Кой беше той, госпожице Моркън? – вежливо запита Бартел д’Арси.

– Казваше се Паркинсън – рече леля Кейт. – Чух го, когато беше в разцвета си, и ми се струва, че до ден-днешен не е имало по-чист теноров глас.

– Странно! – каза Бартел д’Арси. – Не съм чувал дори името му.

– Да, да, госпожица Моркън е права – обади се Браун. – Чувал съм за този Паркинсън, но и аз не го помня.

– Прекрасен, чист, сладък, сочен английски тенор – въодушеви се леля Кейт.

Щом Габриел се нахрани, на масата се появи огромният пудинг. Вилиците и лъжиците отново затракаха. Жената на Габриел сипваше от пудинга и подаваше пълните чинии. Насред път ги задържаше Мери Джейн, добавяше малиново или портокалово желе или blanc-manger със сладко. Пудингът бе дело на леля Джулия и тя получи похвали от всички страни, но заяви, че не бил достатъчно кафяв.

– В такъв случай, госпожице Моркън, надявам се, че съм по ваш вкус, защото съм кафяв от глава до пети – каза Браун. [127 - Браун на английски значи кафяв.]

Всички мъже с изключение на Габриел хапнаха от пудинга, за да доставят удоволствие на леля Джулия. Понеже Габриел изобщо не ядеше сладкиши, за него оставиха керевиза. Фреди Мейлинс също взе стръкче керевиз и го изяде с пудинга си. Бил чувал, че е много полезно за кръвта, а тъкмо по това време той бил под лекарско наблюдение. Госпожа Мейлинс, която през цялата вечеря не бе продумвала, сега рече, че след седмица-две синът ѝ щял да ходи в Мелерейския манастир. Тогава всички заговориха за Мелерейския манастир, колко здравословен бил въздухът там, колко гостоприемни били монасите и как никога не вземали дори пени от гостите.

– Нима искате да кажете – недоверчиво запита Браун, – че човек може да отиде там и да се настани като в хотел, да си поживее като цар, а сетне да си замине, без нищичко да плати?

– Е, на тръгване повечето правят някакво парично дарение на манастира – каза Мери Джейн.

– Де да имаше подобен случай и в нашата църква – откровено заяви Браун.

Той се удиви, като узна, че монасите дума не продумвали, ставали в два след полунощ и спели в ковчези. [128 - Уставът на манастира е бил много строг, но това е измислица.] Попита защо го правят.

– Такъв е уставът на техния орден – строго рече леля Кейт.

– Да, но защо? – запита Браун.

Леля Кейт повтори, че такъв бил уставът и толкоз. Браун продължаваше да недоумява. Фреди Мейлинс се опита да му обясни, доколкото можеше, че монасите се мъчат да изкупят греховете на всички грешници по земята. Обяснението не беше съвсем ясно, защото Браун се ухили и рече:

– Похвално намерение, но удобно пружинено легл... няма ли да им свърши същата работа като ковчега?

– Ковчегът – подзе Мери Джейн – трябва да им напомня за неизбежния край.

Понеже темата на разговора бе станала доста мрачна, всички на масата я погребяха в мълчание, но в тишината се чу неясният шепот на госпожа Мейлинс, която казваше на съседа си:

– Тия монаси са много добри, много благочестиви.

Сега на масата поднесоха стафиди и бадеми, смокини и ябълки, портокали, шоколади

и други сладкиши, а леля Джулия предложи на всички портвайн или шери. Отпърво Бартел д'Арси отказваше да вземе и едното, и другото питие, но един от съседите му го побута с лакът и му прошепна нещо, след което той разреши да му напълнят чашата. И докато наливаха последните чаши, разговорът неусетно замря. Настъпи мълчание, нарушавано само от бълбукането на виното и скърцането на столовете. И трите госпожици Моркън бяха свели очи към покривката. Някой се изкашля един-два пъти, сетне неколцина от господата потропаха леко с ръка по масата за тишина. Щом се възцари тишина, Габриел отмести назад стола си и се изправи.

Тутакси тропането се засили в знак на насърчение, сетне престана. Габриел опря разтрепераните си пръсти връз покривката и несигурно се усмихна на всички. Погледът му срещна цял ред извърнати към него лица и той вдигна очи към полилея. Пианото в гостната свиреше валс и той дочуваше как роклите на жените леко докосват вратата. Може би по кея, във на снега, имаше хора, загледани нагоре към светналите прозорци и заслушани във валса. Там въздухът беше чист. В далечината се разстилеше паркът с натежали от сняг дървета. Паметникът на Уелингтън бе надянал снежна гугла, която блещукаше на запад, над бялото поле.

Той започна:

– Дами и господа. На мен се падна тази вечер, както и в миналите години, да изпълня едно приятно задължение, задължение, за което, боя се, ораторските ми дарби са свършено недостатъчни.

– Напротив, напротив! – възкликна Браун.

– Но тъй или иначе, мога само да ви замоля и тази вечер заради доброто желание да простите недоброто изпълнение и ме дарите с вниманието си за няколко минути, докато се опитвам да дам словесен израз на чувствата, които ме вълнуват в този миг.

Дами и господа, не за пръв път се събираме под този гостоприемен покрив, край тази гостоприемна трапеза. Не за пръв път биваме щастливите избраници – или може би ще е по-добре да кажа жертви – на гостолюбивия порив на три известни нам дами.

Той описа с ръка окръжност и млъкна. Някои се засмяха, други само се усмихнаха на леля Кейт, на леля Джулия и на Мери Джейн, до една изчервили се от удоволствие. Габриел продължи по-смело:

– С всяка измината година аз все по-дълбоко се убеждавам, че никоя традиция не прави такава голяма чест на страната ни и не заслужава да бъде по-ревниво пазена от гостоприемството ни. Доколкото мога да съдя от личния си опит, а аз съм бил тук и там, ирландското гостоприемство е единствено по рода си в нашия съвременен свят. Някои може би ще кажат, че у нас това е по-скоро слабост, нежели нещо, с което можем да се хвалим. Но дори да е така, според мен това е царствена слабост, слабост, която, надявам се, още дълго ще вирее между нас. В едно поне съм убеден. Докато този покрив подслонява споменатите добри дами – и аз от все сърце желая да ни посрещат така още много, много дълги години, – традицията на истинското, топло, изискано ирландско гостоприемство, която сме наследили от дедите, за да завещаем на потомците, ще пребъде между нас.

Одобрителен шепот обиколи масата. Габриел се сети, че госпожица Айвърс не присъства и че си бе отишла доста невежливо; и продължи с още по-голяма

увереност:

– Дами и господа. Сред нас расте ново поколение, поколение, вдъхновено от нови идеи и нови принципи. То приема тия нови идеи сериозно и с ентузиазъм и неговият ентузиазъм, дори когато бива погрешно насочен, е, струва ми се, в общи линии чистосърдечен. Но ние живеем в скептична и ако ми бъде позволено да употребя израза, в измъчвана от мисли епоха и аз се боя понякога, че това ново поколение, образовано и дори свръхобразовано, не ще притежава човеколюбието, гостолубието и жизнелюбието, присъщи на едно по-старо време. Като слушах тая вечер имената на знаменитите певци от миналото, взе да ми се струва – и трябва да призная, – че днес ние живеем в по-ограничена епоха. Онези дни без преувеличение биха могли да бъдат наречени пълнокръвни и ако те са безвъзвратно отминали, нека поне да се надяваме, че на празници като днешния ще продължаваме да говорим за тях с любов и гордост и дълбоко в душата си ще тачим паметта на ония мъртви и отминали велики люде, чиято слава светът не би могъл драговолно да остави в забвение. [129 – Цитат от Милтън.]

– Браво! Браво! – провикна се Браун.

– И все пак – продължи Габриел с по-мек тон – на празници като днешния в паметта ни винаги се връщат и по-тъжни мисли, мисли за миналото, за младите, за промените, за скъпи нам лица, които вече ги няма и ни липсват тая вечер. Нашите пътеки в живота са осеяни с много такива тъжни спомени, но ако винаги се предаваме на скръб по тях, не бихме имали сили все тъй смело да вършим работата си сред живите. С тях ни свързват задължения и чувства, които изискват, и то основателно изискват, най-усърдно да се трудим за тяхното осъществяване.

Ето защо аз няма да се спирам надълго върху миналото. Няма да допусна думите ми да се превърнат в нравоучение. Събрали сме се тук за няколко кратки мига, далече от шетнята и шума на ежедневието. Събрали сме се тук като близки, в духа на приятелска близост, като колеги, също до известна степен в дух на истинско другарство, и като гости на – как да ги нарека? – трите грации на дъблинския музикален свят.

Буря от ръкопляскания и смях посрещна това сравнение. Леля Джулия напразно запита всеки от съседите си поред да ѝ обясни какво бе казал Габриел.

– Той казва, че ние сме трите грации, лельо Джулия – рече Мери Джейн.

Леля Джулия пак не разбра, но погледна усмихната към Габриел, който продължи в същия дух:

– Дами и господа. Тая вечер аз няма да се опитвам да играя ролята на Парис. Подобна задача би се оказала неблагоприятна и свръхсилите ми. Защото, която и да вземем – било главната ни домакиня, пословична с добро, не, с предобро сърце сред близки и далечни, или нейната сестра, видимо надарена с вечна младост и с глас, който тая вечер бе изненада и откровение за всички ни, или тази, която иде най-сетне, но никак не е сетна между нас, най-младата ни домакиня: даровита, весела, трудолюбива и рядко добра племенница, – аз признавам, дами и господа, че не зная на коя от тях бих дал наградата.

Габриел погледна към лелите си и като видя широката усмивка по лицето на леля Джулия и сълзите, бликнали в очите на леля Кейт, побърза да завърши. С кавалерски жест той вдигна чашата си с портвайн и докато всеки от присъстващите

нетърпеливо опипваше своята, с висок глас рече:

– Нека вдигнем на здравица и за трите наведнъж. Нека им пожелаем здраве, благоденствие, дълголетие, щастие и сполука и нека те още дълго се радват на гордото, извоювано от самите тях положение в изкуството и на почетното, изпълнено с преданост място, което заемат в нашите сърца.

Гостите станаха с чаши в ръце, извърнаха се към трите седнали дами, Браун поде и всички запяха в хор:

Че те са мили девойки,
че те са мили девойки,
че те са мили девойки,
туй кой ще отрече?[130 - Импровизация по популярна английска песен, с която се поздравяват юбиляри, победители и пр.]

Леля Кейт открито си служеше с кърпичката и дори леля Джулия изглеждаше развълнувана. Фреди Мейлинс отмерваше такта с виличката си за пудинг, а певците се извърнаха един към друг, сякаш се съвещаваха, и разпалено продължиха:

Ако не е лъжец?
Ако не е лъжец?

Сетне, обръщайки се още веднъж към своите домакини, те изпяха:

Че те са мили девойки,
че те са мили девойки,
че те са мили девойки,
туй кой ще отрече?

Последваха възторжени възгласи и ръкопляскания, които бяха подети от гостите извън трапезарията и дълго не стихнаха, а Фреди Мейлинс, вдигнал високо вилицата си, дирижираше като церемониалмайстор.

.....

В антрето, където стояха, нахлу пронизващият утринен въздух и леля Кейт рече:

– Затворете вратата. Госпожа Мейлинс ще настине до смърт.

Мери Джейн отвърна:

– Браун отвори. Излязъл е отпред.

– Браун е вътре и вън, и навред[131 - Леля Кейт несъзнателно влага дълбок смисъл в безобидния каламбур с името Браун (кафяв): в целия цикъл кафявото настойчиво се асоциира с потискащата атмосфера и духовната ограниченост на живота в Дъблин. Да припомним, че Браун е протестант.] – рече леля Кейт, снишила глас.

Мери Джейн се засмя.

– Наистина – лукаво подзе тя, – той е много внимателен.

– И той, като тръбите за светилния газ, е тук открай време – все със същия тон

рече леля Кейт, – през цялата Коледа.

Тоя път самата тя добродушно се засмя, сетне бързо добави:

– Кажи му да влезе и да затвори вратата, Мери Джейн. Дай боже да не ме е чул!

В тоя миг външната врата се разтвори и на прага се появи Браун, който щеше да се пукне от смях. Беше навлякъл дълъг зелен балтон с яка и маншети от изкуствен астраган и носеше кожен калпак. Той посочи надолу, към заснежения кей, отдето идеше остро продължително свирене.

– Теди ще насъбере всичките файтони на Дъблин – рече той.

Откъм малкия килер зад кантората се приближи Габриел, който се мъчеше да облече балтона си, и като огледа антрето, рече:

– Грета още ли я няма?

– Облича се, Габриел – отвърна леля Кейт.

– Кой свири горе? – запита Габриел.

– Никой. Всички се разотидоха.

– Не, лельо Кейт – каза Мери Джейн. – Бартел д'Арси и госпожица О'Калахан още не са си отишли.

– И все пак някой дрънка на пианото – рече Габриел.

Мери Джейн погледна Габриел и Браун, сетне потръпна и каза:

– Като ви гледам толкова навлечени, тръпки ме побиват. Не бих искала да съм на ваше място и да се прибирам вкъщи в тоя час.

– В тоя миг – храбро заяви Браун – повече от всичко ми се иска да се разходя из полето или да препускам бързо с някой вихрогон.

– Ние имахме и добър кон, и бричка – тъжно каза леля Джулия.

– Непрежалимият Джони – рече Мери Джейн и се засмя. Леля Кейт и Габриел също се засмяха.

– Какво толкова е имало в тоя Джони? – запита Браун.

– Блаженопочившият Патрик Моркън, с други думи, дядо ни – обясни Габриел, – или старият джентълмен, както най-често го наричаха в по-късните му години, имаше фабрика за туткал.

– Ти пък, Габриел – засмя се леля Кейт, – фабриката беше за кола.

– Туткал или кола, все това – рече Габриел. – Старият господин имаше кон на име Джони. Джони работеше във фабриката на стария господин, като непрекъснато се въртеше в кръг, за да върти долапа. Дотук добре. Но сега започва трагедията на Джони. Един хубав ден на стария господин му се дощяло да отиде и той с кон като

големците на някакъв военен парад в парка.

– Бог да го прости! – състрадателно рече леля Кейт.

– Амин! – каза Габриел. – И тъй, както вече казах, старият господин впрегнал Джони, нахлупил новия си цилиндър, сложил си и най-хубавата колосана яка и тържествено потеглил от замъка на дедите си някъде до градското сметище, ако не се лъжа.

Всички, дори госпожа Мейлинс, се засмяха, а леля Кейт рече:

– Ти пък, Габриел! Той всъщност не е живял близо до сметището. Фабриката беше там.

– Потеглил той с Джони от замъка на своите деди – продължи Габриел – и всичко вървяло прекрасно, докато Джони зърнал статуята на крал Били [132 - Уилям Орански приключва завладяването на Ирландия, след като разбива католическите сили в битката при Бойн (1690). Символ на британското господство.]; и може би защото се влюбил в коня, връз който седял крал Били, или понеже му се сторило, че отново е впрегнат в долапа, той, така или иначе, тръгнал в кръг около статуята.

Габриел също се завъртя в кръг с галошите си из антрето и предизвика всеобщ смях.

– Вървял тъй околоръст – продължи Габриел, – а старият господин, който бил много важен стар господин, страшно се възмутил. Дий, сър! Какво значи това, сър? Джони! Джони? Какво го прихвана тоя кон? Нищо не разбирам!

Бурният смях, последвал разказа на Габриел, бе прекъснат от оглушително тропане по вратата. Мери Джейн припна да я отвори и в антрето влезе Фреди Мейлинс. Килнал шапка доста назад и свил рамене от студ, той заморен пухтеше и се задъхваше.

– Намерих само един файтон – рече той.

– Нищо, ще намерим друг на кея – каза Габриел.

– Да – потвърди леля Кейт. – Там ще е по-добре, та да не държим госпожа Мейлинс на течение.

Браун и Фреди подкрепиха госпожа Мейлинс надолу по стъпалата и след много и сложни маневри я качиха във файтона. Фреди Мейлинс се покатери след нея и с много пъшкане я намести вътре, а Браун му помагаше със съвети. Най-сетне тя бе удобно настанена и Фреди Мейлинс покани Браун във файтона. Последва доста объркан разговор, сетне Браун се вмъкна във файтона. Файтонджията намести чула връз коленете си и се наведе да пита за адреса. Настъпи още по-голяма бъркотия, тъй като, пъхнали глави през страничните прозорчета на файтона, Фреди Мейлинс и Браун даваха различни нареждания на файтонджията. Въпросът беше къде точно да оставят Браун, а откъм стъпалата пред къщата леля Джулия, леля Кейт и Мери Джейн подхранваха спора с допълнителни наставления, контранаставления и много смях. А Фреди Мейлинс просто дъх не можеше да си поеме от смях. Всеки миг току подаваше глава през прозорчето и пак я скриваше с голям риск за шапката си, за да разправя на майка си как вървят преговорите, докато накрая Браун викна към изумения файтонджия с глас, който заглуши шума и смеховете:

– Знаеш ли къде е колежът „Св. Троица“?

– Да, господине – рече файтонджията.

– Тогава карай право към портала на колежа и после ще ти кажем накъде да свиеш. Сега разбра ли?

– Да, господине – рече файтонджията.

– Хайде, карай към колежа като лястовица!

– Дадено, господине! – викна файтонджията.

Той шибна коня и файтонът затрополи по кея сред хор от смях и прощални възгласи.

Габриел не бе излязъл навън с другите. Стоеше в тъмния кът на антрето и се взираше нагоре по стълбите. Близо до първата площадка, скрита в сянката като него, стоеше някаква жена. Той не можеше да види лицето ѝ, но виждаше пръстенокафените и оранжеви биета на роклята ѝ, които в сянката изглеждаха черни и бели. Беше жена му. Опряна на перилата, тя слушаше нещо. Габриел се изненада от нейната неподвижност и сам напрегна слух. Но не чу нищо друго освен шума от смеховете и спора на стъпалата пред входа, няколко акорда по пианото и някаква откъслечна мелодия, пята от мъжки глас.

Той стоеше неподвижен в сумрака и се мъчеше да разпознае мелодията и гласа, загледан нагоре към жена си. В стойката ѝ имаше и грация, и тайнственост, сякаш тя бе някакъв символ. Той се запита какъв символ може да бъде жена, застанала в сянката на стълбите и заслушана в далечна музика. Ако бе художник, щеше да я нарисува в тая поза. Синята ѝ филцова шапка щеше да подчертае светлокестенявите ѝ коси върху тъмния фон, а тъмните ивици на роклята ѝ щяха да подчертаят по-светлите. Далечна музика – така би нарекъл той картината, ако беше художник.

Входната врата хлопна и леля Кейт, леля Джулия и Мери Джейн влязоха вътре, като продължаваха да се смеят.

– Фреди е наистина ужасен, нали? – рече Мери Джейн. – Наистина е ужасен.

Без да продума, Габриел посочи с ръка нагоре към стълбите, където стоеше жена му. Сега, след като входната врата бе затворена, гласът и пианото се чуваха по-ясно. Габриел вдигна ръка, за да ги накара да пазят тишина. Песента сякаш бе в старинния ирландски лад и певецът не изглеждаше уверен нито в думите, нито в гласа си. Поради разстоянието пресипналият му глас звучеше жалобно и едва-едва внасяше живот в мелодията със скръбните си слова:

Връз къдрите ми дъжд вали,
до кости мокри ме роса,
детето ми е лед...[133 - Стихове от много популярна в Ирландия и

Шотландия балада „Девојката от Огрим“. Изоставена от любимия, героинята чака пред дома му с дете в ръце; той я разпитва надълго и широко, но отказва да я приеме в къщата си.]

– Ах! – възкликна Мери Джейн. – Бартел Д’Арси пее, а не пожела да попее нито веднъж през цялата вечер. Ще го накарам да ни изпее нещо, преди да си отиде.

– Накарай го, накарай го, Мери Джейн! – каза леля Кейт.

Мери Джейн се плъзна покрай тях и се затича към стълбите, но още преди да ги стигне, песента секна и някой рязко затвори пианото.

– Ах, колко жалко! – викна тя. – Слиза ли той, Грета?

Габриел чу жена си да казва да и я видя да слиза надолу към тях. На няколко стъпала зад нея бяха Бартел д'Арси и госпожица О'Калахан.

– Ах, господин Д'Арси! – възкликна Мери Джейн. – Как можахте да спрете точно когато всички се бяхме прехласнали в песента ви.

– Цяла вечер го карах – рече госпожица О'Калахан, – и госпожа Конрой също, а той все ни казваше, че страшно бил настинал и не могъл да пее.

– Ах, господин Д'Арси, как не ви е срам да лъжете така! – каза леля Кейт.

– Не виждате ли, че съм прегракнал като гарван? – грубо рече Д'Арси.

Той побърза да влезе в килера и си навлече балтона. Стъписани от грубите му думи, другите не знаеха какво да кажат. Леля Кейт смръщи вежди и със знаци им подсказа да изоставят темата. В това време Д'Арси грижливо увиваше врата си и се въсеше.

– От времето е – рече леля Джулия след кратка пауза.

– Да, всички са се простудили – веднага добави леля Кейт, – всички.

– Казват – подзе Мери Джейн, – че от трийсет години не е валило такъв сняг, а тая заран четох във вестниците, че снеговалежът е обхванал цяла Ирландия.

– Обичам снега – тъжно каза леля Джулия.

– И аз – рече госпожица О'Калахан. – Струва ми се, че Коледа без сняг не е Коледа.

– Но бедният господин Д'Арси не обича снега – рече леля Кейт и се усмихна.

Д'Арси излезе от килера добре загърнат и закопчан и с нотка на разкаяние в гласа разказа как се бил простудил. Всички започнаха да му дават съвети и да изказват съчувствието си, като го увещаваха много да пази гърлото си в нощния въздух. Габриел наблюдаваше жена си, която не взимаше участие в разговора. Тя стоеше точно под прашното прозорче на вратата и пламъкът на светилния газ осветяваше светлокестенявите ѝ коси, които тя бе сушила на огъня пред него само преди няколко дни. Тя стоеше в същата поза и сякаш не чуваше, че около нея се говори. Най-сетне се извърна към тях и Габриел видя, че бузите ѝ са порозовели и очите ѝ блестят. Внезапен порив на радост бликна в сърцето му.

– Как се казваше песента, която пеехте, господин Д'Арси? – попита тя.

– Казва се „Девойката от Огрим“ – отвърна Д'Арси, – но не можах да си я спомня както трябва. Защо? Вие знаете ли я?

– „Девојката от Огрим“ – повтори тя. – Не можеш да се сетя за името.

– Много хубава песен – рече Мери Джейн. – Съжалявам, че гласът ви не е в ред тая вечер.

– Слушай, Мери Джейн – подзе леля Кейт, – стига си досаждала на господин Д’Арси. Не позволявам да му досаждаш!

Като видя, че всички са готови да тръгват, тя ги поведе към вратата, където започнаха да се сбогуват.

– Хайде, лека нощ, лельо Кейт, и благодаря за приятната вечер.

– Лека нощ, Габриел. Лека нощ, Грета!

– Лека нощ, лельо Кейт, благодаря ти за всичко. Лека нощ, лельо Джулия.

– Ах, лека нощ, Грета, не те видях.

– Лека нощ, господин Д’Арси. Лека нощ, госпожице О’Калахан.

– Лека нощ, госпожице Моркън.

– Лека нощ, още веднъж.

– Лека нощ на всички. Приятен път.

– Лека нощ. Лека нощ. [134 - Хоралното сбогуване напомня финала на сцената с лудостта на Офелия (Хамлет, IV, 5) и предвещава мотива на смъртта в края на разказа.]

Утринта бе още тъмна. Мътна жълта светлина се стелеше над къщите и над реката под сякаш схлупения свод. В краката бе кишаво и само тук-там върху покривите, връз парапета на кея и по железните огради се виждаха ивици и петна сняг. Фенерите още мъждееха, червеникави в навъсения здрач, а отвъд реката Съдебната палата заплашително се врязваше в натежалото небе.

Тя вървеше пред него с Бартел Д’Арси, пъкнала под мишница кафявия пакет с обувките си и приповдигнала роклята си с ръце, за да я пази от кишата. В позата ѝ вече нямаше никаква грация, но очите на Габриел още блестяха от щастие. Кръвта бе като буря в жилите, а мислите бушуваха: горди, радостни, нежни, неустрашими.

Тя вървеше пред него тъй леко и тъй изправена, че той пламна от желание безшумно да изтича подир нея, да я сграбчи през раменете и да ѝ каже на ухото нещо глуповато и нежно. Виждаше му се тъй крехка, че той страстно пожела да се пребори с нещо, за да я защити, и после да останат насаме.

Като звезди в паметта му проблясваха тайни мигове от техния интимен живот. Утро. На масата до чашата му лежеше светливиолетов плик и той го галеше с ръка. Птички чуруликаха в бръшляна и слънчевата паяжина на пердето светликаше по пода: от щастие не можеше да преглъща. Те стояха на препълнения перон и той пъкнаше билета в топлата ѝ длан под ръкавицата. Стоеше до нея на студа и гледаше през решетката на прозореца как духач на стъкло прави бутилки в пламтящата пещ. Беше много

студено. Лицето ѝ, дъхаво в студения въздух, бе съвсем близо до неговото; внезапно тя се провикна към работника пред пещта:

– Горещ ли е огънят, сър?

Но човекът не можа да я чуе поради рева на пещта. Слава богу, иначе би могъл да ѝ се тросне грубо.

Още по-нежна вълна радост бликна от сърцето му и се понесе в топли струи по жилите му. Мигове от живота им заедно, за които никой не знаеше и нямаше да узнае, проблясваха и озаряваха паметта му като нежния огън на звездите. Той закопня да ѝ припомни тия мигове, да я накара да забрави скучните години на съпружеския живот и да си спомня само миговете на възторжен унес. Защото годините, чувстваше той, не бяха угасили нито неговата, нито нейната душа. Децата им, литературните му занимания, домакинските ѝ грижи не бяха смогнали да угасят докрай нежния огън в душите им. Веднъж ѝ бе писал: Защо ли думи като тия ми се струват тъй сиви и студени? Нали затуй, че няма истински нежна дума, с която да те назова?

Като песенно ехо тия писани някога думи долетяха от давното време. Той закопня да остане насаме с нея. Когато другите си отидат, когато той и тя се приберат в стаята си в хотела, тогава щяха да бъдат заедно. Той нежно щеше да я позове:

– Грета!

Може би тя нямаше веднага да го чуе: щеше да се съблича. После нещо в гласа му щеше да я събуди. Тя щеше да се извърне и да го погледне...

На ъгъла на „Винарска“ намериха файтон. Той се радваше, че трополенето им пречи да говорят. Тя се взираше навън през прозореца, но някак уморено. Другите рядко продумваха, само за да посочат някоя сграда или улица. Конят морно галопираше под навъсеното утринно небе и теглеше старото раздрънкано купе, а Габриел отново се намери във файтона заедно с нея, двамата запрепускали да стигнат навреме за кораба, запрепускали към своя меден месец.

Когато файтонът прекосяваше О'Конъловия мост, госпожица О'Калахан рече:

– Казват, че човек не може да премине през О'Конъловия мост, без да види бял кон.

– Тоя път човекът е бял – рече Габриел.

– Кой? – запита Бартел Д'Арси.

Габриел посочи статуята [135 - Даниъл О'Конъл (1775–1847) – ирландски патриот, играл важна роля в борбата за католическа еманципация, за което получава прозвището „Освободителя“. Джойс е негов далечен потомък.], покрита тук-таме със сняг, сетне кимна свойски към нея и помахаше с ръка.

– Лека нощ, Дан – весело каза той.

Когато файтонът спря пред хотела, Габриел скочи навън и въпреки протестите на Бартел Д'Арси плати на файтонджията. Даде му цял шилинг бакшиш. Файтонджията опря шапка с пръсти и рече:

– Честит да сте през новата година, господине!

– Да ти се връща! – сърдечно отговори Габриел.

Тя се облегна за миг на ръката му на слизане от фойтона и после, на бордюра, докато пожелаваше лека нощ на другите. Облегна се леко, както преди няколко часа, когато танцуваха заедно. Тогава той се бе почувствал горд и щастлив, щастлив, че тя е негова, горд от изяществото и държането ѝ на съпруга. Но сега, когато в него бяха лумнали толкова спомени, първият допир с тялото ѝ – песенно, уханно, дивно – го прониза с остра сладострастна болка. Под покрива на нейното мълчание той плътно притисна ръката ѝ, а като застанаха пред входа на хотела, се почувства, сякаш са избягали от живот и задължения, от приятели и дом и с волни и лъчезарни сърца са се впуснали наедно в незначайни авантюри.

На голямото кресло във фойето дремеше старик. Той запали свещ в канцеларията и тръгна пред тях към стълбището. Те го последваха мълчешком, стъпките им приглушено отекваха върху дебелия пътека по стъпалата. Тя вървеше след портиера, оборила глава и привела слаби плещи като под някаква тежест, полата ѝ плътно прилепнала. Поиска му се да я хване през ханша, да я притисне здраво към себе си, ръцете му трепереха от желанието да я прегърне, но той заби нокти в длани и само така можа да обуздае дивия нагон на тялото си. Портиерът поспря на стълбите, за да осекне примигващата свещ. И те спряха на стъпалата под него. В тишината Габриел чуваше как разтопеният восък капе в подноса и как сърцето му се блъска в ребрата.

Портиерът ги поведе по коридора и отвори една врата. После постави неустойчивата си свещ върху тоалетната масичка и запита в колко часа да ги събуди.

– В осем – рече Габриел.

Портиерът им посочи ключа за осветлението и взе да мъкне някакво извинение, но Габриел рязко го прекъсна:

– Не ни трябва осветление. От улицата иде достатъчно светлина. Почакай – добави той, сочейки свещта, – можеш да си отнесеш тая красота. Хайде, драги.

Портиерът пак взе свещта си, но някак бавно, защото остана изненадан от тая нова мода. Сетне промърмори лека нощ и излезе. Габриел въртна ключа.

Уличната лампа хвърляше дълъг сноп призрачна светлина от прозореца до вратата. Габриел метна балтона и шапката си върху кушетката и отиде до прозореца. Погледна надолу към улицата, дано вълнението му постихне. Сетне се извърна и облегна на скрина с гръб към светлината. Тя бе снела шапката и пелерината си и разкопчаваше корсажа си пред голямото трикрило огледало. Габриел почака малко, погледа я, сетне рече:

– Грета!

Тя бавно се извърна от огледалото и тръгна по светлата пътека към него. Лицето ѝ изглеждаше тъй умислено и изнурено, че думите замряха на устните му. Не, още не бе време.

– Изглеждаш уморена – рече той.

– Поизморих се – отвърна тя.

– Да не ти е лошо или си отмаляла?

– Не, просто съм уморена.

Тя отиде до прозореца и застана там, загледана навън. Габриел отново почака и сетне, усетил, че го обзема плахост, рязко каза:

– Грета!

– Какво има?

– Нали знаеш оня нещастник. Мейлинс? – бързо рече той.

– Да. И какво?

– Бедничкият, в края на краищата той е свястно момче – продължи Габриел с някакъв чужд глас. – Върна ми златната лира, която му бях дал на заем, а аз вече я бях прежалил. Жалко, че не стои настрана от оня Браун, защото всъщност не е лошо момче.

Сега той трепереше от раздразнение. Защо изглеждаше тъй разсеяна? Как да започне? И тя ли бе разстроена от нещо? Да можеше да се обърне към него или сама да дойде при него! Жестоко щеше да бъде да я вземе в това състояние. Не, първо трябва да види желание в очите ѝ. Той копнееше да надвие над необяснимото ѝ настроение.

– Кога му зае лирата? – запита тя след малко. Габриел едва се овладя да не прати по дяволите тоя сархош Мейлинс и златната му лира. Той копнееше да изплаче душата си пред нея, да я задуши в прегръдката си, да я обладае. Но рече:

– По Коледа, когато отвори онова павилионче за коледни картички на улица „Хенри“.

Тъй бе пламнал в ярост и желание, че не чу как тя се дръпна от прозореца. Застана пред него за миг-два и го изгледа със странен поглед. Сетне внезапно се надигна на пръсти, леко опря ръце връз раменете му и го целуна.

– Великодушен си, Габриел – каза тя.

Потръпваш от радост поради внезапната ѝ целувка и тая чудата фраза, Габриел постави ръка върху косите ѝ и почна да ги гали с едва докосващи се пръсти. Бяха нежни и лъскави от банята. Сърцето му преливаше от щастие. Тъкмо когато го желаше, тя сама бе дошла при него. Може би мислите ѝ бяха следвали неговите. Може би, почувствала неудържимата му страст, бе пожелала да му се отдаде. И сега, когато толкова лесно бе дошла при него, той се зачуди как бе се колебал.

Стоеше, обвил главата ѝ с ръце, сетне бързо плъзна ръка около тялото ѝ и като я притегли към себе си, тихо рече:

– Грета, мила, за какво си се замислила?

Тя не отговори и не се отдаде на прегръдката му. Той пак заговори с тих глас:

– Кажи ми какво има, Грета. Струва ми се, че знам. Знаем ли?

Тя не отговори веднага. Сетне избухна в плач и рече:

– Мисля си за оная песен, за „Девойката от Огрим“.

Тя се отскубна от него, втурна се към леглото, вкопчи се в таблата и зарови лице. За миг-два Габриел замръзна от учудване, сетне пристъпи към нея. Като минаваше край трикрилото огледало, той се видя в цял ръст – широк, изпъкнал нагръдник, лице, чието изражение винаги го озадачаваше, когато го видеше в огледалото, и проблясващи очила с позлатени рамки. Той спря на няколко крачки от нея и рече:

– Каква е тая песен? Защо те кара да плачеш?

Тя вдигна глава и като дете избърса очи с опакото на ръката си. Гласът му прозвуча по-нежно, отколкото сам желаше.

– Защо, Грета? – попита той.

– Спомних си за един човек, който често пееше тая песен преди години.

– И кой беше тоя човек от преди години? – с усмивка запита Габриел.

– Един човек. Познавах го в Готуей, когато бях у баба – рече тя.

Усмивката изчезна от лицето на Габриел. Някакъв тъмен гняв почна да се надига дълбоко в него и тъмният огън на плътската страст гневно пламна в тялото му.

– Някой, в когото си била влюбена? – иронично запита той.

– Едно познато момче – отвърна тя. – Казваше се Майкъл Фюри. Той пееше тая песен, „Девойката от Огрим“. Беше с много крехко здраве.

Габриел мълчеше. Не му се искаше тя да си помисли, че го интересува тоя момък с крехкото здраве.

– Тъй ясно си го представям – каза тя подир малко. – Какви очи имаше: големи и тъмни! И какво изражение имаха, какво изражение!

– Значи ли това, че си била влюбена в него? – рече Габриел.

– Понякога се разхождах с него, когато бях в Голуей – каза тя.

Габриел внезапно се сепна.

– Може би затова искаше да отидеш в Голуей с Моли Айвърс? – хладно рече той.

Тя го погледна учудено и запита:

– Защо?

Габриел се почувства неловко от погледа ѝ. Той вдигна рамене и рече:

– Отде да знам? Навярно да го видиш.

Тя мълчаливо извърна очи от него и погледът ѝ се плъзна по светлата пътека към прозореца.

– Той умря – рече тя след дълго мълчание. – Умря само на седемнайсет години. Не е ли страшно да умреш толкова млад?

– Какъв беше той? – все тъй иронично запита Габриел.

– Работеше в газовата централа – отвърна тя.

Габриел се почувства унижен от напразната си ирония и от тоя образ, възкресен от царството на мъртвите, някакъв момък от газова централа. Докато той, изпълнен с нежност, радост и желание, бе тънел в тайните спомени от техния интимен живот, тя мислено го бе сравнявала с друг. Изведнъж го обзе срам от собствената личност. Видя себе си нелеп, лелино момче за всичко, добронамерен сантиментален невротик, който държи речи на простаци и сам идеализира шутовските си страсти, видя жалкия хамав хапльо, чийто образ бе зърнал в огледалото. И той инстинктивно обърна гръб към светлината, за да скрие от нея срама, изгарящ челото му.

Опита се да продължи разпита със същия хладен тон, но когато проговори, гласът му бе смирен и безразличен.

– Значи си била влюбена в тоя Майкъл Фюри, Грета – рече той.

– Бях много за него по онова време – отвърна тя. Гласът ѝ беше тих и тъжен. Усетил колко безсмислено щеше да бъде, ако се опита да я поведе натам, накъдето му се искаше, Габриел погали ръката ѝ и на свой ред тъжно рече:

– От какво умря той толкова млад? От тебеце?

– Мисля, че умря заради мен – отвърна тя.

Смътен ужас обзе Габриел при тоя отговор, сякаш тъкмо в часа, когато се бе надявал да възтържествува, насреща му се възправяше някакво невидимо и отмъстително същество, събирало сили за борба с него в своя мъгляв свят. Но с усилие на разума той се отърси от страха си и продължи да милва ръката ѝ. Нямаше смисъл да я разпитва, долавяше, че тя сама ще му разкаже всичко. Ръката ѝ бе топла и влажна: тя не отвърщаше на неговата ласка, но той продължаваше да я гали точно тъй, както бе галил първото ѝ писмо в онова пролетно утро.

– Беше през зимата – подзе тя, – в началото на зимата, когато трябваше да си замина от бабини, за да дойда тук, в манастира. Тогава той лежеше болен в квартирата си в Голуей и не го пускаха да излиза, а писаха на родителите му, в Утьрард. Охтика, казваха, имал или нещо подобно. Така и не разбрах.

Тя спря за минутка и въздъхна, после продължи:

– Бедният момък, много ме обичаше и беше такова мило момче. Излизахме заедно на разходка, Габриел, нали знаеш, както правят в провинцията. Ако не беше слаб в дробовете, щеше да учи пение. Горкият Майкъл Фюри, какъв глас имаше!

– Така, а после? – запита Габриел.

– Когато дойде време да напусна Голуей, за да дойда в манастира, той вече бе много по-зле, а мен не искаха да ме пуснат да го видя, та му написах едно писъмце да му кажа, че тръгвам за Дъблин, но ще си дойда през лятото, и да му пожелаая оздравяване.

Тя поспря за миг-два, колкото да овладее гласа си, сетне продължи:

– Тогава, вечерта, преди да отпътувам, си бях у баба, в Нънс Айлънд, и тъкмо си стягах багажа, когато чух – туп-туп – по стъклото потропваха камъчета. Прозорецът беше много мокър и нищо не се виждаше, затова припах по стълбите, както си бях по рокля, мушнах се през задната врата в градината и кого виждам – бедното момче, зъзне ли, зъзне.

– Не му ли каза да си върви? – запита Габриел.

– Как не го молих веднага да си иде у тях, как не му казвах, че тоя дъжд е смърт за него... Но той рече, че не искал да живее. И досега виждам очите му! Стоеше досам стената, под едно дърво.

– Прибра ли се вкъщи? – запита Габриел.

– Прибрах се. Не бях била и седмица в манастира, научих, че умрял и бил погребан в Утърард – техните са оттам. Боже, боже, какъв ден изживях, като чух, че е умрял!

Тя млъкна, задавена в сълзи, сетне, сломена от скръб, се захлупи на леглото и захлипа в пухеника. Габриел задържа ръката ѝ още няколко мига колебливо, после от чувство на свян пред мъката ѝ я пусна бавно и тихо се оттегли към прозореца.

Тя спеше дълбоко.

Опрян на лакът, вече простил, Габриел се вгледа в разбърканата ѝ коса и отворени устни и се вслуша в равното ѝ дишане. Тя бе преживяла истински роман: един мъж бе умрял заради нея. Вече можеше и без болка да мисли каква невзрачна роля бе играл в живота ѝ той, нейният съпруг. Гледаше я как спи, сякаш двамата никога не бяха живели като мъж и жена. Очите му се опиваха от лицето и косите ѝ и някаква неведома човешка жал към нея се промъкна в душата му, като си помисли колко красива е била в разцвета на девичата си хубост. Не му се искаше да признае дори пред себе си, че лицето и вече не е красиво, но съзнаваше, че то не бе лицето, заради което Майкъл Фюри бе презрял смъртта.

Може би не му бе разправила цялата истина. Извърна очи към стола, върху който тя бе хвърлила част от дрехите си. Връзката на фустата ѝ висеше към пода. Едната ѝ ботинка стоеше изправена с клюмнал одве мек кончов; другата бе полегнала встрани. Удиви се на бурята в себе си преди час. От какво бе породена? От вечерята у лелите му, от собствената му глупава реч, от виното и танците, от веселото сбогуване, от приятната разходка в снега, покрай реката?... Бедната леля Джулия! И тя скоро ще се превърне в сянка като Патрик Моркън и неговия кон. За миг бе зърнал грохнал израз на лицето ѝ, докато бе пяла „В булчинска премяна“. Може би не след дълго пак ще седи в същата гостна, облечен в черно и с копринен

цилиндър на коленете. Завесите на прозорците ще са спуснати, а леля Кейт ще стои до него, ще плаче, ще бърше носа си и ще му разправя как е издъхнала Джулия. Той ще напряга мозък за думи на утеха, но ще намира само тромави ненужни слова. Да, да: това се чакаше скоро.

Плещите му потръпнаха от хлад. Той внимателно се мушна под завивките и легна до жена си. Един подир друг всички те се превръщаха в сенки. По-добре смело да преминеш в отвъдния свят в разгара на някаква страст, а не унило да вехнеш и чезнеш от старост. И той си помисли, че жената до него бе таила в сърцето си през тия години израза в очите на нейния любим, когато ѝ е казал, че не иска да живее.

Великодушни сълзи замъглиха погледа на Габриел. Той не бе изпитвал подобно чувство към никоя жена, но съзнаваше, че това е любовта. Сълзи бликнаха обилно в очите му и в полумрака сякаш зърна силуета на младеж, застанал под мокрите колони. Наблизо имаше и други сенки. Душата му се бе добрала до тайния мир, населен от сонма на мъртвите. Съзнаваше, че ги има – загадъчни, светливи, – но как да ги усети? Собственото му „аз“ изчезваше в някакъв сив неосезаем свят: вещественото битие, в което някога тия мъртъвци бяха расли и живели, се стапяше в разтление.

Туп-туп: по стъклото леко се почука; той, сепнат, се извърна. Пак беше заваляло. Със сънен поглед гледаше снежинките – как сребърни и тъмни се носят в светлината. Дошъл бе час за път: на запад, през Ирландия. Да, в пресата го писаха – страната спи под преспите, навсякъде, безспир, се сипе сняг. Снегът засипваше заспалите поля в средата на острова, ситен се стелеше връз безлесните баири, връз Аленското тресавище[136 - Аленското тресавище е недалеч от Дъблин в югозападна посока.], а още по на запад се стелеше, сипкав, над тъмните размирни вълни на сивата Шанън.[137 - Устието на р. Шанън, югозападното крайбрежие на Ирландия. Пътуването на запад е пътуване към смъртта.] Леко се стелеше над всяка педя пръст от самотното гробище, където спеше Майкъл Фюри. Снегът гъсто се стелеше по стърчащите разкривени кръстове и надгробните камъни, по железните остриета встрани на строгите гробищни врата, по черен трън и по изсъхнал сък. Душата му застиваше в несвяст, заслушана в снега, който засипваше всичко, разстилалаше се над вселената, със сипкав съсък засипваше живите и мъртвите и се спускаше като сън – спокоен сетен сън.

Портрет на художника като млад

Ei ignotas animum dimittit in artes.[138 - *Et ignotas aniimim dimittit in artes* (лат.). С дух, устремен към изкуство незнайно (прев. Г. Батаклиев). Става дума за Дедал (гр. „художник“): епиграфът свързва заглавието на романа, фамилното име на героя, основната тема и един от най-важните митологични пластове. Епиграфът обаче крие и подводни камъни. Някои коментатори считат, че пропуснатият подлог подсказва намерението на Джойс иронично да визира своя читател, комуто предстои да навлезе в Дедаловия лабиринт на неговото изкуство, а „незнайното изкуство“ е творческото четене. По-нататък в Овидиевия стих става дума за крилете, които Дедал измайсторява за себе си и Икар – „нова природа твори“. Това обаче далеч не е първият опит на митологичния майстор да се състезава с природата. Независимо че героят на Джойс се идентифицира с романтичната страна на древния художник, той добре знае (и намеква в гл. V) за другото негово изобретение – дървената крава, скрита в която Пазифия зачева

Минотавър от свирепия бик. Тия два „творчески“ акта на Дедал са пряко свързани, защото след раждането на Минотавър той построява за него лабиринта, а цар Минос го задържа в плен, за да не издаде тайната на лабиринта. Някои моменти от мита са вплетени в символиката на романа. Вж. Овидий, „Метаморфози“, VIII, 1 – 285.]

Овидий, „Метаморфози“, VIII, 188

I[139 - Със сложната си многопластова структура, оригинални стилови решения, символи и алюзии встъплението към глава I е не само важен подстъп към целия роман, но илюстрира и съществени черти на Джойсовия метод, затова предлагаме малко по-подробен коментар на някои моменти от него. Встъплението е свързано с най-ранното детство на Джойс. В писмо от 1931 г. баща му, Джон Джойс, го пита: „Помниш ли старото време, когато живеехме на Брайтънския площад и ти беше Baby Tuscoo (в превода Аги-баги)... а аз ти разказвах за муката, която слиза от планината?“ Семейството на Джойс живее на този адрес до 1884 г., следователно в началото героят е двегодишен, а „приказката“ на бащата – отговор на детския въпрос „Кой носи децата?“. Коментаторите предлагат различни тълкувания на Baby Tuscoo: първо, бащата имитира детския говор (английските деца понякога бъркат „к“ и „т“) и казват Tuscoo вм. suscoo (кукувиче) – ранен намек за конфликта между героя и семейството му (чуждото гнездо!); второ, Tuscoo е детска дума, производна от съществителното tuck (локомотив); трето, Tuscoo е детска дума, производна от глагола tuck (повивам). Ние тръгнахме по четвърти път, като запазихме стилистиката на пасажа и „закачихме“ името за дълбоко скритата в началните редове, но по-нататък прозрачна аналогия с евангелската история от Лука, 1,36–42. Бети е умалително име от англ. Елизабет (Елисавета), а Бърн е фамилията на Джойсовия студент Дж. Ф. Бърн, прототип на Кранли от гл. V. В края на романа Стивън идентифицира Кранли като „Предтеча“, сиреч син на Захария и Елизабет; муката-майка, която минава край дома на Бети Бърн, в такъв случай е Мария (в автобиографичен план майката на Джойс също се казва Мария!), а синът ѝ – Агнецът Божи. В края на романа героят неколкостранно гледа на себе си като на „предаден“ Христос. Кравата (муката) е традиционен символ на Ирландия, който свързва първия абзац със стиховете от популярната сантиментална песен „Ах, цъфнала ми ѝ дива роза“. Джойс внася многозначителна промяна във втория стих, който в песента гласи „на гроба малък и зелен“. Тъй като пее пред малко дете, бащата сменя „гроб“ с неутралното place (място), но полученият в резултат образ е друга традиционна емблема на Ирландия – малкото зелено „място“, или както е в превода – остров. Опитът на детето, все още неовладяло езика, да запее „своята“ песен, е първият творчески акт на бъдещия художник, който създава оригинален образ – зеената (зелена!) роза (ср. „синьото цвете“ на романтиците). Дивата роза, израснала от гроб, подсказва характера на бъдещия художник и средата, в която той израства. Появата на чичо Чарлз и Данте сигнализира нова възраст. Прототип на чичо Чарлз е братът на дядото на Джойс, Уилям О’Конъл (далечен сродник на Даниъл О’Конъл), който живее със семейството от 1887 до смъртта си, следователно героят е вече на пет години. Данте е детска амалгама от думата aunt (леля), името Райордан и „танте“, избрана от Джойс заради богатия на асоциации ореол на името. Имената на Парнел и Майкъл Давит (ирландски патриот, известно време сподвижник на Парнел) подсказват първия контакт с политическата действителност. Засега двете „четки“ живеят в мир и сговор, защото до скандала с Парнел има още няколко години (вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“). Бурната реакция на Данте спрямо думите на малкия Стивън, че като порасне,

ще бъде мъж и жена с Айлин, се дължи на обстоятелството, че семейство Ванс са протестанти; затова Данте заплашва Стивън с орлите – традиционен символ на католицизма. Заплахата неслучайно е отправена към очите; и по-нататък в сблъсъците си с католицизма героят няколкократно „ослепява“, а слабото му зрение е един от лайтмотивите, които го сродяват с неговия създател. Наказанието на „художника“, който не иска да помоли за прошка, естествено, наемква и за Прометей. Встъплението представя първия контакт на детето с околния свят, затова в него откриваме пълен каталог на сетивата; слух (приказката и песента); зрение (лицето на бащата – „космато“, защото детето не знае думата „брада“, както не знае и думата „монокъл“ в предното изречение); вкус (бонки-лимонки); осезание (мокро-топло-студено); и обоняние (мушамата). Гъстотата на сетивните образи, подборът на ситуациите, простата синтактична структура и детската лексика, наивното мислене взаимно се допълват и изграждат психологическия и стилистичния модел на най-ранния стадий от емоционалното и интелектуалното развитие на героя. Като прибавим към всичко това латентната тема за художника, за морално-религиозните предразсъдъци и вражди, отпратката към един от най-драматичните моменти от политическата история на Ирландия и борбата за национална независимост на страната в края на XIX век, става ясно, че встъплението е не само микрокосмосът, който съдържа и предвещава цялото по-нататъшно действие в романа (Хю Кенър), но и центърът на Джойсовата творческа вселена.]

Имало едно време, в доброто старо време, една мука и тя правела мууу и слизала надолу по пътя и веднъж, както си слизала надолу по пътя, не щеш ли, намерила едно хубавко мънинко момченце и то се казвало Аги-баги...

Татето му разказваше тая приказка. Татето го поглеждаше през малко очилце: лицето му беше космато.

Той беше Аги-баги. Муката слизаше надолу по пътя, където живееше Бети Бърн: тя продаваше бонки-лимонки.

Ах, цъфнала ми й дива роза
на остров малък и зелен.

Той пееше тая песен. Това беше неговата песен.

Аа съфнаа зеена оза.

Като се напишаш в леглото, първо е топло, после става студено. И мама ще сложи надолу мушамата. Тя миришеше смешно.

Мама миришеше по-хубаво от татето. Тя му свиреше на пианото моряшката тропанка и той танцуваше.

Тра-ла-ла ла-ла
тра-ла-ла тра-ла-ла-ди
тра-ла-ла ла-ла
тра-ла-ла ла-ла.

Чичо Чарлз и Данте пляскаха с ръце. Те бяха по-стари от мама и татето, но чичо Чарлз беше по-стар от Данте.

Данте имаше в скрина си две четки. Четката с кафявото кадифе на гърба се казваше Майкъл Давит, а четката със зеленото кадифе на гърба се казваше Парнел. Щом ѝ занесеше салфетка, Данте му даваше ментолче.

Вансови живееха на номер седем. Те си имаха друго тате и друга мама. Те бяха тате и мама на Айлин. Като пораснеха, те с Айлин щяха да са мъж и жена. Той се скри под масата. Мама каза:

– О, Стивън, извини се пред всички!

Данте каза:

– О, ако ли не, орлите ще го накълват и ще остане без очички!

Ще остане без очички,
извини се пред всички,
извини се пред всички,
ще остане без очички.

Извини се пред всички,
ще остане без очички,
ще остане без очички,
извини се пред всички.

Из просторното игрище гъмжеше от момчета. Всички си деряха гърлата, а възпитателите ги насърчаваха с гръмки викове. Вечерният въздух бе блед и хладен и след всяко нападение и удар по топката мазното кожено кълбо прехвърчаше в сивкавия сумрак като тежка птица. Той се мъкнеше в опашката на своя отбор, по-далеч от погледа на възпитателя, по-далеч от грубите нозе, и от време на време се преструваше, че се затичва. Чувстваше се мъничък и слаб в тълпата футболисти: и очите му бяха слаби и сълзяха. Роди Кикъм[140 - В глава I са споменати 22 момчета, повечето от които по име съвпадат със съучениците на Джойс в „Клонгоус“; чисто фикционални персонажи са Саймън Мунан, Корк, Бойл Гривната и Кориган.] не е като него: той ще стане капитан на трети клас, казваха всички момчета.

Роди Кикъм е добро момче, но Рош Пора е мърльо. Роди Кикъм си има наколенки в шкафчето и пълна кошничка сладкиши в трапезарията. Рош Пора има огромни лапи. Той нарича петъчния пудинг „кучето в повивки“.[141 - Вид плодов сладкиш. В думите на Рош обаче се крие кошунствена шега, характерна за католически пансион: анаграмата на dog (куче) е god (бог), оттук и реакцията на героя. Анаграмата става лайтмотив в „Одисей“.] А един ден го попита:

– Теб как ти е името?

Стивън отговори:

– Стивън Дедалус.[142 - Св. Стефан (Стивън) е първият християнски мъченик, убит с камъни за богохулство. Дедалус (макар и с леко изменена ортография, поради което запазиме графиката на името – иначе би било Дедал) е доста необичайно за английския език име. Стивън Дедалус е псевдоним на младия Джойс. Името подсказва, че героят е мъченик, творец, изгнаник и пр.]

После Рош Пора каза:

– Какво пък е това име?

И понеже Стивън не намери отговор, Рош Пора попита:

– Какъв е баща ти?

Стивън отговори:

– Джентълмен.

После Рош Пора пак го попита:

– Мирови съдия ли е?

Той се суетеше насам-натам в опашката на своя отбор и от време на време се позатичваше. Но пръстите му бяха посинели от студ. Държеше ръце в джобовете на сивата си куртка, която бе препасана с колан. С колана се опасваш, но могат и да те опашат лошо с него. Веднъж едно момче каза на Кантуел:

– Сега ще ти опаша един колан!

Кантуел отвърна:

– Не си познал. Опитай се да опашеш Сесил Тъндър, тогава ще те видя. Само ще си отнесеш един по дирника!

Дирник не е хубава дума. Мама му заръча да не говори с лошите момчета в колежа. Колко бе хубава! Първия ден, когато се сбогуваше с него във фоайето на замъка, тя повдигна воала над носа си, за да го целуне: и носът, и очите ѝ бяха зачервени. Но той се престори, че не вижда как тя ще се разплаче. Тя е хубава, но като плаче, не е хубава. А татко му даде две петшинингови монети за харчлък. И му каза, ако има нужда от нещо, да пише у дома, но каквото и да прави, никога да не клевети другарите си. После ректорът се ръкува с баща му и майка му пред входа, вятърът развя сутана[143 - Сутан е обичайна за йезуитския орден монашеска дреха.] му и колата с майка му и баща му потегли. Те му махаха от нея и викаха:

– Сбогом, Стивън, сбогом!

– Сбогом, Стивън, сбогом!

Изведнъж той се озова сред яростна схватка и изплашен от настървените погледи и калните обуца, се наведе и надзърна под сплетените нозе. Момчетата пхтяха и прхтяха, бутаха се, ритяха и риеха с нозе земята. После жълтите обувки на Джек Лотън изкараха топката и всички други нозе и обуца се втурнаха подир нея. Той също се затича, но скоро спря. Няма смисъл да тича. Скоро ще си отиде вкъщи за ваканцията. След вечеря ще смени цифрата седемдесет и седем, залепена от вътрешната страна на чина в класната, със седемдесет и шест.[144 - Джайс постъпва в „Клонгоус“ на 1 септември 1888, следователно героят е на шест години, а денят по всяка вероятност – 4 октомври.]

Хубаво би било да си е сега в клас, а не тук на студа. Небето беше бледо и студено, но в замъка светеше. Той се зачуди от кой ли прозорец е хвърлил Хамилтън Рауън[145 - Хамилтън Рауън е герой на ирландското

националноосвободително движение. Гонен от английските войници, той се скрива в замъка и успява да затвори вратата, когато те вече стрелят по него. После хвърля шапката си върху оградата, за да ги заблуди, и избягва във Франция. Джойс дава името Рауън на главния си герой в „Изгнаници“.] шапката си върху стобора и дали тогава под прозорците е имало цветни лехи. Веднъж, когато бе в замъка, икономът му показва следите от куршумите по дървената врата и го почерпи от сладкиша, който ядяха братята от обителта. Хубаво и топло е да гледаш светлините на замъка. Също като в книга. Може би и Лестърското абатство е такова. И в читанката на доктор Корнуел има хубави изречения. Приличат на стихове, но са само примери за заучаване на правописа.

Уолси го погребяха в абатството
на абата лестърски отците.

Ракът е едно членестоного,

страдат и животните от рак.[146 - Някои от думите в оригинала

имат трудна ортография. До неотдавна например думи от типа Лестър, Глостър и пр. и у нас се пишеха според графиката – Лейчестер, а не както се четат. Томас Уолси е кардинал от времето на Хенри VIII. Несъгласен с бракоразводния процес на краля, той изпада в немилост и умира на път за Лондон, където е трябвало да бъде съден по обвинение в държавна измяна. Изреченията се запомнят с нелепицата си.]

Хубаво би било да може сега да си легне на килимчето пред огъня, да подпре глава и да си мисли за тия изречения. Той потръпна, сякаш го обляха със студена слизгава вода. Колко подъл е Уелс, дете го блъсна в барата на нужника само защото не се съгласи да трампи малката си табакера за неговия кестен-бияч, който бил спечелил четирийсет игри.[147 - Става дума за популярна детска игра: кестените се връзват и двамата противници ги удрят един о друг до счупване.] Бърр, каква студена и слизгава вода! А пък едно момче веднъж видяло как ей толкав плъх плъоснал в пяната. Мама сега седи пред огъня с Данте и чака Бригид да донесе чая. Сложила е крака върху решетката, мънистените й пантофи са се нагрили и миришат приятно и топло. А колко много неща знае Данте! Тя го научи къде е Мозамбик-ският проток, коя е най-дългата река в Америка и как се казва най-високата планина на Луната.[148 - Уроците на Данте са свързани с дейността на католически монаси. Мозамбик е първата спирка на св. Франциск Ксаверий (вж. глава III) по пътя му към Индиите; река Мисисипи е изследвана от френски католически мисионери; наблюденията на луната са дело на йезуитите Ричиоли и Грималди от Болоня.] Отец Арнал знае повече от Данте, защото е свещеник, но татко и чичо Чарлз казваха, че Данте е много умна и начетена жена. След обяд от устата на Данте излизаше смешен звук и тя поставяше ръка пред нея: това се нарича киселини.

Някой се провикна отдалеч:

– Всички в клас!

После се развикаха и от другите отбори:

– Всички в клас! Всички в клас!

Футболистите се скупчиха, зачервени и кални, и той тръгна с тях, доволен, че най-сетне се прибира. Родни Кикъм носеше топката за мазните й върви. Едно момче му я поиска да си пери шут за последно, но той продължи, без дори да му отговори. Саймън Мунан[149 - Вж. бел. 1 към „Сестрите“.] му каза да мълчи, защото възпитателят гледал. Момчето се извърна към Саймън Мунан и каза:

– Тоя шльоко пак се лиже на Макглейд.

Шльоко: каква шлякана дума. Момчето рече така на Саймън Мунан, защото той често връзваше крилцата на расото зад гърба на Макглейд, а възпитателят само се правеше на ядосан. И гадно да го чуеш! Веднъж, когато той си изми ръцете в умивалнята на хотел „Уиклоу“, баща му дръпна синджира на запушалката и мръсната вода затече през отвора на мивката. Когато водата бавно се източи, от отвора на мивката излезе същият звук: шльоко. Само че по-силно.

Като си спомни тоя звук и белите стени на умивалнята, първо му стана студено, после топло. Там имаше две пишури и щом ги завъртиш, потичаше вода: студена и топла. Пак му стана студено, сетне малко по-топло: и той видя двата надписа. Чудна работа!...

В коридора отново го побиха тръпки. Въздухът беше някак странен и влажноват. Нищо, скоро ще запалят, а когато гори, светилният газ тихичко съска, сякаш пее, все същата песен. Можеш да я чуеш, когато момчетата в занималнята престанат да бърборят.

Започна часът по аритметика. Отец Арнал написа на дъската трудна задача и каза:

– Да видим сега кой ще спечели! Хайде, йоркци! Хайде, ланкастърци! [150 - Момчетата са разделени според двете партии във войната на Розите. Отец Арнал е безпристрастен, но Стивън неслучайно носи бялата роза на Йорк – ирландската страна.]

Стивън напрягаше всички сили, но задачата излезе много трудна и той се обърка. Малката копринена емблема с бялата роза, забодена на гърдите му, започна да потрепва. Той не беше много силен по аритметика, но се стараше с всички сили, за да не падне Йорк. Лицето на отец Арнал изглеждаше много мрачно, но той не беше сърдит: смееше се. После Джак Лотън щракна с пръсти, отец Арнал погледна в тетрадката му и каза:

– Вярно. Браво, Ланкастър! Червената роза спечели. Хайде, йоркци, напънете мозъци!

Джак Лотън хвърли победоносен поглед. Копринената емблема с червената роза ярко се открояваше върху синята му матроска блуза. Стивън почувства, че лицето му също се зачервява, защото си спомни как момчетата се обзалагаха кой ще бъде първенецът на класа: той или Джак Лотън. Някои седмици пръв ставаше Джак Лотън, а други – той. Бялата копринена емблема трепкаше и трепкаше, докато той решаваше новата задача и слушаше гласа на отец Арнал. После жарта му угасна и лицето му стана съвсем студено. Помисли си, че лицето му сигурно е съвсем бяло, щом го усеща тъй студено. Отговорът не му излизаше, но все едно. Бели рози, червени рози: какви красиви цветове! Картончетата за първо, второ и трето място също са красиво оцветени: в розово, кремаво и лилаво. Може би и цветовете на дивата роза са такива: той си спомни песента за дивата роза, цъфнала на остров малък и зелен. Но зелени рози никъде няма. А може пък да има нейде по света?

Звънецът би и класовете се занизаха един подир друг от стаите и коридорите в трапезарията. Той седеше, загледан в двете парчета масло в чинията си, но не можеше да яде влажния хляб. И покривката беше влажна и провиснала. Но той изпи наведнъж горещия слаб чай, с който непохватният прислужник в бяла престилка

напълни чашата му. Зачуди се дали престилката на прислужника също е влажна и всички бели неща ли са студени и влажни. Рош Пора и Сорин пиеха какао, което им изпращаха от къщи в кутии. Те казваха, че не могат да пият чая, защото е помя. Бащите им са мирови съдии, казваха момчетата.

Всички момчета сега му се струваха много чужди. Всички си имаха майки и бащи, различни дрехи и различни гласове. Ах, как му се искаше да си бъде вкъщи и да сложи глава в скута на мама! Невъзможно: затова му се прииска по-скоро да минат часовете за игра, учене и молитва и да си легне.

Той изпи още една чаша горещ чай, а Флеминг каза:

– Какво ти е? Боли ли те нещо, какво ти е?

– Не знам – отвърна Стивън.

– Сигурно на тумбака ти е тежко – каза Флеминг, – затова си така пребледнял. Ще ти мине.

– Да – каза Стивън.

Не му беше тежко там. Той си помисли, че му е тежко на сърцето, ако изобщо на това място може да ти е тежко. Много мило от страна на Флеминг, че го попита. Доплака му се. Той се облакът на масата, запуши уши, сетне ги отпуши. Щом отпушеше уши, чуваше шума в трапезарията. Тя бучеше като влак в нощта. А щом запушеше уши, бученето стихваше, все едно че влакът влиза в тунел. Оная нощ в Далки влакът бучеше точно така. Но влезеше ли в тунел, всичко заглъхваше. Той затвори очи и влакът потегли: забучи и заглъхне, забучи и заглъхне. Хубаво е да слушаш как бучи и глъхне, подава се с бучене от тунела, пак заглъхва.

После колежаните от горния курс започнаха да излизат по пътеката в средата на трапезарията. Пада Рат, Джими Маги, Испанеца, комуто разрешаваха да пуши пури, дребното португалче с вълнената барета. Подир тях станаха и момчетата от средния и от долния курс. И всяко момче вървеше по различен начин.

Той седна в ъгъла на занималнята. Преструваше се, че гледа как играят на домино, и веднъж-дваж успя да чуе за миг тихата песен на светилния газ. Възпитателят стоеше на вратата с няколко момчета и им разказваше за Тулабег [151 - Тулабег е седалището на йезуитската семинария; възпитателят явно иска да събуди отрано интерес към ордена у питомците си.], а Саймън Мунан връзваше изотзад крилцата на расото му.

После възпитателят се дръпна от вратата, Уелс се приближи към Стивън и каза:

– Я кажи, Дедалус, ти цункаш ли мама преди лягане? [152 - Издевателството над Стивън съдържа скрита шега. Св. Алойзий Гонзага (патрон на Джойс, защото пълното му име е Джеймс Алойзий Августин Джойс) бил толкова непорочен и чист, че не смеел дори да целуне майка си според св. Алфонс Лигуори.]

Стивън отговори:

– Да.

Уелс се извърна към останалите момчета и каза:

– Ей, слушайте, тук едно момче вика, че всяка вечер цунка мама преди лягане.

Другите момчета спряха да играят, обърнаха се и се разсмяха. Стивън се изчерви от погледите им и смънка:

– Н-не я целувам.

Уелс каза:

– Ей, слушайте, тук едно момче вика, че не цунка мама преди лягане.

Всички отново се изсмяха. Стивън също се опита да се засмее. Почувства, че в миг му стана топло и неловко. Кой отговор беше по-верен? Нали отговори по два различни начина, а Уелс все се смееше. Но сигурно Уелс знае верния отговор, защото вече е в трети клас. Помъчи се да си представи майката на Уелс, но не посмя да го погледне в лицето. Лицето на тоя Уелс никак не му харесваше. Нали вчера той го блъсна в барата на нужника само защото не се съгласи да трампи малката си табакера с неговия кестен-бияч, който бил спечелил четирийсет игри. Много подло беше! Всички момчета казаха, че е подло. И водата беше една студена и слизгава, бърр! А пък едно момче веднъж видяло как ей толкав плъх пльоснал в пяната.

Студената слиз на барата полази цялото му тяло, а когато звънецът би за занятия и класовете се изнизиха от занималните, той усети, че студеният въздух в коридора и по стълбата прониква под дрехите му. Още мислеше как трябваше да отговори. Трябва ли да се цунка мама или не? Какво значи това цункам? Вдигаш лице ей така, за да кажеш лека нощ, а пък мама накланя лице. Това значи да цункаш. Мама допираше с устни бузата му; устните й бяха меки и лекичко намокряха бузата му; и издаваха един такъв тихичък звук: цун. Но защо двама души вършат това с лицата си?

Щом седна в клас, той вдигна капака на чина си и смени цифрата седемдесет и седем, която беше залепена от вътрешната страна, със седемдесет и шест. Но коледната ваканция беше още много далеч: нищо, все някога ще дойде, понеже земята непрекъснато се върти.

На първата страница в географията му имаше картинка на земята: едно голямо кълбо сред много облаци. Флеминг имаше кутия с боички и една вечер в часа за учене той боядиса земята зелена, а облациите кафяви. Станаха като четките в скрина на Данте: четката със зеления кадифен гръб, която се казваше Парнел, и четката с кафявия кадифен гръб, която се казваше Майкъл Давит. Но той не бе казвал на Флеминг да ги боядисва точно с тия цветове. Флеминг сам го стори.

Той отвори географията, за да си научи урока, но не можеше да запомни имената на разните места в Америка. А те бяха все различни места, понеже имаха различни имена. И всичките бяха в различни държави, държавите – в континенти, континентите – в света, а светът – във вселената.

Отвори първата страница на географията и видя: себе си, името си и къде се намира.

Стивън Дедалус

подготвителен клас

Клонгоус-ууд Колидж

Салинс

Графство Килдеър

Ирландия

Европа

Светът

Вселената[153 - Забележете, Великобритания не съществува във вселената на Стивън.]

Сам го бе написал: това е неговият почерк. А една вечер Флеминг се пошегува и написа на отсрещната страница:

Стивън Дедалус съм по име,
ирландската земя роди ме.
Сега в Клонгоус пребивавам
и се на бога уповавам.

Прочете стиховете отзад напред, но сега не се получи стихотворение. После прочете написаното на първата страница от долу на горе и стигна до името си. Това е той: и отново прочете страницата от горе на долу. Какво ли има след вселената? Нищо. Но може би около вселената все пак има нещо, което показва от кое място започва нищото? Сигурно не е стена, трябва да е една тънника, тънника линия, която опасва всичко. Какво значи това всичко и навсякъде: толкова е голямо, че човек не може да го побере в ума си. Само Бог може. Той се помъчи да го проумее, но му дойде наум само Бог. Бог се именува Бог, както неговото име е Стивън. На френски Бог е *dieu* и това също е име на Бога: и когато някой се моли богу и казва *dieu*, тогава Бог веднага разбира, че се моли французин. Но въпреки че Бог има различни имена на различните езици и разбира какво казват хората, когато се молят на различните си езици, все пак Бог си остава винаги същият Бог и истинското му име е Бог.[154 - Зад наивните мисли на детето в този абзац стои един от най-сложните религиозно-философски въпроси – за името и същността на бога. Отношението между предмета и името (понятието) в процеса на познанието – основен лайтмотив в глава I – е централен проблем за всяка философия.]

Колко уморителни бяха тия мисли. Струваше му си, че главата му е станала много, много голяма. Той обърна страницата и унило погледна зеленото земно кълбо сред кафявите облаци. Зачуди се кое е по-правилно, за зеленото ли да бъдеш или за кафявото, понеже един ден Данте взе ножиците, разпра зеленото кадифе на гърба на четката Парнел и му каза, че Парнел е лош човек. Чудеше се дали и сега вкъщи се карат за тия работи. Това се нарича политика. И имаше две страни, Данте беше на едната страна, татко и господин Кейси – на другата, но мама и чичо Чарлз не вземаха ничия страна. Всеки ден във вестника пишеше нещо за това.

Мъчно му беше, че не знае какво точно значи политика и къде свършва вселената. Чувстваше се мъничък и слаб. Кога ли ще стане като момчетата от класовете по поезия и реторика: гласовете им бяха като на големите, и обущата им бяха големи, и учеха тригонометрия. Още много време има дотогава. Първо ще дойде ваканцията, после следващият срок, после пак ваканция, и още един срок, и още една ваканция. Също като влак, който влиза и излиза от тунелите и бучи като трапезарията, когато момчетата се хранят, а ти си запушваш и отпушваш ушите. Срок, ваканция; тунел, навън; шум, тихо. Колко е далече! Ех, да можеше да си легне и да заспи! Остава само молитвата в капелата и после – в леглото. Той потръпна, измръзнал, и се прозина. Колко хубаво ще бъде в леглото, щом чаршафите се постоплят. Като се мушнеш в тях, отпърво са толкова студени. Потръпна, като си помисли колко са студени отпърво. Но после се стоплят и тогава можеш да заспиш. Хубаво е, като си уморен! Той се прозина отново. Вечерната молитва и после – в леглото: пак го втресе. Прозяваше му се. Колко хубаво ще бъде след няколко минути! Той почувства, че от студените измръзнали чаршафи плъзва огън, става все по-топло, все по-топло, огънят залива цялото му тяло, ух, колко е топло, ух, колко топло, ала въпреки това продължаваше леко да го тресе и още му се прозяваше.

Звънецът би за вечерна молитва и последен от всички той се изниза от класната стая надолу по стълбата, по коридорите до капелата. В коридорите беше полутъмно, полутъмно беше и в капелата. Скоро всичко ще се стъмни и заспи. В капелата полъхваше нощен хлад, а мраморните колони бяха на цвят като морето нощем. Морето беше студено и денем, но нощем беше по-студено. Студено и тъмно беше и под дигата край къщи. Но котлето за пунша сигурно е закачено над решетката.

Свещеникът четеше молитвата над главата му, а паметта му подземаше отговорите:

Господи, отвори устните ни
и устата ни ще възвестят Твоята хвала.[155 - Пс. 50, 17.]
Побързай, Боже, да ни избавиш,
побързай, Господи, да ни помогнеш.[156 - Пс. 69, I.]

Нощен хлад и мирис изпълваха капелата: набожен мирис. Не беше като миризмата на старите селяни, които коленичеха най-отзад по време на неделната служба. Те миришеха на въздух и дъжд, на торф и шаяк. Но бяха много набожни селяни. Като се молеха, дишаха право в тила му и въздишаха. От Клейн били, разправяше едно момче: там имало малки къщурки и той видял една жена, застанала на вратата с дете в ръце, когато минавали оттам с файтон на връщане от Салинс. Хубаво би било човек да може да преспи една нощ в такава къщурка, пред огнището с димящия торф, в тъмнината, осветявана от огъня, в топлата тъмнина, и да диша миризмата на селяните, миризмата на въздух и дъжд, на торф и шаяк! Но колко тъмно е на пътя сред дърветата! Ами ако се загуби в тъмното? Страшно му стана, като си го помисли.

Той чу гласа на свещеника, който четеше последната молитва, и също я заповтаря, за да го закриля от външната тъмнина.

Чуй молитвата ни, Господи, осени тая обител и изгони от нея всички козни на лукавия. Да пребъдат в нея светите Твои ангели, за да ни пазят в мир, и благодатта Ти да пребъде върху нас чрез Исуса Христа, нашего Господа. Амин.

Пръстите му трепереха, докато се събличаше в дормитоара, и той им казваше да бързат. Трябваше да се съблече, после да коленичи и прочете молитвите си и да легне, преди да намалят светлината, за да не отиде в ада, като умре. Той изу чорапите си, бързо нахлузи нощницата, коленичи разтреперан до леглото си и на един дъх повтори молитвите, изплашен, че всеки миг ще угасят светлината. Почувства, че раменете му се тресат, докато четеше:

Спаси, Господи, и помилуй татко и мама и
ги съхрани за мен!

Спаси, Господи, и помилуй малките ми
брата и сестри и ги съхрани за мен!

Спаси, Господи, и помилуй Данте и чичо
Чарлз и ги съхрани за мен!

Той се прекръсти, покатери се бързо в леглото, подви края на нощницата под краката си и се сви на кълбо под студените бели чаршафи, разтреперан и трескав. Нищо, няма да отиде в ада, като умре: а треперенето скоро ще мине. Нечий глас пожела на момчетата в спалното лека нощ. Той подаде за миг глава изпод завивките и видя жълтите завеси, които заграждаха леглото от всички страни. Светлината тихо угасна.

Стъпките на възпитателя се отдалечиха. Накъде? Може би надолу по стълбата и после по коридорите или пък към стаята му, в дъното на дългия ходник? Той виждаше тъмнината. Истина ли е, че нощем наоколо броди едно черно куче и очите му са големи като файтонджийски фенери? Говореше се, че това е духът на някакъв убиец. Тръпка на ужас бавно полази тялото му. Той видя тъмното преддверие на замъка. В гладачната над стълбището стояха стари слуги в старинни ливреи. Беше много отдавна. Старите слуги стояха безмълвни. В камината гореше огън, но преддверието беше тъмно. Някакъв силует се изкачи по стълбището откъм преддверието. Наметнат бе в бял маршалски плащ. Лицето му бе бледо и зловещо. Притискаше ръка към сърцето си и се взираше в старите слуги със странен поглед. Те го погледнаха, познаха лицето и плаща на господаря си и разбраха, че е смъртно ранен. Но там, накъдето гледаха, беше само тъмнина: само мрак и тишина. Господарят им бе смъртно ранен на бойното поле край Прага, далеч отвъд морето. Той стоеше на бойното поле, притиснал сърцето си с ръка: лицето му бе бледо и зловещо и бе наметнат с бял маршалски плащ [157 - Преди да стане собственост на йезуитския орден, замъкът „Клонгоус“ е принадлежал на рода Браун; негов потомък загива като маршал от австрийската армия в битката под Прага в 1757 и оттогава според легендата призракът му се явявал на слугите в деня на годишнината от смъртта му.]

О, колко студено и зловещо е да си мислиш подобно нещо! Цялата тая тъмнина бе студена и зловеща. В нея имаше зловещи бледи лица и очи огромни като файтонджийски фенери. Това бяха духовете на убийци, привидения на маршали, паднали смъртно ранени на бойното поле нейде отвъд морето. Какво искаха да кажат, та лицата им бяха тъй зловещи?

Господи, чуй молитвата ни, осени тая обител и изгони от нея всички...

Да си отидеш вкъщи за ваканцията! Момчетата му бяха разказвали колко е хубаво. Качват се на колите, спрели пред портала в ранното зимно утро. Колелата

заскърцват по чакъла. Да живее ректорът!

Ура! Ура! Ура!

Файтоните минават край църквата и всички свалят шапки. После весело препускат по селския път. Кочияшите посочват с камшик Бодънстаун[158 - Там се намира гробището, където е погребан Теобалд Улф Тоун (1763–1796), един от вождовете на ирландското националноосвободително движение по времето на Френската революция. Тоун прави опит да дебаркира в Ирландия с френски войски, но десантът се оказва неуспешен и той завършва живота си със самоубийство.]. Момчетата викват ураа! Минават покрай чифлика „Веселият фермер“. Ура, ура и пак ура! Минават през Клейн, викат ура и ги срещат с ура. Селянките стоят на вратите, тук-там се виждат мъже. Как чудно мирише зимният въздух: мирисът на Клейн – дъжд и зимен въздух, тлеещ торф и шаяк.

Влакът е пълен с момчета: дълъг, дълъг шоколаден влак със сметанова глазура. Кондукторите сноват напред-назад, отварят, затварят, заключват, отключват вратите. Облечени са в тъмносино и сребро, имат сребърни свирки и ключовете им игриво прещракват: трак-трак, трак-трак.

А влакът лети ли, лети през равнината, покрай Аленския[159 - Хълмът се свързва с ирландския митологичен герой Фин Маккул.] хълм, телеграфните стълбове бягат, бягат, бягат назад... Влакът се носи напред и напред. Той си знае работата. У дома в антрето има книжни фенери и гирлянди от зелени клонки. Огледалото е окичено с коледна звезда и бръшлян[160 - Традиционни коледни украшения.], бръшлян и коледна звезда, зелени и червени, са сплетени около полилеите. С червена коледна звезда и зелен бръшлян са окичени и старите портрети по стените. Коледна звезда и бръшлян за него и за Рождество Христово.

Чудесно е!... Всички са там. Добре си ни дошъл, Стивън! Шумни поздравя. Цун – целува го мама. Така ли трябва? Татко сега е маршал. Това е много повече от мирови съдия. Добре дошъл, Стивън!

Шум, шум, шум.

Rrrrrrrrr – дрънчат халките на завеските, в мивките се разплисква вода. Шум, шум, шум: момчетата стават от сън, обличат се и се мият в спалното; възпитателят снове напред-назад, шумно пляска с ръце и подвиква на момчетата да побързат. Бледи слънчеви лъчи падат върху дръпнатите завески и разхвърляните легла. Леглото му е много горещо. Горещи са и лицето, и тялото му.

Той се надигна и седна на ръба на кревата. Чувстваше се слаб. Помъчи се да нахлузи единия чорап. Стори му се ужасно бодлив. Какво странно студено слънце!

Флеминг каза:

– Лошо ли ти е?

Сам не знаеше; но Флеминг продължи:

– Лягай пак. Ще кажа на Макглейд, че ти е лошо.

– Болен е.

– Кой?

– Кажете на Макглейд.

– Лягай пак.

– Болен ли е?

Някакво момче го държа под мишниците, докато той събу чорапа, който висеше на крака му, и се покатери обратно в топлото легло.

Сви се на кълбо между чаршафите, зарадван от приятната им топлина. Чуваше, че момчетата наоколо говорят за него, докато се обличаха за утринната. Колко подло, да го блъсне в барата на нужника, казваха.

Сетне гласовете изчезнаха: бяха излезли. Някой до леглото му каза:

– Нали няма да изпортиш, Дедалус, обещавах ли?

Лицето на Уелс: той го погледна и видя, че Уелс е уплашен.

– Аз, без да искам. Обещавах ли?

Татко му бе казал, каквото и да прави, никога да не клевети другарите си. Той поклати глава, каза не и се почувства щастлив.

– Без да искам, честна дума. Аз, такова... Само на шега. Съжалявам.

Гласът и лицето се изгубиха. Съжалява, понеже го е страх. Страх го е, че е някаква болест. Ракът е едно членестоного, страдат и животните от рак: или пък от нещо друго. Ей че отдавна беше, над игрището падаше здрач, той се суетеше насам-натам в опашката на своя отбор и една тежка птица прехвърчаше ниско в сивкавия сумрак. Лестърското абатство светеше. Уолси го погребяха в абатството на абата лестърски отците.

Не, не, това не е лицето на Уелс, ами на възпитателя. Не хитрува. Не, не: наистина е болен. Не хитрува. Той усети на челото си ръката на възпитателя: почувства, че челото му гори и е влажно под хладната влажна длан на възпитателя. И плъхът е такъв на пипане: слизгав, влажен и студен. И всеки плъх си има по две очички, да гледа с тях. Хлъзгава слизгава козинка, мънинки тънинки краченца, свили се за скок, и лъскави очички да гледа с тях. И добре разбира как се скача, но умът на плъховете нищо не разбира от тригонометрия. Мъртвите плъхове лежат на една страна. Козинката им изсъхва. Тогава са просто леш.

Възпитателят отново бе до него и гласът му казваше, че трябва да стане, че отец вицеректорът наредил да стане, да се облича и да върви в лечебницата. Докато той напругаше всички сили, за да се облече колкото може по-бързо, възпитателят каза:

– Трябва да си дигнем партушините и да идем при брат Майкъл, защото ни боли тумбакът. Жаба квака на юнака във тумбака, що е то?

Колко добър е възпитателят, че иска да го разсмее! Но той не можеше да се засмее, защото бузите и устните му трепереха; тогава възпитателят сам се засмя на смешката, после извика:

– Ходом марш! Сено! Слама! Сено! Слама!

Слязоха заедно по стълбите и продължиха по коридора и покрай банята. Като мина пред вратата ѝ, той със смътен страх си спомни топлата застояла вода с цвят на торф, топлия влажен въздух, шума от цамбуркането, пешкирите, които миришеха на лекарство.

Брат Майкъл стоеше пред вратата на лечебницата, а от тъмната стая вдясно от него лъхаше на лекарство. Миризмата идеше от шишенцата върху лавиците. Възпитателят каза нещо на брат Майкъл, брат Майкъл му отговори и го нарече сър. Той имаше рижа, вече прошарена коса и бе странен на вид. Странно бе, че винаги щеше да остане брат. Странно беше също, че не можеш да му кажеш сър, защото е брат и изглежда по-друг. Мигар не бе достатъчно набожен или бе с нещо по-лош от другите?

В стаята имаше две легла и в едното легеше момче: щом влязоха, то извика:

– Здравей! Та това е малкият Дедалус! Нещо да няма?...

– Няма го майстора – каза брат Майкъл.

Момчето беше от третокласниците и докато Стивън се събличаше, то помоли брат Майкъл да му донесе препечена филийка с масълце.

– Моля ти се бе! – каза то.

– Ще ти дам аз на теб едно масълце! – отвърна брат Майкъл. – Утре заран, щом дойде докторът, веднага ще те изпишем.

– Защо ще ме изписвате? – попита момчето. – Още не съм оздравял.

Брат Майкъл повтори:

– Ще те изпишем като едното нищо, добре да го знаеш.

Той се приведе да разрови огъня. Гърбината му беше дългнеста като на коня, дето тегли трамвая. Той разклати ръжена страшно и се закани с глава на третокласника.

После брат Майкъл излезе и след малко третокласникът се обърна към стената и заспа.

Ето каква била лечебницата. Значи болен. Дали бяха писали вкъщи на татко и мама? По-бързо щеше да стане, ако някой от братята отиде да им обади. Или сам да напише писмо и някой брат да го занесе.

Мила мамо,

Аз съм болен. Искам да си дойда вкъщи. Моля ти се, ела да ме вземеш. Аз съм в лечебницата.

Твой любещ син

Стивън

Колко далеч бяха те! Зад прозореца струеше студена слънчева светлина. Зачуди се дали ще умре. Защо не, можеше да умре и в слънчев ден. Можеше да умре, преди мама да дойде. Тогава за него щяха да отслужат опело в капелата, както при смъртта на Литъл, за което му бяха разказвали момчетата. Всички ще бъдат на службата, облечени в черно, и всички с тъжни лица. И Уелс ще дойде, но никой вече няма да го погледне. Ректорът ще бъде в златоткан черен филон, а на олтара и около ковчега ще има големи жълти свещи. После бавно ще изнесат ковчега от капелата и ще го заровят в малкото гробище на братството отвъд централната алея с липите. И Уелс ще съжالياва за това, което стори. Камбаната бавно ще бие.

И той дочу камбанен звън. Повтори си наум песничката, която го бе научила Бригид:

Бим-бам! Камбана бие вън!
Сбогом, мамо, не тъжи!
В стария църковен двор
до батко ти ме положи.
Ангелчета шест ще бдят
над последния ми път.
Две се молят, две възгласят,
две душата ми отнасят.

Колко красиво и тъжно! Колко красиви са думите в стария църковен двор! Тръпка пролази по цялото му тяло. Колко тъжно и колко красиво! Прииска му се да си поплаче, не за себе си, а за думите, тъй красиви и тъжни като музика. Бим-бам! Бим-бам! Сбо-гом! Сбо-гом!

Студената слънчева светлина бе помътняла, а до леглото му с купичка говежди бульон в ръце стоеше брат Майкъл. Той се зарадва, защото устата му бе пресъхнала и гореше. Чуваше се глъчката от игрищата. Животът в колежа продължаваше, все едно че и той бе там.

После брат Майкъл тръгна да си ходи, а третокласникът му каза непременно да се върне и да му каже какво пише във вестника. Той каза на Стивън, че името му е Корк и баща му имал много състезателни коне, до един страшни скачачи, и че когато поиска, може да подшушне на брат Майкъл на кой да заложи, защото брат Майкъл е много добър и винаги му казва какво пише във вестника, дете всеки ден го получават в замъка. Във вестника пишеше за най-различни неща: за произшествия, корабкрушения, спорт и политика.

– Сега пише само за политика – каза той. – Ваште сигурно също говорят за това.

– Да – каза Стивън.

– И наште – каза той.

После се замисли за миг и добави:

– Ти имаш странно име – Дедалус, – но и моето е странно – Корк. Мойто име е име на един град. А твойто прилича на латински.

После го попита:

– Обичаш ли гатанки?

Стивън отвърна:

– Горедолу.

После оня рече:

– Добре, отговори тогава защо графство Мънстър прилича на тапа?

Стивън се зачуди какъв ли е отговорът, после каза:

– Предавам се.

– Защото в него има корк – каза третокласникът. – Чактисваш ли? Корк е град в графство Мънстър, а от корка правят тапи.

– А, сега разбрах – каза Стивън.

– Това е много стара гатанка – рече момчето.

После добави:

– Знаеш ли какво?

– Какво? – попита Стивън.

– Знаеш ли – каза момчето, – същата гатанка може да се зададе и по друг начин.

– Така ли? – учуди се Стивън.

– Да, съвсем същата гатанка – каза оня. – Сещаш ли се?

– Не – каза Стивън.

– Не можеш ли да се сетиш?

Докато говореше, той се понадигаше от леглото и поглеждаше Стивън. После се отпусна на възглавката и рече:

– Има още един начин, но няма да ти го кажа.

Защо не му го каза? Баща му, който имал толкова много коне, сигурно също е мирови съдия като бащите на Сорин и Рош Пора. Той си спомни своя собствен баща, спомни си го как пееше, а мама свиреше, спомни си, че винаги му даваше по цял шилинг, когато му поискваше само шест пенса, и му стана мъчно за него, че не е мирови съдия като бащите на другите момчета. Защо тогава го бяха изпратили тук заедно с тях? Но татко му бе казал да се чувства като у дома си, защото преди петдесет години братът на дядо му бил връчил тук едно послание на Освободителя.

Хората от онова време се познаваха по старовремските дрехи. Всичко тогавашно му изглеждаше много тържествено и той се зачуди дали по онова време момчетата в Клонгоус са носели сини куртки със златни копчета, жълти жилетки и шапки от заешка кожа, дали са пиели бира като възрастните и имали собствени хрътки-зайчари?

Той погледна прозореца и видя, че навън се бе свечерило. Над игрищата сигурно вече се стелеше сивкава здрачевина. Оттам не се чуваше никакъв шум. Сега в клас навярно пишеха съчинение или пък отец Арнал им четеше из житията на светците.

Чудно, не му дадоха никакво лекарство. Може би брат Майкъл щеше да го донесе, като се върне. Момчетата казаха, че в лечебницата давали да се пият разни смрадливи горчила. Но сега му беше по-добре отпреди. Хубаво би било да можеше бавничко да оздравява. Тогава може да ти дадат някоя книжка. В библиотеката имаше една книга за Холандия с чудесни чуждоземни имена и картинки на непознати градове и кораби. Такава книга е истинска сладост.

Колко слаба стана светлината навън. Нищо и така е хубаво. Отблясъците на огъня се надигаха и снишаваха по стената. Също като вълни. Някой бе притурил въглища и той дочу гласове. Говореха си. Това бе шумът на вълните. Или самите вълни говореха помежду си, докато се дигаха и спадаха.

Той видя развълнувано море, дълги тъмни талази, които се дигаха и спадаха, тъмни в безлунната нощ. Мъничка светлина проблясваше в края на вълнолома, в залива влизаше кораб: и той видя тъпа хора, сбрани на самия бряг, за да посрещнат кораба, който влизаше в тяхното пристанище. На палубата стоеше висок мъж и се вираше в равната тъмна земя: светлинката на фара го озари и той видя лицето му, скръбното лице на брат Майкъл.

Видя го да вдига ръка към народа и чу гръмкия му скръбен глас, който се понесе над вълните:

– Той умря. Видяхме го в ковчега.

Скръбен стон се изтръгна от народа:

– Парнел! Умря Парнел!

Те паднаха на колене, стенойки от скръб.

И той видя Данте в кафява кадифена рокля и зелена кадифена мантия, която се спускаше от раменете ѝ: горда и безмълвна, тя шестваше край народа, коленичил досам водата. [161 - Стивън си представя грандиозното погребение на Парнел, починал на 6 октомври 1891.]

Камината, с жар догоре, пламтеше с ален огън, а под увития в бръшлян полилей бе сложена коледната трапеза. Макар че се върнаха доста късно, обядът още не беше готов: ей сегинка ще бъде готов, бе казала мама. И те чакаха да се отвори вратата и прислужниците да внесат големите блюда под тежки метални похлупаци.

Чакаха всички: чичо Чарлз, седнал в дъното на стаята до прозореца. Данте и господин Кейси – в креслата от двете страни на камината, Стивън – на стол между тях, сложил крака върху малка табуретка. Господин Дедалус се поогледа в

огледалото над камината, засука мустаци, сетне разтвори полите на фрака си и застана с гръб към жаркия огън: сегиз-тогиз обаче той повдигаше ръка и позасукваше ту единия, ту другия си мустак. Господин Кейси, оборил глава на една страна, се усмихна и потупа подутата си гуша. Стивън също се усмихна: той вече знаеше, че в гърлото на господин Кейси няма никаква кесия със сребро. Смешно му стана, като си спомни как господин Кейси го лъготеше, че в гърлото му дрънчи сребро. А когато веднъж се помъчи да разтвори ръката му, за да види в нея ли е скрил кесията със среброто, той забеляза, че пръстите му не можеха да се изправят: и господин Кейси му каза, [162 - Прототип на Кейси е Джон Кели, ирландски патриот и близък приятел на семейството, няколкократно хвърлян в затвора, където осакатял от плетене на кълчища.] че трите му пръста се вдървили от бързане, докато плел кесията за рождения ден на кралица Виктория.

Господин Кейси потупа издутата си гуша и се усмихна на Стивън със сънен поглед, а господин Дедалус му каза:

– М-да... Такива работи, значи. Добре се поразходихме, а, Джон? М-да... Тия хора гладни ли са решили да ни държат? М-да... Такива ми ти работи. Ей богу, добре се нагълтахме днеска с озон край Хед.

Той се обърна към Данте и каза:

– Ама вие днес изобщо носа си не подадохте навън, госпожо Райордан?

Данте се намръщи и отсече:

– Не.

Господин Дедалус пусна полите си и отиде до бюфета. Извади отвътре голям глинен кърчаг с уиски и бавно започна да пълни гарафата, като от време на време се навеждаше да види колко е сипал. После прибра кърчага в бюфета, наля по малко в две чаши, добави вода и се върна с тях при камината.

– Ще сръбнем ли капчица за апетит, Джон? – попита той.

Господин Кейси взе чашата, отпи и я постави до себе си на камината. После каза:

– Брей, все си мисля как нашият приятел Кристофър майстори от онова, неговото шампанско...

Той прихна да се смее, закашля се и добави:

– ... от гърмящото де, за тия приятелчета. [163 - Намек, че човекът е правел бомби за Фенианското братство.]

Господин Дедалус гръмко се изсмя.

– Кой, Кристи ли? – каза той. – Във всяка от брадавиците по плешивото му теме има повече пипе, отколкото в цяла глутница лисугери.

Той наведе глава, затвори очи, облиза се доволно и взе да имитира гласа на хотелиера:

– Ас какъв сладък гласец ти говори – света вода ненапита. Мед му капе от устата,

господ да ни го пази.

Господин Кейси още не можеше да се съвземе от кашлицата и смеха си. Стивън позна гласа и физиономията на хотелиера, когото баща му имитираше, и се засмя.

Господин Дедалус намести монокъла си, вторачи се в него и му рече тихо и ласкаво:

– Ами ти, кутренцето ми, на какво се смееш?

Влязоха прислужниците и сложиха блюдата на масата. След тях дойде госпожа Дедалус и покани всички.

– Моля, сядайте – каза тя.

Господин Дедалус се изправи до масата и каза:

– Заповядайте, госпожо Райордан. И ти, Джон, сядай, друже.

Той погледна към чичо Чарлз и му рече:

– Хайде, сър, птицата чака.

Щом всички се разположиха, той хвана капака на блюдото, но тутакси дръпна ръката си и каза:

– Хайде, Стивън.

Стивън стана, за да прочете молитвата:

Благослови ни, Господи, и благослови тия Твои дарове, които милостиво ни проваждаш в името на Исуса Христа, нашия Господ. Амин.

Всички се прекръстиха и господин Дедалус с доволна въздишка вдигна тежкия капак от блюдото, осеян по края с бляскави капчици.

Стивън погледна тлъстата пуйка, която вече бе видял на кухненската маса овързана и набодена на шиш. Баща му бе платил за нея цяла гвинея в магазина на Дън на улица „Д’Олиер“ [164 - Много реномиран и все още съществуващ в Дъблин магазин. Цялата сцена на коледната трапеза показва, че семейството още живее в благополучие, но в действителност финансовите затруднения на Джон Джойс започват тъкмо по това време.], а продавачът няколко пъти я бе мушнал по гърдите, за да покаже колко е хубава; той си спомни и гласа на продавача, който каза:

– Вземете тая, сър. Няма ала-бала. Пръстите ще си оближете.

Защо господин Барет в Клонгоус наричаше пуйка пердашката, с която биеше през ръцете? Но Клонгоус бе далеч, а тежката миризма на топла пуйка, шунка и целина, която се вдигаше от блюдата и чиниите, буйният огън, който пламтеше в камината, и зеленият бръшлян и червената коледна звезда те караха да се чувстваш така щастлив, и щом обедът свърши, ще донесат огромния коледен пудинг, украсен с

обелени бадеми и вейки коледна звезда, около който препускат синкави пламъчета, а на върха му се вее малко зелено знаменце.

Това бе първият му коледен обед и той си представи как малките му братя и сестри чакат сега в детската стая да дойде ред на пудинга, както сам често бе чакал. Чувстваше се странно и някак по-възрастен в ученическата си униформа с широка ниска яка. А сутринта, когато майка му го доведе в гостната, облечен за църква, баща му заплака. Понеже си спомнил за своя баща. И чичо Чарлз каза същото.

Господин Дедалус покри блюдото и лакомо залапа. След малко той каза:

– Бедният ни Кристи, и той я заплете една...

– Саймън – рече госпожа Дедалус, – не си предложил сос на госпожа Райордан.

Господин Дедалус грабна сосиерата.

– Не съм ли?! – възкликна той. – Зло да ви забрави, госпожо Райордан, простете на слепия!

Данте покри с ръце чинията си и каза:

– Не, благодаря.

Господин Дедалус се обърна към чичо Чарлз:

– Върви ли ви хапката, сър?

– Като кралската поща, Саймън.

– Ами ти, Джон?

– Аз съм наред. Гледай се ти – давай, давай!

– За теб, Мери? Я подай чинията, Стивън, ушите ще ти заплющят от тоя сос!

Той щедро напълни чинията на Стивън със сос и отново върна сосиерата на масата. После попита чичо Чарлз крехко ли е месото. Чичо Чарлз не можа да отговори, защото устата му беше пълна, но утвърдително закима с глава.

– Ама как нашият човек му затвори устата на каноника, а? – подхвърли господин Дедалус.

– Кой да очаква подобна смелост от него? – каза господин Кейси.

– Ще ви плащам лептата си, отче, като спрете да обръщате храма божи в изборджийско сборище.

– Хубав отговор, няма що! И то на своя свещеник! – каза Данте. – И тоя човек се представя за добър католик.

– Сами са си виновни – снизходително каза господин Дедалус. – И първият срещнат глупак ще им каже да си гледат религията и да не се пъхат, дете не им е работа.

- Това е религия – каза Данте. – Дълг им е да предупреждават народа.
- Ние отиваме в божия храм смирено да се помолим на създателя си – каза господин Кейси, – а не да слушаме предизборни речи.
- Това е религия – повтори Данте. – Те имат право. Пастирът трябва да води стадото.
- И да проповядва политика от олтара, така ли? – запита господин Дедалус.
- Точно така – отвърна Данте. – Става дума за обществения морал. Свещеникът е свещеник, за да учи паството си кое е право и кое не.

Госпожа Дедалус остави ножа и вилицата си на масата и рече:

- Моля ви, умолявам ви, точно днес ли намерихте да водите политически спорове?!
- Права сте, госпожо – каза чичо Чарлз. – Достатъчно, Саймън, стига толкова. Да не говорим повече.
- Добре, добре – бързо се съгласи господин Дедалус.

Той решително вдигна капака на блюдото и рече:

- Я да видим, кой иска още пуйка?

Отговор не последва. Данте каза:

- Хубави думи в устата на един католик, няма що.
- Госпожо Райордан, умолявам ви, да оставим този разговор – рече госпожа Дедалус.

Данте се обърна към нея и каза:

- А да не би да искате да си седя и да слушам как хулят пастирите на моята църква?
- Никой няма да каже дума срещу тях, стига да не се месят в политиката – каза господин Дедалус.
- Ирландските епископи и свещеници си казаха думата и ние трябва да им се подчиним[165 - Намек за манифеста на ирландското духовенство срещу Парнел. Вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“.] – отвърна Данте.
- Те по-добре да оставят политиката, иначе народът ще остави тяхната църква – каза господин Кейси.
- Чувате ли? – запита Данте, обръщайки се към госпожа Дедалус.

– Господин Кейси! Саймън! Стига толкова – рече госпожа Дедалус.

– Лошо! Лошо! – промърмори чичо Чарлз.

– Какво?! – викна господин Дедалус. – Мигар трябваше да го изоставим по заповед

на англичаните?

– Той вече не бе достоен да води народа – каза Данте. – Беше отявлен грешник.

– Всички сме грешници, и то окаяни грешници – студено забеляза господин Кейси.

– ... Но горко томува, чрез когото дохожда съблазън – каза госпожа Райордан. – За него е по-добре, ако му надянат воденичен камък на шията и го хвърлят в морето, нежели да съблазни едного от тия малките[166 - Лук., 17, 1 – 2.].

Това е словото на светия Дух.

– Скверно слово, ако питате мен – хладно каза господин Дедалус.

– Саймън! Саймън! Малкият! – обади се чичо Чарлз.

– Да де... Искам да кажа... абе сетих се какви скверни слова говореше хамалинът на гарата – рече господин Дедалус. – Такава работа значи. Я да видя чинията ти, Стивън. На, и всичко да си изядеш.

Той напълни чинията на Стивън и сложи на чичо Чарлз и на господин Кейси големи късове от пуйката, като обилно ги поля със сос. Госпожа Дедалус почти не хапваше, а Данте стоеше, скръстила ръце в скута си. Лицето ѝ бе почервеняло. Господин Дедалус разряза остатъка от пуйката и каза:

– А тая вкусна мръвка се вика по нашенски папски нос или, просто казано, трътка. Искате ли някой от уважаемите дами и господа...

Той вдигна с вилицата едно парче от пуйката. Никой не отговори. Господин Дедалус го сложи в чинията си и рече:

– Е, да не кажете, че не съм ви поканил. Я сам да си го изям, че напоследък нещо не съм добре.

Той смигна на Стивън, сложи обратно капака и отново започна да яде.

Настъпи тишина. След малко господин Дедалус подзе:

– Е, хубаво време се задържа днеска. Сума народ бе надошъл.

Никой не продумваше. Той отново подзе:

– Тая Коледа дойде повече народ от миналата.

Той огледа другите, които бяха свели лица над чиниите си, и като не получи отговор, почака още малко, сетне горчиво рече:

– Така или иначе развали ми се коледната трапеза.

– Нито щастие, ни благодат ще влязат в дом, където няма уважение към църковните пастири – каза Данте.

Господин Дедалус хвърли ножа и вилицата си в чинията.

– Уважение ли?! – викна той. – Към кого? Към Били Бърната[167 - Били Бърната е дъблинският архиепископ Уилям Уолш, активен участник в кампанията против Парнел. В едно от сатиричните си стихотворения Джойс пише: Не смее папата да се оригне, без Били благосклонно да му смигне. Майкъл Лоуг, архиепископ на Арма, също е бил враг на Парнел.] или към Негово Благоутробие от Арма? Уважение!

– Църковни князе! – презрително процеди господин Кейси.

– На лорд Литрим коняри![168 - Лорд Литрим, прословут изедник, бива убит от селяните в Донигол през 1877 г., след като изнасилвил дъщерята на един фермер. Двата му коняри безуспешно се опитали да го защитят от народа. Дедалус намеква, че ирландската църква служи на английската власт.] – добави господин Дедалус.

– Те са миропомазани и са гордостта на страната – заяви Данте.

– Негово благоутробие, божий чревоугодник – грубо повтори господин Дедалус. – Като заспи – ангел небесен. Ама да го видите само как лапа зиме свинско със зеле! Леле, мале!

Той наподоби с лице свинска зурла и взе да сумти.

– Наистина, Саймън, не бива да говориш така пред Стивън – намеси се госпожа Дедалус. – Не бива.

– О, ще си спомня той за всичко това, като порасне – разгорещено подзе Данте. – Ще си спомня как в собствения му дом са сквернословили срещу бога, религията и църковните отци.

– Нека запомни и сквернословията, с които поповете и техните слуги разбиха сърцето на Парнел и го пратиha в гроба! – викна й господин Кейси през масата. – Нека и това си спомня, като порасне!

– Кучи синове! – кресна господин Дедалус. – Щом бе съборен, те се нахвърлиха връз него и го предадоха! Като плъхове го разкъсаха! Мръсни кучета! Виж ги на какво мязат! Ей богу, на не знам какво!

– Правилно постъпиха! – извика Данте. – Те се подчиниха на своите епископи и свещеници. Хвала им!

– Но това на нищо не прилича. Един ден в годината не можем да си починем, от ужасните ви разпри – каза госпожа Дедалус.

Чичо Чарлз вдигна помирително ръце и каза:

– Хайде, стига вече. Престанете. Не можете ли да говорите, без да се горещите и да сквернословите?

Госпожа Дедалус зашепна нещо на Данте, но Данте гръмко отвърна:

– Не, няма да си мълча. Длъжна съм да браня своята църква и вяра, когато вероотстъпници ги хулят и хрчат по тях.

Господин Кейси грубо бутна чинията си в средата на масата, облакът се и се

обърна към домакина с пресипнал глас:

– Я кажи, разказвал ли съм ти за една знаменита храрка?

– Не си, Джон – отвърна господин Дедалус.

– Слушай тогава, много поучителна история – каза господин Кейси. – Това стана немного отдавна в същото графство Уиклоу, където се намираме и ние сега.

Той замлъкна, обърна се към Данте и й рече със сдържан гняв:

– И позволете да ви припомня, госпожо, че ако мене имахте предвид, аз не съм никакъв отстъпник. Аз съм католик, какъвто бе баща ми, какъвто бе неговият баща и бащата на неговия баща, когато бяхме готови живота си да дадем, нежели да продадем вярата си.

– Толкова по-срамно е, че сега говорите така – отвърна Данте.

– Разказвай, Джон – усмихна се господин Дедалус. – Да чуем все пак тая история.

– Католик ли?! – иронично повтори Данте. – И най-яроствният протестантин в страната не би си позволил тия богохулства, които чух днеска.

Господин Дедалус започна да клати глава напред-назад и да си напява като селски певец.

– Не съм никакъв протестант, добре да го знаете – каза господин Кейси, целият зачервен.

Както си напяваше и поклащаше глава, господин Дедалус запя с гъгвив глас:

Елате всички папищаши,
нестъпвали на литургия. [169 - „Елате всички...“ е традиционният призив на ирландските улични певци на балади.]

Той взе отново ножа и вилицата и развеселен се залови да яде, като каза на господин Кейси:

– Хайде, Джон, разказвай. Ще помогнеш на храносмилането ни.

Стивън прехласнато погледна лицето на господин Кейси, който втрещено се взираше пред себе си, подпрял глава на склучените си ръце. Обичаше да сяда близо до него край огъня и да наблюдава суровото му тъмно лице. Но тъмните му очи никога не гледаха сурово и приятно бе да слушаш бавния му глас. Защо е против свещениците? Значи Данте е права. Той бе чул баща си да казва, че на младини тя била монахиня, ала напуснала манастира в Алеганските планини, щом брат й натрупал пари от дрънкулките и мънистата, дето ги продавал на диваците. Може би затуй бе толкова строга към Парнел. Освен това тя не обичаше той да си играе с Айлин, понеже Айлин е протестантка, а когато сама била млада, познавала деца, които си играели с протестанти и протестантите се гаврели с литанията на Пресветата Дева. [170 - Литанията на св. Дева обикновено се казва като вечерна молитва; в романа са цитирани редица наименования на св. Дева, взети от нея – „мистична роза“, „кула от слонова кост“, „чертог от злато“, „утринна звезда“ и др., – повечето от които водят началото си от „Песен на песните“.] Кула от слонова кост,

казвали те, златен чертог, де се е чуло и видяло жена да бъде кула от слонова кост или златен чертог? Кой беше прав тогава? Той си спомни вечерта в лечебницата на Клонгоус, тъмните талази, светлинката на фара и скръбните ридания на народа, научил вестта.

Айлин имаше дълги бели ръце. Една вечер, като играеха на жмичка, тя закри очите му с ръце: дълги, бели, тънки, студени, нежни ръце. Това е слоновата кост: нещо студено и бяло. Ето какво значи Кула от слонова кост.

– Историята е много кратка и забавна – каза господин Кейси. – Това се случи един ден в Арклоу, беше кучешки студ, малко преди да се помине нашият вожд, бог да го прости!

Той уморено затвори очи и замълча. Господин Дедалус взе един кокал от чинията си, откъсна със зъби мръвка и рече:

– Преди да го убият, искаш да кажеш.

Господин Кейси отвори очи, въздъхна и продължи:

– Та това стана един ден в Арклоу. Бяхме там на митинг и щом митингът свърши, трябваше да си пробием път през тълпата до гарата. Ей богу, такова дюдюкане никогам не бях чувал. Какви ли не ни нарекоха. А една дърта брантия мене взема на прицел, пияната му вещица. Залепила се за мен, подскача в калта и ми креши в лицето, гърлото ще си издере: Гонител на свещеници! А Парижката каса? А господин Фокс? А Кити О'Шей?[171 - Обвинявали са Парнел, че е присвоил средствата на организацията, т.нар. Парижка каса. Г-н Фокс е едно от имената, които той е използвал в кореспонденцията си с Кити О'Шей.]

– А ти какво стори, Джон? – попита господин Дедалус.

– Оставих я да си креши – отвърна господин Кейси. – Мразовит ден беше и за да си погрее душицата – с ваше позволение, милостива госпожо, – дъвчех тютюн и естествено, не можех да продумам, защото устата ми беше пълна с тютюн.

– И после, Джон?

– После – ето какво. Оставих я да се накрещи до насита – нейните Кити О'Шей и прочее, докато накрая тя нарече тая дама с едно име, което няма да споменавам, за да не мърся тая трапеза, вашия слух, милостива госпожо, и собствената си уста.

Той спря. Господин Дедалус вдигна глава от кокала и рече:

– А ти какво стори, Джон?

– Какво сторих ли? – повтори господин Кейси. – Казвайки това, тя си бе навряла мръсната муцуна право в мене, а в устата ми – тютюнева чорба. Навеждам се към нея и – хрък! – ей така – захрачих я!

Той се извърна и се престори, че плюе.

– Хрък! – думам, ей така, и право в окото.

Той се хвана за окото и изрева от болка.

– О, Исусе Христе, света Богородице и Йосифе! – вика тя. – Ослепях! Ослепях! Загинвам!

Той спря, задавен от смях и кашлица, после повтори:

– Ослепях, съвсем ослепях!

Господин Дедалус гръмко се разсмя и се облегна назад, а чичо Чарлз заклати глава.

Данте изглеждаше ужасно сърдита и докато се смееха, повтаряше:

– Много хубаво! Браво! Много хубаво!

Не е хубаво да плюеш стара жена в очите. Но какво ли бе онова име, с което жената бе нарекла Кити О'Шей, че господин Кейси не искаше да го повтори? Той си представи как господин Кейси си пробива път през тълпата и държи речи, покачен на някоя кола. Нали затова бе лежал в затвора. Припомни си оная нощ, когато у тях дойде сержант О'Нийл, застана в антрето и шепнешком заговори с баща му, като неспокойно гризеше каишката на каската си. Нея нощ господин Кейси не взе влака за Дъблин, а пред тях спря една кола и той дочу, че баща му казва нещо за Кабинтилското шосе.

Той беше за Ирландия и за Парнел, баща му – също; но нали и Данте бе за тях: една вечер, когато оркестърът свиреше на еспланадата, тя удари с чадъра си един господин по главата, защото си бе свалил шапката, когато накрая оркестърът засвири „Боже, пази кралицата“.

Господин Дедалус презрително изсумтя.

– Ех, Джон – рече той. – Хората вярват. Ние сме нещастен, яхнат от попове народ, винаги сме били такива и такива ще си останем до края на света.

Чичо Чарлз поклати глава и рече:

– Лошо! Лошо!

Господин Дедалус повтори:

– От попове яхан, от бога забравен народ!

Той посочи портрета на дядо си, който висеше на стената вдясно от него.

– Виждаш ли тоя старец, Джон? – рече той. – Честен ирландец беше и по онова време от тая игра не се правеха пари. Осъдиха го на смърт като белодрешко. [172 - Белодрешковците са тайна организация на ирландското селячество, възникнала в средата на XVIII в. като реакция срещу масовото изгонване на селяни от общинските земи. Законът предвиждал смъртно наказание за белодрешковците.] Той обичаше да казва, че няма да допусне чернокапец да седне на масата му.

Данте разярено го прекъсна:

– Ако сме под свещеническо иго, трябва да се гордеем с това! Те са зеницата божия. Не ги докосвайте, казва Христос, защото, който се допре до тях, допира се до зеницата на окото ми. [173 - Не съвсем точен цитат от Книга на пророка Захария, 2,8.]

– Значи не трябва да обичаме родината си, тъй ли? – запита господин Кейси. – И да не следваме човека, роден, за да ни води?

– Кого? Изменника на родината?! – отвърна Данте. – Изменника и блудника! Права беше църквата, че го изостави. Църквата винаги е била истинският приятел на Ирландия.

– Хайде де?! – каза господин Кейси.

Той удари с юмрук по масата, намръщи се гневно и взе да брои на пръсти.

– Предадоха ли ни ирландските епископи по време на обединението, когато епископ Ланиган връчи верноподаническата декларация на маркиз Корнуолис? Продадоха ли епископите и свещениците възделенията на родината през 1829 в замяна на католическата еманципация? Продадоха ги. Заклеймиха ли фенианското движение от амвона и изповедните? Заклеймиха го. Оскверниха ли праха на Терънс Белю Макмейнъс? Оскверниха го. [174 - Кейси изрежда следните драматични моменти от ирландската борба за независимост. През 1799 английското правителство решава да разпусне ирландския парламент донякъде като наказателна мярка срещу въстанието от 1798; така Ирландия изгубва и номиналната си политическа независимост. Ирландското духовенство подкрепя Унията на английския и ирландския парламент. Чарлз Корнуолис е вицекрал на Ирландия в края на XVIII в., отличил се при потушаване на въстанието и предложил обединението на последната сесия на ирландския парламент. В 1829 г. в резултат на кампанията, организирана от Даниъл О'Конъл, Уелингтън, тогава министър-председател, скланя Джордж IV да приеме закона за еманципацията на католиците, който ги освобождава от ограниченията, наложени още по времето на кралица Елизабет (XVI в.). Декретът обаче подsigурява британското владичество, защото, ако католиците получават правото да избират депутати от своето вероизповедание, въведеният ценз практически лишава от избирателни права неколкостотин хиляди дребни и средни фермери, всъщност основната маса избиратели. Терънс Белю Макмейнъс (1823?-1860) – ирландски патриот, депортиран за държавна измяна; умира в Сан Франциско; в 1861 тленните му останки са пренесени в Ирландия и погребани при масови демонстрации. Архиепископ Пол Калън, заклет враг на ирландското освободително движение, осъжда демонстрациите около погребването на Макмейнъс.]

Лицето му гневно пламтеше и Стивън почувства, че и неговите бузи запламтяха от възмущение при тия думи. Господин Дедалус се изсмя презрително.

– Ей богу! – провикна се той. – Забравих онова дребно старче Пол Калън! Още една зеница на окото божие!

Данте се надвеси над масата и викна на господин Кейси:

– Прави са! Прави са! Винаги са били прави!

Бог, нравствеността и религията са над всичко!

Забелязала възбудата ѝ, госпожа Дедалус ѝ рече:

– Госпожо Райордан, не им отговаряйте, щадете си нервите.

– Бог и религията са над всичко! – изкрещя Данте. – Бог и религията са по-важни от всичко светско!

Господин Кейси вдигна стиснатия си пестник и с всичка сила го стовари връз масата.

– Прекрасно! – викна той с пресипнал глас. – Щом е така, Ирландия няма нужда от бога!

– Джон! Джон! – извика господин Дедалус и хвана госта си за ръкава.

На другия край на масата Данте се вцепени, бузите ѝ затрепераха. Господин Кейси се надигна тежко от стола си, надвеси се към нея през масата и размаха ръка пред очите си, сякаш отпъждаше паяжина.

– Ирландия няма нужда от бога! – извика той. – Ирландия се задушава от бога! Долу бог!

– Богохулник! Антихрист! – изпищя Данте, скочи на крака и едва не го заплю в лицето.

Чичо Чарлз и господин Дедалус задърпаха господин Кейси обратно на стола му, като се мъчеха да го успокоят. Но втренчил напред тъмните си пламенни очи, той повтаряше:

– Долу бог! Долу!

Данте яростно блъсна стола си и напусна масата, като събори поставката за салфетки, която бавно се изтърколи по килима и спря до крака на едно от креслата. Госпожа Дедалус бързо стана и я последва. На вратата Данте яростно се обърна и закрещя, а бузите ѝ пламтяха и трепереха от гняв:

– Изчадие адово! Победихме! Смазахме го! Сатана!

Вратата се затръшна след нея.

Господин Кейси се отскубна от ръцете на господин Дедалус и чичо Чарлз, внезапно зарови лице в ръцете си и изхълца:

– Бедни Парнел! – зариде той. – Мой мъртъв кралю!

Той ридаше шумно и безутешно.

Стивън вдигна побелялото си от страх лице и видя, че очите на баща му са пълни със сълзи.

Момчетата си говореха на малки групички.

Едно от тях каза:

– Хванали са ги близо до Лъвова могила.

– Кой ги е хванал?

– Господин Глисън и вицеканторът. Пътували с кола.

Същото момче добави:

– Каза ми го един от големите.

Флеминг попита:

– А защо са избягали?

– Аз знам – отвърна Сесил Тъндър. – Задигнали са пари от стаята на ректора.

– Кой ги е задигнал?

– Братът на Кикъм. После си ги поделили.

– Значи кражба. Как са могли да го сторят?

– Знаеш, на баба ти фърчилото! – каза Уелс. – Аз знам защо офейкаха.

– Кажи защо.

– Казаха ми да не казвам – отвърна Уелс.

– Хайде, Уелс – замолиха всички. – Кажи ни. Няма да те издадем.

Стивън проточи врат, за да чуе. Уелс се озърна да види не иде ли някой. После прошепна потайно:

– Нали знаете виното за комка, дето го пазят в шкафа на сакристията?

– Да.

– Ето какво: те го изпили, а после ги хванали по дъха. Затова офейкаха, щом много искате да знаете.

Момчето, което бе заговорило първо, се обади пак:

– И на мен един от големите ми каза същото.

Всички се умълчаха. Стивън стоеше сред тях, не смееше да продума, само слушаше. Чувстваше се прималнял, понеже леко му се гадеше от страх. Как са могли да го сторят? Той си представи тъмната тиха сакристия. В нея имаше тъмни дървени ракли, в които се пазеха грижливо сгънатите стихари. Това не беше капелата, но и там трябваше да се говори само шепнешком. Свещено място беше. Той си спомни оная лятна вечер в деня на шествието до малкия параклис в гората, когато го бяха завели там, за да го облекат като анагност. Странно и свято място. Момчето с кадилницата стоеше до вратата, люлееше я леко напред-назад, а средната верижка повдигаше сребърното капаче, за да не угаснат въглените. Вътре имаше жар от дървени въглища: момчето леко люлееше кадилницата, въглените тлееха и от нея

полъхваше слаба възкисела миризма. После, щом се облякоха, той подаде кадивото на ректора, ректорът сипа в кадилницата лъжичка тамян и тамянт засъска върху разжарените въглени.

Момчетата си говореха, пръснати на малки групички из игрището. Струваше му се, че са се смалили: това бе, защото предния ден едно момче от втори клас го бутна с колелото си. Той падна на пистата, очилата му се строшиха на три парчета, а устата му се напълни със сгур.

Затова сега момчетата му изглеждаха смалени и толкова далеч от него, гредите на вратата – толкова тънки и далечни, а мекото сиво небе – тъй високо. Но на футболното игрище нямаше мач, защото беше време за крикет: едни казваха, че играта ще ръководи Барне, а други – Флауърс. По цялото игрище момчетата тренираха дълги и високи и фалцови топки и от всички страни в мекия сив въздух се дочуваха ударите на бухалките. Сякаш говореха: плок-пляк-плюк-плюк, както капки вода, които бавно капят в преливащата чаша на фонтан.

Корк, който дотогава си бе мълчал, тихо каза:

– Лъжете се.

Тутакси всички се обърнаха към него.

– Защо?

– Да не би да знаеш?

– Кой ти каза?

– Казвай, Корк!

Корк посочи отвъд игрището, където Саймън Мунан вървеше сам и си подритваше едно камъче.

– Питайте него – отвърна той.

Момчетата погледнаха нататък, после казаха:

– Защо него?

– И той ли е вътре?

– Казвай, Корк! Хайде, ако знаеш, на нас можеш да кажеш.

Корк сниши глас:

– Да ви кажа ли защо офейкаха? Ще кажа, ама ще си траете – мъжка дума.

Той спря за миг, после тайнствено добави:

– Една нощ ги спипали в нужника заедно със Саймън Мунан и Бойл Гривната.

Момчетата го погледнаха и попитаха:

– Спипали ги?

– Какво са правели?

Корк каза:

– Лъскали бастуни.

Всички се умълчаха; Корк добави:

– Затова на.

Стивън погледна лицата на съучениците си, но всички бяха извърнали глави към игрището. Искаше да попита някого. Какво значи да лъскаш бастуни в нужника? Защо петима от горния курс ще бягат заради това? Сигурно е било някаква шега, помисли си той. Саймън Мунан имаше хубави дрехи, а една вечер му показва цяла топка, пълна с бонбони лакта, които момчетата от петнайсеторката по ръгби му бяха търкулнали по пътеката в средата на трапезарията, когато той стоеше на вратата. Това стана вечерта след мача с „Бектайв Рейнджърс“ и топката беше досущ като червена и зелена ябълка, само че се отваряше и вътре бе пълна с бонбони лакта. А един ден Бойл каза, че слоновете имали гривни наместо бивш, и оттогава му излезе прякор Бойл Гривната, но някои момчета му викаха и госпожа Бойл, защото той непрекъснато си пилеше ноктите.

Айлин също имаше дълги, тънки хладни бели ръце, понеже беше момиче. Бяха като слонова кост; само че по-меки. Това всъщност значи Кула от слонова кост, но протестантите не могат да го разберат и се надсмиват. Веднъж двамата с Айлин стояха заедно пред хотела и гледаха келнера, който окачваше низ знаменца на пилоната, а един фокстериер припикаше насам-натам по слънчевата морава. Тя пхна ръка в джоба му до неговата и той почувства колко хладна, тънка и нежна е дланта ѝ. Тя каза, че е много смешно да имаш джобове, после изведнъж се отскубна и прихнала в смях, хукна надолу по наклонената алея. Русите ѝ коси се стелеха зад нея като злато. Кула от слонова кост. Златен чертог. Щом се замислиш над нещата, започваш да ги разбираш.

Но защо в нужника? В нужника се ходи само по нужда. Там има дебели каменни плочи, водата по цял ден цъцре от едни малки дупчици и се носи странна миризма на мочевина. А зад вратата на един от клозетите с червен молив е нарисувана брадата римлянин в тога, който държи в ръцете си по една тухла, и отдолу има надпис:

Балбус стена градеше.[175 - Смисълът на надписа под нецензурната рисунка е неясен. Някои го свързват с писмото на Цицерон, където той осъжда римляните, които безгрижно пирували през смутната 47 г.пр.н.е., и Балб, който си строил къща. Други свързват името с тъмния грях на Вавилон, трети – с Цезаровия приятел Балб.]

Някои момчета го бяха нарисували на шега. Лицето му е много смешно, но все пак прилича на брадат човек. А на стената в един от другите клозети с красив, наклонен наляво почерк е написано:

Юлий Цезар написа „Гали по бело“ [176 - Нецензурен каламбур със заглавието на Цезаровите „Записки за Галската война“].

Може би затова са ходили там, защото на това място някои момчета пишат разни работи на майтап. Все пак странно бе това, което Корк каза, и начинът, по който го каза. Не ще да е било шега, щом са избягали. Той мълком погледна заедно с другите през игрището и му стана страшно.

Най-после Флеминг каза:

– Какво, значи, сега всички ще оперем пешкира заради няколко галфони?

– Аз няма да се върна след ваканцията, ще видите – обади се Сесил Тъндър. – Три дни да мълчим в трапезарията и не се знае кой по колко пръчки ще изяде!

– Ами да – добави Уелс. – Старият Барит е започнал да свива бележката по нов начин, за да не можеш да я отвориш и затвориш и да видиш колко пердашки ти е написал. [177 - При наказание учителят написва на бележката броя на пръчките на латински и изпраща ученика с нея при префекта. Префектът е нещо като заместник-ректор, който се грижи за учебната и възпитателната работа в колежа.]

– Да – каза Сесил Тъндър, – тая заран префектът вече е бил във втори клас.

– Трябва да вдигнем въстание, какво ще кажете? – попита Флеминг.

Всички се умълчаха. Беше съвсем тихо и ударите на крикетните бухалки сега се чуваха по-нарядко отпреди: пляк-пльок.

Уелс попита:

– А какво ще стане с тях?

– Саймън Мунан и Гривната ще ги бият – отвърна Корк, – а момчетата от горния курс трябва да избират: бой или изключване.

– И какво са избрали? – попита момчето, което бе заговорило първо.

– Всички освен Кориган предпочетоха изключването – отговори Корк. – Него ще го бие господин Глисън.

– Кой Кориган? Оня, буцата ли? – попита Флеминг. – Та той ще свети маслото на двама като Глисън!

– Според мен Кориган е прав, а другите бъркат – каза Сесил Тъндър, – защото боят рано или късно се забравя, но когато някой го изгонят от колежа, това се помни цял живот. Пък и Глисън няма много да го бие.

– Не му изнася – рече Флеминг.

– Не им заблазявам на Саймън Мунан и Гривната – каза Сесил Тъндър. – Но не ми се вярва тях да ги бият. Може би ще се отърват с по две деветки по ръцете.

– Не, не – каза Корк. – И двамата ще си го получат по голо.

Уелс потри ръце и захленчи:

– Моля ви, сър, смилете се!

Корк се ухили, запретна ръкави и издекламира:

Няма пощада,
тъй ти се пада!
Щом те надупя,
пръта ще счупя!

Момчетата се разсмяха, но той усещаше, че всички ги е малко страх. В тишината на мекия сив въздух оттук-оттам се дочуваха ударите на бухалките: пльок. Същият звук се чува, когато бият, но тогава сигурно боли. Пердашката и тя издава звук, но по-различен. Момчетата казват, че била направена от балена и кожа и вътре има олово: и той се помъчи да си представи болката. При различните шумове има различен вид болка. Фи-у, свисти дългият тънък бастун, но как ли боли от него? Побиха го тръпки и му стана студено от тая мисъл. От думите на Корк – също: какво толкова смешно има? Побиха го тръпки: но така става винаги, като си смъкваш панталона, побиват те тръпки. Същото е и в банята, когато се събличаш. И той си помисли: кой ли ще смъкне панталона, учителят или момчето. О, как могат да се смеят над това?

Той погледна запретнатите ръкави и кльощавите, изпоцапани с мастило ръце на Корк. Запретна ръкави, за да покаже как господин Глисън ще запретне ръкави. Но господин Глисън има излъскани кръгли маншети и чисти, бели пухкави ръце с дълги остри нокти. Сигурно и той си ги пили като госпожа Бойл. И все пак ужасно дълги и остри нокти! Такива едни дълги и жестоки, а пък пухкавите му бели ръце са ласкави, не жестоки. И макар че настръхна от студ и ужас, като си представи тия жестоки дълги нокти, тъничкия свист на бастуна и мраза, който те полъхва под ризата, като си събуваш панталона, мисълта за тия бели и пухкави, чисти, силни и ласкави ръце го изпълни с някакво странно и тихо чувство на удоволствие. И той се замисли над думите на Сесил Тъндър: че господин Глисън няма да бие Кориган много силно. А пък Флеминг каза, че не му изнасяло. Няма да е за това.

Някой се провикна отдалеч:

– Всички в клас!

Обадиха се и други гласове:

– Всички в клас! Всички в клас!

В часа по краснопис той седеше със скръстени ръце и слушаше плавното скърцане на перата. Господин Харфърд се разхождаше напред-назад, нанасяше малки поправки с червен молив и от време на време присядаше до някое момче, за да му покаже как трябва да държи перодръжката. Той се бе опитал да прочете буква по буква изречението на дъската, макар и да знаеше какво пише там, защото с него завършваше учебникът: Труд без разсъдък – кораб без кормчия. Но очертанията на буквите бяха като тънки невидими нишки и само когато силно-силно зажумеше с дясното око и напрегнато се взираше с лявото, той успяваше да различи главната буква.

Но господин Харфърд е много добър и никога не се гневи. Всички други учители са ужасно гневливи. И от къде на къде те трябва да страдат заради няколко момчета от горния курс? Уелс каза, че те изпили виното за комка, дето го пазят в шкафа на сакристията, и ги открили по дъха. А може би са откраднали и някоя дарохранителница и са искали да избягат с нея и да я продадат някъде? Но това трябва да е ужасен грях: промъкват се тихомълком в нощта, отварят тъмния шкаф и открадват бляскавата златна дарохранителница, в която Бог стои на престола сред цветята и свещите по време на благословието, когато анагностът размахва кадилницата и от двете страни се вдигат клъбца тамянен дим, а Доминик Кели сам подхваща първия глас на песнопението. Естествено, Бог не е бил в дарохранителницата, когато са я откраднали. Но все пак тайнствен и тежък грях е дори да се докоснеш до нея. При тая мисъл той се изпълни с благоговееен ужас: тайнствен и страхотен грях, само като си помислеше за това в тишината, под лекото скърцане на перата, и го побиваха тръпки. Но да вземеш от шкафа виното за комка, да го изпиеш и да те открият по дъха, също е грях; само че не е нито страхотен, нито тайнствен. От него само леко ти се подгадва заради миризмата на виното. Защото в деня на първото си причастие в църквата, когато затвори очи, отвори уста и леко изплезе език, а ректорът се приведе, за да му даде светото причастие, той почувства в дъха му слаб мирис на вино. Вино: каква красива дума. Кара те да си представяш тъмночервения цвят на гроздето, което расте в Гърция, около къщи, подобни на бели храмове. Но от лекия винен мирис в дъха на ректора в деня на първото причастие на него му се повдигна. Денят на първото причастие е най-щастливият ден в човешкия живот. Веднъж неколцина генерали попитали Наполеон кой е най-щастливият ден в живота му. Очаквали, че ще назове деня, когато е спечелил някоя велика битка, или деня, когато е бил провъзгласен за император, но той казал:

– Господа, най-щастливият ден в моя живот бе денят на първото ми причастие.[178 - В действителност Наполеон е бил отстъпник и прословут грешник от църковна гледна точка.]

Влезе отец Арнал и започна часът по латински. Стивън продължаваше да седи неподвижен, облеган на чина със скръстени ръце. Отец Арнал раздаде контролните, нарече ги срам и позор и каза веднага да ги препишат заедно с поправките. Но най-лоша от всички бе тетрадката на Флеминг, защото страниците ѝ бяха залепнали от мастилено петно: отец Арнал я хвана с два пръста за крайчеца и каза, че да предадеш такава тетрадка, е оскърбление за всеки учител. Сетне той вдигна Джак Лотън да склони съществителното mare[179 - Mare (лат.) – „море“, е съществително от среден род, което се скланя по трето склонение, където повечето съществителни са от женски род, затова учениците се объркват.], но Джак Лотън се запъна на *ablativus singularis* и не можа да склони съществителното в множествено число.

– Как не те е срам – строго каза отец Арнал, – и това ми било първенец на класа!

Сетне той вдигна второ момче, трето, четвърто. Никой не знаеше. Отец Арнал притихна: и след всяко момче, което се опитваше и не успяваше да отговори, гласът му ставаше все по-тих и по-тих. Но въпреки че гласът му бе толкова тих, той имаше мрачен вид и гледеше навъсено. Накрая той вдигна Флеминг и Флеминг каза, че тази дума няма множествено число. Тогава отец Арнал затвори шумно учебника и изкрещя:

– Застани на колене в средата на класа! Не съм виждал по-голям лентяй! Другите да преписват контролните.

Флеминг тежко се надигна от мястото си и застана на колене между последните два чина. Останалите момчета се наведоха над тетрадките си и започнаха да пишат. В класната стая настъпи тишина. Стивън плахо погледна мрачното лице на отец Арнал и видя, че леко се е зачервило от гняв.

Грях ли е, когато отец Арнал се гневи, или на него му е позволено да се гневи, когато момчетата са лениви, защото така ще ги накара по-добре да се учат? Или пък само се преструва, че се гневи? Сигурно му е позволено, защото е свещеник, знае какво е грях и не би съгрешил. Но ако някой път по погрешка съгреша, какво ли ще стори, за да се изповяда? Може би ще иде да се изповяда на вицеректора. А ако вицеректорът съгреша, ще отиде при ректора; а ректорът – при провинциала; а провинциалът – при генерала на йезуитите. Това се нарича *ordo* – йерархия [180 - Представата на Стивън за йерархията в ордена е точна, но йезуитите си избират изповедници помежду си. Английската дума „order“ – ред, строй, орден, йерархия – і за съжаление няма еднозначно съответствие в нашия език, поради което един от най-важните вербални лайтмотиви – бунтът на героя срещу всеки вид order, социален, политически, църковен, морален, семеен – по необходимост е разфокусиран в превода.]; чувал бе баща си да казва, че всички те са много умни. Всички можели да станат големци, ако не били станали йезуити. И той се помъчи да си представи какви биха станали отец Арнал и Пади Барит, господин Макглейд и господин Глисън, ако не бяха станали йезуити. Трудно му бе да отгатне, защото трябваше да си ги представи по-други, със сюртуци и панталони в друг цвят, с бради и мустаци и друг вид шапки.

Вратата безшумно се отвори и затвори. Тих шепот премина през класа: префектът. В миг настъпи гробна тишина, после пръчката изтрещя по последния чин. Сърцето на Стивън подскочи от страх.

– Има ли тук момчета за пердах, отец Арнал? – викна префектът. – Има ли в този клас мързелници, лентяи и безделници, които плачат за бой?

Той стигна до средата на стаята и съзря коленичилиия Флеминг.

– Охохо! – викна той. – Кой е този ученик? Защо е на колене? Как ти е името, момче?

– Флеминг, сър.

– Охохо, Флеминг! Лентяй, разбира се, по очите ти познавам. Защо е наказан на колене, отец Арнал?

– Написа лошо контролно по латински и не можа да отговори на нито един въпрос по граматика – отвърна отец Арнал.

– И как ще отговори?! – извика префектът. – Как ще отговори! Нали го виждам – роден лентяй! По очите му познавам.

Той удари с пръчката по чина и викна:

– Стани, Флеминг! По-живо, момче!

Флеминг бавно се надигна.

– Ръката! – заповяда префектът.

Флеминг протегна ръката си. Пръчката изплющя оглушително: хряс! – два, три, четири, пет, шест.

– Другата!

Пръчката отново отброи шест оглушителни удара.

– На колене! – извика префектът.

Флеминг коленичи, пъхнал ръце под мишниците: лицето му бе разкривено от болка, при това Стивън знаеше колко корави са дланите му, защото Флеминг постоянно ги търкаше с колофон. Но сигурно страшно го болеше, защото трясъкът от ударите бе ужасен. Сърцето на Стивън туптеше и трепереше.

– На работа до един! – извика префектът. – Тук няма място за мързеливци, лентяи и безделници, за никакви безделни и лениви малки измамници. На работа, ви казвам! Отец Долан ще идва вече всеки ден. Отец Долан още утре пак ще дойде.

Той ръгна с пръчката едно от момчетата в ребрата и запита:

– Кажи, момче, кога ще дойде пак отец Долан?

– Утре, сър – разнесе се гласът на Том Фърлонг.

– Да, утре, утре, утре[181 - „Макбет“, V, 19.] – каза префектът. – Опичайте си ума. Все-ки ден! Продължавайте да пишете. А ти, момче, кой си?

Сърцето на Стивън подскочи:

– Дедалус, сър.

– Защо не пишеш като останалите?

– Аз... си...

Той бе загубил ума и дума от страх.

– Защо не пише той, отец Арнал?

– Счупи си очилата – отвърна отец Арнал – и аз го освободих от занятия.

– Счупил ли? Какво чувам? Как ти беше името? – запита префектът.

– Дедалус, сър.

– Ела тук, Дедалус. Мързелив малък измамник! По лицето ти познавам, че си измамник. Къде си счупи очилата?

Стивън се запрепъва, заслепен от страх и бързина, и застана в средата на класа.

– Къде си счупи очилата? – повтори префектът.

– На пистата, сър.

– Охохо! На пистата значи – извика префектът. – Знам го тоя номер.

Изумен, Стивън вдигна очи и за миг видя белезникавосивото, позастаряло лице на отец Долан, плешивата му белезникавосива глава с мъх от двете страни, телените рамки на очилата и безцветните му очи, които гледаха изпод стъклата. Защо каза, че знае тоя номер?

– Мързелив лентяй и безделник – извика префектът. – Очилата си счупил! Стар ученически номер. Дай веднага ръката!

Стивън зажумя и протегна разтрепераната си ръка с дланта нагоре. Усети, че префектът за миг докосва пръстите му, за да ги изправи, и чу как ръкавът на сутана му прошумоля, когато пръчката се вдигна за удар. Жижж! Жежък жиг жигоса разтрепераната му ръка и тя се сгърчи като лист, обзет от огнени езици, а пукотът на пръчката и болката изпълниха очите му с парещи сълзи. Страх разтреса цялото му тяло, разтреса и ръката му, и сгърчената, пламнала и посиняла длан, потрепваща като обрулен лист. На устните му се надигна вопъл, молитва за пощада. Но макар че сълзите изгаряха очите, а снагата му трепереше от страх и болка, той сподави парещите сълзи и воплите, които изгаряха гърлото му.

– Другата! – викна префектът.

Стивън отдръпна обезобразената си и трепереща дясна ръка и протегна лявата. Ръкавът на сутана отново прошумоля, когато пръчката се вдигна, и оглушителният трясък, и зверската, изгаряща, пареща, жареща болка превърнаха дланта и пръстите му в треперлива моравя пихтия. Горещата струя рукна от очите му и разкъсан от срам, страдание и страх, той в ужас отдръпна треперещата си ръка и простена от болка. Снагата му трепереше, парализирана от страх, и в срама и яростта си той усети, че сподавеният вопъл се изтръгва от гърлото му, а парещите сълзи бликват от очите му и струят по пламналите му страни.

– На колене! – извика префектът.

Стивън бързо застана на колене и притисна към тялото пребитите си ръце. Изведнъж го обзе такава жалост към тия пребити и мигновено подпухнали ръце, сякаш те бяха не негови, а чужда. И както стоеше на колене, сподавяйки сетните стонове в гърлото си и притиснал до себе си тая пареща, жареща болка, той си представи ръцете, които бе протегнал с дланите нагоре, допира на префекта, когато той силом посегна да укроти разтрепераните му пръсти, и пребитата подпухнала моравя пихтия от длан и пръсти, която безпомощно потрепваше във въздуха.

– Сега всички на работа! – извика префектът от вратата. – Отец Долан вече всеки ден ще проверява има ли тук мързеливци, лентяи и безделници, които плачат за бой. Всеки ден. Все-ки ден.

Вратата се затвори след него.

Занемелият клас продължи да преписва контролните. Отец Арнал стана от стола си и тръгна сред чиновите, като с ласкави думи помагаше на момчетата и им обясняваше направените грешки. Гласът му бе много ласкав и мек. После той се върна на стола си и каза на Флеминг и Стивън:

– Вие двамата вече може да седнете.

Флеминг и Стивън станаха, отидоха до чиновете си и седнаха. Почервенял от срам, Стивън бързешком отвори с немощна ръка една книга и се наведе над нея, почти долепил лице до страницата.

Колко нечестно и жестоко: нали докторът му каза да не четете без очила и още същата сутрин той писа у дома на баща си да му пратят нови. И отец Арнал каза, че го освобождава от занятия, докато не дойдат новите очила. А после префектът го нарече измамник пред целия клас и го наби, въпреки че е винаги пръв или втори и стои начело на йоркистите! От къде на къде реши, че това е номер? Той почувства допира на неговите пръсти, когато префектът изправи ръката му; а отпърво му се стори, че той иска да се здрависа с него, понеже пръстите му бяха нежни и силни. Но в следващия миг ръкавът на сутана прошумоля и пръчката изтрещя. Жестоко и нечестно бе да го карат да стои на колене пред целия клас: и отец Арнал каза, че двамата може да седнат, без да прави разлика между тях. Той се заслуша в ниския и ласкав глас на отец Арнал, който поправяше контролните. Може би съжالياва и сега му се иска да бъде добър? Все пак колко нечестно и жестоко! Префектът е свещеник, но постъпи жестоко и нечестно. А белезникавосивото му лице и безцветните очи зад телените рамки гледаха жестоко, понеже той най-напред успокои ръката му със силните си нежни пръсти, за да може по-добре и по-силно да го удари.

– Мръсен и подъл номер е това, казвам ви – рече Флеминг в коридора, когато класовете се занизаха към трапезарията, – да биеш някой, който няма никаква вина.

– Та нали, без да искаш, си счупи очилата? – попита Рош Пора.

Думите на Флеминг напълниха сърцето му, но Стивън не отговори.

– Разбира се, че без да иска – каза Флеминг. – Аз не бих търпял. Бих се качил при ректора да се оплача.

– Ами да – живо подзе Сесил Тъндър, – той дори вдигна пердашката над рамото си, а няма право.

– Много ли болеше? – попита Рош Пора.

– Страшно – отвърна Стивън.

– Аз не бих търпял – повтори Флеминг, – няма значение дали е Кубето или някое друго кубе.

Мръсен, гаден калташки номер и нищо друго. Аз бих се качил при ректора да се оплача веднага щом обядваме.

– Да, иди, иди – каза Сесил Тъндър.

– Да, иди. Иди горе и се оплачи на ректора, Дедалус – подзе Рош Пора, – защото той каза, че и утре ще дойде да те бие.

– Да, да. Кажи на ректора – завикаха всички.

Няколко момчета от втори клас ги дочуха и едно от тях каза:

– Сенатът и римският народ провъзгласяват Дедалус за несправедливо наказан.

Да, несправедливо: нечестно и жестоко. Той седеше в трапезарията и паметта му отново и отново го връщаше към преживяното унижение, докато накрая започна да се пита дали наистина не прилича на измамник и съжали, че няма огледало, за да погледне лицето си. Не, невъзможно: колко беззаконно, жестоко и нечестно!

Не можеше да яде прегорялата пържена риба, която им даваха в сряда по време на Великите пости, а на един от картофите в чинията му дори имаше следа от лопата. Да, ще постъпи точно така, както го посъветваха момчетата. Ще се качи при ректора и ще му каже, че е бил несправедливо наказан. Така е постъпил някога в историята един велик човек и портретът му сега стои в учебниците по история. А ректорът ще обяви, че е бил несправедливо наказан, понеже сенатът и римският народ винаги са обявявали хората, които постъпват така, за несправедливо наказани. Имената на тия велики хора ги има в Христоматията на Ричмал Магнол. Цялата история разказва за тия мъже и техните дела, за тях се разказва и във всичките повести за Гърция и Рим на Питър Парли. [182 - Р. Магнол е автор на много популярен през миналия век учебник по история и география. П. Парли (псевд. на Самюъл Гудрич) е писал десетки книги за деца с подчертано познавателен характер.] А самият Питър Парли е нарисуван на първата страница. На картинката има път, който върви през равнина, обрасла с трева и малки храсти: Питър Парли е с широкопола шапка като протестантски пастор и с голям бастун и бързо крачи по пътя към Гърция и Рим.

Всъщност няма да е трудно: просто, щом свърши обедът и излезе от трапезарията ведно с другите, трябва да продължи, но не по коридора за навън, а нагоре по стълбата, която води към замъка. Това е всичко: свива вдясно, качва се бързо по стълбата и след няколко секунди е вече в ниския, тъмен и тесен ходник, който води през замъка право в стаята на ректора. Нечестно беше, всички го казаха, дори момчето от втори клас, което заговори за сената и римския народ.

И какво ще стане? Колежаните от горния курс се размърдаха в дъното на трапезарията и той чу стъпките им по постаната пътека: Пади Рат, Джими Маги, Испанеца, Португалчето, пети бе Кориган, буцата, дете щеше да го бие господин Глисън. Ето кой стана причина префектът да го нарече измамник и да го набие за нищо и никакво: и той напрегна слабите си, уморени от плач очи и се загледа в широките рамене на Кориган буцата, който мина, увесил голямата си черна глава. Но все пак той е сторил нещо, а и господин Глисън няма много да го бие. И той си спомни какъв як е Кориган в банята: кожата му е със същия торфен цвят като блатистата вода в плиткия край на басейна, а когато върви покрай него, краката му шумно шляпат по мокрите плочи и при всяка стъпка бедрата му леко се потръсват, защото е дебел.

Трапезарията вече бе наполовина опустяла и момчетата продължаваха да се изнизват навън. Пред вратата никога не стои свещеник или възпитател: значи ще може да се качи по стълбата. Не, невъзможно. Ректорът ще вземе страната на префекта, ще реши, че това е стар ученически номер, после префектът всеки ден ще идва, но ще бъде много по-лошо, понеже ще е страшно ядосан, че някой ученик е отишъл да се оплаче от него на ректора. Момчетата казват – иди! – но сами не биха го сторили. Вече всичко са забравили. Да, най-добре е да забрави всичко, а префектът може би само така каза, че ще идва всеки ден. Да, най-добре е да не му се мярка пред очите и какъвто е малък и незабележим, лесно ще се отървава.

Момчетата от неговата маса станаха. Стана и той и се включи в колоната. Решавай! Вратата е близо. Ако продължи да върви с момчетата, няма да успее да се качи при ректора, защото е невъзможно да напусне игрището. А ако иде и въпреки всичко пак го набият, всички ще му се смеят и ще разказват как малкият Дедалус се качил при ректора, за да се оплаче от префекта.

Както вървеше по пътеката, изведнъж вратата се изпречи отпреде му. Не, не бива! Невъзможно е. Представи си плешивата глава и жестоките безцветни очи на префекта и чу гласа му, запитал го на два пъти как му е името. Но защо не можа да запомни името му от пръв път? Дали защото не го слушаше, или защото искаше да се надсмее над името му? Великите хора в историята също имат подобни имена и никой не им се надсмива. Защо не се надсмее на собственото си име, щом толкова му е до смях? Долан: също като името на някоя перачка.

Стигнал бе до вратата. Тутакси свърна вдясно, изкачи се по стълбата и преди още да размисли дали да се върне, се озова в ниския, тъмен и тесен ходник, който водеше в замъка. Когато прекрочваше прага на ходника, без да извърне глава, той видя, че всички момчета, които се изнизваха от трапезарията, гледат подире му.

Вървеше по ниския, тъмен и тесен ходник и минаваше покрай малките врати на килиите, в които живееха отците от братството. Взираше се в полумрака пред себе си, вляво и вдясно, и му се струваше, че по стените има портрети. Беше тъмно и тихо, а очите му бяха слаби и уморени от плач и той нищо не виждаше, но си представяше, че от стените мълчаливо го гледат портретите на светците и великите воители на ордена: св. Игнатий Лойола, разтворил една книга, показваше с пръст думите AD MAJOREM DEI GLORIAM; св. Франциск Ксавери сочеше към гърдите си; Лоренцо Ричи с баретата си, приличен на възпитателите от колежа; тримата покровители на благочестивото отрочество – св. Станислав Костка, св. Алойзий Гонзага и блажения Йохан Берхманс – и тримата младолики, защото бяха умрели млади; и отец Питър Кени, седнал в кресло и загърнат в голям плащ. [183 - Игнатий Лойола (1491–1556) – основателят на йезуитския орден. (Вж. бел. 31 към гл. III.) Ad maiorem Dei Gloriam – „За по-голямата слава господня“, е девизът на ордена. Св. Франциск Ксаверий (1506–1552) – първият сподвижник на Лойола (животът му е разказан в началото на гл. III). Лоренцо Ричи – генерал на ордена през XVIII в. Св. Станислав Костка, св. Алойзий Гонзага и блаж. Йохан Берхманс са били членове на братството на св. Дева Мария и негови патрони. Отец Питър Кени е йезуит, купил „Клонгоус“ от семейство Браун за ордена през 1813 г.]

Излезе на площадката над преддверието на замъка и се огледа. Ето откъде е минал Хамилтън Рауън, а ей там са следите от куршумите на войниците. И точно тук старите слуги са видели призрака, загърнат в бял маршалски плащ.

Стар прислужник метеше в единия край на площадката. Стивън го попита къде е стаята на ректора, старият посочи вратата в дъното и погледна подир него, когато той се запъти натам и почука.

Никакъв отговор. Той почука отново, по-силно, и сърцето му подскочи, когато отвътре се чу приглушен глас:

– Влезте!

Натисна дръжката, отвори вратата и пипнешком затърси дръжката на вътрешната, обшита в зелено сукно врата. Намери я, отвори и влезе.

Ректорът седеше на бюрото си и пишеше. Върху бюрото имаше един череп и в стаята се носеше тайнствената тържествена миризма на стари кожени кресла.

Сърцето му биеше бързо, развълнувано от това тържествено място и тишината в стаята: той погледна черепа, сетне ласкавото лице на ректора.

– Е, юнак – каза ректорът, – какво има?

Стивън преглътна буцата в гърлото си и отвърна:

– Аз си счупих очилата, сър.

Ректорът отвори уста и каза:

– Оо!

После се усмихна и добави:

– Е, щом сме си счупили очилата, трябва да пишем у дома да ни пратят нови.

– Аз вече писах, сър – рече Стивън, – и отец Арнал каза, че съм свободен от занятия, докато не пристигнат.

– Правилно – каза ректорът.

Стивън отново преглътна, мъчейки се да успокои разтрепераните си нозе и глас.

– Но, сър...

– Да?

– Отец Долан дойде днес и ме наби, понеже не си преписах контролното.

Ректорът мълчаливо го погледна и той усети как кръвта нахлува в бузите му, а очите му се напълват със сълзи.

Ректорът рече:

– Твоето име е Дедалус, нали?

– Да, сър.

– И къде си счупи очилата?

– На пистата, сър. Един ученик идеше откъм навеса за велосипеди, аз паднах и те се счупиха. Не му знам името.

Ректорът отново го погледна мълчаливо. После се усмихна и каза:

– Е, значи станала е грешка; отец Долан положително не е знаел за това.

– Но аз му казах, че съм си ги счупил, сър, а той ме наби.

– Каза ли му също, че си писал у дома да ти пратят нови? – попита ректорът.

– Не, сър.

– Ето, виждаш ли – рече ректорът, – отец Долан не е разбрал. Можеш да кажеш, че аз те освобождавам от занятия за няколко дни.

От страх, че разтрепераният му глас ще секне, Стивън бързо рече:

– Да, сър, но отец Долан каза, че утре пак ще дойде да ме бие.

– Добре тогава – рече ректорът, – станала е грешка и аз лично ще поговоря с отец Долан. Така добре ли е?

Стивън усети, че сълзите навлажниха очите му, и промълви:

– О да, благодаря ви, сър.

Ректорът протегна ръката си над черепа, Стивън я пое и за миг усети хладната му влажна длан.

– А сега довиждане – каза ректорът, отдръпна ръката си и кимна.

– Довиждане, сър – отвърна Стивън.

Той се поклони и тихо излезе от стаята, като бавно и предпазливо затвори и двете врати.

Но щом отмина стария прислужник на площадката и отново се озова в ниския, тъмен и тесен ходник, той закрачи все по-бързо и по-бързо. Все по-бързо и по-бързо го носеха нозете му през полумрака, задъхан от вълнение. Удари лакътя си в крайната врата, припна надолу по стълбата, прекоси бързешком двата коридора и излезе на открито.

От игрището се дочуваха викове. Той се втурна, бързо, бързо, бързо, прелетя през пистата и запъхтян стигна до игрището на трети клас.

Момчетата го бяха видели, че тича. Те го обградиха от всички страни и блъскайки се един друг, се надвесиха над него.

– Казвай! Казвай!

– Какво ти каза?

– Влезе ли?

– Какво ти каза?

– Казвай! Казвай!

Стивън им заразправя: какво казал той, какво казал ректорът, а когато завърши, момчетата започнаха да хвърлят барети във въздуха и завикаха:

– Урра!

Улавяха баретите, хвърляха ги отново нависоко в небесата и крещяха:

– Ура! Ура!

После сплетоха ръце, вдигнаха го и го понесоха на столче, докато накрая той успя да се отскубне. А щом се освободи, те се пръснаха на всички страни и отново взеха да хвърлят баретите си, свиреха с уста, докато те се въртяха из въздуха, и крещяха:

– Ура!

После проехтя трикратно грух-грух-грух за Долан Кубето и трикратно ура-ура-ура за Конми и всички казаха, че в Клонгоус никога не е имало по-добър ректор от него.

Виковете заглъхнаха в меката сивкава здрачевина. Той остана сам. Беше му леко и радостно: все едно, няма да се възгордее пред отец Долан. Ще бъде много мирен и послушен: и му се прииска да стори някаква добрина на отец Долан, за да му покаже, че не се е възгордял.

Въздухът бе мек, сивкав и благ, настъпваше вечер. Във въздуха ухаеше на вечер, както ухаеха полята на село по време на излета до имението на майор Бартън, когато изравяха репи и тутакси ги белеха и изяждаха, както ухаеше и горичката отвъд павилиона, където растяха шикалки.

Момчетата тренираха дълги, високи и фалцови топки. Той дочуваше тупкането на топките в меката сивкава тишина, а оттук-оттам в смълчания сумрак отекваха ударите на бухалките: плок-пляк-пльок-плюк, както капки вода, които бавно капят в преливащата чаша на фонтан.

II

Чичо Чарлз пушеше такъв лют харман, че накрая неговият племенник му препоръча да се наслаждава на сутрешната си лула в малката барака в дъното на градината.

– Хубаво, Саймън. Само мир да има, Саймън – спокойно рече старецът. – Където обичаш. Излизам си повънка, на въздух е и по-здравословно.

– Дявол го взел – не се стърпя господин Дедалус. – Умът ми не побира как можеш да пушиш такава убийствена гадост! Бога ми, та това е чист барут!

– Тютюнецът си е хубав, Саймън – отвърна старецът. – Облагва ми от него.

Оттогава всяка сутрин чичо Чарлз ходеше в своята барака, но преди да тръгне, винаги старателно сресваше и приглаждаше косата на тила си и изчеткваше своя цилиндър. Докато пушеше, зад касата на вратата се провиждаха само периферията на шапката и чашката на лулата му. Неговата беседка – тъй наричаше той вонливата барака, която разделяше с котката и градинските сечива – му служеше още и като място за вокални упражнения; всяка сутрин той доволно тананикаше някоя от любимите си песни: „Гнезденце ми свий“, „Златокоса, синеока“ или „Дъбравите на Бларни“, а димът от лулата му бавно се виеше на сивосинкави клъбца, които

чезнеха в ясения въздух.

През първата половина на лятото в Блалок [184 - През 1892 г. семейството на Джойс също живее в Блалок (крайбрежно предградие на Дъблин) на Карисфорт авеню №23.] чичо Чарлз бе неотлъчно със Стивън. Чичо Чарлз бе държелив старец със загоряло, набраздено от бръчки лице и бели бакенбарди. В делнични дни той слизаше от „Карисфортска“ до главната улица на градчето, за да заръчва провизии при търговците, които снабдяваха семейството. Стивън обичаше да ходи на пазар с него, защото чичо Чарлз щедро го гощаваше от всичко, що бе изложено в касите и буретата пред тезгяха. Ще вземе цяла шепа грозде наедно с триците или три-четири ябълки и великодушно ще ги тикне в ръцете на момчето ако и продавачът да се усмихва накриво; а когато Стивън се престорваше, че се стеснява, старецът смръщваше вежди и казваше:

– Взимайте, сър, на вас говоря! Те са за редовен стомах.

Щом изпълнеха списъка с поръчките, двамата се запътваха към парка, където на някоя пейка вече ги чакаше Майк Флин, стар приятел на господин Дедалус. Сетне Стивън пробягваше своята обиколка на парка. Майк Флин заставаше до портала при гарата с часовник в ръка, а Стивън тичаше по алеята съгласно указанията му: с изправена глава, високо изнесени колене и плътно изопнати по тялото ръце. В края на сутрешното бягане треньорът правеше разбор, а понякога сам даваше пример и се потърпяше смешно метър-два със старите си сини платненки. Край него винаги се струпваха изумени дечурлига и бавачки, които не се разотиваха дори когато той и чичо Чарлз сядаха отново на пейката и започваха да бистрят политиката и спорта. Стивън бе чувал от баща си, че през ръцете на Майк Флин са минали някои от най-добрите ирландски атлети, но въпреки това често поглеждаше с недоверие към отпуснатото и обрасло с четина лице на своя треньор, когато той навеждаше глава над дългите си пожълтели пръсти да свие цигара, и със съжаление гледаше благите му угаснали сини очи, които навремени внезапно се зарейваха в сините далнини, а дългите отекли пръсти спираха да се движат и ситният тютюн изпадаше обратно в кесията.

На път към къщи чичо Чарлз често се отбиваше в черквата и тъй като Стивън не можеше да достигне до съда със светена вода, старецът потапяше ръка в него и сръчно поръсваше дрехите на момчето и пода на нартиката. Когато се молеше, чичо Чарлз коленичеше на червената си кърпичка и полушепнешком четеше от своя овехтял зацапан молитвеник, който имаше кустоси в края на всяка страница. Стивън не споделяше набожността му, но от уважение към нея също коленичеше редом с него. Често той се питаше за какво ли се моли тъй усърдно чичо Чарлз. Може би за душите в чистилището или пък за щастлива смърт? [185 - Според католическата есхатология в Чистилището попадат душите на умрелите без смъртни грехове. Сроктът на тяхното наказание (доочистване) може да бъде съкратен чрез молитвите на живите. Щастлива смърт ще рече всички грехове на покойника да бъдат опростени. Тогава той е праведник и душата му отива в Рая.] А може би се молеше богу да му върне поне част от състоянието, което бе прахосал в Корк?

Неделен ден Стивън ходеше на излет с баща си и чичо Чарлз. Старецът беше пьргав като коза, при все че имаше мазоли, и често те изминаваха по десет-дванайсет мили пешком. В малкото селце Стилоргран пътят се разклоняваше и те или се отправяха наляво към Дъблинските планини, или поемаха по пътя за Гоутстаун, стигаха Дъндръм и оттам през Сандифорд се връщаха вкъщи. През цялото време, докато биеха път или почиваха в някой опушен хан, възрастните беседваха за неща, близки на сърцата им – за ирландската политика, за Мънстър [186 - Мънстър е

югозападната провинция на Ирландия. Населението ѝ оказва ожесточена съпротива срещу английското нашествие и бива жестоко репресирано. Родът на Джойс води началото си от западната провинция Конахт, но баща му и дядо му са били родени в Корк, главния град на Мънстър.], за историята на семейството, – и Стивън жадно се вслушваше във всички тия разговори. Непонятните думи той многократно си повтаряше, докато ги научеше наизуст: така чрез тях надникваше в действителния свят около себе си. Все по-близък му се струваше часът, когато сам щеше да вземе участие в живота на тоя свят, и той тайно започна да се готви за великата мисия, която чувстваше, че го очаква, макар само смътно да долавяше естеството ѝ.

Вечерите му бяха изцяло негови и тогава той потъваше в четене на един парцалив превод на „Граф Монте Кристо“ [187 - Докато в глава I доминират образът и трагичната съдба на Парнел, с приближаването и настъпването на пубертета съзнанието на Стивън е завладяно от романтиците – Байрон, Шели, Мур и др. – и от някои популярни метежни герои на романтичната литература – граф Монте Кристо, Клод Мелнот и др., – също жертви на предателство.]. Образът на мрачния отмъстител се сливаше в представите му с всичко тайнствено и ужасно, което бе чул или подразбрал като дете. Нощем той си построяваше на масата в гостната приказната островна пещера от ваденки, книжни цветя, разноцветен креп и парчета сребърен и златен станиол от обвивки на шоколад. Когато разваляше тая бутафория, отегчен от лъжливия ѝ блясък, в съзнанието му засияваше Марсилия и той виждаше слънчевите беседки и Мерседес. Недалеч от Блакрок, край пътя, който водеше към планините, имаше малка варосана къщичка с пълна градина розови храсти и в нея, казваше си той, живее друга Мерседес. При всяко излизане и завръщане от излет той мереше разстоянието по този ориентир и въображението му рисуваше дълъг низ от удивителни като в книгата приключения; а към края им Стивън виждаше себе си в градината, заляна от лунна светлина: остарял и печален, той стоеше до Мерседес, същата Мерседес, която преди толкова години бе изменила на любовта му, и произнасяше тъжно-горделивите думи на отказ:

– Госпожо, не ям грозде мискет.

Той се съюзи с едно момче на име Обри Милс и двамата основаха своя улична банда. Обри носеше свирка, която висеше от единия му илик, и велосипеден фар, закачен на колана, а другите бяха въоръжени с къси пръчки, препасани като ками. Стивън, който бе чел някъде, че Наполеон се обличал съвсем просто, предпочете да остане без отличителни знаци и това му доставяше особено удоволствие, когато се съвещаваше с адютанта си, преди да издаде заповед. Бандата вършеше набег след набег в градините на старите моми или пък слизаше до крепостта и водеше там битка върху обраслите с треволяк крайбрежни скали, а когато капналите юнаци се прибираха у дома, гниещите мириси на морето продължаваха да лъхат от ноздрите, а ръцете и косите им бяха просмукани от гранивата мазна мъзга на морските водорасли.

Обри и Стивън купуваха мляко от един и същ млекоар и често се возеха в каручката му до Карикмайнс, където стадото беше на паша. Докато мъжете дояха кравите, момчетата се редуваха да яздят из ливадата кротката кобила. Но настана есен: стадото беше прибрано в обора и калният двор на краварника в Страдбрук с мръсните си зеленясали локви, редки говежди лепешки и димящи корита с трици от пръв поглед погнуси Стивън до дъното на сърцето. Кравите, които в слънчеви дни изглеждаха тъй красиви на ливадата, сега го отвращаваха и той не можеше дори да гледа надоеното мляко.

Приближаването на Септември тази година не го тревожеше, защото той знаеше, че

няма да се върне в Клонгоус. Тренировките в парка прекъснаха, когато Майк Флин влезе в болница. Обри тръгна на училище и само надвечер го пускаха да излезе за час-два навън. Бандата се разпадна и вече нямаше нито нощни набези, нито битки по скалите. Понякога Стивън се качваше на каручката, с която разнасяха вечерния надой: тия мразовити разходки прогониха спомена за мръсния обор и той престана да се гнуса от космите и сламките по палтото на млекаря. Винаги когато каручката спираше пред някой дом, той надзърташе за миг в чистата кухня или полуосветеното антре, за да види как слугинята държи каната с млякото, а подир затваря вратата. Добре си живее млекарят, мислеше си той, и сам на драго сърце би се возил всяка вечер с каручката, за да разнася млякото, стига само да имаше топли ръкавици и пълна кесийка медени бисквити за из път. Ала същото прозрение, което бе породило отвращението му от кравите и понякога караше краката му да се подкосяват, докато тичаше из парка, същото предчувствие, което го караше да поглежда с недоверие към отпуснатото и обрасло с четина лице на неговия треньор, когато той унило навеждаше глава над дългите си пожълтели пръсти, пропъждаше мечтите му за бъдещето. Той смътно осъзнаваше, че баща му е изпаднал в беда и че тъкмо това е причината да не бъде отново изпратен в Клонгоус. От известно време усещаше, че в дома му настъпват леки промени: те засягаха всичко, което той си бе въобразявал непоклатимо, и лека-полека детската му представа за света се рушеше под техните удари. Но честолюбието, което навремени се пробуждаше в душата му, не търсеше отдушник. Някаква пелена забулваше съзнанието му, като здрача, паднал над земята, когато чуваше копитата на кобилата да чаткат по трамвайните релси на Рок-роуд, а огромният гюм се клатушкаше и громоляше зад гърба му.

Мерседес се върна в мислите му и колчем потъваше в мечтания над образа ѝ, той усещаше как в жилите му се разлива някакво странно безпокойство. Понякога го обземаше треска и тръгваше да се скита сам по тихата улица в привечерния здрач. Мирната тишина на градините и ласкавите светлини в прозорците укротяваха и разнежваха размирния му дух. Гълчавата на дечурлигата го дразнеше, а глупавите им гласове го караха да се чувства – още по-силно, отколкото в Клонгоус – различен от другите. Нямаше никакво желание за игра. Едничкото му желание бе да срещне в действителния свят оня безпльтен образ, който винаги витаеше в душевния му взор. Не знаеше нито где, нито как да го потърси, но предчувствието му подсказваше, че този образ ще се яви пред него, без той сам да го е търсил. Ще се видят мълком, сякаш отдавна са близки и имат среща при някоя от градските врата или на друго, по-затулено място. Ще са сами, скрити в мрак и тишина: и в този миг на сублимна нежност той ще се преобрази. Пред самите ѝ очи ще се разтвори в нещо неосезаемо и после в един-единствен миг ще се преобрази. В този възшебен миг от него ще се свлекат и слабостта, и плахостта, и неопитността.

Помнеше: една сутрин на улицата спряха два големи жълти фургона, в дома им нахълтаха някакви мъже и започнаха да го опразват. Покъщнината я изтътриха през градината, където останаха скъсани върви и слама, и я наблъскаха в огромните фургонали пред пътната врата. Когато всичко бе наместено вътре, фургонали с громол потеглиха надолу по улицата и от прозореца на влака, седнал до майка си, чиито очи бяха зачервени от плач, Стивън ги видя да се клатушкат тежко по Мериън-роуд.

Нея вечер камината в гостната не теглеше и господин Дедалус повдигна дървата с ръжена и подпря пак решетката, за да се разгори огънят. Чичо Чарлз дремеше в ъгъла на още полупразната, незастанана стая, а до него стърчаха семейните портрети, облежнати покрай стената. Лампата на масата едва-едва осветяваше дъските на пода, окаляни от нозете на хамалите. Стивън седеше на малко столче до баща си и се вслушваше в неговия дълъг несвързан монолог. Отпърво не разбираше нищо или почти нищо, но постепенно взе да проумява, че баща му има врагове и че

предстои някаква борба. Чувстваше също, че и него го вълчат в тази борба, че стоварват на плещите му някакво задължение. Внезапното бягство от уюта и бляновете в Блалок, пътуването през мрачния мъглив град, мисълта за пустата неприветна къща, в която щяха да живеят занапред, тегнеха на сърцето му и той отново бе пронизан от някакво прозрение или предчувствие за бъдещето. Разбра още защо прислужниците често си шушукаха в антрето и защо баща му, застанал на черджето пред камината с гръб към огъня, често гръмогласно говореше нещо на чичо Чарлз, който само го подканваше да седне да яде.

– Юнаци сме, Стиви! Още не съм изпукал патроните! – каза господин Дедалус и яростно заръчка тлеещия огън. – Битката не е загубена, мойто момче. Никак даже! Кълна се в Исуса (да ме прости Господ!), тепърва почваме!

Дъблин бе ново и сложно усещане. Чичо Чарлз беше толкова изветрял, че вече не можеха да го пращат по пазар, и покрай безпорядъка около настаняването Стивън беше много по-свободен, отколкото в Блалок. Отначало той се задоволяваше само плахо да обикаля близкия площад или най-много да слиза докъм средата на някоя от съседните пресечки, но скоро мислено си състави примерен план на града, смело се отправи по една от централните улици и стигна до митницата. Невъзпрепятстван проникна сред доковете и кейовете и не можеше да се начуди на многобройните тапи, които подскачаха в гъстата жълта пяна по повърхността на водата, на гъмжилото докери, на трополещите коли и охлужения брадат полицаи. Балите стока, складираны покрай стените или люшкащи се във въздуха над корабните трюмове, му говореха за необятния и непознат свят и отново пробуждаха неспокойното чувство, което го бе карало вечер да се скита и да търси Мерседес от градина в градина. И сред този нов, припрян живот той би могъл да си представи, че е в Марсилия, ако не му липсваха яркото небе и огрените от слънцето бръшлянени решетки на винарните. Гледаше реката, кейовете и ниското небе и в него се надигаше смътно недоволство, но ден след ден все така се скиташе насам-натам, като че гонеше някаква изплъзваща се сянка.

Един-два пъти майка му го заведе на гости у техните роднини и макар че пътем минаваха през весел шпалир от магазини, празнично осветени и украсени за Коледа, той продължаваше да бъде унил и мълчалив. Много бяха причините за неговата горест: и близки, и далечни. Не можеше да се помири, че е толкова млад и че непрекъснато го преследват безпокойни глупави копнежи, не можеше да се помири и с капризната съдба, която бе променила света около него и го принуждаваше да живее в лъжа и нищета. Но неговата горест не прибавяше нищо към картината на околния свят. Той търпеливо си отбелязваше всичко, каквото виждаше, стоеше настрана и скрито поемаше пагубния му аромат.

Ето го седнал на столчето в кухнята у леля му. На лакираната стена над камината висеше лампа с отражател и под нейната светлина леля му четеше вечерния вестник, разгърнат на коленете ѝ. Тя дълго гледа някакво лице, което се усмихваше от страницата на вестника, и унесено каза:

– Красавицата Мейбъл Хънтър!

Къдрокосо момиченце се подигна на пръсти, за да зърне снимката, и тихо попита:

– Ква е тя бе, мамо?

– Артистка от пантомимата, чеденце.

Детето притисна кърмокосата си главица към ръката на майка си, загледа се в снимката и пошепна като омагьосано:

– Красавицата Мейбъл Хънтър!

Като омагьосана тя не можеше да откъсне поглед от тези свенливо-закачливи очи и отново благоговейно пошепна:

– Ах, ква е красива!

Момчето, което влезе с тежки стъпки отвън, приведено под чувал с въглища, чу думите ѝ. То тутакси го стовари на пода и припна към нея да види. Но малката не повдигна гушнатата си главица, която затуляше снимката. Момчето задърпа крайчеца на вестника с червените си мръсни ръце, като я буташе с рамо и протестираше, че не вижда.

Ето го седнал в тясната трапезария на горния етаж в старата къща с тъмните прозорци. Отблясъците на огъня трепкаха по стената, а отвъд прозореца над реката се стелеше призрак здрач. Стара жена запарваше чая пред камината и докато се суетеше, тихо разправяше какво рекли докторът и попът, как тя сама напоследък забелязвала в оная и промяна, и една такава приказка, знаеш. Той седеше и я слушаше, а мислите му следваха приключенията, разкрили се в жаравата: арки и подземия, лъкатушни ходове и щърби, мрачни бездни.

Внезапно усети, че на вратата има някой. Череп... В сумрака на отворената врата бе увиснал някакъв череп, някакво жалко, маймуноподобно същество стоеше там, привлечено от гласовете край огъня. От вратата се разнесе скимтящ глас, който попита:

– Джозефин ли е това?

Старата жена, засуетила се пред камината, приветливо отвърна:

– Не, Елин. Това е Стивън.

– А... А-ха, добър вечер, Стивън.

Той отговори на поздрава и видя как лицето на вратата се изкриви в слабоумна усмивка.

– Искаш ли нещо, Елин? – попита старицата до камината.

Но без да отговори на въпроса, онази каза:

– Стори ми се, че е Джозефин. Взех те за Джозефин, Стивън.

Тя повтори същото няколко пъти и започна тихо да се киска.

Ето го сред децата на коледната забава на Харолдс-крос. Както обикновено безмълвен наблюдател, той почти не участваше в игрите. Децата, накичили глави с трофеите от гърмящите бонбони, танцуваха и лудуваха, но въпреки че се стараше да сподели веселието им, той чувстваше, че мрачният му вид го отделя от всичките тия весело кривнати шапчици и бонета.

Но щом изпълни своята песен и се оттегли в едно уютно ъгълче на стаята, самотността започна да му се услажда. Веселбата, която в началото на вечерта му се бе струвала присторена и пошла, сега го галеше като нежен ветрец, който приятно облъхва сетивата му и скрива от очите на другите трескавата възбуда на кръвта му, когато през кръга от танцьори, всред цялата тая музика и смях, очите ѝ се устремяваха към неговия ъгъл и сърцето му тръпнеше под нейния ласкав, насмешлив, изпитателен и вълнуващ поглед.

Децата, останали най до късно, се обличаха в антрето: празненството бе свършило. Тя се наметна с шал и докато вървяха към трамвая, свежият ѝ топъл дъх весело се кълбеше над загърнатата ѝ глава, а токчетата ѝ безгрижно потракваха по заледената като стъкло улица.

Беше последният трамвай. Мършавите кафяви коне знаеха това и предупредително похлопваха звънчетата си в ялната нощ. Кондукторът и кочияшът си бърбеха и кимаха с глави под зелената светлина на фенера. На празните седалки се търкаляха няколко разноцветни билетчета. Никакви стъпки не се чуваха по улицата. Никакъв шум не нарушаваше нощната тишина, само мършавите кафяви коне търкаха носове и похлопваха звънчетата.

Те сякаш слушаха, той на горното, тя на долното стъпало. Тя неведнъж се покачваше на неговото стъпало, сетне, когато млъкваха, слизаше на своето, а един-два пъти забрави да го стори и за миг-два остана съвсем близо до него на горното стъпало и после слезе. При всяко нейно движение сърцето му подскачаше като тапите, подхвърляни от морските вълни. Той чуваше какво му казват очите ѝ изпод качулката и съзнаваше, че в някакво неясно минало, наяве или насън, вече бе слушал нейната изповед. Виждаше нейната суетност, виждаше как тя излага на показ хубавата си рокля, ешарпа и дългите черни чорапи и знаеше, че вече хиляди пъти се е поддавал на кокетството ѝ. Ала вътре в него някакъв глас, по-силен от туптежа на развълнуваното му сърце, го питаше ще приеме ли нейния дар, за който само трябваше да протегне ръка. И той си спомни деня, когато двамата с Айлин стояха пред хотела и гледаха келнерите, които закачаха на пилон дълъг низ от знаменца, а един фокстериер припкаше по слънчевата морава, спомни си как тя изведнъж бе прихнала в звънк смях и бе хукнала надолу по наклонената алея. Но и сега, както тогава, той стоеше неподвижен, привидно безучастен зрител на сцената пред очите му.

– И тя иска да я прегърна – мислеше си той. – Затова ме изпрати до трамвая. Лесно бих могъл да я хвана, когато се качва на моето стъпало: никой няма да ни види. Мога да я прегърна и целуна.

Ала не стори нито едното, нито другото; сетне, докато седеше в празния трамвай, той взе да къса билета си на парчета и мрачно се загледа в дървената скара на пода.

На следния ден прекара дълги часове на масата си в голата стая на горния етаж. Пред него лежах нов перодръжка, нова мастилница и нова изумруденозелена тетрадка. По силата на навика той бе написал на първата страница горе буквите А. М. D. G. – девиза на йезуитския орден. А на първия ред се появи посвещението на стиховете, които се мъчеше да напише: На Е. К[188 - Зад инициалите се крие Ема Клиъри, „изкусителката“ от виланелата на Стивън (гл. V). Тя присъства много по-осезаемо и с пълното си име в първоначалния вариант на романа. Тук Стивън подражава на Байроновото стихотворение „На очите на г-ца А. Х.“. Отношението му към Е. К. силно напомня Байроновия лирически герой.]. Знаеше, че така е редно да

се започне, защото бе виждал подобни посвещения в стихотворенията на лорд Байрон. Щом написа инициалите и красиво ги подчерта с лъкатушна линия, той се отдаде на мечтания и започна машинално да си драска по корицата. Пред очите му изплува къщата в Брей: той беше на масата, заранта подир спора на коледната трапеза, и се мъчеше да напише стихотворение за Парнел върху гърба на една от бирническите призовки на баща му. Тогава тази тема се бе оказала непосилна за неговия ум, той бе изоставил опитите си и бе изписал цялата страница с имената и адресите на някои от съкласниците си:

Родърик Кикъм

Джон Лотън

Антъни Максуйни

Саймън Мунан

Изглеждаше, че сега пак нищо няма да излезе, но като се умисли над снощната случка, той се почувства по-уверен. Полека-лека избледняха всички според него пошли и незначителни подробности. И следа не остана от трамвай, трамвайджии и коне: дори той и тя се стопиха в безплатни сенки. Стиховете разказваха само за нощта, за нежния полъх на вятъра и девственото сияние на луната. Някаква смътна тъга се таеше в сърцата на двамата герои, безмълвно стихнали под голи дървеса, а щом настъпи прощаният миг, и двамата сляха устни в целувката, от която единият се бе побоял. Щом завърши стихотворението, той изписа в дъното на страницата буквите L. D. S. [189 - Laus Deo Semper (Вечна хвала на Бога) и A.M.D.G. са задължителни формули за началото и края на ученическите съчинения в колежа.], скри тетрадката, отиде в спалнята на майка си и дълго съзерцава лицето си в огледалото над тоалетката.

Но дългите му дни на волност и безгрижие отиваха към своя край. Една вечер баща му се върна пълен с новини и през цялата вечеря устата му не спря. Стивън бе чакал баща му да си дойде, защото имаха овнешко рагу, а той му даваше да отопява соса. Но нея вечер гозбата не му хареса – само при споменаването на Клонгоус небцето му се напласти с отврата.

– Както си вървя, и – буф! – се блъскам в него [190 - Джон Конми (ректорът на „Клонгоус“ от гл. I). В действителност той става провинциал на ордена доста по-късно. Джойс променя хронологията, за да засили ефекта от „предателството“ му спрямо Стивън.], точно на ъгъла на площада – за четвърти път каза господин Дедалус.

– Тогава, вярвам, ще успее да го вреди – каза госпожа Дедалус. – Тъй де, в Белведере [191 - „Белведере“ е йезуитски колеж в Дъблин, където Джойс учи от 1893 до 1898. Малко по-долу бащата на Стивън казва, че за нищо на света няма да прати сина си при Христовите братя, но в действителност през 1893 Джойс за кратко време посещава училището им. Става дума за социален престиж.].

– Ще го вреди, разбира се! – отвърна господин Дедалус. – Нали ти казвам, че е станал провинциал на ордена.

– Мен пък, да ти кажа, никога не ми се е щяло да го пращаме при Христовите братя – каза госпожа Дедалус.

– Майната им на Христовите братя! – извика господин Дедалус. – Няма той работа сред разни ми ти селяндури и голтаци! Не, да си държи той с йезуитите, щом веднъж е почнал с тях. Подир време ще са му от полза. Тия приятелчета винаги ще ти намерят някоя добра службица.

– Богат орден са, нали, Саймън?

– Уха! И още как! Гледай ги само как си живеят! Не им ли помниш масата в Клонгоус? Като мисирки се гоят!

Господин Дедалус бутна чинията си към Стивън и му рече да я обере.

– А сега, момчето ми, ще трябва и малко работа – каза той. – Стига ваканция.

– Знам аз, че сега той ще ми се запретне здравата – каза госпожа Дедалус. – Нали и Морис[192 - Морис е фикционалното име на Станислас Джойс, тук само споменат, но един от главните персонажи в първоначалния вариант на романа.] ще е с него!

– Свети Павел да помага! Бях го забравил Морис – каза господин Дедалус. – Я ела насам, разбойнико! Ела тук, главо дебела! Знаеш ли, ще те пратя на училище, дето ще те научат да пишеш овца, а не уфсъ. И ще ти купя кърпичка да си бършеш сополивия нос! Е, как ти се харесва?

Морис се ухили първо на баща си, после на брат си. Господин Дедалус намести монокъла в околото си и строго изгледа двамата си синове. Стивън дъвчеше хляба си, без да вдигне поглед към баща си.

– Между другото – каза накрая господин Дедалус, – ректорът, провинциалът де, ми разправи една история за теб и отец Долан. Нагъл разбойник си бил, казва.

– Не може да бъде, Саймън!

– Не може ли?! – каза господин Дедалус. – Та той ми разправи цялата работа надълго и нашироко. Нали разбираш, както си бърбехме за едно-друго и от дума... Да, впрочем, кой, мислиш, ми каза, че ще получи оная работа в общината? Но после за това. Та, разправам ти, нали си имаме дослука, той току ме пита носи ли още нашият приятел очила, а после ми каза цялата история.

– Ядосан ли беше, Саймън?

– Ами, той ли? Хич. Юнак ти е! – казва.

Господин Дедалус взе да имитира предвзетия носов говор на провинциала:

– Отец Долан и аз, когато им разказах всичко на вечеря, добре се посмяхме. Отваряйте си очите, отец Долан, че, току-виж, младият Дедалус ви удари два пъти по девет, казвам. Здравата се посмяхме. Ха! Ха! Ха!

Господин Дедалус се обърна към жена си и добави с естествен глас:

– Виждаш ли в какъв дух ги възпитават! Тия йезуити са големи хора. По дипломати

от тях няма!

Той отново почна да имитира провинциала и повтори няколко пъти:

– Разказах им всичко на вечеря и отец Долан и аз, и всички от сърце се посмяхме!
Ха! Ха! Ха!

Вечерта навръх Петдесетница, преди да започне училищното тържество, Стивън стоеше в гардеробната и гледаше през прозореца малката морава с книжните гирлянди и китайски фенери. Той наблюдаваше гостите, които се спускаха по задното стълбище на главната сграда и влизаха в салона. Пред входа на групички се суетяха разпоредители във фракове, бивши белведерианци, и церемониално въвеждаха гостите. Един от фенерите внезапно припламна и той разпозна засмения свещеник под него.

Дарохранителницата със светите дарове беше прибрана, а пейките – преместени назад, за да останат свободни подиумът на олтара и пространството пред него. Покрай стените стояха цели батареи от щанги и бухалки; дървените гирички бяха струпани в един от ъглите, а всред безчислените купчини от гуменки, анцузи и потници, небрежно навързани на кафяви вързопи, стърчеше големият кожен кон за прескока и чакаше ред да го изнесат на сцената. Голям щит с посребрен конусовиден център бе опрян на олтара и също чакаше да бъде изнесен и поставен пред отбора победител в края на спортната програма.

Макар че благодарение на славата си на литератор Стивън бе избран за секретар на гимнастическото дружество[193 - Като ученик в „Белведере“ Джойс също заема тая почетна длъжност.], той не участваше в първата част на програмата, затова пък изпълняваше главната комедийна роля на учителя педант в пиесата, която заемаше цялата втора част. Тя му бе възложена, защото бе висок и с достолепна осанка. Той вече бе в края на втората си година в Белведере и се учеше в предпоследния клас.

Орляк малчугани по фланелки и къси бели панталонки се спуснаха тичешком от сцената и през сакристията припнаха в параклиса. И сакристията, и параклисът бяха изпълнени с нетърпеливи учители и момчета. Пълният плешив сержант пробваше с крак трамплина на гимнастическия кон. Мършавият момък с дългополо пардесю, който щеше да жонглира с бухалки, стоеше до него и го наблюдаваше с интерес, а посребрените бухалки се подаваха от дълбоките му странични джобове. Разнесе се глух тропот на дървени гирички: поредният отбор се готвеше да излезе на сцената; и само след миг възбуденият класен наставник погна момчетата през сакристията като стадо гъски; размахвайки припряно крилцата на сутана си, той подвикваше на бавните да бързат. В дъното на параклиса малка група неаполитански селяни репетираха танц: едни кръшно извиваха ръце над главите си, други размахваха кошнички с книжни теменужки и правеха реверанси. В тъмния ъгъл откъм северната страна на олтара сред цяла планина от тъмни фусти бе коленичила дебела възрастна дама. Когато се надигна, пред очите на всички се разкри същество в розова рокля, със златокодра перука и старомодна сламена шапка, с изписани вежди и изкусно начервени и напудрени бузи. При появата на тая момичешка фигура отвед се разнесе приглушен шепот на любопитство. Един от класните наставници, като се усмихваше и кимаше с глава, се приближи към тъмния ъгъл, поклони се на дебелата възрастна дама и любезно каза:

– Но какво е това, госпожо Толън: прелестна млада дама или някаква кукла?

Сетне той се приведе, за да зърне изрисуваното лице, което се усмихваше под периферията на шапката, и възкликна:

– Не може да бъде! Та това е малкият Бърти Толън!

От своя наблюдателен пост на прозореца Стивън чу как възрастната дама и свещеникът принаха да се смеят, сетне дочу и възторжения шепот на учениците зад гърба си, припнали напред, за да видят малкото момче, което само щеше да изиграе танца на сламената шапка. Той не удържа жеста на досада. Пусна края на транспаранта, скочи от пейката, на която бе застанал, и напусна параклиса.

Прекося сградата на колежа и се спря под навеса досами градината. От залата отсреща се дочуваше приглушеният глъч на публиката, сегиз-тогиз гръмваха медните чинели на военната музика. Светлината се въземаше нагоре през стъкления купол и театърът бе заприличал на някакъв празничен Ноев ковчег, хвърлил котва сред масивните корпуси на околните здания и привързан за пристана с гирлянди лампиони. Внезапно една от страничните врати на театъра се разтвори и сноп светлина проряза мрака над моравата. Валсова прелюдия бликна от ковчега, а когато вратата пак се затвори, слушателят продължаваше да долавя тихия ритъм на мелодията. Настроението на встъпителните тактове, сладостната и плавна грация на мелодията отново пробудиха у него онова неизразимо безпокойство, което цял ден не му даваше мира и само преди минута го бе накарало да скочи нетърпеливо от пейката. Безпокойството му изригваше от него като звукова вълна: ковчегът бе понесен на гребена на тая музика, влачейки подире си низ от лампиони. После сякаш залп на лилипутска артилерия прекъсна мелодията: публиката аплодираше появата на отбора с дървените гирички.

В дъното на навеса, до самата улица, той съзря в мрака червеникаво огънче. Пристъпи към него и усети лек приятен мирис. Две момчета стояха прислонени в един вход и пушеха и той отдалече позна по гласа Херон.

– Ето, иде благородният Дедалус! – провикна се остър гърлен глас. – Приветстваме те, верний друже!

Поздравът заглъхна в тих престорен кикот, Херон направи темане, сетне заръчка земята с бастуна си.

– Същият – каза Стивън, спря се и премести погледа си от Херон върху приятеля му.

Последният му бе непознат, но огънчетата на цигарите им му помогнаха да различи в мрака бледо лице на конте, по което бавно пълзеше усмивка, висока фигура в лоден и бомбе. Херон не си направи труда да ги запознае, но вместо това каза:

– Тъкмо разправях на моя приятел Уолис какъв майтап ще падне довечера, ако изимитираш ректора в твоята роля на педанта. Ще бъде класика!

Херон направи нескопосан опит да имитира педантичния бас на ректора пред приятеля си Уолис, сетне се засмя над своята некадърност и се обърна към Стивън.

– Хайде, Дедале – настоя той, – ти си цар на пародиите. Но ако и църквата не послуша, нека ти бъде яко езичник и митар. [194 - Мат., 18, 17.]

Ала думите му бяха прекъснати от тихите ругатни на Уолис, чиято цигара се бе

запецнала в цигарето.

– Ега ти мундшука, ега ти чудото! – процеди той, извади цигарето от устата си, като едновременно се усмихваше и мръщеше снизходително. – Все ще се запуши. Използвате ли цигаре?

– Аз не пуша – отвърна Стивън.

– Ъ-хъ – каза Херон. – Дедалус е младеж за пример. Не пуши, не шляка по панаирите, не гони фустите, изобщо си е таковал такованката!

Стивън поклати глава и погледна усмихнато разгорещеното лице на своя съперник с нос като клюн. Често му се струваше странно, че Винсент Херон има и лицето, и името на птица. [195 - Английската дума „heron“ значи чапла.] Буен русоляв перчем стърчеше над челото му като разрошен качул: самото чело бе ниско и костеливо, а тънкият орлов нос изпъкваше между близко сложените опулени очи, които бяха светли и безизразни. В колежа съперниците бяха приятели. Седяха заедно в клас, заедно коленичеха при молитва в капелата и заедно обядваха и си бърбеха след молитва. Тъй като учениците в най-горния клас до един бяха безлични тъпаци, през цялата година Стивън и Херон фактически оглавяваха колежа. Именно те заедно ходеха при ректора, когато трябваше да се измоли някой свободен ден или да се отърве някой съученик от наказание.

– А между другото – внезапно подхвърли Херон, – видях твоя родител, като влизаше в театъра.

Усмивката изчезна от лицето на Стивън. И най-малкият намек по адрес на баща му, било от някой съкласник или наставник, тутакси го караше да настръхне. Той мълчеше и със свито сърце чакаше Херон да продължи. Ала Херон го сръга многозначително с лакът и каза:

– Та ти си бил изпечен хитрец!

– Защо? – попита Стивън.

– Уж си света вода ненапита – каза Херон, – а всъщност си изпечен хитрец.

– Мога ли да попитам какво имаш предвид? – благовъзпитано каза Стивън.

– За може не – можеш! – отвърна Херон. – Нали я видяхме, питай Уолис. Кукла от витрина, няма грешка. И каква любопитна! А коя роля ще играе Стивън, господин Дедалус? А Стивън няма ли да изпее нещо, господин Дедалус? Твоят родител я гледа през монокъла и очите му ще изтекат. Старецът те е разкрил, Дедале. Но аз на твое място пет пари не давам. Страшна мадама, дявол да го вземе, нали, Уолис?

– Хваща око – невъзмутимо отвърна Уолис и пак пъкна цигарето в ъгъла на устата си.

За миг Стивън кипна от яд при тия нетактични намеци в присъствието на непознат. Какво толкова смешно имаше в това, че едно момиче бе разпитвало и се бе интересувало за него? Цял ден в мислите му бяха само трамваят на Харълдс-крос, тяхната раздяла на стъпалата, потокът мрачни чувства, бликнал в него, и стиховете, които ѝ бе посветил. Цял ден той бе мечтал за новата им среща, защото знаеше, че тя ще дойде на представлението. Гърдите му отново се изпълниха със

старото мрачно безпокойство, както в нощта на коледното празненство, ала сега то не намираще отдушник в стихове. От онзи ден го деляха две години, в които бе израсъл и натрупал опит, две години, които изключваха подобен отдушник; и цял ден душата му преливаше от томителна нега: тъмните талази се възнемаха и връщаха, надигаха се и отстъпваха и накрая, изтощен от тяхната стихия, той не можа да сдържи досадата си при шегата на наставника и появата на малкото гримирано момченце.

– Затова най-добре признай си, че този път си разкрит – продължи Херон. – И недей да ми се правиш повече на светец, всичко е ясно като бял ден.

От устата му отново бликна тих престорен кикот, той се приведе както преди и леко перна с бастуна Стивън през пищялките, сякаш да го порицае на шега.

Ядът на Стивън бе минал; не бе нито поласкан, нито сконфузен, желаше само час по-скоро да спрат да го поднасят. Той почти не бе обиден от тая шега, която отпърво му се бе сторила само глупава нетактичност, защото знаеше, че никакви думи не са в състояние да докоснат тайната на сърцето му, и престорената усмивка на съперника му се изписа като в огледало по неговото лице.

– Признай! – повтори Херон и отново го перна с бастуна.

Макар и на шега, този път ударът бе малко по-силен от първия. Стивън усети, че кожата му засмъдя и пламна, но почти не почувства болка; той покорно преклони глава и сякаш в отговор на шеговитото настроение на своя приятел замълви Confiteur-а. [196 - Първата дума от покаяната молитва при римокатолиците.] Всичко свърши благополучно, защото Херон и Уолис снизходително се разсмяха на неговото кощунство.

Докато устните на Стивън машинално изговаряха изповедните слова, внезапен спомен го пренесе в миналото, възкръснало като по чудо в мига, когато забеляза жестоките гънчици, появили се в ъглите на усмихнатите Херонови уста, почувства познатия удар на бастуна и чу познатата заплашителна дума:

– Признай!

Беше към края на първия му срок в колежа, в шеста стая. Чувствителната му натура още страдеше под камшиците на неподозирания дотогава нищета. Все още душата му не можеше да се помири, угнетена от унилата гледка на Дъблин. Цели две години той бе живял в свят на блянове, а сега изведнъж попадна в свършено нова обстановка, където всяка случка и всяко лице докосваха сърцето му, потискаха го или го примамваха, но и едното, и другото постоянно го изпълваше с горест и тревога. Цялото си свободно време прекарваше в четене на писатели бунтари, чиито язвителни и яростни слова бяха квас в съзнанието му, преди да се излеят в собствените му тромави литературни опити.

Домашното съчинение бе за него най-важната работа през седмицата и всеки вторник, когато се отправяше от къщи към колежа, той пътем гадаеше съдбата си: набелязваше си някой минавач пред себе си и ускоряваше крачки, за да го задмине, преди да стигнат до определено място, или пък гледаше да стъпва само по фугите на плочника и в зависимост от резултата решаваше ще бъде ли пръв или не по литература.

Ала един вторник грубо прекъсна бляскавата поредица от успехи. Господин Тейт,

учителят по английски, го посочи с пръст и безцеремонно каза:

– В съчинението на този ученик има ерес.

Тутакси класът замлъкна. Без да наруши тишината, господин Тейт мушна ръка между кръстосаните си крака и колосаната му яка и маншети заскърцаха. Стивън не вдигаше поглед. Мъчеше го мисълта, че се е провалил и е разкрит, съзнаваше колко е убог в разум и дом и усещаше около шията си грубия ръб на орфаната обърната якичка.

Внезапно господин Тейт гръмко се изсмя и класът се поотпусна.

– Може би сам не си знаел – каза той.

– Къде? – попита Стивън.

Господин Тейт престана да търка слабините си и разгъна съчинението.

– Ето тук. Относно Твореца и душата. Ъ-ъм... ъ-ъм... ъ-ъм... Аха! Ето: без да има възможност някога да се доближи. Това е ерес. [197 - В съчинението си Стивън е засегнал сложния богословски въпрос за отношението между благодатта и свободната воля. Учителят го обвинява, че отрича догмата за всеобщността на благодатта. Според думите на ап. Павел бог „ни спаси и повика към свето звание не заради нашите дела, а по Свое благоволение и благодат, дадена нам в Исуса Христа преди вечни времена“ (2 Тим., 1, 9). Всеки обаче приема всеобщата благодат по своя свободна воля. Грешниците, които погиват, сами са отхвърлили благодатта. Така сцената предвещава интереса на Стивън към бунта на Луцифер (гл. III). Тук героят получава добър урок по покорство (кардиналната добродетел в йезуитския орден), но умението, с което се изплъзва, показва, че сам е усвоил оръжията на схоластиката.]

– Исках да кажа: без да има възможност някога да достигне – смотолеви Стивън.

Това бе отстъпка и успокоен, господин Тейт сгъна съчинението, подаде му го и каза:

– А... ъ-хъ! Да достигне. Това вече е нещо различно.

Ала класът не се успокои толкова бързо. Макар че след часа никой не го заговори по този повод, Стивън смътно усещаше край себе си всеобщото злорадство.

Няколко вечери подир това публично порицание, като вървеше към пощата с едно писмо, Стивън изведнъж чу вик:

– Стой!

Обърна се и видя три момчета от неговия клас, които се приближаваха в сумрака. Извикал беше Херон: той крачеше, придружаван от двама свои телохранители, и в такт със стъпките им сечеше въздуха отпреде си с тънко бастунче. От едната му страна, захилен до уши, вървеше приятелят му Боулънд, а на стъпка-две зад тях пъхтеше Наш и клатеше едрата си рижа глава.

Момчетата свърнаха заедно по „Клонлифска“ и се разприказваха за книги и писатели: споделяха какво четат и колко книги имат у дома в библиотеките на

бащите си. Стивън ги слушаше доста позачуден, защото Боулънд минаваше за пръв тъпак, а Наш за пръв ленивец на класа. След като поговориха за любимите си автори, Наш заяви, че Капитан Мариът[198 - Фредерик Мариът (1792–1848) – много популярен автор на приключенски романи.] е най-великият писател.

– Дрън-дрън! – каза Херон. – Питай Дедалус. Кой е според теб най-великият писател, Дедалус?

Стивън долови насмешката в гласа му и каза:

– В прозата ли имаш предвид?

– Да.

– Според мен Нюман[199 - Джон Хенри Нюман (1801–1890) – английски богослов и писател, един от водачите на протестантското Оксфордско движение. Романът съдържа няколко цитата и множество вербални отгласи от творчеството на Нюман и има известно жанрово сходство със знаменитата му автобиография „Apologia pro Vita Sua“. Джойс е считал Нюман за най-добрия стилист в английската проза.].

– Кардинал Нюман ли? – попита Боулънд.

– Да – отвърна Стивън.

По луничавото лице на Наш се разля още по-широка усмивка, той се обърна към Стивън и каза:

– А на теб, Дедалус, харесва ли ти кардинал Нюман?

– Е, мнозина мислят, че Нюман е най-добрият стилист в прозата – обясни Херон на двамата си спътници, – но, разбира се, той не е поет.

– А кой е най-великият поет бе, Херон? – попита Боулънд.

– Лорд Тенисън, разбира се – отвърна Херон.

– Ами да, лорд Тенисън – каза Наш. – У дома имаме книга с всичките му стихотворения.

В този миг Стивън забрави, че тайно се зарече да мълчи, и избухна:

– И това ми било поет! Та Тенисън е само стихоплетец![200 - Творчеството на Алфред Тенисън (1809–1890) – поета-лауреат на викторианската епоха – става обект на остри нападки и присмех към края на века от страна на младото поколение писатели.]

– Я се разкарай! – каза Херон. – Всеки знае, че Тенисън е най-великият поет.

– Според теб кой е най-великият поет? – попита Боулънд и сръга съседа си с лакът.

– Байрон, разбира се – отвърна Стивън.

Първо Херон, а след него и останалите избухнаха в презрителен кикот.

– На какво се смеете? – попита Стивън.

– На тебе – каза Херон. – Байрон бил най-великият поет! Той е поет само за простолюдието.

– Добър поет, няма що! – каза Боулънд.

– Я си дръж устата – каза Стивън и смело се обърна към него. – Всичко, което знаеш за поезията, ти го написа на стената в нужника и хубав бой щеше да си отнесеш.

Наистина имаше слух, че Боулънд е написал на стената в нужника двустиие за един от съкласниците си, който често се връщаше от колежа у дома си, яхнал своето пони.

Ослица Тайсън яхаше в Йерусалим,
ала натърти своя мил гъзусалим. [201 - Стиховете са от известна навремето непристойна балада и намекват за влизането на Христос в Йерусалим (Мат., 21).]

Атаката на Стивън накара двамата адютанти да млъкнат, но Херон продължи:

– Във всеки случай Байрон е бил еретик и на това отгоре безнравствен.

– Все ми е едно какъв е бил – разпалено възкликна Стивън.

– Все ти е едно дали е бил еретик или не, така ли? – каза Наш.

– Какво разбираш ти бе – викна Стивън. – Освен примерите в учебника ти едно стихотворение не си прочел през целия си живот, и Боулънд също.

– Аз знам, че Байрон е бил грешник – каза Боулънд.

– Я дръжете тоя еретик! – заповяда Херон.

В следващия миг Стивън бе техен пленник.

– Оня ден Тейт добре ти смачка фасона заради ереста в твоето съчинение – продължи Херон.

– Аз утре ще му кажа – прибави Боулънд.

– Ти ли бе, пъзльо? – каза Стивън. – Теб те е страх устата да си отвориш.

– Кой, мен ли?

– Да, теб.

– Дръж се по-прилично! – викна Херон и шибна Стивън през краката с бастуна си.

Това бе сигналът за нападение. Наш изви ръцете му на гърба, а Боулънд грабна дълъг зелен кочан, който се въргялеше в канавката. Както и да се мятеше и риташе под ударите на бастуна и коравия кочан, Стивън бе притиснат към една ограда от

бодлив тел.

– Признай, че Байрон е плюнка!

– Няма.

– Признай!

– Няма.

– Признай!

– Няма. Няма.

Накрая след отчаяна борба той все пак успя да се отскубне. Мъчителите му поеха към улица „Джоунс“, като се смееха и му се подиграваха, а той, с разкъсани дрехи, почервенял и запъхтян, се запрепва подир тях, полуослепял от сълзи, стиснал яростно юмруци и разхълцан. [202 - Според Станислас Джойс този епизод не е нито измислен, нито преувеличен. Същата вечер Джим (тоест Джеймс) се върнал у дома с толкова изпокъсани дрехи, че майка им цяла нощ трябвало да го изкърпва, за да може да отиде сутринта на училище.]

Когато повтаряше Confiteur-а под снизходителния смях на своите слушатели, в съзнанието му бързо и отчетливо преминаваха подробностите на оня злощастен епизод и той се запита защо сега не питае никаква омраза към тогавашните си мъчителите. Не бе забравил нищичко от подлостта и жестокостта им, но споменът за тях не предизвикваше гнева му. Затова всички описания на безумна любов и омраза, които бе срещал в книгите, му изглеждаха нереални. Дори онази нощ, когато се препъваше към къщи по улица „Джоунс“, той бе почувствал, че някаква сила сменя от него тоя внезапно обзел го гняв толкова лесно, както меката кожа се смъква от зрелия плод.

Той продължаваше да стои под навеса заедно с двамата си събеседници и разсеяно слушаше техния разговор и взривовите от аплодисменти в театъра. А там, в залата, седеше тя и може би го чакаше да се появи на сцената. Помъчи се да си я представи, но не можа. Спомняше си само, че главата ѝ бе загърната в шал като в качулка, а тъмните ѝ очи го мамеха и томяха. Дали и тя мислеше за него, както той за нея? В тъмнината, скришом от двамата, той докосна с връхчетата на пръстите другата си длан: допря ги съвсем леко о нея и нежно ги притисна. Но натискът на нейните пръсти бе по-нежен и по-настойчив и внезапният спомен за техния допир плисна в съзнанието му като невидима топла вълна.

Някакво момче притича към тях покрай стената на навеса. Останало беше без дъх от възлнение.

– Ей, Дедалус – викна то. – Дойл побесня заради теб. Бягай веднага да се преоблечеш за сцената. Хайде, по-бързо!

– Ще дойде тогава, когато намери за добре – каза Херон на пратеника с надменно-провлачен глас.

Момчето се обърна към Херон и повтори:

– Ама Дойл е ужасно побеснял.

– Я предай на Доил моите благопожелания и му кажи да върви на майната си – отвърна Херон.

– Е, трябва вече да вървя – каза Стивън, за когото подобни въпроси на честта бяха без значение.

– На твое място не бих отишъл – каза Херон. – Да пукна, ако мръдна. Така ще ми се обръща той с колежанин от горния курс! Побеснял бил значи! Стига му и това, че изобщо участваш в шантавата му пиеса.

Склонността към свадливост, която Стивън от известно време забелязваше у своя приятел и съперник, не го отклоняваше от привичното му мълчаливо послушание. Той изпитваше недоверие към подобна необузданост и се съмняваше в искреността на своя другар с неговите жалки опити да изглежда голям мъж. Въпросът на чест, засегнат тук, както и всички подобни въпроси, бе за него незначителен. Докато духът му бе гонил неуловимите си миражи и нерешително се бе отказвал от своята цел, той постоянно бе чувал над себе си гласовете на своя баща, който го назидаваше да бъде преди всичко джентълмен, и на своите наставници, които го назидаваха да бъде преди всичко добър католик. Но с течение на времето тези гласове започнаха да звучат фалшиво. Когато се откри гимнастическият салон, той бе чул друг глас, който го назидаваше да бъде силен, мъжествен и здрав, а когато в колежа започна да прониква движението за национално възраждане [203 - Вж. бел. 3 към „Майка“], се появи още един глас, който му нареждаше да бъде верен на своята родина и да ѝ помогне да възкреси своя западнал език и традиции. Той вече предвиждаше как в обикновения живот тщеславният глас на мирската суета ще му нареди да възвърне с труда на ръцете си загубеното бащино състояние, а междувреме гласът на съкласниците му напомняше да бъде добър другар, да ги брани и отървава от наказания и всячески да се стреми да измолва повече свободни дни. Тъкмо тия гръмки пустословия го караха нерешително да се спира в гонитбата на своите миражи. Той им даваше ухо от време на време, но се чувстваше щастлив само когато бе далеч от тях и те не можеха да го достигнат, когато оставаше сам или всред призрачните си приятели.

В сакристията шишлав руменобузест йезуит и възрастен човек в износен син костюм ровеха в кутия с гримове и пудри. Момчетата, които бяха вече гримирани, сновяха насам-натам или неловко стърчаха и предпазливо докосваха лицата си с плахи пръсти. Един млад йезуит, който тогава гостуваше в колежа, стоеше в средата на сакристията, дълбоко пъхнал ръце в страничните си джобове, и плавно се поклащаше на място, като ту заставаше на пръсти, ту се отпускахе на токове. Малката му глава, окичена с лъскави рижи къдри, и гладко избръснатото му лице бяха в унисон с безупречно чистия му сутан и безупречно лъснатите обуца.

Като гледаше това поклащашо се тяло и се мъчеше да отгатне смисъла на насмешливата му усмивчица, Стивън си припомни думите, които баща му бе казал, преди да го изпратят в Клонгоус: йезуитът винаги се познава по дрехите. В същия миг той си помисли, че забелязва известно сходство в характерите на баща му и на този усмихнат, изискано облечен свещеник, и усети, че тук се върши някакво кошунство със свещеническия сан и със самата сакристия, чиято тишина сега бе осквернена от глъч и шеги, а въздухът – пропит от острата миризма на мазила и светилен газ.

Докато по-възрастният мъж рисуваше по челото му бръчки и нанасяше син и черен грим покрай челюстите му, той разсеяно слушаше шишлавия млад йезуит, който го

напътстваше да изговаря репликите си ясно и изразително. После дочу, че оркестърът засвири „Лилията от Киларни“ [204 - Из опера на Джулиъс Бенедикт. Романът, залегал в либретото, е с ирландски сюжет, построен върху мотива предателство. Вж. бел.4.]: до вдигането на завесата оставаха броени минути. Той не изпитваше никаква сценична треска, но ролята, която трябваше да играе, му изглеждаше унижителна. Припомни си някои от репликите и кръвта внезапно нахлу в гримираното му лице. Той си представи как тя го гледа от залата със сериозните си мамещи очи и мисълта за тях тутакси разсея съмненията и му възвърна самообладанието. Сякаш бе получил в заем друг характер: заразителното момчешко оживление го завладя и прогони мрачната му мнителност. За един неповторим миг той като че се превърна в истинско дете и както стоеше зад кулисите всред останалите изпълнители, весело прихна ведно с тях, когато двама яки свещеници с юнашки напъни задърпаха завесата и тя се вдигна съвсем накриво.

Няколко секунди по-късно той се озова на сцената сред ярките светлини и тъмнеещия декор, пред зейналата празнина, от която го гледаха безброй очи. Учуди се, като забеляза, че пиесата, която по време на репетициите му изглеждаше съвсем несвързана и безжизнена, сега внезапно бе придобила някакъв собствен живот. Действието сякаш само напредваше, а той и партньорите му само го подпомагаха с репликите си. Когато завесата падна в края на последната сцена, той чу, че празното пространство гръмна от аплодисменти, и през една пролука в страничните кулиси видя, че монолитната маса от лица, пред която бе играл, като по чудо се бе разкривила и празното пространство сега се пропукваше от всички страни и се разпадна на оживени малки групички.

Той бързо напусна сцената, махна грима и излезе през параклиса в градината на колежа. Сега, след края на представлението, всяка негова клетка бе жадна за ново приключение. И той се втурна, сякаш искаше да го догони. Всички врати на театъра бяха разтворени и залата бе вече опустяла. По гирляндите, които му бяха заприличали на корабни въжа, унило примигваха няколко лампона, полюшвани от нощния ветрец. Той бързешком изкачи стъпалата откъм градината, като че се боеше да не изпусне плячка, проби си път през навалищата във фоайето на колежа и притича покрай двамата йезуити, които наблюдаваха отстриани това стълпотворение и се покланяха и здрависваха с посетителите. Продължи неспокойно напред, като си даваше вид на страшно забързан, и само смътно усещаше усмивките, сличаните погледи и побутванията, които сподиряха напудрената му глава.

Щом излезе на входа, той съзря семейството си, което чакаше под първия уличен фенер. От пръв поглед откри, че в групата бяха само близките му, и ядосано забърза надолу по стъпалата.

– Трябва да оставя една бележка на „Хановерска“ – бързо каза той на баща си, – ще се върна вкъщи след вас.

Без да изчака въпросите на баща си, той претича през улицата и лудешки се втурна по нанадолнището. Нямаше представа накъде го носеха нозете му. Гордостта, надеждата, страстта като стъпкани в сърцето му тревя замайваха душевния му взор с влудяващите си пари. Той се носеше надолу, а в душата му бушуваха внезапно хлуйналите пари на накърнена гордост, несбъдната надежда и поругана страст. Те се възнемаха пред изтерзаните му очи на гъсти удушливи талази и се разнасяха над него, докато най-сетне въздухът отново стана ясен и студен.

Очите му бяха все още замрежени от пелена, но вече не пареха. Някаква сила, сродна на оная, която често го караше в миг да забрави гнева и недоволството си,

го застави да спре. Той застана неподвижен и се вгледа в мрачния портал на моргата, сетне отмести поглед към тъмната калдъръмена уличка встрани от нея. Съгледа на стената табелата „Лотс“ и бавно вдъхна тежкия смраден въздух.

– Конска пикня и гнила слама – помисли си той. – Полезна миризма. Ще успокои сърцето ми. Ето, то вече е съвсем спокойно. Сега мога да се върна.

Стивън пак седеше до баща си в един вагон на гара Кингсбридж. Тръгнаха с нощния влак за Корк. Когато се отделиха от перона, той си спомни своето детинско удивление от пътуването до Клонгоус преди години и всички подробности от първия ден в колежа. Сега нищо не го учудваше. Той гледаше здрачаващите поля, които се плъзгаха край него, безмълвните телеграфни стълбове, които бързо пробягваха край прозореца на всеки четири секунди, малките блещукащи гари, по чиито перони бдяха безмълвни пазачи: влакът ги отхвърляше зад себе си и за миг-два те премигваха в мрака като огнени искри, изхвъркнали изпод нозете на бегач.

Той слушаше безучастно възпоминанията на баща си за Корк и за дните на неговата младост: разказ, сегиз-тогиз прекъсван, колчем той въздъхнеше или отпиеше от манерката си, щом в него изникнеше образът на някой скъп покойник или пък разказвачът внезапно си спомнеше повода за сегашното пътуване. Стивън го слушаше, без да изпитва никаква жалост. Всички тия покойници му бяха непознати и чужди освен чичо Чарлз, но и неговият образ напоследък бе започнал да избледнява в паметта му. Знаеше обаче, че имотът на баща му ще бъде разпродаден на търг и по този начин сам той ще бъде лишен от наследство; тази мисъл го караше да чувства колко грубо светът погазва бляновете му. [205 - Джойс също придружава баща си до Корк през февруари 1894, когато тамошният имот на Джон Джойс бива продаден на търг.]

В Мерибъро той заспа. Когато се събуди, влакът вече бе отминал Малоу, а баща му спеше, изтегнат на другата седалка. Хладна предутринна дрезгавина се стелеше зад прозореца и заливаше безлюдните поля и заспалите къщи. Кошмарен страх завладя мисълта му, като гледаше смълчаните поля и чуваше как баща му от време на време тежко поема въздух или внезапно помръдва насън. Невидимото присъствие на заспали хора го изпълваше със смътен ужас, сякаш те можеха да му сторят зло; и той взе да се моли дано по-скоро настъпи денят. Тази молитва не бе отправена нито към бога, нито към някой светия; тя започна с потръпване, когато мразовитият утринен ветрец се промъкна през пролуката под вратата на купето и облъхна нозете му, и завърши с брътвеж на безсмислени думи, които той нагоди към властния ритъм на влака: и безмълвно, на всеки четири секунди, телеграфните стълбове като тактови черти отмерваха галопиращото темпо на музиката. Тая неистова мелодия притъпи страха му и прислонен до перваза на прозореца, той усети, че очите му пак се затварят.

Беше още съвсем рано, когато прекосиха Корк с файтон и Стивън си доспа в една стая на хотел „Виктория“. Ярките топли слънчеви лъчи струяха през прозореца и той чуваше уличния грохот. Баща му стоеше пред тоалетната масичка, разглеждаше в огледалото косата, лицето и мустаците си, протягаше шия над гарафата и заничаше, за да се види по-добре. А през това време тихичко си тананикаше някаква песен, като изговаряше думите по чудат начин. [206 - В оригинала думата „Америка“ се отклонява от нормалното произношение заради римата.]

Млад-зелен ерген се влюбва
и венчило го погубва.

Затова сега, любима,
път ме вика.
Дето няма лек, човече,
беж и дръж се по-далече.
Затова потеглям аз сега за
Америка.
Любовта ми е красива,
привлекателна и жива като хубаво уиски,
още младо.
Но когато остарее,
тя съвсем ще охладнее –
тъй росата в планината
рано пада.

Мисълта за топлия слънчев град зад прозореца и трепетните трели, с които гласът на баща му украсяваше тая странна, тъжно-шеговита мелодия, прогониха лошото настроение, замъглило съзнанието на Стивън през нощта. Той скочи да се облече и щом песента свърши, каза:

– Тая песен е много по-хубава от твоите „Елате всички“.

– Мислиш ли? – попита господин Дедалус.

– На мен ми харесва – отвърна Стивън.

– Да, хубава старинна песен – каза господин Дедалус, като засукваше краищата на мустаците си. – Ех, да беше чул как я пееше Мик Лейси! Бедничкият Мик! Как извиваше глас, как я къдреше. Къде ще се меря с него. Тоя момък така пееше „Елате всички“, че сърцето да ти се напълни.

Господин Дедалус бе поръчал наденици за закуска и докато се хранеха, той подложи келнера на кръстосан разпит за местни новини, но двамата все се разминаваха, защото, когато споменаваха някого, келнерът обикновено имаше предвид сегашния носител на името, а господин Дедалус – неговия баща или може би дядо.

– Е, дано поне Куинс-колидж не е мръднал от мястото си – каза господин Дедалус, – защото искам да го покажа на моя малчуган.

Дърветата по „Мардайка“ бяха разцъфтели. Те влязоха през портала и словоохотливият портиер ги поведе през двора на колежа. Вървяха по насипаната с едър пясък алея, но на всеки десетина-дванайсет крачки отговорите на портиера ги заставяха да се спират.

– А? Не може да бъде! Значи Шкембелията се поминал, горкият?

– Да, сър. Помина се, сър.

Когато спираха, Стивън неловко тъпчеше на място зад двамата събеседници и отегчен от разговора им, чакаше отново да продължат бавно напред. Когато най-сетне прекосиха двора, безпокойството му вече бе прераснало в истинска треска. Той не можеше да се начуди, че такъв проникателен, недоверчив човек като баща му се оставя да бъде подведен от раболепието на портиера, а забавният южняшки диалект, който цяла сутрин го бе развеселявал, сега дразнеше слуха му.

Влязоха в амфитеатралната аудитория по анатомия и господин Дедалус, подпомогнат от портиера, затърси инициалите си по банките. Стивън изостана, потиснат повече от всякога от мрака и тишината на залата, в която лъхаше на закостенялост и буквоедство. Изведнъж той прочете на банката пред себе си думата Foetus[207 - Зародиш (лат.)], издълбана на няколко места в потъмнялото зацапано дърво. Неочакваният надпис възпламени кръвта му: той се почувства обграден от студентите в тоя колеж и му се прииска да избяга от тях. От издълбаната в дървото дума пред очите му внезапно се появи картина от техния живот, каквато думите на баща му бяха безсилни да извикат във въображението му. Широкоплещест мустакат студент буква по буква съсредоточено дълбаеше думата. Другите студенти стърчаха или седяха околоръст и се кикотеха на неговото творение. Един от тях го бутна за лакътя. Едрият студент извърна намусеното си лице. Облечен бе в широк сив костюм и имаше кафеникави обувки.

Стивън чу името си. Той се спусна тичешком по стъпалата на аудиторията, за да избяга колкото може по-далеч от това видение, надвеси се над инициалите на баща си и скри поруменялото си лице.

Ала думата и видението отново заиграха пред очите му, когато тръгнаха обратно през двора към портала на колежа. Потресен бе, че и в живота бе попаднал на следа от онова, което дотогава мислеше за скотска болест на собствения си ум. Чудовищните видения, които напоследък го преследваха, отново вкупом се втурнаха в паметта му. Те също бяха изниквали пред очите му ненадейно и неистово от най-обикновени думи. Той бързо се бе огънал пред тях, оставил ги бе да овладеят и осквернят разума му, но винаги недоумяваше откъде се взимат, от каква бърлога на чудовищни привидения, и колчем го нападнаха, се чувстваше жалък и унижен пред другите, неспокоен и отвратен от самия себе си.

– Бре, да му се не види! Ето я и нашата бакалница! – възкликна господин Дедалус. – Помниш ли колко пъти съм ти разказвал за бакалницата[208 - В бакалницата се е продавало алкохол.], а, Стивън? Само чакахме да отметнат имената ни, и хайде вътре, цялата дружина: Хари Пиърд и малкият Джак Маунтин, и Боб Дайъс, и Морис Мориарти, французинът, и Том О’Трейди, и Мик Лейси, за когото стана дума тая заран, и Джоуи Корбит, и тая бедна добра душица Джони Кивърс от Тантилите.

Листата на дърветата по „Мардайка“ шумоляха и шушнеха под слънчевата светлина. Край тях премина отбор крикетисти, напети младежи по спортни панталони и блейзъри, един от които бе нарамил дългия зелен калъф с пръчките за вратата. Петима улични музиканти с избелели мундири свиреха в една тиха уличка с очуканите си медни инструменти, наобиколени от тълпа хлапета и свободни чирачета. Прислужница с бяло боне и престилка поливаше сандъчето с цветя на един перваз, който блещукаше под знойния пек като варовикова плоча. От друг прозорец долитаха звуци на пиано, пасаж подир пасаж се извисяваха към дисканта.

Стивън продължаваше да върви до баща си и да слуша все същите отдавна познати истории, все същите имена на разпилени по целия свят или мъртви гуляйджии, с които баща му бе дружил на младини. Някаква неясна погнуса се надигаше в дъното на сърцето му. Спомни си своето неудобно положение в Белведере: стипендиант, първенец на класа, сам изплашен от своя авторитет, горд, чувствителен и мнителен, той се бореше и с нищетата, сред която живееше, и с размирното си въображение. Буквите, издълбани в зацапаното дърво на банката, се блещеха насреща му, гавреха се със слабата му плът и безплодните му възторзи, караха го да ненавижда себе си заради собствените безумни и мерзки оргии. Слюнката в

устата му загорча и заседна на гърлото, а неясната погнуса замъгли мозъка му и за миг той затвори очи и продължи да върви слепешком.

Но гласът на бащата не му даваше мира.

– Когато стъпиш на крака, Стивън, а това комай скоро ще стане, запомни едно от мен: прави-струвай каквото щеш, но дружи само с джентълмени. Мен ако питаш, на младини добре си поживях. Всичките ми приятели бяха славни момчета. Всеки го биваше за нещо. Един имаше хубав глас, друг бе добър актьор, трети можеше да пее пиперлии песни, четвърти беше отличен гребец или тенисист, пети – превъзходен разказвач и така нататък. Не се спирахме нито за миг, добре си поживяхме, видяхме едно-друго и това хич не ни навреди. Но до един бяхме джентълмени, Стивън, аз поне така мисля, и истински ирландци, майка му стара! С такива младежи искам и ти да дружиш, с момчета от сой. Аз съм против родителската строгост. Според мен синът не бива да се бои от баща си. Да, аз се държа с теб точно така, както навремето дядо ти с мен, когато бях младок. Бяхме по-скоро братя, отколкото баща и син. Не мога да забравя как ме хвана, че пуша. Помня, един ден стоях на края на Сауттеръс с още няколко мъжлета като мене и си мислехме, че сме хванали бога за брадата, защото бяхме захапали лули. Не щеш ли, мина старият. Нищо не каза, дори не се спря. Но на другия ден, неделя, бяхме излезли на разходка заедно и като се връщахме у дома, той извади табакерата си и каза: Всъщност, Саймън, не знаех, че пушиш или нещо подобно. Аз се направих на разсеян. Ако искаш да видиш какво се казва хубав тютюн, каза той, опитай от тия пури. Един американски капитан ми ги подари снощи в Куинстаун.

Стивън чу, че баща му се разсмя, но смехът прозвуча почти като ридание.

– Ех, дявол да го вземе, в ония дни той беше най-красивият мъж в Корк! Жените по улицата го заглеждаха.

Той чу, че баща му шумно преглътна своето ридание, и неволно отвори очи. Ярката слънчева светлина го заслепи, небето и облаците се превърнаха във феерия от мрачни масиви, осеяни с езера от тъмнорозова светлина. Дори мозъкът му бе болен и безсилен. Той почти не можеше да разчете буквите върху фирмите на магазините. С чудовищния си начин на живот сякаш се бе поставил извън пределите на реалността. Околният свят не го вълнуваше, не му говореше нищо, освен когато долавяше в него отглас от неистовите вопли в самия себе си. Неспособен бе да откликне на никакъв земен или човешки повик, бе ням и безчувствен към зова на лятото, на радостта и дружбата, отегчен и потиснат от гласа на баща си. Чужди му изглеждаха дори собствените му мисли и той бавно започна да си повтаря:

Аз съм Стивън Дедалус. Вървя до баща си, чието име е Саймън Дедалус. Намираме се в Корк, в Ирландия. Корк е голям град. Отседнали сме в хотел „Виктория“. Виктория, Стивън, Саймън, Саймън, Стивън, Виктория. Имена.

Спомените от детството внезапно избледняха. Той се опита да възкреси най-ярките им мигове, но не успя. Спомняше си само имена: Данте, Парнел, Клейн, Клонгоус. Имаше едно малко момченце и една стара жена, която го учеше на география и държеше в скрина си две четки. После го отпратиха от къщи в колежа. В Клонгоус прие първото си причастие, смучеше захарни пръчки, скрити в кепето за крикет, гледаше как отблясъците на огъня подскачат и танцуват по стената на малката стая в лечебницата, сънува, че е умрял и ректорът отслужва за него опело, облечен в златоткан черен филон, че го погребват в малкото гробище, отвъд липите покрай централната алея. Но тогава той не бе умрял. Умря Парнел. За него не отслужиха

опело в капелата, нямаше и шествие. Всъщност той не умря, а се стопи като лека мъглица под слънцето. Изгуби се или си отиде от живота, защото вече не беше жив. Колко странна е мисълта, че той си отиде ей така, че не умря, а просто се стопи под слънцето или изчезна и се загуби нейде из вселената! Колко странно е да видиш за миг и себе си мъничък: момченце със сива, препасана с колан куртка, с ръце, пъхнати в страничните джобове, а панталоните – пристегнати под коленете с широки ластици.

Вечерта в деня на търга Стивън покорно следваше баща си из града от кръчма в кръчма. На търговците по пазара, на кръчмарите и кръчмарките, на просяците, които молеха господин Дедалус за някой петак, той разказваше все едно и също: че е стар коркчанин, че вече трийсе години в Дъблин се мъчи да се отърве от коркския си диалект, а тоя е фарфалак до него е най-големият му син, но той е само дъблински хъшлак.

Тръгнали бяха рано сутринта от кафенето на Нюком, където чашата на господин Дедалус шумно потракваше по чинийката, а Стивън се опитваше да прикрие тая срамна последица от запоя на баща си предната вечер, като непрекъснато местеше стола си и кашляше. Униженията следваха едно подир друго: престорените усмивки на търговците из пазара, кълченията и кокетливите погледи на кръчмарките, с които баща му флиртуваше, поздравленията и окуражителните думи, които чуваше от приятелите на баща си. Казаха му, че е одрал кожата на дядо си, и господин Дедалус се съгласи, че малкият запъртък ужасно му прилича. Откриха следи от коркски диалект в речта му и го накараха да признае, че Лий е много по-красива река от Лифи. А един от тях, за да провери неговия латински, го накара да преведе няколко изречения от Дилектус-а и го попита как е правилно да се каже: *Tempora mutantur nos et mutamur in illis* или *Tem-pora mutantur et nos mutamur in illis*[209 - „Дилектус“-ът е сборник с латински сентенции. Вторият вариант на фразата е известната сентенция „Времената се менят и ние се меним с тях“]. А един пъргав старчок съвсем го обърка, като го запита къде са по-хубави момичетата, в Дъблин или в Корк.

– Той не е по тая част – каза господин Дедалус. – Остави го на мира. Той е сериозно момче, с главата си мисли, не я пълни с глупости.

– Значи не е бащичко – каза дребният старец.

– Кой го знае. Човек може ли да е сигурен? – каза господин Дедалус и самодоволно се усмихна.

– На младини баща ти беше първо коце на Корк – каза старчето на Стивън. – Какво знаеш ти?

Стивън заби поглед в земята и взе да разглежда кахления под на кръчмата, в която се бяха отбили.

– Я не му пускай фитили – каза господин Дедалус. – Опазил го господ!

– Ти пък! Че какви фитили му пуцам? Мога дядо да му бъда. Аз самият съм вече дядо – каза старчето на Стивън. – Какво ли знаеш?

– Тъй ли? – попита Стивън.

– Бог ми е свидетел – отвърна старчето. – Имам си две внучета като живак в

Съндиз Уел. Я кажи, на колко години съм според тебе? Та аз помня още дядо ти, когато яздеше на лов за лисици с червения си жакет. Тогава тебе още те нямаше.

– Дори не беше предвиден – каза господин Дедалус.

– Бог ми е свидетел – повтори старчето. – Не само това: помня дори прадыдо ти, стария Джон Стивън Дедалус, кибритлия старец беше той! Виждаш ли какво се казва памет?

– Значи три, не, четири поколения – обади се друг от компанията. – Ти, Джони Кашман, сигур скоро ще навършиш стоте.

– Е, правичката да си кажа – отвърна старчето, – аз съм точно на двайсе и седем.

– Човек е на толкова години, на колкото се чувства, Джони – каза господин Дедалус. – Я обърни тая и да ударим още по едно. Ей, Тим, Том – как те викаха теб? – дай ни пак от същото. Ей богу, та аз самият не се чувствам на повече от осемнайсе. А тоя синковец тука е дважд по-млад от мене, но на малкия ми пръст не може да се мери!

– По-кратко, Дедалус, вече ти е време да си кютиш – каза джентълменът, който се бе обадил преди.

– Не, дявол го взел! – отсече господин Дедалус. – И тенорова ария ще изпея по-добре от него, и препятствията ще прескоча по-добре, и на лов за лисици не може ме стигна, както преди трийсе години, когато се надбягвах с Кери Бой, [210 - Графство Кери се намира в Югозападна Ирландия. Кери Бой е известен персонаж от романа на Питър Дън „Господин Дули“.] баш майстора в тия работи.

– Ама тука ще те бие – каза старчето, почука се по челото и пресуши чашата си.

– Все пак надявам се, че няма да падне по-долу от баща си. Това е, каквото мога да кажа – отвърна господин Дедалус.

– От това по-добро – здраве му кажи! – настави старчето.

– И да се благодарим богу, Джони – каза господин Дедалус, – че живяхме толкова дълго и сторихме толкова малко поразии.

– А колко добрини сторихме, Саймън! – тържествено рече старчето. – Да се благодарим богу, че живяхме толкова дълго и имаме толкова добри дела.

Стивън гледаше как тримата стари другари надигаха чаши и пиеха за своята младост. По съдба и характер от тях го делеше цяла пропаст. Умът му бе сякаш много по-стар от техните: той хладно светеше над споровете, над радостите и тъгите им, като луна над една по-млада земя. Животът и младостта не пулсираха в жилите му, както някога у тях. Той не бе познал нито отрадата на другарството, нито грубата сила на здравия самец, нито синовната преданост. В душата му не трепваше нищо освен студена, жестока, безстрастна похот. Детството му бе мъртво или изчезнало, а заедно с него и способната на прости радости душа и той се носеше сред живота като яловата черупка на луната.

Скиталко бледа, изнурена,
ти вечно гледаш ни отгоре,

сама в безкрайната вселена.

Той мислено си повтаряше недовършеното стихотворение на Шели. [211 - Поезията и естетиката на Шели оказват значително влияние върху младия Джойс/Стивън. Много от бравурните пасажии в романа (в края на гл. II и IV) силно напомнят (и пародират) Шелиевата поетична дикция.] Тая картина на жалко човешко безсилие и необятно свръхчовешко движение го накара да потръпне и забрави своята собствена безсилна човешка печал.

Майката и братът на Стивън и една от братовчедките му останаха да чакат край ъгъла на тихата „Фостъровска“, а той самият се изкачи по стъпалата заедно с баща си, после двамата прекосиха колонадата, където важно крачеше шотландецът часови. Щом влязоха в голямата зала и застанаха пред касата, Стивън извади двата си записа на името на председателя на ирландската банка, единия за тридесет, другия за три лири стерлинги; тези суми, неговата стипендия и наградата по литература, бързо му бяха наброени от касиера съответно в банкноти и монети. [212 - Твърде голяма сума за времето. Джойс печели наградата няколко години поред, но едва в 1897 г. получава цялата сума.] Стивън прибра парите в джобовете си с престорено самообладание, а любезният касиер, с когото баща му се бе разприказвал, се протегна през широкото гише, стисна му ръката и му пожела блестяща кариера в бъдеще. Гласовете им го дразнеха, не го съдържаше на едно място. Но вместо да обслужи другите си клиенти, касиерът взе да философства, че времената се били променили и днес важното е да дадеш на младия човек възможно най-доброто образование, колкото и да ти струва. Господин Дедалус не бързаше да напусне залата, озърташе се насам-натам, гледаше тавана и обясняваше на Стивън, който го подканяше да излизат, че се намират в Долната камара на стария ирландски Парламент [213 - Вж. бел. 35 към гл. I.].

– Господ да ни е на помощ! – благоговейно каза той. – Само като си помисля за мъжете от онова време, Стивън, за Хили Хъчинсън, Флъд, Хенри Гратън, Чарлз Кендал Буш [214 - Хили Хъчинсън, Хенри Флъд, Чарлз Кендъл Буш и особено Хенри Гратън са видни ирландски политически дейци от края на XVIII и началото на XIX в., борци за национална независимост и католическо равноправие.], и за тия първенюта, дето днес ми се пишат водачи на ирландския народ. Ей богу, старите в гроба биха се обърнали, ако знаеха докъде ни докара тая пасмина. Уви, Стивън, момчето ми, нашта стана „тръгнах в китна майска утрин по вечеря, посред лято на снега...“ [215 - Саймън Дедалус пародира популярна навремето песен.].

Пред банката духаше мразовит октомврийски вятър. Застанали в края на калния тротоар, близките им ги чакаха с посинели бузи и насълзени очи. Стивън забеляза колко тънко е облечена майка му и си спомни, че преди няколко дни бе видял във витрината на Барнардо едно манто за двайсет гвинеи.

– Е, добра работа свършихме – каза господин Дедалус.

– А сега предлагам да идем на обяд – каза Стивън. – Избирайте къде.

– На обяд ли? – попита господин Дедалус. – Отлично. Предложението се приема. Някой против?

– Ама да не е много скъпо – обади се госпожа Дедалус.

– В „Алангле“?

– Ами да, някое по-тихо място.

– Хайде, тръгвайте – нетърпеливо каза Стивън. – Цената няма значение.

Той вървеше пред тях с малки припрени крачки и с усмивка на лице, а те се мъчеха да не изостават и също се усмихваха на неговото нетърпение.

– По-полека, млади момко! – каза баща му. – Не сме тръгнали да се надбягваме!

Настъпи весело време, в което парите от наградите неусетно изтекоха между пръстите на Стивън. От града пристигаха огромни пакети с храна, лакомства и сушени плодове. Всеки ден той съставяше менюто за цялото семейство, а всяка вечер водеше по трима-четирима от близките си на театър да гледат „Ингомар“ или „Дамата от Лион“ [216 - „Ингомар“ е мелодрама от Фридрих Хан. „Дамата от Лион“ е романтична драма от Булвър-Литън. Героят ѝ, Клод Мелнот, е беден поет, който бива отхвърлен от любимата си, Полин, в резултат на „предателство“, тръгва с Наполеон и се връща увенчан със слава, за да разгроми враговете си и спечели отново Полин. Вж. бел.4]. В джобовете на палтото му винаги се намираха блокчета виенски шоколад за гостите, а джобовете на панталона му бяха издути от куп сребърни и медни монети. Той накупи подаръци за всички, обнови стаята си, състави различни резолюции, пренареди книгите си по лавиците, проучи всевъзможни ценоразписи, измисли нещо като домашна общност на народите, в която всеки от домочадието пое някакво задължение, откри популярна банка за семейството и натрапи заеми на клиентите ѝ, собствено петимни да ги получат, само заради удоволствието да пише квитанции и да изчислява лихвите върху отпуснатите суми. Когато не можа да измисли нищо друго, той започна да се вози нагоре-надолу из града с трамваи. После сезонът на удоволствията завърши. Свърши се кутията с розова боя, а ламперията в стаята му така и си остана непохватно измазана наполовина.

Семейството заживя постарому. Майка му вече нямаше поводи да го гълчи, че пилее парите си. Той също се върна към училищния живот, а всичките му нови начинания се провалиха. Домашната общност се разпадна, популярната банка затвори трезорите и тефтерите си с чувствителен дефицит, а самият той предаде на забвение изработените житейски правила.

Каква глупава цел си бе поставил! Опитал се бе да съгради вълнолом от порядък и красота срещу мръсните вълни на живота и да обуздае с правила на поведение, интересни занимания и нови синовни отношения властните вълни, които отново се надигаха в самия него. Напусто. И отвън, и отвътре водната стихия бе помела преградите и нейните вълни отново яростно се разбиваха връз порутения мол.

Той ясно осъзна и собствената си безплодна отчужденост. Не бе направил дори крачка към хората, чиято близост бе търсил, не бе успял да преодолее неспирния срам и ненавистта, които го отделяха от майка, брат и сестра. Той почти не се чувстваше кръвно свързан, а по-скоро някак тайнствено сроден с тях, като храненик или доведен брат.

Изгаряше от желание да утоли неистовите копнения на сърцето си, пред които всичко друго изглеждаше безсмислено и чуждо. Никак не се тревожеше, че бе паднал в смъртен грях и животът му се е превърнал в низ от лъжи и измами. Бесният ламтеж да осъществи чудовищните видения, които поглъщаха мисълта му, не зачиташе нищо свято. С цинична търпеливост той скритом се отдаваше на срамна блуд и се

опиваше от мръсотата, с която безчестеше всеки образ, привлякъл неговия поглед. Денем и нощем блуждаше сред уродливи видения. Всяка случайна непозната, която денем му изглеждаше свенлива и целомъдрена, нощем спохождаше тъмния лабиринт на сънищата му с лице, преобразено от похотливо лукавство, а очите ѝ святкаха със скотска сласт. Само утрото го измъчваше със смътния спомен за тъмна и безумна блуд и болезненото, уничително чувство за грях.

Той пак тръгна да скита. Прибулените есенни вечери го водеха от улица в улица, както преди много години в тихия Блакрок. Ала нямаше ги вече кокетните градини и ласкавите светлини в прозорците, чиято нежност укротяваше сърцето му. Само навремени, когато огънят на желанието стихваше и изнурителното сладострастие се сменяше с вяла премала, образът на Мерседес изплуваше в дъното на паметта му. Той виждаше отново бялата къщичка и градината с розовите храсти край пътя, който водеше към планините, и си спомняше ония тъжно-горделиви думи, с които трябваше да ѝ откаже, когато застанеше до нея в задяната от лунна светлина градина след толкова години на раздяла и приключения. В тези мигове нежните слова на Клод Мелнот му идваха на устните и успокояваха трескавата му възбуда. Някакво смътно предчувствие за възмечтаната преди години среща докосваше сърцето му въпреки ужасната действителност, изправила се между тогавашната надежда и настоящето, предчувствие за святата среща, при която слабостта, плахостта и неопитността щяха да се свлекат от него.

Тия мигове отминаваха и изнурителният пламък на похотта отново лумваше в него. Стиховете отмираха на устните му недоизречени, а в съзнанието му напирала и търсеха излаз нечленоразделни крясъци и грозни мръсотии. Кръвта му се бунтуваше. Той бродеше нагоре-надолу по тъмни хлъзгави сокаци, взираше се в мрака на улици и входи, вслушваше се жадно във всеки звук. Стенеше вътре в себе си като гладно животно, лишено от плячка. Той искаше да съгреша и търсеше своята самка, за да я застави заедно да вкусят греха и заедно да ликуват в него. Усещаше, че някаква невнятна тъмна сила неудържимо се движи към него от тъмата и неуловимо, шепнешком, като поток изпълва цялото му същество. Шептежът обсаждаше ушите му като зашептяла в кошмарен сън тълпа. Невидимата сила пронизваше, разкъсваше плътта му и обезумял от болка, той лудо стискаше юмруци и скърцаше със зъби. Вървеше по улицата и протягаше ръце, за да задържи тая смътна сянка, която се стапяше и се изплъзваше пред очите му, но продължаваше да го примамва: и тогава викът, който толкова дълго бе сподавял в гърлото си, се откъсваше от устните му. Изтръгваше се от гърдите му като отчаяните вопли на цял пъкъл страдалци и замираще в яростен умолителен вик на неутолената плът, вик, който не бе друго, а отзвук от мръсния надпис, прочетен върху подгизналата стена на един писоар.

Залутал се бе в лабиринт от тесни мръсни улички. До ушите му отвред долитаха разюздан дрезгав рев, ругатни и повлечени пиански песни. Той вървеше неустрашимо и се питаше не е ли попаднал в еврейския квартал. Жени и девойки, облечени в дълги крещящи рокли и напарфюмирани, лениво се шляеха по улицата от къща в къща. Той се разтрепери, очите му се замъглиха. Пред погледа му се мержелееха жълти фенери, които пламтяха на фона на заоблаченото небе като пред олтар. Пред входовете и в осветените преддверия се тълпяха групички, сбрани сякаш за някакъв обред. Попаднал бе в друг свят: събудил се бе от многовековен мъртвешки сън.

Той замръзна наред уличното платно, а сърцето му бясно заблъска в гърдите. Млада жена в дълга розова рокля го потегли за ръката, вгледа се в лицето му и весело каза:

– Добър вечер, мили Уили!

В стаята ѝ бе топло и светло. В широко кресло до леглото седеше разкрячена огромна кукла. Той се мъчеше да продума нещо, за да прикрие смущението си, като гледаше как жената сваля роклята си и следеше самоуверените предизвикателни движения на напарфюмираната ѝ глава.

Както стоеше насред стаята, тя се приближи към него и го прегърна, весела и властна. Пълните ѝ ръце го притиснаха, той видя как тя извърна лице към него, сериозна и спокойна, почувства до себе си топлата ѝ гръд, която плавно се вдигаше и спускаше, и насмалко не избухна в истеричен плач. Във възхитените му очи заблестяха сълзи на радост и облекчение, а устните му се разтвориха, ако и да не отрониха ни дума.

Тя прокара звънка ръка през косата му и го нарече малък мушморок.

– Целуни ме – каза тя.

Но устните му отказваха да я целунат. Той само искаше ръцете ѝ да го притискат и бавно, бавно, бавно да го милват. В обятията ѝ изведнъж се почувства силен, безстрашен и уверен в себе си. Но устните му отказваха да я целунат.

Изведнъж тя наклони главата му и притисна устни о неговите, а той прочете смисъла на нейните движения в откровените ѝ, впити в него очи. Това му дойде премного. Той затвори очи и ѝ се отдаде тялом и духом, забравил всичко на света освен тъмния натиск на нежно разтворените ѝ устни. Те се притискаха към неговите устни, но и към самия му мозък, сякаш му мълвяха невнятни думи; и изведнъж той почувства между тях някакъв непознат и плах натиск, по-тъмен от безпаметната бездна на греха, по-нежен от звук или мирис.

III

Бързият декемврийски здрач се бе спуснал с клоунско салтомортале под мътния купол на деня и както седеше в класната стая, вторачен в мътния квадрат на прозореца, той усети, че стомахът му стърже от глад. Искеше му се за вечеря да има овнешка яхния с ряпа, моркови и картофено пюре и той предвкушаваше тлъстите мръвки, които плуват в гъстия, запържен с брашънце, пиперлив сос. Бухай в търбуха! Бухай в търбуха! – нареждаше стомахът му.

Тъмна и потайна щеше да е тая нощ. В ранния мрак, прихлупил мръсния квартал на вертепите, скоро тук-там ще замъждукат жълтите фенери. Той ще хлътне в лабиринта от криви улички и тръпнеш от страх и радост, ще се промъква все по-близо, все по-близо, докато внезапно нозете му сами не свърнат зад някой тъмен ъгъл. Стервите тъкмо излизат на улицата и се приготвят за нощта, протягат се лениво да прогонят съня и дотъкмяват фуркетите в сплъстените си коси. Подминава ги спокойно, изчаква да бъде тласнат от внезапен изблик на желание или да усети внезапния зов на меката им напарфюмирана плът, запленила грехолюбивата му душа. Но докато дебне в очакване на тоя зов, сетивата му, замъглени само от плътската похот, трескаво изучават до болка унизителната сцена: ту локвица бирена пяна върху някоя незастлана маса, ту снимка на двама войници в стойка мирно или някой крещящ театрален афиш приковават очите му, а ушите попиват познатите провлечени подвиквания:

- Здравсти, Бърти, идваш ли?
- Ти ли си, гълъбче?
- Номер десет при Нели, бърбече – да се обличеш!
- Ало, мъжът ми! Влез на бърза ръка!

Уравнението върху страницата на тетрадката започна да се разгръща в пишна паунова опашка, осеяна с очи и звездички; после, щом очите и звездичките на степенните показатели взаимно се съкратиха, тя бавно започна да се прибира. Показателите ту се появяваха, ту изчезваха, както очи ту се отварят, ту се затварят, и примигваха като звезди, които лумват и угасват. Необятният кръговрат на астралното битие люшкаше уморения му мозък, ту го носеше навън към своите предели, ту го връщаше назад към своите недра под звуците на някаква далечна музика. Каква бе тая музика? Мелодията се приближи и в паметта му започнаха да изплуват думи, стиховете на Шели за луната, бледа, изнурена, сама в безкрайната вселена. Звездите изригнаха в искри и из простора се посипа пелена от безплътен звезден прах.

Мътната светлина върху страницата стана съвсем оскъдна, а там едно ново уравнение вече бе започнало да се разбулва като паунова опашка. Това бе собствената му душа, впуснала се да набира опит: с грях подир грях се разбулваше тя, лумваше като клада и изригваше пръски пламнали звезди, сетне пак се свиваше и бавно, бавно догаряше, гасейки сама заревото на своя огън. Ето, той угасна. И хаосът се изпълни с ледена тъма.

В душата му цареше студено безразлично просветление. Когато пръв път падна в бесовския грях, той бе усетил как в него бликва вълна от жизнена сила и бе изтръпнал от ужас да не би след това изстъпление да остане недъгав тялом или духом. Но бликналата вълна го бе грабнала в обятията си и отнесла далеч от него самия, а когато го върна обратно с отлива си, и тялото, и душата му бяха непокътнати: тъмната сила тайно ги бе помирила. Хаосът, в който бе угаснала блудната му жар, се оказа хладно и безразлично себепознание. Той бе паднал в смъртен грях, и то неведнъж, а безброй пъти, и съзнаваше, че още с първото си безумство се бе изложил на опасността от вечно проклятие, а всеки следващ грях умножава неговата вина и наказание. Нито отминаващите дни, нито трудът и размислите можеха да му донесат изкупление: изворът на осветяващата благодат бе престанал да напоява душата му. Оставаше му единствено унило да се надява, че може би ще бъде възнаграден с мъничко благодат за милостинята, която даде на някакъв просяк и тутакси побягна, за да не чуе благословията му. Вярата му бе отишла на вятъра. Мигар имаше полза да се моли, щом съзнаваше, че собствената му душа ламти за своята погибел? Някаква гордост, някаква боязън го възпираха вечер да каже дори една-едничка молитва, макар да знаеше, че Бог държи живота му в ръцете си и може да му го отнеме, както спи, и да запрати душата му в ада, преди да успее да го помоли за пощада. Гордостта от собствения му грях и небоголюбивата боязън го бяха убедили, че грехът му е прекалено тежък, за да може изцяло или поне частично да го изкупи с неискрено коленопреклонение пред Всезрящия и Всеवेशия.

- Слушай, Енис, в тая твоя чутура май има толкова ум, колкото в дръжката на бастуна ми! Как да не можеш да обясниш що е ирационално число?

Несвързаният отговор разпали въглените на неговото презрение към съкласниците му. От другите той не изпитваше ни срам, ни страх. В неделя, когато преминаваше край църковните двери, той хладно поглеждаше богомолците, които стърчаха гологлави в редица по четирима и духом присъстваха на утринната служба, без да могат да видят или чуят нещо от нея. Тъпата им набожност и гадната миризма на евтиния брилянтин, с който бяха намазали косите си, го отблъскваха от олтара, пред който те се молеха. Той не се гнусеше от лицеприватие към другите, защото презираше тяхната наивност, която тъй лесно успяваше да мами.

На стената в спалнята му висеше украсена с винетки грамота, свидетелството му на префект[217 - Най-високото отличие за учениците в колежа. Джойс е избран префект през 1896 г.] в колежанското братство на света Дева Мария. Събота сутрин, когато цялото братство се събираше в капелата на колежа за тихата служба[218 - Службата е посветена на св. Дева Мария.], той ръководеше отговорите на своето крило от хора, коленичил върху кадифено молитвено столче вдясно от олтара. Фалшът на неговата длъжност не го измъчваше. И ако навремени му идеше да скочи от своето почетно място, да признае пред всички цялата си низост и да напусне капелата, достатъчно бе само да погледне лицата им, за да се възпре. Поезията на хвалебните псалми смириваше суетната му гордост. Богородичните славословия[219 - „Славословия на Мария“ е заглавие на книга от св. Алфонс Лигуори и на проповед от Нюман. По-нататък са цитирани няколко откъса от Нюман.] пленяваха душата му: нард, смирна и тамян, символи на безценните съкровища, които Бог бе дарувал на душата ѝ: пшени одеяния, символи на царствения ѝ род; късно покарала младочка и късноцветно дърво, символи на раслия из вековете неин култ сред племената. И когато към края на службата идеше неговият ред да прочете от Писанието, той зачиташе с приглушен глас и опиваше съвестта си с музиката на словото:

Quasi cedrus exaltata sum in Libanon et quasi cupressus in monte Sion. Quasi palma exaltata sum in Gades et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi uliva speciosa in campis et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum et balsa-mum aromatizans odorem dedi et quasi myrrha elec-ta dedi suavitatem odoris[220 - Възвисих се като кедр ливански и като кипарис на планините Ермонски; възвисих се като палма в Енгади и като трендафилово храстие в Йерихон; като гиздава маслина в долина и като явор се възвисих. Като дарчин и аспалат издадох благоуханен мирис и като отбор смирна пръснах благоухание. (Книга Премъдрост на Исуса, син Сирахов, 24; 14 – 17.)].

Греховността, отлъчила го от лицето господне, го бе приближила до застъпницата на грешниците. Очите ѝ сякаш го гледаха с тихо състрадание; нейната святост, неземното сияние, което меко струи от слабата ѝ плът, не низвергваше грешника, прибягнал към нея. И ако навремени той биваше нуден от порив да се отърси от греха и да се покае, то поривът идеше от страстното му желание да бъде неин рицар. И ако навремени душата му, завърнала се срамежлива в обиталището си след стихването на бесовската плътска похот, се обръщаше към нея, лъчезарната и мелодична утринна звезда, що разказва за небето и вселява мир[221 - Цитат от Нюман, вж. бел. 3.], то бе в ония мигове, когато устните му, още тръпнещи от мръсни и безсрамни думи и запазили вкуса на сладните целувки, шепнешком мълвяха името ѝ.

Колко странно бе всичко това! Той се мъчеше да намери обяснение, но сумракът в класната стая се бе сгъстил и забулил мислите му. Звънецът би. Учителят даде примерите и задачите за домашна работа и излезе. Херон, седнал до Стивън, започна да си тананика под нос:

Любезни ми друже, Бомбадос[222 - Стих от либретото на популярна оперета.]

Енис, излязъл повънка, се върна и каза:

– Байчото се качва при ректора.

Дългунът зад Стивън потри ръце и рече:

– Излезе ни късмет. Можем да го вържем тоя час. Няма начин да дойде преди два и половина. А ти, Дедалус, после ще го заглавикаш с катехизиса.

Облегнат на чина, Стивън си драскаше безцелно в черновата тетрадка и слушаше разговора край себе си, сегиз-тогиз прекъсван от гласа на Херон:

– По-тихо бе! Ще събудите и умрелите!

Странно бе и това, че той намираше някакво безплодно удоволствие да проучва издъно суровите църковни догмати, да се вглъбява в съкровения тайни неясноти само за да чуе и усети още по-дълбоко, че е погинал. Предупреждението на свети Яков[223 - Яков, 2, 10.], че който опази целия закон, но съгреши в едно, бива виновен във всичко, изпърво му се струваше само гръмко преувеличение, докато сам не започна пипнешком да се ориентира в мрака на своето състояние. От злотворното семе на сластолюбие в него бяха избуяли всички останали смъртни грехове: гордостта, себевъздигането и презрението към другите, ламтежът за пари, купуващи му запретените наслади, завистта към всички, които го надминават в порочност, клеветническото злословие срещу благочестивите, ненаситното му чревоугодие, тъпата ожесточена гневливост, сред която вирееха похотливите му щения, тинята на телесна и духовна леност, в която тънеше цял.

В клас той спокойно гледеше суровото пронизателно лице на ректора и умът му се забавляваше да сплита примки от чудновати въпроси. Ако на младини някой открадне една лира и я използва, за да натрупа несметно богатство, какво е длъжен да върне отпосле: лирата, която е откраднал, и само нея или нея заедно със събралите се лихви, или цялото си огромно състояние? Ако някой мирянин при кръщение излее водата, преди да е произнесъл думите кръстено ли е детето или не? Истинно ли е кръщението с минерална вода? Защо в първото блаженство на нищите духом е обещано Царството небесно, а във второто на кротките е обещано още, че ще наследят земята?[224 - „Блажени нищите духом, защото тяхно е царството небесно“ и „Блажени кротките, защото те ще наследят земята“ – Мат., 5, 3 и 5.] Защо тайнството на Светото причастие е било положено с две отделни съставки, щом Исус Христос присъства и в тяло, и в кръв, и с душата, и с божествеността си както само в хляба, така и само във виното? Съдържа ли всяка трошичка от евхаристийния хляб цялото тяло и всичката кръв Христова или само част от тялото и кръвта му? Ако виното вкисне, а нафората плесеняса след преосъществяването, присъства ли още Исус Христос в тях като бог и като човек?[225 - Тези чудновати въпроси се въртят около централния за догматиката проблем за „преосъществяването“. Ортодоксалното мнение е, че евхаристийните дарове са истински тяло и кръв Христови и че във всяка частица от хляба и виното се намира цялото тяло Христово, винаги цяло и във всичките частици единно. Терминът „преосъществяване“ показва, че хлябът и виното реално и по същина се превръщат в тяло и кръв Христови, без, естествено, да обяснява как се извършва тайнството. Въпросът е достатъчно сложен, за да ангажира цялото внимание на ректора, което е и целта на учениците.]

– Иде! Иде!

Един от учениците, застанал на пост до прозореца, бе съгледал ректора да се задава откъм централната сграда. Тутакси всички катехизиси бяха разтворени и всички глави – мълком сведени над тях. Ректорът влезе и зае мястото си на катедрата.

Леко побутване с крак изотзад напомни на Стивън, че трябва да зададе някой труден въпрос.

Ректорът обаче не поиска да му дадат катехизиса, за да започне урока. Той сбра ръце, облегна се на катедрата и каза:

– Духовните упражнения в чест на свети Франциск Ксаверий, чийто празник е в събота, ще започнат сряда следобед. Те ще продължат от сряда до петък. В петък след утринната целият следобед е за изповеди. Ако някой от вас има свой постоянен изповедник[226 - Сиреч свещеник, на когото каещият се е добре познат.], може би ще е по-добре да не взима извънреден. Събота сутринта в девет часа ще отслужим света литургия с всеобщо причастие за целия колеж. В събота занятия няма да има. Естествено, и в неделя. Тъй като събота и неделя са празници, не е изключено някому от вас да хрумне, че и понеделник е празник. Пазете се от подобна грешка. Ти, Лолис[227 - Шега с името на ученика. „Lawles“ на английски означава „беззаконен“, „разюздан“.] , май вече си готов да сбъркаш, а?

– Аз ли, сър? Защо пък аз, сър?

Лека вълна от приглушен смях заля целия клас при мрачната усмивка на ректора. Сърцето на Стивън започна боязливо да потръпва и посърна като попарена папрат.

– Всички вие, убеден съм, сте запознати с житейския път на свети Франциск Ксаверий, патрона на вашия колеж. По произхождение той принадлежал към старинен и знатен испански род и както си спомняте, станал един от първите сподвижници на свети Игнатий. Те се запознали в Париж, където Франциск Ксаверий преподавал философия в университета. Блестящият млад благородник и книжовник с цялото си сърце и душа се посветил на идеите на нашия велик отец-основател и както знаете, сам пожелал да бъде изпратен от свети Игнатий да проповядва в Източните Индий, за което е наречен Апостол на Индиите. Надлъж и нашир обходил той Изтока, от Африка до Индия и от Индия до Япония, носейки кръщението на народите. Казват, че само за един месец покръстил над десет хиляди езичници. Казват още, че дясната му ръка изсъхнала от непрестанното благославяне. Той мечтаел да отиде и в Китай, за да спечели там още много души за господата, но починал от треска на остров Сян Цзян. Велик светец е той, свети Франциск Ксаверий. Велик сред воините Христови!

Ректорът замълча, после продължи, тресейки пред себе си молитвено сбраните си ръце.

– Той е имал вярата, която планини премества.[228 - Мат., 17, 20.] Да завоюваш десет хиляди души за господата, и то за един-едничък месец! Това се казва истински конкистадор, верен на девиза на нашия орден: *Ad maiorem dei gloriam!* И запомнете добре: с велика власт е облечен той на небесата: властта да бъде наш ходатай, когато сме в скърби, властта да измолва всичко, за което вопием, стига то да е за благо на душите ни, най-паче властта да добива за нас благодатта на

покаянието, когато съгрешим. Велик, велик светец е той, свети Франциск Ксаверий! Велик ловец на човеци! [229 - Мат., 4, 19.]

Той престана да поклаща сключените си ръце, положи на тях челото си и изпитателно изгледа слушателите вляво и вдясно от себе си с тъмните си сурови очи.

В настъпилото мълчание техният тъмен огън озари здрача с червеникавото си зарево. Сърцето на Стивън се бе свило като пустинно цвете, което издалеч усеща повея на самума...

– Във всичките си работи помни за твоя край и вовеки не ще съгрешеш – думи, мили мои невръстни братя в Исуса Христа, от книгата на Еклесиаста, глава седма, стих четиридесети. [230 - Текстът е от Книга на Исуса, Син Сирахов (7, 39). Грешката на проповедника се дължи на сходството в латинските заглавия на двете книги. Джойс неколкократно ще вложи в устата му грешки или неуместни думи с цел иронично да дистанцира читателя от проповедта, въпреки че Стивън, естествено, не ги забелязва.] В името на Отца и Сина и Духа Светаго, амин.

Стивън седеше на първата скамейка в капелата на колежа. Зад масата, вляво от олтара, седеше отец Арнал. Той бе загърнал плещи в тежко наметало, изглеждаше преbledнял и изпит и гласът му хриптеше, пресипнал от простуда. Възкръснал тъй ненадейно пред него, старият учител събуди у Стивън спомена за живота в Клонгоус: гъмжило от момчета по широкото игрище, барата на нужника, малкото гробище отвъд липите край централната алея, където бе мислил, че ще го погребат, отблясъците на огъня по стената на лечебницата, където бе лежал болен, печалното лице на брат Майкъл. Понесена от прилива на тези спомени, душата му отново се превърна в душа на дете.

– Днес, невръстни мои братя в Исуса Христа, ний сме сбрани тук за един кратък миг, далеч от смутната суета на тоя свят, за да въздадем почит и похвала на един от най-великите светци: Апостола на Индиите, небесния покровител на вашия колеж, свети Франциск Ксаверий. Години наред, и то много повече, отколкото вие, скъпи мои чада, или аз бихме могли да си спомним, в навечерието на празника на своя свети патрон възпитаниците на този колеж са се оттегляли все в същия този храм, за да извършат ежегодните си духовни упражнения. Лети времето и носи своите промени. Мигар не забелязахте колко много неща се измениха дори само през последните няколко години? Мнозина от онези, които доскоро като вас седяха тук на предните скамейки, сега навярно са нейде из далечните страни, в знойните тропици или са погълнати от работа и задължения; едни се учат в семинарии, други кръстосват безбрежната шир на бездната морска, а трети вече негли са повикани от всемогъщия Бог в друг живот, за да им се каже: дай сметка за пристойничеството си [231 - От притчата за неверния пристойник (Лук., 16, 2)]. Все тъй се нижат годините край нас, времената се менят и за добро, и за зло, а питомците на колежа продължават да тачат паметта на великия светец и всяка година се оттеглят на духовни упражнения в навечерието на неговия празник, специално установен от нашата света майка църквата, за да прославя из рода в род името и делата на един от най-великите синове на католическа Испания.

Но нека видим първо какво означават думите духовни упражнения и защо те са всепризнато душеспасително средство за оногова, който е поревнал да живее като истински християнин и пред Бога, и пред людетe. Духовните упражнения, скъпи мои чада, са едно временно оттегляне от житейската суета, от делничните грижи, с цел

да изпитаме състоянието на нашата съвест, да поразмислим над тайните на светата религия и по-добре да разберем защо сме пратени в света. През идните няколко дни с божията помощ ще ви запозная с някои мисли относно Четирите сетни неща. А те, както на всинца ви е известно от катехизиса, са: смърт, съд, преизподня и небе[232 - Знаменитата проповед за Четирите сетни неща не е напълно оригинална. Джойс използва няколко сходни трактата от XVII и XVIII в., които възхождат към „Духовните упражнения“ на Лойола. Сравнението на текстовете показва, че той плътно се придържа към традиционната схема, образност и библейски цитати, но внася несравнимо по-голяма въздействена сила, прави ги по-непосредствени и ги нагажда към юношеското възприятие на слушателите. Проповедта изпълнява своето предназначение – довежда Стивън до състояние на ужас и разкаяние, но, от друга страна, с гротескните преувеличения, опита за „научна“ (всъщност типично схоластична) систематизация на адските мъки и с грешките на свещеника тя е блестящ пример за Джойсовата стилова мимикрия и пародийно майсторство. Прави впечатление също така, че отец Арнал обещава да говори върху четири сетни неща, но не стига до небето...]. Ето защо ние ще се постараете из основи да ги опознаем през идните няколко дни, за да придобием от това познание вечно благо за душите ни. И помнете, скъпи мои чада, Бог ни е проводил в този свят с една-едничка цел: да изпълняваме святата Му воля и да спасим безсмъртните си души. Всичко друго е суета. Едно ни е насъщно: спасението на душата. Каква полза за човека, ако придобие целия свят, а душата си оцети?[233 - Мат., 16, 26.] О, скъпи мои чада, истина ви казвам, нищо на този окаян свят не ще поправи такава загуба.

Затова ви моля, скъпи мои чада, прогонете през тия няколко дни от себе си всички светски помисли, уроци, удоволствия, тщеславие и отдайте цялото свое внимание на състоянието на вашите души. Едва ли следва да ви напомням, че през тези дни на духовни упражнения от всинца ви се очаква да спазвате смирено и благочестиво поведение и да избягвате всякакви шумни и непристойни развлечения. Старшите ученици, естествено, ще трябва да гледат кой да не престъпва този ред и аз особено разчитам, че префектите и офицерите от братството на нашата пресвета Дева и от братството на Светите ангели ще служат за пример на своите другари.

Нека прочее се потрудим да извършим нашите духовни упражнения в чест на свети Франциск с всичкото си сърце и с всичкия си разум. Благодатта на Господа Исуса Христа тогава през цялата година ще е с вас. Но преди всичко и над всичко нека тези упражнения станат за вас такъв празник, за който вие ще можете да си спомняте и след много години, когато може би ще сте далеч от този колеж и сред съвсем различни житейски обстоятелства, за които вие ще си спомняте с радост и признателност и ще благодарите Богу за това, че ви е низпослал тази възможност да положите първия камък на един благочестив, достопочтен и ревностен християнски живот. Но ако – а това никак не е изключено – в този миг сред вас, на тези скамейки, се намира и някоя клета душа, застигната от неизразимата злочестина да загуби светата Божия благодат и да затъне в скверен грях, то аз с пламенно упование се моля нашите духовни упражнения да станат прелом към поправление в живота на тая душа. Аз моля Бога посредством ходатайството на ревностния Му слуга свети Франциск Ксаверий да сподоби тая душа със сърдечно покаяние, щото Светото причастие в деня на свети Франциск тази година навеки да скрепи завета между Бога и нея. Да бъдат упражненията ни паметни на цял живот за праведни и за неправедни, за свети и за грешни.

Сами ми бъдете в помощ, мили мои невръстни братя в Христа! Бъдете ми в помощ с благочестивото си внимание, с набожното си усърдие, с цялата си обхода. Прогонете от своето съзнание всички светски помисли и мислете единствено за Сетните неща: смъртта, съда, преизподнята и небето. Помнещият ги, казва

Еклисиаста, не ще съгреша веќе. Оня, който помни Сетните неща, сѣвга ще ги има пред очи в своите постъпки и помисли. Праведни са на тогова и животът, и смъртта, защото вярва и знае, че ако много е пожертвал в тоя тленен живот, стократно и хилядократно повече ще му бъде въздадено в идещия ден, който трае вечно. И това благо, скъпи мои чада, аз от все сърце го пожелавам всекиму и всинца ви, в името на Отца и Сина и Духа Светаго, амин.

Сякаш гъста мъгла бе обвила разсъдъка му, докато той си отиваше вкъщи сред смълчаните си съученици, и с вцепенен ум я чакаше да се вдигне и разбули онова, което бе скрила. Прегладнял и свъсен, излапа обяда си и щом се нахрани и на масата останаха само мръсните вляосали чинии, стана и се приближи към прозореца, облизвайки с език тлъстината в устата и по устните си. Значи, паднал бе до състоянието на животно, което лиже муцуната си след ядене. Паднал бе до дъното: и в замъгленото му съзнание плахо затрепкаха проблясъци на страх. Той притисна лице о стъклото на прозореца и се вторачи в смрачаващата се улица. Сегиз-тогиз в неялната светлина преминаваха силуети на минувачи. Да, това е животът. Буквите ДЪБЛИН тягостно тегнеха на съзнанието му и в безпорядък се буташа една о друга с мудро животинско упорство. Душата му, станала на тлъсто сало от постоянно угояване, пропадаше, обзета от скотски страх, все по-дълбоко в злоещите бездни на здрача, а тялото, немощното му, осквернено, безпокойно, беззащитно човешко тяло гледаше с помътен поглед, подвластно на бога на биците.

Следният ден донесе смъртта и страшния съд и душата му бавно започна да се пробужда от обзелото я безучастно отчаяние. Плахите проблясъци на страх прераснаха в духовен ужас, когато пресипналият глас на проповедника обвея душата му с мъртвешки лъх. И той изпита агонията. Усети, че леденото дихание на смъртта докосва крайниците му и плъзва нагоре към сърцето, пелена от мрак замрежда очите и един подир друг като улични фенери угасват светлиците на мисълта в мозъка, по кожата избиват последни капчици пот, крайниците немощно омекват, езикът набъбва, заплита се, замира, все по-слабо и по-слабо тупка сърцето, затихва, спира дъхът, клетият дъх, клетият безпомощен човешки дух, хълца и хлипа, хъхри и хърка в гърлото. Няма, няма, няма спасение! Той – самият той – умира, умира плътта, на която се бе поддал. В гроба! Там му е мястото! Заковете тоя труп в ковчег и гробарите да го откарат! Хвърлете го далеч от хорските очи, в зиналата яма, в гроба, да гние там за храна на плъпналата гмеж червеи, нека го разкъсват бързоноги тлъсти плъхове!

А още докато приятелите седят край смъртния одър със сълзи на очи, душата на грешника е вече застанала на съд. Миг преди съзнанието да угасне, целият земен живот преминава пред душевния гледец, ала вече няма време за размисъл, тялото е мъртво и обзета от ужас, душата се явява пред Христовото съдилище. Проявявал тъй дълго Своето милосърдие, сега Бог ще бъде справедлив. Дълго е търпял Той, увещавал е грешната душа, давал ѝ е време да се покае, дълго е отлагал Своята отсъда. Но вече срокът е изтекъл. Имало е време и за грехове, и за наслади, имало е време да се поругаваш с Бога и със съветите на Светата Му църква, време да оскърбяваш могъществото Му и да престъпваш повеленията Му, да мамиш ближния си, да вършиш грях след грях и грях след грях и да таиш покварата си скрита. Това време е минало. Дошъл е ред на Бога и Него нито ще измамиш, нито ще излъжеш. Всеки грях сега ще изпълзи от своята бърлога: и най-метежният против волята Божия, и най-омерзителният за нашата жалка плътска природа; и най-смътното несъвършенство, и най-зверското злодеяние. Каква полза тогаз да си бил велик император, славен пълководец, прочут изобретател или най-учен между учените? Пред съда на Бога всички са равни. Праведните Той ще награди, грешните ще накаже. Човешката душа ще е осъдена в един-едничък миг. Един-едничък миг след

смъртта на тялото тя вече е претеглена на везните. Частният съд е приключил и душата е преминала в селенията на славата или в затвора на чистилицето, или пък, прокълната, с писък пропада в геената огнена.

Но това далеч не е всичко. Божията справедливост тепърва предстои да бъде явена на хората: подир частния иде всеобщият съд. Ето, дошъл е Свършекът на света, Денят на Страшния съд.[234 - Пасажът е моделиран по Апокалипсиса (Откр., 6, 12 – 14).] Звездите небесни падат на земята, както смоковница, разлюляна от силен вятър, стърсва своите смокини. Слънцето, великото светило на вселената, е станало струнено ветрище. Месечината е като кръв. Небето се е дръпнало и се е сгърчило като свитък. Архангел Михаил, архистратигът на небесното войнство, се явява величествен и страшен в небесата. Стъпил с един крак на морето, с другия на земната твърд, той гръмогласно разтръбвява с архангелската си тръба свършека на дните. Трикратен тръбен глас изпълва цялата вселена. Има време, имало е време, но няма повече да има време. При последното протръбвяване душите на целия човешки род се стълпяват в Йосафатската до – лина: богати и бедни, знатни и простолюдни, мъдrecи и глупци, праведни и грешници. Душите на всички хора, живели нявга на земята, душите на родените и на още неродените, всички синове и дъщери Адамови се сбират в този страшен ден. И ето, дохожда Страшният съдник! Той вече не е смиреният Агнец Божи, вече не е кроткият Исус Назорей, скръбният Син човечески и Добрият Пастир. Сега Той възлиза на облаците във велика власт и слава, съпровождан от деветте ангелски чина: ангели и архангели, начала, сили и власти, престоли и господства, херувими и серафими! Той, всемогъщият Господ-Бог, вечният и изначалният! И Той проговорва: гласът Му се разнася до най-далечните предели на пространството, дори до бездънните бездни на ада. Той е Върховният Съдник и присъдата Му е без право на обжалване. Той призовава праведните при Себе си и им казва да влязат в Неговото царство, в царството на вечното блаженство, което е приготвил за тях. Неправедните прогонва от Себе си с вик на оскърбено величие: Идете от Мене, проклетите, в огън вечен, приготвен за дявола и неговите ангели.[235 - Мат., 25,41.] О, каква мъка настава тогава за злочестите грешници! Побратим бива разлъчен от побратима, чада от родители, мъже от жените им. Клетият грешник простира ръце към всички, които са били свидни нему в земния му път, към онези, над чието благочестиво простодушие може би се е глумил, към онези, които са го съветвали и са се мъчили да го върнат в праведния път, към добрия брат, към любещата сестра, към майката и бащата, които са го обичали с безпределна любов. Късно е: праведниците се отвръщат от злощастните осъдени души, които сега са извадили наяве цялата си мерзост и злина. Горко вам, лицемери, горко вам, гробници варосани, които отвън помазвате лицата си, а отвътре сте пълни със смрад и нечистотии![236 - Мат., 23, 27.] Какво ще стане с вас в този страшен ден?

И този ден иде, ще дойде, трябва да дойде: денят на смъртта, съдният ден. Отредено е човеку да умре, а след смъртта иде Страшният съд. Неотменимо ще умрем. Не знаем кога и как, дали от мъчителна болест или от ненадейна злополука: в който час не мислите, тогаз ще дойде Син Божи.[237 - Мат, 24, 44.] Затова бъдете и вие сявга готови, понеже знаете, че може да умрете всеки миг. Смъртта е общата ни участ. Смъртта и Страшният съд, донесени на света от греха на прародителите ни, са тъмните двери, които се затварят след нас в края на земното ни съществуване, дверите, които се отварят в незнайното и невидяното, дверите, през които трябва да премине всяка душа, сам-самичка, лишена от друга подкрепа освен от добрите си дела, без другар и братец, без родител и учител, които да й помогнат, самичка и трепереща. Нека тази мисъл сявга бъде в нашия ум и тогаз не ще съгрешим. Смъртта, която е мраз и ужас за грешника, е блажен миг за оногова, вървял по праведния път, който е изпълнявал повиненията си в този живот, не е

пропускал нито утринни, нито вечерни молитви, приемал е често Светото причастие и е вършил добри и милосърдни дела. У благочестивия и боголюбив католик, у праведния човек смъртта не буди ужас. Нима самият Адисън, този велик английски писател, на смъртния си одър не изпрати да повикат разпънатия млад граф Уорик, за да му покаже как един християнин посреща своя край? Да, само благочестивият и боголюбив християнин, той и само той може да рече в сърцето си:

Де ти е, смърте, жилото?

Де ти е, аде, победата?[238 - 1 Кор., 15, 55. Предходният пасаж е дълбоко ироничен. Джоузеф Адисън (1672–1719) е виден английски писател, есеист и драматург, но свещеникът „забравя“, че Адисън е бил и ласкател на Уилям Орански, завършил колонизацията на Ирландия и затвърдил господството на протестантизма. По негово време бива прокарано специално законодателство срещу католиците. Ироничен е и цитатът, защото проповедникът цитира не Писанията, а английския поет Поуп.]

Всяка една от тези думи бе за него. Върху неговия грях, гнусен и спотаен, бе насочен целият гняв Божи. Ножът на проповедника се бе врязал до дъното на заболялата му съвест и той почувства, че душата му бе гноясала в греха. Да, проповедникът е прав. Дошъл бе Божият ред. Като звяр в бърлогата се бе въргаляла душата му в собствената си мръсота, но звукът на ангелската тръба я бе прогонил от тъмната дупка на греха навън, на светлина. Съдбовните слова, изречени от ангела, в миг бяха разрушили самонадеяното му спокойствие и сега в съзнанието му вилнееше вихърът на сетния ден. И неговите грехове – във въображението му блудници с елмазени очи – панически бягаха пред урагана и сгушени под козината си, в ужас писукаха като мишки.

Когато пресичаше площада на път за къщи, звънък девичи смях докосна пламналите му уши. Нежният радостен звук прониза сърцето му дори по-силно от архангелската тръба. И без да посмее да вдигне очи, той свърна настрана и продължи да върви, вперил поглед в сянката на сплетените храсталаци. В покрусеното му сърце се надигна вълна от срам и заля цялото му същество. Образът на Ема изплува пред него и под погледа ѝ в сърцето му бликна нова вълна от срам. О, ако тя знаеше на какво е подложена в неговото въображение, как животинската му похот бе потъпкала и поругала нейната невинност! Къде остана чистата юношеска любов? Рицарството? Поезията? Задушливата воня на разпътството кадеше в ноздрите му: тестето зацапани от сажди фотографии, които криеше в комина на камината и пред чиито безсрамни или прикрито изобразени сцени на разврат той бе лежал и блудствал тялом и духом часове наред; чудовищните му сънища, населени с маймуноподобни същества и блудници, чиито очи святкат като елмази; гнусните изповедални писма, които бе писал, упоен от греховната си откровеност, и скришом бе носил със себе си в продължение на седмици, чакайки прикритието на нощта, за да ги подхвърли нейде в тревата накрай полето или мушне под някоя паянтова врата или в пролука на живия плет с надежда, че някоя девойка случайно ще ги зърне и тайничко ще ги прочете. Безумец! Безумец! Нима той наистина бе вършил всичко това? По челото му избиха хладни капчици пот от гнусните спомени, прииждащи в паметта му.

Когато този смъртен срам постигна, душата му се опита да се вземе от жалката си немощ. Бог и светата Дева бяха твърде далеч от него: Бог бе твърде велик и суров, а светата Дева – твърде чиста и непорочна. Но той си представи, че стои до Ема всред някаква необятна шир и смирено, със сълзи на очи скланя глава и целува ръкава на дрехата ѝ.

Всред тази необятна шир, под нежния прозрачен вечерен небосвод, където едно

облаче плува на запад, по бледозелените моря на небесата един до друг стоят те – две съгрешили деца. Грехът им дълбоко е оскърбил величието Божие, макар те още да са само две деца, но Нея – не; Нея, чиято красота неземна е и не погубва устремения към Нея взор, защото като Своето знамение е Тя – лъчезарна мелодична утринна звезда[239 - Цитат по Нюман, вж. бел. 3.]. В очите, с които ги гледа, няма нито гняв, ни укор. Тя съединява ръцете им ръка в ръка и мълви на сърцата им:

– Хванете се за ръце, Стивън и Ема[240 - Ема Клиъри, вж. бел. 5 към гл. II.]. Сега е чудна вечер в небесата. Вие съгрешихте, но оставате завинаги мои деца. Сърце сърцето нека люби. Хванете се за ръце, мои мили деца, и ще бъдете щастливи един с друг и сърцата ви ще се обичат.

Цялата капела бе обяна в мътна пурпурна светлина, която се процеждаше през спуснатите щори, а един блед лъч, връзал се като копие през пролуката между края на щорите и перваза, докосваше гравирани бронзови свещници върху олтара и те блестяха като бранните брони на ангелското войнство.

Дъжд се лееше над капелата, над градината, над колежа. Щеше да вали безспирно, нечуто. Сантиметър по сантиметър водите ще се надигат и залейт тревата и храстите, дърветата и къщите, паметниците и планините. И всички живи твари ще се издавят нечуто: птици, хора, слонове, прасета, деца – трупове, плаващи беззвучно сред отломките на гинещия свят. Четиридесет дни и четиридесет нощи ще се лее дъждът, докато водите не залейт лицето на земята.

Може би. Защо не?

– Преизподнята се е разширила и безмерно е разтворила устата си – думи, мили мои невръстни братя в Исуса Христа, от Книгата на Исая, глава пета, стих четиринадесети. В името на Отца и Сина и Духа Светаго, амин.

Проповедникът извади от вътрешния джоб на сутана си часовник без верижка, за миг се вгледа мълком в циферблата и безшумно го сложи на масата пред себе си.

Той заговори с равен глас:

– Адам и Ева, скъпи мои чада, бяха, както знаете, нашите прародители; спомнете си, че Бог ги сътвори, за да заемат в небесата мястото, опустяло след падането на Луцифера и непокорните ангели. Луцифер, казват, бил син на зората, могъщ и лъчезарен ангел. Но паднал; паднал и заедно с него паднали една трета от небесното войнство; паднал и бил низвергнат заедно с бунтовните си ангели в ада. Непостижима тайна е неговият грях. Богословите смятат, че той е паднал поради своята горделивост, поради един-едничък, заченат в миг греховен помисъл: *popo serviam* – няма да служа. Този миг станал негова погибел. Само за миг оскърбил той величието Божие с греховния си помисъл и Бог на вечни времена го низвергнал от Себе си в ада.

И сътвори тогава Господ-Бог Адам и Ева и ги посели в Едем, в Дамаската равнина, в оная дивна градина, заляна от слънце и багри и преизобилна на тучна зеленина. Плодородната земя щедро ги кърмеше със своите дарове; драговошно им служеха зверовете и птиците небесни; те не знаеха злините, които нашата плът е наследила: болестите, нищетата и смъртта; всичко, което всемогъщият и щедър Бог можа да стори за тях, биде сторено. Но той им заръча и едно условие: послушание на Словото Му. Повели им да не вкусват от плода на забраненото дърво.

Уви, мили мои невръстни братя, и те също паднаха. Дяволът, някогашният сияен ангел, синът на зората, станал лукав изкусител, ги споходи в образа на змията, най-хитрата от всички земни твари. Завидял им бе. Той, падналият светлonoсец, не можеше да се примири с мисълта, че сътвореният от кал човек обладава наследство, което той по собствена вина бе загубил навеки. Яви се той на жената, на по-слабия съсъд, и изливайки в ухото ѝ отровата на своето красноречие, ѝ обеща – о, проклето да е богохулното му обещание! – че ако тя и Адам вкусят от забранения плод, ще бъдат като богове. Не, нещо повече, като самага Бога. И Ева се поддаде на коварството на архиизкусителя. Яде от ябълката, па даде и на Адам. А тоя нема сила на духа да ѝ се възпротиви. Отровният език на сатаната бе сторил своето. Те паднаха.

И тогаз в райската градина се зачу гласът Господен, който диреше сметка от Своето творение, човека; и Михаил, архистратигът на небесното войнство, се яви пред съгрешилата двоица с огнен меч в ръка и ги изпъди от Едемската градина, в света на болестите и враждите, на жестокостта и отчаянието, на труда и лишенията, с пот на лице да си изкарват хляба. Но дори и тогаз колко милостив бе Господ-Бог. Съжали той клетите ни съгрешили прародители и им обеща, че щом времето се изпълни, ще проводи от небесата Оня, който ще ги изкупи и отново направи чада Божии и наследници на Царството небесно; и Той, Спасителят на падналите люде, ще бъде Неговият единороден Син, Второто Лице на Светата Троица, Вечното Слово.

Той дойде. Той биде роден от пречистата Дева Мария, Божията майка. Роден биде в една бедна ясла в Юдея и живя като прост дърводелец до тридесетата Си година, когато се изпълни часът за Неговото дело. И тогаз, преизпълнен от любов към хората, Той тръгна да обихожда градове и села, проповядвайки благовестието за царството Божие.

Слушаха ли Го? Да, слушаха Го, но не пожелаха да Го чуят. И Той биде хванат и вързан като обикновен престъпник, подигран и охулен като безумец, отритнат, за да бъде пуснат един прочут разбойник, бичуван с пет хиляди удара, увенчан с трънен венец, влачен по улиците от юдейската папач и римските войници, съблечен гол и разпнат на кръста и прободен с копие в ребрата, така че от раненото тяло на Нашия Господ изтече кръв и вода.

Ала още тогаз, в оня час на велики мъки, милостивият ни Спасител съжали човешкия род. И още тогаз, на Голгота, Той положи основите на светата католическа църква, и според завета Му портите адови няма да ѝ надделеят, положи основите ѝ на вековечната скала и я дарува със Своята благодат, принесе в жертва Себе си и обеща, че ако хората послушат словото на Неговата църква, те ще заслужат вечен живот, но ако след всичко сторено за тях упорстват в греховността си, за тях остават вечните мъки: адът.

Гласът на проповедника замря. Той мълко сбра молитвено длани, раздели ги. Сетне продължи:

– А сега нека за миг се опитаме да си представим, доколкото умът човешки побира, какво представлява това обиталище на осъдените, създадено от разгневения, но справедлив Бог за вечно наказание на грешниците. Адът – това е една тясна, тъмна и смрадна тъмница, обиталище на демони и осъдени души, изпълнено с огън и дим. Тая тясна тъмница е умишлено направена от Бога за наказание на онези, които не са желали да се подчинят на Неговите закони. На клетниците, които гният в

затворите по тая земя, е предоставена поне известна свобода на движенията, било то само между четирите стени на килията или в мрачния затворнически двор. Но не и в ада. В това ужасно мъчище, за чиито стени казват, че били дебели четири хиляди мили, осъдените са натрупани на купчина поради безчетното си множество и затова са така приквасени и така безпомощни, че както блаженият свети Анселм[241 - Анселм Кентърберийски (1033–1109) – богослов, виден представител на схоластиката.] пише в своята книга за подобията, никой не може да отмахне дори червея, който гложди окото му.

Те лежат, хвърлени във външната тъмнина[242 - Едно от названията на Ада в Евангелието (Мат., 22, 13).], защото – запомнете – огънят в ада не излъчва никаква светлина. Както по повеля на Бога огънят във Вавилонската пещ изгуби жарта си, но запази светлината си[243 - Историята за трите отрока, хвърлени в горящата пещ от Навуходоносор, защото отказали да се поклонят на златния истукан, е разказана в неканоническата част от Книга на пророка Даниил, гл. 3.], така, пак по Негова воля, огънят в ада запазва ужасната си жар, ала гори във вечен мрак. Вековечно бушува тази буря от тъмнина, тъмни пламъци и тъмен дим от горяща сяра, сред които телата са струпани едно връз друго, лишени от глътчица въздух. От всички напасти, с които Бог порази фараонската земя, само една биде наречена ужасна: тъмнината[244 - Изход, 10, 21 – 2.]. С какво име да назовем тогаз тъмнината на ада, която трае не три дни, а цяла вечност?

Ужасът на тая тясна и непрогледна тъмница се умножава от чудовищното ѝ зловоние. Всичката земна нечистота, поганта и гнусотата на света, знаем, ще се стекат в нея като в огромна воняща клоака, щом страшният пожар на сетния ден очисти с пламъците си света. Чудовищното количество сяра, която гори там, също изпълва целия ад с непоносимата си смрад, а и телата на самите осъдени издават такива отровни изпарения, че както казва свети Бонавентура[245 - Св. Бонавентура (1221–1274) – богослов и кардинал, един от най-видните представители на късната схоластика.], и едно от тях стига, за да зарази целия свят. Дори въздухът, който дишаме, става спарен и смраден, щом бъде затворен за дълго. Представете си тогава каква смрад трябва да цари в ада! Представете си един разкапан и зловонен труп, който лежи в гроба и се разлага, един сплут, лепкаво-мазен леш. Представете си същия този труп, обхванат от пламъци, облизван от огнените езици на горящата сяра: той изпуска гъстък удушлив зловонен дим и гнусна смрад. Представете си най-сетне този схумен гнойник, от който ви се повдига, умножен и преумножен стотици и хиляди пъти по милионите и милиарди трупове – сплут, струпани накуп в зловонната тъма, едно огромно гниещо скопище човешка плесен. Представете си всичко това и тогава ще добиете известно понятие за ужасното зловоние на ада.

Но не това зловоние, колкото и да е ужасно, не то е най-страшното мъчение, на което са подложени осъдените. Мъчението с огън – това е най-чудовищното изтезание, с което един тиранин може да мъчи своята жертва. Поставете само за миг пръста си в пламъка на горяща свещ и ще усетите каква е болката от огъня. Но нашият земен огън е създаден от Бога за благото на човека – да поддържа в него искрицата на живота и да му служи в труда, докато огънят на ада има съвсем различни свойства и е създаден от Бога, за да измъчва и наказва непокаяните грешници. Освен това предметите изгарят сравнително бърже в пламъците на нашия земен огън, в зависимост от своята горимост, затова човешкият гений е успял дори да изобрети химически вещества, които спират или забавят неговото действие. Но сернистият жулел, който гори в ада, е вещество, предназначено да гори навеки и навеки с невиджана ярост. При това нашият земен огън едновременно и гори, и разрушава, тъй че колкото по-силно гори, толкова по-скоро стихва; пламъците на

адовия огън, напротив, имат свойството да изгарят, без да разрушават, и макар че бушуват с безпределен бяс, те бушуват навеки.

И още нещо: нашият земен огън, колкото и яростно и нашироко да се разпростира, винаги има предел; а огненото езеро в ада е безпределно, безбрежно и бездънно. Писано е, че самият сатана бил принуден да признае в отговор на въпроса на един войник, какво, че и цяла планина да се сгромоляса в огнения океан на преизподнята, тя в миг ще изгори като капчица восък. Този страшен огън изтезава телата на осъдените не само отвън, но всяка осъдена душа носи ада и в самата себе си, в собствената ѝ утроба свирепства този всепоядащ огън. О, ужасна орис на злочестите създания! Кръвта във вените завира, къкри и клокочи, мозъкът в черепа цвърчи, в гърдата гори сърцето и се пръска, врят вътрешностите като нажежено желе, очните ябълки пламтят като разплавени оловни топки.

И все пак всичко, което отбелязах във връзка с яростта, свойствата и безпределността на тоя огън, е нищо в сравнение с неговата мощ в качеството му на оръдие, чието предназначение според Божествения промисъл е да наказва както душата, така и тялото. Тоя огън, пряко породен от гнева Господен, действа не сам по себе си, а като оръдие на Божието мздовъздаение. Както водата в кръщелния купел очиства и възражда душата ведно с тялото, така и възмездителният огън изтезава духа ведно с плътта. От изтезанията страдат всички сетива на плътта, а заедно с тях и всички способности на душата: зрението – от абсолютната непрогледна тъмнина, обонянието – от отвратителната смрад, слухът – от стенанията, писъците и проклятията, вкусът – от гнусната гнилоч, разтленната проказа и всяческата задушлива гадост, осезанието – от нажежените вили и шишове и безмилостните огнени езици. А чрез всички тези изтезания на плътта бива изтезавана в самата ѝ същност и безсмъртната душа наред неизброимото множество от бушувачи клади, запалени в бездната от оскърбеното величие на всемогъщия Бог и раздухвани във вековечна и всеразгаряща се ярост от диханието на Неговия гняв.

Забележете накрая, че мъченията в тази адова тъмница се умножават и от съжителството с другите осъдени. На земята близостта до злото е толкова опасна, че дори растенията сякаш инстинктивно се отдръпват от всичко гибелно и вредно за тях. В ада всички закони са преобърнати: всеки е забравил семейство, родина, приятели и близки. Осъдените вият и вопият, и проклинат един другия, а мъките и яростта им се усилват от присъствието и на други същества, измъчвани и ожесточени като тях самите. Всичко човешко е изчезнало. Воплите на гърчещите се грешници изпълват всички кътчета на бездънната бездна. Погиналите се давят от богохулства, от ненавист към другите осъдени и от проклятия към всички съучастници в техните грехове. В стари времена имало обичай да наказват отцеубиеца, човека, вдигнал светотатствена ръка срещу собствения си баща, като го хвърляли в морските гълбини зашит в чувал заедно с петел, маймуна и змия. Намерението на законодателите, измислили тая присъда, било да накажат престъпника посредством близостта му до тези зловни и свирепи твари. Но какво е яростта на безсловесните твари в сравнение с яростта на проклятията, които бълват от напуканите уста и горящите гърла, щом само осъдените забележат всред събратята си по страдание онези, които са ги подстрекавали и поощрявали в греха, онези, чиито слова първи са посели в ума им семената на греховни помисли и греховен живот, онези, чиято безсрамна лъст ги е въвела в греха, онези, чиито очи са ги съблазнили и отклонили от праведния път? Да, те се нахвърлят срещу съучастниците си с хули и проклятия. Ала безсилни и безпомощни са те: късно е да се покаят.

На последно място помислете какво страховито страдание изпитват осъдените души –

и съблазнителите, и съблазнените – от съжителството си с бесовете. Дяволите измъчват грешниците двойко: със своето присъствие и със своите укори. Не е по силите ни да си представим колко ужасни са тези дяволи. Света Катерина Сиенска[246 - Св. Катерина Сиенска е монахиня от XIV в., прочута с мистичните си видения. Трудовете ѝ са писани под диктовка, защото самата тя не знаела да пише.], която веднъж видяла жив дявол, сведочи, че би предпочела до края на дните си да върви по разжарени въглени, нежели един-едничък път отново да зърне подобно ужасно чудовище. Тези дяволи, които някога са били красиви ангели, сега са станали точно толкова уродливи и отвратителни, колкото са били красиви. Те се подиграват и гаврят с осъдените души, които сами са въвлекли в погибел. И именно те, злите демони, в ада се превръщат в гласове на съвестта. Защо съгреши? Защо се поддаде на сатанинската съблазън? Защо се отвърна от благочестивия живот и добрите дела? Защо не страни от тинята на греха? Защо не изостави този лош другар? Защо не се откажа от този разпътен, от този нечист навик? Защо не се вслуша в съветите на своя изповедник? Защо, дори след като бе съгрешил един, два, три, четири или дори сто пъти, не се разкая за низостта си и не се обърна към Бога, който само чакаше разкаянието ти, за да ти опрости греховете? За разкаяние е вече късно. Има време, имало е време, ала няма повече да има време. Имало е време скришом да грешиш и време да угаждаш и на леността си, и на горделивостта си; време да ламтиш за запретеното и време да отстъпваш пред щенията на низката природа; имало е време да живееш като скота безсловесни, не, по-зле от скота, защото той поне е твар, лишена от разум, който да говори; имало е време, ала няма повече да има време. Бог те зовеше с безброй гласове, но ти не щеше и да чуеш. Не рачи да съкрушиш горделивостта и злобата в сърцето си, не рачи да върнеш нечестиво придобитото, не рачи да преклониш глава пред поученията на твоята света църква и да изпълниш християнския си дълг, не рачи да изоставиш лошите другари, не рачи да избегнеш гибелната съблазън. Ето, такава е речта на сатанинските мъчители: гавреца се и осъдителна, изпълнена с омраза и отвращение. Да, именно отвращение! Защото дори те, самите дяволи, са паднали в единствения грях, съизмерим с ангелската им природа: бунта на разума; и те, дори те, нечестивите дяволи, с отвращение и погнуса ще извърнат очи от нечуваните грехове, с които презреният човек безчести и скверни храма на Духа Светаго[247 - „Тялото ви е храм на Духа Светаго“ – 1 Кор., 6, 19.], безчести и мърси самия себе си.

О, мили мои невръстни братя в Исуса Христа, дано никогаж не ни сполети участта да чуем тая реч! Дано не ни сполети тая участ! Аз горещо моля Господа-Бога ни една-едничка душа от сбраните днес в този храм да не попадне в сетния ден на страшната разплата сред онези злочести създания, които Великият Съдник навеки ще пропъди от очите Си, за никого от нас да не прозвучи страхотната присъда: Идете от Мене, проклети, в огън вечний, приготвен за дявола и неговите ангели!

С подкосени нозе той се промъкна между пейките и излезе от капелата. Кожата по главата му потръпваше, сякаш го докосваха невидими пръсти. Изкачи се по стълбата и тръгна по коридора, по чиито стени като обесени злодеи висяха накачените палта и мушамы: безглави, подгизнали и грозни. И с всяка стъпка нарастваше ужасът му дали вече не е мъртъв, дали душата му не е изтръгната от телесната ѝ обвивка, та той презглава да пропада в бездната.

Подът се олюля под нозете му и той рухна на чина, отвори напосоки някаква книга и се вгълби в нея. За него! Всяка дума бе за него! Точно така. Бог бе всемогъщ. Всеки миг можеше да го призове, още сега, както си седи на чина, преди дори да осъзнае къде. Ето, Бог го зовеше. Сега? Какво? Сега? Цялото му тяло се сгърчи, усетило всепоядащите огнени езици, плътта му пресъхна и повехна, опалена от

повея на палещия вихър. Мъртъв бе. Да. Това бе съдът. Вълна от огън плисна по цялото му тяло: първата. Още една. Мозъкът му пламна. Още една. Мозъкът закъкри, заклокочи, лобът се пропука и изригна в пламъци като огнен венец, като неистов хор от гласове:

– Ад! Ад! Ад! Ад! Ад!

Гласове... Кой говореше до него?

– За ада.

– Така и ви се пада. Натри ли ви носовете?

– И още как. Разтрепериха ни се гащите.

– С вас само така трябва, и то по-честичко, че съвсем сте се разхайтили.

Прималял, той се облегна на чина. Жив. И този път Бог го бе пощадил. Още бе в познатата класна стая. Господин Тейт и Винсент Херон, застанали до прозореца, разговаряха, шегуваха се, поглеждаха проливния дъжд навън и клатеха глави.

– Дано се разнесе. Имах намерение да се поразходя с велосипеда до Малахайд с приятели. По пътя сигурно е кал до колене.

– Може и да се разнесе, сър.

Познатите гласове, познатите думи, тишината на класната стая, когато гласовете замлъкнаха и остана само едно шумолене като от спокойно пасящо стадо – другите момчета кротко дъвчеха обедните си закуски, – успокоиха изтерзаната му душа.

Имаше, имаше време. О, Майко Божия, прибежище на грешниците, застъпи се! Спаси, Пречиста Дево, спаси от бездната на смъртта!

Часът по английски започна с препитване по история. Крале и фаворити, интриганти и епископи се занизаха пред него като безмълвни привидения, скрити зад маските на своите имена. Всички бяха мъртви: и всички бяха минали през съда. Каква полза за човека, ако придобие целия свят, а душата си ощети? Най-сетне той бе разбрал: човешкият живот се разстилаше край него – една мирна равнина, из която задружно се трудеха хора-мравки, а мъртъвците спяха под смълчаните гробове. Лакътят на съседа му го докосна и докосна камъка в сърцето му: и когато отговори на въпроса на учителя, той чу, че собственият му глас бе изпълнен със спокойствието на смирение и разкаяние.

Душата му се потопи още по-дълбоко в гълбините на покаяния мир и неспособна да понася повече мъчителния страх, потъвайки, тихом възнесе молитва. Да, да, все пак той щеше да бъде пощаден, щеше да се покае в сърцето си и да получи опрощение; и тогава там горе, на небесата, щяха да видят, че той е готов да отдаде целия си живот, за да изкупи своето минало, всеки свой миг. Почакайте само.

– Всеки миг, Господи! Всеки, всеки!

Някой откряна вратата и съобщи, че в капелата изповедите вече са започнали. Четирима ученици напуснаха стаята; той чу, че по коридора минават и други.

Трепетен хлад повя в сърцето му, едва осезаем, като лъх на лек ветрец, но безмълвно заслушан и обзет от терзания, той сякаш бе долепил ухо до собствения си сърдечен мускул и усещаше как сърцето му тръпне и се свива, заслушан в ускореното пърхане на клапите му.

Нямаше изход. Длъжен бе да се изповяда, да изговори с думи всичко, което бе вършил и мислил, грях подир грях. Но как? Как?

– Отче, аз...

Мисълта прободеше слабините му като хладен лъскав кинжал: покай се! Не, само не там, в капелата на колежа. Той щеше да изповяда всичко, искрено да изброи всичко, каквото бе съгрешил с мисъл и дела; ала само не там, сред съучениците си. Далеч от тях, в някое глухо място щеше да прошепне своя позор; и той смирено се помоли Богу да не му се гневи, задето не му достига кураж да се изповяда в капелата; и в пълно съкрушение на духа нечуто отправи към юношеските сърца молба за прошка.

Мина време.

И отново той седеше на първата пейка в капелата. Навън денят вече гаснеше и през вехтите тъмноревени завеси бавно се процеждаха последните слънчеви лъчи, сякаш сетният ден клонеше към заник-слънце и тръбачът зовеше на съд всички души.

– Отхвърлен съм от Твоите очи – думи, мили мои невръстни братя в Исуса Христа, от тридесетия псалом, стих двадесет и трети. В името на Отца и Сина и Духа Светаго, амин.

Проповедникът заговори със спокоен ласкав глас. Лицето му излъчваше доброта и върховете на пръстите му, опрени един о друг, образуваха малка клетка.

– Тази заран в нашата беседа за ада ние се опитахме да извършим онова, което светият основател на нашия роден в книгата си с духовни упражнения нарича *compositio loci*[248 - Лойола завършва своите „Духовни упражнения“ в 1548 г. Предназначението им е да насочват християнина към размисъл над греха, божествената справедливост и Страшния съд. Трактатът стои в началото на дълга традиция (вж. бел. 15). Методът на Лойола – *compositio loci* – се заключава в това, че човек се поставя пред бога, като извиква в съзнанието си материални вещи, свързани с Христос – дървото на кръста, мириса на кръвта и потта му и пр. Оттук идва поразителната (често комична) материалност на Ада в проповедта на отец Арнал.]. Направихме, сиреч, опит да възсъздадем с помощта на духовните си сетива във въображението си материалната същност на това ужасно мъчилице и характера на телесните изтезания, на които са подвъргнати всичките му обитатели. Тази вечер накратко ще спрем вниманието си върху характера на духовните мъки в ада.

Запомнете добре: всеки грях е двойно злодеяние. От една страна, грехът е позорен сговор с прищевките на развратената ни природа, отстъпка пред низките страсти, пред мръсното и скотското, от друга страна обаче, грехът е и отвръщане от гласа на по-висшата природа, от всичко, що е чисто и свято, от самага Господа-Бога. Затова в ада всеки смъртен грях бива наказван с два вида мъки: телесни и духовни.

Прочее най-страшната от духовните мъки е мъката от загубата и тя наистина е

толкова силна, че сама по себе си надминава всички останали страдания, взети заедно. Свети Тома, най-великият църковноучител, ангелският доктор, казва, че няма по-ужасно проклятие от това човешкият разум да бъде всецяло лишен от божествената светлина, а сърцето – надменно отвърнато от благодтта Божия. Бог, запомнете това добре, е безкрайно благо същество и затова загубата на подобно същество не може да не е безкрайно мъчителна. В този си живот ние не можем достатъчно ясно да си представим какво означава такава загуба. Ала осъдените в ада, в придатък към страшните мъки, си дават съвсем точна сметка за това, което са загубили, и съзнават, че безвъзвратната загуба е причинена от собствените им грехове. В самия миг на смъртта възлите на плътта се разтрогват и душата тутакси литва към Бога. Душата се стреми към Бога като към средоточието на своето битие. Запомнете, мои мили невръстни братя, нашите души жаждат единение с Бога. Ние идем от Бога, живеем чрез Бога и принадлежим на Бога: ние сме Негови, неразлъчно Негови. Бог обича с божествена любов всяка човешка душа и всяка човешка душа живее в тая любов. И би ли могло да бъде инак? Всяко наше дихание, всяка мисъл, всеки миг от нашия живот извира от неизчерпаемата благодт Божия. И ако болка къса сърцето на майката, разлъчена от своето чедо, на изгнаника, прокуден от роден край и бащино огнище, на човека, откъснат от своите другари, о, помислете само каква болка, какви терзания ще мъчат клетата душа, лишена от близостта на изпълнения с благодт и любов Създател, който я е извикал на живот от небитието, подкрепял я е в земния ѝ път, обичал я е с безпределна любов! Следователно да бъдеш навеки отлъчен от най-висшето си благо, от Бога, и да усещаш болката от тая загуба, съзнавайки, че е непоправима – това, значи, е най-страшното мъчение, което може да изпита сътворената душа – роена *damni*, мъка от загубата.

Втората духовна мъка, на която са подвъргнати осъдените в ада, са угризенията на съвестта. Както в гниещия труп се завъждат червеи, така в гноясалата от грехове душа на осъдения се заражда вечно угризение, появява се жилото на съвестта или както папа Инокентий III го нарича – червеят с тройното жило. Първото жило на твоя жесток червей е споменът за прежните наслади. О, какъв ужасен спомен! В езерото на всепоглъщащите пламъци горделивият властелин ще си припомни разкоша на своя двор, нечестивият мъдрец – своята библиотека и научни прибори, ценителят на изкуствата – своите статуи, картини и всички други съкровища, чревоугодникът – разточителните пиршества, изисканите гозби и отбраните вина; скъперникът ще си припомни своите сандъци със злато, разбойникът – нечестиво придобитите богатства, озвереният, отмъстителен и безпощаден убиец – кървавите си злодеяния и безчинства, сластолюбецът и прелюбодеецът – срамните си и гнусни наслади. Ще си припомнят те всичко това и ще възненавидят и себе си, и греховете си. Защото колко жалки ще изглеждат тогава всички тия наслади на душата, осъдена да се мъчи в адовия огън на вечни векове! Каква неистова ярост ще ги обземе при едничката мисъл, че са загубили небесното блаженство заради земната тлен, заради шепата монети, суетна слава, плътски удоволствия, заради една сладостна тръпка. О, те ще се разкаят, но това е второто жило на червея на съвестта – закъснялото и безполезно разкаяние за извършените грехове. Правосъдието Божие непреклонно изисква разумът на тези жалки създания да бъде постоянно съсредоточен върху извършените от тях самите грехове, нещо повече, както посочва свети Августин, Бог ще всели в тях собственото си познание за греха и тогава всеки грях ще се разкрие пред тях в цялата си чудовищна мерзост, точно такъв, какъвто изглежда в очите на Бога. Те ще съзрат всичката низост на греховете си и ще се разкаят, но ще бъде твърде късно и те горко ще оплакват възможностите, които са пропуснали. Това е последното, най-острото и най-безмилостното жило на червея на съвестта. Съвестта ще рече: имаше време и възможности да се покаеш, но ти не пожела. Родителите ти те възпитаваха в благочестие. Можеше да се възползваш от

тайнствата, благодатта и индулгенциите на църквата. Божият служител бе до теб, за да те напътства, да те връща в праведния път, щом се заблудиш, да прощава греховете ти независимо от броя и мерзостта им, стига само да се бе изповядал и разкаял. Не. Ти не пожела. Ти пренебрегна служителите на светата църква и обърна гръб на изповеднята, за да затынеш все по-дълбоко и по-дълбоко в тинята на греха. Бог те зовеше, заплашваше, молеше те да се върнеш при него. О, какъв срам, какъв позор! Самият Вседържител умоляваше тебе, творението от кал, да обичаш Него, своя Създател, и да вървиш по закона Му. Не. Ти не пожела. А сега дори да наводниш целия ад със сълзите си, ако все още можеш да плачеш, този океан от покаяни сълзи не ще ти даде онова, което би ти дала една-едничка искрено пролята сълзица на разкаяние по време на смъртния ти живот. Сега просиш само миг от земния си живот, за да се разкаеш: всуе. Това време мина: мина навеки.

Ето такава е тройното жило на съвестта, тая ехидна, която гризе клетниците в ада право в сърцето и затова, изпълнени с пъклена ярост, те проклинат себе си и своето безумство, проклинат лошите другари, довели ги до погибел, проклинат бесовете, които са ги съблазнили на земята, а сега, във вечността, ги подиграват и мъчат, хулят и проклинат дори самия Всевишен, чиято благост и дълготърпение са презрели и оскърбили, но от чието всемогъщество и справедливост не са могли да убегнат.

Следващото духовно мъчение, на което са подвъргнати осъдените в ада, е мъката от разширимостта. На много злини е способен човек в земния си живот, ала не е в състояние да ги извърши наведнъж, понеже едно зло често поправя или прекъсва някое друго, също както една отрова често служи за противоотрова срещу някоя друга. В ада, напротив, всяко отделно мъчение не само не прекъсва другите, ами ги разширява и им придава нова сила. Нещо повече. Тъй като нашите духовни способности са по-съвършени от телесните ни сетива, мъките, които те търпят, са и много по-жестоки. И точно както всяко сетиво на плътта, всяка способност на духа също е подвъргната на подходящо изтезание: въображението е наказано с чудовищни видения, чувствата – ту с копнеж, ту с ярост, съзнанието и разсъдъкът – с вътрешен мрак много по-ужасен дори от непрогледната външна тъмнина, която цари в тоя непоносим затвор. Злобата, обзела тия ожесточени души, макар и безсилна, се отличава с безграничната си разширимост и безпределна продължителност и представлява чудовищно състояние на греховност, което трудно бихме могли да си представим, ако не вземем предвид цялата уродливост на греха и ненавистта, която Бог храни към него.

В противовес на тая мъка от разширимостта, но успоредно с нея ние различаваме мъката от напрегнатостта. Адът е средоточие на зло и както знаете, напрегнатостта в центъра на всеки предмет многократно надвишава тая в неговата периферия. В ада няма никакви противосили или примеси, които да отслабят или поне мъничко да притъпят мъките. Нещо повече, дори онова, което само по себе си е благо, в ада става зло. Близостта на хората, която навсякъде другаде носи утеха на страдалеца, тук е източник на постоянни мъки; знанието, към което всички се стремят като към най-висшето благо на разума, тук бива много по-ненавистно от невежеството; светлината, за която копнеят всички твари – от Създателя на творението до най-нищожното горско растение, – предизвиква тук ожесточено отвращение. В земния живот нашите страдания са или недълговечни, или не са прекомерно тежки, защото човек или ги превъзмогва със силата на навика, или ги прекратява, като загине, смазан от тежестта им. Мъките в ада обаче не могат да бъдат надмогнати по пътя на привикването, защото се отличават не само с чудовищна напрегнатост, но и с безкрайно многообразие: всяка мъка бива, така да

се каже, възпламенена от някоя друга, но в същото време подхранва огъня на оная, която я е предизвикала, с още по-яростен пламък. Още по-малко пък би могла човешката природа да намери спасение от напрегнатостта и многообразието на тези изтезания в смъртта. Защото душата бива съхранявана и поддържана в злото, за да бъдат страданията ѝ още по-големи. Безпределната разширимост на мъченията, неопикуемата напрегнатост на страданията, безкрайното многообразие на изтезанията, ето какво заповядва разгневеният от грешниците Вседържител, ето какво налага небесната светиня, оскърбена и отритната заради срамната порочна похотливост на покварената плът, ето какво изисква кръвта на невинния Агнец Божи, проляна за изкупление на грешниците и потъпкана от най-мерзките измежду мерзките.

Последна и върховна мъка, мъката на мъките в това ужасно място, е вечността на ада. Вечност! О, зловещо злокобно слово! Вечност! Чий ум човечески ще може да те проумее? Помнете, вечност от мъка! Дори адовите мъки да не бяха толкова ужасни, колкото са, те пак щяха да са безпределни, понеже са предопределени да траят навеки. Но бидейки вечни, те, както знаете, са същевременно и непоносимо разширими, и нетърпимо напрегнати. Ужасно мъчение би било навеки да търпиш ужилването на едно-едничко насекомо! Какво ли е тогава навеки да търпиш многообразните мъчения на ада? Навеки! Във вечните векове! Не година, не столетие, навеки! Помъчете се да си представите страхотното значение на тая дума. Всички вие неведнъж сте виждали пясъка покрай морето. Колко незабележими са мъничките песъчинки! И колко ли такива незабележимо ситни песъчинки ще са нужни, за да се напълни мъничката шепа на дете, което си играе с пясъка? А сега си представете цяла планина от такива песъчинки, която е висока един милион мили и се възвишава от земята до най-далечните небеса, която е широка един милион мили и се простира до самия край на вселената и чийто диаметър е също един милион мили. Представете си после цялата тая гигантска маса от безбройни песъчинки, умножена по сбора от всички горски листа, всички водни капчици в безбрежния океан, всички пера на птиците, всички люспи на рибите, всички косми на зверовете и всички атоми в необятните въздушни простори; представете си най-сетне, че веднъж на един милион години една мъничка птичка каца на тая планина и отнася в човчицата си една микроскопична песъчинка. Колко милиона милиони векове ще изтекат, дорде птичката успее да отнесе един квадратен дециметър от планината, и колко милиарда милиарди хилядолетия ще изтекат, дорде дойде ред на последната песъчинка? Ала дори когато изтече и тоя необятен срок от време, пак не би могло да се каже, че е отминал и един-едничък миг от вечността. В края на всичките тез билиони и трилиони години вечността едва ще е наченала. И ако тая планина изново израсте и се извиси цяла-целеничка и изново мъничката птичка я заотнася песъчинка по песъчинка до сетното зрънце; и ако тя се извисява и бива отнасяна толкоз пъти, колкото има звезди на небето и атоми във въздуха, и водни капчици в морето, и листа по дървесата, и пера на птиците, и люспи на рибите, и косми по зверовете, дори тогаз, след като безброй пъти се е извисявала и смалявала тая необозримо огромна планина, пак не би могло да се каже, че е отминал и един-едничък миг от вечността; да, дори тогаз, след всичко това, след тая бездна от време, при едничката мисъл за която шеметно ни се завива свят, вечността едва ще е наченала.

Веднъж един светия (и то, доколкото си спомням, един от светите отци на нашия орден) бил удостоен да види ада. Сторило му се, че стои насред грамадна мрачна зала, чиято тишина бива нарушена само от тиктакането на някакъв гигантски часовник. Неспирно тиктакал този часовник и на светия отец му се сторило, че той неспирно повтаря две думи: сявга, нивга; сявга, нивга. Сявга да си в ада, нивга на небето; сявга да си афоресан от лика Господен, нивга да не бъдеш сподобен с

блажено лицеизрение; сявга да си в огнената пещ, облазен с гад и мушен с нажежени вили, нивга да не бъдеш отърван; сявга да те гложди съвестта, спомени да те терзаят до полуда, да си помрачен от бяс и от отчаяние, нивга да не бъдеш пощаден; сявга да проклинаш и да ненавиждаш злите демони, които сатанински се упиват от теглото на наивните глупци, нивга да не зърнеш лъчезарните одежди на блажените души; сявга да вопиеш в огнената бездна и да молиш Бога миг да ти дарува, само миг на отдих от ужасната агония, нивга, ни за миг дори да не получиш прошка; сявга да се мъчиш, нивга да не си блажен; сявга да си прокълнат, нивга да не се спасиш: сявга, нивга, сявга, нивга. О, какво страхотно наказание! О, вечност на нескончаемо страдание, на нескончаеми телесни и духовни мъки, и ни един-едничък лъч надежда, ни един-едничък миг на отдих, о, вечност на безпределна по размах и по напрегнатост агония, на безгранично продължителни и безкрайно многообразни изтезания, изтезания, които навеки съхраняват навеки изтезаваната жертва, на отчаяние, което вековечно терзае душата и инквизира плътта, вечност, всеки миг от която сам по себе си е вечност, и то вечност от мъки! Ето – такова е ужасното наказание, отредено от всемогъщия и всеправеден Бог томува, който умре в смъртен грях.

Да, от всеправедния Господ-Бог. Човеците, които сявга разсъждават само по човечески, недоумяват защо за един-единствен тежък грях Бог отсъжда вечно и безпределно наказание в огъня на ада. Разсъждават така, защото, помрачени от мерзките съблазни на плътта и невежествения мрак на човешкия разум, не могат да проумеят чудовищната гнусота на всеки смъртен грях. Разсъждават така, защото са неспособни да проумеят, че дори и най-дребното съгрешение е нещо чудовищно и мерзко и затова дори ако Всемогъщият Творец можеше да тури край на всичкото зло и на всичките страдания в тоя свят – на войните, болестите, грабежите, престъпленията, смъртта, убийствата, – при условие че позволи да остане ненаказано едно дребно съгрешение, едно-едничко дребно съгрешение – една лъжа, един гневен поглед, една твърдоглава проява на леност, – то Той, великият, всемогъщият Господ-Бог, не би могъл да стори това, защото да съгрешиш, било то с мисли или дела, означава да престъпиш Неговия закон, и Бог не би бил Бог, ако не наказеше престъпника.

Един грях, един миг метежна горделивост на разума, погуби Луцифер и една трета част от ангелското войнство. Един грях, един миг на безразсъдство и слабост, лиши Адам и Ева от Рая и донесе на земята смърт и страдания. Тогава, за да поправи последствията от тоя грях, Единородният Син Божи слезе от небето на земята, страда, биде разпнат и след тричасови кръстни мъки предаде дух.

О, мили мои невръстни братя в Исуса Христа, нима ние сега ще оскърбим благия наш Изкупител и ще предизвикаме гнева Му? Нима отново ще потъпчем Неговото обезобразено и изтерзано Тяло? Нима ще заплънем Лицето, изпълнено с толкова скръбна любов? Нима и ние като жестоките иудеи и грубите войници ще се глумим над кроткия и милостив Спасител, който Сам заради нас изпи до дъно горчивата чаша? Всяко греховно словце е една нова рана в нежното Му тяло. Всяко греховно дело е трън, който се впива в Неговото чело. Всяка нечиста мисъл, на която съзнателно се отдаваме, е остро копие, което пронизва това свято любещо сърце. Не, не. Ни едно човешко същество не би се решило да извърши онова, което тъй дълбоко оскърбява величието Божие, онова, което бива наказвано с вечност от мъки, онова, което изново разпъва на кръста Сина Божи и се поругава с Него.

Аз моля Господа-Бога, щото словата, изречени в немощ, да спомогнат днес да се утвърдят в святост ония, които са били осенени от Божията благодат, колебливите да се укрепят, а злочестата, заблудила се душа – ако сред вас има такава – да се

върне в пътя на вярата. Аз моля Господа – и вие се помолете с мене – да ни помогне да се покаем от греховете. А сега ви моля всички до един да коленичите тук, в този скромнен храм, пред лицето на Бога, и да повтаряте след мене деянието на разкаяние[249 - Деянието на разкаяние е покаянна молитва. Джойс дава своя версия.]. Той е тук, в дарохранителницата – преизпълнен от любов към човешкия род и готов да утеша страдащите. Няма страшно. Колкото и многобройни, колкото и гнусни да са греховете ви, стига само да се покаете, ще получите опрощение. Нека не ви възпира суетен срам. Бог още е нашият милостив Господ, Който желае на грешника не вечна погибел, а покаяние и праведен живот.

Той ви зове при Себе си. Вие сте Негови. Той ви създаде от нищо. Той ви обича, както само Бог може да обича. Обятията Му са разтворени за вас дори да сте съгрешили против Него. Дойди, дойда в лоното Му, клети грешнико, клети, суетен, заблуден грешнико! Бог чака. Часът настъпи.

Свещеникът стана, обърна се с лице към олтара и коленичи в падналия мрак на стъпалото пред дарохранителницата. Той изчака, докато всички коленичат и в църквата се възцари гробно мълчание. Тогава повдигна глава и пламенно, фраза след фраза започна да произнася деянието на разкаяние. Фраза по фраза момчетата повтаряха молитвата след него. С език, прилепнал о небцето, Стивън сведе глава и мълком започна да се моли:

- О, Господи, Боже мой –
- О, Господи, Боже мой –
- разкайвам се от все сърце –
- разкайвам се от все сърце –
- задето те оскърбих, Господи –
- задето те оскърбих, Господи –
- и ненавиждам греховете си –
- и ненавиждам греховете си –
- паче всяко друго зло –
- паче всяко друго зло –
- понеже те са гнусота пред Тебе, Господи,
- понеже те са гнусота пред Тебе, Господи,
- пред Тебе, който заслужаваш –
- пред Тебе, който заслужаваш –
- всичката ми любов –
- всичката ми любов –
- и твърдо се решавам –
- и твърдо се решавам –
- с благодатната Ти помощ –
- с благодатната Ти помощ –
- никога вече да не Те оскърбявам –
- никога вече да не Те оскърбявам –
- и да изправя стъпките си –
- и да изправя стъпките си.

Като се нахрани, той се качи в стаята си, за да остане насаме със своята душа, и при всяка стъпка от нея сякаш се изтръгваше въздишка; ведно с нозете, стъпало по стъпало, въздишайки, душата му се възземаше нагоре през гъстия мрак.

На площадката пред стаята се спря, поколеба се, после сграбчи порцелановата топка и бързо отвори вратата. Достраша го да влезе и с примряла душа той започна да се моли дано смъртта не докосне челото му, като прекрачи прага, дано на

бесовете, скрити в мрака, не бъде дадена власт над него. Стоеше замръзнал на прага като пред входа на някаква тъмна пещера. Лица... Вътре имаше лица... Очи... Дебнеха и бдяха.

– Ние, разбира се, безпогрешно знаехме, че макар това да не може да не излезе наяве, за него все пак ще бъде непосилно трудно да се опита да се помъчи да застави себе си да се помъчи да се опита да определи своя духовен ходатай и затова ние, разбира се, безпогрешно знаехме...

Шепнешката вътре дебнеха и бдяха някакви лица; шъпот на безбройни гласове и изпълваше тъмните недра на пещерата. Ужас сграбчи душата и тялото му, но той храбро вдигна глава и решително прекрачи прага. Врата... стая... Познатата стая, познатият прозорец. Той спокойно рече на себе си, че всички ония думи, които шепнешком изплуваха от мрака, са свършено безсмислени. Рече на себе си, че това чисто и просто е собствената му стая с отворена врата.

Затвори вратата, приближи се бързешком до леглото, коленичи край него и зарови лице в ръцете си. Дланите му бяха ледени и влажни, нозете до болка вкочанявали от студ. Телесният смут, студът и умората не му даваха покой и разпиляваха мислите му. Защо стоеше на колене, като дете, което мълви своята молитва преди сън? За да бъде насаме с душата си, да изпита съвестта си, да застане лице в лице със своите грехове, да си припомни кога, как и къде бе извършил всеки един и да поплаче над тях. Но да заплаче той не можеше. Не можеше дори да ги извика в паметта си. Усещаше само някаква душевна и телесна болка, усещаше, че цялото му същество, памет, воля, разум и плът са вцепенени и изнурени.

Само работа на дяволите беше това: те бяха разпилели мислите и забулили съвестта му, а сега напиреха да го превземат през вратите на неговата мекушава и грехопожарена плът; и с боязлива молитва към Бога да прости слабостта му той се покатери в леглото, зави се през глава и отново зари лице в ръцете си. Съгрешил бе. Съгрешил бе толкова тежко против небето и пред Бога, че не бе вече достоен да се нарече Негов син. [250 - Решението на Блудния син (Лук., 15, 18 – 19).]

Но нима той, Стивън Дедалус, наистина е вършил всичко това? В отговор съвестта му въздъхна. Да, той, той; скритом, мерзко, ден след ден, докато закоравя и се ожесточи в греха и даже се осмели да носи маската на благочестието пред самия олтар, макар вътре в него душата му да бе жив гнойник на порока. Прокажената папач на греховете му го обгради като обръч, те се надвесиха от всички страни и задишаха право в лицето му. Той се опита да ги забрави в молитва, сви се на кълбо и замижа; но гледните на душата му оставаха будни и макар до болка да стискаше клепачи, той виждаше местата, където бе блудствал, макар плътно да бе запушил уши, чуваше всичко. Напрегна цялата си воля, за да престане да вижда и чува. Напрегна я до сетен предел, докато снагата му се разтресе от това усилие и за миг той изгуби сваят. Ала само за миг; сетне дойде на себе си. И тогава видя.

Поле, обрасло с настръхнали тръни, репей и коприва. Сред гъсто сплетените стъбла на избуялия буренак се въргалат смачкани тенекиени кутии, пити и краваи втвърдени изпражнения. Белезникава блатиста светлина струи от тях и бавно се процежда през плъпналия сивозеленикав гъсталак. Воня се вие и стеле като блатна мъглица над всяка смачкана кутия, над всеки спечен куп човешка кал.

Някакви същества шават из полето... едно, три, шест... Някакви същества сноват насам-натам и шумолят. Козлоподобни същества с гуменосиви човешки лица, рогати, с проскубани бради шумолят. Шетат насам-натам, провлачили дълги опашки, шумолят,

жестоките им очи святкат със сатанинска злоба. Ехидно злорадство озарява кокалестите им старчески лица. Едно от тях загръща туловището си с парцалива фланелена жилетка, друго монотонно мърмори, заплело брадата си в сплъчкания буренак. Пресъхналите им устни сумтят невнятни думи, те шетат околоръст, шумолят из шубрака, описват бавно кръг след кръг, провлачили дълги опашки сред тракащите тенекии. Кръг след кръг описват те и свиват обръча си все по-близо, все по-близо шумолят, приближават, приближават, ломотят невнятни слова, шумолят и плющят с дългите опашки, омацани със смрад, зъбят се със сатанински морди...

– Помощ!

Обезумял, той изрита завивките да освободи лицето и шията си. Ето неговия ад! Бог му даваше да види ада, приготвен за неговите грехове: смрадно, скотско, сатанинско скопище на похотливи козобради бесове. За него! За него!

Той скочи от леглото, задавен от гнусните миазми, които се стичаха право в гърлото и преобръщаха червата му. Въздух! Глътчица небесен въздух! Стенейки, залитна към прозореца, почти изгубил сваят от погнуса, но разкъсван от спазми в стомаха, се сгърчи до мивката, лудо стисна с ръце леденото си чело и повърна всичко в агонизиращ пристъп.

Щом пристъпът премина, той изнемощял се добра до прозореца, вдигна рамката и седна в ъгъла на нишата, облакътен на перваза. Дъждът бе престанал; всред облачетата пара, които плуваха от един светлик към друг, градът предеше около себе си мек пашкул от жълтеникава мъглица. Небосводът бе тих и едва-едва осветен, въздухът нахлуваше в гърдите сладостен, като в окъпана от дъжд горичка. И всред този мир от примигващи светлилки и уханна тишина той даде обет на сърцето си.

Устните му замълвиха молитва:

– Той нявга бе замислил да слезе на земята в своята небесна слава, ала ние съгрешихме; оттогава вече Той не можеше да се яви, без да скрие своето величие и да забули своя блясък, понеже Той бе Бог. И слезе Той, но не в могъществото си, а в немощ, и Тебе, своето творение, проводи вместо себе си, дарува ти човешка красота и блясък, безопасен за човешките очи. Затова сега и ликът твой, и твоята снага, преблага Майко, ни говорят за Предвечния; красотата ти неземна е и не погубва устремения към нея взор, защото като своето знамение си ти – лъчезарна, мелодична утринна звезда; с дихание пречисто ти разказваш за небето и вселяваш мир. О, вестителко на идещия ден, пътеводен зрак на пилигрима! Води, води ни, майко, както досега. Води ни ти през мрака на нощта, води ни през безводната пустиня, към нашия Спасител ни води – към Исуса Христа, води ни у дома. [251 - Цитат по Нюман, вж. бел. 3.]

Със замъглени от сълзи очи той смирено погледна към небето и заплака за загубената си невинност.

Когато се мръкна, излезе от къщи, но щом влажният вечерен въздух го лъхна, а вратата хлопна зад гърба му, угризенията на съвестта, приспана с молитви и сълзи, се пробудиха изново. Покай се! Покай се! Не бе достатъчно само да приспи съвестта си със сълзи и молитви. Длъжен бе да падне на колене пред служителя на светия Дух и чистосърдечно и покаяно да разкрие спотаените си грехове. Преди отново да чуе скръцването на входната врата, когато се завърна у дома, преди отново да види кухненската маса, сложена за вечеря, трябваше вече да е коленичил

и изповядал греховете си. Всичко бе толкова просто.

Мъчителните угризения стихнаха и той бързо закрачи по смрачените улици. Колко много каменни плочи застилаха тротоара на улицата, колко много улици имаше в този град, колко много градове имаше по света! А вечността нямаше край. Той живееше в смъртен грях. Един-едничък път дори, пак бе смъртен грях. Всичко става в миг. Но как толкова бързо? Просто виждаш или пожелаваш. Само миг и... А дали оня уд разбира нещо? Змията: най-коварната от всички земни твари. Сигурно разбира, щом мигом пожелава, а подир греховно удължава похотта си, миг по миг. Чувства, разбира, пожелава. Какъв ужас! Кой можа да го сътвори такъв, тоя скотски уд със скотско чувство и скотска похотливост? Но тогава той ли е това, или там има Нещо, нещо нечовешко, движимо от друга, низша душа? Душата му потръпна от погнуса при мисълта, че вътре в него живее някаква вцепенена твар, някакъв червей, който смуче от жизнените му сокове, от мозъка на костите му, гои се със сладострастната слуз. Защо, защо е така? О, защо?

При тази мисъл той потъна вдън земя от срам и страхопочитание пред Бога, създателя на всички твари и човеци. Безумие! Как можа дори да го помисли! Боязливо свил се в мрака, в пълно самоунижение, той замоли своя ангел-пазител да прогони с меч си беса, който му нашепваше тези мисли.

Шепотът секна и тогава той ясно осъзна, че собствената му душа самоволно бе съгрешила с: мисли, думи и дела чрез собственото му тяло. Покай се! Длъжен бе да изповяда всеки грях. Но мигар можеше с думи да изговори пред свещеника това, което бе вършил? Трябва, трябва. Боже господи, как да го стори, та нали ще умре от срам? А как е могъл да го върши, без да се срамува? Безумец, мерзък безумец! Покай се! О, как жадуваше отново да бъде свободен и чист! Може би свещеникът ще знае как... Всеблагии Боже!

Все напред го носеха нозете му, по улици, потънали в мрак, и той не смееше да спре дори за миг, да не би да излезе, че иска да избяга от това, което го очаква, че се бои да стигне там, където още го влечеше цялото му същество. Колко ли красива изглежда сигурно всяка душа, проникната от благодат, щом Бог я погледне свише, преизпълнен от любов!

Чорлави момиченца с кошнички цветя седяха по бордюра. По челата им се спускаха сплъстени влажни кичури. Ето, наклекали сред калта, те съвсем не изглеждат красиви; но Бог вижда душите им и ако тези души бъдат осенени от благодат, те изглеждат лъчезарни и Бог им се любува.

Леден лъх на унижение обвя оголената му душа при мисълта, че той бе паднал и погубил своята душа, а техните души са свидни Богу. Вихърът поя над него и пое към мириадите и мириади от души, озарявани от Божията милост, ту по-ярко, ту по-слабо, грейнали звезди, които ту припламват, ту помръкват, засилват и угасват. Лъчезарните души отлитнаха далеч, далеч, сияещи и гаснещи, понесени и слети от всевластното дихание. Една душа се изгуби; една злочеста мъничка душа; неговата душа. Проблесна и угасна, забравена, изгубена. Свърши се: непрогледна ледна празна пустота.

Беззрачна, безпаметна, безжизнена бездна от време измина, преди той бавно да се опомни къде е. Отново познатият жалък декор: простолюдният говор, газеничетата в магазините, миризмата на риба, алкохол и влажни трици, минавачите мъже, жени... Една старица с газена тенекия в ръце тъкмо се готвеше да прекоси улицата. Той се наведе към нея и я попита дали наблизо има църква. [252 - Джойс/Стивън не се

изповядва в капелата на колежа – преголямо би било унижението да падне на колене именно пред отец Арнал (учителя по латински от гл. I).]

– Църква ли, сър? Да, сър. На „Черковна“, по-надолу.

– Къде точно?

Тя премести тенекията в другата си ръка и му посочи пътя; когато протегна изпод шала съсухрената си, воняща на газ дясна ръка, той се наведе още по-ниско към нея, трогнат и успокоен от гласа ѝ.

– Благодаря ви.

– Няма защо, сър.

Свещите на главния олтар бяха вече угасени, но благоуханието на тимиаана още плуваше в притъмнелия кораб. Брадати прислужници с набожни лица изнасяха един балдахин през страничните двери, икономът спокойно ги ръководеше с думи и жестове. Неколцина усърдни богомолци, останали в църквата, още се молеха пред един от страничните олтари, други стояха на колене сред пейките до изповедните. Той плахо приближи и коленичи на последната пейка в дъното на нефа, изпълнен от благодарност за покоя, тишината и благоухания полумрак в църквата. Дъската, на която бе коленичил, бе тясна и протрита, ревностните богомолци край него – скромни и смирени следовници Христови. Та нали Исус също се бе родил в бедност, работил бе в дърводелска работилница, рязал и рендосвал дъски и проповядвал Царството Божие най-първо на нищите рибари, учейки ги, че всички хора трябва да бъдат смирени и кротки по сърце.

Той склони глава в ръцете си и рече на сърцето си да бъде кротко и смирено, за да може сам да стане като тези, които коленичеха край него, и молитвите му да бъдат угодни Богу като техните. Молеше се редом с тях, но му беше тежко. Душата му бе омърсена от греха и той не смееше да помоли за прошка с простодушната вяра на онези, които Исус по неизповедимите пътища Божии първи бе повикал при себе си – дърводелците и рибарите, бедните простодушни труженици, които режели дъски в дъскорезните и търпеливо кърпели своите мрежи.

Висока сянка премина по пътеката между пейките и покаяниците се размърдаха; той бързо вдигна очи и забеляза дългата побеляла брада и кафявото расо на капуцина миг преди изповедникът да се скрие от погледа му. Двоица покаяници се надигнаха и влязоха в изповеднята от двете ѝ страни.

Дървената преградка скръцна и нечий глас зашепна тихо в тишината.

Шепотът премина в кръвта му, внезапно шумнала във вените като разблуден град, пробуден от сън, за да се види обречен. Над къщите тихом се сипе дъжд от огнени стрели и те потъват в палещата пелена от пепел. Грешниците помръдват в съня си, събуждат се, стреснати, задушени от нажежения въздух.

Преградката хлопна. Първият покаяник излезе. Скръцна другата преградка. Една жена безшумно и чевръсто се вмъкна на негово място. Отново нечий глас зашепна в тишината.

Все още не бе късно да избяга. Трябваше само да стане, да направи крачка встрани, да се измъкне безшумно и подир бързо, бързо, бързо да побегне по

тъмните улици. Все още би могъл да се спаси от този срам. О, да бе повинен в нещо друго, в най-ужасното престъпление, само не в това! Човек да бе убил! Безброй огнени стрели обсипаха отвред снагата му – срамни мисли, срамни думи, срамни дела. Срамът го покри от глава до пети като палещ покров от пепел и тлеещи въглени. Как да го изговори с думи? Задушена и безпомощна, душата му би потънала в небитието.

Преградката хлопна. Вторият покаяник излезе от отгънатия край на изповеднята. Скръзна отсамната преградка. Следващият каещ се влезе на негово място. Тихо, като леки облачета пара от изповеднята полъхна нежен шепот. Жената: нежни облачета шепот, нежен лъх на шепот, шепнешком полъхнал и изчезнал.

Паднал ничком, той скришом заудря с юмрук гърдите си. Ще се върне при другите и при Бога. Ще обикне ближните. Ще обикне Бога, който го създаде и възлюби. Ще коленичи, ще се моли заедно с другите и ще бъде щастлив. Бог ще погледне свише и него, и тях, и всинца им ще възлюби.

Колко лесно е да си добър. Благо и леко е игото Божие. [253 - Мат., 11, 30.] И най-добре е никога да не грешиш, да си останеш завинаги дете, защото Бог обича тия, малките, и ги оставя да дойдат при него. Да грешиш е страшно и тъжно. Но Бог е милостив към бедните грешници, които искрено се каят. Колко вярно! Това значи истинска благодат!

Изведнъж преградката хлопна. Покаяницата излезе. Сега бе негов ред. Разтреперан, той се изправи и слепешката влезе в изповеднята.

Най-сетне. Коленичи в здрачната тишина и вдигна очи към бялото разпятие над главата си. Бог може да види, че се разкайва. Ще разкаже греховете си до един. Нека бъде изповедта му от дълга по-дълга. Нека всеки в църквата разбере що за грешник е бил! Нека! Така е! Нали Бог обещава да му прости, ако се разкае. Разкайва се. Той сбра ръце за молитва, простря ги към бялото разпятие и започна да се моли със замъглени очи: молеше се цялото му разтреперано тяло и главата му се люшкаше; изгубено създание се молеше и устните му стенеха:

– Съгреших Ти! Съгреших Ти! Боже, съгреших Ти!

Преградката се хлъзна и сърцето му подскочи. Зад решетката, извърнал лице и подпрял глава с ръце, седеше стар свещеник. Прекръсти се и помоли изповедника да благослови него, грешния. Подир сведе глава и разтреперан замълви Confiteur-a, ала щом изрече думите преголямата ми вина, дъхът му секна.

– Колко време има, откак се изповяда за последен път, чедо?

– Много, отче.

– Има ли месец, чедо?

– Повече, отче.

– Три месеца, чедо?

– Повече, отче.

– Шест месеца, чедо?

– Осем, отче.

Началото мина. Свещеникът попита:

– И какво си спомняш оттогава насам?

Той започна да изповядва греховете си: пропуснати литургии, непрочетени молитви, лъжи.

– Нещо друго, чедо?

Изблици на гняв, завист, чревоугодие, тщеславие, непокорство.

– Нещо друго, чедо?

– Леност.

– Нещо друго, чедо?

Няма изход. Той прошепна:

– Аз върших... блуд, отче.

Свещеникът не извърна глава.

– Сам със себе си ли, чедо?

– И... с други.

– С жени ли, чедо?

– Да, отче.

– С омъжени ли, чедо?

Откъде да знае. Греховете се процеждаха и стичаха от устните му капка по капка, от душата му, забрала и кървяща като гнойник, се процеждаше и стичаше мръсната мътилка на порока. Източиха се и последните грехове, срамни и гнусни. Това бе всичко. Премалнял, той обори глава.

Свещеникът мълчеше. Подир попита:

– Колко си годишен, чедо?

– Шестнайсет, отче.

Свещеникът прокара няколко пъти ръка по лицето си, сетне отново опря чело о нея, приведе се към решетката и както бе извърнал очи, бавно заговори с уморен старешки глас:

– Ти си още съвсем млад, чедо – рече той, – и аз те моля да оставиш тоя грях. Ужасен грях е това. Убива и тялото, и душата. Какви ли не престъпления и злочестини идват от него. Остави го, чедо, в името на Бога, остави го. Позорен

грях е това и безчести мъжа. Ти не можеш да знаеш докъде ще те отведе тая злощастна привычка и кога ще се обърне против тебе. Докато постоянстваш в тоя грях, клето чедо мое, ти не чиниш и пукната пара пред Бога. Помоли се на нашата майка Мария да ти помогне. Тя ще ти помогне, чедо. Моли се на нашата Пресвета Дева, колчем ти влезе в главата тоя грях. Аз ти вярвам, чедо, нали ще го сториш? Ти се разкайваш за тия грехове. Вярвам ти, че се разкайваш, чедо. Трябва сега да се вречеш на Бога, че с неговата свята благодат никогаж вече няма да го разгневяваш с тоя проклет грях. Обещаващ тържествено пред Бога, нали?

– Да, отче.

Умореният старчески глас ороси като сладостен дъжд треперещото му изсъхнало сърце. Колко сладко и колко тъжно!

– Обещай, клето мое чедо. Дяволът те е съблазнил. Прогони го, да се върне в ада, ако пак ти подшушне да скверниш плътта си, прогони тоя зъл дух, който мрази нашия Господ-Бог. Обещай сега на Бога, че ще оставиш тоя грях, тая срамота на срамотите.

Ослепен от сълзите и от сияйната милост Божия, той сведе глава, чу свещеника да изговаря тържествените слова на опрощението и видя ръката му вдигната в знак на отпущение.

– Бог да те благослови, чедо. Моли се за мен. Коленичил в ъгъла на тъмния кораб, той зачете покаяна молитва[254 - В по-ново време епитимията, налагана след изповед, обикновено се свежда до прочитането на определен брой молитви. Това определя началото на следващата глава.]: молитвословието му се възнасяше към небето от очистеното му сърце като благоухание, бликнало от цвета на бяла роза.

Веселие изпълваше калните улици. Той крачеше към къщи и чувствуваше как невидимата благодат осенява тялото му и го окриля. Въпреки всичко успя да го стори. Изповяда се и Бог му прости. Душата му отново е чиста и свята, свята и честита.

Как прекрасно би било сега да умре, ако Бог повели. Но прекрасно е и да живее, щом Бог повелява, да живее в благодат и мир, добродетелен и благ с всички.

Седнал в кухнята пред камината, той не смееше да продума от щастие. Досега не бе имал ни най-малко понятие колко красив и спокоен може да бъде животът. Нежна светлина струеше от зеления книжен абажур, закачен с карфици около лампата. На бюфета имаше чиния със салам и пача, а на рафта яйца, сложени за закуска утре сутрин, след причастието в колежа. Пача, яйца, салам и чашка чай. Колко прост и красив е все пак животът! И целият е пред него.

Унесен в мечтания, заспа. В мечтания се събуди на сутринта и в мечтания пое към колежа в тихото утро.

Всички бяха вече там, коленичили по местата си. Радостен и смутен, коленичи и той сред тях Престолът бе засипан с благоуханни бели цветя и в утринната светлина бледите пламъчета на свещите всред белите цветя бяха ясни и спокойни като собствената му душа.

Той стоеше на колене пред олтара сред съчениците си, хванал заедно с тях покрова на престола, който потрепваше над живия плет от ръце. Ръцете му

трепереха, разтрепери се и душата му, щом чу свещеникът да поднася от причастник на причастник потира със светите дарове.

– Corpus Domini nostri[255 - Тялото на нашия Господ (лат.).].

Нима е истина? Не сънува ли, че стои на колене, безгрешен и смирен, и след миг ще усети хостията на езика си и Бог ще влезе в пречистеното му тяло?

– In vitam eternam. Amen[256 - В живот вечен. Амин (лат.).].

Нов живот! Живот на благодат, добродетел и щастие. Истина е. Не е сън, от който ще се пробуди. Миналото си е минало.

– Corpus Domini nostri.

Потирът стигна до него.

IV

Неделя бе посветена на тайната на св. Троица, понеделник – на св. Дух, вторник – на ангелите-пазителите, сряда – на св. Йосиф, четвъртък – на светото причастие, петък – на Страстите Господни, събота – на св. Дева Мария.

Всяка сутрин той изново освещаваше душата си с благодатта на различни светоизображения и тайнства. Денят му започваше със самоотвержено пожертвование на всички помисли и постъпки пред намеренията на върховния пастир и с ранна литургия. Мразовитият утринен въздух укрепваше ревностната му набожност и често, както стоеше на колене сред неколцината богомолци пред страничния олтар и следеше шепота на свещеника по своя молитвеник, между чиито страници бе вмъкнал и отделни листчета с молитви и прошения, той сегиз-тогиз за миг вдигаше очи към фигурата в свещенически одежди в полумрака между двете свещи, символи на Вехтия и Новия завет, и си представяше, че коленичи на служба в катакомбите.

Ежедневието му преминаваше в различни богоугодни дела.[257 - Покаяните подвизи на Стивън, разказани в първата част на гл. IV, отново подемат темата за „духовното счетоводство“ от разказа „Благодат“, но вече с много по-сгъстени краски. Те са моделирани по наръчника на братството, където индулгенциите са подробно обяснени и към всяка молитва или молитвен възглас е означен точният брой дни, които те изкупват за душите в Чистилището.] С молитвени възгласи и излияния той щедро трупаше – по дни, по четиридесетници и по години – цели столетия за душите в чистилището; ала духовният екстаз от лекотата, с която изпълняваше тия баснословни епитимии, не удовлетворяваше напълно ревностното му молитвословие, защото така и нямаше да узнае доколко застъпничеството му е могло да облекчи временното наказание на изтерзаните клетници; и обзет от страх, че всред пламъците на очистителния огън, различен от геената само по това, че не е вечен, и всичките му усилия може би не струват повече от капчица вода, от ден на ден той нудеше душата си за все по-усърдни покаяни подвизи.

Разделил бе деня си на части в съответствие със задълженията, които според него прилягаха на възрастта и мястото му в живота, и всяка от тях кръжеше в своя собствена духовна орбита. Животът му сякаш се бе приближил до вечността: той можеше да заставя всичките си мисли, думи и дела, всички вътрешни трепети да

бъдат такива, че веднага да срещнат лъчезарното одобрение на небесата; и навремени усещаше техния отклик толкова живо, че си представяше как душата му в своето усърдие сякаш натиска клавишите на огромна каса и виждаше бележката с цената на покупката му тутакси да възлиза на небето, но не във вид на цифри, а като тънка струйка тамянен дим или стрък нежно цвете.

Молеше се непрестанно: винаги носеше в джоба броеницата си, за да може, както си върви, да отмята едно по едно зърната ѝ [258 - Броеницата е разделена на три части, всяка от които съответства на определен брой молитви.], и думите му сякаш се превръщаха в цветни венчета с такава неземна нежност, че му се струаха безуханни и безцветни, както бяха и безименни. Всеки ден специално казваше и по три броенички, за да укрепне душата му в трите евангелски добродетели: вярата в Отца, неговия Създател, надеждата в Сина, неговия Изкупител, и любовта към Дух Свети, неговия Осветител; и тая трижди тройна молитва той възнасяше към Трите лица чрез св. Дева Мария в името на нейните радостни, скръбни и славни тайни.

Във всеки от седемте дни на седмицата той се молеше още да бъде низпослан на душата му един от седемте дара на светия Дух и да прогонва от нея, ден подир ден, седемте прежноосквернявали я смъртни гряха; молеше се поотделно за всеки дар в специално нарочен за него ден – и бе уверен, че гласът му ще бъде чул, макар навремени да недоумяваше защо мъдростта, знанието и разумът се смятат толкова различни по своята природа, че да трябва поотделно да се моли за тях. Но все пак вярваше, че в постепенното си духовно усъвършенстване ще съумее да се изкачи до стъпалото, когато греховната му душа ще бъде укрепена в слабостта си и просветена от Третото лице на пресветата Троица, и тогава ще преодолее и тая трудност. Упованието му се подсилваше от неговия благоговееен трепет пред божествения мрак и мълчание, обиталище на незримия Параклет [259 - Гръцкото и латинското име на св. Дух.], чиито личби са гълъб и силен вятър, и за грях против Когото няма прошка [260 - „Всеки грях и хула ще се прости на човеците; но хулата против Духа няма да се прости на човеците“ (Мат., 12, 31). Католическото богословие не е съвсем.наясно по същността на този грях, предполага се, че това е отчаянието, окончателната и безвъзвратна загуба на надежда, че човек ще се домогне до състояние на благодат. Ср. бел. 14 към гл. II. Мисълта отдавна вълнува Стивън.]; предвечното, тайнствено и непостижимо Същество, на което като на бог свещениците веднъж в годината отслужват литургия в огнепурпурни одеяния.

Загадъчните образи, чрез които богословските съчинения обясняваха природата и триличното битие на бога – предвечния Отец, който съзерцава като в огледало божественото си съвършенство, единородния му Син, който пребъдва и се ражда от недрата му, и св. Дух, който извечно изхожда от Отца и от Сина [261 - Пародийна парафраза из вероопределенията на вселенските събори.], – благодарение на величествената си непостижимост бяха далеч по-достъпни за неговия разум в сравнение с простата истина, че Бог извечно люби душата му, векове преди сам той да се е бил родил на света, дори векове преди самият свят да е съществувал.

Чувал бе актьори и проповедници тържествено да говорят за любов и за омраза, срещал бе тия страсти тържествено описани в книгите, но недоумяваше защо неговата душа е неспособна да ги приюти дори за миг, защо е безсилна да застави устата му уверено да промълви техните имена. От време на време го овладяваха пристъпи на гняв, ала и тая страст не пускаше дълбок корен в него и щом настъпеше отливът им, той имаше чувството, че от тялото му с лекота се е свлякла някаква външна люспица или обвивка. Сегиз-тогиз усещаше как в жилите му шепнешком плъзва някакъв невнятен тъмен огън и мигом разпалва греховната му похот; но и това скоро стихваше и съзнанието му оставаше бистро и безразлично.

Това сякаш бяха единствената любов и единствената омраза, които душата му бе способна да приюти.

Но да се съмнява в реалността на любовта, той вече не можеше: та нали сам Бог извечно бе възлюбил неговата душа. Постепенно душата му трупаше духовно познание и целият свят се разкриваше пред очите му като огромен хармоничен образ на всемогъществото и любовта господни. Животът се превърна в божи дар и за всеки негов миг, за всяко усещане, дори само за радостта да зърне един-едничък листец на някоя клонка, душата му бе длъжна да славослови Твореца и да му благодари. Независимо от цялата си вещественост и сложност светът сега съществуваше за душата му само като теорема на божие съвършенство, любов и всъдеприсъствие. Това чувство за божествения смисъл на цялата вселена, низпослано на душата му, бе толкова всеобхватно и безспорно, че той навремени недоумяваше защо изобщо е нужно да бъде все още жив. Но животът му също бе част от висшия промисъл и той не дръзваше да се усъмни в целесъобразността му; той, който повече от всички бе виновен в такива тежки и отвратителни грехове против божествения промисъл. Съкрушена и смирена от съзнанието за това единствено, вечно, вездесъщо и съвършено битие, душата му отново робко пое своето бреме от покаяни подвизи, литургии, молитви, тайнства и самоизтезания за умъртвяване на плътта, и едва тогава, за пръв път, откакто бе започнал да размишлява над великата тайна на любовта, той усети дълбоко в себе си един топъл порив, сякаш в него проигра някакъв нов живот или самата му душа се бе обогатила с нова добродетел. Традиционната поза на религиозен екстаз в сакралното изкуство – молитвено вдигнатите ръце, устните и очите разтворени като пред припадък – се превърна за него в идеален образ на душата, която се моли благоговейна и плаха пред своя създател.

Но предупреден какви опасности крие духовната екзалтация, той не си позволяваше да занемари ни едно, дори най-дребното от задълженията на християнин и непрестанно се бореше с похотите на плътта, стремейки се по-скоро да заличи греховното си минало, нежели да се домогне до губително-измамливата безгрешност на светец. Всяко от петте си сетива той подчини на най-строга дисциплина. За да умъртвява зрението, си вмени в дълг да ходи по улицата със сведен поглед, да не поглежда встрани и никога да не извърща очи. Очите му всячески избягваха да срещат очите на жени. При четене той ги обуздаваше, като сегиз-тогиз с рязко усилие на волята откъсваше поглед от страницата наред някое недовършено изречение и затваряше книгата. За да умъртвява слуха, не полагаше ни най-малко усилие да контролира гласа си, който тъкмо тогава мутиреше, не си разрешаваше да пее и да си подсвирква, не се опитваше да избягва шумовете, които до болка дразнеха нервите му: стърженето на точилото за ножове, чегъртането на лопатката за сгур по скарата на камината, изтупването на чергите. По-трудно му бе да умъртвява обонянието си, тъй като установи, че не изпитва никакво инстинктивно отвращение от неприятни миризми, било миризми от външния свят, като смърдежа на тор или катран, или тези на собственото му тяло, с които правеше всевъзможни любопитни сравнения и експерименти. Все пак най-подир успя да измери една миризма, от която изпитваше погнуса: нещо средно между вонята на вмирисана риба и застояла пикоч, и оттогава не пропускаше сгоден случай да мъчи обонянието си с нея. За да умъртвява вкуса, стриктно съблюдаваше етикета за хранене, до буквата спазваше всички църковни пости и всякога се стараше да отвлича вниманието си от вкуса на различните гозби. Но той направо надмина себе си по талант и изобретателност в умъртвяването на своето осезание: никога нарочно не променяше положението на тялото си в леглото, заемаше възможно най-неудобните пози, стоически понасяше всеки сърбеж или болка, странеше от топлика на огъня, прекарваше на колене цялата литургия, освен когато дойдеше ред да се чете

Евангелието, след миене оставяше части от лицето и шията си неизбърсани, за да ги жули вятърът, а колчем ръцете му не бяха заети с броеницата, той ги изопваше надолу по шевовете на панталона като атлет и ходеше, без да ги пъха в джобовете или сключва на гърба си.

Съблазните на смъртния грях вече не го преследваха. И все пак в края на тоя сложен курс от покаяни подвизи и най-строго себеобуздание той с недоумение забеляза, че постарому си остава лесна плячка на всевъзможни недостойни слабости и детинщини. Молитвословието и постите не му помагаша да надвие раздражението, когато чуеше майка си да кихне или пък някой смутеше благочестивите му упражнения. Невероятни усилия на волята му бяха нужни, за да подави напирания гняв. Забелязал бе признаците на същата дребнава сприхавост и у своите учители и постоянно подпрян от спомена за разкривените им от яд черти, присвити устни и зачервени лица, той се обезсърчаваше от приликата си с тях, ако и да полагаше старание да се държи смирено. Да влезе в руслото на пошлия житейски поток, който влачеше другите, бе за него далеч по-трудно, отколкото да спазва всички пости и молитви, и неудовлетворението от неизменната неудача да стори това накрая го накара да се почувства духовно опустошен и пороци съмнения и угризения. Душата му се залута в униние, започна да му се струва, че дори светите тайнства са се превърнали в пресъхнал извор. Изповедите станаха отдушник на угризения и стаени слабости. Когато приемаше светото причастие, той не изпитваше същите разтапящи мигове на девствено себеотдаване, както при ония духовни причастявания, с които навремени завършваха посещенията му пред светите дарове. Книгата, която използваше в подобни случаи, бе едно старо, полузабравено съчинение на св. Алфонс Лигуори[262 - Св. Алфонс Лигуори (1696–1789) – монах, основател на сектата на редемптористите. Джойс използва неговия трактат „Пътят към спасението или подготовка за смъртта“ в проповедта от гл. III.] с избледнели букви и поръждавели жълтеникави страници. Четенето на тая книга, в която образите от Песен на песните се преплитаха с молитвословието на причастника, сякаш пробуждаше в душата му един помръкнал свят на жарка страст и отклика на пламенната девственост. Някакъв нечут глас сякаш милваше душата му, нашепваше й нежности и славословия, като своя невяста я зовеше на венчавка, зовеше я да стане и да слезе с него, да побърза от връх Амана и от леопардовите планини; а душата сякаш отвърщаше със същия нечут глас и се отдаваше: *Inter ubera mea somnora-bitur*[263 - (Моят възлюбен) стои на гърдите ми (лат.).].[264 - Цитат от „Песен на песните“ – 2, 13; 4, 8; 1, 13.]

Картината на това себеотдаване пленяваше душата му с губителния си чар, защото в него отново се бе пробудил настойчивият глас на плътта и шепотът му отново бе започнал да тревожи молитвите и себевгълбяването му. Той преливаше от чувство на сила при мисълта, че една-единствена отстъпка, една мимолетна мисъл биха могли в миг да разрушат всичко, което бе постигнал. Струваше му се, че някакъв потоп бавно се надигна към босите му нозе и ето, първата лека, плаха, нечута вълничка току ще докосне трескавата му кожа. Но тогава, почти в сетния миг, на косъм от греховната бездна, той се озоваваше на спасителния бряг, далеч от вълните, избавен чрез внезапното усилие на волята или внезапен молитвен възглас; после виждаше колко далече е отстъпила сребърната лента на надигания се прилив, за да започне изново да се приближава към нозете му, и душата му потръпваше от чувството си на сила и от удовлетворението, че не се бе поддал и не бе разрушил постигнатото.

Това многократно бягство на косъм от прилива на съблазните обаче започна да го безпокои и той взе да се пита дали благодатта, с която за нищо на света не би искал да се раздели, лека-полека не му бива отнета. Ведрата увереност в

собствената неуязвимост от грях помръкна, изместена от смътния страх, че неволно душата му може би наистина се бе изкушила. С мъчителни усилия той все пак смогна да си възвърне предишната увереност, че пребъдва в благодат, като убеждаваше себе си, че щом при всяко изкушение се е молил за благодат, то тя непременно ще го осени, тъй като бог е длъжен да я даде. Честите съблазни и силата им накрая нагледно го убедиха в истинността на всичко, което бе слушал за изкушенията на светиите. Честите и силни съблазни доказваха, че крепостта на душата му не е паднала и че дяволът беснее, за да я превземе.

Често, когато вече бе изповядал своите съмнения и угризения – мимолетно невнимание по време на молитва, изблик на дребнава гневливост или хитроумно своеволие на думи или на дело, – преди да му даде опрощение, изповедникът го караше да назове някой по-раншен грях. [265 - Стивън няма повече смъртни грехове за изповядане, но свещеникът го връща към миналото, защото, за да му даде опрощение, е нужен някакъв смъртен грях.] Унижен и засрамен, той го назоваваше и отново се разкайваше за стореното. Унижен и засрамен, съзнаваше, че колкото и праведно да живее, до каквито добродетели и съвършенства да се домогне, никога не ще бъде напълно освободен от своята греховност, никога няма да го напусне безпокойното чувство на вина: ще се изповядва и разкайва и ще бъде опростяван, подир отново ще се изповядва, отново ще се разкайва и отново ще бъде опростяван, ала, уви, всуе! Може би още оная първа прибързана изповед, изтръгната от него само под угрозата на ада, не е била добра? Може би, погълнат изцяло от мисълта за надвисналата погибел, грехът му не бе го докарал до искрено съкрушение на духа? Но най-сигурният знак, че изповедта му е била добра и че бе имал искрено съкрушение, бе – и той го знаеше – неговото старание да поправи стъпките си.

– Та нали поправих живота си, какво! – казваше си той.

Директорът стоеше в нишата на прозореца с гръб към светлината, опрял лакът о кафявия транспарант. Той говореше и се усмихваше, като бавно си подмахваше и сплиташе на примка шнура на съседния транспарант. Стивън стоеше пред него, приковал очи в бавните ловки движения на пръстите му, и сегиз-тогиз поглеждаше към заника на дългия летен ден над далечните покриви. Плътна сянка обгръщаше лицето на свещеника, но заревото на залеза докосваше изотзад дълбоко хлътналите му слепоочия и заобления череп. Наострил уши, Стивън следеше всяка извивка в гласа на свещеника, който достолепно, но сърдечно беседваше на всевъзможни теми: току-що завършилата ваканция, колежите на ордена в странство, промените в преподавателското тяло. Достолепният сърдечен глас се лееше непринудено, а щом замлъкнеше, Стивън се чувстваше задължен да възобнови беседата с някой почтителен въпрос. Ясно му бе, че всичките тия приказки са само пролог, и той изчакваше онова, което тепърва щеше да последва. Още щом бе получил нареждането да се яви при директора, той си бе заблъскал главата да отгатне целта на това повикване; и през време на дългото напрегнато очакване в приемната на колежа, докато блуждаещият му поглед бе обхождал благопристойните гравюри по стените, а умът му се бе лутал от догадка към догадка, смисълът на повикването почти му се бе прояснил. Ала тъкмо когато си бе пожелал някаква непредвидена причина да възпрепятства директора, той бе чул скръцването на вратата, прошумолялото расо.

Директорът бе подхванал беседа за ордените на доминиканците и францисканците и за дружбата между св. Тома и св. Бонавентура. Е, ако питали него, формата на капуцините била малко нещо...

Лицето на Стивън отрази снизходителната усмивка на директора, но тъй като не

държеше особено да се произнася по този въпрос, той само леко присви устни в знак на съмнение.

– Чувам – продължи директорът, – че и сред самите капуцини вече се чували гласове за нейната отмяна – по примера на другите францисканци.

– Предполагам, че в манастирите все пак ще я запазят – каза Стивън.

– О, да, разбира се – каза директорът. – За манастирите тя е съвсем подходяща, но право да ви кажа, убеден съм, че за улицата най-добре би било да я отменят, не сте ли съгласен?

– Неудобна е, разбира се.

– Представяте ли си, като бях в Белгия, вървя си по улицата и току видя някой капуцин на колело – запретнал тая ми ти работа на коленете си човекът и в хубаво време, и в лошо! Да си умреш от смях! Белгийците са ги нарекли Les jupes [266 - Фустите (фр.).].

Гласната прозвуча така променена, че думата стана неразбираема.

– Простете, как са ги нарекли?

– Les jupes.

– О!

Стивън отново се усмихна в отговор на усмивката на свещеника, без да може да види скритото му в сянката лице, но представата или предчувствието за тази усмивка тутакси пробягнаха в съзнанието му, когато долови поверително снишения тон. Вперил поглед пред себе си, той спокойно съзерцаваше свечеряващия се небосвод и се радваше на вечерната прохлада и на жълтеникавата здрачевина, която скриваше леката руменина, избила по бузите му.

Названията на предмети от дамския тоалет и на техните меки нежни тъкани всякога облъхваха съзнанието му с някакъв неуловим греховен аромат. Като малък той си бе представял, че юздите на конския впряг са от тънка копринена панделка, и бе потресен до дън душа, когато веднъж в Страдбрук за пръв път докосна мазната груба кожа на сбруята. Същият потрес бе раздрусал душата му и когато разтрепераните му пръсти за пръв път се бяха докоснали до грапавата тъкан на дамския чорап, защото от всичко прочетено той бе съхранил само онова, което беше отклик или прорицание на собственото му състояние, и не смееше дори да си помисли за душата или тялото на жената, съкровен живодатен съсъд, инак освен всред мекострунни слова и розоцветна тъкан.

Но в тези думи, отронили се от устата на свещеника, се криеше коварство; той знаеше, че за един свещеник е недопустимо да се шегува с подобни въпроси. Директорът ги бе подхвърлил шеговито, ала с умисъл, и той усещаше как стаените в сянката очи внимателно изучават лицето му. Досега с чисто сърце бе отхвърлял всичко прочетено или дочуто за лукавството на йезуитите, защото то противоречеше на собственения му опит. Всички негови учители, дори онези, към които не хранеше никаква симпатия, изглеждаха в очите му умни и сериозни божи служители, наставници със здраво тяло и здрав дух, които сутрин живо обтриват тялото си със студена вода и обличат чистото хладно бельо. За всичките години, които бе

прекарал сред тях в Клонгоус и Белведере, той бе получил за наказание само два удара с линия и макар да бяха незаслужени, си даваше сметка и че неведнъж се бе изплъзвал безнаказано. През всичките тези години той не бе чул от никой свой учител празна дума: та нали те го бяха напътствали в Христовото учение и подтиквали към праведен живот, нали пак те му бяха помогнали да се върне в благодатта, когато падна в смъртен грях. Още като първолак в Клонгоус в тяхно присъствие той винаги се бе чувствал плах и неуверен, както и по-сетне, в Белведере, когато изпълняваше фалшивата си длъжност. До края на престоя си в колежа не смогна да се освободи от това чувство. Ни веднъж не бе проявил своеволие и не бе позволил да бъде подведен от буйни другари да престъпи своя навик на мълчаливо послушание: [267 - Послушанието се смята за кардинална добродетел в йезуитския орден.] дори когато в него възникваха съмнения в твърденията на учителя, той никога не се бе одързостил да ги изрази гласно. Напоследък все по-често бе започнал да открива нещо детински наивно в техните преценки и това събуждаше в него чувства на тъга и жалост, сякаш се прощаваше със своя свят и в ушите му за последен път звучеше познатата му реч. Веднъж, забелязал група ученици да беседват с един свещеник, скупчени край него под навеса до капелата, той чу свещеника да казва:

– Убеден съм, че през целия си живот лорд Маколи [268 - Още един невеж свещеник! Първо, по определение, всеки смъртен грях е съзнателен, а животът на английския историк и писател Томас Бабингтън Маколи далеч не е бил безгрешен. Освен това Маколи е бил крайно враждебен към англокатолицизма и още повече към римокатолицизма.] сигурно не е извършил и един смъртен грях, сиреч съзнателно не е извършвал смъртен грях.

После някой попита има ли по-велик френски писател от Виктор Юго. Свещеникът отвърна, че откакто Виктор Юго се обърнал срещу черквата, започнал да пише поне два пъти по-лошо в сравнение с преди, когато бил добър католик.

– Все пак редица изтъкнати френски критици смятат – добави свещеникът, – че дори един Виктор Юго, който несъмнено е велик писател, по чистотата на своя език и стил отстъпва на Луи Вейо [269 - Луи Вейо (1813–1883) – посредствен френски писател, поддръжник на католицизма.].

Леката руменина, избила по бузите на Стивън при намек на свещеника, угасна и той продължи спокойно да съзерцава бледото небе. Но някакво съмнение безпокойно закръжи и се заблъска в главата му, смътни спомени пробягнаха пред очите му; разпозна сцени, лица, ала усети, че в тях се таи някакъв съдбоносен смисъл, който упорито му се изплъзва. Ето го – върви край спортните площадки в Клонгоус, наблюдава игрите и смуче една от захарните пръчици, донесени в шапчицата за крикет; по алеята за велосипеди се разхождат група йезуити, придружени от няколко дами. В гълбините на съзнанието му отекна ехото на думите и изразите, които тогава бяха в устата на всички момчета.

Заслушан в това далечно ехо, зазвучало всред тишината на приемната, изведнъж той усети, че свещеникът се обръща към него със съвсем различен тон:

- Извиках те днес, Стивън, защото исках да поговорим по един много важен въпрос.
- Слушам ви, сър.
- Случвало ли ти се е някога да почувстваш в себе си истинско призвание?

Стивън отвори уста, за да каже „да“, но изведнъж сподави порива си. Свещеникът почака да чуе отговора и добави:

– Искам да кажа, почувствал ли си вътре в себе си, дълбоко в душата си, желание да встъпиш в ордена? Помисли.

– Минавало ми е през ум – каза Стивън.

Свещеникът пусна шнура на транспаранта, сбра ръце, опря брадичката си достолепно върху тях и потъна в размисъл.

– В колеж като нашия – рече той накрая – обикновено има по един младеж, а може би двама или трима, които Бог призовава към служене на вярата. Този младеж се откроява всред своите другари с благочестивостта си и с добрия пример, който дава на другите; той се ползва с всеобщото им уважение и другарите му по братство обикновено го избират за свой префект. И ти, Стивън, бе тъкмо такъв младеж в нашия колеж – префект на братството на нашата Света Дева. Може би тъкмо ти си младежът, когото Бог призовава при себе си.

Бурен прилив на гордост, подсилен от тържествения тон на свещеника, накара сърцето на Стивън да забие още по-силно.

– Да бъдеш такъв избраник, Стивън – продължи свещеникът, – е най-великата чест, с която всемогъщият Господ-Бог може да удостои човека. Ни един крал, ни един император на тая земя не притежава властта на божия служител. Ни един ангел или архангел на небесата и ни един светец, самата Света Дева дори не притежава властта на божия служител: властта на ключовете [270 - Мат., 16, 19. Става дума за ключовете от царството небесно.], властта да свързва и да развързва грехове, властта да заклина, властта да прогонва от божиите създания овладелите ги зли духове, властта на наместник да призовава нашия велик небесен владика да слиза от небесния си престол и да се претворява в хляба и във виното. Каква страховита власт е това, Стивън!

Отново плам зааленя по бузите на Стивън: в тържествените слова на свещеника той чуваше отглас от собствените си горди мечти. Нима не виждаше често себе си като свещенослужител, смирено-мъдро да упражнява страхотната власт, пред която благоговееят и ангели, и светии! Душата му скришом лелееше този блян. Виждаше се как, ръкоположен – млад и мълчалив свещеник, – с бързи крачки влиза в изповеднята, възкачва се по стъпалата към престола, кади пред Господа, прегъва колене и извършва непостижимите за тленния ум свещенодействия, привлекли го и със символичното си подобие на действителността, и с отдалечеността си от нея. В мъглявия свят на своите мечтания той подражаваше на интонацията и жестовете, които бе забелязал у един или друг свещеник. Като едного прегъваше колене, леко извърнат встрани, като другого едва-едва небрежно поклащаше кадилницата, а когато, благословил паството, отново се обръщаше към олтара, филонът му като у трети се разтваряше встрани. Но в тези мъгляви видения на фантазията най му допадаше да играе второстепенна роля. Смущаваше се от величието на свещенослужението и никак не го блазнеше мисълта да бъде средоточието на цялото пищно тайнство и да трябва да изпълнява толкова ясно и строго, предписанията на обряда. Мечтаеше си за по-низша богослужебна степен: искаше му се, одаян в стихара на иподякон, да стои по-далече от олтара по време на голямата литургия и забравен от народа, праметнал през рамо орар, да държи в дилите му дискаса [271 - Кръгъл плосък съд, върху който по време на литургията се нареждат частиците от просфората.], а подир извършването на жертвоприношението да се изправи на

стъпалото под свещеника в златоткана диаконска далматика и сключил ръце и обърнал лице към народа, да възглася *Ite, missa est*[272 - С тези думи завършва литургията, а двусмислицата в отговора – *Deo gratias* (= слава богу) – е традиционна шега. Стивън обаче приема ролята си сериозно.]. А ако навремени все пак се виждаше и в ролята на свещеник, то всичко ставаше както на картинките в детския му молитвеник – в черква без никакви богомолци освен едничкия ангел на жертвоприношението, пред строг, неукрасен олтар, прислужван от млад анагност, почти още юноша като него самия. Единствено в непостижимите свещенодействия на преосъществяването и приобщаването към светите тайни неговата воля сякаш биваше обладана от порив да се изправи лице в лице с действителността; и може би тъкмо липсата на строго установен обред го обричаше на бездействие било когато скриваше гнева или гордостта си под маската на мълчанието, или само приемаше целувката, която сам копнееше да даде.

Сега той слушаше в благоговейно мълчание тържествената реч на свещеника, а през думите му чуваше и друг, дори още по-отчетлив глас, който го зовеше към себе си, обещаваше му тайно знание и тайна власт. Ще узнае в какво се състои грехът на Симон Влъхва и каква точно е хулата против свети Дух, за която няма прошка! Ще узнае тъмни тайни, скрити от другите, от заченатите и родените чада на гнева. Ще знае греховете, греховните желаня, греховните помисли и греховните дела на другите: устни на жени и на девизи ще нашепват срамните си тайни на ухото му в изповеднята на някоя смрачена църква! А душата му, предпазвана от тайнствената неприкосновеност на свещенството, дарувана му чрез ръкополагането, отново неопетнена ще се яви пред лъчезарния божи престол: По ръцете му не ще има и следа от грях, когато ги въздига за преломяването на хляба! Ни следа от грях не ще скверни устните му, когато се моли, та да изяде и изпие своето осъждение[273 - 1 Кор., 11,29.], неразличил тялото господне! Не! Дадената му тайна власт и тайно знание ще съхрани в безгрешие като невинен младенец и ще бъде свещеник веќеки по чина Мелхиседекков.[274 - Евр., 7, 21.]

– Утре сутрин – каза директорът – ще отслужи литургия, за да ти открие всемогъщият Господ-Бог своята света воля. А ти, Стивън, ще трябва да посветиш една новена[275 - Девет дни.] на светия протомъченик, чието име носиш: велика власт обладава той на небесата и ще се застъпи за теб пред Бога да просветли ума ти. Но помни, Стивън, трябва здраво да си уверен, че си с призвание, защото ужасно би било след време да откриеш, че не си го имал. Добре помни: станеш ли свещеник, за цял живот ставаш. Ти знаеш от катехизиса, че ръкополагането е едно от тайнствата, които могат да бъдат приети само веднъж, защото оставя духовна диря в душата, с нищо неизличима. Отнапред трябва да претеглиш всичко, отпосле ще е късно. Това е съдбовно решение, Стивън, невям от него зависи спасението на твоята безсмъртна душа. Нека наедно се помолим Богу.

Той отвори тежката врата към преддверието и протегна ръка, негли вече като към сподвижник в духовния живот. Стивън излезе на широката площадка над стълбището и усети милувката на мекия вечерен въздух. Четирима младежи, хванати под ръка, бодро крачеха по посока към Финдлейтър-чърч и клатеха глави в такт с живата мелодия, която един от тях свиреше на хармоника. В миг музиката прошумя, както биваше с първите звуци на всяка внезапно дочута мелодия, над причудливите построения на мисълта му, прошумя и ги срива безболезнено и безшумно, както внезапно плисналата вълна срива детските пясъчни кули. Усмивайки се на пошлата песничка, той повдигна очи и погледна свещеника в лицето, но видял в него безрадостния заник на гаснещия ден, бавно отдръпна ръката си, която едва-едва бе потвърдила духовния им съюз.

Той заслиза по стълбите, но един образ бе разнесъл безпокойната му себеизпитваща размисъл: лицето, което от прага на колежа го сподиряше, безрадостната маска, отразила заника на гаснещия ден. Вместо нея над съзнанието му като мрачна сянка премина представата за живота в колежа. Мрачен, студен, уставен – ето какъв живот го очакваше в ордена; един живот без страсти и без грижи за материалното. Помъчи се да си представи как ще прекара първата нощ в семинарията за послушници и какъв ужас би било да се събуди на сутринта в дормитоара. Тежката миризма на дългите коридори в Клонгоус отново го лъхна и той чу приглушения съсък на горящия светилен газ. Тутакси някаква тревога овладя цялото му същество. Пулсът трескаво се учести и някакъв оглушителен безсмислен брътвеж пръсна в безпорядък стройния поток на мислите му. Дробовете му се разширяваха и свиваха, сякаш вдъхваха топли, влажни, душни изпарения, и в ноздрите му отново нахлу топлият влажен въздух, който тегнеше над тинестата мътилка в банята на Клонгоус.

Някакъв вроден усет, пробуден от тези спомени и по-силен от всичкото му възпитание и духовна ревност, се надигаше в него, колчем доловеше приближаването на този живот; един неуловим, настръхнал усет, който го въоръжаваше с непреклонност. Студенината и уставността на този живот го отблъскваха. Представи си как става в мразовития полумрак, как се изнизва заедно с другите на утринна и напусто се мъчи да надвие с молитви гаденето в стомаха си. Представи си как на обед седи на общата маса. Къде тогава бе останала оная дълбоко вкоренена срамежливост, която не му позволяваше да яде и пие под чужд покрив? Какво бе станало с оня горд дух, който го караше да смята себе си за единак, враждебен на всякакъв ред? Негово преподобие Стивън Дедалус, S.J.[276 - S.J. (Societas Jesu) – инициалите на йезуитския орден.] Името, което занаяпред щеше да носи, изневиделица се изписа пред очите му, а подир него в съзнанието му изплува нещо като лице или по-скоро цветът на нечие лице. Този цвят избледня, сетне се засили и затрептя с мътнокеремидена червенина. Не бе ли това огънят, избил по ония зачервени, възпалени, бръснати свещенически гуши, които толкоз често беше виждал утрое зиме? Лице безоко, кисело, набожно, осеяно с розовия обрив на сподавен яд. Не бе ли това лице призрачен спомен за оногова от йезуитите, комуто някои момчета викаха Вощеницата, а други – Камбъл Лисугера?

Тъкмо минаваше край дома на йезуитите на улица „Гарднър“, и нехайно се почуди кой ли би бил неговият прозорец, ако някога встъпи в ордена. Сетне тутакси се почуди и на нехайното си любопитство, и на отчуждеността на своята душа от това, което си бе втълпил, че е нейната светая светих; удиви го колко нищожна се бе оказала властта на всичките тези години, прекарани в ред и послушание, и то тъкмо в мига, когато една решителна и безвъзвратна крачка грозеше веднъж завинаги – и тук, на земята, и отвъд, във вечността – да го лиши от свобода. Гласът на директора и на неговите придумки за гордата мисия на църквата и тайните и властта на свещенството изново изплуваха в паметта му, ала душата му се бе отвърнала от всичко това и оставаше глуха. Сега той вече знаеше, че увещанията не са били нищо друго освен изтъркана, формална проповед. Той никога не ще кади с кадилница в олтара. Не е роден да се обвързва в светски и църковни мрежи. Не чува мъдрите съвети в словата на отца. Не. Той бе орисан сам, независимо от другите, да намери своята собствена мъдрост и да опознае мъдростта на другите, като сам се скита по света сред поставените примки.

Примките напреде му бяха пътищата на греха. Нека пада! Часът не бе ударил още, но той знаеше, че ще падне – мълком, само в миг! Трудно, непосилно трудно бе да устоиш! И той усети неизбежното, безмълвно грехопадение на душата си в грядущето: надолу, надолу, надолу падаше тя... не, не, още не бе паднала, но всеки миг, аха-аха, ще се продъни в ада.

Прекося моста над Толка и погледът му равнодушно спря на овехтелия син параклис на светата Дева, кацнал като петел на купище всред отрупалите хълма схлупени коптори. Сетне свърна вляво и продължи по уличката, която водеше към дома му. Слаба кисела воня на скапано зеле полъхна откъм зеленчуковите градини по височинката над реката и той се усмихна при мисълта, че тъкмо безпорядъкът, неразборията и суматохата в бащиния му дом, застоялото бездуховно вегетиране щяха да надделеят на полесражението в духа му. Наду го смях, като се сети за ратая, който работеше сам в зеленчуковите градини зад дома им и когото бяха кръстили на прякор Чичина с цилиндъра. Сетне се умълча, ала тутакси пак прихна неволно, като си спомни как Чичина с цилиндъра, преди да се залови за работа, оглеждаше посоките небесни и чак тогава неохотно забиваше лопатата в земята.

Бутна паянтовата портичка на чардака, прекося голия пруст и влезе в кухнята. Братята и сестрите му седяха скупчени край масата. Те привършваха следобедния чай и на дъното на стъклата и бурканчетата, които служеха вместо чаени чашки, оставаха само последните глътки от втората водниста отвара. Кори и залци сладка питка, кафяви от пропилия ги чай, се валяха по масата в безреда. Дъската беше изкапана и един нож със строжена дръжка от слонова кост стърчеше изсред плънката на изтърбушения ябълков сладкиш.

Тъжното сивосинкаво сияние на гаснещия ден, което проникваше през прозореца и отворената врата, обгърна Стивън с меката си пелена и смекчи угризенията, внезапно бликнали в сърцето му. Всичко, от което те бяха лишени, бе щедро дадено на него, най-големия брат, а в лицата им, осветени от меката здрачевина, нямаше ни следа от озлобление.

Той седна до тях на масата и попита къде са татко и мама.

– Пе-опе-ти-пе-до-пе-ха пе-да пе-ви-пе-дят пе-ед-пе-дна пе-къ-пе-ща.

Пак местене! Един съученик от Белведере, на име Фалон, час по час го питаше, глупаво захилен, защо толкова често се местят. Спомнил си глупавото му хихикане, той гневно начумери вежди, сетне отново попита:

– И защо пак ще се местим, ако смея да попитам?

Същата сестричка отговори:

– Пе-за-пе-що-пе-то пе-ха-пе-зай-пе-нът пе-ще пе-ни пе-из-пе-хвър-пе-ли.

Гласът на най-малкия брат, седнал отатък камината, поде „Често в тихата нощ“ [277 - Стихотворение от Т. Мур.]. Един подир друг останалите подхванаха мелодията и всички запяха в хор. Все така пееха, часове наред, редяха песен след песен, весели и тъжни, докато последните бледи лъчи потъваха зад хоризонта, на небето надвисваха първите тъмни нощни облаци и падаше мрак.

Той стоеше, заслушан в мелодията, сетне също поде. Остра болка пронизваше сърцето му от нотките на умора в техните трепетни звънливи невинни гласове. Преди още да поемат житейския си път, те вече изглеждаха уморени от живота.

Той слушаше този хор, чуваше как песента му непрестанно прелива и се усилва като безкрайно ехо от гласовете на безбройни поколения деца; и във всички тях звучеше същата неизменна нотка на умора и страдание. Всички сякаш бяха уморени от

живота, преди още да са го започнали. Спомни си, че и Нюман бе чул тази неизменна нотка в прекършените стихове на Вергилий, които изразяват, като гласа на самата природа, и страданието, и умората, но и надеждата за по-добър живот, изпитвани от нейните деца във всички времена.

Не, повече не можеше да чака.

От входа на гостилница „Байрон“ до дверите на Клонтарфската черква, от дверите на Клонтарфската черква до входа на гостилница „Байрон“, сетне обратно до черковните двери и отново обратно до входа на гостилницата; изпърво вървеше бавно, като внимателно мереше крачките си по фугите на плочника, после взе да пристъпва в такта на различни стихотворни размери. Минал бе цял час, откакто баща му влезе в гостилницата с Дан Кросби, за да разпита преподавателя как стоят нещата с университета. [278 - Джойс завършва „Белведере“ в 1898 и същата година постъпва в Дъблинския университет.] Цял час вече крачеше така напред-назад в очакване: повече не можеше да чака.

Внезапно той тръгна към Бул [279 - Пясъчен остров, който затваря Дъблинския залив откъм север. „Бул“ на англ. значи „бик“.] и ускори крачки да не би остро изсвирване на баща му да го върне назад, но само след секунди, кривнал зад полицейския участък, беше в безопасност.

Да, майка му не искаше и да чуе за университета: усетил го бе по безучастното й мълчание. Нейното недоверие го бе жегнало по-остро и от бащиното му тщеславие и той хладно си мислеше как пред очите му вярата, която постепенно угасна в неговата душа, с годините укрепваше у майка му. Някаква смътна неприязън се надигна в него и като облак помрачи съзнанието му против нейната измяна, а когато този облак се разнесе и просветленото му съзнание отново се изпълни със синовна преданост, той смътно, ала без капчица съжаление почувства, че за пръв път в живота на двама им нещо безшумно се бе пропукало.

Университетът! Значи успял бе да се изплъзне от погледа на стражите, които охраняваха неговото детство и се мъчеха да го задържат при себе си, да го заставят покорно да служи на целите им. Гордост и удовлетворение бликнаха в сърцето му и като могъщи бавни вълни го понесоха на своя гребен. Целта, на която бе роден да служи, ала все още не виждаше, сама му бе показала тайната пътечка за бягство и ето, сега пак му даваше знак да се впусне в ново приключение. Стори му се, че дочува някаква буйна, накъсана мелодия, която ту скачаше цял тон нагоре, ту слизаше в умалена кварта, сетне пак се възземаше и пак слизаше в голяма терца: мелодия като буйни, триглави пламъци, лумнали в среднощен лес. Вълшебна бе прелюдията: безкрайна и безформена. Все по-буйна, все по-вихрена ставаше тя, огнените езици бълваха без ред, лудешки, и на него му се счу, че под клоните и тревите припкат безброй горски зверове и нозете им барабанят като едър дъжд по шумата. Те изтрополиха в галоп през съзнанието му: нозе на зайци и елени, нозе на кошути, сърни, антилопи, и когато бясното им тремоло накрая заглъхна, в паметта му остана да звучи само тържественият слог на Нюман: еленови са техните нозе и вековечна длан ги благославя [280 - Цитат от известното есе на Нюман „Университетската идея“. Нюман е свързан с борбите за основаване на католически университет в Дъблин. Вж. бел. 5 към „Мъртвите“].

Възвишеният смътен образ върна мислите му към величието на сана, от който се бе отказал. Цялото му детство бе преминало в мечти по него, по онова, което толкова често бе считал за свое призвание, но когато удари часът да се подчини на божия зов, той се бе отвърнал, воден от своенравен подтик. Това бе минало: елеят на

ръкополагането вече никога нямаше да освети тялото му. Отхвърлил го бе. Защо?

При Долимаунт той свърна от пътя по посока към морето и щом стъпи на лекия дървен мост, усети, че дъските се тресат от тропота на подковани чизми. Отряд Христови братя се връщаха под строй от Бул и двама по двама вървяха по моста. Скоро целият мост се заклати и заскърца. Двама по двама минаваха край него: низ от груби лица, жълти, зачервени или морави от морето, и в стремежа си да ги гледа непринудено и безразлично той леко се изчерви от срам и състрадание. Ядоса се на себе си, понечи да скрие лице от очите им, като извърна поглед и се вторачи във въртежа на водата из плитчините под моста, ала и там продължи да го преследва отражението на техните неугледни шапки, скромни тесни якички и провиснали монашески раса.

– Брат Хики.

Брат Куейд.

Брат Макардъл.

Брат Кьоу.

Благочестието им вероятно отговаряше на техните имена, лица и раса; безполезно бе да убеждава себе си, че смирените им и съкрушени сърца навярно принасят далеч по-висока боголюбива дан, отколкото той самият, дар десетократно по-богат от цялата му осмислена богобоязън. Безполезно бе да се мъчи да бъде великодушен спрямо тях, да убеждава себе си, че ако някога похлопа на вратата им, смирил гордостта си, унижен и в просяшки дрипи, те ще проявят великодушие към него и ще го възлюбят като себе си. Безполезно и тягостно бе най-сетне да се самопридумва, противно на непредубедената си увереност, че втората заповед – възлюби ближния си като себе си [281 - Мат., 22, 39. Думи на Исус към законника.] – повелява да го възлюбим не с равна по количество и сила любов, а със същата любов.

Той измъкна един цитат от Съкровищника си и тихом го промълви на себе си:

– Ден с пъстропери облаци се носи над морето. [282 - Фразата е от романа на Хю Милър „Свидетелството на скалите“ (1869), в който се описва сътворението на света.]

Поетичната фраза, денят, пейзажът – всичко се сля в един акорд. Думи. А може би техните багри? Той им даде воля да засияят и угаснат краска по краска: златото на изгрев-слънце, ръждивината и злакът на ябълковите градини, лазурът на вълните, сивокъдрото облачно руно. Не, багрите нямаха нищо общо с това: магията бе в ритъма и равновесието на самия период. Но нима тогава мелодичният полет и пад на думите лягаше на сърцето му повече от сливането в тях на цвят и смисъл? Или какъвто си беше, слаб в зрение, свенлив по дух, ярките багри на видимото битие, пречупени през призмата на един живописен и пищен език, му доставяха по-малко наслада от съзерцанието на вътрешния свят на сърдечните емоции, отразен в обратите на ясна, гъвкава и благозвучна проза? [283 - Пасажът има пряка връзка с творческия метод на писателя.]

Той слезе от разклатения мост и отново стъпи на твърда земя. В същия миг – или поне тъй му се стори – въздухът захладня. Погледна встрани и видя как водната повърхност изведнъж потъмня и се набръчка, връхлетяна от порив на вятъра. Сърцето му трепна, нещо го стегна в гърлото: за сетен път неговата собствена

плът му даваше да разбере каква боязън изпитва от предвечния леден лъх на морето. Въпреки това той не свърна наляво през джуните, а продължи направо по скалистата стръмнина срещу устието на реката.

Забуленото слънце смътно осветяваше сивкавата водна пелена при вливането на реката в залива. В далнината, нагоре по течението на ленивата Лифи, небето бе зарешетено от стройни корабни мачти, а още по-далеч се провиждаха неясните очертания на града, ничком проснат в маранята. Като избеляло изображение на някакъв древен гоблен, стар като умората човешка, седмият град на християнството се разстиляше пред очите му, недосегнат от времето, древен, морен, дълготърпелив в своята робия, какъвто е бил и в дните на викингските конунги[284 - Викингите завладяват Дъблин и част от Ирландия през VIII – IX в. Това е началото на многовековното чуждестранно господство.]

Обезсърчен, той вдигна очи към бавно плаващия купол пъстропери облаци, понесен над морето. Пътници в небесната пустиня, племе на чергари в поход, те се носеха високо над Ирландия, на запад, все на запад. От Европа идеха, от оная Европа, която лежеше нейде отвъд Ирландското море, земя на непонятни речи, долинна шир, опасана с гори, осеяна от крепости, земя окопна на племена, настръхнали за бой. Той дочу в сърцето си някаква неясна музика, някакъв звън на спомени и имена, които му се струваха почти познати, но бе безсилен да ги задържи в паметта си дори за миг; после музиката сякаш се изгуби някъде далеч, далеч, далеч... Но от всеки глъхнеш лъх на мъглявата мелодия неизменно се отделяше и един проточен призивен звук, прорязал като падаща звезда сумрака на тишината. Слушай! Слушай! Слушай! Някакъв неземеен глас зовеше душата му.

– Привет, Stephanos!

– Я, самият Дедал се носи насам!

– Аа!... Стига, Дуайър, престани, като ти казвам, да не ти мацна един по мутрата! Аа!

– Давай, Таусър! Натопи му тиквата!

– Насам, Дедале! Vous Stephanoumenos! Vous Stefaneforos![285 - „Стефанос“ (гр.) значи цветен венец, а „бус“ (гр.) – бик. Приветствията имат символичен смисъл. Vous Stephanoumenos означава, че Стивън има душа на бик, намек, според някои коментатори, за увлечението му по Тома Аквински, който бил мълчалив и упорит като бик. Vous Stefaneforos ще рече бик, украсен с цветен венец, сиреч жертвено животно.]

– Дай да го топнем – да глътне водица!

– Помощ! Помощ!... Аа!

Той позна гласовете им в общата гълчава, преди да различи техните лица. Ледени тръпки го полазиха, като погледна тая мешавица от мокра голота. Телата им, мъртвешки-белезникави, облени в бледа златиста светлина или почервенели като раци от слънцето, лъщяха от морската влага. Трамплинът им, който криво-ляво бе закрепен с камъни и се разтрисаше при всеки скок, и грубо изсечените блокове на вълнолома, по които те се катереха и боричкаха – всичко лъщеше със студен мокър блясък. Пешкирите, които плющяха по телата им, бяха подгизнали от студената морска вода; просмукани от студената морска сол бяха и сплъстените им коси.

Той спря учтиво в отговор на приветствените викове и непринудено отби закачките. Колко еднакви и безлични изглеждаха всичките! Шюли – без своята широка, винаги разкопчана якичка; Енис – без яркочервения си колан със змиевидната тока; Конъли – без широкото си спортно сако с отрязаните капаци на джобовете! Тягостно му стана, като ги видя, до болка тягостно от признаците на възмъжалост, които правеха жалката им голота така отблъскваща. Може би в боричкането и връвата те бяха намерили убежище от страха, стаен в душите им? А в него, застанал встрани от тях, чужд и безмълвен, изново се пробуди вечният страх от тайната на собственото му тяло.

– Stephanos Dedalos! Bous Stephanoumenos! Bous Stefaneforos!

Той не за пръв път чуваше подобни закачки, но сега те ласкаеха неговото гордо и сдържано чувство на превъзходство и независимост. Сега, както никога преди, необикновеното чуждоземно име, което носеше, му прозвуча като някакво пророчество. Тъй извечен му се струваше топлият сивкав въздух, толкова менливо и безстрастно бе и собственото му настроение, че вековете сякаш се сливаха в един безкрай от време. Само преди миг изпод покроя на обвития в маранята град се бе показал призракът на древното датско кралство, а сега при името на легендарния майстор[286 - Дедал. Стивън последователно се идентифицира с Дедал и Икар. Смъртта на Икар е причината за смътната му неприязън и страх от водата.] той сякаш дочу глух плясък на вълни, пред очите му се мярна някакъв крилат силует, който хвъркаше над вълните и бавно се възвемаше във висините. Но какво бе това? Може би чудновата винетка от някаква средновековна книга с пророчества и символи или човек-ястреб, полетял на възбег към слънцето, знамение за целта, на която бе роден да служи и която бе следвал през мъглите на своето детство и юношество, символ на художника, призван да прекове[287 - Английският глагол „forge“ означава „кова“, „прековавам“, но и „подправям“, „фалшифицирам“. Същият глагол е използван и в самия край на романа, където Стивън отбелязва в дневника си, че ще изкове в горнилото на душата си несътворената съвест на своя ирландски род. Няма съмнение, че Джойс умишлено търси двусмислицата, защото във Finnegans Wake пародийният двойник на Стивън, Шем, неколкостранно е назван „фалшификатор“, а писателстването му – „епически подправен чек“.] в работилницата си мудната материя на естеството и да ѝ вдъхне нов, неосезаем живот: възвишен, устремен, нетленен?

Сърцето му потрепери; дъхът се учести и бурен лъх облъхна цялото му същество, сякаш сам бе литнал на възбег към слънцето. Сърцето му трепереше, примряло в страх, душата хвъркнала във висините. Да, душата му се рееше в ефира на отвъдни светове, а тялото, познатото му тяло, мигом се очисти и отърси от своята неувереност, засия лъчезарно и се сля с порива на стихията. Примрял от радост, той летеше с лъчезарен взор, с дъх поривист и с поривисто, тръпно, лъчезарно и обвеяно от ветровете тяло.

– Раз! Два!... Вардаа!

– Господи, загинвам!

– Раз! Два! Триии!

– Нека аз сега! Нека аз сега!

– Раз!...Уф!

– Stephaneforos!

Гърлото го болеше от желание да изкрещи, да изкрещи като ястреб, като орел, зареян във висините, да изкрещи с всички сили, възвестявайки на ветровете своето освобождение. Това бе зовът на живота: към него, към неговата душа, не оня тягостен груб глас от света на самоотвержение и отчаяние, не и оня нечовешки глас, позовал го към безлико свещеническо служение. Един миг на неудържим полет му бе дал свободата и възторженият крясък, едва сдържан от устните, се вряза в мисълта:

– Stephaneforos!

Та какво бяха те сега, ако не саван, отхвърлен от тленното тяло? Всички те: и страхът, който го преследваше денем и нощем, и сковаващата го неувереност, и срамът, който го терзаеше извътре и извън? Саван. Погребална плащаница.

Душата му, възкръснала от гроба на юношеството, се бе отърсила от погребалните повивки. Да!

Да! Да! Той гордо ще сътвори от силата и свободата на душата си, като великия майстор, чието име носеше, нещо живо, нещо ново, възвишено и красиво, неосезаемо и нетленно.

Той скочи възбудено от каменния блок, безсилен да обуздае пламъка в кръвта си. Почувства, че лицето му пламва, а в гърлото напират песен. Нозете му, обладани от скитническа страст, изгаряха от желание да се впуснат в път до края на света. Напред! Напред! – зовеше сякаш сърцето. Над морето ще припадне вечер, равнините ще потънат в мрака, зора ще зазори и пред странника ще се открият нови, непознати хълмове, поля, лица... Накъде?

Погледна на север към Хоут. Морето бе спаднало под линията на водораслите откъм полегатата стена на вълнолома и вече бързо отстъпваше по продължение на целия бряг. Сред вълничките вече се бе очертала дълга ивица пясък, суха и топла. Тук-там в ниската вода се показваха пясъчни островчета; около тях покрай дългата оголена плитчина и сред малките поточета на плажа газеха фигури, облечени в леки пъстри дрешки, газеха и се ровеха в пясъка.

Тутакси той се събу, напъха чорапите в джобовете си, върза платненките си за връзките и ги провеси през рамо; сетне измъкна от плавота между скалите островърха, проядена от сол пръчка и се спусна надолу по склона на вълнолома.

По оголеното от отлива дъно струеше дълго поточе; той бавно зацапа нагоре по течението, захласнат в плавея от водорасли: изумруден, чер, ръждив, маслинен, нескончаем низ се люшкаше и виеше в нозете му, понесен от потока. Водата тъмнееше и в нея се оглеждаха облаците, плаващи във висините. Облаците безмълвно плаваха над него, безмълвно плаваха и водораслите под него; притихнал бе и сивкавият топъл въздух, но в жилите му волно пееше развихрен нов живот.

Къде отлитнаха момчешките години? Душата му, която бягаше от своята съдба, за да се рови насаме в срамните си струпеи и да се кипри в своя дом на низост и притворство с прогнили плащаници и венци, които станаха на прах при първи допир? Къде най-сетне бе самият той? Къде?

Той стоеше сам, без надзор, щастлив, досами волното сърце на живота. Стоеше сам: млад, непокорен, волен, сам всред тая пустош, всред волните стихии и солените талози, купищата морски тор и раковини и забуления слънчев зрак, всред облечените в леки пъстри дрешки деца и девойки и звънките детски и девичи гласове.

Една девойка стоеше пред него посред поточето, сама и бездвижна, загледана в морето. Сякаш някаква вълшебна сила я бе превърнала в красива морска птица. Тънка, стройна, дългонога, нежна, жеравонога, с крака голи и девствено чисти, с едничка изумрудена лента водорасли около прасеца като някакъв знак. Бедрата ѝ, закръглени и с нежния оттенък на слонова кост, бяха оголени почти до хълбоците и дантелите на гащичките ѝ се провиждаха като пухкава бяла перушина. Полите на сивосинкавата ѝ рокля бяха дръзко запретнати около кръста и се спускаха отзад като птича опашка. Гръдта ѝ бе малка и мека като гръд на птичка, мека и малка гръд на тъмнопереста гугутка. Но Дългите ѝ руси коси бяха на момиченце; момичешко бе и нейното лице, осенено от чудото на тленната красота.

Стоеше сама, бездвижна, загледана в морето; но щом усети неговото присъствие и благоговението в очите му, очите ѝ се обърнаха към него и спокойно срещнаха погледа му, чисти и невинни. Дълго, много дълго изтрая тя на погледа му, сетне спокойно извърна очи, сведе ги и започна леко да разплисква с крак насам-натам водата на поточето. Лек плисък на вода заромоли нечуто в тишината: изтихо, леко, шепнешком, като камбанки, звъннали насън, плис-пляс, плис-пляс, и нежен руменец затрепка по лицето ѝ.

– Милосърдни боже! – възкликна душата на Стивън в порив на земна радост.

Той рязко се извърна и бързо закрачи към морето. Лицето му пламтеше; огън обливаше тялото му; цял бе разтреперан. Напред, напред, напред и все напред го носеха нозете му, той неистово възпяваше морето, с възторжен вик приветстваше знамението на новия живот, чийто зов бе доловил.

Образът ѝ навеки бе влязъл в душата му, без ни една дума да смути свещената тишина на неговия екстаз. Очите ѝ го бяха позовали и тутакси душата му откликна. Живей, грешни, падай, тържествуй! Пресъздай живота в нов живот! Волен ангел се бе явил пред него, ангелът на тленната красота и младост, и този пратеник от дивните чертози на живота в един възторжен миг бе разтворил пред него врати към пътя на заблуди и на слава. Напред! Напред! Напред и все напред!

Внезапно той се спря и чу в тишината биенето на собственото си сърце. Докъде бе стигнал? Колко ли бе часът?

Наоколо нямаше жива душа, не се чуваше никакъв звук. Денят угасваше и скоро щеше да настъпи прилив. Той се обърна и побягна обратно към брега, тичешком изкачи полегатия пясъчен склон, без да обръща внимание на острите камъчета, намери една падинка, скътана сред обраслите с трева дюни, и легна на пясъка с надежда, че вечерният мир и прохлада ще укротят кипежа на кръвта му.

Небосводът се разстиляше над него необятен и невъзмутим и той усещаше спокойния ход на небесните тела; усещаше и земята под себе си, майката земя, приласкала го в своите пазви.

В сънен унес затвори очи. Клепките му трепкаха, сякаш усещаха необятния кръговрат на земята и нейните стражи, трепкаха, сякаш усещаха странното сияние

на някакъв нов свят. Душата му чезнеше, потънала в някакъв нов свят: призрачен, здрачен, мрачен като морска глъб, кръстосвана от смътни същества и сенки. Неведом свят, проблясък или цвете?[288 - Дивното видение на Стивън напомня заключителните песни от Дантевия „Рай“ и приповдигнатия стил на Уолтър Пейтър.] Той блещукаше и трепкаше, трепкаше и се разпукваше като плах предутринен светлик, като отваряща се цветна пъпка, растеше безпределен, лумваше с карминен блясък и гаснеше в бледа розовина, разлистваше се лист по лист, избликваше вълна светлина след вълна светлина и меките му зари заливаха цялото небе, все по-тъмни и по-тъмни.

Когато се събуди, вече се свечеряваше и пясъкът и прежурените треви на ложето му не тлееха. Той бавно се надигна и като си спомни преживяното насън блаженство, въздъхна от радост.

Покатери се до гребена на дюната и се огледа. Свечеряваше. Младият месец делеше бледата небесна пустиня като сребрен обръч, забит в сивия пясък, а вълните на прилива бързо настъпваха към брега с глух шепот и ограждаха последните закъснели силуети на далечните пясъчни островчета.

V

Той изпи до капка и третата си чаша воднист чай и се захвана да гризе коричките пържена филия, разпилени по масата, вторачен в мътилката на дъното на буркана. Жълтеникавата мас бе изгребана като яма в торфище и тая мътилка сега му напомняше за тинестия цвят на водата в клонгоуската баня. Току-що бе направил тараш на кутията с разписките за заложили вещи, която стоеше досам лакътя му, и почна да вади с омазнени пръсти една по една покритите с драскулки, изцапани и смачкани, сини и бели квитанции с печат „Дейли“ или „Макивой“.

1 ч. обуца.

1 фрак.

3 бр. билйо.

1 м. панталони.

После ги сложи настрана, погледна унесено капака на кутията, целият покрит с петънца от размазани гниди, и разсеяно попита:

– С колко е напред часовникът?

Майка му изправи разнебитения будилник, кипнат на една страна върху кухненската етажерка – стрелките показваха дванайсет без четвърт, – и отново го положи на една страна.

– Час и двамайсет и пет минути – рече тя. – Сега е точно десет и двамайсет. Кога, от кумова срама, веднъж ще отидеш навреме на лекции?

– Налей ми да се измия – каза Стивън.

– Кейти, налей на Стивън да се измие.

– Буди, налеј на Стивън да се измие.

– Не мога, отивам за синка. Маги, налеј му ти.

Когато най-сетне закрепиха емайлирания леген в мивката и някой метна старата тривка на ръба му, той позволи на майка си да му изтрие врата и да изчисти гънките на ушите му и ноздрите.

– Срам и позор – рече тя, – коскоджамити студент да ходи толкова мръсен, че майка му да трябва да го мие.

– Щом ти доставя удоволствие... – спокойно отвърна Стивън.

Оглушително изсвирване разцепи въздуха; майка му бутна в ръцете му влажната хавлия и рече:

– Обърши се и, за бога, по-бързо да те няма.

Отгоре долетя второ пронизително, вече гневно изсвирване и едно от момичетата тутакси се озова до стълбата.

– Кажи, татко?

– Тая мързелива мърда, брат ви, още ли е тук?

– Не, татко.

– Да не лъжеш?

– Съвсем не, татко.

– Хм!

Сестра му се върна, правейки отчаяни знаци да побърза и да се измъкне тихо през задната врата. Стивън се засмя и каза:

– Малко странни са му представите за граматиката, щом си мисли, че мърда#768; е от мъжки род.

– Как не те е срам, Стивън – рече майка му. – Ще дойде ден да се каеш, че си пристъпил прага на това място[289 - Университетът. Ревностна католичка, майката е мечтаела да види най-големия си син свещеник.]. Човек не може да те познае!

– Довиждане на всички – каза Стивън, усмихна се и им прати въздушна целувка за сбогом.

Проходът зад дома им бе целият наводнен. Той бавно тръгна надолу по уличката, провирайки се сред подгизналите купчини смет, но изведнъж чу от манастира-лудница до тях неистови вопли:

– Исусе! О, Исусе, Исусе!

Той ядно тръсна глава, за да отърси от ушите си крясъците на безумната монахиня,

и забърза надолу, препъвайки се в мокрите купчини гнилоч. Сърцето му се свиваше в горчива болка и отврата. Изсвирването на баща му, мърморенето на майка му и воплите на лудата отвъд стената се бяха слели в оскърбителен хор, който хвърляше унижение върху гордата му младост. С омерзение пъдеше дори отгласите им от сърцето си, но когато излезе на булеварда, погален от сивкавия утринен зрак, който се процеждаше през клоните на росните дървета, той вдъхна тайнствения опияняващ мирис на мокри листи и дървесна кора и душата му забрави горестта си.

Окъпани от дъжда, дърветата на булеварда както винаги събудиха в съзнанието му спомени за героините от драматургията на Герхарт Хауптман и сега споменът за тяхната печална бледност и благоуханието, което бликаше от мокрите клони, се сляха в тихо радостно чувство. Всяка сутрин той прекосяваше града по този път и отнапред знаеше, че когато мине покрай Феървюското мочурище, в мисълта му ще изплува монашески строгата среброткана проза на Нюман, а щом тръгне по Северния кей, поглеждайки разсеяно витрините на гастрономите, ще си спомни мрачния хумор на Гуидо Кавалканти[290 - Италиански поет, приятел на Данте.] и ще се усмихне; знаеше, че когато стигне до каменоделската работилница „Беърд“ на „Толбътска“, духът на Ибсен – дух на непокорна юношеска красота – ще прониза снагата му като остър вятър, а щом мине покрай мръсния склад за корабни припаси отвъд Лифи, ще замълви на себе си мадригала на Бен Джонсън:

Полегнах там, но не умора ме томеше...

Когато умът му се уморяваше да дири същността на красотата в мъглявите слова на Аристотел и Тома Аквински, той често намираше разтуха в грациозната елизабетинска лирика. Хвърлил расото като усъмнил се във вярата монах, умът му често скришом заставаше в сянка под прозорците на тоя век и се вслушваше в тъжните или насмешливи звуци на лютните и безсрамния смях на кокошките, но скоро някой прекалено вулгарен кикот, някое изтъркано от времето словце на похот и престорено целомъдрие жегваше монашеската му гордост и го прогонваше от тъмното, където се спотайваше.

Многоучените книги, над които се смяташе, че денем и нощем седи прехласнат, забравил приятели и връстници, бяха всичко на всичко едно постно сборниче извадки от поетиката и психологията на Аристотел и един *Synopsis Philosophiae Scholasticae ad mentem divi Thomae*[291 - „Очерк на схоластичната философия по учението на св. Тома“ (Тома Аквински). Вж. бел.16.]. Мисълта му бе изтъкана от съмнения и неверие в самия него и само навремени нейният сумрак биваше озаряван от мълните на интуицията, но те проблясваха с такова ослепително великолепие, че в подобни мигове земята сякаш пропадеше под нозете му, погълната от пламъци; подир това езикът му задебеляваше и той гледаше другите с невидящи очи, защото чувстваше, че духът на красотата го обгръща в своята мантия и че поне в мечтанията си е успял да познае света на възвишеното. Но щом краткият миг на горделиво мълчание отлитнеше, той с радост забелязваше, че все още се намира всред кипежа на всекидневния живот и продължава да следва своя път сред мръсотата, пустославието и леността на града с дръзко и леко сърце.

Близко до таблото за афиши пред канала срещна охтичавия с лице на восьчна кукла, който ситнеше насреща му по дъгата на моста, нахлупил дрипавата си шапка, закопчал догоре шоколаденокафявото си палто и хванал сгънатия си чадър на педя-две пред себе си като пръчка за откриване на подземна вода. Сигурно има единайсет, помисли си той и надникна в една млекарница да види колко е часът. Часовникът в дюкяна показваше пет без пет, но едва се бе обърнал да продължи, и чу недалеч от себе си някакъв часовник, който удари единайсет часа. Напуши го

смях: часовникът му напомняше за Маккан и той си го представи с трътлестата му фигура и руса козя брадичка – застанал на ветровития ъгъл пред „Хопкинс & Хопкинс“ в ловджийска куртка и бричове и говори:

– Вие сте антисоциално, самовлюбено същество, Дедалус. Но аз не съм. Аз съм демократ и затова ще отдам всичките си сили в борбата за социална свобода и равнопоставяне на класите и половете в бъдещите Европейски съединени щати.

Единадесет! Значи закъсня и за тая лекция. Кой ден от седмицата беше? Той се спря до една будка да прочете афиша. Четвъртък: 10–11 английски; 11–12 френски; 12–13 физика. Представи си лекцията по английска литература и ако и да бе далеч, се почувства неспокоен и безсилен. Видя хрисимо сведените глави на колегите си, които прилежно записваха в своите тетрадки всичко, което лекторът им диктуваше – определения по име и по същество, примери, дати на раждане и смърт, основни произведения, положителни и отрицателни критически оценки. Той самият обаче не е преклонил глава, защото мислите му се реят нейде надалече, но независимо дали наблюдава малката група студенти около себе си, или гледа през прозореца запустелия парк на университета, в ноздрите му все лъхти някаква потискаща миризма на избена влага и гниене. Право пред него, над приведените студенти от първите банки, стърчи друга глава – на йерей, който без капка смирение се моли пред престола за своето смирено стадо. Защо, когато мислеше за Кранли, така и не успяваше да си го представи в цял ръст, а виждаше само главата и лицето му? Ето и сега на фона на сивата пелена на утрото пред очите му изплува като кошмарно съновидение отсечена глава[292 - Стивън асоциира Кранли с Йоан Предтеча.], посмъртна маска, чиято щръкнала черна четинеста коса стърчеше като железен венец. Той виждаше пред себе си лицето на свещеник – монашески бледо, с широки ноздри и със сенки под очите и покрай челюстите, – лице на свещеник с тънки, безкръвни, едва усмихнати устни. Стивън тутакси си припомни как дни и нощи наред надълго и нашироко бе разказвал на Кранли за бурите, безпокойството и копненията на своята душа, без да получи друг отговор освен мълчанието на своя приятел, и сега бе на път да си каже, че това може да бъде само лицето на терзан от вина свещеник, който изслушва изповеди, без да има право да опрощава, но отново почувства в паметта си внимателния поглед на неговите тъмни женствени очи.

Зад това видение зееше входът на тайнствен и тъмен лабиринт от размишления, но той мигновено се отвърна от него, защото усещаше, че още не бе ударил часът да прекрачи прага му. Ала равнодушието на приятеля му като отровно биле пръскаше край него неуловими смъртоносни изпарения и той изведнъж се усети, че погледът му шари наляво-надясно в тъпа почуда защо случайно попадналите пред него думи в миг безшумно се изпразват от смисъл; скоро пошлите фирми на магазинчетата замъглиха съзнанието му като заклинателни слова, душата му се спаружи; задъхан от старост, той крачеше по уличката сред купчини мъртъв език. Капка по капка собственото му езиково чувство изтичаше от мозъка, изливайки се в думи, които се сплитаха и разплитаха в произволни ритми:

Бръшлянът стене по стената
стене и се стеле по стената
бръшлянът стене по стената
бръшлянът се жълтее по стената
бръшлянът, ах, бръшлянът по стената.

Всемогъщи боже, каква бълвоч! Къде се е чуло бръшлян да стене по стената?! Бръшлян да се жълтее – това иди-дойди. Слонова кост да се жълтее – също. Ами слонова кост да се стеле?

В съзнанието му засияха думи, по-светли и по-ярки от изящните изделия, изработвани от пъстрите слонови бивни. *Ivori, ivoire, avorio, ebur*[293 - Слонова кост (на английски, френски, италиански, латински).]. Един от първите примери, които бе научил в час по латински, гласеше: *India mittit ebur*[294 - Индия доставя слонова кост (лат.)], и сега той си спомни суровото северняшко лице на ректора, който ги учеше да превеждат Овидиевите „Метаморфози“ на изискан английски, макар че думи като шопар, чирен или джолан придаваха твърде чудато звучене на преводите. Малкото, което знаеше за законите на латинското стихосложение, го дължеше на парцаливата книжка, написана от някакъв португалски монах[295 - „Прозодия“ от Мануел Алвариш.].

Contrahit orator, variant in carmine vates[296 - Ораторът е кратък, певците – пространни в стиховете (лат.)].

Кризите, победите и междуособните борби в римската история достигаха до него, предадени с баналните думи *in tanto discrimine*[297 - В такъв критичен момент (лат.)], и той дълго се бе мъчил да надзърне в града на градовете и неговия обществен живот, скрит зад словата *implere ollam denariorum*, които ректорът с особено задоволство превеждаше – „пълнене на гърне с динарии“. Страниците на неговия овехтял „Хораций“ никога не бяха студени при допир, дори когато ги докосваше с вкочанени пръсти – човешки страници бяха те и човешки пръсти ги бяха прелиствали още преди петдесет години пръстите на Джон Дънкан Инверарити и неговия брат Уилям Малкъм Инверарити[298 - Неидентифицирани имена, вероятно предишните собственици на книгата.]. Да, благородните им имена бяха останали на пожелтялата титулна страница и дори за посредствен латинист като него от избледнелите редове лъхаше благоухание, сякаш през тия години те бяха лежали сред мирта, лавандула и върбинка. И все пак болно му ставаше при мисълта, че завинаги ще си остане само стеснителен гост на пира на световната култура и че монашеската премъдрост, с помощта на чиито категории се опитваше да изкалъпи някаква естетическа философия, се ценеше от собствения му век не повече от хитроумната и причудлива словесна галиматия на хералдиката и соколарството.

Сивата грамада на колежа „Света Троица“ вляво от него, тежко побита в невежеството на града като голям опушен камък, вграден в масивен пръстен, отново потисна духа му и докато напрягаше сили да освободи нозете си от прангите на протестантизма, той изведнъж се озова пред нелепия паметник на националния поет на Ирландия[299 - Томас Мур. След „Ирландски напеви“ (1807) в творчеството на поета настъпва спад, той преминава към умерен либерализъм, който явно не удовлетворява бунтарски настроения Стивън.].

Погледна статуята без гняв, защото, макар че бе потънала в телесна и духовна лен, която като невидима гад пълзеше по тромавите нозе, по гънките на мантията и около раболепната глава, тя сякаш сама смирено съзнаваше своя позор. Това бе фирболг, взел на заем милезийска тога[300 - Фирболгите са легендарното коренно население на Ирландия – дребни на ръст, груби и жестоки. В I в. пр. н. е. те биват покорени от друга митична народност – милезийците, които са пълната им противоположност – високи, красиви, ценители на изкуството. На статуята Мур е в милезийска тога.]; и той си спомни своя приятел Дейвин, студента от село. Понякога Стивън на шега го наричаше „фирболг“, но младият селянин не се обиждаше.

– Давай, Стиви – отвърщаше той, – нали сам казваш, че съм дебелокож. Можеш да ми викаш, както ти скимне.

Това селско умалително от името му бе развълнувало Стивън, когато за пръв път го чу от устата на своя приятел, защото сам той никога не се обръщаше фамилиарно към другите студенти, нито те към него. Стивън често се застояваше в квартирата на Дейвин на улица „Грантъм“ и без да може да се начуди на неговите хубави яки обуца, наредени чифт по чифт до стената, облагородяваше слуха на своя приятел със стихове и напеви от различни поети, зад които се криеха собствените му копнения и горест. Простоватата фирболгска душевност на неговия слушател винаги събуждаше противоречиви чувства в сърцето му; Дейвин ту го привличаше със своята непринудена вродена вежливост и внимание, с причудливите старинни изрази в речта си, с възторженото си преклонение пред грубата физическа сила и ловкост – той бе страстен поклонник на Майкъл Кюсак, Гала[301 - М. Кюсак е основателят на Галската спортна асоциация. Представителите на движението за национално възраждане са отдавали голямо значение на традиционните ирландски спортове, напр. ирландския хокей, за който става дума по-нататък.], – ту внезапно го отблъскваше с недодялания си ум, с примитивните си чувства, с оня тъп ужас, който навремени проблясваше в очите му – ужаса на гладното ирландско село, което всяка вечер тръпне от страх, щом удари комендантският час[302 - Намек за комендантския час, въведен в гладните години 1845–1848.].

Наред със спомена за доблестните дела на своя чичо, атлета Мат Дейвин, младият селянин въздигаше в култ и скръбните ирландски сказания. На другите студенти, които всячески се мъчеха да създават сензации от каквото и да е в сивия живот на колежа, им беше душа и свят да мислят Дейвин за таен фенианец. Неговата бавачка от малък го бе научила на ирландски език и бе закърмила примитивното му въображение със здрачните легенди на ирландската митология. Към тази митология, с всичките ѝ първобитни и объркано разклонени цикли, от които никой поет не бе успял да извлече дори един красив стих[303 - Нападката е срещу групата на келтските поети, но Стивън не е съвсем справедлив към тях, а още по-малко към интересната и богата ирландска митология. Самият Джойс, особено в късното си творчество, широко използва мотиви от нея.], Дейвин се отнасяше по същия начин, както към католическата вяра – с тъпо рабско преклонение. Неговият дух приемаше на нож всяка мисъл и настроение, които идеха от Англия или чрез посредничеството на английската култура, сякаш се подчиняваше на някаква парола; а що се отнася до света отвъд пределите на Англия, той бе чувал само за Френския чуждестранен легион и споменаваше, че се кани да постъпи на служба в него.

Стивън съпоставяше честолюбивите помисли на младежа с неговия характер и често му предсказваше, че ще си остане домашна гъска[304 - За разлика от „дивите гъски“, тоест ирландската емиграция.] Политическият терор, социалният гнет и особено гладът принуждават милиони ирландци да емигрират от родината си през XIX век.]; това прозвище съдържаеше дори нотка на раздражение от думите и делата на Дейвин, чиято мудност толкова често се изпречваше като преграда между любознателния дух на Стивън и скритите пътечки на ирландския живот.

Една вечер, жегнат от пламенните и високопарни слова, с които Стивън се опитваше да избяга от хладното мълчание на своя метежен разум, младият селянин бе извикал в съзнанието му странно видение. Двамата бавно крачеха към квартирата на Дейвин по тъмните тесни улички на бедния еврейски квартал.

– Лани есента, Стиви, къде зимата, стана с мен такава една, дете на жив човек не съм казвал и на теб сега пръв ти я разправам. Не ти помня вече октомври ли беше или ноември, но комай октомври е било, щото стана тъкмо преди да дода тук да запиша първи курс.

Стивън усмихнато погледна в лицето приятеля си, който го бе поласкал със своето доверие и спечелил симпатията му с просторечния си говор.

– Него ден, значи, бях на мач в Бътивант, не знам дали го знаеш къде е; играеха „Кроукските момчета“ и „Безстрашните“ от Търлес. Ей богу, Стиви, яка игра беше! На братовчед ми Фонзи Дейвин направо му съдраха дрехите – той пазеше на Лимърик, но все тичаше напред и крещеше като луд! Тоя ден не мога го забрави! А по едно време един от „Кроукс“, като замахна с оная ми ти гега – бог ми е свидетел, Стиви, – на косъм от главата му. Да беше го докачил – бога ми, – просваше го на място!

– Много се радвам, че се е отървал – каза Стивън и се разсмя, – но не ми се вярва точно това да е твоята странна история.

– Е, теб за тия работи не те е еня, значи, но след мача стана такава дандания, че си изтървах влака, а не можах да намеря и някоя кола да ме качи накъм дома – пусти късмет, него ден в Каслтаунрош имаше голям събор и всичко се беше дигнало нататък. Та не ми оставаше друго, ами да карам нощта там или да го отпраша пешачката. Реших да тръгна и по мръкнало стигнах Балихауърските възвишения; оттам до Килмалок има поне десетина мили, ако не и повече – един глух път – мъртвило. Не се види християнска къща, ни нещо се чуе. Веднъж-дваж поспирах в храстите край пътя да си пална лулата на завет и да не беше такава роса, сигурно щях да се опъна и да поспя. Не щеш ли, подир един завой гледам – малка къщичка и прозорецът свети. Отидох и почуках на портата. Някакъв глас пита кой е, аз отговарям, че съм ходил в Бътивант на мача и сега се връщам у дома – ако може да ми даде чаша водица, че ожаднях. Не мина много, вратата се отваря и една млада жена ми подава голямо канче мляко. Съблечена беше – по риза, – сякаш се е тъкмяла да си легне, когато съм почукал, а косите ѝ – разпуснати. Стори ми се – по косата и по очите ѝ, – че беше трудна. Заприказва ме и дълго време останахме така на прага, а аз си мисля – колко странно, защото гърдите и раменете ѝ бяха голи. Сигурно си уморен, казва, не искаш ли да пренощуваш тук? Сам-саменичка била – мъжът ѝ сутринта отишъл да изпрати сестра си в Куинстаун. Говори ми, Стиви, а с очи – да ме изяде, и така близо стоеше, че усещах дъха ѝ. Когато ѝ върнах канчето, хвана ме за ръката да ме потегли вътре и вика: Влез да пренощуваш. От какво те е страх? Освен нас няма никой... Ама не влязох, Стиви. Поблагодарих и си продължих пътя, ама целият треперя като в треска. Обръщам се на първия завой, а тя още стои на прага.

Последните думи на Дейвин отново отекнаха в паметта му и жената от разказа изникна пред очите му в облика на селянките от Клейн, които като нея стоеха на прага на къщите в селцето, загледани в екипажите на колежа; образ, въплътител в себе си нейния и неговия народ; душа, подобна на прилеп, чието самосъзнание скришом се пробуждаше само под покрива на нощния мрак и самота и с невинния поглед, гласа и движенията на простодушна селянка мамеше пътника в леглото си.

Нечия ръка го хвана за ръкава и в ушите му долитна звънък глас:

– Ей, господине, брат да си ми! Сефте сте ми, господине! Виж к'во хубаво букетче! Вземи го бе, господине!

Сините цветя, протегнати към него, и сините детски очи за миг му се сториха олицетворение на самата невинност; той се спря, докато това впечатление се разнесе и пред него останаха само нейната одрипана рокля, влажни сплъстени коси

и нагло лице.

– Хайде, господине!

– Нямам пари – каза Стивън.

– Виджте ги, господине, колко са хубави! Само пени струва!

– Не чу ли какво ти казах? – попита Стивън, снишавайки глава над нея. – Казах ти, че нямам пари. И пак ти го повтарям.

– Е, какво пък, някой ден, дай боже, сигурно ще имате, сър – отвърна момичето след кратко мълчание.

– Възможно е – каза Стивън, – но не е много вероятно.

Той се отдалечи от нея бързешком, уплашен, че фамилиарността ѝ може да се обърне на подигравка; искаше да се махне, преди тя да е предложила стоката си на друг минавач – някой английски турист или студент от „Света Троица“. Улица „Графтън“ [305 - Главната търговска улица в Дъблин.], по която вървеше, още повече изостри болката му от безутешната бедност. В горния край, на самото платно, стоеше основният камък за паметника на Улф Тоун [306 - Вж. бел. 19 към гл. 1.] и той си спомни, че заедно с баща си бе присъствал на церемонията по полагаването му. Споменът за тая пошла сцена на почит го изпълваше с горчивина. Четиримата френски делегати така и не слязоха от своята карета, а един от тях – дебел захилен младеж – държеше побит на върлина плакат, на който стояха думите: Vive l'Irlande! [307 - Да живее Ирландия! (фр.)]

Дърветата в парка на университета благоухаеха след падналия дъжд, а от подгизналата земя лъхаше мирис на тлен, който като неуловим аромат на тимян струеше от безброй сърца, затрупани под гнилите листи. Нищо друго не бе останало от душата на някога храбривия и продажен град, за който му бяха разказвали възрастните, освен неуловимия мирис на тлен, излъчван от дъхавата земя, и той знаеше, че щом след миг влезе в мрачното здание на колежа, ще започне да усеща и друг дъх на загнило, което нямаше да иде от Бесния Игън и Уейли Палежа [308 - Сградата на католическия колеж по-рано е била собственост на семейство Уейли, прословуто с безчинствата си.].

Твърде късно беше вече за лекцията по френски. Той прекоси фоайето и свърна вляво по коридора, който водеше към аудиторията по физика. Коридорът беше тъмен и тих и все му се струваше, че в него се таи нещо. Защо изпитваше чувството, че го шпионират? Дали защото бе чувал, че по времето на Уейли тук някъде е имало тайна стълба? Или домът на ордена беше екстратериториален и той вървеше сред чужденци? Ирландия на Тоун и Парнел бе сякаш безвъзвратно изчезнала.

Той отвори вратата на аудиторията и се спря в студената сивкава светлина, която се процеждаше през прашните прозорци. Някакъв човек стоеше приклепнал пред широкото огнище и палеше камината. Стивън тутакси позна декана на колежа по неговото мършаво тяло и прошарени коси, затвори тихо вратата и се приближи към камината.

– Добро утро, сър! Мога ли да ви помогна?

Свещеникът бързо вдигна очи и каза:

– Само минутка търпение, господин Дедалус, и ще видите как става. Да запалиш камина е цяла наука. Има хуманитарни науки, но има и полезни науки. Ето това е една от полезните науки.

– Ще се постарая да я изуча – каза Стивън.

– Умерена доза въглища – каза деканът и продължи чевръсто да работи, – това е първата тайна.

Той извади четири воцени угарки от страничните джобове на сутана си и сръчно ги намести сред буците въглища и смачканите вестници. Стивън следеше действията му мълчешком. Коленичил на каменната плоча пред камината, за да натъкми хартията и угарките, преди да запали огъня, деканът повече от всякога имаше вид на смирен слуга, който приготвя жертвеника за всесъжение в безлюден храм – истински левит господен. Като дреха на левит от грубо платно беше и избелелият износен сутан, който обгръщаше коленичилата фигура; той би се чувствал тягостно и неудобно в одеянията на свещеник или в обшит със звънчета ефод. Плътта му се бе състаряла в смирено служение господу – да поддържа огъня на олтара и предава секретни сведения, да се грижи за миряните и бързо да нанася удара, щом му се заповяда – но въпреки всичко това бе останал несподобен дори скапчица от красотата, която озарява светии и прелати. Нещо повече, самата му душа се бе състаряла в своето служение, но не бе успяла нито да се приближи до светлината и красотата, нито да добие сладостния дъх на светостта; останала бе само умъртвената му воля, вече безчувствена дори към радостта от своето послушание, както бе безчувствено към радостите на любовта и борбата неговото старческо тяло, изпосталяло, жилесто и увенчано със сребрист мъх.

Приклеknал пред камината, деканът наблюдаваше разгарящите се подпалки. Стивън реши да наруши настъпилото мълчание и рече:

– Аз едва ли бих могъл да запаля такава камина...

– Вие, господин Дедалус, сте художник, нали така? – каза деканът и примигвайки, го погледна с безцветните си очи. – Целта на художника е да създава красиви предмети. Отделен въпрос е какво всъщност представлява красотата.

Той бавно и иронично потри ръце пред сложната проблема.

– Може би вече сте намерили отговора? – попита той.

– Тома Аквински казва: *Pulcra sunt quae visa placent*[309 - Красиво е онова, което е приятно за зрението (лат.). Тома Аквински, *Summa Theologica*, I, q. 5, a. 4. Цялата естетическа философия на Стивън Дедалус е дериват от възгледите на Тома Аквински. В джойсологията отдавна се води спор доколко задълбочено Джойс е познавал философията на Тома и доколко теориите на Стивън имат връзка с естетическите възгледи и художествения метод на Джойс. Младият Джойс е бил под влиянието на томизма, което е напълно обяснимо, като се има предвид, че цялото му образование минава в католически колежи. Художественият му метод обаче трудно може да бъде вместен в системата на Тома. Що се отнася до възгледите на Стивън, независимо от честите цитати в текста недвусмислено е казано, че той познава философията на Тома бегло и не от първа ръка (вж. бел. 3). Освен това интерпретацията на Тома в разговора с Линч по-нататък е съвсем произволна. *Integritas consonantia* и *claritas* според Тома са качества на познавания предмет,

а не „стадии“ в процеса на познанието! Интересното е, че разсъжденията на Стивън изпреварват с няколко десетилетия възраждането на томистката естетика от школата на Маритен.] – отвърна Стивън.

– Добре. Да вземем например огъня, който гори пред нас – подзе деканът. – Не ще и съмнение, приятен е за зрението, но следва ли от това, че е красив?

– Доколкото го съзерцаваме посредством зрението си, а в дадения случай това означава естетическо възприятие, огънят е красив. Но Тома Аквински казва още: *Вопит est in quod tendit appeti-tus*[310 - Благо е онова, към което се стреми желанието (лат.).]. Следователно, доколкото огънят удовлетворява животинската ни необходимост от топлина, той е благо. В ада обаче огънят е зло.

– Точно така – каза деканът. – Ударихте право в целта.

Той пъргаво стана, отиде до вратата, открехна я и рече:

– Казват, че течението помагало в този случай.

Когато деканът чевръсто, макар и с леко накуцване, се запъти назад, Стивън усети върху себе си безизразния студен поглед на непроницаемата йезуитска душа. Като Игнатий и той бе хром, но в очите му не гореше ни искрица от ентузиазма на основателя. Дори легендарното коварство на ордена, много по-тънко, тайно и непостижимо от мъдростта, която се съдържаше в прословутите им книги, не бе запалило в душата му апостолски плам. Той сякаш по задължение си служеше със светските хитрости, ученост и лукавство в името на по-голямата слава господня, без те да предизвикват у него радост или ненавист и без да се замисля над злото, което съдържат, с непреклонно послушание ги обръщаше против самите тях; но независимо от всичката си безгласна изпълнителност, сякаш не обичаше нито господаря, нито може би целите, на които служеше. *Similiter atque senis baculus*[311 - Цитат от регулите на ордена. Преводът е даден в текста.] – бе точно такъв, какъвто го бе замислил основателят, като тояга в ръката на старец; тояга, която можеш да забравиш в някой ъгъл, но на която ще се опреш, когато падне мрак или в лошо време; бастун, който можеш да положиш на градинската пейка редом с букета на дамата, но също така заплашително да размахаш.

Деканът се върна при камината и започна да глади брадичката си.

– Кога бихме могли да чуем нещо от вас по въпросите на естетиката? – попита той.

– От мен ли?! – каза Стивън с удивление. – Аз само от дъжд на вятър имам щастието да се натъкна на някоя идея.

– Тези въпроси са истинска бездна, господин Дедалус – каза деканът. – Все едно че човек застава на Моърските скали и поглежда надолу към морето. Мнозина са дръзнали да се спуснат в тая бездна и вече не са се върнали. Само обученият гмуркач би могъл да навлезе в тези гълбини, да ги изследва и отново да изплува на повърхността.

– Ако имате предвид спекулативното мислене, сър – каза Стивън, – аз също съм убеден, че не съществува никакво свободно съждение дотолкова, доколкото всяко мислене трябва да бъде подчинено и ограничено от собствените си закони.

– Ха!

– Понастоящем на мен ми стига да работя в светлината на някои идеи, изказани от Аристотел и Тома Аквински.

– Разбирам. Напълно ви разбирам.

– Те са ми нужни само като помощно средство и ръководство в моята работа, докато сам не създам нещо свое в светлината на техните идеи. Ако лампата започне да дими или мирише, ще подрежа фитила. Ако не хвърля достатъчно светлина – ще я продам и ще си купя друга.

– И Епиктет е имал лампа – каза деканът, – която била продадена на баснословна цена след смъртта му[312 - Епиктет е гръцки философ-стоик от I – II в. Лукиан се подиграва на един от поклонниците му, който купил неговата лампа с надежда, че ще му помогне да стане философ.]. Под светлината на същата лампа бил написал философските си трактати. Чели ли сте Епиктет?

– Достопочтен старец, който казва, че душата била като ведро вода – рязко отвърна Стивън.

– С присъщата си простота – продължи деканът – той ни разказва как веднъж сложил своята желязна лампа пред статуята на един от боговете, но не щеш ли, крадец откраднал лампата. И какво направил тогава философът? Разсъдил и заключил, че в природата на крадеца е да краде, затова на следващия ден отишъл и си купил не желязна, а глинена лампа.

Замириса на разтопена лой и в съзнанието на Стивън този мирис се сля със звънтежа на думите: ведро и лампа, лампа и ведро. В гласа на свещеника също звучеше рязък металически звън. Мисълта му инстинктивно се спря, сепната от странния тон, образите и лицето на свещеника, което напомняше незапалена лампа или разфокусиран рефлектор. Какво се таеше зад него? Или в него самото?

Дали мрачна душевна апатия или мрачината на буреносен облак, зареден с интелект и гняв господен?

– Аз имах предвид друг вид лампа, сър – каза Стивън.

– Несъмнено – каза деканът.

– Една от трудностите в областта на естетиката – каза Стивън – е да разберем какъв точно смисъл се влага в думите – литературен или пазарски. Спомням си една фраза на Нюман, която гласи, че светлата Дева била задържана в многолюдния сонм на светците[313 - Нюман превежда буквално пасаж от Книга на Исус, Син Сирахов, 24/13; в бълг. превод той гласи: „аз се вкорених в прославения народ“]. Пазарският смисъл на тази дума е съвсем различен. Надявам се, че не ви задържам.

– Ни най-малко – любезно каза деканът.

– Не, не – каза Стивън, усмихвайки се, – аз имах предвид...

– Да, да; разбирам – бързо рече деканът. – Имахте предвид различните отсенки на глагола „задържам“.

Той издаде напред долната си челюст и сухо се прокашля.

– Да се върнем към лампата – каза той. – Нейното пълнене също не е лесна работа. Маслото трябва да бъде чисто и да наливаме внимателно, за да не прелее; не бива да се налива повече, отколкото побира фунията.

– Каква фуния? – попита Стивън.

– Фунията, през която се налива маслото в лампата.

– Но... Нима това се нарича фуния? – каза Стивън – Не е ли хинка?

– Какво е хинка?

– Ами, такова... фуния.

– Нима в Ирландия ѝ казват хинка? – попита деканът. – За пръв път в живота си чувам тази дума.

– Хинка казват в Долна Дръмкондра – отвърна Стивън и се засмя, – а там говорят най-чист английски език[314 - В Ирландия, както неколкократно става дума в текста, са запазени много старинни английски думи и изрази (от XVI в.). Това наложи в редица случаи да прибъгваме до позабравени български думи, за да спазим стилистичния колорит на ирландския говор.].

– Хинка... – замислено повтори деканът. – Много любопитна дума. Трябва да я погледна в речника. На всяка цена ще проверя.

Неговата любезност прозвуча малко пресилено и Стивън погледна английския конвертит със същите очи, с каквито по-старият син от притчата навярно бе изгледал блудния си брат. Смирен следовник, тръгнал по дирите на отдавна стихналото трактарианство[315 - Става дума за оксфордското движение, вж. бел. 16, гл. II.], този жалък англичанин в Ирландия сякаш бе излязъл на сцената на орденa в момент, когато странната историческа драма на интриги и страдания, на зависти, борби и безчестие вече бе навлязла в своя епилог: късен пришълец, закъснял муден дух. Какво го бе накарало да поеме този път? Може би бе роден и израснал в семейство на върли сектанти, уповавали се единствено на Исуса и презрели суетния церемониал на официалната църква? Дали бе почувствал вътрешна необходимост от вселенската вяра сред бъркотията на сектантството и разноезичието на неговите размирни схизми, всевъзможните шестопринципници, собственонародници, баптисти, сеячи на семето, и баптисти, настъпващи на змии, или пък супралапсариански догматици? Дали не бе намерил правата църква съвсем ненадейно – когато е размотавал като макара някоя тънко сплетена нишка от разсъждения върху смисъла на вдъхването, ръкополагането или изхождането на светия дух[316 - Римокатолиците допускат изхождане на св. Дух и от Сина; спорът датира от древността.]? Или господ Исус го бе докоснал и му бе казал да върви подире му, когато е седял на входа на някоя църквица с поцинкован покрив и прозявайки се, е броял църковните грошове, както бе станало с ученика[317 - Матей (Мат., 9, 9).], седящ на митницата?

Деканът повтори думата още веднъж.

– Хинка! Да, наистина е много интересно!

– Въпросът, който ми зададохте преди малко, според мен е по-интересен. Какво

всъщност е красотата, която ваятелите се стреми да вдъхне на буците глина? – хладно каза Стивън.

Малката думичка сякаш бе насочила язвителното острие на неговата чувствителност срещу галантния и бдителен враг. С горест на сърцето той си спомни, че човекът, с когото беседва, е сънародник на Бен Джонсън, и си помисли:

– Езикът, на който говорим, е по-скоро негов, нежели мой. Колко различно звучат думите home, Christ, ale, master[318 - Дом, Христос, бира, господар (англ.).] в неговите и в моите уста. Не мога спокойно да произнеса или напиша тези думи. Неговият език, толкова близък и толкова чужд, никога няма да бъде матерно слово за мен. Не аз съм създавал и не аз съм приемал неговите думи. Гласът ми се пази от тях. Душата ми се задушаваша в сянката на неговата реч.

– А освен това, какво е различието между прекрасното и възвишеното? – добави деканът. – Или какво е различието между моралната и материалната красота? Какъв вид красота е свойствена за всяко отделно изкуство? Ето цяла група от интересни въпроси, към които бихме могли да се върнем.

Обезкуражен от сухия и твърд тон на декана, Стивън мълчеше. Замълча и деканът; в настъпилата тишина откъм стълбата се дочу неясен шум от гласове и тропот на обувки.

– Но ако човек се отдаде на тези спекулативни разсъждения – заключи деканът, – съществува опасността да умре от глад. Най-напред трябва да си вземете изпитите. Поставете си това за първа цел. После лека-полека ще намерите своя път. Говоря ви в най-общ смисъл – свой път в живота, свой начин на мислене. В началото може би ще ви се види нанагорно, ще трябва да натискате педали. Вижте, да речем, господин Мунан. Доста време му трябваше, докато се изкачи на върха. И все пак успя.

– Може би не притежавам неговият талант – тихо каза Стивън.

– А, това не се знае – оживено добави деканът. – Човек трудно може да каже какво носи в себе си. Но винаги – горе главата! Per aspera ad astra.[319 - Чрез мъчнотии към звездите (лат.).]

Той бързо се отдръпна от камината и се запъти към стълбите, за да посрещне първокурсниците литератори.

Облегнат на камината, Стивън слушаше как той еднакво стегнато и еднакво безстрастно поздравява всеки поотделно и сякаш виждаше откровенията насмешка в лицата на грубоватите студенти. Безутешна жал ороси и смекчи докачливото му сърце – мъчно му стана за този верен оръженосец на рицарствения Лойола, за този доведен брат на клира, който бе по-компромисен в слово, но по-непреклонен в дух, когото той никога нямаше да нарече свой духовен отец; спомни си как този човек и събратята му от ордена си бяха спечелили име на монаси със светска обхода не само сред отречките се от светската суета, но и сред света за това, че в продължение на цялата си история се бяха застъпвали пред трона на божието правосъдие за неустойчивите, хладките и пресметливите.

Влизането на преподавателя бе възвестено с канонаден грохот от тежко подкованите обувки на студентите, седнали най-горе в унилата амфитеатрална аудитория, точно под потъналите в паяжини прозорци. Започна поименната проверка и отговорите

звучаха във всички възможни тоналности, докато не дойде ред на Питър Бърн.

– Тук! – избоботи нисък басов глас от връхния ред и тутакси го последваха няколко недоволни прокашляния от другите банки.

Преподавателят изчака няколко секунди и извика следващото име.

– Кранли!

Мълчание.

– Господин Кранли!

По лицето на Стивън пробягна усмивка, когато си представи заниманията на своя приятел.

– Потърсете го на хиподрума! – разнесе се глас от задната банка.

Стивън бързо се обърна, но зурлестото лице на Мойнихан, което се открояваше в сивкавата светлина, бе невъзмутимо. Преподавателят продиктува една формула. Тетрадките наоколо зашумоляха. Стивън отново се обърна и каза:

– За бога, дай някаква хартия.

– Голяма нужда ли имаш? – попита Мойнихан широко ухилен.

Той откъсна един лист от тетрадката си и го подаде шепнешком:

– В случай на нужда всеки мирянин или жена има това право [320 - Намек за кръщението; думите са от католическия катехизис.].

Формулата, която послушно си записа на листа, забърканата плетеница от изчисления, призрачните символи на сила и скорост хипнотизираха и обезсилваха неговия дух. Чувал бе да казват, че старецът бил атеист и франкмасон. О, какъв скучен сив ден! Безболезнено, безропотно душата му като че ли потъваше в някакво преддверие на ада, населено от сонм математици, които проектират безкрайни паяжинни построения върху равнини от все по-дрезгава и сумрачна здрачевина и излъчват бързи вихрови токове към крайните предели на огромната и все по-необятна и неосезаема вселена.

– И така, господа, трябва да разграничаваме понятията елипсовиден и елипсоиден. Някои от вас сигурно познават творчеството на У. Ш. Гилбърт [321 - У. Ш. Гилбърт (1838–1911) – английски драматург и либретист, създал заедно с композитора Съливан много популярни в края на века оперети.]. В една от своите песни той говори за мошеник, който бил осъден да играе бiliarд:

с крива щека
и елипсовидни топки
върху маса,
скрила всевъзможни клопки.

Той има предвид топки с формата на елипсоид, чиито главни оси току-що ви описах.

Мойнихан се надвеси над ухото на Стивън и прошепна:

– Добре ли си с елипсоидните топки? Погвайте ме, дамички, аз съм кавалерист!

Грубата шега премина като вихър през монашеските килии на неговото съзнание, раздруса весело свещеническите одеяния, които висяха оклюмали по стените, завъртя ги, разлюля ги в буен валпургиев танец. Един подир друг изпод издутите от вихъра одежди изплуваха братята от общината: деканът; едрият червендалест ковчезник с прошарената си коса, подобна на шапчица; ректорът; дребничкият свещеник с пухкава косица, който пишеше благочестива лирика; тантурестата селяшка фигура на преподавателя по икономика; дългнестата снага на младия преподавател по етика, който обсъждаше на площадката на стълбището някакъв проблем на съвестта със своя клас, като жираф, който хрупа високия листак над стадо антилопи; важният, загрижен префект на братството; пълният кръглолик преподавател по италиански с дяволитите си очички. Те се друскаха и люшкаха, клатушкаха и чушкаха, пощурели, пощърктели, рипаха един през друг на прескочикобила, после се прегръщаха, разтресли се в необуздан гърлен смях, пляскаха се изотдире и се кискаха на буйните си лудории, викаха си на прякор и сегиз-тогиз, оскърбени от някоя грубост, тайнешком си шепнеха, потулили с ръце устата си.

Преподавателят се приближи към стъклените шкафове до стената, взе от рафта комплект бобини, духна оттук-оттам праха по тях, сложи ги внимателно на масата и продължи лекцията, сочейки ги с показалеца си. Той обясни, че в съвременните бобини жичката се правела от сплав, която се нарича платиноид, неотдавна изобретена от Ф. У. Мартино.

Той отчетливо произнесе инициалите и фамилното име на изобретателя. Мойнихан прошепна изотзад:

– Ех, Мартине, юдин сине!

– Я го попитай – прошепна Стивън с вяла насмешка – дали не му трябва доброволец за опити на електрическия стол. Аз съм на разположение.

Мойнихан, издебнал мига, когато преподавателят се наведе над бобините, стана от своята банка, щракна беззвучно с пръстите на дясната си ръка и захленчи като разплакан пакостник:

– Господин учителю! Господин учителю! Това момче говори лоши думи!

– Платиноидът – невъзмутимо каза преподавателят – е за предпочитане пред нойзилбера, защото има по-нисък коефициент на променливо съпротивление при колебания в температурата. За изолация на платиноидната жичка се използва копринено покритие, което се намотава върху ебонитовата макара ето тук, където сочи пръстът ми. Без тази изолация в намотките биха се индукирали паразитни токове. Бобините се импрегнират с горещ парафин.

От по-долната банка се разнесе рязък глас с ълстърски акцент:

– Да не би и приложните науки да влизат в изпита?

Преподавателят дълбокомислено започна да жонглира с понятията „чиста“ и „приложна“ наука. Един широкоплещест студент със златни очила озадачено изгледа питация. Мойнихан отново прошепна с нормален глас:

– Тоя дявол Макалистър жив ще те одере за своя фунт месо!

Стивън хладно погледна към продълговатия череп под себе си, обраснал със сплъстени коси с цвят на кълчища. Гласът, акцентът и манталитетът на ълстърца го дразнеха и той даде воля на своето раздражение, като си помисли със злонамерена неприязън, че бащата на тогава би постъпил по-разумно, ако изпратеше сина си да учи в Белфаст, спестявайки си по такъв начин цената на влаковия билет.

Продълговатият череп обаче не се обърна и вместо да порази целта, мислено пуснатата от Стивън стрела се върна обратно на своята тетива, защото за миг пред очите му се мярна тебеширенобледото лице на студента.

– Това не беше моя мисъл – тутакси си рече той. – Внуши ми я смешният ирландец от задната банка. Търпение. Мигар можеш със сигурност да кажеш кой продаде душата на твоя народ и предаде неговите избраници – този, който зададе въпроса, или онзи, който се глуми над него? Търпение. Спомни си Епиктет. Вероятно и в неговата природа е да зададе точно такъв въпрос, в точно такъв момент, с точно такъв тон и да изговори наука с ударение на първата сричка.

Монотонният глас на преподавателя продължаваше да се вие бавно и напевно около намотката, удвоявайки, утраявайки, учетворявайки сънотворната си енергия, докато бобината умножаваше омовете на своето съпротивление.

Гласът на Мойнихан отекна изотзад като ехо на далечен звънец:

– Заведението затваря, ще метем!

Фоайето на колежа бе претъпкано от шумно гъмжило. На масата до вратата стояха две фотографии[322 - Николай II и жена му Александра, внучка на кралица Виктория. В 1898 той издава циркулярна нота за всеобщ мир.] в рамка, а между тях лежеше дълъг свитък хартия, покрит с неравна колонка подписи. Маккан пъргаво сновеше насам-натам из тълпата, говореше, увещаваше, възразяваше на отказите и един подир друг водеше студентите при масата. Застанал в дъното на фоайето, деканът разговаряше с един млад преподавател, гладеше замислено брадичката си и кимаше с глава.

Притиснат още на входа от тълпата, Стивън нерешително се спря. Изпод широката прихлупена периферия на една мека шапка зорко го гледаха тъмните очи на Кранли.

– Подписа ли? – попита Стивън.

Кранли присви тънките си устни, за миг потъна в размисъл, сетне отвърна:

– Ego habeo.[323 - Подписах (лат.).]

– За какво става въпрос?

– Quod?[324 - Какво? (лат.)]

– За какво става въпрос?

Кранли извърна бледото си лице към Стивън и каза снизходително и жлъчно:

– Per pax universalis.[325 - За всеобщ мир (лат.).]

Стивън посочи с пръст фотографията на руския цар и каза:

– Тоя има мутрата на видиотен Христос.

Прозрението и яростта, които прозвучаха в гласа му, принудиха Кранли да откъсне апатичния си поглед от стените на преддверието.

– Това дразни ли те?

– Не – отговори Стивън.

– Значи си в лошо настроение.

– Не.

– Credo ut vos excrementalis mendax esitis – каза Кранли, – quia facies vostra monstrat ut vos in damno malo humore estis.[326 - Мисля, че сте мръсен лъжец, защото по лицето ви се вижда, че сте в дяволски гадно настроение (лат.).]

Мойнихан, който си пробиваше път към масата, прошепна на ухото на Стивън:

– Маккан е в стихията си: готов да даде и последната си капка кръв. Нов-новеничък свят. Край на възбудителните средства. Право на глас за кучките.

Стивън се усмихна на поверителния му тон и щом Мойнихан отмина, отново обърна глава и срещна погледа на Кранли.

– Може би ще ми обясниш защо тоя все гледа да си излее душата на ухото ми. Хайде, опитай се.

Мрачна бразда прорязва челото на Кранли. Той погледна към масата, над която Мойнихан се бе навел, за да се подпише, и решително отсече:

– Диария!

– Quis est in malo humore – каза Стивън – ego aut vos?[327 - Кой е в лошо настроение – аз или вие? (лат.)]

Кранли не реагира на задявката. Остана начумерен, като че обмисляше своята присъда, сетне повтори със същия решителен глас:

– Вонлива рядка диария и нищо друго!

Това бе обичайната епитафия, с която той погребваше бившите си приятели, и Стивън се запита дали някога същите думи ще бъдат произнесени и в негова памет. Тежката груба фраза бавно потъна в слуха му и се изгуби като камък в блато. Стивън я изпроводи, тъй както бе сторил и с много други, но тежестта ѝ остана да гнети сърцето му. За разлика от Дейвин Кранли не си служеше нито със старинни думи от елизабетинската епоха, нито със забавно преиначени на английски език ирландски изрази. Неговият провлачен говор бе ехо от дъблинските кейове, достигнало до родното му, тъжно и запустяло пристанищно градче, а патосът му –

ехо от витиеватото свещенословие на Дъблин, преповтаряно от амвона в Уиклоу на местно наречие.

Дълбоката бразда изчезна от челото на Кранли, когато той съзря Маккан с бодрата стъпка да подхожда към тях откъм другия край на преддверието.

– А, ето ви и вас – весело каза Маккан.

– Да, ето ме и мен – каза Стивън.

– Както винаги със закъснение. Защо не се опитате да съчетаете веянията на прогреса с известно уважение към точността?

– Този въпрос не влиза в дневния ред – отвърна Стивън. – Следващата точка, моля?

Засмените му очи бяха вторачени в малкото джобче на пропагандиста, откъдето се подаваше завито в станиол блокче млечен шоколад. Околоръст се събра малък кръг слушатели, жадни да чуят схватката между двамата словоборци. Мършав студент с мургава кожа и гладки черни коси, напъхал глава между тях, при всяка реплика поглеждаше ту към единия, ту към другия опонент, сякаш искаше да улови с отворената си влажна уста всяка прехвърчаща дума. Кранли извади от джоба си малка сива топка и взе внимателно да я разглежда, като я въртеше в ръцете си.

– Следващата точка, тъй ли? – каза Маккан. – Хм! Я виж ти!

Той шумно се изкашля на подбив, ухили се до уши и поподръпна своята сламеноруса козя брадичка.

– Следващата точка е да подпишете петицията.

– И какво ще ми заплатите в такъв случай? – попита Стивън.

– Аз ви мислех за идеалист – каза Маккан.

Смуглият като циганин студент огледа събралата се публика и изблея с неясен глас:

– По дяволите, какво странно гледище! Според мен това е чисто мер-кан-тил-но гледище.

Гласът му заглъхна, без някой да обърне внимание на неговите думи. Той извърна мургавото си конско лице към Стивън, сякаш го подканваше да отговори нещо.

Маккан с вдъхновено красноречие заговори за рескрипта на царя, за Стед [328 - Английски журналист, лансирал идеята за Европейски съединени щати.], за всеобщо разоръжаване, за арбитраж в случаи на международни конфликти, за знаменията на времето, за новия хуманизъм и новото евангелие на живота, което щяло да вмени в дълг на обществото, да обезпечи с минимален разход на средства най-голямото щастие за най-голям брой хора.

Студентът с циганското лице откликна на заключителните му думи с възгласа:

– Да живее всемирното братство! Хип-хип ура!

– Давай, Темпъл – каза румен здравеняк, застанал до него, – после имаш една халба от мене.

– Аз съм сторонник на всемирното братство – рече Темпъл, – поглеждайки около себе си с тъмните си продълговати очи. – А Маркс е мръсен мошеник.

Кранли здраво го сграбчи за ръката, за да го обуздае, и каза с пресилена усмивка:

– По-полека, по-полека!

Темпъл се помъчи да изтръгне ръката си, сетне продължи да крещи с пяна на устата:

– Социализмът е основан от един ирландец[329 - Темпъл намеква за Джеймс О'Брайън, ирландски адвокат и чартист със социалистически идеи.] и първият човек, проповядвал свобода на мисълта в Европа, е Колинс[330 - Джон Антъни Колинс (1676–1729) – английски философ-волнодумец, приятел на Лок.]. Още преди двеста години този мидълсекски философ разобличи попщината. Да живее Джон Антъни Колинс!

Тъничък гласец от задната редица отговори:

– Пиу-пиу!

Мойнихан прошепна в ухото на Стивън:

– А какво ще кажеш за горкичката сестричка на сър Джон?

Плаче Лоти Колинс –
пак е без гащенца.
Дайте ѝ на заем
своите, момченца!

Стивън се разсмя и Мойнихан, доволен от себе си, отново прошепна:

– Да заложим по една петарка за победа или призово място на Джон Антъни Колинс!

– Чакам вашия отговор – лаконично каза Маккан.

– Тази история ни най-малко не ме интересува – уморено рече Стивън – и това ви е много добре известно. Кому е нужно да правите такива сцени?

– Добре! – каза Маккан и примляска. – Значи да ви смятаме за реакционер?

– Няма особено да ме впечатлите, като размахвате дървена сабя – рече Стивън.

– Метафори! – рязко каза Маккан. – Слезте при фактите.

Стивън поруменя и обърна гръб. Маккан не се помръдна.

– Е, какво да се прави – добави той с враждебна насмешка, – посредствените поети поставят себе си над нищожните въпроси, като въпроса за световния мир.

Кранли вдигна глава, протегна топката между двамата студенти като умиротворителна жертва и каза:

– Pax super totum excrementalem globum.[331 - Мир в целия дрислив свят (лат.).]

Стивън разбута навалицата и сърдито посочи с рамо фотографията на руския цар:

– Тази икона си я дръжете за себе си. Един Исус ни е достатъчен.

– Чудесен отговор, дявол да го вземе! – каза мургавият студент. – Великолепен. Падна ми на сърцето.

Той преглътна слюнката, сякаш преглъщаше самата фраза, подръпна козирката на каскета си и се обърна към Стивън:

– Извинете ме, сър, какво точно искахте да кажете с тези думи?

Усетил лактите на студентите, той им каза:

– Любопитен съм да узная какво точно искаше да каже с тези думи.

После отново се обърна към Стивън и шепнешком добави:

– Вярвате ли в Исуса? Аз вярвам в човека. Естествено, не мога да знам дали вие вярвате в човека. Аз ви се възхищавам, сър. Възхищавам се на човешкия разум, независим от всяка религия. Кажете, вие така ли мислите за разума на Исуса?

– Давай, Темпъл – каза руменият здравеняк, който често повтаряше едно и също нещо по няколко пъти. – Бирата вече те чака на масата.

– Той ме смята за малоумен – поясни Темпъл на Стивън, – защото вярвам в могъществото на разума.

Кранли хвана под ръка Стивън и неговия поклонник и рече:

– Nos ad manum ballum jocabimus.[332 - Хайде да играем на топка (лат.).]

Миг преди Стивън да бъде изведен навън, той зърна почервенялото грубовато лице на Маккан.

– Моят подпис няма никакво значение – учтиво каза той. – Вие сте прав да вървите по своя път. Оставете ме да следвам моя.

– Дедалус – отривисто рече Маккан, – не се съмнявам, че вие сте свестен момък, но на вас ви липсва алтруизъм и високо чувство за лична отговорност.

– На движението не са нужни интелектуални манази – обади се нечий глас.

Стивън позна сипкавия глас на Макалистър, но не обърна глава към него. Кранли достолепно си пробиваше път през навалицата, хванал Стивън и Темпъл под ръка като свещеник, който върви към престола, съпровождан от двоица дякони.

Темпъл припряно се наклони пред Кранли и каза на Стивън:

– Чухте ли го какво каза Макалистър. Ще се пукне от завист тоя младок. Видяхте ли? Бас държа, че Кранли нищо не забелязва. Веднага го усетих, дявол да го вземе!

Минавайки през вътрешната зала на фойето, те видяха декана, който тъкмо се опитваше да се отскубне от студента [333 - Грешка на Джойс. В началото на епизода деканът говори с „млад преподавател“], с когото бе завързал разговор. Застанал в подножието на стълбището и поставил крак върху първото стъпало, той кокетливо бе събрал полите на износения си сутан и кимайки с глава, повтаряше:

– Съвършено правилно, господин Хакет! Много добре! Съвършено правилно!

В средата на залата префектът на братството тихо, с недоволен наставнически тон разговаряше с някакъв студент от интерната. При всяка дума той леко бърчеше луничавото си чело, а в паузите между фразите си погриваше тънко костено моливче.

– Надявам се първокурсниците да дойдат до един. На първи хуманитарен можем да разчитаме. На втори – също. Трябва обаче да подсигуририм новите.

На вратата Темпъл отново се наведе към Стивън и бързо зашепна:

– Знаете ли, че той е женен? Оженил се е още преди да приеме католицизма. И сега има някъде жена и деца. Дявол да го вземе, това е най-странното становище, което изобщо съм чувал! Мм?

Шепотът му премина в хитро кудкудякащо хихикане. Едва излезли навън, Кранли грубо го сграби за врата, разтърси го и процеди:

– Скапан смотан тъпак! Кълна се в последното си причастие, че в целия скапан дрислив свят, разбираш ли, в целия скапан дрислив свят няма втора такава досадна дрислива маймуна!

Гърчейки се в ръцете му, Темпъл продължаваше хитричко и самодоволно да си хихика, докато Кранли с всяка дума го разтърсваше още по-силно:

– Скапан досадлив дрислив кретен!

Тримата прекосиха заедно буренясалия парк. По една от пътеките, загърнат в тежка широка мантия, насреща им се зададе ректорът, който мълвеше ежедневната си молитва. Той се спря в края ѝ и преди да се върне обратно, вдигна очи. Студентите го поздравиха, при което Темпъл както преди непохватно побара козирката на каскета си. Продължиха нататък мълчешком. Когато приближиха спортната площадка, Стивън дочу глухата бъртаница на играчите, мокрия плюсък на топката, гласа на Дейвин, който разпалено крещеше при всеки удар.

Тримата се спряха до сандъчето, на което бе седнал погълнатият от играта Дейвин. След малко Темпъл боязливо се присламчи към Стивън и каза:

– Извинете, исках да ви попитам дали считате, че Жан-Жак Русо е бил искрен човек?

Стивън прихна да се смее. Кранли взе една счупена дъга от бъчва, която лежеше в тревата до крака му, обърна се бързо и заплашително изръмжа.

– Темпъл, кълна се во единого бога, че ако още веднъж си отвориш устата, разбираш ли, ако само още веднъж си отвориш устата, ще те убия *super spottum*[334 - На място (лат.).].

– Струва ми се, че подобно на вас – каза Стивън – той е бил преди всичко човек на чувствата.

– Защо не му теглиш една майна, да се пръждосва! – отсече Кранли. – Какво си седнал да говориш с него. Все едно че говориш с посрано гърне, разбираш ли, с посрано пукало! Измитай се, Темпъл! За бога, измитай се на часа!

– И плюнката си не давам за тебе, Кранли – отговори Темпъл и като се отдръпна от вдигнатата дъска, посочи към Стивън, – но в този институт не познавам друг индивид освен него, който да мисли със собствената си глава.

– Институт! Индивид! – извика Кранли. – Измитай се, дявол да те вземе, защото аз пък не познавам по-безнадежден дрисльо от тебе!

– Може да съм човек на чувствата – каза Темпъл, – това беше съвсем точно казано. Но аз се гордея, че съм такъв.

Той заднишком се изтегли от игрището с лукава усмивчица. Кранли го съпроводи с празен безизразен поглед.

– Погледни го – каза той, – ако не си виждал стenen гущер!

Думите му бяха посрещнати със странен кикот от студента, който стоеше небрежно облеган на стената, нахлупил ниско своя каскет. Пискливият смях, който излизаше от такова грамадно туловще, напомняше слонско скимуцане. Цялата му снага се тресеше и той с видимо удоволствие търкаше с ръце слабините си.

– Линч се събуди – рече Кранли.

В отговор Линч се изправи и изпъчи гърди.

– Изпъчените гърди на Линч – каза Стивън – изразяват критично отношение към живота.

Линч шумно се удари по гърдите и заяви:

– Кой ще премери гръдната ми обиколка?

Кранли прие предизвикателството и двамата се сборичкаха. Когато лицата им се зачервиха от схватката, те се разделиха задъхани. Стивън се наклони към Дейвин, който, захласнат в играта, не обръщаше внимание на разговора около себе си.

– Как е днес домашното ми гъсенце? – попита той. – Сложи ли си подписа?

Дейвин кимна и каза:

– А ти, Стиви?

Стивън поклати глава.

– Ужасен човек си ти, Стиви – каза Дейвин и извади луличката от устата си. – Все сам.

– Е, щом подписа петицията за всеобщ мир – каза Стивън, – предполагам, че ще хвърлиш в огъня оная малка тетрадка, която видях в стаята ти.

Дейвин мълчеше, затова Стивън започна да цитира:

– Фиана, хо-дом марш! Дясното рамо, Фиана! Фиана, за среща, преброй се по двама, първи втори! [335 - Намек за връзката на Дейвин с фенианците. Стивън вероятно цитира команди от строевия устав на братството.]

– Това е съвсем друго – рече Дейвин. – Преди всичко аз съм ирландски патриот. А от теб друго не може да се очаква. Ти си роден подигравчия, Стиви.

– Когато вдигнете поредното си въстание, въоръжени с хоккейни стикове – каза Стивън, – и ви липсва дежурният доносник, можете да ми се обадите. Веднага ще ви издиря неколцина, и то в този колеж.

– Не мога те разбра, Стиви – рече Дейвин. – Веднъж ти е крива английската литература, друг път – ирландските доносчици. И името ти е едно такова... и идеите... Какъв ирландец си ти?

– Ела с мен в хералдическия институт и ще ти покажа родословието на моето семейство – каза Стивън.

– Хубаво. Бъди с нас – рече Дейвин. – Що не учиш ирландски? Що напусна курса на лигата още след първия урок?

– Много добре знаеш причината – отвърна Стивън.

Дейвин тръсна глава и се засмя.

– Хайде, хайде – каза той. – В тази работа сигур имат пръст една млада дама [336 - Ема Клиъри.] и отец Моран, а? Въобразяваш си, Стиви. Та те чисто и просто си приказваха и се смееха.

Стивън помълча, сетне приятелски сложи ръка на рамото на Дейвин.

– Помниш ли – подзе той – как се запознахме? Онази сутрин, когато за пръв път те срещнах, ти ме попита къде е аудиторията на първи курс и силно натърти на петата сричка. Помниш ли? И все говореше на йезуитите – отче, отче. Помниш ли? Тогава си зададох въпроса: Нима наистина е простодушен като своя говор?

– Аз съм просто момче – рече Дейвин, – знаеш го. Оная вечер, като ми разказа на улица „Харкорт“ за своя... личен живот, честна дума, Стиви, после залъкът ми засядаше на гърлото. Като болен бях. Нея нощ не можах да мигна. Защо ми разказа всичко това?

– Благодаря за откровеността – каза Стивън. – Намекваш, че съм чудовище?

– Не – рече Дейвин, – но по-добре да не ми ги беше разказвал.

Зад приветливата външност на Стивън бавно започна да се надига буреносен облак.

– Аз съм продукт на този народ, на тази страна и на този живот – каза той. – И ще продължавам да изразявам себе си такъв, какъвто съм.

– Бъди с нас, помъчи се – повтори Дейвин. – Дълбоко в сърцето ти си ирландец, но си прекалено горделив.

– Предците ми са се отрекли от своя език и са приели друг – каза Стивън. – Позволили са на шепа чужденци да ги поробят. Не си въобразявай, че ще отдам своя живот и самия себе си, за да изплащам техните дългове. В името на какво?

– На нашата свобода – отвърна Дейвин.

– Всеки честен и искрен човек – каза Стивън, – отдал ви своя живот, своята младост и своята любов, от Улф Тоун до Парнел, е бил продаден на врага, изоставен в нужда, охулен или отритнат от вас заради някой друг. И ти ми предлагаш да бъда с вас. Проклети да сте всички!

– Те са загинали за своите идеали, Стиви – рече Дейвин. – Но нашият ден ще дойде, повярвай ми.

Погълнат от своите мисли, Стивън мълчеше.

– Душата се ражда – унесено подзе той – именно в онези мигове, за които ти говорих. Ражда се бавно, в мрак, и нейното раждане е много по-тайнствено от това на тялото. В тази страна, още щом се роди, върху душата на човека хвърлят мрежи, за да не ѝ позволят да литне. Говориш ми за националност, език, религия. Аз ще сторя всичко, за да се изплъзна от тези мрежи.

Дейвин изтръска пепелта от лулата си.

– Много е сложно за мен всичко това, Стиви – каза той. – Но родината идва преди всичко. Преди всичко идва Ирландия, Стиви. А после си бъди поет или мистик.

– Ти знаеш ли какво е Ирландия? – попита Стивън с яростна студенина. – Стара свиня, която пояжда своето прасило.

Дейвин стана от сандъчето и тъжно клатейки глава, се запъти към площадката. Само след миг обаче тъгата го напусна и той вече разпалено спореше с Кранли и двамата играчи, които бяха завършили своята партия. Решиха да направят четворка, но Кранли настоя да използват неговата топка. Той я тупна два-три пъти в земята, сетне силно и ловко я запрати в дъното на площадката и възкликна в отговор на глухия удар:

– Твоята кожа!

Стивън остана до Линч, докато резултатът не започна да нараства, сетне го дръпна за ръкава да си вървят. Линч се съгласи и каза:

– Хайде, тръгнахме, както казва Кранли.

Стивън се усмихна на неговата насмешка. Върнаха се обратно през парка, прекосиха файето, където грохналият стар портиер тъкмо забождаше някаква обява на

таблото, и се спряха в подножието на стълбите. Стивън извади от джоба си пакетче цигари и ги протегна към своя спътник.

– Знам, че нямаш пукнат грош – каза той.

– Я си затваряй нахалната жълта уста! – отговори Линч.

Това повторно доказателство за речевото богатство на Линч отново предизвика усмивката на Стивън.

– Европейската култура ще те запомни – каза той – като родоначалник на ругатните в жълта гама.

Запушиха и тръгнаха вдясно. Помълчаха известно време, сетне Стивън подхвана:

– Аристотел не е успял да даде определения на състраданието и страха. Аз успях. Според мен...

Линч се спря и грубо го прекъсна:

– Стига! Не ми се слуша! Лошо ми става! Нощеска с Хоран и Гогинс се натряскахме до жълто.

Стивън продължи:

– Състраданието е онова чувство, което приковава нашата мисъл върху всичко съдбовно и непреходно в човешките страдания и ни съединява със страдащия герой. Страхът е онова чувство, което задържа нашата мисъл върху всичко съдбовно и непреходно в човешките страдания и ни съединява с тяхната тайна причина.

– Я повтори – каза Линч.

Стивън бавно повтори определенията.

– Преди известно време в Лондон – продължи той – някакво момиче пътувало с фиакър. Отивало на среща със своята майка, която не било виждало дълги години. На едно кръстовище прозорецът на фиакъра бил разбит от стръката на минаваща товарна кола. Парче стъкло, дълго и изострено като игла, пронизало сърцето на момичето. То умряло на място. Репортерът нарича това трагична смърт. Но тя не е трагична. Инцидентът няма нищо общо с моите определения на състраданието и страха.

Трагическата емоция всъщност представлява лице, което гледа едновременно в две посоки – към страха и към състраданието; а те от своя страна са нейните две фази. Забележи, че използвам думата „приковава“. По такъв начин подчертавам, че трагическата емоция е статична. Или, още по-точно, драматическата емоция е статична. Истинското изкуство никога не възбужда в нас кинетични чувства – желание или отвращение. Желанието ни тласка да се приближим към нещо, да го обладаем; отвращението ни тласка да се отдалечим от нещо, да го отхвърлим. Това са кинетични емоции. Следователно в случаите, когато са налице – при порнографията и дидактиката, – не можем да говорим за истинско изкуство. Ето защо естетическата емоция (в общия смисъл на думата) е статична. Мисълта бива задържана и издигната високо над желанието или отвращението.

– Ти твърдиш, че изкуството не бивало да възбужда желание – каза Линч. – Веднъж, мисля, ти казах, че в музея се подписах с молив върху задника на Праксителовата Венера. Нима това не е било желание?

– Аз имам предвид нормалната човешка природа – отвърна Стивън. – Ти също си ми разказвал как като момче в твоето чудесно кармелитско училище си ял сухи кравешки лепешки.

Линч отново зацвили от смях и започна да търка слабините си, без да извади ръце от джобовете.

– О, да! Имаше такова нещо! – възкликна той.

Стивън се обърна към своя спътник и за миг изпитателно се взря в очите му. Линч престана да се кикоти и отвърна на погледа с унизени очи. Длъгнестата, тясна и сплескана глава под изострената козирка на каскета извикваше в съзнанието на Стивън образа на някакво качулато влечуго. Бляскавите и втренчени очи на Линч също напомняха влечуго. Само някаква едва забележима човешка искрица за миг озари този унизен и тревожен поглед – прозорчето на сгърчена, изтерзана и озлобена срещу самата себе си душа.

– Що се отнася до това – учтиво подметна Стивън, – всички ние сме животни. И аз също.

– То се знае – каза Линч.

– Сега обаче се намираме в света на духовното – продължи Стивън. – Желанието и отвращението, възбуджани от чужди на изкуството средства, не могат да бъдат наречени естетически емоции не само защото по природа са кинетични, но и защото не са нищо повече от прости физически усещания. Нашата плът се свива, когато нещо я заплашва, или отговаря на дразнителя, който възбужда в нея желание, посредством чисто рефлекторната дейност на нервната система. Клепачите ни сами се затварят още преди да осъзнаем, че в окото ни ще влети някоя мушица.

– Невинаги – критично забеляза Линч.

– По същия начин – каза Стивън – и твоята плът е отговорила на дразнението, дошло от голотата на статуята, но това, повтарям, е било чисто и просто рефлекторна реакция на организма. Красотата, изразена от художника, не може да възбуди в нас нито кинетични емоции, нито чисто физически усещания. Красотата възбужда или би следвало да възбуди, поражда или би следвало да породи естетически стазис – идеално състрадание или идеален страх, – стазис, който бива предизвикан, поддържан и в крайна сметка разтворен от това, което аз наричам ритъм на красотата.

– И какво по-точно е това? – попита Линч.

– Ритъмът – каза Стивън – е първото формално-естетическо съотношение между отделните части в рамките на естетическото цяло или отношението на естетическото цяло към една или повече от съставните му части, или отношението на всяка отделна съставка към естетическото цяло, част от която е самата тя.

– Ако това е твоето определение за ритъм – рече Линч, – нека чуем сега какво ти наричаш красота; но не забравяй, моля те, че макар веднъж да изядох цяла

лепешка, все пак аз се прекланям само пред красотата.

Стивън вдигна каскета си в знак на поздрав, сетне леко се изчерви и хвана Линч за ръкава на неговото дебело карирано сако.

– Правото е на наша страна – каза той, – всички други грешат. Беседата за тези неща и опитът да проникнеш в тяхната природа, а веднъж успял да проникнеш, бавно, смирено и неотклонно да изтръгваш, да пресъздаваш от грубата земна материя или от онова, което тя поражда, от звуците, от формите и от багрите – тези тъмнични двери, зад които е заключена душата ни – образа на красотата, в чиято тайна си съумял да проникнеш – ето това е изкуството.

Достигнали до моста над канала, те свърнаха встрани и продължиха по крайбрежната алея. Мръсната сивкава светлина, която се отразяваше в неподвижната вода, и мирисът на мокри клони над главите им сякаш бяха обявили война на мислите в душата на Стивън.

– Но ти така и не отговори на въпроса ми – каза Линч. – Какво е изкуството? Какво представлява изразяваната от него красота?

– Това бе първото определение, което налях в сънливата ти тиква още когато започнах да размишлявам над тия въпроси – продължи Стивън. – Помниш ли онази вечер? Тогава Кранли се вбеси и започна да разказва каква сланина правели в Уиклоу.

– Спомням си – рече Линч. – Как бих могъл да ги забравя тия негови тлъсти дрисливи свине!

– Изкуството – каза Стивън – е подредба на сетивно възприемани или мисловно осъзнавани образи с естетическа цел. [337 - Дефиницията отговаря на стadiите на познанието при Тома.] Свинете си запомнил, а това си забравил. Отчайваща двойца сте вие двамата с Кранли.

Вперил поглед в мътното сиво небе, Линч се намуси и каза:

– Ако ще продължаваш да ме занимаваш с естетическата си философия, дай поне още една цигара. Тия работи изобщо не ме интересуват. Вървете по дяволите и ти, и всичко останало. На мен ми е нужна служба за пет стотака годишно. Но ти не можеш да ми дадеш такава.

Стивън му подаде пакетчето. Линч взе последната цигара, която бе останала, и безразлично каза:

– Карай нататък!

– Тома Аквински – започна Стивън – казва: Красиво е това, което е приятно за зрението.

Линч кимна:

– Това го помня – каза той. – *Pulchra sunt quae visa placent.*

– Той си служи с думата *visa* – каза Стивън, – за да обхване всички типове естетическо възприятие, било то зрителното, слуховото или посредством някой друг

канал. Тази дума, макар че е доста неопределена, все пак е достатъчно ясна и изключва благото и злото, които събуждат съответно желание и отвращение, и очевидно тя означава стазис, а не кинезис. Но нека вземем истината. Тя също така предизвиква стазис на съзнанието. Ти не би се подписал върху хипотенузата на един правоъгълен триъгълник, нали?

– Не – каза Линч, – ама кам да ми се охипотенузи Венера!

– Оттук следва, че истината е статична – продължи Стивън. – Платон, мисля, беше казал, че красотата е сияние на истината. Според мен това не може да означава нищо друго, освен че истината и красотата са сродни по характер. Истината е достояние на разума, който бива успокоен само от най-съвършените съотношения в сферата на мислимото; красотата е достояние на въображението, което бива успокоено само от най-съвършените съотношения в сферата на сетивното. Първата крачка по пътя към истината е да разберем границите и възможностите на самия разум, да схванем природата на самия познавателен акт. Цялата философска система на Аристотел почива върху неговия психологически трактат, а той от своя страна според мен почива върху твърдението, че един и същ атрибут не може едновременно и в едно и също отношение да принадлежи и да не принадлежи на даден субект. Първата крачка по пътя към красотата е да разберем границите и възможностите на въображението, да схванем природата на самото естетическо възприятие. Стана ли ти ясно?

– Но какво е красотата? – нетърпеливо попита Линч. – Я дай някое друго определение. Нещо, което било приятно за гледане! Нима нищо по-свястно не можахте да измислите двамцата с Томата?

– Да вземем жената – каза Стивън.

– Дадено! – въодушеви се Линч.

– Гърците, турците, китайците, копитите и хотентотите – каза Стивън, – всички те си имат свой идеал за женска красота. Това прилича на лабиринт, от който няма никакъв изход. Аз обаче виждам два възможни пътя. Първият от тях е следната хипотеза: всяко физическо качество на жената, което буди възхищение у мъжа, е пряко свързано с нейните многообразни функции при продължаването на рода. Това е напълно възможно. Светът, изглежда, е по-скучен, отколкото дори ти, Линч, можеш да си представиш. Лично на мен обаче този изход не ми се нрави. Той води по-скоро към евгениката, отколкото към естетиката. Извежда те от лабиринта право в една нова-новеничка и пошло украсена аудитория, където Маккан, положил една ръка върху „Произход на видовете“, а другата върху своето Ново евангелие, ще ти обясни, че възхищението ти от пищните бедра на Венера се дължи на чувството ти, че тя ще ти роди яки наследници, а възхищението ти от пищните й гърди – на чувството, че те ще дават хубаво мляко за вашите деца.

– Тогава тоя жълт гъз Маккан е проклет лъжец – решително заяви Линч.

– Остава ни вторият път – смеейки се, каза Стивън.

– А именно? – попита Линч.

– Следната хипотеза... – започна Стивън.

Дълга каруца, натоварена със старо желязо, зави иззад болницата на сър Патрик

Дън и последните думи на Стивън се изгубиха сред оглушителния трясък на тракащите тенекии. Линч си запуши ушите и занарежда попържня след попържня, докато каруцата не отмина, сетне рязко се завъртя на токове. Стивън също се обърна и изчака няколко мига да премине раздражението на спътника му.

– Следната хипотеза – повтори той – предлага втория възможен изход. Един и същ предмет може и да не изглежда красив на всички хора, но всеки, който изпитва възхищение от някакъв красив предмет, непременно намира в него известни удовлетворителни съотношения, тъждествени на самите стадии на естетическото възприятие. Оттук следва, че тези съотношения на сетивното, видими за теб в една форма, а за мен в някоя друга, са необходимо присъщите качества на красотата. А сега можем пак да се върнем при нашия стар приятел свети Тома за още някой драм мъдрост.

Линч се разсмя.

– Безкрайно ме забавлява, че на всяка крачка го цитираш като някое весело закръглено попче – каза той. – Ти на сериозно ли говориш?

– Макалистор – отговори Стивън – би нарекъл моята естетическа теория приложен томизъм. В пределите на този дял от естетическата философия аз изцяло следвам Тома Аквински. Когато обаче навлезем в проблемите на художествения замисъл и творческия процес или художественото зачатие, износване на плода и възпроизводството, тогава ще ми бъде нужна нова терминология и нов личен опит.

– Разбира се – каза Линч. – В края на краищата, независимо от своя изключителен интелект, Тома Аквински си остава едно благо закръглено попче. Но за новия личен опит и новата терминология ще ми разказваш друг път. А сега по-скоро свършвай с първата част.

– Кой знае? – каза Стивън и се усмихна. – Тома сигурно би ме разбрал по-добре от теб. Той самият е бил поет. Написал е един Химн на Велики четвъртък. Започва с думите *Pange lingua glo-riosis*. [338 - Слави, език мой (тайната на) преславното (тяло) (лат.).] Казват, че този химн бил най-величественото славословие. Той е сложно построен и съдържа голяма утеха. Много ми харесва. И все пак никой химн не може да се сравни със скръбната тържествена песен от Великия вход – *Vexilla Regis* [339 - Царските хоругви (лат.).], на Венаций Фортунат.

Линч тихичко и тържествено запя с дълбок басов глас!

Impleta sunt quae concinit

David fideli carmine

Dicendo nationibus

Regnavit a ligno Deus. [340 - Изпълниха се песните Давидови, пророчески вестители на народите: царува от дървото Бог (лат.).]

– Голяма работа! – със задоволство отбеляза той. – Голяма музика!

Свърнаха по „Лоуър маунт“. На няколко крачки от ъгъла пред тях се спря въздебел младеж с копнено шалче, поздрави ги и попита:

– Чухте ли резултатите от изпитите? Грифин е спукан. Холпин и О’Флин издържаха за вътрешно гражданското. Мунан е пети поред за индийското ведомство. О’Шонъси е четиринадесети. Снощи членовете на братството им дали банкет в магазина на Кларк

и всички яли кърри.[341 - Магазинът е бил явка на фенианците. Пасажът е иронично насочен спрямо „патриотите“, които празнуват получаването на британски служби в Индия.]

Бледото му подпухнало лице излъчваше добродушно ехидство и в края на този поменик от триумфални постижения неговите мънички, плувнали в лой очички и тънък хъхрещ гласец съвсем се изгубиха.

В отговор на въпроса, зададен от Стивън, очичките и гласът отново се показаха на бял свят.

– Да, Маккалх и аз – каза той. – Маккалх избра теоретична математика, а аз – естествена история. В програмата има двайсет предмета. Избрах още и ботаника. Нали знаете, че съм член на полевъдното дружество.

Той достопочтено отстъпи на крачка от своите събеседници и положи дебелията си, покрита с вълнена ръкавица ръка върху гърдите, откъдето се изтръгна сподавен хъхрещ смях.

– Следващия път, като се връщаш от полето, не забравяй да ни донесеш малко ряпа и лук – сухо рече Стивън, – да си сготвим яхния.

Дебелият студент снизходително се засмя и каза:

– В нашето дружество членуват само почтени хора. Миналата събота седмина ходихме на излет до Гленмалур.

– Имаше ли женски, Донован? – попита Линч.

Донован отново положи ръка на гърдите си и каза:

– Нашата цел е усвояването на знания.

Сетне бързо добави:

– Чух, че пишеш нещо по естетика.

Стивън направи неопределено отрицателен жест.

– Гьоте и Лесинг – каза Донован – много са писали по тази тема – класицизъм, романтизъм и така нататък. „Лаокоон“ ми се видя много интересен, като го четох. Разбира се, това е чист идеализъм, немска проба, свръхдълбокомислено.

Не последва отговор. Донован учтиво се сбогува с тях.

– Трябва да си вървя – каза той меко и благодушно. – Гризе ме съмнение, което граничи с увереност, че сестра ми е решила днес да украси масата на семейство Донован с палачинки.

– Довиждане – извика Стивън подир него. – И да не забравиш ряпата!

Загледан след него, Линч бавно и презрително изкриви устни и лицето му заприлича на дяволска маска.

– Като си помисля само, че това жълто палачинкоядно лайно може да си намери добра работа – най-сетне каза той, – а аз съм принуден да пуша най-скапаните цигари!

Те се насочиха към площад „Мериън“ и известно време повървяха мълчешком.

– За да завърша с разсъжденията за красотата – каза Стивън, – ще добавя, че най-удовлетворителните съотношения на сетивната материя трябва следователно да съответстват на необходимите фази на естетическото възприятие. Намерим ли ги, значи сме намерили свойствата на универсалната красота. Тома казва: *ad pulchritudinem tria requiruntur: integritas, consonantia, claritas*[342 - *Summa Theologica*, I, q. 39, a. 8.]. Моят превод е следният: за красотата са нужни три условия – цялостност, хармония и сияние. Да видим сега дали те съответстват на фазите на възприятието. Следиш ли мисълта ми?

– Разбира се – каза Линч. – Ако мислиш, че главата ми е пълна с лайна, тичай след Донован и го хвани него за слушател.

Стивън посочи кошницата, която едно чираче от близката касапница бе нахлупило на главата си.

– Погледни тази кошница – каза той.

– Хубаво, погледнах я – рече Линч.

– За да можеш да видиш тази кошница – каза Стивън, – твоето съзнание най-напред трябва да я отдели от останалата видима вселена, от всичко, което не е кошница. Първата фаза на възприятието е една демаркационна линия, която отграничава възприемаемия обект. Естетическият образ съществува за нас или в пространството, или във времето, това, което се възприема посредством слуха, бива представено във времето, а онова, което се възприема посредством зрението, бива представено в пространството. Но бил той временен или пространствен, естетическият образ най-напред отчетливо се възприема като самоограничен и самостоеен върху необятния фон на пространството или времето, които не са този образ. Ти го възприемаш като отделно нещо. Виждаш го като едно цяло. Възприемаш неговата цялостност. Ето това е *integritas*.

– Улучи! – смеейки се, каза Линч. – Карай нататък.

– След това – продължи Стивън – ти започваш да преминаваш от една точка към друга, следвайки очертанията на формата, и го възприемаш в равновесието на частите, заключени в неговите граници; усещаш ритъма на неговия строеж. С други думи, след синтеза на непосредствената перцепция идва анализът на аперцепцията. Почувствал първоначално, че това е нещо отделно, сега ти чувстваш, че това е нещо. И го възприемаш като сложно, многосъставно, делимо, дискретно единство от части, като резултат от неговите части и тяхната сума, като нещо хармонично. Това е *consonantia*-та.

– Пак улучи! – пошегува се Линч – Кажу сега какво е *claritas* и печелиш пура.

– Съдържанието на този термин – заяви Стивън – е твърде мъгляво. Тома Аквински използва понятие, което изглежда неточно. Доста дълго си блъсках главата над него. Този термин навежда на мисълта, че Тома е имал предвид някакъв символизъм или идеализъм, че най-висшето свойство на красотата е светлина, която иде от

някакъв друг свят, че материята не е нищо друго освен сянка на неговия образ, нищо друго освен символ на неговата реалност. Мислех, че под думата *claritas* той може би разбира художественото откритие и изобразяване на божествения промисъл в нещата или че *claritas* е някаква обобщаваща сила, която придава универсалност на естетическия образ и му позволява да засияе далеч извън своите собствени предели. Но всичко това са книжни приказки. Дойдох до следния извод. Щом възприемеш кошницата като отделен предмет, а сетне я подложиш на анализ в съответствие с нейната форма и я познаеш като предмет, ти извършваш единствения допустим от логическа и естетическа гледна точка синтез: виждаш, че това е именно този предмет и никой друг. Сиянието, за което говори Тома, в схоластиката се нарича *quidditas* – същината на предмета. Художникът усеща това най-висше качество едва тогава, когато неговото въображение зачене естетическия образ. Шели прекрасно сравнява състоянието на съзнанието в този тайнствен миг с догарящ въглен. Мигът, когато това най-висше качество на красотата, ясното сияние на естетическия образ, отчетливо се възприема от съзнанието, пленено от неговата цялостност и очаровано от неговата хармония – това е лъчезарният ням стазис на естетическото удоволствие; състояние на духа, поразително сходство с онова състояние на сърдечния мускул, за което италианският физиолог Луиджи Галвани намери думи не по-малко прекрасни от сравнението на Шели[343 - „В защита на поезията“: „Умът на твореца е като догарящ въглен, който навремени мигом лумва, разпален от някаква невидима сила: тя иде отвътре.“], като го нарече омая на сърцето.

Стивън замлъкна и макар че неговият спътник не каза нищо, усети как думите му ги обвиват в омагьосана от мисли тишина.

– Това, което казах – подзе отново той, – се отнася до красотата в широкия смисъл на думата, тоест този, който е залегнал в литературната традиция. На пазара в нея се влага друг смисъл. Когато говорим за красота във второто значение на термина, нашето съждение бива повлияно както от самото изкуство, така и от неговите формални особености. Очевидно е, че образът трябва да посредничи между съзнанието и сетивата на самия художник и съзнанието и сетивата на другите хора. Ако вземеш предвид това, неизбежно ще стигнеш до извода, че в изкуството съществува последователна градация от три жанрови форми. Те са следните: лирическата форма или формата, при която художникът представя своя образ в непосредствено отношение спрямо самия себе си; епическата форма или формата, при която художникът представя своя образ в опосредствано отношение спрямо себе си и спрямо другите; и драматическата форма или формата, при която художникът представя своя образ в непосредствено отношение спрямо другите.

– Това вече ми го обясни преди няколко вечери – каза Линч, – когато завързахме този знаменит спор.

– Вкъщи имам тетрадка – каза Стивън, – в която съм си записал въпроси далеч по-забавни, отколкото бяха твоите. Ето някои от тези въпроси: Трагичен ли е един изящно изработен стол или комичен? Благо ли е портретът на Мона Лиза, щом изпитвам желание да го гледам? Лиричен, епичен или трагичен е бюстът на сър Филип Крамптън[344 - Известен дъблински лекар.]? Може ли едно изпражнение, дете или втика да бъдат произведения на изкуството? Ако не, то защо не?

– Защо пък не наистина? – смеейки се, рече Линч.

– Ако един човек, който в пристъп на ярост цепи някакъв пън – продължи Стивън, – изсече в него изображението на крава[345 - Намек за кравата, изработена от

Дедал. Вж. коментара към епиграфа на романа.], ще бъде ли този образ произведение на изкуството? Ако не, то защо?

– Този си го бива – каза Линч и отново се разсмя. – Подушвам неподправена схоластична пръдня.

– Лесинг – продължи Стивън – не е трябвало да пише за някаква си скулптурна група. Скулптурата е по-низше изкуство, затова в нея жанровите форми, за които говорих, не са ясно разграничени една от друга. Дори в литературата – най-висшето и най-духовното изкуство – тези форми често са смесени и объркани. Лирическата форма е всъщност най-простото словесно одяние на едно емоционално мигновение, ритмичен възклик, като онези, които още преди хилядолетия са насърчавали човека, когато теглел веслата или влачел камъни в планината. Този, от когото се изтръгва подобен вик, съзнава не толкова себе си като преживяващ субект, колкото самото емоционално мигновение. Най-простата епическа форма възниква на базата на лирическата литература, когато художникът по-продължително се вдълбочи в размисъл над самия себе си като средоточие на някакво епическо събитие; нейната еволюция трае, докато центърът на емоционалната тежест не се окаже равноотстоящ от самия художник и от другите. Тогава повествованието престава да бъде чисто лично. Личността на художника преминава в повествованието и се разлива в него като някакво живително море, което безспир клоkochи около персонажите и действието. Именно такава развитие се забелязва в старинната английска балада „Търпин-Хероя“. [346 - Вероятно под влияние на тая балада Джойс озаглавява първоначалния вариант на романа „Стивън хероят“.] В нея разказът в началото се води от първо лице, а в края – от трето. Драматическата форма се ражда тогава, когато стихията, в която е потопен всеки отделен персонаж, изпълни всички персонажи с такава жизнена сила, че те придобият свое собствено неприкосновено естетическо битие. Личността на художника – изпърво само вик, мелодия или настроение, а сетне широк искрометен поток – в края на краищата сублимира своето битие или, другояче казано, се импресонализира. Естетическият образ в драматичната жанрова форма – това е самият живот, пречистен и повторно обективиран от човешкото въображение. Тайнството на естетическото творчество, подобно на сътворяването на света, е осъществено. Художникът, като самия Бог-Творец, остава във, зад, отвъд или над творението на своите ръце и невидим, сублимира извън битието, равнодушен – си почива ноктите. [347 - Стивън преразказва известен пасаж от писмата на Флобер.]

– И се опитва да сублимира и тяхното битие – каза Линч.

От високото заоблачено небе запръскаха ситни капчици и те свърнаха напъряко през моравата пред двореца на херцог Линстър, за да се доберат до Националната библиотека, преди да е блиснал пороен дъжд.

– Как изобщо ти идва наум – троснато рече Линч – да дрънкаш за красота и за въображение на тоя нещастен, прокълнат от бога остров. Нищо чудно, че художникът се е оттеглил във или над творението на своите ръце, щом ни е оставил за вечно ползване тая гадост.

Дъждът се усили. Когато завиха покрай Ирландската кралска академия, видяха цяла група студенти, които се бяха подслонили от дъжда под аркадата на библиотеката. Облегнат на една колона, Кранли си човъркаше зъбите с подострена кибритка и слушаше разговора на съседите си. Няколко девойки стояха до входната врата. Линч прошепна на Стивън:

– Скив – твоята възлюблена.

Без да обръща внимание на поройния дъжд, Стивън мълком застана на стъпалото под младежите, сегиз-тогиз поглеждайки крадешком към нея. Тя също стоеше мълчалива сред своите другарки. Да видим сега с кого ще флиртува, като го няма нейния свещеник – смутено си помисли той, обзет от горчивина при спомена за последната им среща. Линч беше прав. Смелостта му бе секнала, когато напусна пределите на своите теории, и сега душата му отново потъна в морен унес.

До ушите му дойде разговорът на студентите. Те си приказваха за двамина свои приятели от медицинския факултет, които току-що изкарали последните изпити, за възможностите да постъпят на някой презокеански параход и за доходна или недоходна практика.

– Това са детинщини. Практиката в ирландското село е далеч по-доходна.

– Хайнс изкара две години в Ливърпул и твърди същото. Ужасна дупка, казва. Само акушерство. И нищо не пада.

– Да не би да искаш да кажеш, че е по-добре да работиш тук, на село, отколкото в такъв богат град? Един мой приятел...

– Хайнс няма капчица мозък. Избута само със зубрене, само зубрене и нищо друго.

– Него го остави. В един голям търговски град падат луди пари.

– Зависи от практиката.

– *Ego credo ut vita pauperum est simpliciter atrox, simpliciter excrementalis atrox, in Liverpoolio.*[348 - Според мен животът на бедняците в Ливърпул е просто чудовищен (лат.).]

Гласовете им достигаха до ушите му сякаш издалеч и на пресекулки. Тя се готвеше да си върви със своите приятелки.

Краткотрайният проливен дъжд се бе разнесъл, обкичвайки живия плет край моравата с диамантени гирлянди, а от почернялата земя вече струеше пара. Токчетата им потракваха по стъпалата на колонадата, те си приказваха тихичко и весело, поглеждаха към облаците, чевръсто разтваряха чадъри, за да се бранят от последните косо падащи дъждовни капки, сетне пак ги затваряха и свенливо събираха полите на роклите си.

Не я ли съдеше прекалено строго? Ами ако животът ѝ бе просто броеничка от часове и дни, прост и загадъчен като живота на птица – весела утроем, палава през целия ден и уморена по заник-слънце? Ако сърцето ѝ бе невинно и непокорно като сърцето на птица?

Събуди се призори.

Ах, каква сладостна музика! Душата му бе цяла окъпана в роса. Прохладна бледа светлина разливаше вълни по сънното му тяло. Лежеше неподвижен, сякаш душата му бе потънала в прохладни води, в тиха сладостна музика. Умът му бавно се пробуждаше в ранно утринно познание, в ранно вдъхновение. Изпълваше го дух, чист

като пречиста вода, благ като роса, нежен като музика. О, как ефирно, безметежно преливаше в него този дух, сякаш самите серафими го осеняваха със своето дихание! Душата му бавно се пробуждаше, боеше се съвсем да се разсъни. Това бе оня стихнал час на съмване, когато се пробужда лудостта, когато странни цветове разтварят пъпки да посрещнат първите зари и от пашкула хвърква пеперуда.

Омая на сърцето! Нощта бе омагьосана. В своя сън или видение той бе познал небесното блаженство. Но мигар всичко бе един-едничък миг на омая? Или бе сънувал дълги часове, дни, години, столетия?

Мигът на вдъхновението сега сякаш изведнъж засия отвред, отразен от множеството смътни спомени за онова, което бе станало или би могло да стане. Този миг пламна в светла точка и през мъглявините на бледите спомени някакъв неясен ореол бавно обгърна нейното меко сияние. О! В девствената утроба на въображението словото стана плът. [349 - Йоан, 1, 14. Героят „жрец на безсмъртното въображение“, както сам се нарича, използва Благовещението като метафора за творческия акт – зачатие на поетичното Слово.] Архангел Гавриил бе влязъл в девичата горница. Сиянието на белия пламък, избликнал в неговия дух, постепенно потъмня и преля в розова и жарка светлина. Тя струеше от нейното загадъчно непокорно сърце, мъж непознало, от мъж непознаваемо, непостижимо-тайнствено и непокорно от предвечни времена. За ангелския сонм, запял осанна във висините, това жарко розово зарево бе съблазън и падение.

Не си ли морна от разблудна жар? –
И ангелския сонм отби от път.
Не ми мълви слова с омаен чар.

От дълбините на съзнанието стиховете напиреха на устните му, той ги повтаряше шепнешком и усещаше в тях ритмичния строй на виланелата. Розовото зарево бликаше лъчи от рими: жар, чар, пожар, олтар, тропар. Те изгаряха света, изпепеляваха човешките и ангелски сърца: лъчи, избликали от розата, нейното непокорно сърце.

Очите ти разпалват лих пожар
в безволно-запленена мъжка гръд.
Не си ли морна от разблудна жар?

А по-нататък? Ритъмът заглъхна, секна, сетне отново проигра и запулсира. А по-нататък? Дим, тамянен дим струеше от олтара на света.

Твърдата е осветен на теб олтар,
хвалебен дим моретата кадят!
Не ми мълви слова с омаен чар.

Тамянен дим се въздигаше от цялата земя, от замъглените морета: тамянен дим-хвала, кадение ней. Земята бе като разлюляна, разжарена, разлюшкана кадилница, като огромна топка тамян, елипсоидна топка. Внезапно ритъмът замря, сърдечният възклик секна. Устата му заповтаряха отново първите стихове, сетне той неуверено промълви още няколко полустиха и замлъкна, онемял и объркан. Сърдечният възклик бе секнал.

Тихият предутринен здрач се бе стопил и зад стъклата на голите прозорци настъпваше денят. Неиде далеч-далеч заби камбана. Изчурулика птица, втора... трета... Звънът и чуруликането стихнаха, а мътната белезникава светлина се разля на изток и на запад и застла с пелената си света и розовото зарево в сърцето му.

От страх да не забрави всичко, той се подигна на лакът и се огледа за лист и молив. Но на масата нямаше: видя само празната паница, от която бе ял ориз на вечеря, и свещника с лоените висулки и обгорената от последния пламък хартиена обвивка. Той уморено протегна ръка към таблата на кревата, където висеше куртката му, и затыршува в джобовете ѝ. Напипа молив, сетне кутия цигари. Легна отново, разкъса кутията, остави последната цигара на перваза и със ситен ясен почерк започна да записва тристишията на виланелата върху грапавата мукава.

Щом записа стиховете, той се отпусна върху твърдата неравна възглавка и отново започна да си ги мълви. Буците сплъстена дреб под главата му спомниха буците сплъстен конски косъм на дивана в нейната гостна. Колко често бе седял на него, усмихнат или умислен, без да знае защо е дошъл, ядосан и на нея, и на самия себе си и смутен от литографията на Светото Сърце над празния бюфет! Пред очите му се мярна стаята, притихналите за миг гости... Ето, тя се приближава към него и го моли да изпее някоя от забавните си песнички. Той сяда на старото пиано, пръстите му докосват пожълтелите клавиши и вземат няколко тихи акорда. Тя стои, облежната на камината, а той пее за нея всред гълчавата на подновения разговор, пее красива песен от елизабетинско време, песен прощална, пропита с тъга и нега, сетне баладата за победата при Азенкур и веселата мелодия „Грийнлийвс“. Докато пее тия старинни песни, а тя го слуша или се прави, че слуша, сърцето му е спокойно, но щом спре и гласовете в стаята отново достигнат до ушите му, той си спомня собствените си саркастични думи: в тоя дом комай твърде скоро се обръщат към младите мъже на малко име.

Понякога му се струваше, че очите ѝ всеки миг ще му се доверят, но той бе чакал напразно. Сега тя се понесе през спомените му в лек танц, както онази нощ, когато я бе зърнал на карнавала с развята бяла рокля и цъфнала бяла клонка в косите. Тя играеше в кръг, танцът я носеше към него и щом приближи, той отново съзря леко извърнатите ѝ очи и нежния руменец по бузите ѝ. В края на танца, когато всички пуснаха ръце, в неговата за миг бе останала нейната ръка: драгоценен задморски дар.

– Напоследък сте станали същински отшелник.

– Да. Аз съм монах по природа.

– Боя се, че сте еретик.

– А много ли се боите?

Вместо отговор тя се бе отдалечила от него покрай хванатите за ръце танцьори, грациозна и свенлива, но без да отдаде ръката си в ничия друга. Бялата клонка потрепваше в косите ѝ, а колчем попаднеше в сянка, по бузите ѝ избиваше още по-гъст руменец.

Монах! Пред него изникна собственият му образ: осквернител на монашеския обет, еретик-францисканец, раздвоен между своето желание да служи, който плете, като Джерардино да Борго Сан Домино [350 - Монах-францисканец от XIII в., съден като еретик; в действителност обаче той е бил аскет-реформатор, който настоявал за още по-строги порядки в ордена.], тънка паяжина от софизми и ги нашепва в нейното ухо.

Не, това не бе той. Това бе по-скоро образът на младия свещеник, на когото тя

правеше мили очи, когато я видя за последен път, а пръстите ѝ прехвърляха страниците на ирландския ѝ лексикон.

– Да, да, и дамите вече се отзовават на нашето дело. Ежедневно забелязвам това. Дамите са с нас. Те са най-надеждната опора на нашия език.

– Ами църквата, отец Моран?

– Църквата също. И тя се отзовава. Сега и там работата бързо напредва. Изобщо не се безпокойте за църквата.

Пфу! Добре стори, че тогава презрително си излезе от стаята. Добре стори, че не я поздрави на стъпалата на библиотеката. Добре стори, че я остави да флиртува със своя свещеник, да кокетничи с една църква, станала фараши на християнския свят.

Див яростен бяс прогони и сетните блажени мигове от духа му, разби на парчета нейния прекрасен образ и запокити отломките на всички страни. И от всички страни в паметта му сега заизникваха разкривените отражения на този прекрасен образ: цветарката с одрипаната рокля, влажни сплъстени коси и нагло лице, която го бе замолила брат да ѝ е, да купи за сефте; слугинята на съседите, която по селски извиваше глас, когато тракаше с чиниите в кухнята и пееше „Хълми и езера в Киларни“; девойката, която прихна да се смее, когато скъсаната му подметка се закачи на желязната решетка на тротоара недалеч от Корк Хил и той се препъна пред очите ѝ; работничката, която бе позагледал, привлечен от малката ѝ сочна уста, когато я зърна да излиза от сладкарската фабрика „Джейкъбс“ и която му викна през рамо:

– Как е, рошльо? Очи пълни, ръце празни!

И все пак, с каквито хули и подигравки да обсипваше образа ѝ, той усещаше, че яростта му е същевременно израз на преклонение пред нея. Тогава си бе излязъл от класната стая изпълнен с презрение, но то не бе съвсем искрено, защото сам чувстваше, че зад тъмните ѝ очи, премрежени от дълги мигли, може би се крие тайната на нейния народ. Вървеше по улиците и си казваше, че тя е въплъщение на женската природа в страната им, душа, чието самосъзнание, подобно на прилеп, се пробужда скришом само под покрива на нощния мрак и самотата, която за миг поспира, безстрастна и безгрешна, при своя смирен поклонник и скоро го напуска, за да нашепне невинните си прегрешения в скритото зад решетката на изповедната свещеническо ухо. Яростта му се изля в груба насмешка над нейния възлюблен, чието име, глас и лице оскърбяваха ранената му гордост: един запопен селяк, брат на дъблински полицаи и кръчмарски слуга в Мойкалън! И пред този човек тя щеше да разбули свенливата голота на своята душа, пред едного, обучен само да изпълнява предписани обреди, а не пред него, жреца на безсмъртното въображение, чиито ръце превръщат насъщния хляб на опита в сияйно присносъщо битие!

Сияйният образ на причастието мигом съедини скръбните му и отчаяни мисли с неговото преклонение и те се изляха в празничен тропар.

И в горък плач, и в радостен тропар,
причастен е със страстите светът.
Не си ли морна от разблудна жар?

Когато тръпни пръсти жертвен дар

възливат от преливащия съд,
не ми мълви слова с омаен чар.

Той започна да си мълви стиховете от самото начало и скоро тяхната мелодия и ритъм омаяха духа му и го изпълниха с кротка благодат; сетне старателно ги записа, за да може още по-добре да ги почувства, като ги прочете, и отново се отпусна на възглавката.

Вече бе съвсем светло. Не се чуваше никакъв звук, но той знаеше, че всеки миг животът край него ще се пробуди с привычния шум, грубите гласове, сънните молитви. Отвратен от този живот, той се обърна с лице към стената, закачули се с одеялото и се загледа в големите избледнели алени цветя по опърпаните тапети. Опита се да съживи гаснещата си радост и си представи пътека от рози, която води до самите небеса, цялата обсипана с алени цветя. Морен! И той бе морен от разблудна жар.

Омотал глава в одеялото, почувства как топлината бавно се разлива надолу по гръбначния му стълб и го унася в сладостна премала. Представи си своята поза и се усмихна. Унасяше го на сън.

Отново бе прописал стихове за нея след цели десет години. А преди десет години тя бе наметнала шала връз главата си като качулка, топлият ѝ дъх се кълбеше в нощния въздух и токчетата ѝ потракваха по заледената като стъкло улица. Беше последният трамвай; мършавите кафяви коне знаеха това и предупредително похлопваха звънчетата си в ясната нощ. Кондукторът и кочияшът си бърбеха и кимаха с глави под зелената светлина на фенера. Те стояха на стъпалата на трамвая: той на горното, тя на долното. Тя неведнъж се покачваше на неговото стъпало, сетне, когато млъкваха, слизаше на своето, а един-два пъти забрави да го стори и за миг-два остана съвсем близо до него и после слезе. Стига! Стига спомени!

Цели десет години от тогавашната детинска мъдрост до сегашното му безумие. Ами ако ѝ изпрати стиховете? Ще бъдат прочетени на всеослушание, на закуска, посред шума от чупенето на яйцата. Боже мой, какво безумие! Братята ѝ ще се смеят и ще дърпат един от друг листа със силните си груби пръсти. А оня мазен поп, чичо ѝ, ще се разположи в своето кресло и хванал листа с протегнатата ръка, ще ги прочете усмихнат и ще похвали литературната форма.

Не, не, глупости. Дори да ѝ изпрати стиховете, тя никому не би ги показала.

Започна да му се струва, че е несправедлив към нея, и му стана мъчно, защото почувства нейната невинност; невинност, за която сам не бе имал никаква представа, преди да я познае по пътя на греха; невинност, за която и тя не бе имала представа, преди да я загуби или преди за пръв път да познае странната унищителна слабост на своя пол. Едва тогава душата ѝ се бе пробудила за нов живот, подобно на неговата, когато за пръв път бе съгрешил; и сърцето му се изпълни с нежно състрадание, като си спомни нейната крехка бледина и очите ѝ, унищителни и натъжени от тъмния срам на женската природа.

Къде ли е била тя, докато душата му преминаваше от екстаз към сънна премала? Може би, следвайки неведомите пътища на духовния живот, в същите тия мигове душата ѝ бе чувствала неговото преклонение? Може би.

Огънят на желанието отново обхвана душата му, запламтя и забушува в цялото му

тяло. Усетила неговото желание, тя се събуждаше от своя дъхав сън: тя, изкусителката от неговата виланела. Очите ѝ се отваряха и го посрещаха с притомен тъмен поглед. Сияйна, топла, дъхава, примамна, тя му отдаваше наготата си, обгръщаше го като светлозарен облак, обгръщаше го като жива вода: и като избухлат дъждовен облак, като водите кръготечни над твърдата небесна в ума му рукна порой от плавни звуци[351 - В оригинала 17-ият стих съдържа четворна алитернация върху „л“.], символи на тайнствени стихии:

Не си ли морна от разблудна жар?
И ангелския сонм отби от път.
Не ми мълви слова с омаен чар!

Очите ти запалват лих пожар
в безволно запланена мъжка гръд.
Не си ли морна от разблудна жар?

Твърдата е осветен на теб олтар,
хвалебен дим моретата кадят.
Не ми мълви слова с омаен чар!

И в горък плач, и в радостен тропар
причастен е със страстите светът.
Не си ли морна от разблудна жар?

Когато тръпни пръсти жертвен дар
възлизват от преливащия съд,
не ми мълви слова с омаен чар.

Недей лъсти копнежа ни прастар
с притомен поглед и примамна плът.
Не си ли морна от разблудна жар?

Не ми мълви слова с омаен чар![352 - „Виланелата на

изкусителката“ е кардинален проблем в интерпретацията на романа. Можем ли да приемем, че чрез нея Джойс иска да ни убеди в таланта на Стивън? Едва ли. Ситуацията на създаването ѝ е дълбоко иронична, а самата виланела – силно подражателна: Стивън изгражда образа на базата на Августиновата типология и си служи с клишета от декадентската поезия в края на века, заимствани от Бодлер и символистите. Младият Джойс има подобни поетични опити, но не ги включва в стихосбирката си „Камерна музика“.]

Какви бяха тия птици? Той се спря на стъпалата пред библиотеката, за да ги погледа, и морно се подпря на ясеновия си бастун. Те непрекъснато кръжеха около издадения над улица „Молзуърт“ еркер на една къща. Тъмни, тръпни, поривисти, телцата им се стрелкаха стремглаво и се открояваха върху ясното небе на късната мартенска вечер като върху леките дипли на някакъв ефирен опушеносин воал.

Той се загледа в летежа им: птица след птица, мерне се черна, извие, изпърха, стрелне се, свие и отново изпляска с криле. Опитва се да ги преброи, преди целият рояк тъмни поривисти телца да се изгуби от очи: шест, десет, единайсет, четно или нечетно бе числото им? Дванайсет, тринайсет: защото нови две плавно се спускаха от висините. Летяха ниско и високо, но все околоръст, ту чертаеха прави линии, ту описваха дъги, и все от ляво на дясно, сякаш се въртяха около въздушен храм.

Той се заслуша в крясъците им: като писукането на мишките зад ламперията – остър, пресекив тон. Но за разлика от мишето писукане тя тонове бяха дълги и остри, свистяха, падаха в терца или кварта и се разливаха в кръшни трели, когато човките пореха въздуха. Остър, ясен, звънък крясък припаднаше от висините, както нишки свилена светлина се размотават от свистящи макари.

Птичата врява успокояваше ушите му, в които настойчиво звучаха риданията и укорите на майка му, а тия тъмни крехки поривисти телца, виещи се, пърхащи и стрелкащи се край въздушния храм от ефирни небеса, успокояваха очите му, пред които все още стоеше образът на майка му.

Защо се взираше във висините от стъпалата на портика? Защо се вслушваше в острите пресекиви крясъци? Защо гледаше летежа им? Какво знамение очакваше, за добро или за зло? В ума му се стрелна една фраза на Корнелий Агрипа [353 - Ренесансов философ, алхимик, окултист. Според него четният брой птици, които кацат надясно, е щастлива поличба.], а подир нея се разхвърчаха насам-натам рояк откъслечни мисли на Сведенборг за съответствието между птиците и духовния мир и за мъдростта на небесните създания, които знаят своя час и своето време, защото за разлика от човека спазват ред в живота си и не са извратили тоя ред с разума си. [354 - Парафраза от книгата „Небе и ад“ на шведския философ-мистик Емануел Сведенборг (1688–1772).]

Векове наред човекът се е взирал във висините, както той сега се взираше в птичия летеж. Колоната над него смътно му напомняше древен храм, а ясеновият бастун, на който морно се подпираше – извит птицегадателски жезъл. Някакъв страх от неизвестното потрепна в дълбините на неговата умора, страх от символи и поличби, от човека-ястреб, чието име носеше, дръзнал да избяга от пленничеството си с криле от сплетени върбови клонки, от бога на писмената Тот с тясната, увенчана с двурог полумесец глава и плочица, върху която пише с тръст.

Той се усмихна при мисълта за изображението на древния бог, защото си представи съдия с месест нос и перука, който държи на метър от очите си някакъв документ и поставя в него запетайки: знаеше, че името не би му дошло наум, ако не звучеше като ирландска ругатня. Каква щуротия! И заради тая щуротия ли се готвеше завинаги да напусне дома на молитва и благоразумие и средата, в която бе израсъл?

Те се върнаха и прелетяха с остри крясъци над еркера на къщата, черни на фона на бледнеещото небе. Какви бяха тия птици? Вероятно ластовици, завърнали се от юг. Тогава време му бе да замине и той, като тия птици, които цял живот прелитат и отлитат, цял живот строят недълговечен дом под стрехите на човешките къщи, а после го напускат, за да странстват по света.

Лица склонете, Уна и Алил,
да ви погледна за последен път:
тъй ластовицата гнездото си
поглежда, после литва надалеч
над шумните вълни... [355 - Това са прощалните думи на графиня

Катлин от едноименната драма на Уилям Б. Йейтс. Тя умира, продала душата си на дявола, за да спаси своите селяни, които също са му продали душите си от бедност.]

Мека плавка радост, като глас на много води, заля паметта му, а смълчаните, бледи и ефирни надморски простори, мълчанието на океана и ластовиците, полетели

по здрач над пенливата шир, изпълниха сърцето му с мир и покой.

Мека плавка радост се лееше от тия слова и беззвучно нежни дълги гласни се надигаха и падаха, блискаха се и прииждаха, разлюлели белите звънчета на вълните си в безмълвен звън, в безмълвен екот и безсилен тихоглъхнещ вик; и той почувства, че знамението, което бе дирил във виещите се, стрелкаци птици и бледите небеса над него, бе излитнало от собственото му сърце като птица, изхвъркнала тихо и устремно от висока кула.

Символ на раздяла или на самота? Стиховете, зазвучали в паметта му, бавно извикаха пред душевния му взор залата на Националния театър при откриването му. Той стоеше сам на страничния балкон и унило гледаше дъблинския културен елит в партера, просташката украса и живите чучела, озарени от ярките светлини на рампата. Зад гърба му се потеше набит полицай, готов всеки миг да пристъпи към действие. Пръснати из залата, състудентите му дюдюкаха, свиркаха и обсипваха сцената с подигравателни възгласи:

– Клевета!

– Гавра с Ирландия!

– Никога не сме продавали вярата си!

– Ирландка не би извършила това!

– Дилетанти! Атеисти! [356 - Скандалът около премиерата на „Графиня Катлин“ не е преувеличен. Ирландските националисти и духовенството подлагат Йейтс на ожесточена критика, че е изопачил националния характер и богохулства. Веднага след представлението състудентите на Джойс пишат протестно писмо срещу Йейтс до печата и настояват Джойс да го подпише, но той отказва.]

– Вън будистките присадки!

Изведнъж от прозорците над него се разнесе кратко свистене: значи в читалнята бяха запалили лампите. Той свърна покрай колоните във фойето, потънало вече в мека светлина, качи се по стълбата и мина през въртележката, която щракна зад гърба му.

Кранли седеше до рафтовете с речниците. На дървената поставка пред него лежеше дебела книга, отворена на титулната страница. Облегнат на стола си, той бе наклонил ухо на изповедник към лицето на студента медик, който му четеше някаква задача от шахматната колона на вестника. Стивън седна от дясната му страна, а свещеникът в другия край на масата шумно затвори своя брой на „Таблит“ [357 - Консервативен католически седмичник.] и ядно се изправи.

Кранли го сподори с нехаен снизходителен поглед. Медикът продължи, снишил глас:

– Пешка на е4.

– По-добре да си ходим, Диксън – предупредително рече Стивън. – Тоя отиде да се оплаква.

Диксън сгъна вестника, изправи се достолепно и заяви:

– Нашите части се изтеглиха в пълен боен ред.

– Ведно с оръдията и обозните волове – добави Стивън, сочейки заглавието на книгата пред Кранли: „Болести по воловете“.

Докато се промъкваша през редицата от маси, Стивън каза:

– Искам да говоря с тебе, Кранли.

Кранли не отговори, дори не се обърна. Остави книгата на гишето и излезе от читалнята: яките му обуца глухо кънтяха по пода. При стълбата той се спря и вперил разсеян поглед в Диксън, повтори:

– Пешка на ц5.

– Щом си рекъл! – отвърна Диксън.

Той имаше тих безизразен глас, изискани обноски и сегиз-тогиз излагаше на показ пръстена с печат върху един от пръстите на пълничката си чиста ръка.

Във файето към тях се приближи човече с пигмейски ръст и мъничко бомбе. По небръснатото му лице заигра доволна усмивка, устата му замълмоли. Очите му бяха тъжни като на маймуна.

– Добър вечер, капитане – каза Кранли и се спря.

– Добър вечер, господа – отвърна четинестата маймунска муцунка.

– Доста топло за март – подзе Кранли. – Горе са отворили прозорците.

Диксън се усмихна и превъртя пръстена си. Смуглото маймунско сбръчкано личице присви човешките си устица с кротко задоволство, а гласът му измърка:

– За март е разкошно време! Действително разкошно!

– Две очарователни млади дами вече се умориха да ви чакат горе, капитане – каза Диксън.

Кранли се усмихна и любезно каза:

– Капитанът има само една любов: сър Уолтър Скот. Нали така, капитане?

– Какво четете сега, капитане? – попита Диксън. – „Ламермурската невеста“?

– Аз съм влюбен в Уолтър Скот – подзеха подвижните устица. – Очарователен писател! Никой не може да се мери с него!

Той леко размахваше тънката си съсухрена кафява ръка в такт с хвалебствията, а тънките му клепачи бързичко примигваха и скриваха тъжните му очи.

Но по-тъжно му бе на Стивън, като го слушаше как предвзето и неясно изговаря думите, пръска слюнки и прави грешка след грешка: и той се питаше вярна ли е мълвата, че слабата кръв, която тече в това съсухрено тяло, е благородна и плод на кръвосмесителна любов.

Дърветата в парка са вече подгизнали, а дъждът все тъй тихо и неспирно се сипеше над езерото, кръгло и сиво като щит. Прелетяха ято лебеди и омърсиха водата и брега под себе си с белезникавозелени курешки. Те нежно се прегърнаха, възбудени от сивия дъждовен зрак, безмълвните мокри дървеса, лебедите и езерото, което ги закриляше и следеше. Прегърнаха се безрадостно, безстрастно, ръка на брат обви сестринската шия. Сив вълнен шал, небрежно заметнат връз раменете ѝ, я загръщаше до кръста, а русокосата ѝ глава бе склонена в срамежлива охота. Той имаше разпилени рижо-кестеняви коси и нежни изваяни силни луничави ръце. Лице. Лицето не се виждаше. Лицето на брата бе склонено над русите ѝ, уханни от дъжда коси, а ръката – луничава, силна, изваяна, гальовна – бе ръката на Дейвин.

Той гневно се навъси на видението си и на спаружения пигмей, който го бе извикал. В паметта му изскочиха подигравките на баща му над кликата от Бантри[358 - Тоест враговете на парнелизма. Тим Хийли е роден в Бантри.]. Той ги отпъди от себе си и отново угнетено се вгълби в собствените си мисли. А защо не ръцете на Кранли? Нима простодушието и невинността на Дейвин го бяха жегнали по-надълбоко?

Двамата с Диксън тръгнаха към входа, оставяйки на Кранли сам да се измъкне от джуджето.

Под колонадата стоеше Темпъл, обграден от групичка студенти. Един от тях извика:

– Ей, Диксън, ела и слушай! Темпъл е в страшна форма.

Темпъл извърна към него тъмните си цигански очи.

– Ти си лицемер, О'Кийф, а Диксън е дяволичник – каза той. – Майка му стара, какво поетично прозвище измислих!

Той се изсмя лукаво, погледна Стивън в лицето и повтори:

– Майка му стара, това прозвище дяволичник ми обира точките.

Едрият набит студент, застанал на по-долното стъпало, рече:

– Доразправи за любовницата, Темпъл. Това е по-интересно.

– Имал е, кълна се – подзе Темпъл, – на туй отгоре е бил и женен. И всичките попчета ходели да вечерят у него. Дявол ги взел, май всички са топнали!

– Яхай крантата, кобилката за лов пази! – добави Диксън.

– Я си кажи, колко халби обърна днес, Темпъл? – обади се О'Кийф.

– В тая фраза е цялата ти интелектуална душица, [359 - Схоластиката разграничава интелектуална, животинска и вегетативна душа.] О'Кийф – отвърна Темпъл с нескрито презрение.

Той тромаво се потътри покрай групата и се обърна към Стивън.

– Знаеш ли, че Фостърровци са крале на Белгия? – попита той.

Килнал шапка назад, Кранли излезе през вратата на фойето, старателно човъркайки с клечка зъбите си.

– Ето го нашия всезнайко – каза Темпъл. – Кажи, знаеш ли това нещо за Фостъровците?

Той почака за отговор. С подострената си кибритка Кранли извади от зъбите си едно смокиново семенце и се вторачи в него.

– Родът Фостър води началото си от Балдуин I Фландърски, наречен Форестие, сиреч Горски[360 - Твърденията на Темпъл не почиват на истина. Прозвището на Балдуин I е Желязната ръка.] – каза Темпъл. – Форестие и Фостър е едно и също име. Капитан Франсис Фостър, потомък на Балдуин I, се заселил в Ирландия и се оженил за дъщерята на последния вожд на клана Брасил. А освен това има и Блейк-Фостъровци, но те са друг клон.

– От Балдуин Плешиви, крал Фландърски – повтори Кранли и отново настървено зачовърка ослепително белите си зъби.

– Откъде я изрови тая история? – попита О'Кийф.

– Аз знам историята и на вашия род – каза Темпъл, обръщайки се към Стивън. – Знаеш ли какво казва за него Гиралд Камбрийски?

– И той ли е потомък на Балдуин? – попита висок охтичав студент с тъмни очи.

– Да, на Балдуин Плешиви – повтори Кранли и смукна слюнка през зъби.

– *Pernobilis et pervetusta familia*[361 - Благороден древен род (лат.).Летописецът нарича така английския род Фицтивън. Стивън Дедалус няма никаква връзка с него. Думите на Темпъл са намек за нежеланието на Стивън да се присъедини към националното движение.], – каза Темпъл на Стивън.

Набитият студент на долното стъпало пръдна. Диксън се обърна към него и меко рече:

– Ангел небесен ли чух?

Кранли също се обърна и поривисто, но без гняв отсъди:

– Слушай, Гогинс, ти си най-гнузното изчадие в целия свят, от мен да го знаеш!

– Не можеш повече да сдържам мнението си за себе си – спокойно отвърна Гогинс. – Потърпевши няма, нали?

– Да се надяваме, че то не принадлежи към разряда *paolo post futurum*[362 - Малко преждевременно (лат.).] – благовъзпитано добави Диксън.

– Казах ли ви, че е дяволичник? – рече Темпъл и се заобръща наляво-надясно. – Нали аз го нарекох така!

– Чухме де, не сме глухи! – отвърна охтичавият дългун.

Кранли продължаваше да се въси на набития студент под него. После изсумтя с

отвращение и грубо го блъсна надолу по стъпалата.

– Веднага се разкарвай, вонящ цукал такъв! – изруга той. – Пръдльо с пръдльо!

Гогинс отскочи на пътеката, но тутакси се върна на мястото си, захилен до уши. Темпъл пак се извърна към Стивън и попита:

– Вярваш ли в теорията за наследствеността?

– Ти какво, пиян ли си, що ли? – запита Кранли и слисано го изгледа.

– Няма по-дълбока мисъл от оная, с която завършва учебникът по зоология – разпалено продължи Темпъл. – Размножаването е началото на смъртта.

Той плахо докосна Стивън за лакътя и припряно добави:

– Ти като поет усещаш ли колко е дълбока?

Кранли посочи с дългия си показалец.

– Вижте го! Вижте надеждата на Ирландия! – презрително процеди той.

Думите и жестът му предизвикаха всеобщ смях. Темпъл храбро се извърна към него и каза:

– Ти винаги се подиграваш с мене, Кранли, добре го виждам. Но аз с нищо не падам по-долу от тебе. И знаеш ли какво си мисля сега, като те сравнявам със себе си?

– Любезни мой – галантно отвърна Кранли, – ти си неспособен, разбираш ли, напълно неспособен да мислиш.

– Но знаеш ли какво си мисля за теб и мен, когато сравнявам нас двамата?

– Изплюй камъчето, Темпъл – провикна се набитият студен от стъпалата, – хайде, изплюй го де!

Темпъл взе да се върти насам-натам, ръкомахайки безпомощно.

– Аз съм дупендер – каза той, съкрушено клатейки глава. – Такъв съм, знам си го и си го признавам.

Диксън леко го потупа по рамото и кротко рече:

– Това ти прави голяма чест, Темпъл.

– А тоя – подзе Темпъл и посочи Кранли, – той е също такъв дупендер като мен. Само че не го знае. Това е единствената разлика между нас.

Взрив от смях заглуши думите му. Но той отново се извърна към Стивън и припряно добави:

– Това е много любопитна дума, знаеш ли й етимологията?

– А? – разсеяно отвърна Стивън.

Той наблюдаваше мъжественото страдалческо лице на Кранли, по което сега играеше престорено-търпелива усмивка. Грубата дума бе преминала по него като мръсна вода, плисната връз обръгнал на оскърбления дървен истукан; и както го наблюдаваше, той видя, че Кранли поздрави някого с повдигане на шапка и откри черната си коса, стърчаща над челото му като железен венец [363 - Средновековен уред за мъчения.].

Тя излезе от портика на библиотеката и подминавайки Стивън, отвърна на поздрава на Кранли. Нима и той? Какво, май леко се изчерви! Защо? От думите на Темпъл? Мръкваше. Не можеше да види.

На това ли се дължеше мълчаливото безразличие на приятеля, острите му забележки и неочаквани груби нападки, с които така често прекъсваше жарките своенравни изповеди на Стивън? Стивън великодушно му бе прощавал, защото сам проявяваше същата грубост към себе си. Спомни си как една вечер слезе от взетото на заем раздрънкано колело в горичката край Малахайд, за да се помоли. Вдигнал ръце, се бе молил в екстаз пред тъмния олтар от дървеса с мисълта, че се намира на свята земя и в свят час. Но когато иззад завоя на смрачения път се показаха двама полицаи, прекъсна молитвата и започна да си свирука мелодия от модна тогава пантомима.

Взе да почуква по цокъла на колоната с разнищения край на бастуна си. Може би Кранли не бе го чул? Нищо, ще почака. За миг разговорът край него стихна: от горния прозорец отново се разнесе тихо свистене. Не се чуваше никакъв друг звук, а ластовиците, чийто полет бе следил с празен поглед, вече спяха.

Тя отмина в здрача. И затова наоколо бе пълна тишина, само тихичко отгоре се разнасяше свистене. И затова замлъкнаха бърбривите езици. Над земята се спускаше мрак.

Мрак се спуска от небето.

Тръпна радост, засияла като плах светлик, се изви край него във фееричен танец. Но защо? Дали защото тя отмина в сумрака или от тъмните гласни и пищния начален тон на тоя стих, звучен като звън на лютня?

Той бавно тръгна към потъналия в пълна сянка край на колонадата, като леко почукваше с бастуна си по каменните плочи, за да скрие от студентите, останали назад, мечтателния си унес, и даде воля на въображението си да възкреси епохата на Дауълнд, Бърд и Наш. [364 - Джон Дауълнд и Уилям Бърд са композитори от елизабетинската епоха. Томас Наш е поет и белетрист от същото време.]

Очи: очи, разтворили се от сумрака на страстта, затъмняваха зарите на деня. Какво друго бе притомната им прелест освен негата на плътта? Какво друго бе блясъкът им, ако не отблясък от мръсната вода в отходната яма при двора на оня мочко Стюарт [365 - Джеймс I Стюарт напълно заслужава това прозвище с колебливата си и противоречива политика и покварата на дворцовите нрави през време на владичеството му.]? С езика на паметта той вкусваше вина с аромат на амбра, глъхнещи откъслечи от сладостни мелодии, гордата павана, а очите на паметта му виждаха благосклонни дворянки, чиито сладострастни уста мамят от ложите на „Ковънт Гардън“, сипаничави проститутки от кръчмите и млади невести, които радостно се отдават на своите похитители и ги обнемат до премала.

Тия образи, извикани от миналото, не му доставиха никакво удоволствие. Бяха тайнствени и възпламеняващи, но сред тях не бе вплетен нейният образ. Не, не биваше да мисли така за нея, а той и не мислеше така. Нима умът му не се доверяваше на самия себе си? Стари изрази, които услаждат с разтленна сладост, като смокиновите семенца, които Кранли вади от ослепително белите си зъби.

Не бе ни мисъл, ни видение, макар той смътно да съзнаваше, че в този миг тя върви през града накъм къщи. Отпърво смътно, после все по-силно той започна да усеща мириса на тялото ѝ. Кръвта му кипна от познатото вълнение. Да, той подушваше тялото ѝ: влудяващ томителен мирис, топлото тяло, облъхано от страстната музика на стиховете, и недостъпното нежно бельо, наситено с благоуханията и росата на плътта ѝ.

Въшка пропълзя по тила му, но той ловко пъкна палец и показалец под отворената си яка и я хвана. Превъртя за миг нежното и все пак твърдо като оризово зрънце телце между пръстите си, после я пусна да падне и се почуди ще живее ли или не. Спомни си една забавна фраза на Корнелий а Лapid, според когото въшките, завъдени от човешката пот, не били създадени от бога заедно с другите твари в шестия ден. [366 - Корнелий а Лapid (1567-1637) твърди това в обширния си „Коментар на Библията“.] Но от сърбежа по врата сякаш умът му се възпали. Мисълта за тялото му – бедно облечено, недохранено, въшливо – изведнъж го накара да затвори очи в пристъп на отчаяние и в мрака той видя как твърдите светли телца на въшките падат и се премятат във въздуха. Ами да: не мрак се спускаше от небето. А зрак.

Зрак се спуска от небето.

Не бе могъл да си спомни правилно дори стиха на Наш! Всички образи, събудени от него, бяха лъжливи. Умът му бе завъдил гниди. Мислите му бяха въшки, наплодени от потта на леността.

Той се обърна и бързо закрачи обратно към групата. Добре, много ѝ здраве и да върви по дяволите! Нека се влюби в някой чистоплътен атлет с черни власести гърди, който всяка сутрин се мие до кръста. Прав ѝ път!

Кранли бе извадил друга сушена смокиня от джоба си и бавно я жвакаше. Темпъл седеше, облеган на една от колоните, нахлупил каскет връз сънените си очи. От портика излезе шишав младеж с кожена папка под мишница и се запъти към компанията. Налчетата на обувките и железният шип на тежкия му чадър гръмко чаткаха по плочите. Той вдигна чадъра за поздрав и каза на всички:

– Добър ден, господа.

Чукна отново с чадъра по плочите и захихика, а главата му леко се затресе. Охтичавият дългун, Диксън и О'Кийф си говореха на ирландски и не му отвърнаха. Тогава той се обърна към Кранли и каза:

– Добър ден специално на теб!

Посочи го с чадъра и отново захихика. Кранли, който все още си дъвчеше смокинята, отвърна с шумен млясък:

– Добър ли? Да, денят е добър.

Шишкото го погледна сериозно и укорно поклати чадъра си.

– Виждам, че си решил да оригиналничиш – каза той.

– Ммм! – отвърна Кранли и размаха остатъка от полусдъвканата смокиня под носа на шишкото, сякаш му даваше да си хапне.

Шишкото не я лапна, но все в същия дух важно запита, като продължаваше да хихика и почуква с чадъра:

– Трябва ли да разбирам, че искаш да ми я...

Той замлъкна, посочи сдъвканата огризка от смокинята и високо добави:

– Имам предвид нея.

– Ммм – отново измуча Кранли.

– Как да те разбирам, *ipso facto* или иносказателно? – попита шишкото.

Диксън се отдели от събеседниците си и рече:

– Гогинс те чакаше, Глин. Отиде в „Аделфи“ да ви търси с Мойнихан. Какво носиш тука? – попита той и потупа папката под мишницата на Глин.

– Контролни – отвърна Глин. – Всеки месец им давам контролни, за да видя плодовете от своя педагогически метод.

Той също потупа папката, прокашля се леко и се усмихна.

– Педагог! – грубо се намеси Кранли. – Клетите босоноги дечица, щом им преподава такава дрислива маймуна като теб! Бог да им е на помощ!

Той отхапа от смокинята и хвърли огризката.

– Аз оставям децата да дойдат при мене – ласкаво рече Глин.

– Дрислива маймуна! – натъртено повтори Кранли. – Дрислива богохулна маймуна!

Темпъл стана, избута Кранли встрани и се обърна към Глин:

– Думите, които изрекохте, са на Христос от Евангелието: Оставете децата и не им пречете да дойдат при Мене.[367 - Мат., 19, 14.]

– Я си върви да спиш, Темпъл – обади се О'Кийф.

– Ето какво искам да попитам – продължи Темпъл, – щом Исус е оставял децата да дохождат при него, защо църквата ги праща всички в ада, ако умрат некръстени? Защо, а?

– Ти самият кръстен ли си бе, Темпъл? – попита охтичавият дългун.

– Защо, питам, ги праща всичките в ада, щом Исус е рекъл всички да дойдат при него? – повтори Темпъл и изпитателно погледна Глин в очите.

Глин се изкашля и тихо заговори, като с мъка удържаше нервното хихикане и при всяка дума размахваше чадъра си:

– Ако е така, както казваш, то аз настоятелно питам, защо е така?

– Защото църквата е жестока като всички стари грешници – отвърна Темпъл.

– Придържаш ли се към ортодоксалния възглед по въпроса, Темпъл? – лукаво запита Диксън.

– Свети Августин казва, че некръстените деца отиват в ада, защото и самият той е би жесток стар грешник – отвърна Темпъл.

– Свалям ти шапка – каза Диксън, – но доколкото си спомням, за подобни случаи съществуваше преддверието на ада!

– Какво си седнал да спориш с него, Диксън – грубо се намеси Кранли. – Хич не му говори и не го гледай, ами му надени въжето на шията и го отведи в кошарата тоя разблеял се козел!

– Преддверието! – възкликна Темпъл. – Забележително изобретение! Не отстъпва на ада.

– Но е без неговите неудобства – добави Диксън.

Той се обърна усмихнат към другите и каза:

– Надявам се, че изразих мнението на всички присъстващи.

– Разбира се – решително потвърди Глин. – По този въпрос Ирландия е единодушна.

Той чукна с върха на чадъра си по каменния под на колонадата.

– Аз уважавам ада, изобретен от сивокосата съпруга на сатаната.[368 - Според Милтън – Грях, съпруга и дъщеря на сатаната.] Адът е римска работа, як и грозен като римските стени – продължи Темпъл. – Но какво е преддверието му?

– Я сложи бебето в количката му, Кранли – подвикна О'Кийф.

Кранли се спусна към Темпъл, тропна с крак и викна като на кокошка:

– Къш!

Темпъл пъргаво отскочи.

– Знаете ли какво е преддверието? – извика той. – Да ви кажа ли как им викаме на тия работи у нас в Роскомън?

– Къш! Маmicата ти! – изруга Кранли, пляскайки с ръце.

– Ни задник, ни предник! – презрително извика Темпъл. – Ето какво е вашето преддверие!

– Я дай бастуна – каза Кранли.

Той грубо изтръгна бастуна от ръцете на Стивън и се спусна надолу по стъпалата; но чул, че го гонят, Темпъл се стрелна в тъмното, пъргав и бързоног като диво животно. Тежките обуца на Кранли затопуркаха из двора, после, претърпял поражение, той тежко се потътри обратно, като разпръсваше чакъла на всяка крачка.

Крачката му беше една и той ядно тикна бастуна обратно в ръцете на Стивън. Стивън чувстваше, че зад тоя яд има друга причина, но прикрил нетърпението си, леко го докосна за ръката и тихо рече:

– Казах ти, че искам да говоря с тебе, Кранли. Ела с мен.

Кранли го гледа миг-два, после попита:

– Сега ли?

– Да – отвърна Стивън. – Тук не можем да говорим. Хайде, ела с мен.

Двамата мълчаливо тръгнаха през двора. От стъпалата тихо ги сподари мотивът на горската птица от „Зигфрид“ [369 - Опера от Вагнер. Намек, че Стивън предстои да извърши нещо героично.]. Кранли се обърна, Диксън престана да свирука и подвикна:

– Накъде се запътихте? Какво става с нашата партия, Кранли?

Те започнаха да се уговарят за партия бiliarд в хотел „Аделфи“, като си подвикваха в тихия здрач. Стивън продължи сам, излезе на тихата улица „Килдеърска“, спря се пред хотел „Клен“ и отново търпеливо зачака. Хотелът с името на безцветното лъскаво дърво и неговата безцветна фасада го жегнаха като презрително-любезен поглед. Той ядосано се загледа в меко осветеното фоайе и си представи мирния и охолан живот на ирландските патриции в него. Те мислеха само за военни чиновници и за управителите на своите имения; селяните им се кланяха по кръстопътищата; знаеха названията на няколко френски ястия и даваха заповеди на кочияшите си с кресливия надменен глас на лустроросани провинциалисти.

Как да събуди съвестта им? Как да оплоди въображението на дъщерите им, преди да са заченали от дворянското семе, че да родят потомство недотам жалко като тях самите? И в сгъстилия се сумрак той почувства как мислите и възжеленията на народа, към който принадлежеше, прехвърчат като прилепи над тъмните селца, над клоните на дърветата край потоците, над езерцата и блатата. Една жена чака Дейвин на прага в тъмната нощ. Предлага му чаша мляко и почти го приласкава в леглото си; защото Дейвин има кротките очи на човек, който умее да пази тайна. А него самия женски очи още не са приласкавали.

Някой здраво го хвана под ръка и гласът на Кранли каза:

– Хайде, тръгнахме.

Двамата мълчаливо се запътиха в южна посока. По едно време Кранли каза:

– Тоя проклет идиот Темпъл! Кълна се в Моисея, ще го убия, разбираш ли, ще го убия!

Но гласът му вече не беше яден и Стивън се запита дали той не мисли за нейния поздрав пред портала.

Свърнаха вляво и пак продължиха мълчешком. След известно време Стивън рече:

– Днес следобед имах много неприятна разправия, Кранли.

– С вашите ли? – попита Кранли.

– С майка ми.

– На религиозна тема ли?

– Да – отвърна Стивън.

Кранли помълча, после попита:

– Колко годишна е майка ти?

– Не е много стара – каза Стивън. – Иска да се причестя за Великден.

– А ти?

– Аз не искам – рече Стивън.

– Защо? – попита Кранли.

– Non serviam – отвърна Стивън.

– Това го е казал и друг – спокойно забеляза Кранли.

– Но сега го казвам аз – избухна Стивън.

Кранли сложи ръка на рамото му и рече:

– Спокойно, мой човек. Ама че си нервозен, дявол да го вземе.

Той се изсмя пресилено, после погледна Стивън съчувствено и сърдечно и добави:

– Знаеш ли, че си много нервозен?

– Предполагам, че знам – отвърна Стивън и също се засмя.

Отчуждени напоследък, сега двамата сякаш изведнъж отново се бяха сближили.

– Ти вярваш ли в причастието? – попита Кранли.

– Не – отвърна Стивън.

– Значи го отричаш.

– Нито вярвам, нито го отричам – отвърна Стивън.

– Много хора, дори вярващи, имат религиозни съмнения, но или ги преодоляват, или чисто и просто не им обръщат внимание – каза Кранли. – Може би съмненията ти са прекалено силни?

– Аз не искам да ги преодолявам – отвърна Стивън.

Смутен за миг, Кранли извади от джоба си една смокиня и тъкмо се готвеше да я лапне, когато Стивън каза:

– Недей, моля ти се. Как разговаряш по този въпрос с пълна уста?

Кранли взе да разглежда смокинята под светлината на фенера, до който се бе спрял. После я подуши с всяка ноздра поотделно, отхапа малко парченце, изплю го, захвърли смокинята в канавката и я изпрати с думите:

– Иди си от мене, проклета, в огъня вечний!

Хвана отново Стивън под ръка и двамата продължиха.

– Не те ли е страх, че може да чуеш тия слова в деня на Страшния съд? – каза той.

– А какво ми се предлага в замяна? – попита Стивън. – Вечно блаженство в компанията на нашия декан?

– Не забравяй, той ще се спаси – рече Кранли.

– Е, да – горчиво подхвърли Стивън, – нали е буден, бърз, безчувствен и най-вече изкусен.

– Знаеш ли, любопитно е, че мозъкът ти е до дъно пропит от религията, която казваш, че отричаш – спокойно забеляза Кранли. – Добре, а когато беше в колежа, вярваше ли? Бас държа, че да.

– Да – отвърна Стивън.

– И беше ли щастлив тогава? – меко попита Кранли. – По-щастлив, да речем, отколкото си сега?

– Често пъти да, често не – каза Стивън. – Тогава аз бях друг човек.

– Как така друг човек? Какво искаш да кажеш?

– Искам да кажа, че не бях такъв, какъвто съм сега и какъвто трябваше да стана.

– Не такъв, какъвто си сега и какъвто трябвало да станеш – повтори Кранли. – Ще ти задам още един въпрос. Обичаш ли майка си?

Стивън бавно поклати глава.

– Не разбирам какво означават думите ти – просто рече той.

– Ти никога никого ли не си обичал? – попита Кранли.

– Имаш предвид жени ли?

– Не, не тях – по-хладно каза Кранли. – Питам те, изпитвал ли си някога любов към някого или нещо?

Стивън вървеше до приятеля си, мрачно забил поглед в земята.

– Опитвах се да обичам бога – рече той най-сетне. – Сега ми се струва, че не успях. Много е трудно. Миг по миг се мъчех да сливам волята си с волята божия. Понякога ми се удаваше. Може би и сега бих могъл...

Кранли рязко го прекъсна:

– Щастлив ли е бил животът на майка ти?

– Откъде да знам? – отвърна Стивън.

– Колко деца е имала?

– Девет или десет – каза Стивън. – Няколко умряха. [370 - Семейството на Джойс е било многолюдно. Според Станислас Джойс децата са били седемнадесет, от които осем умират; според първия биограф на Джойс, Х. Горман, Мери Джойс ражда шестнадесет или седемнадесет деца, от които пет умират невръстни.]

– А баща ти... – За миг Кранли млъкна, после добави: – Не че искам да се меса в семейните ти работи, но баща ти беше ли, както се казва, заможен човек? Имам предвид, когато си бил малък.

– Да – отговори Стивън.

– А какъв е бивал? – попита Кранли след малко. Стивън бързо започна да изброява заниманията на баща си:

– Студент медик, гребец, тенор, любител актьор, върл политикан, дребен чифликчия, дребен акционер, пияница, наше момче, вицаджия, нечий секретар, нещо в спиртоварната, бирник, фалирал длъжник, а понастоящем венцехвалител на собственото си минало. [371 - Този портрет точно съответства на бащата на писателя.]

Кранли се разсмя, стисна още по-здраво ръката на Стивън и каза:

– В спиртоварната е много гот.

– Още нещо да искаш да знаеш? – попита Стивън.

– Сега как сте с парите?

– Като ме гледаш, не личи ли? – рязко каза Стивън.

– Е, значи в златна люлка си бил роден – замислено продължи Кранли.

Той произнесе тия думи високо и натъртено, както често произнасяше технически термини, ако искаше да покаже на слушателя си, че не е напълно убеден в тях.

– Майка ти сигурно много е претеглила – прибави той. – Защо не се помъчиш да ѝ спестиш излишните огорчения, дори ако... Или не искаш?

– Стига да можем – отвърна Стивън. – Нищо нямаше да ми струва.

– Ами че направи го де – каза Кранли. – Направи каквото иска. Нищо няма да ти струва. Не вярваш. Добре, но това е чиста формалност, нищо повече. Така ще я успокоиш.

Той млъкна и тъй като Стивън не отговори, продължи да мълчи. После подзе, сякаш продължаваше да мисли на глас:

– Тоя свят е една воняща купчина тор и всичко в него е несигурно, само не и майчината любов. Майката те ражда на света, а преди това те носи в утробата си. Какво знаеш ти за майчините чувства? Каквито и да са те, поне трябва да са истински. Трябва. Какво са нашите идеи и амбиции? Игра. Идеи! Ами че и тоя блеещ дрислив козел Темпъл също има идеи. Маккан и той има идеи. Всяко магаре на улицата си мисли, че има идеи.

Стивън, който се мъчеше да отгатне какво се крие зад изречените от Кранли думи, подхвърли с престолено безразличие:

– Паскал, ако не се лъжа, толкова се боял от допира на жена, че не позволявал на майка си да го целува.

– Паскал е бил свиня – каза Кранли.

– И Алойзий Гонзага, доколкото си спомням, е мислел като него – продължи Стивън.

– Значи и той е бил свиня – рече Кранли.

– Църквата го има за светец – възрази Стивън.

– Много ми дреме за какъв го имат! – грубо каза Кранли. – За мене той е свиня.

Внимателно обмислил думите си, Стивън продължи:

– По всичко изглежда, че Исус също не е бил особено учтив към майка си пред хората[372 - На сватбата в Кана Исус пита майка си: „Какво имаш ти с мене, жено?“ (Йоан, 2, 4); в Марк., 3, 33, когато му съобщават, че вълн са майка му и братята му, Исус отговаря: „Коя е майка ми...“ Стивън настойчиво се идентифицира с Христос.], но Суарес, йезуитът богослов и испански благородник, го оправдава.

– Минавало ли ти е през ум, че Исус не е бил такъв, за какъвто се е представял? – попита Кранли.

– Първият човек, на когото това е минало през ума, е самият Исус – отвърна Стивън.

– Искам да кажа – продължи Кранли, повишил тон, – минавало ли ти е през ум, че той е бил съзнателен лицемер, варосана гробница, както сам е наричал юдеите, или по-просто казано, мошеник?

– Признавам, никога не ми е идвало наум – отвърна Стивън. – Но много ми е

интересно какво целиш: мене да спасиш или себе си да оскотиш?

Той го погледна в лицето и видя, че приятелят му се мъчи да придаде тънка многозначителност на дебелашката си усмивка.

Внезапно Кранли го попита просто и делово:

– Кажи ми истината, много ли те смутиха думите ми?

– Донякъде – рече Стивън.

– А защо те смутиха – продължи Кранли със същия тон, – щом си сигурен, че нашата религия е лъжлива и Исус не е син божи?

– Та аз съвсем не съм сигурен – отвърна Стивън. – Той по#768; прилича на син божи, отколкото на син Мариин.

– Значи затова не искаш да се причестиш? – попита Кранли. – Защото и в това не си сигурен. Защото чувстваш, че хостията може наистина да е тяло и кръв на сина божи, а не обикновена просфора? Защото се боиш, че може и така да е, а?

– Да – тихо отвърна Стивън. – Чувствам това и се боя.

– Ясно – заключи Кранли.

Учуден от тона му, Стивън поднови разговора:

– Аз се боя от много неща: от кучета, коне, пушки, от морето, от гръмотевици, от машини и от тъмни селски пътища.

– Но защо се боиш от едно парченце хляб?

– Струва ми се, че зад нещата, от които се боя, се таи някаква злонамерена сила – отвърна Стивън.

– Следователно ти се боиш, че богът на римокатолическата църква би те погубил и прокълнал, ако кощунствено приемеш причастието? – попита Кранли.

– Богът на римокатолиците би могъл да го стори още сега – отвърна Стивън. – Но аз повече се боя от химическата реакция, която ще настъпи в душата ми от лъжливото преклонение пред един символ, зад който са струпани два века могъщество и почит.

– А би ли извършил това светотатство, ако се намираше в смъртна опасност? – попита Кранли. – Ако живееше, да речем, по време на наказателните закони?[373 - Наказателното законодателство е прокарано от Уилям Орански и протестантския парламент в Дъблин в края на XVII в. То става причина цветът на нацията да емигрира: на католиците е забранено да носят оръжие, да проповядват публично, да бъдат на служба в съдопроизводството.]

– Не мога да отговарям за миналото – рече Стивън. – Вероятно не.

– Значи все пак нямаш намерение да ставаш протестант? – каза Кранли.

– Казах, че съм загубил вярата, но не и самоуважението си – отвърна Стивън. – Що за освобождение би било да отхвърля една логична и последователна безсмислица заради друга, която не е нито логична, нито последователна?

Стигнали Пемброук, те забавиха крачки, а дърветата и редките светлинки във вилите успокоиха духовете им. Тоя кът на разкош и спокойствие сякаш ги поразтуши за тяхната бедност. В кухненския прозорец зад един жив плет блещукаше светлинка и оттам се носеше отривистият глас на слугиня, която, точейки ножове, пееше „Роузи О’Трейди“.

Кранли се спря да послуша и каза:

– Mulier cantat.[374 - Жената пее (лат.).]

Нежната красота на латинското слово докосна с магическа пръчка вечерния мрак, докосна го по-леко и по-властно от музика или женска ръка. Бурята в умовите им бе стихнала. В мрака мълчешком се мярна фигурата на жена както при литургията: облечена в бяло, малка и стройна като момче, с развързан пояс. Гласът ѝ се откри от далечния хор, по момчешки висок и трепетлив, запял първите слова на жената, които пронизват мрака и виковете при първия плач от Страстите господни:

– Et tu cum Jesu Galilaeo eras.[375 - И ти беше с Исуса Галилеец (лат.). Видението показва, че Стивън отново се идентифицира с Христос. Думите на жената „И ти беше с Исуса Галилеец“ са отправени към Петър непосредствено след залавянето на Исус. Символично Кранли (тук Петър) е първият, който се отрича от Стивън (Христос) – „тая нощ, преди още петел да пропее, три пъти ще се отречеш от Мене“ (Мат., 26, 34).]

Развълнувани, всички сърца се устремиха към тоя глас, сияен като млада звезда, която се разискря, щом гласът подеме пропарокситона, и отслабва в края на мелодията.

Песента секна. Те продължиха пътя си. Кранли запя края на припева, като силно натъртваше ударените срички:

Колко сладко, колко мило
ще живеем под венчило.
Аз я любя, Роузи – мен,
тъй ще бъде всеки ден.

– Ето ти истинска поезия – каза той. – И истинска любов.

Той погледна Стивън изкосо със странна усмивка и добави:

– Поезия ли е това според теб? Изобщо знаеш ли какво значат тия думи?

– Първо трябва да я видя тая Роузи – отвърна Стивън.

– Не е трудно да я намериш – каза Кранли.

Шапката му бе паднала връз челото. Той я бутна назад и под сянката на дърветата Стивън зърна бледото му, оброчено от тъмнината лице и големите му тъмни очи. Да, лицето му бе красиво, а тялото – силно и мъжествено. Той говореше за майчина любов. Значи разбираше страданията на жените, телесните и духовните им слабости:

и щеше да ги закриля със силна и решителна ръка, да преклони разума си пред тях.

Е, тогава сбогом, време е да си върви. Някакъв глас тихо замълви в самото сърце на Стивън: нареждаше му да си иде, внушаваше му, че приятелството им е вече свършило. Да, ще се махне. Неспособен бе да се бори с другиго. Знаеше съдбата си.

– Вероятно аз ще се махам – рече той.

– Къде? – попита Кранли.

– Където мога – отвърна Стивън.

– Да, може би ще ти бъде вече трудно да живееш тук – каза Кранли. – Но нима затова искаш да се махнеш?

– Трябва – отговори Стивън.

– Разбери, че ако сам не искаш да заминеш, никой не те гони – продължи Кранли. – И не се прави на еретик или изгнаник. Мнозина вярващи католици мислят като теб. Учудваш ли се? Църквата не е само каменното здание, нито дори духовенството с неговите догми, а всички хора, родени в нея. Не знам какво искаш от живота. Може би онова, за което ми говореше през нощта, когато стояхме на спирката на улица „Харкорт“?

– Да – отвърна Стивън и неволно се усмихна на неговата склонност да си спомня думи във връзка с определени места. – Нея вечер половин час се карахте с Дохърти кой е най-прекият път от Салигап до Ларас.

– Сламена глава! Какво знае той за пътя от Салигап за Ларас! – каза Кранли със сдържано презрение. – Какво изобщо може да знае тоя попикан тюфлек.

Той се разсмя гръмогласно.

– Е? – рече Стивън. – Помниш ли останалото?

– Онова, което каза ти ли? – попита Кранли. – Да, помня. Че се стремиш към такъв живот и творчество, които биха дали на духа ти неограничена свобода.

Стивън повдигна каскета си в знак на признателност.

– Свобода! – повтори Кранли. – Къде е свободата ти, щом едно светотатство не смееш да извършиш? Кажи, би ли откраднал?

– Първо бих тръгнал да прося – рече Стивън.

– А ако не получиш нищо, би ли откраднал?

– Държиш да кажа, че правото на собственост е условно и че при известни обстоятелства кражбата не е престъпление – отговори Стивън. – Тогава всички биха станали крадци, затова няма да ти отговоря. Обърни се към йезуитския богослов Хуан Марина де Талавера, който ще ти обясни при какви обстоятелства е законно да убиеш своя крал и как: като му сипеш отрова в чашата или му намажеш с отрова дрехата или седлото. [376 - Испанският йезуит Хуан Мария от Талавера (1536–1623)]

подробно разглежда въпроси от този род в трактата си „За краля и кралския институт“.] По-добре ме питай, бих ли търпял да ме ограбват и бих ли предал крадеца в ръцете на правосъдието?

– Би ли го сторил?

– Мисля, че ако го сторя, ще ме заболи, също както и ако ме ограбеха – отвърна Стивън.

– Разбирам – рече Кранли.

Той извади кибритка и започна да си чопли зъбите. После небрежно попита:

– Кажй, би ли могъл, да речем, да обезчестиш девственица?

– Прощавай – вежливо каза Стивън, – но не е ли това скромната амбиция на болшинството младежи?

– Чудесно, но ти на какво мнение си?

Като тягостен възкисел мирис на дървени въглища тези думи удариха Стивън в главата и той не издържа, сякаш замаян от отровата:

– Слушай, Кранли. Питаш ме какво бих и какво не бих сторил. Ще ти кажа. Аз не желая да служа на нещо, в което вече не вярвам, било то семейство, родина или църква; ще се мъча да изразя себе си в живота или изкуството по най-свободния и пълноценен начин и единствените оръжия, които ще си позволя да използвам за самозащита, са мълчанието, изгнанието и хитростта.

Кранли го хвана за ръка и го поведе обратно към Лийсънпарк. После се засмя лукаво и стисна ръката на Стивън с покровителствена топлота.

– Хитрост, а? У теб? Горкото ми поетче! – каза той – И ме накара да ти се изповядам, както вече за толкова други неща! – рече Стивън, трогнат от жеста му.

– Да, чадо мое – все още шеговито отвърна Кранли.

– Накара ме да ти изповядам страховете си. Но сега ще ти кажа и от какво не се боя. Не се боя да остана сам, да ме отритнат заради другиго, да напусна всичко, което съм принуден да напусна. И не се боя, че мога да направя грешка, дори страшна грешка, за цял живот, а може би за цяла вечност.

Кранли забави крачки и вече сериозен каза:

– Сам, съвсем сам... И не се боиш? А знаеш ли какво значи тая дума? Не само да си откъснат от всички, но да нямаш ни един приятел.

– Готов съм и на това – отвърна Стивън.

– И да си нямаш никого, който би бил повече от приятел – продължи Кранли, – повече от най-благородния и най-верния приятел на света?

Думите му сякаш бяха докоснали някаква съкровена струна в собственото му сърце. Себе си ли имаше предвид, какъвто бе или какъвто искаше да бъде? Няколко мига

Стивън мълчаливо гледа лицето му, по което се четеше само студена печал. Имал бе предвид себе си и собствената си самота, от която се боеше.

– Кого имаш предвид? – попита накрая Стивън.

Кранли не отговори.

20 март. Дълъг разговор с Кранли относно моя бунт. Пак беше самата важност. Аз, гъвкав и любезен. Подбра ме на тема синовна обич. Помъчих се да си представя майка му: не мога. Изпусна се, без да иска, че баща му бил на 61, като се родил. Него си представям. Здравеняк фермер. Сако рибена кост. Четвъртити лопатари. Чорлава сива брада. Сигурно си пада по кучешки надбягвания. Редовно се черкува при отец Дуайър от Ларас, но не е от щедрите. От време на време позанася момите след мръкнало. А майка му? Много млада или много стара? Едва ли първото. Иначе Кранли не би ги наговорил такива. Значи стара. Вероятно. И самотна. Оттук и отчаяният дух: син на изсъхнали чресла.

21 март, сутринта. Това ми хрумна снощи, преди да заспя, но ме домързя да го добавя. Чувствах се така свободен. Да, свободен. Изсъхналите чресла – Елисавета и Захария. Значи Кранли е Предтеча. Item: храни се главно с пушена сланина и сушени смокини, разбирай акриди и див мед.[377 - Марк, 1,6.] Още: когато е в ума ми, непрекъснато виждам очертанятията на строга отсечена глава или посмъртна маска върху някаква сива завеса или обрус господен. Посичане на св. Йоан Кръстител – сиреч обезглавяване. В недоумение от св. Йоан пред Латинските врата. Какво виждам? Обезглавеният Предтеча опитва ключалката с шперц?![378 - Стивън смесва Йоан Кръстител с Йоан Евангелист.]

21 март, вечерта. Свобода! Със свободна душа и свободна фантазия. Остави мъртвите да погребват своите мъртви.[379 - Мат., 8, 22.] Тъй! И остави мъртвите да се женят за мъртви.

22 март. Заедно с Линч подгонихме една цоца. Болногледачка. На него му скимна. Нищо особено. Юница с два мършави изгладнели хръта подире й.

23 март. Не съм я виждал от онази нощ. Болна? Може би сега седи пред камината, наметнала майчиния си шал. Поне не е някоя цупла. Попарка един път! Ще я опиташ ли?

24 март. Първо спор с мама. Тема: В. V. М.[380 - Beata Virgo Maria – св. Дева Мария.] Аз натясно поради своя пол и младост. За да се измъкна, противопоставих отношенията между Исус и неговото тате на тези между Мария & син. Казах, че религията не е родилен дом. Мама снизходителна. Вита глава си ми ти – рече – и си се помлял от четене. Съвсем не. Малко съм чел и още по-малко разбирам. Сетне добави, че ще се върна към вярата, защото съм имал безпокоен ум. Виж ти, напускаш църквата през черния вход на греха и се завръщаш през капандурата на покаянието! Аз да се покая?! Невъзможно. Рекох й го и си поисках шест пенса. Даде три.

После отидох в университета. Пак се спречках с Геци: какви лукави оценца има тоя кръглоглав шушук! Поводът този път – Джордано Бруно. Почнахме на италиански, свършихме на проташки жаргон. Той го нарече чудовищен еретик. Отвърнах, че чудовища са тия, дето го сложиха на кладата. От немай-къде се посъгласи, горкият. После ми даде рецептата на неговия risotto alla bergamasca[381 - Ориз по бергамски.]. Когато произнася мекото о, той издава напред месестите си бърни,

сякаш целува гласната. Защо пък не? А би ли могъл да се покае? И още как: дори ще пусне две кръгли крокодилски сълзи, по една от оче.

Като пресичах парка, моя парк[382 - Паркът носи името „Св. Стефан“.] , ми дойде наум, че не моите, а неговите сънародници са изнамерили нашата вяра, както я нарече Кранли оная вечер. Четворица солдати от 97-и пехотен, седнали в подножието на кръста, хвърлят зар за хитона на разпнатия.[383 - „Войниците пък, като разпнаха Исуса, взеха дрехите му (и ги разделиха на четири дяла, по един дял на всеки войник) и хитона“ (Йоан, 19, 23).]

Отидох в библиотеката. Помъчих се да прочета три рецензии. Тя още не се е показала. Нима се тревожа? За какво? Че никога вече няма да се покаже.

Блейк казва:

Дали Уилям Бонд ще живее, се чудя.

Момчето наистина много е болно.[384 - От стихотворението „Уилям Бонд“ в превод на Спас Николов. Момчето е болно от любов.]

Уви, бедни Уилям![385 - Стивън парафразира Хамлетовото „Уви, бедни Йорик“.]

Веднъж ходих на диорама в Ротондата. Сеансът завърши с портрети на важни клечки, в това число Уилям Юарт Гладстон, присноусопши. Оркестърът свиреше: О, Уили, как ни липсваш, мили[386 - Вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“. „О, Уили, как ни липсваш, мили“ е песен от американския композитор Стивън Фостър, няма нищо общо с Гладстон.]

Народ от лапнишарани.

25 март, сутринта. Цяла нощ кошмари. Как да се отърся?

Дълга извита галерия. От пода се вдигат стълбове тъмни пари. Околовръст множество каменни истукани на легендарни крале. Ръцете им са морно скръстени на коленете, погледът им е помътен, защото са принудени навеки да гледат човешките заблудения, които се вдигат пред тях като тъмни пари.

Пещера. Отвътре излизат странни същества. Приближават. На ръст по-малки от хора. Изглеждат прилепени едно о друго. Фосфоресциращите им лица са набраздени от тъмни ивици. Взират се в мен и очите им сякаш ме питат нещо. Мълчат.

30 март. Надвечер среща с Кранли пред библиотеката. Постави задача на Диксън и брат й. Една майка (той още не мирясва на тая тема) изпуснала детето си в Нил. Някакъв крокодил сграбчил детето. Върни ми го, помолила се майката. Дадено, казал крокодилът, стига да отгатнеш ще го изям ли или не.

Наистина този манталитет, би казал Лепид, излюпва се в калта от топлината на нилското ви слънце под лъчите.[387 - Шекспир, „Антоний и Клеопатра“, II, 7.]

А моят? И той оттам. Да си върви тогава в нилската кал.

1 април. Не ми се нрави последната фраза.

2 април. Видях я: пиеше чай със сладки в „Джонстън, Муни & О’Брайън“. По-точно Линч с рисовите ириса я зърна през витрината. Каза ми, че брат й поканил Кранли

на гости. Дали си е взел крокодила? Сега той ли е светлината на света? Какво пък, аз го открих. Истина ви казвам, аз. Той мирно и тихо си светликаше зад шиник уиклоуски трици.[388 - Евангелски образ, вж. напр. Мат, 5, 15.]

3 април. Срегнах Дейвин пред магазина за пури срещу Финдлейтърската църква. Беше с черен пуловер, носеше хокеен стик. Попита вярно ли е, че заминавам и защо. Отговорих, че най-прекият път за Тара[389 - Тара е древната столица на Ирландия. Стивън иска да каже, че човек трябва да напусне Ирландия, за да я намери. В отговор на въпроса ще се върне ли в Дъблин Джойс е казвал: „Нима някога съм го напуснал?“] е през Холихед. Не щеш ли, баща ми. Представям ги. Баща ми учтив и внимателен. Покани го да си разквасят устата. Дейвин благодари, бързал за събрание. Щом се разделихме, татко каза, че имал открито и честно лице. Пита защо не се запиша в някой гребен клуб. Обещах да помисля.

После взе да разказва как разбил сърцето на Пенифедър. Исква да запиша право. Роден съм бил за адвокат. Пак кал и крокодили!

5 април. Луда пролет. Разпилени облаци. Какъв живот! Буен поток от тъмни блатисти води, обсипан с нежен ябълков цвят. Сред листака очи на девойки. Кокетки и лудетини. Само руси или кестеняви, ни една тъмнокоса. Руменецът по#768; отива на блондинките. Хоп-па-ла!

6 април. Несъмнено тя помни миналото. Като всички жени, както казва Линч. Значи помни и детството си, нашето детство. Нима и аз съм бил дете? Миналото се разтваря в настоящето, а настоящето живее само защото поражда бъдещето. Ако Линч има право, всички статуи на жени трябва винаги да бъдат покрити с драперия, а едната им ръка прискърбно да опипва задните части.

6 април, по-късно. Майкъл Робартес[390 - Майкъл Робартес е една от „маските“ на У. Б. Йейтс, тип на творец.] си припомня забравената красота, прегръща я и му се струва, че ръцете му притискат хубостта, изчезнала отдавна от света. Не, не и не. Аз искам да притисна в ръце хубостта, още неродена на тоя свят.

10 април. Глухо, изпод катрана на нощта, в тишината на града, потънал в безпаметен сън, като морен любовник вече безчувствен за ласки, тропот на копита. Усилва се: ето, вече са близо до моста: миг – пронасят се под тъмните прозорци, тишината е раздрана от тревога като от стрела, после се изгубват в далнината. Искрометни копита пръскат елмази сред катранения мрак и препускат, устремени отвъд заспалите поля – накъде, към чие сърце, с каква вест?

11 април. Прочетох снощните писания. Мъгляви слова за мъгляво чувство. А тя би ли ги харесала? Мисля, да. Тъй че и аз ще трябва да ги харесам.

13 април. Тая хинка все не може да ми излезе от главата. Проверих в речника: хубава стара безизкуствена дума. По дяволите деканът с неговата фуния! За какво всъщност е дошъл – да ни учи на езика си, или той да учи от нас? Все едно, да върви по дяволите!

14 април. Джон Алфонсус Мълренън[391 - Фикционално име. Историята иронично намеква за дейността на Галската лига.] току-що се завърна от Западна Ирландия. (До всички европейски и азиатски вестници: молим, дайте гласност.) Разказа ни, че срещнал там един старец, който живеел в планинска колиба. Старец със зачервени очи и къса луличка. Говорел ирландски. Мълренън също. После и двамата заговорили на английски. Мълренън му разказал за вселената и звездите. Старецът

си поседял, послушал, попушил, па плюнал и рекъл:

– Бозна ’кви твари има на она край на света.

Боя се от него. Боя се от тия зачервени оцъкдени очи. Цяла нощ трябва да се боря с него, до съване, докато един от нас не умре, ще стискам жилестата му шия, докато... докато какво?[392 - Намек за борбата на Яков с Бога: „И остана Яков сам. И с него се бори Някой до зори“ (Бит., 32, 24). Образът на стареца събира за Стивън Ирландия, семейство, религия.] Докато не отстъпи? Не. Не му мисля злото.

15 април. Днес ненадейно я срещнах на „Графтън“. Тълпата просто ни сблъска. Спряхме. Пита ме защо никакъв не се вестявам, какво ли не била чувала за мен. Мъчеше се да печели време. Пита пиша ли стихове. За кого – попитах. Това съвсем я смути. Стана ми жал и се почувствах подъл. Тутакси спрях тоя кран и пузнах в действие духовно-героичния освежителен механизъм, изобретен и патентован във всички страни от Данте Алигиери. Заговорих бързо за себе си и плановете си. За нещастие наред разговора внезапно направих бунтарски жест. Сигурно съм имал вид на човек, който хвърля във въздуха шепа грах. Започнаха да ни гледат. В следващия миг тя подаде ръка и тръгвайки, изрази надежда, че ще постигна всичко, за което говорих.

Много мило, няма що!

Да, днес тя ми се хареса. Малко или много? Не знам. Хареса ми, а това чувство е някак ново за мен. Значи, в такъв случай всичко останало, всичко, което мислех, че мисля, и всичко, което чувствах, че чувствам, с една дума, всичко досега... Я се откажи, брат! Поспи си, да ти мине!

16 април. На път! На път!

Чародейство на ръце и гласове: бели пътища, разперили ръце с обет за пламенни прегръдки, и стройномачти платноходи, протегнали черни ръце към луната, с разказ за далечни земи. Протягат се към мен и искат да ми кажат: ние сме сами. Ела. А гласовете подемат след тях: ние сме твоя кръв. Те изпълват целия простор, зоват ме, мене, тяхната кръв, готвят се да литнат и размахват крилете на своята възторжена и страшна младост.

26 април. Мама привежда в ред моя нов битпазарски костюм. За едно се моля, казва – дано животът далеч от родния дом и приятелите те научи какво е сърцето и какво чувства то. Амин. Дай боже. Здравей, живот! За милионен път потеглям аз на среща с истинния опит и ще изкова в горнилото на душата си несътворената съвест на моя ирландски род.

27 април. Отче мой, древни майсторе, опора ми бъди, сега и сявга, вовеки веков.[393 - Обръщението е към Дедал. Романът започва и завършва с него: художника.]

Дъблин, 1904

Триест, 1914

1

Гномон е оная част от успоредника, която остава, след като от него бъде изрязан подобен успоредник. Симония е търговията с църковни длъжности, широко прилагана от папите през средните векове за получаване на доходи. Според католическия катехизис симонията е грях срещу Първата заповед, наречен по името на Симон Влъхва, който се опитал с пари да купи духовната власт на апостолите (Деян. 8). Симон Влъхва се смята за първия еретик или „бащата на еретиците“. В творчеството на Джойс симонията е ключова метафора, която далеч надхвърля теологичното съдържание на термина. Тя е знак на духовното състояние на Дъблин, наречен от писателя „поражен от парализа“; няколко негови герои носят многозначителното име Саймън (Симон).

2

Розенкройцер букв. означава член на религиозната секта, основана от Кристиан Розенкройц, който според легендите бил посветен в тайните на източната магия. По времето на Джойс името става нарицателно за мечтателно и мистично настроен човек във връзка с модните в края на века увлечения по окултизма и теософията.

3

Намек, че отец Флин е имал изгледи за блестяща кариера.

4

Свещеникът е длъжен да пази тайната на изповедта под страх от отлъчване.

5

Списания за юноши от 90-те години, известни с благопристойния си тон.

6

Държавните училища са били под егидата на протестантската църква.

7

Гълъбарника е форт в Дъблинския залив, но името издава ироничния замисъл на Джойс Действието в разказа се развива в седмицата срещу празника Св. Дух, гълъбът е символ на св. Дух, но вместо среща с него двамата бегълци попадат на

полово извратен човек. Вж. бел. 8.

8

Реката, около която е застроен Дъблин.

9

Парафраза на англ. идиом, който съответства на нашето „Тук параход плува ли?“. По-нататък обаче зеленото (традиционният цвят на Ирландия) добива символичен смисъл при срещата.

10

Томас Мур (1779–1852) – романтик, национален поет на Ирландия; Едуард Булвър-Литън (1803–1873) – английски писател, изключително популярен през XIX в. с приключенските си романи.

11

Независимо от дидактичния характер на творчеството му викторианската критика е обвинявала Литън в безнравственост заради някои негови сюжети и епизоди от частния му живот.

12

Жаргонната дума в оригинала (jösser) е от португалски произход и е етимологично свързана с лат. deus = бог. Вж. бел. 3.

13

Изборът на заглавията, естествено, не е случаен, а в тон с конфликта между романтичния идеал и пошлата действителност и с двусмислената раздвоеност на героя, който сам внася сакрален елемент в бляновете си. „Абатът“ е исторически роман от Уолтър Скот, посветен на Мария Стюарт, смятана и за светица, и за „Вавилонската блудница“; „Благочестивият причастник“ е трактат от протестантския пастор Авденаго Селър, отличил се със съчиненията си срещу папизма; дори самото му име е многозначително с нелепостта си – Авденаго е библейски герой, отказал да се поклони на златния истукан на Навуходоносор (Дан. 3), а „Селър“ на англ. значи „продавач“; Франсоа Видок (1775–1857) на младини попада в затвора и опознава престъпния свят, а по-късно става таен агент и дори шеф на тайната полиция в Париж. Мемоарите му вероятно са мистификация, но също като

протестантския трактат едва ли са най-подходящото четиво за свещеник католик. Трите заглавия добре илюстрират алузивната дълбочина на Джойсовия текст.

14

Джойс дава на героинята името на любимия си ирландски поет романтик Джеймс Кларънс Манган, който твърдял, че много от стиховете му са превод от арабски. Освен това „сестрата на Манган“ силно напомня девойката, на която е посветено неговото стихотворение „Тъмнооката Розалин“ – символ на Ирландия, на физическото влечение и романтичния блян.

15

О'Донован Роса (с прозвище „Динамита“) е ирландски революционер; хвърлен в затвора през 1865, по-късно той емигрира в САЩ, но се връща в Ирландия в началото на 90-те години.

16

Съществува легенда за рицар, който бил принуден да пренесе препълнен потир през целия град, сподирян от палач с вдигнат меч, в случай че пролее капчица. Потир е чаша от скъпоценен метал за причастие. Вж. бел. 1.

17

Арфата е традиционен символ на Ирландия. Вж. „Двама кавалери“.

18

В гл. III от „Портрет на художника“ проповедникът дава следното определение на духовните упражнения: „временно оттегляне от житейската суета... с цел да изпитаме състоянието на нашата съвест, да поразмислим над тайните на светата религия и по-добре да разберем защо сме пратени в света“.

19

Смятало се е, че масоните са враждебно настроени спрямо католицизма. Лелята очевидно асоциира екзотичното име „Арабия“ с тайните масонски обреди.

20

Кафявото е символичният цвят на Дъблин. Вж. бел. 17 към „Мъртвите“.

21

Името „Мърсър“ значи „търговец на тъкани“, но се асоциира и с „мерсу“ = милост. Хубаво име за лихвар!

22

Сантиментално стихотворение от К. Нортън. Лирическият герой си представя как, изкушен, продава любимия си жребец, но се събужда от „трескавия си сън“ и хвърля обратно златото на купувача. Ср. края на разказа.

23

Монета от два шилинга.

24

Намек, че предприемачът е протестант и нашественик.

25

Св. Мария Маргарет Алакок е свързана с възникването на култа към Светото сърце, изключително популярен в Ирландия и неколккратно споменаван от Джойс. Постъпила в манастир от най-ранна възраст, Мария Маргарет Алакок се прочула със своята благочестивост, самоизтезания и видения. При едно от тях ѝ се явил Христос, който извадил сърцето ѝ, сложил го в своето, после го върнал в гърдите ѝ пламнало от божествена любов. Тъй като игуменката не ѝ повярвала, Христос ѝ обещал духовен наставник, който ще я разбере. Тя била преместена в друг манастир и там признали виденията ѝ за „истинни“.

26

Името Франк (откровен, честен) отговаря на романтичните представи на героинята, но звучи иронично в контекста на разказа.

27

Романтичното име „Буенос Айрес“ (хубав въздух) се противопоставя на лайтмотива „душен въздух“.

28

Опера от ирландския композитор Майкъл Болф по една от новелите на Сервантес. Циганката, Арлина, е всъщност благородна девица, открадната като дете от циганите. В нея се влюбва млад аристократ, на когото тя изповядва смътните си спомени с песента „Насън бях принцеса“ (вж. края на разказа „Пръст“). Краят на романтичната опера е, разбира се, щастлив, тъй като Арлина бива разпозната от баща си.

29

Голям хълм на петнадесет километра североизточно от Дъблин.

30

Коментаторите все още не са изяснили смисъла на тези думи. Предполага се, че лудата брътви на келтски: „Удоволствието свършва в болка!“

31

Повод за разказа е интервюто, което 22-годишният Джойс взима от френския автомобилен състезател Анри Фурние. Самият Джойс е бил недоволен от написаното, нарича го „най-слабия разказ в цикъла“ и пише на брат си, че възнамерява да го преработи. Причината за неуспеха е най-вече опитът му да навлезе в социална сфера, която явно му е чужда. Освен с нестройния сюжет и слабата характерология „След състезанието“ прави впечатление с многословието и с несигурния слог на автора и е един от малкото примери, които нагледно показват от какво тръгва той в съзряването си като прозаик.

32

Бащата е бил парнелист и поддръжник на движението за самоуправление на Ирландия. Вж. коментара към разказа „В деня на бръшляновия лист“.

33

Весела песен от времето на Френската революция, която често се пее с импровизирани думи.

Разказът е написан след изпълнението на първоначалния замисъл: симетричен цикъл от 12 разказа, посветени съответно на детството („Сестрите“, „Среща“, „Арабия“), младостта („Евелин“, „След състезанието“, „Пансионът“), зрелостта („Схватки“, „Пръст“, „Прискърбен случай“) и обществения живот в Дъблин („В деня на бръшляновия лист“, „Майка“, „Благодат“), и подсилва най-слабата част от цикъла. „Двама кавалери“ предизвиква сериозни разногласия между Джойс и неговия издател Грант Ричардс, тъй като Ричардс изисква съкращаване на някои алюзии и по-пиперливи пасажии, а по-късно настоява целият разказ да отпадне от сборника. Раздорът забавя публикуването на „Дъблинчани“ с около 10 години, но Джойс не отстъпва под натиска на благопристойния викторианец. През 1906 г. той пише на Ричардс: „Двама кавалери“... е един от най-важните разкази в книгата. По-скоро бих пожертвал пет от другите разкази (веднага мога да ги назова), отколкото него. След „В деня на бръшляновия лист“ аз съм най-доволен от „Двама кавалери“. Не е трудно да се съгласим със собствената му преценка. Джойс нарича разказа „ирландски пейзаж“: топографията на Дъблин е предадена с най-големи подробности и ако проследим пътя на Ленехан по картата на града, ще открием, че героят се върти в безцелен кръг, подсказан още от първото изречение. Така многозначителният подтекст и богатата символика превръщат странстването и приключенията на модерните кавалери (или рицари) в остро обвинение срещу порочния кръг, в който се върти Ирландия от началото на века. Затова и мелодията на арфата (централния символ) е тъй тъжна. Рицарят на Ирландия се оказва доносник на полицията и жиголо: Юда.

Голям квакерски магазин в Дъблин, сиреч Корли е имал много достопочтена служба.

Тоест той произнася името си Аорли. Както вече е ясно, Джойс иронично обръща с главата надолу отношението между рицаря (кавалера) и дамата на сърцето му, а тук ни връща далеч назад и наемква за небезизвестната двойка Данте – Беатриче.

Арфистът свири знаменитата „Песен на Фионуала“ от „Ирландски напеви“ на Томас Мур. Фионуала, дъщеря на Лир (морето в ирландската митология), била омагьосана от зла сила и превърната в лебед; трябвало да се скита над ирландските езера до приемане на християнството (обяснение на Мур). Два от стиховете в песента подсказват намерението на Джойс да придаде на образа още по-широк смисъл:

Но Ерин още спи под мрак дълбок
и все се бави утринният зрак...

Ерин е древното име на Ирландия, арфата – нейна традиционна емблема.

37

Вероятно златна монета от 20 шилинга. Сумата е значителна (седмичната плата на Евелин е 7 шилинга!). Прави впечатление ефектното движение на образите: романтичната луна от началото на разказа се превръща в златна монета...

38

Обичайно прозвище на съдържателка на публичен дом.

39

Двамата герои схващат изкуплението по различен начин: г-жа Муни – в икономически, Доран – в геологически смисъл.

40

Булеварден вестник, затова героят го противопоставя на верските си задължения.

41

Целият пасаж „После, късно една нощ... парфюм“ е добавен при втора редакция. Джойс стриктно спазва имперсоналността на повествованието, но „сигнали“ от подобен род подсказват стремежа му да ориентира читателя и да не остави никакво съмнение (в случая кой кого съблазнява!) – функция, изпълнявана от авторския коментар в дофлоберовия реализъм.

42

Подобно на „Двама кавалери“, „Облаче“ също е писан след завършването на 12-те разказа и също е едно от любимите „деца“ на Джойс. Той споделя, че всяка страница от „Облаче“ го „радва повече от всичките (му) стихове“. Дали защото разказът драматизира някои от причините, накарали Джойс да поеме пътя на Стивън Дедалус?

Заглавието на разказа е от Трета книга Царства. 18,44. Ахав и народът Израилев са се отвърнали от господата и се кланят на чужди богове. Пророк Илия казал на Ахав, че в земята му няма да има нито роса, нито дъжд освен по негова дума (3 Цар., 17,1). Илия надвива на Вааловите пророци, народът се обръща към Йехова и дългата суша трябва да свърши: слугата на Илия съобщава, че „от морето се по

дига малко облаче, колкото човешка длан“, и скоро „заваля силен дъжд“. Заглавието е иронично, а разказът е великолепна разработка на темата за куптурно-историческото и психологическо раздвоение и напрежение в сърцето на ирландеца.

43

Прототип на образа е известен дъблински журналист, сътрудник и на ирландски, и на английски вестници.

44

Адвокатските кантори в Дъблин.

45

Красива ловджийка от старогръцката митология: била предупредена да не се омъжва и условието, което поставяла на кандидатите си, било да я надбягат, иначе трябвало да умрат.

46

Групата на келтските поети (начело с У. Б. Йейтс) се формира през 90-те години; те се насочват към сюжети от ирландската митология и се стремят да възкресят миналото. Поезията им е подчертано меланхолична. Отзивите, които героят си представя, съвсем спокойно биха могли да бъдат от съвременни рецензии.

47

Цветът на връзката намеква, че Галахър е изменил на родината си, защото оранжистите (по името на Уилям Орански) са били привърженици на англо-ирландския протестантизъм.

48

Честна дума (фр.).

49

За сбогом. Буквално: „питието на вратата“ (ирл.).

50

Първата строфа от стихотворението, което в повечето издания стои начело на стихосбирката „Безделни часове“.

51

Оригиналното заглавие на разказа – Coonterparts – би могло да се преведе още „Двойници“, „Съответствия“ или „Дубликати“ в зависимост от това дали заглавието се схваща във връзка с характерологията и психологизма, строежа на разказа или дейността на героя в първата част. В случая запазахме експресивното решение на А. Христофоров, което стои по-близо до социалнополитическото напрежение и конфликта в разказа: между проанглийския, предимно протестантски Север и католическия Юг; между Англия и зависима Ирландия; между работодателя с божествени атрибути (името Алейн подсказва „Всевиждащ“) и Човека Фарингтън и влиянието на социално-политическия гнет върху характера и поведението на героя. В отношението на Джойс прозира чеховски хуманизъм – в писмо до брат си той пише: „Както знаеш, аз ненавиждам деспотизма, но ако много мъже са зверове, такива ги прави атмосферата, в която живеят (vide «Схватки»), и малко жени и домове могат да удовлетворят копнежа им за щастие.“

52

За да не го усетят по дъха.

53

Фарингтън е личност само в кръчмата: докато в първата част навсякъде в повествованието той е човекът, в кръчмата става Фарингтън, но у дома отново е човекът...

54

Намек за елегантното волнодумство в ренесансовия пасторал. Подобни думи казва Кралицата в „Хамлет“.

55

Зад класическата за прозата на натурализма обстановка – героинята живее в общежитие на превъзпитани проститутки или, ако си послужим с думите на Джойс, сред „грешни и паднали жени, събрани от благотворителен комитет, за да перат

мръсните ни ризи“ – в разказа прозира интересна символика, свързана с фолклора и християнската митология. Заглавието намеква за известното „пръст си и в пръст ще се върнеш“ (Бит., 3, 19) и е свързано с играта на децата в края на разказа. Действието се развива вечерта срещу празника Всех святих, когато според поверията се появявали вещици, и читателят ще забележи, че външно героинята прилича на вещица. Името ѝ, ведно с характера и отношението на околните към нея („миротворка“, „майка“), подсказва аналогия с Богородица. Най-важна обаче е аналогията с Бедната стара жена, или Ирландия: Мария работи при протестанти, от които е финансово зависима, а и портмонето ѝ е подарък от Белфаст; търговците я унижават, ласкателствата на военния – объркват; „синовете“ ѝ – по правило пияни – са в раздор, каква „миротворка“ е Мария? При играта тя избира смъртта и молитвеника: бедна Ирландия!...

56

„Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“ (Мат., 5, 9).

57

Обикновено листовки, които вещаят края на света и призовават към покаяние.

58

Питите (по-късно игрите) съответстват на нашата баница с късмети.

59

Пръст-та

60

Вж. бел. 5 към „Евелин“. Втората строфа е още по-мъчителна, затова Мария „несъзнателно“ я пропуска.

61

Стиховете преведе Спас Николов.

62

Братът на Джойс отбелязва в спомените си, че сам е послужил за прототип на г-н Дъфи (с отношението си към социалистите, навика да си записва сентенции и пр.). С някои свои черти обаче г-н Дъфи е и ироничен автопортрет, вж. по-долу. Джойс е бил недоволен от разказа и нарича „Прискърбен случай“ и „След състезанието“ „най-слабите творби“ в „Дъблинчани“. Сюжетът, особено вмъкването на антрефилето, и реакцията на героя силно напомнят аналогичната ситуация от „Портретът на Дориан Грей“. Независимо от иронията над ницшеанството и естетизма на героя Джойс все още не е напълно намерил себе си като пародист.

63

Западно предградие на Дъблин; името му иде от легендата за Тристан и Изолда, иронично противопоставена в подтекста на „любовта“ на героя.

64

Младият Джойс високо цени Герхарт Хауптман, счита го за пръв измежду наследниците на Ибсен и още на 19-годишна възраст превежда на английски „Михаел Крамер“. С някои свои черти г-н Дъфи напомня героя на Хауптман.

65

Тоест човек с мудар, мрачен темперамент.

66

Вероятно става дума за Ирландската социалистическа републиканска партия, основана в 1896 г. от Джеймс Конъли. Английският историк марксист Т. А. Джаксън отбелязва, че независимо от влиянието на Конъли партията не успява да спечели много привърженици извън Дъблин и Корк и в началото на века се разпада, след като Конъли бива принуден да емигрира. Приблизително по същото време, когато работи над разказа, Джойс пише на брат си: „Ти често проявяваш враждебно отношение към социалистическите ми възжелания. Но нима не ти е ясно, че забавянето на пролетарската еманципация би означавало настъпление на клерикалната, аристократическата и буржоазната реакция, завой към тирания.“

67

Самоиронията в портрета на г-н Дъфи показва, че Джойс рано успява да преодолее юношеското си увлечение по ницшеанската мода.

68

В оригинала „Mail“ – консервативен вестник, противник на патриотичното движение.

69

Така свещеникът чете първата част от евхаристийната молитва.

70

Според първоначалния замисъл на писателя трите последни разказа са посветени на три аспекта от обществения живот в Дъблин: политиката („В деня на бръшляновия лист“), изкуството („Майка“) и религията („Благодат“). „В деня на бръшляновия лист“, може би най-силният разказ на Джойс, изисква детайлно познаване на политическата обстановка в Ирландия от края на миналия и началото на нашия век.

Заглавието на разказа е свързано с обичая на парнелистите да носят на 6 октомври бръшлянов лист в памет на своя вожд, Чарлз Стюарт Парнел, невидимия главен герой на разказа. Изключителното влияние на Парнел върху Джойс и честите споменавания на различни епизоди от живота и дейността му в „Дъблинчани“ и „Портрет на художника“ налагат накратко да изложим биографията му.

Роден в протестантско семейство, Чарлз Стюарт Парнел (1846–1891) съвсем млад бива избран в парламента, а към края на 70-те години застава начело на радикалното крило в движението за самоуправление. След общите избори в 1880 властта в Англия минава в ръцете на Гладстон и либералната партия, а Парнел става лидер на ирландската парламентарна партия. Настъпателната политика на Парнел и нарастващото му влияние бързо го превръщат в опасност номер едно за британския империализъм. В 1882 в дъблинския парк биват убити британският министър за Ирландия и неговият помощник. В продължение на няколко години английските власти раздухват широка кампания, за да „докажат“ връзката на Парнел с атентаторите, но безуспешните им машинации само затвърждават популярността на Парнел и го превръщат в национален герой с прозвището „Некоронования крал на Ирландия“. В началото на 90-те години обаче британският империализъм все пак намира начин да се справи със своя враг. Парнел е обвинен в прелюбодеяние при бракоразводния процес на капитан Уилям О'Шей, един от политическите му поддръжници, обеднял аристократ и опортюнист. Истината е, че от началото на 80-те години Парнел живее с Катрин О'Шей и отношенията им са известни на всички, свързани с него, включително капитан О'Шей, който първоначално дори поощрява връзката с надежда за финансови облаги. Парнел е държал да узакони отношенията си с Катрин О'Шей, независимо от риска да урони репутацията си при евентуално дело предвид религиозните предразсъдъци в страната. Различни политически и здравословни причини обаче го възпират и подсторен от враговете му, капитан О'Шей раздухва скандала. От гордост Парнел не се защитава в съда, въпреки че О'Шей е подсказвал готовността си да оттегли обвинението срещу прилична сума. Междувременно Гладстон се възползва от създалото се положение и ултимативно настоява пред партията Парнел да се оттегли, като заплашва, че ще престане да подкрепя движението за самоуправление. Решителният удар е нанесен на 3 декември 1890, когато ирландското духовенство излиза с манифест срещу Парнел. Той бива изоставен и от най-близките си поддръжници и по-малко от година по-късно умира. Английският марксист Т. А. Джаксън отбелязва: „Парнел бе опасен – за Британската

империя, за английския капитализъм, за самия Гладстон и политическите му маши, – затова той трябваше да падне. Процесът бе необходим и навременен повод... Младешта, трудовите маси, работници и селяни, бяха на страната на Парнел; едрата и средната градска и селска буржоазия се подчини на повика на църквата и уловките на политиците.“ (Т. А. Jackson, Ireland Her Own, Seven Seas Publishers, Berlin, 1976, стр. 354, 356.) Смъртта на Парнел нанася непоправим удар на ирландското патриотично движение. Като дете Джойс става свидетел на тия бурни събития, чийто отзвук в семейството е блестящо пресъздаден в знаменитата сцена на коледната трапеза в „Портрет на художника“. С гордостта и непреклонността си и в качеството си на жертва на британския империализъм и ирландското духовенство Парнел оставя незаличима следа в съзнанието на писателя. Именно неговата трагична съдба обяснява настойчивото повтаряне на мотива „предателство“ в „Портрет на художника“. Деветгодишният Джойс пише по повод изменничеството на Тим Хийли, първия помощник на Парнел, стихотворение, озаглавено „Et tu. Nealy“ (по аналогия с приписваното на Цезар „И ти ли, Бруте“), а баща му, убеден парнелист, разпространява стихотворението из цял Дъблин. Година по-късно писателят Джойс не само отново и отново ще споменава Парнел в творчеството си, но и сам ще се идентифицира с него.

71

Приютски настоятел; съгласно т.нар. Закон за бедните, в сила от 1834 до 1948, във Великобритания се учредяват „работнически домове“ за бедните, порядките в които са познати на читателя от „Оливър Туист“ на Дикенс.

72

Едуард VII, крал на Англия, 1901–1910, син на кралица Виктория, която се омъжва за принц Алберт от династията на Кобургите.

73

Едуард VII посещава Ирландия в 1903 г.

74

Парнел.

75

Фенианците (Ирландско републиканско братство) са тайна революционна организация, основана в 1858 с цел въоръжена борба срещу колонизатора. Един от основателите на братството е О’Донован Роса (вж. бел. 3 към „Арабия“), който през 1856 организира тайното общество „Феникс“, поставило си за цел да възроди от пепелта,

подобно на митичната птица, движението Млада Ирландия. Фениксът и огънят са най-важните символи в разказа. През 1857 г. „Феникс“ се свързват чрез Джеймс Стивънс с основаната в САЩ тайна въоръжена организация, наречена на името на ирландския митологичен герой Фин Маккул – Фиана или фенианци.

76

Виктория и Едуард с широка ръка са раздавали дребни благороднически звания на послушни дъблински политици и търговци.

77

Майор Сир наследява баща си като шеф на дъблинската полиция. Отличава се с усърдието си при потушаването на въстанието от 1798 и оттогава името му става нарицателно за ирландец предател.

78

В първоначалната редакция на разказа изречението продължава с думите „... какъвто обикновено притежават само изповедникът и содомитът“.

79

Когато Уелският принц (по-късно Едуард VII) посещава Ирландия в 1885, Парнел се обявява против официалното му посрещане.

80

В действителност Виктория прави официално посещение в Ирландия в 1900 г.

81

Като Уелски принц частният живот на Едуард често е скандализирал викторианското благоприличие. Намеците по адрес на монарха в този разказ стават причина и втората издателска фирма, с която Джойс преговаря за „Дъблинчани“ да откаже отпечатването на сборника.

82

Стиховете преведе Спас Николов.

83

Причестяването в първия петък на месеца е свързано с култа към Светото сърце (вж. бел. 2 към „Евелин“). Според едно от обещанията пред Мария Маргарет Алакок всеки, причестил се девет последователни първи петъка, нямало да умре неподготвен.

– Добрият ми мъж ни праща за няколко седмици в Скериз.

84

Курорти близо до Дъблин.

85

Става дума за Галската лига, основана в 1893 г. Движението за национално възраждане си поставя целта да създаде интерес към самобитната ирландска култура (почти унищожена от английското нашествие) и възкреси западащия ирландски език (от келтската група). Лигата пожънва големи успехи: консолидира националното съзнание, преоткрива забележителни паметници на старата ирландска литература, под нейно влияние възниква групата на келтските поети (вж. бел. 4 към „Облаче“). Джойс има противоречиво отношение към движението. Радетел за европеизирането на Ирландия, той с основание не приема крайния национализъм и изолационализъм на някои негови представители, които изпадат в ретроградна идеализация на миналото и в nihilизъм спрямо достоянията на английската култура. В същото време обаче той е склонен да подценява положителните страни на движението. Ако съдим по „Портрет на художника“, неприязненото му отношение има до известна степен чисто лични подбуди.

86

Името „Катлин“ е свързано с легендите за Бедната стара жена (всъщност кралица), която олицетворява Ирландия (вж. коментара към „Пръст“). У. Б. Йейтс ѝ посвещава две от най-хубавите си пиеси.

87

Дъблинската катедрала „Св. Патрик“ е била на разположение на протестантите.

88

Прочут търговец на ирландски дантели.

89

Вероятно най-скъпите.

90

Сантиментална опера от Уилям Винсът.

91

Осем гвинеи (договореният хонорар) са равни на осем лири и осем шилинга.

92

Много популярна балада от Майкъл Болф.

93

„Благодат“ е първата пълнокръвна изява на комическия гений и неподражаемото пародийно майсторство на Джойс, направил по-късно „Одисей“ книга, над която читателят се смее, както когато чете „Швейк“, по думите на Брехт. Джойс построява разказа върху един от основните догмати на християнството – учението за благодатта, свръхестествената спасителна сила, която извършва духовното възраждане на човека, – за да обхване в сатирата си цялата християнска идеология и римокатолическия църковен институт. Станислас Джойс отбелязва в спомените си, че брат му е замислил „Благодат“ по модела на „Божествена комедия“: „Падането на Кърнан по стъпалата към умивалнята е неговото слизане в Ада, стаята на болника е Чистилицето, а църквата, където той и достовете му изслушват проповедта – Раят.“ Много от героите в разказа се появяват в „Одисей“.

94

На кръчмарите е било забранено да продават в неделя алкохол на местното население.

95

Човекоподобните същества от страната на конете в „Пътешествията на Гъливер“.

96

Орденът е организиран на военни принципи; генералът на ордена е отговорен само пред папата.

97

Думите на героя не отговарят напълно на истината. Орденът нееднократно е бивал атакуван по разни поводи и с течение на вековете е променил характера си. Речевата характеристика подсказва неблагоприятността на категоричните твърдения.

98

Публичните домове в Дъблин са били разположени на улица „Пърдън“.

99

Доминикански монах – проповедник и писател. Бил е много популярен, защото води борба с опитите на известния викториански историк Фруд да фалшифицира истината за английското нашествие в Ирландия.

99

„Ватиканският затворник“ е прозвище на папа Пий IX; Льв XIII също е смятал себе си за такъв, след като италианското правителство му отнема властта над Рим в 1870 г.

100

Оранжевите са протестантско политическо общество, основано в 1795, по-късно думата се прилага спрямо всеки проанглийски настроен ирландец или протестант.

101

Лъв XIII (1810–1903) се е ползвал с репутацията на много учен папа; консервативен в политическите и теологическите си възгледи.

102

Официално папите нямат такива девизи. С подобни фрази са обозначени 111-те приемници на папа Селестин II в приписваната на св. Малахия от Арма (XII в. книга „Пророчество за папите“: Лъв XIII – „Светлина в небето“, Пий IX – „Кръст от кръста“. Днес се смята, че книгата е мистификация, написана през XVI в. във връзка с борбите за папския престол, в подкрепа на един от претендентите. Грешките на Кънингам добре показват „начетеността“ му.

103

Пий IX (1792–1878) първоначално проявява реформаторски настроения, но след 1848 г. става краен реакционер. Непогрешимостта на папата е обявена по негово време.

104

Фотографията все още е била новост; стихотворението на Лъв XIII не се отличава с никакви художествени достойнства или „научни прозрения“.

104

Неточен цитат от английския поет Джон Драйдън, който парафразира Сенека.

104

Тогава догмата за непогрешимостта на папата е в сила.

105

Йохан Дьолингер не е бил кардинал, а немски теолог, отлъчен от църквата, защото не приема папската непогрешимост. Не е участвал в свещения съвет.

106

Джон Макхейл, архиепископ Туамски, се е радвал на значителна популярност в страната, тъй като поддържа патриотичната кауза и ирландското селячество. Не е бил съгласен с папската непогрешимост, но без усилия приема решението на съвета.

107

Фогърти е по-близо до истината от Кънингам. При четвъртото заседание на съвета двама негови членове – епископите Ричо от Италия и Фицджералд от САЩ – гласуват против. След приключване на гласуването обаче и те приемат догмата. Джон Макхейл е намерил начин да не присъства на заседанието.

108

Ирландски патриот, протестант, поддръжник на движението за самоуправление.

Кърнан свъси вежди, сведе глава като разярен бик и се вторачи в жена си.

109

Мат., 16, 23.

110

Фигурата е символ на кръста и раните Христови.

111

Според първоначалния замисъл „Благодат“ е последният разказ от цикъла и неслучайно в църквата си дават среща герои, чиито имена са вече познати от предишни разкази.

112

Текстът е от притчата за неверния пристойник (Лук., 16, 8–9). Свещеникът внася многозначителни промени, напр. „та кога умрете“ вм. „та кога осиромашеете“.

113

Според римокатолицизма тайнствата действат и предават благодат по силата на извършеното действие, вярата и свободната воля на извършителя не са задължителни: нужно е само той да направи това, което прави църквата.

114

Разказът е написан около година след завършването на цикъла (в 1907) и с

дълбоките си морално-философски внушения, психологическата уплътненост при изграждане образа на главния герой, усложнената символика и повествователна структура бележи прехода към зрялото белетристично майсторство на Джойс. „Мъртвите“ затваря кръговата композиция на „Дъблинчани“: тук се кръстосват най-важните теми на цикъла, а конфигурацията на персонажите и основният мотив („парализа“ – смърт) съответстват на „Сестрите“; безименният разказвач от встъпителния разказ е пораснал...

115

Главният герой носи името на архангел Гавриил. Неговата традиционна емблема е лилията (Лили). Другият главен (но невидим) герой – Майкъл Фюри – е съотнесен с архангел Михаил. Образността и символиката в разказа са свързани със стихииите, над които според митологията двамата архангели имат власт: в някои легенди Гавриил е свързан с огъня, а Михаил с водата (снега), в други – обратното. Джойс манипулира и с двата реда значения.

116

„Ирландски напеви“ от Т. Мур, вж. бел. 3 към „Двама кавалери“.

117

„Ромео и Жулиета“, II, 2. Синовете на Едуард IV, за които се смята, че са били убити по заповед на чичо си, Ричард III.

118

„Дейли експрес“ – консервативен вестник, противник на патриотичното движение.

119

Въпреки че религиозният ценз е бил отменен в 1873 г., старият и много престижен дъблински университет „Св. Троица“ остава предимно протестантски. „Университетският въпрос“ са борбите за равноправни образователни възможности за католическите студенти.

120

Населението на Аранските острови все още е говорело ирландски. Представителите на Галската лига и „келтските“ поети са черпели вдъхновение от него.

121

Прототип на госпожа Конрой е съпругата на Джойс.

122

В края на ноември 1903 г. (непосредствено преди времето на разказа) папа Пий X обявява, че певците в църквата изпълняват свещенослужителна роля, затова жените трябва да бъдат отстранени от хоровете, а високите партии да се изпълняват от момчета според древния обичай на църквата.

123

Сбогом (ирл.).

124

Опера от А. Томас по Гьотевия „Вилхелм Майстер“.

125

Прочути певци от XIX в., повечето свързани с операта „Лукреция Борджия“ от Доницети.

126

Опера от Майerbeер.

127

Браун на английски значи кафяв.

128

Уставът на манастира е бил много строг, но това е измислица.

129

Цитат от Милтън.

130

Импровизация по популярна английска песен, с която се поздравяват юбиляри, победители и пр.

131

Леля Кейт несъзнателно влага дълбок смисъл в безобидния каламбур с името Браун (кафяв): в целия цикъл кафявото настойчиво се асоциира с потискащата атмосфера и духовната ограниченост на живота в Дъблин. Да припомним, че Браун е протестант.

132

Уилям Орански приключва завладяването на Ирландия, след като разбива католическите сили в битката при Бойн (1690). Символ на британското господство.

133

Стихове от много популярна в Ирландия и Шотландия балада „Девојката от Огрим“. Изоставена от любимия, героинята чака пред дома му с дете в ръце; той я разпитва надълго и широко, но отказва да я приеме в къщата си.

134

Хоралното сбогуване напомня финала на сцената с лудостта на Офелия (Хамлет, IV, 5) и предвещава мотива на смъртта в края на разказа.

135

Даниъл О'Конъл (1775–1847) – ирландски патриот, играл важна роля в борбата за католическа еманципация, за което получава прозвището „Освободителя“. Джойс е негов далечен потомък.

136

Аленското тресавище е недалеч от Дъблин в югозападна посока.

137

Устието на р. Шанън, югозападното крайбрежие на Ирландия. Пътуването на запад е пътуване към смъртта.

138

Et ignotas animim dimittit in artes (лат.). С дух, устремен към изкуство незнайно (прев. Г. Батаклиев). Става дума за Дедал (гр. „художник“): епиграфът свързва заглавието на романа, фамилното име на героя, основната тема и един от най-важните митологични пластове. Епиграфът обаче крие и подводни камъни. Някои коментатори считат, че пропуснатият подлог подсказва намерението на Джойс иронично да визири своя читател, комуто предстои да навлезе в Дедаловия лабиринт на неговото изкуство, а „незнайното изкуство“ е творческото четене. По-нататък в Овидиевия стих става дума за крилето, които Дедал измайсторява за себе си и Икар – „нова природа твори“. Това обаче далеч не е първият опит на митологичния майстор да се състезава с природата. Независимо че героят на Джойс се идентифицира с романтичната страна на древния художник, той добре знае (и намеква в гл. V) за другото негово изобретение – дървената крава, скрита в която Пазифая зачева Минотавър от свирепия бик. Тия два „творчески“ акта на Дедал са пряко свързани, защото след раждането на Минотавър той построява за него лабиринта, а цар Минос го задържа в плен, за да не издаде тайната на лабиринта. Някои моменти от мита са вплетени в символиката на романа. Вж. Овидий, „Метаморфози“, VIII, 1 – 285.

139

Със сложната си многопластова структура, оригинални стилови решения, символи и алюзии встъплението към глава I е не само важен подстъп към целия роман, но илюстрира и съществени черти на Джойсовия метод, затова предлагаме малко по-подробен коментар на някои моменти от него.

Встъплението е свързано с най-ранното детство на Джойс. В писмо от 1931 г. баща му, Джон Джойс, го пита: „Помниш ли старото време, когато живеехме на Брайтънския площад и ти беше Baby Tuskoo (в превода Аги-баги)... а аз ти разказвах за муката, която слиза от планината?“ Семейството на Джойс живее на този адрес до 1884 г., следователно в началото героят е двегодишен, а „приказката“ на бащата – отговор на детския въпрос „Кой носи децата?“. Коментаторите предлагат различни тълкувания на Baby Tuskoo: първо, бащата имитира детския говор (английските деца понякога бъркат „к“ и „т“) и казват Tuskoo вм. cuskoo (кукувиче) – ранен намек за конфликта между героя и семейството му (чуждото гнездо!); второ, Tuskoo е детска дума, производна от съществителното tusk (локомотив); трето, Tuskoo е детска дума, производна от глагола tuck (повивам).

Ние тръгнахме по четвърти път, като запазихме стилистиката на пасажа и „закачихме“ името за дълбоко скритата в началните редове, но по-нататък прозрачна аналогия с евангелската история от Лука, 1,36–42. Бети е умалително

име от англ. Елизабет (Елисавета), а Бърн е фамилията на Джойсовия студент Дж. Ф. Бърн, прототип на Кранли от гл. V. В края на романа Стивън идентифицира Кранли като „Предтеча“, сиреч син на Захария и Елизабет; муката-майка, която минава край дома на Бети Бърн, в такъв случай е Мария (в автобиографичен план майката на Джойс също се казва Мария!), а синът ѝ – Агнецът Божи. В края на романа героят неколkokратно гледа на себе си като на „предаден“ Христос.

Кравата (муката) е традиционен символ на Ирландия, който свързва първия абзац със стиховете от популярната сантиментална песен „Ах, цъфнала ми ѝ дива роза“. Джойс внася многозначителна промяна във втория стих, който в песента гласи „на гроба малък и зелен“. Тъй като пее пред малко дете, бащата сменя „гроб“ с неутралното *place* (място), но полученият в резултат образ е друга традиционна емблема на Ирландия – малкото зелено „място“, или както е в превода – остров. Опитът на детето, все още неовладяло езика, да запее „своята“ песен, е първият творчески акт на бъдещия художник, който създава оригинален образ – зеената (зелена!) роза (ср. „синьото цвете“ на романтиците). Дивата роза, израснала от гроб, подсказва характера на бъдещия художник и средата, в която той израства.

Появата на чичо Чарлз и Данте сигнализира нова възраст. Прототип на чичо Чарлз е братът на дядото на Джойс, Уилям О’Конъл (далечен сродник на Даниъл О’Конъл), който живее със семейството от 1887 до смъртта си, следователно героят е вече на пет години.

Данте е детска амалгама от думата *aunt* (леля), името Райордан и „танте“, избрана от Джойс заради богатия на асоциации ореол на името.

Имената на Парнел и Майкъл Давит (ирландски патриот, известно време сподвижник на Парнел) подсказват първия контакт с политическата действителност. Засега двете „четки“ живеят в мир и сговор, защото до скандала с Парнел има още няколко години (вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“).

Бурната реакция на Данте спрямо думите на малкия Стивън, че като порасне, ще бъде мъж и жена с Айлин, се дължи на обстоятелството, че семейство Ванс са протестанти; затова Данте заплашва Стивън с орлите – традиционен символ на католицизма. Заплахата неслучайно е отправена към очите; и по-нататък в сблъсъците си с католицизма героят неколkokратно „ослепява“, а слабото му зрение е един от лейтмотивите, които го сродяват с неговия създател. Наказанието на „художника“, който не иска да помоли за прошка, естествено, намеква и за Прометей.

Встъплението представя първия контакт на детето с околния свят, затова в него откриваме пълен каталог на сетивата; слух (приказката и песента); зрение (лицето на бащата – „космато“, защото детето не знае думата „брада“, както не знае и думата „монокъл“ в предното изречение); вкус (бонки-лимонки); осезание (мокро-топло-студено); и обоняние (мушамата). Гъстотата на сетивните образи, подборът на ситуациите, простата синтактична структура и детската лексика, наивното мислене взаимно се допълват и изграждат психологическия и стилистичния модел на най-ранния стадий от емоционалното и интелектуалното развитие на героя. Като прибавим към всичко това латентната тема за художника, за морално-религиозните предразсъдъци и вражди, отпратката към един от най-драматичните моменти от политическата история на Ирландия и борбата за национална независимост на страната в края на XIX век, става ясно, че встъплението е не само микрокосмосът, който съдържа и предвещава цялото по-нататъшно действие в романа (Хю Кенър), но и центърът на Джойсовата творческа

вселена.

140

В глава I са споменати 22 момчета, повечето от които по име съвпадат със съучениците на Джойс в „Клонгоус“; чисто фикционални персонажи са Саймън Мунан, Корк, Бойл Гривната и Кориган.

141

Вид плодов сладкиш. В думите на Рош обаче се крие кошунствена шега, характерна за католически пансион: анаграмата на dog (куче) е god (бог), оттук и реакцията на героя. Анаграмата става лайтмотив в „Одисеи“.

142

Св. Стефан (Стивън) е първият християнски мъченик, убит с камъни за богохулство. Дедалус (макар и с леко изменена ортография, поради което запазахме графиката на името – иначе би било Дедал) е доста необичайно за английския език име. Стивън Дедалус е псевдоним на младия Джойс. Името подсказва, че героят е мъченик, творец, изгнаник и пр.

143

Сутан е обичайна за йезуитския орден монашеска дреха.

144

Джойс постъпва в „Клонгоус“ на 1 септември 1888, следователно героят е на шест години, а денят по всяка вероятност – 4 октомври.

145

Хамилтън Рауън е герой на ирландското националноосвободително движение. Гонен от английските войници, той се скрива в замък и успява да затвори вратата, когато те вече стрелят по него. После хвърля шапката си върху оградата, за да ги заблуди, и избягва във Франция. Джойс дава името Рауън на главния си герой в „Изгнаници“.

146

Някои от думите в оригинала имат трудна ортография. До неотдавна например думи от типа Лестър, Глостър и пр. и у нас се пишеха според графиката – Лейчестер, а не както се четат. Томас Уолси е кардинал от времето на Хенри VIII. Несъгласен с бракоразводния процес на краля, той изпада в немилост и умира на път за Лондон, където е трябвало да бъде съден по обвинение в държавна измяна. Изреченията се запомнят с нелепицата си.

147

Става дума за популярна детска игра: кестените се връзват и двамата противници ги удрят един о друг до счупване.

148

Уроците на Данте са свързани с дейността на католически монаси. Мозамбик е първата спирка на св. Франциск Ксаверий (вж. глава III) по пътя му към Индиите; река Мисисипи е изследвана от френски католически мисионери; наблюденията на луната са дело на йезуитите Ричиоли и Грималди от Болоня.

149

Вж. бел. 1 към „Сестрите“.

150

Момчетата са разделени според двете партии във войната на Розите. Отец Арнал е безпристрастен, но Стивън неслучайно носи бялата роза на Йорк – ирландската страна.

151

Тулабег е седалището на йезуитската семинария; възпитателят явно иска да събуди отрано интерес към ордена у питомците си.

152

Издателството над Стивън съдържа скрита шега. Св. Алойзий Гонзага (патрон на Джойс, защото пълното му име е Джеймс Алойзий Августин Джойс) бил толкова непорочен и чист, че не смеел дори да целуне майка си според св. Алфонс Лигуори.

153

Забележете, Великобритания не съществува във вселената на Стивън.

154

Зад наивните мисли на детето в този абзац стои един от най-сложните религиозно-философски въпроси – за името и същността на бога. Отношението между предмета и името (понятието) в процеса на познанието – основен лайтмотив в глава I – е централен проблем за всяка философия.

155

Пс. 50, 17.

156

Пс. 69, I.

157

Преди да стане собственост на йезуитския орден, замъкът „Клонгоус“ е принадлежал на рода Браун; негов потомък загива като маршал от австрийската армия в битката под Прага в 1757 и оттогава според легендата призракът му се явявал на слугите в деня на годишнината от смъртта му.

158

Там се намира гробището, където е погребан Теобалд Улф Тоун (1763–1796), един от вождовете на ирландското националноосвободително движение по времето на Френската революция. Тоун прави опит да дебаркира в Ирландия с френски войски, но десантът се оказва неуспешен и той завършва живота си със самоубийство.

159

Хълмът се свързва с ирландския митологичен герой Фин Маккул.

160

Традиционни коледни украшения.

161

Стивън си представя грандиозното погребение на Парнел, починал на 6 октомври 1891.

162

Прототип на Кейси е Джон Кели, ирландски патриот и близък приятел на семейството, няколкократно хвърлян в затвора, където осакатял от плетене на кълчища.

163

Намек, че човекът е правел бомби за Фенианското братство.

164

Много реномиран и все още съществуващ в Дъблин магазин. Цялата сцена на коледната трапеза показва, че семейството още живее в благополучие, но в действителност финансовите затруднения на Джон Джойс започват тъкмо по това време.

165

Намек за манифеста на ирландското духовенство срещу Парнел. Вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“.

166

Лук., 17, 1 – 2.

167

Били Бърната е дъблинският архиепископ Уилям Уолш, активен участник в кампанията против Парнел. В едно от сатиричните си стихотворения Джойс пише:

Не смее папата да се оригне,
без Били благосклонно да му смигне.

Майкъл Лоуг, архиепископ на Арма, също е бил враг на Парнел.

168

Лорд Литрим, прословут изедник, бива убит от селяните в Донигол през 1877 г., след като изнасилил дъщерята на един фермер. Двамата му коняри безуспешно се опитали да го защитят от народа. Дедалус намеква, че ирландската църква служи на английската власт.

169

„Елате всички...“ е традиционният призив на ирландските улични певци на балади.

170

Литанията на св. Дева обикновено се казва като вечерна молитва; в романа са цитирани редица наименования на св. Дева, взети от нея – „мистична роза“, „кула от слонова кост“, „чертог от злато“, „утринна звезда“ и др., – повечето от които водят началото си от „Песен на песните“.

171

Обвинявали са Парнел, че е присвоил средствата на организацията, т.нар. Парижка каса. Г-н Фокс е едно от имената, които той е използвал в кореспонденцията си с Кити О'Шей.

172

Белодрешковците са тайна организация на ирландското селячество, възникнала в средата на XVIII в. като реакция срещу масовото изгонване на селяни от общинските земи. Законът предвиждал смъртно наказание за белодрешковците.

173

Не съвсем точен цитат от Книга на пророка Захария, 2,8.

174

Кейси изрежда следните драматични моменти от ирландската борба за независимост.

През 1799 английското правителство решава да разпусне ирландския парламент донякъде като наказателна мярка срещу въстанието от 1798; така Ирландия изгубва и номиналната си политическа независимост. Ирландското духовенство подкрепя Унията на английския и ирландския парламент. Чарлз Корнуолис е вицекрал на Ирландия в края на XVIII в., отличил се при потушаване на въстанието и предложил обединението на последната сесия на ирландския парламент.

В 1829 г. в резултат на кампанията, организирана от Даниъл О'Конъл, Уелингтън, тогава министър-председател, скланя Джордж IV да приеме закона за еманципацията на католиците, който ги освобождава от ограниченията, наложени още по времето на кралица Елизабет (XVI в.). Декретът обаче подсигуриява британското владичество, защото, ако католиците получават правото да избират депутати от своето вероизповедание, въведеният ценз практически лишава от изборителни права неколкостотин хиляди дребни и средни фермери, всъщност основната маса изборителни. Терънс Белю Макмейнъс (1823?-1860) – ирландски патриот, депортиран за държавна измяна; умира в Сан Франциско; в 1861 тленните му останки са пренесени в Ирландия и погребани при масови демонстрации. Архиепископ Пол Калън, заклет враг на ирландското освободително движение, осъжда демонстрациите около погребването на Макмейнъс.

175

Смисълът на надписа под нецензурната рисунка е неясен. Някои го свързват с писмото на Цицерон, където той осъжда римляните, които безгрижно пирували през смутната 47 г. пр. н. е., и Балб, който си строил къща. Други свързват името с тъмния грях на Вавилон, трети – с Цезаровия приятел Балб.

176

Нецензурен каламбур със заглавието на Цезаровите „Записки за Галската война“.

177

При наказание учителят написва на бележката броя на пръчките на латински и изпраща ученика с нея при префекта. Префектът е нещо като заместник-ректор, който се грижи за учебната и възпитателната работа в колежа.

178

В действителност Наполеон е бил отстъпник и прословут грешник от църковна гледна точка.

179

Mare (лат.) – „море“, е съществително от среден род, което се скланя по трето склонение, където повечето съществителни са от женски род, затова учениците се объркват.

180

Представата на Стивън за йерархията в ордена е точна, но йезуитите си избират изповедници помежду си. Английската дума „order“ – ред, строй, орден, йерархия – і за съжаление няма еднозначно съответствие в нашия език, поради което един от най-важните вербални лайтмотиви – бунтът на героя срещу всеки вид order, социален, политически, църковен, морален, семеен – по необходимост е разфокусиран в превода.

181

„Макбет“, V, 19.

182

Р. Магнол е автор на много популярен през миналия век учебник по история и география. П. Парли (псевд. на Самюъл Гудрич) е писал десетки книги за деца с подчертано познавателен характер.

183

Игнатий Лойола (1491–1556) – основателят на йезуитския орден. (Вж. бел. 31 към гл. III.) Ad maiorem Dei Gloriam – „За по-голямата слава господня“, е девизът на ордена. Св. Франциск Ксаверий (1506–1552) – първият сподвижник на Лойола (животът му е разказан в началото на гл. III). Лоренцо Ричи – генерал на ордена през XVIII в. Св. Станислав Костка, св. Алойзий Гонзага и блаж. Йохан Берхманс са били членове на братството на св. Дева Мария и негови патрони. Отец Питър Кени е йезуит, купил „Клонгоус“ от семейство Браун за ордена през 1813 г.

184

През 1892 г. семейството на Джойс също живее в Блэкрок (крайбрежно предградие на Дъблин) на Карисфорт авеню №23.

185

Според католическата есхатология в Чистилицето попадат душите на умрелите без

смъртни грехове. Срокът на тяхното наказание (доочистване) може да бъде съкратен чрез молитвите на живите. Щастлива смърт ще рече всички грехове на покойника да бъдат опростени. Тогава той е праведник и душата му отива в Рая.

186

Мънстър е югозападната провинция на Ирландия. Населението ѝ оказва ожесточена съпротива срещу английското нашествие и бива жестоко репресирано. Родът на Джойс води началото си от западната провинция Конахт, но баща му и дядо му са били родени в Корк, главния град на Мънстър.

187

Докато в глава I доминират образът и трагичната съдба на Парнел, с приближаването и настъпването на пубертета съзнанието на Стивън е завладяно от романтиците – Байрон, Шели, Мур и др. – и от някои популярни метежни герои на романтичната литература – граф Моите Кристо, Клод Мелнот и др., – също жертви на предателство.

188

Зад инициалите се крие Ема Клиъри, „изкусителката“ от виланелата на Стивън (гл. V). Тя присъства много по-осезаемо и с пълното си име в първоначалния вариант на романа. Тук Стивън подражава на Байроновото стихотворение „На очите на г-ца А. Х.“. Отношението му към Е. К. силно напомня Байроновия лирически герой.

189

Laus Deo Semper (Вечна хвала на Бога) и A.M.D.G. са задължителни формули за началото и края на ученическите съчинения в колежа.

190

Джон Конми (ректорът на „Клонгоус“ от гл. I). В действителност той става провинциал на ордена доста по-късно. Джойс променя хронологията, за да засили ефекта от „предателството“ му спрямо Стивън.

191

„Белведере“ е йезуитски колеж в Дъблин, където Джойс учи от 1893 до 1898. Малко по-долу бащата на Стивън казва, че за нищо на света няма да прати сина си при Христовите братя, но в действителност през 1893 Джойс за кратко време посещава

училището им. Става дума за социален престиж.

192

Морис е фикционалното име на Станислас Джойс, тук само споменат, но един от главните персонажи в първоначалния вариант на романа.

193

Като ученик в „Белведере“ Джойс също заема тая почетна длъжност.

194

Мат., 18, 17.

195

Английската дума „heron“ значи чапла.

196

Първата дума от покаяната молитва при римокатолиците.

197

В съчинението си Стивън е засегнал сложния богословски въпрос за отношението между благодатта и свободната воля. Учителят го обвинява, че отрича догмата за всеобщността на благодатта. Според думите на ап. Павел бог „ни спаси и повика към свето звание не заради нашите дела, а по Свое благоволение и благодат, дадена нам в Исуса Христа преди вечни времена“ (2 Тим., 1, 9). Всеки обаче приема всеобщата благодат по своя свободна воля. Грешниците, които погиват, сами са отхвърлили благодатта. Така сцената предвещава интереса на Стивън към бунта на Луцифер (гл. III). Тук героят получава добър урок по покорство (кардиналната добродетел в йезуитския орден), но умението, с което се изплъзва, показва, че сам е усвоил оръжията на схоластиката.

198

Фредерик Мариът (1792–1848) – много популярен автор на приключенски романи.

199

Джон Хенри Нюман (1801–1890) – английски богослов и писател, един от водачите на прокатолическото Оксфордско движение. Романът съдържа няколко цитата и множество вербални отгласи от творчеството на Нюман и има известно жанрово сходство със знаменитата му автобиография „Apologia pro Vita Sua“. Джойс е считал Нюман за най-добрия стилист в английската проза.

200

Творчеството на Алфред Тенисън (1809–1890) – поета-лауреат на викторианската епоха – става обект на остри нападки и присмех към края на века от страна на младото поколение писатели.

201

Стиховете са от известна навремето непристойна балада и намекват за влизането на Христос в Йерусалим (Мат., 21).

202

Според Станислас Джойс този епизод не е нито измислен, нито преувеличен. Същата вечер Джим (тоест Джеймс) се върнал у дома с толкова изпокъсани дрехи, че майка им цяла нощ трябвало да го изкърпва, за да може да отиде сутринта на училище.

203

Вж. бел. 3 към „Майка“.

204

Из опера на Джулиъс Бенедикт. Романът, залегнал в либретото, е с ирландски сюжет, построен върху мотива предателство. Вж. бел.4.

205

Джойс също придружава баща си до Корк през февруари 1894, когато тамошният имот на Джон Джойс бива продаден на търг.

206

В оригинала думата „Америка“ се отклонява от нормалното произношение заради римата.

207

Зародиш (лат.).

208

В бакалницата се е продавало алкохол.

209

„Дилектус“-ът е сборник с латински сентенции. Вторият вариант на фразата е известната сентенция „Времената се менят и ние се меним с тях“.

210

Графство Кери се намира в Югозападна Ирландия. Кери Бой е известен персонаж от романа на Питър Дън „Господин Дули“.

211

Поезията и естетиката на Шели оказват значително влияние върху младия Джойс/Стивън. Много от бравурните пасажии в романа (в края на гл. II и IV) силно напомнят (и пародират) Шелиевата поетична дикция.

212

Твърде голяма сума за времето. Джойс печели наградата няколко години поред, но едва в 1897 г. получава цялата сума.

213

Вж. бел. 35 към гл. I.

214

Хили Хъчинсън, Хенри Флъд, Чарлз Кеңдъл Буш и особено Хенри Гратън са видни ирландски политически дейци от края на XVIII и началото на XIX в., борци за национална независимост и католическо равноправие.

215

Саймън Дедалус пародира популярна навремето песен.

216

„Ингомар“ е мелодрама от Фридрих Хан. „Дамата от Лион“ е романтична драма от Булвър-Литън. Героят ѝ, Клод Мелнот, е беден поет, който бива отхвърлен от любимата си, Полин, в резултат на „предателство“, тръгва с Наполеон и се връща увенчан със слава, за да разгроми враговете си и спечели отново Полин. Вж. бел.4

217

Най-високото отличие за учениците в колежа. Джойс е избран префект през 1896 г.

218

Службата е посветена на св. Дева Мария.

219

„Славословия на Мария“ е заглавие на книга от св. Алфонс Лигуори и на проповед от Нюман. По-нататък са цитирани няколко откъса от Нюман.

220

Възвисих се като кедър ливански и като кипарис на планините Ермонски; възвисих се като палма в Енгади и като трендафилово храстие в Йерихон; като гиздава маслина в долина и като явор се възвисих. Като дарчин и аспалат издадох благоуханен мирис и като отбор смирна пръснах благоухание. (Книга Премъдрост на Исуса, син Сирахов, 24; 14 – 17.)

221

Цитат от Нюман, вж. бел. 3.

222

Стих от либретото на популярна оперета.

223

Яков, 2, 10.

224

„Блажени нищите духом, защото тяхно е царството небесно“ и „Блажени кротките, защото те ще наследят земята“ – Мат., 5, 3 и 5.

225

Тези чудновати въпроси се въртят около централния за догматиката проблем за „преосъществяването“. Ортодоксалното мнение е, че евхаристийните дарове са истински тяло и кръв Христови и че във всяка частица от хляба и виното се намира цялото тяло Христово, винаги цяло и във всичките частици единно. Терминът „преосъществяване“ показва, че хлябът и виното реално и по същина се превръщат в тяло и кръв Христови, без, естествено, да обяснява как се извършва тайнството. Въпросът е достатъчно сложен, за да ангажира цялото внимание на ректора, което е и целта на учениците.

226

Сиреч свещеник, на когото каещият се е добре познат.

227

Шега с името на ученика. „Lawles“ на английски означава „беззаконен“, „разюздан“.

228

Мат., 17, 20.

229

Мат., 4, 19.

230

Текстът е от Книга на Исуса, Син Сирахов (7, 39). Грешката на проповедника се дължи на сходството в латинските заглавия на двете книги. Джойс неколкократно ще вложи в устата му грешки или неуместни думи с цел иронично да дистанцира читателя от проповедта, въпреки че Стивън, естествено, не ги забелязва.

231

От притчата за неверния пристойник (Лук., 16, 2).

232

Знаменитата проповед за Четирите сетни неща не е напълно оригинална. Джойс използва няколко сходни трактата от XVII и XVIII в., които възхождат към „Духовните упражнения“ на Лойола. Сравнението на текстовете показва, че той плътно се придържа към традиционната схема, образност и библейски цитати, но внася несравнимо по-голяма въздействена сила, прави ги по-непосредствени и ги нагажда към юношеското възприятие на слушателите. Проповедта изпълнява своето предназначение – довежда Стивън до състояние на ужас и разкаяние, но, от друга страна, с гротескните преувеличения, опита за „научна“ (всъщност типично схоластична) систематизация на адските мъки и с грешките на свещеника тя е блестящ пример за Джойсовата стилова мимикрия и пародийно майсторство. Прави впечатление също така, че отец Арнал обещава да говори върху четири сетни неща, но не стига до небето...

233

Мат., 16, 26.

234

Пасажът е моделиран по Апокалипсиса (Откр., 6, 12 – 14).

235

Мат., 25,41.

236

Мат., 23, 27.

237

Мат, 24, 44.

238

1 Кор., 15, 55. Предходният пасаж е дълбоко ироничен. Джоузеф Адисън (1672–1719) е виден английски писател, есеист и драматург, но свещеникът „забравя“, че Адисън е бил и ласкател на Уилям Орански, завършил колонизацията на Ирландия и затвърдил господството на протестантизма. По негово време бива прокарано специално законодателство срещу католиците. Ироничен е и цитатът, защото проповедникът цитира не Писанията, а английския поет Поуп.

239

Цитат по Нюман, вж. бел. 3.

240

Ема Клиъри, вж. бел. 5 към гл. II.

241

Анселм Кентърберийски (1033–1109) – богослов, виден представител на схоластиката.

242

Едно от названията на Ада в Евангелието (Мат., 22, 13).

243

Историята за трите отрока, хвърлени в горящата пещ от Навуходоносор, защото

отказали да се поклонят на златния истукан, е разказана в неканоническата част от Книга на пророка Даниил, гл. 3.

244

Изход, 10, 21 – 2.

245

Св. Бонавентура (1221–1274) – богослов и кардинал, един от най-видните представители на късната схоластика.

246

Св. Катерина Сиенска е монахиня от XIV в., прочута с мистичните си видения. Трудовете ѝ са писани под диктовка, защото самата тя не знаела да пише.

247

„Тялото ви е храм на Духа Светаго“ – 1 Кор., 6, 19.

248

Лойола завършва своите „Духовни упражнения“ в 1548 г.

Предназначението им е да насочват християнина към размисъл над греха, божествената справедливост и Страшния съд. Трактатът стои в началото на дълга традиция (вж. бел. 15). Методът на Лойола – *compos itioloci* – се заключава в това, че човек се поставя пред бога, като извиква в съзнанието си материални вещи, свързани с Христос – дървото на кръста, мириса на кръвта и потта му и пр. Оттук идва поразителната (често комична) материалност на Ада в проповедта на отец Арнал.

249

Деянието на разкаяние е покаянна молитва. Джойс дава своя версия.

250

Решението на Блудния син (Лук., 15, 18 – 19).

251

Цитат по Нюман, вж. бел. 3.

252

Джойс/Стивън не се изповядва в капелата на колежа – преголямо би било унижението да падне на колене именно пред отец Арнал (учителя по латински от гл. I).

253

Мат., 11, 30.

254

В по-ново време епитимията, налагана след изповед, обикновено се свежда до прочитането на определен брой молитви. Това определя началото на следващата глава.

255

Тялото на нашия Господ (лат.).

256

В живот вечен. Амин (лат.).

257

Покайните подвизи на Стивън, разказани в първата част на гл. IV, отново подемат темата за „духовното счетоводство“ от разказа „Благодат“, но вече с много по-сгъстени краски. Те са моделирани по наръчника на братството, където индулгенциите са подробно обяснени и към всяка молитва или молитвен възглас е означен точният брой дни, които те изкупват за душите в Чистилицето.

258

Броеницата е разделена на три части, всяка от които съответства на определен брой молитви.

259

Гръцкото и латинското име на св. Дух.

260

„Всеки грях и хула ще се прости на човеците; но хулата против Духа няма да се прости на човеците“ (Мат., 12, 31). Католическото богословие не е съвсем.наясно по същността на тоя грях, предполага се, че това е отчаянието, окончателната и безвъзвратна загуба на надежда, че човек ще се домогне до състояние на благодат. Ср. бел. 14 към гл. II. Мисълта отдавна вълнува Стивън.

261

Пародийна парафраза из вероопределенията на вселенските събори.

262

Св. Алфонс Лигуори (1696–1789) – монах, основател на сектата на редemptористите. Джойс използва неговия трактат „Пътят към спасението или подготовка за смъртта“ в проповедта от гл. III.

263

(Моят възлюбен) стои на гърдите ми (лат.).

264

Цитат от „Песен на песните“ – 2, 13; 4, 8; 1, 13.

265

Стивън няма повече смъртни грехове за изповядане, но свещеникът го връща към миналото, защото, за да му даде опрощение, е нужен някакъв смъртен грях.

266

Фустите (фр.).

267

Послушанието се смята за кардинална добродетел в йезуитския орден.

268

Още един невеж свещеник! Първо, по определение, всеки смъртен грях е съзнателен, а животът на английския историк и писател Томас Бабингтън Маколи далеч не е бил безгрешен. Освен това Маколи е бил крайно враждебен към англокатолицизма и още повече към римокатолицизма.

269

Луи Вейо (1813–1883) – посредствен френски писател, поддръжник на католицизма.

270

Мат., 16, 19. Става дума за ключовете от царството небесно.

271

Кръгъл плосък съд, върху който по време на литургията се нареждат частиците от просфората.

272

С тези думи завършва литургията, а двусмислицата в отговора – *Deo gratias* (= слава богу) – е традиционна шега. Стивън обаче приема ролята си сериозно.

273

1 Кор., 11,29.

274

Евр., 7, 21.

275

Девет дни.

276

S.J. (Societas Jesu) – инициалите на йезуитския орден.

277

Стихотворение от Т. Мур.

278

Джойс завършва „Белведере“ в 1898 и същата година постъпва в Дъблинския университет.

279

Пясъчен остров, който затваря Дъблинския залив откъм север. „Бул“ на англ. значи „бик“.

280

Цитат от известното есе на Нюман „Университетската идея“. Нюман е свързан с борбите за основаване на католически университет в Дъблин. Вж. бел. 5 към „Мъртвите“.

281

Мат., 22, 39. Думи на Исус към законника.

282

Фразата е от романа на Хю Милър „Свидетелството на скалите“ (1869), в който се

описва сътворението на света.

283

Пасажът има пряка връзка с творческия метод на писателя.

284

Викингите завладяват Дъблин и част от Ирландия през VIII – IX в. Това е началото на многовековното чуждестранно господство.

285

„Стефанос“ (гр.) значи цветен венец, а „бус“ (гр.) – бик. Приветствията имат символичен смисъл. *Bous Stephanoumenos* означава, че Стивън има душа на бик, намек, според някои коментатори, за увлечението му по Тома Аквински, който бил мълчалив и упорит като бик. *Bous Stephaneforos* ще рече бик, украсен с цветен венец, сиреч жертвено животно.

286

Дедал. Стивън последователно се идентифицира с Дедал и Икар. Смъртта на Икар е причината за смътната му неприязън и страх от водата.

287

Английският глагол „forge“ означава „кова“, „прековавам“, но и „подправям“, „фалшифицирам“. Същият глагол е използван и в самия край на романа, където Стивън отбелязва в дневника си, че ще изкове в горнилото на душата си несътворената съвест на своя ирландски род. Няма съмнение, че Джойс умишлено търси двусмислицата, защото във *Finnegans Wake* пародийният двойник на Стивън, Шем, неколкократно е назован „фалшификатор“, а писателстването му – „епически подправен чек“.

288

Дивното видение на Стивън напомня заключителните песни от Дантевия „Рай“ и приповдигнатия стил на Уолтър Пейтър.

289

Университетът. Ревностна католичка, майката е мечтаела да види най-големия си син свещеник.

290

Италиански поет, приятел на Данте.

291

„Очерк на схоластичната философия по учението на св. Тома“ (Тома Аквински). Вж. бел.16.

292

Стивън асоциира Кранли с Йоан Предтеча.

293

Слонова кост (на английски, френски, италиански, латински).

294

Индия доставя слонова кост (лат.).

295

„Прозодия“ от Мануел Алвариш.

296

Ораторът е кратък, певците – пространни в стиховете (лат).

297

В такъв критичен момент (лат.).

298

Неидентифицирани имена, вероятно предишните собственици на книгата.

299

Томас Мур. След „Ирландски напеви“ (1807) в творчеството на поета настъпва спад, той преминава към умерен либерализъм, който явно не удовлетворява бунтарски настроения Стивън.

300

Фирболгите са легендарното коренно население на Ирландия – дребни на ръст, груби и жестоки. В I в. пр. н. е. те биват покорени от друга митична народност – милезийците, които са пълната им противоположност – високи, красиви, ценители на изкуството. На статуята Мур е в милезийска тога.

301

М. Кюсак е основателят на Галската спортна асоциация. Представителите на движението за национално възраждане са отдавали голямо значение на традиционните ирландски спортове, напр. ирландския хокей, за който става дума по-нататък.

302

Намек за комендантския час, въведен в гладните години 1845–1848.

303

Нападката е срещу групата на келтските поети, но Стивън не е съвсем справедлив към тях, а още по-малко към интересната и богата ирландска митология. Самият Джойс, особено в късното си творчество, широко използва мотиви от нея.

304

За разлика от „дивите гъски“, тоест ирландската емиграция.] Политическият терор, социалният гнет и особено гладът принуждават милиони ирландци да емигрират от родината си през XIX век.

305

Главната търговска улица в Дъблин.

306

Вж. бел. 19 към гл. 1.

307

Да живее Ирландия! (фр.)

308

Сградата на католическия колеж по-рано е била собственост на семейство Уейли, прословуто с безчинствата си.

309

Красиво е онова, което е приятно за зрението (лат.).

Тома Аквински, *Summa Theologica*, I, q. 5, a. 4. Цялата естетическа философия на Стивън Дедалус е дериват от възгледите на Тома Аквински. В джойсологията отдавна се води спор доколко задълбочено Джойс е познавал философията на Тома и доколко теориите на Стивън имат връзка с естетическите възгледи и художествения метод на Джойс. Младият Джойс е бил под влиянието на томизма, което е напълно обяснимо, като се има предвид, че цялото му образование минава в католически колежи. Художественият му метод обаче трудно може да бъде вместен в системата на Тома. Що се отнася до възгледите на Стивън, независимо от честите цитати в текста недвусмислено е казано, че той познава философията на Тома бегло и не от първа ръка (вж. бел. 3). Освен това интерпретацията на Тома в разговора с Линч по-нататък е съвсем произволна. *Integritas consonantia* и *claritas* според Тома са качества на познавания предмет, а не „стадии“ в процеса на познанието! Интересното е, че разсъжденията на Стивън изпреварват с няколко десетилетия възраждането на томистката естетика от школата на Маритен.

310

Благо е онова, към което се стреми желанието (лат.).

311

Цитат от регулите на ордена. Преводът е даден в текста.

312

Епиктет е гръцки философ-стоик от I – II в. Лукиан се подиграва на един от поклонниците му, който купил неговата лампа с надежда, че ще му помогне да стане философ.

313

Нюман превежда буквално пасаж от Книга на Исус, Син Сирахов, 24/13; в бълг. превод той гласи: „аз се вкорених в прославения народ“.

314

В Ирландия, както неколкократно става дума в текста, са запазени много старинни английски думи и изрази (от XVI в.). Това наложи в редица случаи да прибягваме до позабравени български думи, за да спазим стилистичния колорит на ирландския говор.

315

Става дума за оксфордското движение, вж. бел. 16, гл. II.

316

Римокатолиците допускат изхождение на св. Дух и от Сина; спорът датира от древността.

317

Матей (Мат., 9, 9).

318

Дом, Христос, бира, господар (англ.).

319

Чрез мъчнотии към звездите (лат.).

320

Намек за кръщението; думите са от католическия катехизис.

321

У. Ш. Гилбърт (1838–1911) – английски драматург и либретист, създал заедно с композитора Съливан много популярни в края на века оперети.

322

Николай II и жена му Александра, внучка на кралица Виктория. В 1898 той издава циркулярна нота за всеобщ мир.

323

Подписах (лат.).

324

Какво? (Лат.)

325

За всеобщ мир (лат.).

326

Мисля, че сте мръсен лъжец, защото по лицето ви се вижда, че сте в дяволски гадно настроение (лат.).

327

Кой е в лошо настроение – аз или вие? (лат.)

328

Английски журналист, лансирал идеята за Европейски съединени щати.

329

Темпъл намеква за Джеймс О'Брайън, ирландски адвокат и чартист със социалистически идеи.

330

Джон Антъни Колинс (1676–1729) – английски философ-волнодумец, приятел на Лок.

331

Мир в целия дрислив свят (лат.).

332

Хайде да играем на топка (лат.).

333

Грешка на Джойс. В началото на епизода деканът говори с „млад преподавател“.

334

На място (лат.).

335

Намек за връзката на Дейвин с фенианците. Стивън вероятно цитира команди от строевия устав на братството.

336

Ема Клиъри.

337

Дефиницията отговаря на етапите на познанието при Тома.

338

Слави, език мой (тайната на) преславното (тяло) (лат.).

339

Царските хоругви (лат.).

340

Изпълниха се песните
Давидови, пророчески
вести на народите:
царува от дървото Бог

(лат.).

341

Магазинът е бил явка на фенианците. Пасажът е иронично насочен спрямо „патриотите“, които празнуват получаването на британски служби в Индия.

342

Summa Theologica, I, q. 39, a. 8.

343

„В защита на поезията“: „Умът на твореца е като догарящ въглен, който навремени мигом лумва, разпален от някаква невидима сила: тя иде отвътре.“

344

Известен дъблински лекар.

345

Намек за кравата, изработена от Дедал. Вж. коментара към епиграфа на романа.

346

Вероятно под влияние на тая балада Джойс озаглавява първоначалния вариант на романа „Стивън хероят“.

347

Стивън преразказва известен пасаж от писмата на Флобер.

348

Според мен животът на бедняците в Ливърпул е просто чудовищен (лат.).

349

Йоан, 1, 14. Героят „жрец на безсмъртното въображение“, както сам се нарича, използва Благовещението като метафора за творческия акт – зачатие на поетичното Слово.

350

Монах-францисканец от XIII в., съден като еретик; в действителност обаче той е бил аскет-реформатор, който настоявал за още по-строги порядки в ордена.

351

В оригинала 17-ият стих съдържа четворна алитерация върху „л“.

352

„Виланелата на изкусителката“ е кардинален проблем в интерпретацията на романа.

Можем ли да приемем, че чрез нея Джойс иска да ни убеди в таланта на Стивън? Едва ли. Ситуацията на създаването ѝ е дълбоко иронична, а самата виланела – силно подражателна: Стивън изгражда образа на базата на Августиновата типология и си служи с клишета от декадентската поезия в края на века, заимствани от Бодлер и символистите. Младият Джойс има подобни поетични опити, но не ги включва в стихосбирката си „Камерна музика“.

353

Ренесансов философ, алхимик, окултист. Според него четният брой птици, които кацат надясно, е щастлива поличба.

354

Парафраза от книгата „Небе и ад“ на шведския философ-мистик Емануел Сведенборг (1688–1772).

355

Това са прощалните думи на графиня Катлин от едноименната драма на Уилям Б. Йейтс. Тя умира, продала душата си на дявола, за да спаси своите селяни, които също са му продали душите си от бедност.

356

Скандалът около премиерата на „Графиня Катлин“ не е преувеличен. Ирландските националисти и духовенството подлагат Йейтс на ожесточена критика, че е изопачил националния характер и богохулства. Веднага след представлението състудентите на Джойс пишат протестно писмо срещу Йейтс до печата и настояват Джойс да го подпише, но той отказва.

357

Консервативен католически седмичник.

358

Тоест враговете на парнелизма. Тим Хийли е роден в Бантри.

359

Схоластиката разграничава интелектуална, животинска и вегетативна душа.

360

Твърденията на Темпъл не почиват на истина. Прозвището на Балдуин I е Желязната ръка.

361

Благороден древен род (лат.).

Летописецът нарича така английския род Фицстивън. Стивън Дедалус няма никаква връзка с него. Думите на Темпъл са намек за нежеланието на Стивън да се присъедини към националното движение.

362

Малко преждевременно (лат.).

363

Средновековен уред за мъчения.

364

Джон Дауълнд и Уилям Бърд са композитори от елизабетинската епоха. Томас Наш е поет и белетрист от същото време.

365

Джеймс I Стюарт напълно заслужава това прозвище с колебливата си и противоречива политика и покварата на дворецовите нрави през време на владичеството му.

366

Корнелий а Лapid (1567–1637) твърди това в обширния си „Коментар на Библията“.

367

Мат., 19, 14.

368

Според Милтън – Грях, съпруга и дъщеря на сатаната.

369

Опера от Вагнер. Намек, че Стивън предстои да извърши нещо героично.

370

Семейството на Джойс е било многолюдно. Според Станислас Джойс децата са били седемнадесет, от които осем умират; според първия биограф на Джойс, Х. Горман, Мери Джойс ражда шестнадесет или седемнадесет деца, от които пет умират невръстни.

371

Този портрет точно съответства на бащата на писателя.

372

На сватбата в Кана Исус пита майка си: „Какво имаш ти с мене, жено?“ (Йоан, 2, 4); в Марк., 3, 33, когато му съобщават, че вълн са майка му и братята му, Исус отговаря: „Коя е майка ми...“ Стивън настойчиво се идентифицира с Христос.

373

Наказателното законодателство е прокарано от Уилям Орански и протестантския парламент в Дъблин в края на XVII в. То става причина цветът на нацията да емигрира: на католиците е забранено да носят оръжие, да проповядват публично, да бъдат на служба в съдопроизводството.

374

Жената пее (лат.).

375

И ти беше с Исуса Галилеец (лат.).

Видението показва, че Стивън отново се идентифицира с Христос. Думите на жената „И ти беше с Исуса Галилеец“ са отправени към Петър непосредствено след залавянето на Исус. Символично Кранли (тук Петър) е първият, който се отрича от Стивън (Христос) – „тая нощ, преди още петел да пропее, три пъти ще се отречеш от Мене“ (Мат., 26, 34).

376

Испанският йезуит Хуан Мария от Талавера (1536–1623) подробно разглежда въпроси от този род в трактата си „За краля и кралския институт“.

377

Марк, 1,6.

378

Стивън смесва Йоан Кръстител с Йоан Евангелист.

379

Мат., 8, 22.

380

Beata Virgo Maria – св. Дева Мария.

381

Ориз по бергамски.

382

Паркът носи името „Св. Стефан“.

383

„Войниците пък, като разпнаха Исуса, взеха дрехите му (и ги разделиха на четири дяла, по един дял на всеки войник) и хитона“ (Йоан, 19, 23).

384

От стихотворението „Уилям Бонд“ в превод на Спас Николов. Момчето е болно от любов.

385

Стивън парафразира Хамлетовото „Уви, бедни Йорик“.

386

Вж. коментара към „В деня на бръшляновия лист“. „О, Уили, как ни липсваш, мили“ е песен от американския композитор Стивън Фостър, няма нищо общо с Гладстон.

387

Шекспир, „Антоний и Клеопатра“, II, 7.

388

Евангелски образ, вж. напр. Мат, 5, 15.

389

Тара е древната столица на Ирландия. Стивън иска да каже, че човек трябва да напусне Ирландия, за да я намери. В отговор на въпроса ще се върне ли в Дъблин Джойс е казвал: „Нима някога съм го напускал?“

390

Майкъл Робартес е една от „маските“ на У. Б. Йейтс, тип на творец.

391

Фикционално име. Историята иронично намеква за дейността на Галската лига.

392

Намек за борбата на Яков с Бога: „И остана Яков сам. И с него се бори Някой до зори“ (Бит., 32, 24). Образът на стареца събира за Стивън Ирландия, семейство, религия.

393 Обръщението е към Дедал. Романът започва и завършва с него: художника.